

Dejiny sv. Cirkve.

K poučeniu a vzdelaniu

spísal

Andrej Truchlý,

kňaz biskupstva b. bystrického.

SVÄZOK II.

Číslo 58. podielových kníh.

S odobrením najdôst. Ordinariatu ostrihomského.

Cena viazaného výtisku 1 zl. 30 kr.

Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha).

Vo Viedni 1895.

Tlačou kongregácie Mechitharistov.

OBSAH.

Starý vek sv. Cirkve.

Prvej doby druhé obdobia.

(Od roku 101. po rok 313. po Kr. P.)

Pomery a rozvoj sv. Cirkve II., III. a na začiatku IV. storočia.

I.

Ďalšie rozšírenie sv. Cirkve a prekážky.

	Strana
Prehľad	1
Rozšírenie sv. Cirkve v Asii.	3
Rozšírenie sv. Cirkve v Afrike .	10
Rozšírenie sv. Cirkve v Europe.	12
Pričiny rýchleho rozšírenia sv. Cirkve .	23
Prekážky rozširovania sv. Cirkve	33
Rozličné spôsoby mučenia kresťanov po čas prenasledovania	40
Pomery a prekážky rozširovania sv. Cirkve v ríši rímskej v II. storočí, keď panovali:	
1. Trajan	51
2. Publius Aelius Hadrianus	52
3. Antoninus Pius	60
4. Markus Aurelius Antoninus a Lucius Verus	74
5. Kommodus, Pertinax a Didius Julianus	98
6. Septimus Severus .	101
Pomery a prekážky rozširovania sv. Cirkve v ríši rímskej v III. storočí, keď panovali:	
1. Karakalla a Publius Geta	121
2. Makrinus	123
3. Varius Avitus Bassianus, či Heliogabal	123
4. Alexander Severus	125
5. Kajus Julius Maximin Thrax a nástupníci jeho	131

IV

	Strana
6. Filip Arabský (Arabs)	133
7. Decius	138
8. Gallus	151
9. Valerian.	157.
10. Gallienus a odporci jeho	168
11. Klaudius II.	172
12. Aurelian	173
13. Tacitus, Probus, Karus, Numerian a Kari	178
14. Dioklecian	180
15. Dioklecian a Maximian Herkulius .	183
16. Dioklecian a Maximian, i césari ich Galerius a Konstancius Chlorus	188
Pomery a prekážky rozširovania sv. Cirkve v ríši rímskej na začiatku IV. storočia, keď panovali:	
1. Cisári Dioklecian a Maximian Herkulius, i césari Galerius a Konstancius Chlorus	192
2. Ďalšie pomery v ríši rímskej a prenasledovanie kresťanov na Východe za cisárov Galeria a Maximina Daju .	214
3. Cisári Konstantin, Licinius, Maxencius a Maximin Daja; víťazstvo sv. kríža v ríši rímskej	227
Pohľad na zápas kresťanstva s pohanstvom	238

II.

Vývin učenia sv. Cirkve a základ vedy bohosloveckej.

Jednota učenia vo sv. Cirkvi	256
Ústne podanie a sv. Písmo	259
Učenie sv. Cirkve o Bohu Otcu	265
Učenie sv. Cirkve o Pánu Ježišovi Kristovi	268
Učenie sv. Cirkve o Duchu Svätom	273
Učenie sv. Cirkve o najsvätejšej nerozdielnej Trojici Božej	276
Učenie sv. Cirkve o anjeloch a o zlých duchoch .	279
O človekovi, o dedičnom hriechu a o znovuzrodení skrze milosť Božiu	282
O posledných veciach človeka a o obcovaní Svätých	285
Sv. Otcovia a iní spisovatelia cirkevní.	287
Sv. Otcovia apoštolskí	288

	Strana
Sv. Otcovia cirkevní	298
Spisovatelia cirkevní	306
Kresťanské školy. Počiatky a vývin vedy bohosloveckej	310
Katechetické školy v Alexandrii a v Cesarei, a vynikajúci učitelia ich: Pantenus, Klemens Alexandrinský, Origenes, Hierakles a iní	312
Katechetické školy v Antiochii a v Edesse, a vynikajúci učitelia ich: Theofil, Serapion, Malchion, Lucian a iní	341
Katechetická škola v Ríme a západní vynikajúci učenici: sv. Justin, sv. Hippolyt, sv. Irenej, Tertullian a Laktanc .	344

III.

Sriadenie sv. Cirkve.

Cirkevné stavy .	353
Najvyšší pastier	355
Pápeži rimski	360
Biskupi, obor účinkovania ich a vzájomné potahy	390
Metropolití a metropoly	397
Synody	401
Kňazi, diakoni a iné nižšie úrady cirkevné	403
Vzdelávanie a voľba duchovenstva .	408
Svobodný stav (celibát) duchovenstva .	415
Výživa a zaopatrenie duchovenstva	418

IV.

Kresťanský život, služby Božie a cirkevná kázeň.

	Strana
Kresťanský život.	
Mravné preporodenie	420
Láska k blížnemu kresťanov .	426
Mučeníci a vyznávači .	429
Svätá vážnosť a prísnosť kresťanov .	432
Kresťanská askéza .	436
Pústovníci a mnísi .	439
Prví pústovníci a mnísi	442

VI

Služby Božie a cirkevná kázeň.	Strana
Zovnútorne služby Božie a svätotajné mlčanie	454
Slávenie sv. Omše.	456
Prisluhovanie sv. sviatosti	465
Sviatosť krstu	466
Spor o krste, kacierami prisluhovanom	474
Sviatosť birmovania	479
Najsvätejšia sviatosť Oltárna	490
Sviatosť pokania	488
Kázeň verejného pokania.	488
Roztržky pre pokanie.	495
Sviatosť posledného pomazania	501
Sviatosť posvätenia kňazstva	502
Sviatosť stavu manželského	503
Iné cirkevné posvätné obrady a obyčaje	505
Obrady a obyčaje pri pochovávaní zomrelých a úcta Svätých a mučeníkov	509
Posvätné časy	513
Výročné sviatky	516
Výročné pôsty	521
Spor o čas slávenia Veľkej noci	523
Posvätné miesta	529
Katakomby či podzemné hrobitovy.	530
Prvé chrámy kresťanské	534
Náradie chrámové, rúcha a iné posvätné ozdoby	539

V.

Bludárske učenia.

Boj sv. Cirkve proti bludárom a kacierom	545
Gnosticizmus	547
Prehľad jednotlivých sústav gnostických	557
Gnostici alexandrinskí: Karpokrates, Basilides, Valentin a Ofiti	558
Gnostici syrskí: Saturnilus, Bardesanes, Tacian a Marcion s učeníkmi svojimi	571
Elkasaiti.	580
Manicheovia	581
Montanisti a odporci ich.	590
Antitrinitári.	597

Dejiny sv Cirkve.

Starého věku

ČASŤ II.

Od roku 101. do roku 313. po Kr. P.

STARÝ VEK SV. CIRKVE.

Prvej doby druhé obdobia.

(Od r. 101. do r. 313. po Kr. P.)

Poměry a rozvoj sv. Cirkve II., III. a na začiatku IV. storočia.

I.

Ďalšie rozšírenie sv. Cirkve a prekážky.

P r e h ě d.

Za časov apoštolských známe bolo učenie Božské Pána Ježiša Krista v troch častiach sveta u jednotlivých alebo i u početných zasvätených všetkých národov, nad ktorými vzdelaní, mocní a bojovní Rimania panovali. Z väčších miest, v ktorých cirkevné obce kresťanské boli pozakladané, jako z Jeruzalema, z Ríma, z Antiochie, z Efesu a z Alexandrie, účinkovali neskôr nástupcovia svätých apoštolov, biskupi a kňazi, obzretné a horlive v susedných krajoch a mestách na

ďalšom rozširovaní sv. Cirkve. I sami veriaci kresťania, mužovia i ženy, ba i otroci, ktorým bohatí občania rímski odovzdávali deti svoje ku vychovávaníu a vzdelávaníu, stali sa horlivými rozširovateľmi spasiteľného učenia Syna Božieho. I vojaci rímski, ktorí počas krvavých bojov prichádzali do potyku so susednými národami, roznášali nielen do najneznámejších končín rozsiahleho štátu rímskeho, ale i za opevnené hranice jeho spasonosnú vieru lásky. Mnohí jednotlivci z cudzích národov, ktorí boli zajatí v početných vojnách s Rimanami, poznali vo väzení svojom v Italii, v Gallii a inde, i na Východe rímskom sv. učenie Kristovo, i rozhlasovali ho po vysvobodení svojom zo zajatia vo vlasti svojej. Takým spôsobom povstávaly od konca prvého do začiatku štvrtého storočia po celom známom svete, jako to dosvedčujú súvekí spisovatelia kresťanskí a pohaní, početné prekvetajúce cirkevné obce kresťanské a biskupstvá po väčších a menších mestách. To ohlasuje už v druhom storočí sv. Justin († r. 167.), ktorý píše toto: »Niet národa ani medzi barbarami, ani medzi Hellenami (Grékami), ani medzi iným známym kmenom, u ktorého by modlitba a poďakovanie neboly vzdávané v mene ukrižovaného Krista Otcovi a Spasiteľovi sveta.« A učený spisovateľ kresťanský Tertullian r. 198. v obrannom spise svojom mohol privolať pohanom: »My sme iba včerajší, a už naplňujeme všade všetko vaše, mestá vaše, pevnosti (tábory) vaše, obce vaše, nivy vaše, paláce, senát, námestie, a ponechávame vám iba chrámy vaše. (Hesterni sumus et vestra omnia implevimus etc. Tert. Apostolog. c. 37.)«

Obdivom naplňuje nás neohrozené a obetovavé pôsobenie posvätcov Kristových, ktorí v tomto čase zápasíť boli nútení so surovou pohanskou mocou štát-

nou, ktorá používala všetky prostriedky diabolské, aby potlačila vzmáhajúcu sa sv. Cirkev, zadlávila a vykorenila. Ale marné bolo zúrenie svetovládnej moci pohanských cisárov rímskych; nič nevykonali ani pyšní učenci pohanskí, podporovaní surovou ozbrojenou rukou zaslepenej, prastarou obľúbenou poverou, sberby, ktorí sa namáhali úškľabne vysmievať a podvrátiť sv. vieru a učenie Spasiteľa Božského. Tisíce a státisíce, ba milliony zbožných a nevinných veriacich kresťanov vykrvácalo na ukrutných a desných popraviškách za sv. náboženstvo lásky. A jako zlosť a zúrenie zaslepených Židov zamĺkly a prestaly, keď spravodlivý a všemohúci Boh dopustil na nich zaslúženú zkazu, tak zahanbené boli i surová moc tyranov rímskych a domnelá vzdelanosť pohanská, i nemravná pyšná veda: a hlboko pokorili sa i pohania pred skvelým znamením spásy, sv. krížom. Veď za sv. vieru ochotne zomierajúci kresťania slávili konečne po bezmála tristoročnej borbe skvelé víťazstvo a vyliata sv. krv ich ohlasuje dosiaľ víťazoslávu sv. kríža, ktorý bol Židom potupou a pohoršením, a pohanom bláznovstvom (sv. Pavel I. Kor. I., 23.), na ktorom však Spasiteľ, Bohočlovek, Pán Ježiš Kristus, vydobyl smrťou svojou spasenie celému pokoleniu ľudskému.

Rozšírenie sv. Cirkve v Asii.

V Asii založená bola prvá obec cirkevná v meste Jeruzaleme účinkovaním sv. Petra a ostatných sv. apoštolov. Prvým biskupom jej bol, jako je už známo, sv. apoštol Jakob Mladší; za nim nasledoval brat jeho, učeník Pána Ježiša Krista, sv. Šimon. Po zkaže mesta Jerusalema navrátili sa kresťania, zo Židov pošlí, pod vodcovstvom tohoto biskupa svojego zo zajordán-

skeho mesta Pelly nazpäť na miesto drierneho Jerusalema, keď víťazné vojská rímské z väčšej čiastky odťahly zo Svätej zeme. Dobrotivý Boh podporoval sv. Šimona mnohými zázrakami a milosťami, tak že obrátil mnohých pozostalých Židov na vieru kresťanskú. Ale radosť horlivého biskupa nad vzrastom sv. Cirkve netrvala dlho; lebo povstali bludoverci, ktorí zapierali božstvo Pána Ježiša Krista. Sv. Šimon porážal bludárov, že boli prinútení ustúpiť a zamĺknúť pred horlivosťou apoštolskou jeho. A prozreteľnosť Božia ochraňovala sv. Šimona na šťastie a zveladok sv. Cirkve počas prenasledovania kresťanov pod cisármi Vespasianom († r. 78.) a Domicianom († r. 96), že mohol požehnané účinkovať. Za panovania cisára Trajana (od r. 98—117.) udal jeden Žid sv. Šimona jako pohlavára kresťanov a jako nebezpečného potomka Dávidovho miestodržiteľovi Attikovi, ktorý dal uväzniť jeho a r. 107. pribiť na kríž. Po mučeníckej smrti sv. Šimona žili kresťania v okolí drierneho Jerusalema, ktorý čiastočne znovu bol vystavaný, pod trinástimi biskupami z rodu židovského s prvotnou príchylnosťou svojou ku Starému Zákonu. A títo biskupi spravovali veriacich po celej Palestíne, ktorá za času cisára Nerona (od r. 45—68.) mala okolo 4 millionov obyvateľov, avšak neskôr o mnoho menej. Keď Židia okolo r. 130. povzbudzovaní slavným učiteľom zákona Mojžišovho Rabbi Akhibom a nepravým Messiašom Bar-Kochbom znovu vzbúrili sa proti nenávideným Rimanom, zaujal a znivočil vojvodca Hadrianov, menom Severus, päťdesiat opevnených miest a tisíc dedín židovských, srúcal čiastočne znovu vystavaný Jerusalema až do základov, pooral miesto, na ktorom staroslavný kráľovský Jerusalema drier sa skvel, odvliekol pozostalých Židov do otroctva, i umiestil

v Palestíne pohanských osadníkov. Na blízkom mieste drevného Jerusalema povstalo nové mesto, Elia Kapitolína (Aelia Capitolina) zvané. Tam, kde drev nádherný chrám židovský stál, vznášala sa teraz socha, ktorá predstavovala cisára Hadriana, sediaceho na bujnom žrebcovi. Nad bránou nového pohanského mesta, smerom ku Bethlehemu, vystaviť dal rozhneváný Hadrian kamennú tučnú sviňu na posmech nenávideným Židom. Meno staroslavného a skvelého drev Jerusalema zaniklo na dlhý čas. V tých búrlivých časoch povraždy boli mnohí kresťania od zúrivých Židov, že sa nechceli s nimi vo vzbure súčastniť proti nenávideným Rimanom. I opustili prenasledovaní kresťania, zo Židov pošli, okolie Jerusalema, a spojili sa s kresťanami, z pohanstva pošlými, pod biskupom Markom. V krátkom čase stali sa mnohí pohanskí osadníci v Palestíne kresťanmi. V treťom storočí prekvetalo zase biskupstvo v Jerusaleme. Biskup, sv. Alexander, prijal pohostinne roku 216. slávneho spisovateľa Origenesa, ktorý za panovania cisára Karakalla školu svoju v Alexandrii opustiť bol prinútený, i posvätil r. 228. učeného, niekdajšieho spolužiaka svojho Origenesa za kňaza ku boku svojmu. I v neďalekom meste, Cesarèa Stratonis menovanom, povstala tohto času nová stolica biskupská v Palestíne, na ktorej v treťom storočí mnohí horliví biskupi účinkovali. Biskup Theoklites prijal r. 231. prenasledovaného priateľa svojho Origenesa pohostinne u seba, ktorý sa v Cesarei i na dlhší čas usadil a slavnú školu dľa vzoru vysokej školy Alexandrinskej sriadil a spravoval; na tejto škole vyučil sa sv. Gregor Divotvorca (Thaumaturgos), i mnohí slavní učenci kresťanskí. I mesto Gasa vo Svätej zemi malo v tomto období biskupa svojho.

V susednej krajine asijskej, vo Fenícii, prekvetaly 'cirkevné obce v mestách Tyruse, v Sidone, v Ptolomaide, v Beryte, v Biblose a Tripolise.

V krajine Syrii založená bola za časov apoštolských prvá cirkevná obec v meste Antiochii, ktorá bola najhlavnejším mestom na východe štátu rímskeho. Táto cirkev apoštolská stala sa matkou (metropolou, *μητρόπολις*) všetkým, neskôr povstálým, okolitým cirkevným obcam. Prekvetala už pod správou sv. apoštola Petra, ktorý ju riadil jako biskup za sedem rokov; potom spravoval ju sv. Petrom ustanovený biskup a metropolita či patriarcha sv. Evodius, za ktorým nasledoval slavný mučeník sv. Ignác, ktorý bol roku 107. v Ríme levom predhodený a nimi usmrtený. Počas úradovania biskupa sv. Ignáca vzrástol počet veriacich na 200.000 duší a z listov jeho, ktoré prekypujú zriedkavou láskou, možno sa dočítať, jak úzko a bratsky spojení boli medzi sebou biskupi cirkevných obcí, ktoré ku materskej cirkevnej obci v Antiochii patrily. Do začiatku štvrtého storočia mala táto hlavná (metropolitánska) cirkevná obec dvadsať biskupov. Podriadené cirkevné obce jej boli v mestách: Beröi, v Seleucii na rieke Tigrise, kde bol biskupom slavný Marís, ktorého sv. apoštol Thadeus tam ustanovil, tak tiež v Apamei, v Hierapole a v Cyruse. I cirkevná obec v meste Edesse, v krajine Osrohene, kde od r. 160. do r. 170. kresťanský panovník, Abgar Bar-Manu zvaný, žil, uznávala stolicu biskupskú v Antiochii za metropolu. V Antiochii, v tomto emporiуме prednej Asie, bol r. 202. veľkolepý kresťanský chrám srúcaný, ktorý potom r. 228. zase bol znovu nádherne vystavaný. I cirkevné obce v krajine Mesopotamii patrily pod metropolu (patriarchát) v Antiochii. Cirkevné obce v Mesopotamii

prekvetaly v mestách Amide, v Kaskare a v Nisibise. U Chaldejcov bola hlavná cirkevná obec v meste Ktesifone, ktorá neskôr stala sa metropolou pre štát Partsko-Peršský.

V krajine Persii nachádzaly sa v druhom a v treťom storočí početné cirkevné obce, s hlavnou stolicou biskupskou (metropolou) postupom času v meste Ktesifone.

V Arabii založil už sv. apoštol národov, Pavel, cirkevnú obec (Gal. 1., 17.). V treťom storočí bola slavná stolica biskupská v meste Bostre. Okolo roku 215. povolal istý pohlavár arabský slavného učenca Origenesa z mesta egyptského Alexandrie do Arabie, aby tam slovo Božie hlásal a vyučoval vo sv. viere. Roku 244. navštívil Origenes slavného biskupa Beryllusa v Bostre a vysvetlil jemu v prítomnosti mnohých biskupov a kňazov články sv. viery o najsvätejšej Trojici Božej a iné. A keď neskôr povstali bludoverci v Arabii, išiel ta zase Origenes, aby bludné domnienky ich podvrátil a učenie sv. Cirkve im vysvetlil; čo sa jemu i podarilo docieľiť na vydržiavanej synode (*σύνodus*, cirkevný snem miestny).

V tak zvanej prokonsulárnej Asii rímskej, ktorá počítala päť sto miest, bolo mesto Efesus, i »okom Asie« zvané, materskou (metropolnou, patriarchálnou) cirkvou pre všetky biskupstvá. V Efese účinkovali, boli už na úsvite sv. Cirkve dvaja sv. apoštolovia, Pavel a Ján; neskôr bol tu biskupom a metropolitom sv. Onesimus († r. 107.) a iní slavní nástupníci. V tomto veľkom meste prekvetaly kresťanské vedy a umenia, skvelý obchod a najmä príkladné kresťanské mravy. Ku tejto materskej cirkevnej obci náležaly mnohé podriadené slavné cirkevné obce a chýrne stolice biskupské,

jakými boli predne cirkev v meste Smyrne, kde bol biskupom sv. otec cirkevný a hrdinský mučeník Polykarp († r. 166.), potom v mestách Pergame, v Sardese, v Thyatire, v Trallese, v Magnesii, vo Filadelfii a v Čygikuse; v krajinke Frygii patrily k nej stolice biskupské v meste Hierapole, kde pôsobili slavní biskupi Papias a Apollinaris, v meste Laodicei, v Synade a v Eumenii. V krajinke Pamfilii bolo biskupstvo v meste Side. V krajinke Lykaonii byly stolice biskupské v mestách Ikoniume a v Larande. Krajinka Lycia mala stolice biskupské v mestách Patare, v Olympe a v Myre. V krajinke Cilicii bolo mesto Parsus slavnou stolicou biskupskou, jako i mesto Flaviapolis. V krajinke Iraurii malo mesto Seleucia biskupstvo. Na ostrove Cypruse kvitla cirkevná obec v meste Salamine, kde od časov apoštolských nachádzala sa stolica biskupská.

V Malej Asii, oproti slavnému a prekvetajúcemu mestu europejskému Byzancu (teraz Konstantinopol, Carihrad), v krajinke Bithynii, v hlavnom meste Nikodemii, v ktorom v treťom storočí i cisári rímski bývali, žili už počiatkom druhého storočia početní kresťania pod správou horlivých biskupov. Miestodržiteľ Plinius (okolo r. 103—105.) písal cisárovi Trajanovi, že v Bithynii našiel chrámy pohanske prázdne a že skoro všetci obyvatelia miest a dedín sú kresťanmi. Za panovania cisára Diokleciana stál oproti paláci cisárovmu v Nikomedii nádherný kresťanský chrám; Dioklecian, navdaný skrze spolucisára Galeria proti kresťanom, dal ho roku 303. srúcať. Vtedy vykrvácal medzi mnohými mučeníkmi i sv. Anthimus, biskup v Nikomedii. I mestá Chalcedon, Nicea, Cesarea, Prusa, Apollonia a iné maly chrámy svoje biskupské a už za časov

Trajana (od r. 98. do r. 117.) honosily sa tieto ľudnaté mestá väčšinou obyvateľstva kresťanského. V krajinke Kapadocii malo mesto Cesarea (Masaka) za času panovania cisára Valeriana (od r. 253. do r. 260.) 400.000, zväčša kresťanských, obyvateľov. Tu účinkoval okolo roku 233. biskup Firmilian. V drsnej a neúrodnej krajinke Galacii malo mesto Ancyra stolicu biskupskú. V krajinke Pontuse bolo mesto Amasea, v ktorom bol r. 240. biskupom Fedimus; tento ustanovil v meste Novej Cesarei biskupom slavného Gregora Thaumaturga, učeníka Origenesovho. Sv. Gregor našiel jako biskup v tomto pohanskom meste iba sedemnášť kresťanov; ale účinkoval tak horlive, že pri smrti jeho (okolo r. 270) nachádzalo sa v meste Novej Cesarei iba sedemnášť pohanov; všetkých ostatných obyvateľov pokrstil. Fedimus ustanovil biskupom i Alexandra v meste Komane. Koncom druhého storočia spomína sa Palma jako biskup v meste Amatrise. V Malej Armenii nachádzaly sa v tejto dobe stolice biskupské v mestách Sinope, v Sebaste, v Tyane a v Melitene. Roku 251. písal Dionys Alexandrinský o pokáňi kresťanom, v Armenii rímskej žijúcim. I v mestách exarchátu (krajinke) Pontského, ktoré Rimania neskôr pozakladali alebo zaľudnili, bývali početní kresťania pod správou biskupov a kňazov.

V Indii (alebo v Šťastnej Arabii?) pôsobil Pantenus († okolo r. 212.), slavný učiteľ vysokej školy kresťanskej v Alexandrii, na rozšírení sv. evanjelia. Keď roku 186. ta povolaný prišiel, našiel kresťanov, ktorí čítavali evanjelium sv. Matúša, aramajskou (syro-chaldejskou) rečou písané, ktoré im zanechal sv. apoštol Bartolomej, keď u nich hlásal slovo Božie.

Rozšírenie sv. Cirkve v Afrike.

Už za časov apoštolských bolo mnoho kresťanov, ktorí zo židovstva boli pošli, v Afrike, menovite v hlavnom meste egyptskom Alexandrii, ktoré bolo po svetovládnom Ríme najväčším mestom vo vtedajšom známom svete; lebo malo dľa udania učeného Žida Josefa Flavia v prvom storočí 500.000 obyvateľov, jako i celý Egypt osem millionov domorodcov, Grékov a Židov počítaval. Alexandria bola sídlom učených Grékov a Židov. Skutky apoštolské (18., 24; 19., 1.) spomínajú horlivého hlásateľa slova Božieho, učeného Apolla, ktorý pochádzal z Alexandrie, a pri boku sv. apoštolov, menovite Petra a Pavla horlive účinkoval pre šírenie učenia Kristovho. Sv. učeník apoštolský Ján Marek, ktorý návodom sv. Petra napísal sv. evanjelium, prišiel roku 60. do Alexandrie, sriadil cirkevnú obec a bol prvým biskupom jej, kde i roku 68. bol umučený. Za cisára Trajana (od r. 98. do r. 117.) zomreli mnohí kresťania smrťou mučeníckou v Afrike a najmä v meste Alexandrii. Židia, pohanskí učenci a bludárski Gnostici prekážali v šírení sv. Cirkve a v zakladaní nových biskupstiev v dolnom Egypte, v Lybii a v Pentapole. Židia búrili sa od roku 115. v Egypte proti Rimanom, a popri nich trpeli i kresťania, kým cisár Hadrian (od r. 117. do r. 138.) celý Egypt nespustošil a Židov nepokoril a nevyplienil. Roku 169. založil učený kresťan Athenagoras ľubomudrckú školu v Alexandrii, v ktorej i sv. náboženstvo Kristovo učil. Roku 177. písal cisárovi Markovi Aureliovi spis obranný (apologiu, *ἀπολογία*), ktorým skvele zastával kresťanov proti pomluvám pohanským. Na vysokej škole v Alexandrii

účinkovali potom Pantenus (od r. 180.), Klemens Alexandrinský († r. 217.), posvätený za kňaza biskupom Alexandrinským a vysokoučený a pilný žiak jeho Origenes († r. 253). Za časov Origenesových pod biskupom Demetriom obracali sa pohania a židia v zástupoch na vieru kresťanskú, tak že hlbokoučený katecheta Origenes nútený bol vziať pomocníka ku boku svojemu, aby bol v stave býval pripravovať vyučovaním náboženským tých početných jednotlivcov pohanských a židovských, ktorí po sv. krste túžili. Za nim potom účinkovali na tejto slávnej kresťanskej škole: sv. Heraklas, učeník jeho a neskôr biskup v Alexandrii, sv. Dionys Veľký, učiteľ a biskup Pierius, Theognostus, Serapion, mučeník Peter, Didymus a Rhodon. Tito slavní učitelia a biskupi zastienili svetlom sv. evanjelia a skvelou vedou svojou bludné domnienky pohanských učencov a bláznivých Gnostikov, a sv. Cirkev začala v treťom storočí krásne prekvetať nielen v hlavnom meste Alexandrii, ale i po celom ostatnom Egypte. I povstali biskupstvá v mestách: Pelusium, Thmuis, Arsinoe a Nikopole; tak tiež vzrástali stolice biskupské v kraji Thebaide v mestách Lykopolis a Hermopolis, v Lybii Pentapolskej, najmä v meste Bernice zvanom, a v iných mestách a krajoch afrických, také boli Ptolomajda a Cyrene, ktoré mali veľké obyvateľstvo kresťanské. Jak veľmi rozmnožili sa kresťania v Egypte a menovite v Thebaide, poznať možno z toho, že roku 287. za panovania cisára Diokleciana pod spolucisárom Maximianom Herkuliom celá legia vojanská (6.600 mužov), ktorá z Thebaidy pochádzala, s udatným vodcom svojim Mauriciom (Móricom) vykrvácala vo Švajcsku za vieru Kristovu.

V ostatnej, tak zvaňej prokonsulárnej, severo-západnej Afrike rozširovala sa sv. Cirkev z Ríma až do vnútra Numidiie a Maurítanie. Hlavnou cirkevnou obcou bolo nádherné a prekvetajúce mesto Karthago, kde už začiatkom druhého storočia biskupi bývali. Roku 198. poslal učený kňaz Tertullian z Karthagu spis svoj obranný (apologiu) v záujme sv. Cirkve panovníkom a vladárom rímskym a spomína, že kresťania tvorili koncom druhého storočia väčšinu obyvateľstva v Karthagu. Toho času vydržiaval biskup Agrippinus krajinský cirkevný snem (synodu) v meste Lambase v Numidii, ku ktorému shromaždilo sa sedemdesiat biskupov z Afriky. Roku 248. stal sa vysokoučený Cyprian biskupom a metropolitom v Karthagu. Na cirkevnom sneme (synode), ktorý zasedal r. 251. v Karthagu, súčasnilo sa 71 biskupov a r. 256. zase 87 biskupov, ktorí bývali vo väčších mestách, ba i v obciach severo-západnej Afriky, v krajine Numidii a Mauritanii. Život kresťanov v Afrike zodpovedal v týchto storočiach v každom ohľade úplne sv. evanjeliu, ačkoľvek v posledných rokoch tretieho storočia bludní učitelia povstali, ktorí zapríčiňovali nepokoje. Veliký počet sv. mučeníkov svedčí o horlivosti kresťanskej a zriedkavej cnosti.

Rozšírenie sv. Cirkve v Europe.

Zo staroslavného a svetovládneho Ríma, v ktorom meste sv. apoštol Peter založil prekvetajúcu cirkevnú obec a jako prvý biskup a pápež bol ukrižovaný, a zase horlivý súdruh jeho, apoštol národov, sv. Pavel, bol sľatý, rozširovali učenici a nástupci apoštolskí učenie Pána Ježiša Krista po celej Italii, ba i po všetkých

susedných krajinách, ktoré riši rímskej poddané boly. Už slavný pohanský spisovateľ Tacitus (narodený r. 53. po Kr. P.) rozpráva, že počas krvavého prenasledovania kresťanov pod ukrutným cisárom Neronom († r. 68.) nesmierne množstvo kresťanov ukrutne bolo mučené a usmrtené (Ann. 15, 44). I za panovania neskorších ukrutných cisárov, jakými boli Domician, Trajan, Hadrian, Antoninus, Markus Aurelius, Septimus Severus, Maximinus, Decius, Valerian, Aurelian, Dioklecian a iní, dosvedčujú státisíce sv. mučeníkov, že sv. Cirkev v Italii veľmi bola rozšírená. Roku 221. sriadený bol za pápeža Kalixta I. prvý veľký hrobitov pre kresťanov v Ríme pri hradskej ceste Apiovej. Za panovania ukrutného Decia (od r. 245—251.) upúšťali zaslepení pohania od smiešnych predsudkov svojich a sv. Cirkev začala rozvíňovať činnosť svoju voľnejšie. Roku 252. mala sv. Cirkev v Ríme okrem pápeža už 46 kňazov, 7 diakonov, 7 poddiakonov, 42 akolytov a spolu 52 exorcistov, lektorov a ostiariov, i zaopatrovať mohla 1500 vdov a sirôt; i mala v tom veľkom meste, ktoré počítalo vyše millionu obyvateľov, aspoň 50.000 veriacich. Roku 251. shromaždení boli v Ríme u pápeža 60 biskupí. Cisár Aurelian (od r. 270. do r. 275.) vedel o mnohých biskupoch v Italii. Z prešťastnej Cirkve v Ríme, jako ju učený Tertullian menuje a ktorej kniežatá apoštolov, sv. Peter a Pavel, celú plnosť a hojnosť učenia Kristovho podali, pozakladaly sa ostatné stolice biskupské v Italii. Cirkevná obec v Ravenne mala za prvého biskupa sv. Apollinarisa, učeníka sv. Petra; roku 138. bol v tomto meste biskup sv. Kalocer umučený. V meste Milane boli prvými biskupami sv. Barnabáš a sv. Anathalon, učenici apoštolskí. Biskupami boli: v meste Lukke sv. Paulinus, vo Fiesole

sv. Romulus, v Akvilei sv. Marek, v Boloni sv. Zamas, v Bari (v Apulii) sv. Maurus, učeník sv. Petra, ktorý pod Domicianom (od r. 81. do r. 96.) podstúpil smrť mučenícku. I cirkevné obce: v Benevente, v Kapue, v Neapole, v Palerme, v Syrakusách, v Píse, vo Verone, v Padove, v Pavii, v Urbine, v Mantue, vo Florencii, v Siene, v Anagni, kde roku 250. biskup Magnus podstúpil smrť mučenícku, v Spolete a v Assisi, kde roku 304. biskup Sabinus vykrvácal, jako i na ostrovoch Sardinii, Korsike a Sicilii, kde roku 250. biskup Onesimus, kňazi Moyses a Maximus a diakon Nikostratus boli mučení, mali v druhom a v treťom storočí horlivých biskupov.

V Grécku, kde sv. apoštol Pavel s učeníkmi svojimi založil početné cirkevné obce, pôsobili v druhom a v treťom storočí mnohí slavní biskupi. V hlavnom meste Athénach bol prvým známym biskupom sv. Dionys Areopagita, ktorý pod cisárom Hadrianom (od r. 117. do r. 138.) bol umučený; po ňom nasledoval Publius, ktorý roku 125. mučenícku smrť podstúpil, za týmto učený Kvadratus, ktorý cisárovi Hadrianovi obranný list (apologiu) písal. V Korinte bol v druhom storočí biskupom Dionys. I Egina mala biskupa. Na ostrove Kréte mala cirkevná obec v Gortyne biskupa, menom Filípa a v Knosse biskupa Pinyta. V Macedonii prekvetala Cirkev apoštolská v Thessalonikách (Solune), ktorej prvým biskupom bol Kajus, ďalej v mestách Filippi a Beröi. V Thessalii bola stolica biskupská v meste Larisse. V Thrácii bývali biskupi v mestách Debelte, Anchiale, Heraklei, Filipopole, jako i neskôr v Byzanci (Carihrade). I v susednej Mösii (terajšia Dobruža, Bulharsko

predbalkánke a časť Srbska) nachádzaly sa cirkevné obce.

V Španielsku, ktoré bolo Rimanami na tri krajiny rozdelené, udomácnená bola viera Ježiša Krista u početných osadníkov rímskych už za časov apoštolských. Sv. apoštoli Pavel a Jakob Zebedeus, ktorého ostatky dľa podania ústneho prechovávajú sa v Kompostelle, účinkovali v tejto zemi. Prvé známe kresťanské obce so stolicami biskupskými objavujú sa iba začiatkom tretieho storočia. Počas prenasledovania kresťanov pod cisárom Valerianom. (od r. 253. do r. 260.) vykrvácal vo Španielsku biskup sv. Fruktuosus s diakonami svojimi Auguriom a Eulogiom. V mestách, v ktorých zväčša Rímania bývali, boli už zavčasu stolice biskupské, jako v Leone (Legio), v Saragosse (Cäsar Augusta), v Meride (Emerita Augusta), v Tarrakone a v Astorge. Keď počas prenasledovania kresťanov pod ukrutným cisárom Dioklecianom vydržiavaný bol r. 306. v meste Elvire krajinský cirkevný snem, súčasťnili sa na poradách 19 biskupi zo Španielska.

V Gallii (terajšom Francúzsku), ktorú slavný Julius César (Caesar) po ťažkých bojoch vláde rímskej podrobil, ohlasovali sv. evanjelium učenici apoštolskí, vyslaní z Ríma a z Malej Asie. Tak ohlasoval sv. Trefimus, jeden zo 72 učeníkov Kristových, slevo Božie v meste Arlese za času panovania cisára Klaudia (od r. 41. do r. 54.). Sv. Cyprian († r. 153.) prosil pápeža Kornelia, že by vyzval biskupov v Gallii, aby pozbavili úradu biskupa Marciana v Arlese, ktorý pridrža sa bludov Novacianových. V druhom storočí prekvetaly cirkevné obce v mestách Vienně a Lyone, kde r. 177. za panovania cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 178.) biskup Pothinus, učeník sv. Polykarpa a r. 202. učený

bishop sv. Ireneus s 19.000 veriacimi počas prenasledovania kresťanov za cisára Septima Severa (od r. 193. do r. 211.) podstúpili smrť mučenícku. V prostriedku tretieho storočia potvrdené boli za pápeža Fabiana stolice biskupské v mestách Tulúse (Toulouse), kde bol biskupom Saturnin, v Paríži, kde bol biskupom Dionys, v Narbone, kde bol biskupom Pavel, v Klermonu (Clermont), kde bol biskupom Austremonius, v Limože (Limoges), kde bol biskupom Pavel, v Túre (Tours), kde bol biskupom Gracian. Pod cisárom Aurelianom (od r. 270. do r. 275.) podstúpil smrť mučenícku sv. Savinian, biskup v Sene (Sens), r. 273. a Reverianus, biskup v Ótyne (Autun). Biskupi z Gallie stáli v úzkom spojení s pápežom rímskym a s biskupami v Asii. Nezadlho potom povstali stolice biskupské v mestách Marseli (Marseille) a v Nante (Nantes). Keď r. 314. zasedal v meste Arlese krajinský cirkevný snem proti bludárom Donatistom, prítomní boli na poradách početní biskupi z Gallie, medzi ktorými vyznačovali sa biskupi z Arlesu, z Lyonu, z Ótynu (Autun), z Remeša (Rheims), z Ruánu (Rouen), z Vesónu (Vaison), z Bordó (Bordeaux) a z germánskeho mesta Kolínu.

V Germanii, pod ktorou rozumeli Rimania kraje, ktoré na pravom brehu rieky Rýna popri Gallii ležali a ktorú delili na nižnú a vyššiu, nachádzame stopy kresťanstva už v druhom storočí, menovite vo veľkých mestách, ktoré na tej rieke ležali. To dosvedčuje sv. Ireneus, učeník sv. Polykarpa a od r. 178. do r. 202. biskup v gallickom meste Lyone. On píše v knihe svojej proti bludárom: »Cirkev je všeobecná alebo katolícka. Rozprestiera sa pres Germaniu, Španielsko, Galliu, Egypt, Lybiu, Indiu a pres celý východ až na

hranice zeme. ohlasuje všade pravdu a zapalaľuje ľuďom všade pravé svetlo.« A učený Tertullian († r. 240.) píše: »Parthi, Medi, Elamiti, obyvatelia Mesopotamie, Armenie, Frygie a Kapadócie, rozmanité kmeny Getulov a Murinov, národy Španielska, Gallie, Britanie a Germanie prechovávajú vieru u seba.« V Germanii bývali Nemci a popri nich na východe Slovania a iné národy. Na Rýne, kde Rimania obsadili veľké mestá, povstaly už v druhom storočí prekvetajúce cirkevné obce; ba tvrdí sa, že Valerius, učeník sv. Petra, v meste Trevíre (Trier) ohlasoval sv. evanjelium. Pápež, sv. Pius I. (od r. 142. do r. 157.) spomína cirkevné obce v mestách Trevíre (Trier), v Metách (Metz) a v Koline (Köln). V treťom storočí prekvetaly cirkevné obce v mestách Mohuči (Mainz), v Špýre (Speier), v Tongerne a Štrasburgu (Strassburg). Koncom tretieho a začiatkom štvrtého storočia boli biskupami v Trevíre Eucharis a Agroecius, v Metách Klemens, v Koline Maternus, ktorý roku 313. bol prítomný v Ríme na poradách proti bludárom Donatistom a roku 314. s diakonom svojim Makrinom na cirkevnom sneme v gallickom meste Arlese, na ktorom sa súčasťnil i Agroecius, biskup z Trevíru s exorcistom svojim Felixom. V Mohuči bol toho času biskupom sv. Krescenc.

Krajiny na severnom a východnom úpätí vrchov Alpských sa prestierajúce vydobyli vojvodcovia rímski Drusus a Tiberius, i pripojili ich ku štátu Rímskému pod menami: Rhécia (Raetia, teraz časť Tyrolska, celé Bavorsko a Švábsko), Norikum (Noricum, teraz Salzburg [Solnohrady, Salzburg], Korutany a časť Tyrolska, Štýrska a Rakúska) a Pannonia (teraz časť Rakúska a Štýrska, Krajina, časť Horvatska a Slavonie, i Uhorska

po Dunaj). V týchto troch krajinách nachádzaly sa kresťanské cirkevné obce hneď po časoch apoštolských; lebo kresťanskí vojaci oboznámili v opevnených mestách, najmä na Dunaji, osadníkov s učením Kristovým.

V Rhécii v meste Briganciume (Bregenz) pri jazere Bodamskom bola cirkevná obec počas prenasledovania kresťanov pod ukrutným Dioklecianom (od r. 284. do r. 304.); i v Kostnii (Konstanz), ktoré mesto dostalo meno svoje od cisára (podcisára) Konstantína Chlora, boli toho času kresťania prenasledovaní. V Augsburgu (Augusta Vindelicorum) podstúpila sv. Afra roku 305. smrť mučenícku za horlivé vyznávanie kresťanskej viery, podobne i sv. Julian a Ferrolus. A tak vidno, že v týchto mestách boli cirkevné obce.

V Norikume hlavným mestom bola Vindobona (Viedeň). Túto krajinu pripojil Tiberius okolo roku 9. ku štátu rímskému. Vodca Fabian bol za dlhší čas veliteľom posádky rímskej, ktorá pozostávala z trinástej vojanskej legie, vo Viedni a dľa mena jeho nazvaná bola Vindobona (Viedeň) i Fabianou. Roku 180. zomrel cisár rímský Markus Aurelius počas vojny s Markomanami a Kvádami vo Viedni. Neďaleko Viedne v meste Sabarii (teraz Kamenec, Köszeg, Steinamanger alebo Szombathely?) vyhlásený bol roku 193. Septimus Severus od vojska svojho za cisára rímskeho. R. 200. bola Viedeň prekvetajúcim mestom; v ktorom mnohí kresťania žili. I do iných opevnených miest v Norikume, jakými bolo Laureakum (Lorch, neďaleko terajšieho mesta Enns), Reginum (teraz Regensburg), Juvavia (teraz Solnohrad, Salzburg), doniesli kresťanskí vojaci rímski zavčas učenie Kristovo. Najstaršou a najväčšou cirkevnou obcou bolo mesto Laureakum (Lorch), kde sv. Maximilian jako biskup za dvadsať rokov požehnané

účinkoval a roku 285. v meste pannonskom Celei stáť bol; tu podstúpil sv. Florian roku 304. smrť mučenícku.

V Pannonii, ktorej časť Oktavian Augustus už roku 34. pred Kristom Pánom vydobyl a piatu i desiatu kohortu vojanskú (zástup) v meste Siscii (Sisek medzi Sávou a Kulpou) usadil a Tiberius (okolo r. 9. po Kr. P.) skvelým víťazstvom pri Karnutume (Petronell, v Dolnom Rakúsku oproti Devínu na Dunaji) štátu rímskému celkom podrobil, mali Rimania v druhom, treťom a v štvrtom storočí opevnené mestá: Karnutum, Arabona (teraz Ráb), Bregecium (teraz Szöny), ktoré opevnil r. 161. cisár Markus Aurelius, Akvinkum (na mieste terajšieho Budína), Sabariu (Kamenec, Kőszeg alebo Szombathely?), kde vyhlásený bol za cisára r. 193. Septimus Severus, Skarabanciu (terajší Šopron alebo Csepreg?), Sirmium (Sriem pri terajších Mitroviciach a Slavonii), kde sa narodil cisár Decius (od r. 249. do r. 251), cisár Lucius Domicius Aurelian (od r. 270. do r. 275.) a r. 250. Maximian Herkulius, Sisciu (Sisek), Cibalis (Vinkovce), kde Konstantin Veľký premohol Licinia (r. 323.), Aciminkum (Petrovaradin alebo Karlovice?), Mursu (Osiek); Petavium (Ptuj), Alemonu (Aemonu či Nauportus, Lublaň) a Celeju (Candia Celeia, Cilli) v terajšom Štýrsku. Cisár Karakalla (od r. 212. do r. 217.) býval obyčajne iba v Karnutume. V Pannonii a v týchto a iných menších opevnených mestách objavuje sa kresťanstvo hneď po časoch apoštolských a v druhom, treťom, i začiatku štvrtého storočia prekvetaly cirkevné obce pod správou horlivých biskupov. Veď už v prvom storočí boli tu pojedíní kresťania. V Skut. ap. (10.) spomínaný Kornelius pochádzal zo Siscie (Sisek). Sv. Peter ustanovil za biskupa v Sir-

miame Epaeneta, ktorého nástupcom bol Andronik (Salagi de st. Ec. Pan. II. p. 10). Sv. Klemens († r. 101.) pápež a učeník sv. Petra, založil biskupstvo v Murse (Osieku). V Pannonii apoštoloval i sv. Apollinár, učeník sv. Pavla. Roku 140. umučený bol sv. Eleutherius, biskup zo Sirmiumu (Baronius ad h. ann. n. 4) a r. 305. biskup sv. Ireneus a lektor (predčitateľ) jeho Pellio. Roku 254. podpísali uzavretie pápeža sv. Kornelia biskupi pannonskí zo Sirmiumu, z Cibalis, z Karpi (Carpis, Salagi L. III. 242), z Kurty (Curtae), zo Siscie, z Bregeciuma (Salagi III., Severini p. 149.) a iní. V Siscii (Sisek) bol biskupom r. 304. sv. Kvirin, ktorého uväznili pohania, potom mučili v Skarabancii, a konečne s kameňom mlynským na krku hodili do riečky Gynsu blízko mesta Sabarii a utopili. V Sabarii narodil sa r. 316. sv. Martin, pozdejšie slavný biskup v meste gallickom Túre (Tours). V meste Petaviume (Ptúj) podstúpil r. 305. mučenícku smrť sv. biskup Viktorin počas prenasledovania kresťanov pod Dioklecianom. I v Alemone (Lublana) a v iných väčších mestách boli v tejto dobe stolice biskupské. Dejepisci Timon (Im. Hung. p. 1. L. 2. p. 56.) a Šafárik (Starož. I. 278.) domnievajú sa, že popri osadníkoch Rimanoch obývali Gallovia (Kelti) a najmä Slovania Pannoniu od nepamäti.

V Illyrii, ktorá prestierala sa od Pannonie na juhovýchod popri pravom brehu Dunaja cez terajšie Pomorie adriatické, Dalmáciu, Bosnu a Hercegovinu, časť Srbska, Čiernu Horu a Albaniu a od dávna patrila ku štátu rímskému, počalo sa šíriť kresťanstvo už za časov apoštolských. Sv. Pavel apoštoloval po Illyrikume (Nestor, Šafárik. Starožit. I. 261.). Prvé stolice biskupské boli: v Šalone (teraz Split) v Dalmácii, založené okolo

ř. 98. od bisküpa řv. Doimüsa, učenüka řv. Pavla, a v meste Nine od řv. Anselma, jednoho z učenükov Kristovřch, jako to udáva üstne podanie. Časté prenasledovania krestanov v štáte rímskom zasahovaly i do Illyrie, ktorá vykazuje z tejto doby početnřch mučenükov. řv. Doimus, biskup v Salone, bol umučenř za cisára Trajana (od r. 98. do r. 117.), řv. biskup Eleutherius r. 120. za panovania cisára Hadriana, řv. biskup Cesarius za cisára Proba (od r. 276. do r. 282.). V Illyrii narodili sa cisári rímskí Probus a Dioklecian, poslednř v Dioklei (teraz Dukla na Čiernej Hore) r. 245. A keď tento ukrutnř cisár složil r. 305. korunu cisársku, uchřlil sa do Salony a vystaval si tam nádhernř palác, kde býval až do zřfalej smrti svojej. Potomkovia niektorřch drevnych Illyrov sú Albánci; niektorí starři a novři dejepisci považujú drevnych Illyrov myřne za Slovanov; avřak isté je, že v drevnej Illyrii, jako i v Pannonii, bývalo popri osadenřch Rimanoch a prastarřch Keltoch (Galloch) viacej národov a pravde podobne i Slovania.

Susedná Dácia zahrňovala do seba kraje medzi dolnou Tisou a dolnřm Dunajom, Čiernym morom, riekou Prutom a Tatrami, teda východné dolné Uhorsko od Tisy, Sedmohradsko, Romaniu a Bukovinu. Dákovia boli pokrevní susednřm Getom, ktorřch považujú niektorí dejepisci za Slovanov (Theophilactus in Mauritio L. 3. et 7.: »Getae vero, sive Slavi«); i dlho vzdorovali Rimanom pod kráľom svojim Decebalom, křm nepremohol ich cisár Trajan (od r. 98. do r. 117.), ktorř vydobyl hlavné mesto ich Sarmizegethusu a zaľudnil opevnené mestá ich bojovníkami a osadníkami rímskymi. I Dákov oboznámili vojaci rímskí v druhom a v treťom storočí s učením Kristovřm. Z pomieřania Dákov,

Rimanov a iných národov povstali terajší Rumuni, ktorých reč zväčša prezradzuje, že je to miešanina latinsko-slovanská.

Od časov cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) napádali ríšu rímskú na strednom a dolnom Dunaji susední Markomani, Kvádi (*Kovádoi*), Svévi, Sarmati, Geti a Karpi (Horváti tatranskí za času Filipa Arabského, ktorý panoval od r. 244. do r. 249.), a častejšie vtrhli do Pannonie, Illyrie a Dacie. Pravde podobné je, že počas bojov cisárov rímskych s týmito národami i učenie Kristovo na ľavý breh Dunaja cestu si prekliedilo. Veď vojaci, častoráz zajatí v bitkách, prijali vo väzení rímskom sv. krst a ohlasovali náboženstvo kresťanské po osvobodení svojom zo zajatia súkmenovcom svojim. Možno, že i horliví vierozvestovia kresťanskí prekročili Dunaj, aby ohlasovali susedným národom vieru lásky a pokoja. Mimo spomenutých Dákov a Getov považujú niektorí dejepisci i Kvádov, Svévov, časť Sarmatov a Karpov tatranských za Slovanov.

Gothovia, ktorí od r. 222. do r. 249. napádali Dáciu, potom do Mösie a Thracie (teraz Srbsko, Bulharsko a časť europejského Turecka) vpadli, kde i cisára Decia r. 251. premohli a zabili a neskôr na pobreží Čierneho mora medzi Donom a Dneprom sa usadili, oboznámili sa počas bojov s Rimanmi s učením Kristovým a mnohí prijali začiatkom a najmä koncom tretieho storočia sv. krst. Prvým známym biskupom ich bol Theofil, ktorý súčasťnil sa na všeobecnom cirkevnom sneme v Nicei, r. 325. vydržiavanom. V prostriedku štvrtého storočia vyniká biskup ich, menom Ufilas, ktorý sv. Písmo do rodnej reči ich preložil a r. 370. ku bludu Ariusovmu Gothov naklonil.

I na dalekom veľkom ostrove europejskom, Britanii (terajšom Anglicku), ktorá za časov cisára Klaudia (od r. 41. do r. 54.) štátu rímskému čiastočne bola podrobená, nachádzame stopy kresťanstva v druhom storočí. Dľa svedoctva ctíhodného Bedu žiadal kráľ Lucius, ktorého pamiatku sv. Cirkev jako Svätého dňa tretieho decembra výročnou pamiatkou oslavuje, pápeža sv. Eleutheria (od r. 177. do r. 192.), za času panovania cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) o kresťanských učiteľov, ktorí do Britanie i prišli a sv. evanjelium s úspechom ohlasovali. Za časov Dioklecianových podstúpil r. 303. sv. Alban smrť mučenícku s mnohými kresťanmi v Britanii. Na cirkevnom sneme, v meste gallickom Arlese (r. 314.) prítomní boli biskupi z miest: Eborakumu (teraz York), z Londonu a z Linkolnu.

Príčiny rýchleho rozšírenia sv. Cirkve.

Podivne rýchle rozšírenie sv. Cirkve po všetkom známom svete pripísať treba dvojnásobným príčinám, vnútorným alebo Božským, a zovnnútorným alebo ľudským.

Pán. Ježiš Kristus prisľúbil, že milosť Božia bude účinkovať vo vnútornajšom človekovi, aby mohol prísť ku poznaniu pravého Boha a sv. náboženstva, keď riekol: *Žiadon nemôže prísť ku Mne, kým nebude dané jemu od Otca Mojeho (Ján 6., 66.). A Ja, keď budem povýšený od zeme, potiahnem všetko ku Sebe (Ján 12., 32.).* A táto milosť Božia účinkovala v srdciach a myslách premnohých ľudí. To dosvedčuje vysoko-
učený Origenes († r. 253.), ktorý v obrannom spise svojom proti nepriateľovi kresťanstva, Celsovi, píše:

Rimanov a iných národov povstali terajší Rumuni, ktorých reč zväčša prezradzuje, že je to miešanina latinsko-slovanská.

Od časov cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) napádali ríšu rímskú na strednom a dolnom Dunaji susední Markomani, Kvádi (*Kováđoi*), Svévi, Sarmati, Geti a Karpi (Horváti tatranskí za času Filipa Arabského, ktorý panoval od r. 244. do r. 249.), a častejšie vtrhli do Pannonie, Illyrie a Dacie. Pravde podobné je, že počas bojov cisárov rímskych s týmito národami i učenie Kristovo na ľavý breh Dunaja cestu si prekliednilo. Veď vojaci, častoráz zajatí v bitkách, prijali vo väzení rímskom sv. krst a ohlasovali náboženstvo kresťanské po osvobodení svojom zo zajatia súkmenovcom svojim. Možno, že i horliví vierozvestovia kresťanskí prekročili Dunaj, aby ohlasovali susedným národom vieru lásky a pokoja. Mimo spomenutých Dákov a Getov považujú niektorí dejepisci i Kvádov, Svévov, časť Sarmatov a Karpov tatranských za Slovanov.

Gothovia, ktorí od r. 222. do r. 249. napádali Dáciu, potom do Mösie a Thracie (teraz Srbsko, Bulharsko a časť europejského Turecka) vpadli, kde i cisára Decia r. 251. premohli a zabili a neskôr na pobreží Čierneho mora medzi Donom a Dneprom sa usadili, oboznámili sa počas bojov s Rimanmi s učením Kristovým a mnohí prijali začiatkom a najmä koncom tretieho storočia sv. krst. Prvým známym biskupom ich bol Theofil, ktorý súčasťnil sa na všeobecnom cirkevnom sneme v Nicei, r. 325. vydržiavanom. V prostriedku štvrtého storočia vyniká biskup ich, menom Ufilas, ktorý sv. Písmo do rodnej reči ich preložil a r. 370. ku bludu Ariusovmu Gothov naklonil.

I na ďalekom veľkom ostrove europejskom, Britanii (terajšom Anglicku), ktorá za časov cisára Klaudia (od r. 41. do r. 54.) štátu rímskému čiastočne bola podrobená, nachádzame stopy kresťanstva v druhom storočí. Dľa svedoctva ctihodného Bedu žiadal kráľ Lucius, ktorého pamiatku sv. Cirkev jako Svätého dňa tretieho decembra výročnou pamiatkou oslavuje, pápeža sv. Eleutheria (od r. 177. do r. 192.), za času panovania cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) o kresťanských učiteľov, ktorí do Britanie i prišli a sv. evanjelium s úspechom ohlasovali. Za časov Dioklecianových podstúpil r. 303. sv. Alban smrť mučenícku s mnohými kresťanmi v Britanii. Na cirkevnom sneme, v meste gallickom Arlese (r. 314.) prítomní boli biskupi z miest: Eborakumu (teraz York), z Londonu a z Linkolnu.

Príčiny rýchleho rozšírenia sv. Cirkve.

Podivne rýchle rozšírenie sv. Cirkve po všetkom známom svete pripísať treba dvojnásobným príčinám, vnútorným alebo Božským, a zovnnútorným alebo ľudským.

Pán Ježiš Kristus prisľúbil, že milosť Božia bude účinkovať vo vnútornajšom človekovi, aby mohol prísť ku poznaniu pravého Boha a sv. náboženstva, keď riekol: »Žiadon nemôže prísť ku Mne, kým nebude dané jemu od Otca Mojeho (Ján 6., 66.). A Ja, keď budem povýšený od zeme, potiahnem všetko ku Sebe (Ján 12., 32.).« A táto milosť Božia účinkovala v srdciach a myšliach premnohých ľudí. To dosvedčuje vysoko-účený Origenes († r. 253.), ktorý v obrannom spise svojom proti nepriateľovi kresťanstva, Celsovi, píše:

Rimanov a iných národov povstali terajší Rumuni, ktorých reč zväčša prezradzuje, že je to miešanina latinsko-slovanská.

Od časov cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) napádali ríšu rímskú na strednom a dolnom Dunaji susední Markomani, Kvádi (*Kovádor*), Svévi, Sarmati, Geti a Karpi (Horváti tatranskí za času Filipa Arabského, ktorý panoval od r. 244. do r. 249.), a častejšie vtrhli do Pannonie, Illyrie a Dacie. Pravde podobné je, že počas bojov cisárov rímskych s týmito národami i učenie Kristovo na ľavý breh Dunaja cestu si prekliedilo. Veď vojaci, častoráz zajatí v bitkách, prijali vo väzení rímskom sv. krst a ohlasovali náboženstvo kresťanské po osvobodení svojom zo zajatia súkmenovcom svojim. Možno, že i horliví vierozvestovia kresťanskí prekročili Dunaj, aby ohlasovali susedným národom vieru lásky a pokoja. Mimo spomenutých Dákov a Getov považujú niektorí dejepisci i Kvádov, Svévov, časť Sarmatov a Karpov tatranských za Slovanov.

Gothovia, ktorí od r. 222. do r. 249. napádali Dáciu, potom do Mösie a Thracie (teraz Srbsko, Bulharsko a časť europejského Turecka) vpadli, kde i cisára Decia r. 251. premohli a zabili a neskôr na pobreží Čierneho mora medzi Donom a Dneprom sa usadili, oboznámili sa počas bojov s Rimanmi s učením Kristovým a mnohí prijali začiatkom a najmä koncom tretieho storočia sv. krst. Prvým známym biskupom ich bol Theofil, ktorý súčasťnil sa na všeobecnom cirkevnom sneme v Nicei, r. 325. vydržiavanom. V prostriedku štvrtého storočia vyniká biskup ich, menom Ufilas, ktorý sv. Písmo do rodnej reči ich preložil a r. 370. ku bludu Ariusovmu Gothov naklonil.

I na ďalekom veľkom ostrove europejskom, Britanii (terajšom Anglicku), ktorá za časov cisára Klaudia (od r. 41. do r. 54.) štátu rímskému čiastočne bola podrobená, nachádzame stopy kresťanstva v druhom storočí. Dľa svedoctva ctihodného Bedu žiadal kráľ Lucius, ktorého pamiatku sv. Cirkev jako Svätého dňa tretieho decembra výročnou pamiatkou oslavuje, pápeža sv. Eleutheria (od r. 177. do r. 192.), za času panovania cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) o kresťanských učiteľov, ktorí do Britanie i prišli a sv. evanjelium s úspechom ohlasovali. Za časov Dioklecianových podstúpil r. 303. sv. Alban smrť mučenícku s mnohými kresťanmi v Britanii. Na cirkevnom sneme, v meste gallickom Arlese (r. 314.) prítomní boli biskupi z miest: Eborakumu (teraz York), z Londonu a z Linkolnu.

Príčiny rýchleho rozšírenia sv. Cirkve.

Podivne rýchle rozšírenie sv. Cirkve po všetkom známom svete pripísať treba dvojnásobným príčinám, vnútorným alebo Božským, a zovnnútorným alebo ľudským.

Pán Ježiš Kristus prisľúbil, že milosť Božia bude účinkovať vo vnútornajšom človekovi, aby mohol prísť ku poznaniu pravého Boha a sv. náboženstva, keď riekol: *Žiadon nemôže prísť ku Mne, kým nebude dané jemu od Otca Mojeho (Ján 6., 66.). A Ja, keď budem povýšený od zeme, potiahnem všetko ku Sebe (Ján 12., 32.).* A táto milosť Božia účinkovala v srdciach a myšliach premnohých ľudí. To dosvedčuje vysoko- učený Origenes († r. 253.), ktorý v obrannom spise svojom proti nepriateľovi kresťanstva, Celsovi, píše:

Rimanov a iných národov povstali terajší Rumuni, ktorých reč zväčša prezradzuje, že je to miešanina latinsko-slovanská.

Od časov cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) napádali ríšu rímskú na strednom a dolnom Dunaji susední Markomani, Kvádi (*Kováđoi*), Svěvi, Sarmati, Geti a Karpi (Horváti tatranskí za času Filipa Arabského, ktorý panoval od r. 244. do r. 249.), a častejšie vtrhli do Pannonie, Illyrie a Dacie. Pravde podobné je, že počas bojov cisárov rímskych s týmito národami i učenie Kristovo na ľavý breh Dunaja cestu si preklietilo. Veď vojaci, častoráz zajatí v bitkách, prijali vo väzení rímskom sv. krst a ohlasovali náboženstvo kresťanské po osvobodení svojom zo zajatia súkmenovcom svojim. Možno, že i horliví vierozvestovia kresťanskí prekročili Dunaj, aby ohlasovali susedným národom vieru lásky a pokoja. Mimo spomenutých Dákov a Getov považujú niektorí dejepisci i Kvádov, Svěvov, časť Sarmatov a Karpov tatranských za Slovanov.

Gothovia, ktorí od r. 222. do r. 249. napádali Dáciu, potom do Mösie a Thracie (teraz Srbsko, Bulharsko a časť europejského Turecka) vpadli, kde i cisára Decia r. 251. premohli a zabili a neskôr na pobreží Čierneho mora medzi Donom a Dneprom sa usadili, oboznámili sa počas bojov s Rimanmi s učením Kristovým a mnohí prijali začiatkom a najmä koncom tretieho storočia sv. krst. Prvým známym biskupom ich bol Theofil, ktorý súčasťnil sa na všeobecnom cirkevnom sneme v Nicei, r. 325. vydržíavanom. V prostriedku štvrtého storočia vyniká biskup ich, menom Ufilas, ktorý sv. Písmo do rodnej reči ich preložil a r. 370. ku bludu Ariusovmu Gothov naklonil.

I na ďalekom veľkom ostrove europejskom, Britanii (terajšom Anglicku), ktorá za časov cisára Klaudia (od r. 41. do r. 54.) štátu rímskému čiastočne bola podrobená, nachádzame stopy kresťanstva v druhom storočí. Dľa svedoctva ctihodného Bedu žiadal kráľ Lucius, ktorého pamiatku sv. Cirkev jako Svätého dňa tretieho decembra výročnou pamiatkou oslavuje, pápeža sv. Eleutheria (od r. 177. do r. 192.), za času panovania cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) o kresťanských učiteľov, ktorí do Britanie i prišli a sv. evanjelium s úspechom ohlasovali. Za časov Dioklecianových podstúpil r. 303. sv. Alban smrť mučenícku s mnohými kresťanmi v Britanii. Na cirkevnom sneme, v meste gallickom Arlese (r. 314.) prítomní boli biskupi z miest: Eborakumu (teraz York), z Londonu a z Linkolnu.

Príčiny rýchleho rozšírenia sv. Cirkve.

Podivne rýchle rozšírenie sv. Cirkve po všetkom známom svete pripísať treba dvojnásobným príčinám, vnútorným alebo Božským, a zovnnútorným alebo ľudským.

Pán Ježiš Kristus prisľúbil, že milosť Božia bude účinkovať vo vnútornajšom človekovi, aby mohol prísť ku poznaniu pravého Boha a sv. náboženstva, keď riekol: »Žiadon nemôže prísť ku Mne, kým nebude dané jemu od Otca Mojeho (Ján 6., 66.). A Ja, keď budem povýšený od zeme, potiahnem všetko ku Sebe (Ján 12., 32.).« A táto milosť Božia účinkovala v srdciach a myslách premnohých ľudí. To dosvedčuje vysoko-účený Origenes († r. 253.), ktorý v obrannom spise svojom proti nepriateľovi kresťanstva, Celsovi, píše:

»Ďosiaľ možno pozorovať u kresťanov stopy Ducha, ktorý v podobe holubice s neba sostúpil. Oni, kresťania, vyhánajú diabla, uzdravujú nemocných, predpovedajú budúce veci, keď sa zalúbi Slovu, aby ducha ich osvietilo. Môže Celsus a Žid jeho ešte viac sa posmeškovať, nuž treba mi predsa povedať, že mnohí prijali proti vôli svojej kresťanské náboženstvo; lebo nimi istá sila Božská buď vo sne buď vo videní (zjavení) zrazu tak živo zatriasla a tak zázračne premenila ich, že nielen odložili každú nenávisť oproti kresťanskej viere, ale ju až do smrti svojej zastávali.« A zlopovestný Bagle, otec novomódnej nevery († r. 1706.), nútený je vyznať: »Evanjelium bolo ohlasované mužmi bez mena, bez vedy, bez výmluvnosti a bez všetkej podpory ľudskej pri hroznom prenasledovaní, a predsa bolo rozšírené v krátkom čase po celej zemi. To je skutočná udalosť, ktorú nikto nemôže tajiť, a ktorá dokazuje, že je toto cieľom Božím (Dict. crit. art. Mahomet.)« Ku vnútorným príčinám, ktoré podmienili rýchle rozšírenie sv. náboženstva nášeho patrí i milosť Božia, dľa ktorej prvým kresťanom popriate bolo činiť divy a zázraky. Spasiteľ Božský riekol pred vystúpením Svojím na nebe apoštolom (Marek 16, 17—18.): »Znamenia tých, ktorí uveria, nasledovať budú tieto: v mene Mojom budú vyhánajú diablov, budú hovoriť novými jazykmi, brať hadov, a keď by pili niečo jedovatého, neuškodí im; na nemocných budú vkladať ruky a títo dobre sa mať budú.« A táto milosť činenia zázrakov objavovala sa vo sv. Cirkvi nielen za časov apoštolských, ale i v plnej hojnosti u sluhov Božích až do štvrtého storočia. To dosvedčujú Otcovia apoštolskí a neskorší súvekí dejepisci, že dobrotivý a milostivý Boh mocou všemohúcnosti Svojej za časov ich zjavenie Božské Svoje mnohými

divami a zázrakami potvrdzoval. Tak píše sv. Klemens Rímský (pápež od r. 90. do r. 100.) v liste svojom Korintanom, sv. Ignác, biskup z Antiochie († r. 107.) v liste svojom cirkevnej obci v Smyrne, sv. Polykarp, biskup zo Smyrny († r. 166.) v liste svojom Filipanom, že Boh ku potvrdeniu učenia Svojeho činil mnohé divy skrze posvätcov Svojich. Z pozdejších Otcov a učiteľov cirkevných hovorí slavný, drier pohanský ľubomudrc (filosof), neskôr duchaplný a horlivý obranca kresťanskej viery, sv. Justin († r. 167.) v obrannom spise (apologii) svojom, ktorý poslal vladárom rímským: »Ježiš, Syn Otca, narodil sa dľa vôle Božej pre ľudí, ktorí veria v Neho, a ku zničeniu démonov (diablov). To môžete poznať z toho, čo sa deje pred očima všetkých ľudí. Veď mnohí posadli (zlým duchom), ktorým nebolo pomoci, boli uzdravení v celom svete, ba i v meste vašom skrze kresťanov našich, keď títo zaklínali ich v mene Ježiša Krista, ktorý bol ukrižovaný pod Pilátom Pontským, a oni uzdravujú ešte vždy (r. 162.), keď vyhánajú zlých duchov, ktorí obsadli ľudí.« A sv. Ireneus, biskup z Lyonu († r. 203.), hovorí ešte zreteľnejšie oproti bludárom o divoch a zázrakoch, ktoré Boh pôsobil ku potvrdeniu náboženstva a učenia Svojeho skrze pravoverných a zbožných kresťanov: »Hovorí sa síce o nich (t. j. o bludarských Gnostikoch), že činia rozličné divy! Ale oni nemôžu navrátiť zrak slepým, sluch hluchým, ani nemôžu vyháňať diablov. Tým menej môžu vzkriesiť mrtvých, jako to činili Kristus a apoštoli, a jako už často medzi bratmi (kresťanami) následkom modlitby, prosby a postenia Cirkve navrátil sa duch zomrelého a človek bol darovaný modlitbám Svätých.« A učený Tertullian († r. 240.) privoláva v obrannom spise svojom (Apologia c. 27.) pohanom: »Premnohí

z vás znajú, že zlí duchovia, keď skrze nás bývajú vymietaní, sami sa priznávajú, čo sú. Keď bývajú zaklínaní jedným pravým Bohom, nuž vychádzajú alebo hneď, alebo pomaly miznú, dľa viery nemocného, alebo dľa miery milosti toho, ktorý uzdravuje biednika.« Podobne hovorí veľký učenec Origenes († r. 253.) ku nepriateľovi kresťanstva, Celsovi: »Učenie Ježiša Krista má zvláštny spôsob dôkazov a síce skrze Ducha a skrze silu. Prvý spôsob týka sa predpovedaní, ktoré sa vzťahujú na Krista a vyplnily sa na Ňom. Druhý spôsob (dôkazov) zakladá sa na zázrakoch, ktoré dialy sa ku potvrdeniu učenia Ježišovho. Že posledné, to jest zázraky, opravdive sa dejú, vidno, aby som nepripomínal iné dôvody, už z toho, že moc činenia divov posiaľ neopustila tých, ktorí živobytie svoje riada dľa učenia Ježiša Krista.« A v druhej knihe proti Celsovi hovorí: »Židia sú opustení v zátvrdlivosť svojej. Nemajú viac žiadneho proroka, i neznajú viac ani o žiadnych zázrakoch. No, medzi nami kresťanami neprestaly zázraky, áno, stávajú sa ešte väčšie, než drev.« A v siedmej knihe svojej, proti Celsovi napísanej, označuje Origenes spôsob, jakým Boh činil zázraky na prosby vyvolených kresťanov: »Kresťania nevyháňajú zlých duchov čarením, piesňami, bylinami a inými vecami, ale iba skrze modlitbu a jednoduchým i ľahkým zaklínaním, že ho najprostejší a najobmedzenejší na rozume môže pochopiť. Obyčajne sú tí, skrze ktorých činí Boh zázraky, neučení ľudia.« Tieto divy a zázraky zapríčinily, že mnohí Židia a najmä pohania boli presvedčení o pôvode Božskom učenia kresťanského, i boli privedení ku viere sv. Cirkve. I zjavenia Božie, ktorými už sv. apoštolovia v ťažkom úrade svojom bývali posilňovaní, jako sv. Peter (Skutky ap. 10.) a sv. Pavel so Silasom a Lu-

kášom (Skut. ap. 16), pôsobily na rozširovanie kresťanstva v pozdejších časoch. Sv. Dionys Alexandrinský († r. 264) vyznáva, že sa jemu zjavil Boh počas prenasledovania a oznámil jemu, že sa má ukryť, ba že mu i naznačil cestu, ktorou má utiecť. I sv. Cyprian, biskup z Karthagu († r. 258.), uisťuje v liste svojom, písanom vyznavačom, že často mával zjavenie Božie, najmä vo vyhnanstve svojom v Kurubise. I vyplnenie proroctví Božích napomáhalo ku rozšíreniu sv. náboženstva. Príklad máme za časov apoštolských na komorníkovi kráľovny Kandace, ktorého sv. diakon Filip presvedčil, že proroctvá Isaiašove vyplnily sa na Pánu Kristovi; i dal sa hneď pokrstiť (Skut. ap. 8.), jako i na mnohých Židoch a pohanoch, ktorí na vlastné oči svoje videli hrozné vyplnenie proroctva Pána Ježiša Krista pri zkaže nešťastného mesta Jerusalema. A nič tak úplne nepresvedčilo Židov a pohanov o pravde učenia Božieho, o založení Božom sv. Cirkve a o poslaní Božom apoštolov a nástupcov ich a vyznavačov učenia Kristovho, než hrdinské skutky a svätá oduševnenosť apoštolov, i vyznavačov a mučeníkov každého stavu a veku. Za sv. apoštolami, menovite Petrom a Pavlom v Ríme (r. 67.), zomierali s podivnou stálosťou vo viere a neohrozenosťou státisíce mučeníkov. Jako obdivovať nútení boli pohania odovzdanosť do vôle Božej staručkého biskupa sv. Ignáca z Antiochie a jako zatriasly srdciama ich dojímavé slová, ktoré hovoril r. 107. zomierajúci mučeník v Kolosseume v Ríme pred tisícami divákov: »Ďakujem Tebe, ó Bože, z celého srdca, že si mne poprial dokonalú lásku k Tebe, a dopustil, že s apoštolom Tvojím železné okovy nosím!« Jako nemali byť oduševnení za pravdu sv. viery kresťania v Ríme, ktorým drier tento veľiký sluha Boží tieto slová písal:

»Znám, čo je mně užitočným, i začínam byť učeníkom Ježišovým. Nepýtam sa po vidomom a nevidomom, keď len budem účastným Ježiša Krista. Nebojím sa ani ohňa, ani kríža, ani čriedy divých zverov, ani vytrhania údov svojich, ani polámania celého tela, ani žiadneho iného mučenia, ktoré vzteklosť nepriateľov môže vymysleť, len keď môžem okúsiť Ježiša!« Takto oduševnene zomierali nepočetni sv. mučeníci pred zadiveným zrakom zverských pohanov! Takto radostne zomierala svätá Symforosa so siedmimi synami (r. 125.), tak svätá Felicitas so siedmimi synami svojimi (r. 150.), tak zomieral sv. Polykarp, biskup zo Smyrny (r. 166.), tak sv. mudrc Justin (r. 167.), tak sv. Cyprian (r. 258.), tak zomierali svätí mládenci Laurenc (r. 258.) a sv. Cyrill (r. 258.), tak zomieral sv. Móric, generál, so 6.600. bojovníkmi svojimi (r. 287.), tak trinástročná panna svätá Agneška (r. 305.). Všetci títo a státisíce sv. mučeníkov potvrdili oduševnenosťou svojou a odovzdanosťou do vôle Božej pravdu učenia Syna Božieho, Pána Ježiša Krista zadiveným pohanom a naklonili mnohých ku prijatiu sv. krstu.

S príčinami Božími pôsobili i ľudské ku rýchlemu rozšíreniu kresťanskej viery.

Štát rímský podmanil si celý známy svet a tým obľahčil obchod a styky so všetkými národami, ktoré osvojily si známosť gréckej reči; čo všetko usnadnilo zdarné ohlasovanie sv. evanjeliuma bez ťažkostí v celom svete. Ku tomu prechovávaly sa zbytky prvotného zjavenia Božieho u všetkých pohanov, jako sme to videli v náboženských sústavách jednotlivých pohanských národov (vidz I. diel »Dejin sv. Cirkve«), a prenikly z východu i ku Rimanom a Grékom prorocťvá o príst majúcom Vykupiteľovi. Obety smierenia, udomácnené

u pohanov, poskytovaly náchylné spojivo pre základné učenie kresťanské o obetovaní Syna Božieho za pokolenie ľudské, jako i všeobecne rozšírená povest' o nevidomom obcovaní Božstva s ľuďmi. Veľký počet národov trpko znášal ťažké jarmo Rimanov a oplakával utratenú svobodu a národnosť svoju. A v tom veľkom štáte hynula nábožnosť, mravnosť a poctivosť a miesto ich zaujímala nevera, smiešne povery a zverská nemravnosť. Pripomenúť treba aspoň rozorvanosť v živote rodinnom. Keď drieb behom storočí nevyskytuje sa rozvedenie stavu manželského u Rimanov, ktorí sa vtedy veľmi prísnych mravov krčovite pridržali, nuž za časov panovania cisárov rímskych dľa svedectva mudrca Seneku (*De benefic. III. 16.*) bolo ono veľmi obyčajné, tak že niektorá žena nepočítavala roky dľa konsulov, lež dľa počtu mužov svojich, a že sa iba preto vydávala, aby sa zase rozlúčila, a z domu vychádzala, aby si druhého muža vyhľadala. Faustina, manželka cisára Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) bola obecnou hnusnou neviestkou a mudrc-cisár ľahostajne díval sa na ohavný verejný život manželky svojej, čo viac odmeňoval súložníkov jej vysokými hodnosťami, ba vriadil ju po smrti s veľkou slávou do počtu bohov rímskych a vystavil jej nádherný chrám, ktorého srúcaniny posiaľ možno vídať na starom forume v Ríme. Jakô vyzeralo to v takýchto rodinách s výchovou mládeže, ktorou obyčajne poverovaní bývali otroci? Hrozný obraz výstupného, nestriedmeho, zverského života popredných pohanov a najmä cisárov Tiberia, Kaligulu, Klaudia, Nerona a Heliogabala podávajú nám pohanskí dejepisci Tacitus, Sueton, Dio Cassius, Athenaeus, Plutarch, Seneka a pozdejší spisovatelia (*Scriptores historiae Augustae*). Samovražda považovaná bola za najväčšie hrdinstvo. Deti vyhadzované

bývaly na námestia; do hôr a do riek, aby biedne zahynuly, a to vlastnými rodičami. Ohromná väčšina ľudí stenala v zúfalom otroctve. S úpadkom mravov upadla i viera, ačkoľvek Rimania uznávali 30.000 bôžkov (Hesiod: *Ἔργα καὶ ἡμέραι* v. 235, 236. Klemens Alex. Cohort ad Gentes c. 10.). A jakí boli to bôžkovia? V nich stelesnená bola celá dobrá i zlá, telesná a duševná prirodzenosť ľudská. Im obetovali Rimania i cudnosť a život dietok svojich. Nikto neveril na šťastný alebo nešťastný život po smrti; viera vo večný život bývala vysmievaná jako detská bájka (Sallustii Catilina c. 52, 53.). Lepší pohania túžili v týchto desných pomeroch po mrávnej podpore a po nehynúcich statkoch lepšieho sveta. Ani úsilné namáhanie o napravenie smutných pomerov skrze niektorých šľachetnejších učencov (filozofov), ani východné, sem prenesené, náboženstvo pohanské a židovské, nemohly napraviť všeobecnú nákazu a biedu. A preto, keď objavili sa hlásatelia učenia Kristovho, s vrúcnyim citom uvítal ich duch lepších pohanov. Kresťanská viera poskytovala pochybujúcim a zúfajúcim dôveru, hriešnikom útechu, zločincom milosť, chudobným nádej na radosti nebeské, otrokom, ktorí boli považovaní za zvery a tvorili ohromnú väčšinu štátu rímskeho, i ženám, ktoré boly považované za nižšie tvory, vyššiu a vnútornú svobodu a dôstojnosť ľudskú; učencom i mysliteľom poskytovala kresťanská viera svetlo poznania pravdy; jedným slovom, všetci ľudia nachádzali v kresťanstve to, čo hľadali, po čom namáhave túžili. I niektorí cisári rímski, jako Antoninus Pius, Alexander Severus, Filip Arabský a iní, naklonení boli kresťanom, alebo aspoň neprenasledovali ich.

Ešte viac pôsobil svätý život prvých kresťanov na rýchle rozšírenie sv. Cirkve. Koľko kresťanov, toľko bolo

Svätých! Nuž všetkým právom mohol povedať Klemens Alexandrinský († r. 217.): »Kristus pretvoril opravdive zo skál ľudí, keď pohanov, ktorí ctili skaly, priviedol ku kresťanstvu. Slovo Jeho vykázalo moru hranice jeho, stvorilo svety a upevnilo zem; ale znivočilo i ríšu hada, ktorý zúril ako barbar a ľudí svádzal k modlárstvu.« Prví kresťania skveli sa nad všetky pozemské statky povýšenou myslou, anjelskou čistotou skvelých mravov, obetovavou láskou oproti bližným, i najľutejším nepriateľom, počas nešťastia a nákazlivých nemocí, striedmostou, tichosťou a trpezlivosťou v protivenstvách a najukrutnejších mukách; i vzbudzovali obdiv a úctu u pohanov a naklonili ich k uznaniu pravdy a ku prijatiu náboženstva lásky. Pohan Cecilius riekol dľa Minucia Felixa: »Kresťania milujú sa prv, než poznajú sa.« A učený Tertullian pripomína v apologii svojej zadivený výkrik nepriateľov: »Pozrite, ako milujú sa a ako sú hotoví zomierať jeden za druhého!« Kresťanské náboženstvo objavovalo sa nutne zadiveným pohanom jako niečo nadľudského a Božského, ktoré skvelo sa takou láskou. I horlivosť prvých kresťanov, najmä učených biskupov, kňazov a svetských, ktorí za príkladom sv. apoštolov a učeníkov Kristových živým slovom a spisami usilovali sa rozširovať radostné presvedčenie svoje o pravde učenia Kristovho, mnoho dopomáhala ku rýchlemu rozširovaniu sv. Cirkve. Kto stal sa kresťanom, nútilo ho srdce, aby presvedčoval i druhých. Obrátení filosofi vynakladali výmluvnú vedomosť svoju na to, aby i druhým učencom pohanským posvietili svetlom učenia Kristovho. To dosvedčujú sv. Justin, Klemens Alexandrinský a Tertullian, ktorí jako slavní pohanskí ľubomudrci (filosofi) prijali sv. vieru, a potom učenými spisami svojimi odrážali zá-

kladne nápady pohanských spisovateľov, činené proti sv. Cirkvi. Kupec kresťanský osožil sv. Cirkvi cestami a stykami svojimi s oddialenými pohanami. Kresťanskí vojaci pripomínali súdruhom svojim boj viery o korunu večnej slávy, jako sv. Móric, sv. Florian a sv. Martin. Otroci, ktorým Rimania sverovali vychovávanie dietok svojich, používali postavenie svoje v bohatých domoch pohanských, aby sv. Cirkvi získali nových údov. I pohlavie ženské, nadané útlejším náboženským citom, vydobylo si neoceniteľné zásluhy o rozšírenie kresťanského náboženstva; jako na príklad sv. panna Serapia († r. 122.) a vznešená bohatá pani rímska jej Sabina († r. 126.) Každý kresťan v stave a povolani svojom stával sa horlivým apoštolom Kristovým. I krvavé prenasledovania kresťanov napomáhalo rýchle rozširovanie sv. Cirkve. Krv sv. mučeníkov, vyliata za sv. vieru, stala sa, jako učený Tertullian hovorí, plodným »semenom kresťanov«; lebo, jako je už rečené, keď videli pohania so svätým oduševnením zomierať nevinných mučeníkov, často v divadlách a na krvavých popraviškách zvolali: »Veľký je Boh kresťanov!« I stali sa nielen kresťanmi, ale i mučeníkmi. A keď mučiteľia nemohli prevládať najväčšími mukami a sklátiť sv. presvedčenie zbožných mučeníkov, sami stávali sa mučeníkmi.

Vyznavači a mučeníci prejavovali v krvavých prenasledovaniach nadprirodzenú silu a nepremožiteľnú moc viery nad omdleným smyselným svetom; oni boli soľou zeme, svetlom sveta. O nich mohol písať kresťanský nemenovaný učeník apoštolský Diognetovi, učiteľovi cisára Marka Aurelia, všetkým právom: »Čo je duša v tele, to sú kresťania v svete. Duša rozprestiera sa po všetkých údoch, tak i kresťania po všetkých

mestách zeme. Duša býva síce v tele, ale ona nie je z tela; podobne bývajú kresťania vo svete, ale oni nie sú zo sveta. Nevidome ukrýva sa duša v tele; i kresťania bývajú poznaní, keď vstávajú v svete, ale zveľobovanie kroz nich Boha ostáva nevidomé. Telo nenávidí a napadá dušu, ktorá mu nerobí príkorie, keď zabráňuje hoveť smyseľným náklonnosťam, a svet nenávidí kresťanov, ačkoľvek nerobia jemu nič zlého, keď vzdorujú žiadostiam jeho. Duša miluje telo, ktoré je nepriateľom jej, i údy — a kresťania milujú nepriateľov. Duša je síce telom uzavretá, ale udržuje pospolu telo — a kresťania bývajú väznení síce vo svete jako v žalári, ale oni sami udržujú svet. Nesmrteľne prebýva duša v smrteľnom tele a kresťania bývajú v pomíňajúcom svete a očakávajú nepomíňajúcnosť v nebi. Prísno držaná v jedle a pití stáva sa duša dokonálejšou, a kresťania, denne trápení, rozmáhajú sa vždy viacej. Do tohoto pomeru postavil ich Boh, a nemajú vyhýbať Jemu!«

Rýchle rozšírenie kresťanstva po celom svete je najväčším zázrakom Božím.

Prekážky rozširovania sv. Cirkve.

Ačkoľvek vyššie udané príčiny a okolnosti mohútne napomáhali rýchle šírenie sv. Cirkve po celom svete, pri tom všetkom stavaly sa vzdorovité oproti každému jednotlivému momentu, ktorý napomáhal svätú Cirkev, veľké prekážky so stránky židov a najmä pohanov. Židia síce boli pokorení už v tomto čase a nemohli škodiť mnoho, jako drier škodili sv. Cirkvi; ale ona mala premôcť ešte mocnejšieho nepriateľa — a to bol pohanský svetovládny štát rímský. A sv. Cirkev, podporovaná milosťou Božou, premohla i tohoto mohutného

nepriateľa po tristoročnom krvavom prenasledovaní a zápase a to zbrojou pevnej viery, horlivej modlitby, obetovavej lásky, neunaveného vyŕčovania a svätej trpezlivosti.

Zakladateľ Boží kráľovstva Svojeho na zemi, Pán Ježiš Kristus, udal sám hlavnú príčinu prenasledovania sv. Cirkve, keď riekol apoštolom (Ján 15., 19.): »Keby ste boli zo sveta, svet, čo jeho jest, by návidel; že však nie ste zo sveta, preto svet nenávidí vás.« Sv. Cirkev a svet, odvrátený od Boha, sú na odpor sebe; preto menuje sa sv. Cirkev na zemi i bojujúcou; ona zakúsiť nútená bola od pohanov veľké protivenstvá: Pohanskí Rimania nemohli pochopiť a oceniť vnútornú moc pravdy, ktorá sa objavovala u kresťanov, milosťou Božou osvietených, ani obsah a zrozumiteľnosť učenia Kristovho, tým menej rozum ľudský prevyšujúce tajnosti viery a požadované sebazapieranie, i prísnu požiadavku ochotnej viery; lebo prechovávali hlboko v srdci zakorenené predsudky a vzdorovitú neveru. Oni prijali síce bohov iných národov medzi domácich svojich, áno za času cisára Augusta vystavili im i spoločný chrám v Ríme (Pantheon); ale keď kresťanstvo hlásalo, že je iba jeden pravý Boh a že všetci ostatní bôžkovia sú iba vymyslené nevládne modly a nie živé bytosti, zúrili proti kresťanom zaslepení pohania, najmä vladári rimskí, ktorí všemožne pod prísnyimi pokutami prikazovali, aby sa kládly obety a kadidlá na oltáre domášnym bohom ku vyproseniu víťazstva alebo na poďakovanie, čo kresťania robiť nemohli, ani nerobili pri najväčších a najhroznejších mukách. Početné zázraky, ktoré pôsobil Boh ku potvrdeniu viery Svojej, zneuznávali pohania a vychvaľovali sa domnelými divami, ktoré vraj činili i pohania, jako nimi vymyslený Apollonius z Thyany,

a orakulami (odpoveďami bohov, na miesto ktorých ukrytí žreci hovorievali k poverčivým zaslepeným pohanom). I pripisovali zázraky, ktoré Boh pôsobil na prosby posvätcov Svojich, čarodejníctvu a nedržali za hodno, aby prísnejšie boli skúmali ich; lebo považovali kresťanstvo za bláznovstvo. Oproti zjaveniam Božím a proroktám stavali pohania augurov svojich (veštcov), ktorí z pozorovania rozličných vecí, na pr. z letu ptákov, z čriev obetných zverov a detí, ohlasovali klamne vôľu bôžkov a budúce veci. Oduševnenú stálosť sv. vyznavačov a mučeníkov pri ukrutných mukách, ktorú prejavovali posilnení milosťou Božou, s nadľudskou trepezlivosťou, necenili Rimania a Gréci vyššie nad stálosť filozofov svojich, najmä Stoikov, i vysmievali sa mučeníkom jako slepým opóvrhovateľom smrti a jako prepiatým streštencom.

Mohutný sjednotený štát rímský poskytoval síce veľké výhody pre rýchle rozšírenie sv. Cirkve po celom svete; ale práve preto bolo pohanské náboženstvo úzko spojené so štátom a vládou rímskou. Štát bol zosobneným bohom pyšným pohanom rímskym. Veď Rimania ctíli zakladateľa štátu svojeho, prvého kráľa Romulusa, jako poloboha a niektorí cisári vydávali sa sami za bohov i stavali si »posvätné« sochy, jako Kaligula (od r. 37. do r. 41.), Domician (od r. 81. do r. 96.), Aurelius (od r. 270. do r. 275.) a Dioklecian (od r. 287. do r. 305.). Obety, augurie (hádania) a orakula (odpovednice) slúžily štátu; lebo pred každým dôležitejším dielom štátnym, najmä pred vojnou panovníci pýtali sa bohov o radu, obetovali im a prosili ich o víťazstvo. Celý Rím bol preplnený chrámami k úcte bohov, a skvostnými sochami. A pocta, vzdávaná bohom, mala pre skvelé slavnosti svoje, pre starobu a pre okrašľo-

vanie smyselných náruživostí veľký vplyv na Rimanov. Jediní kresťania urážali týchto starootcovských bohov štátnych nepovoľnosťou svojou, tak že títo bohovia dla domnienky zaslepených pohanov mohli sa pomstiť na štáte, a preto prenasledovali cisári kresťanov jako bezbožných ľudí (*ἄθεοι*, impii) a buričov, nebezpečných štátu. Rozšírením gréckej reči v štáte rímskom zmohutnel i nákazlivý vliv pohanského písomníctva (literatúry), najmä vo výchove mládeže u všetkých národov. A nielen nemravná surovosť, ale i mnohobožská a hmotárska (materialistická) vzdelanosť starého veku, básnictvo (spevy) jeho, bájoslovie, vedy štátne a iné, i umenia prekážaly kresťanstvu. Zbýtky prvotného zjavenia Božieho a proroctví, ktoré sa prechovávaly u všetkých pohanov, boly u Rimanov oslabené, zatemnené a spotvorené; prorocтва bývaly vykladané ľubovoľne, a ku poburovaniu prostého ľudu proti kresťanom bývaly vymýšľané klamné výpovedi orakulov. Popri ťažkom jarme a biede, ktoré znášať bola nútená veľká väčšina obyvateľov štátu rímskeho, oslepovalo poverčivý ľud modlárske náboženstvo skvelými bohoslužbami svojimi, nádhernými chrámami a oltármi vidomých bohov. Preto často s pýchou a opovržením pýtali sa zaslepení kresťanov: »Ukážte nám Boha svojeho?« A Tertullian píše: »Konečne vystavili (pohania) pred krátkym časom nové vyobrazenie Boha nášeho. Doniesli do mesta (Karthagu) nášeho figúru v dlhom kabáte, ktorá mala uši šomárske a na jednej nohe pazúry a držala v ruke knihu, s podpisom: Boh kresťanov! Smiali sme sa nad tou figúrou a mysleli sme, že skôr oni majú vzývať takú potvoru, ktorí už drier vyobrazili si bôžkov s hlavou barannou a s nohami kozacími.« Taký zaslepený a poverčivý pohanský ľud nenávidel kresťanov, ktorí opovrhovali

ľahkým a všetkým smysľom lahodiacim náboženstvom jeho a podať mu chceli nové neznáme, vladármi, učencami a boháčmi opovrhované náboženstvo, ktorého nepoznával ducha a cenu. Bohovia (vlastne žreci modlárski) dovoľovali pohanskému ľudu všetky neprávosti, a teraz mal opustiť týchto obľúbených bohov a vyznávať iba jedného Boha, i viesť život spravodlivý, svätý a duchovný! Všetky národné slávnosti, ktoré úzko boli spojené s pohanskými obradami a konaly sa ku cti bohom, mali prestať a na miesto smyseľných radostí a rozkoší, ľud mal prijať vieru od opovržených ľudí, ktorých tupili ešte i nenávidení Židia, a mal ctíť Ježiša Krista, ktorého ukrižovali Židia! Jako teda pohanský ľud mohol obľúbiť si kresťanskú vieru, keď znevažoval viac, vyznavačov jej, než Židov, ktorí sa búrili vždy proti Rímu? Preto hovorí rozhorčený Minuciús Felix Oktavianovi: »Ľuhaniny (o kresťanoch) sú dielom diablov a od týchto máš tvrdenie, že u nás hlava oslova je posvätnou vecou. Kto by mohol byť takým pošetilým, že by vzýval osla? Ale vy (pohania) zasväcujete nielen hlavy oslové, ale i vzývate hlavy volov a baranov a obetujete im!« A keď ubiedený pohanský ľud pohrúžený bol do zastobohovaných povier, neverili boháči a učenci pohanskí nič, a tma zúfalstva obťažovala mysle ich. A Rimania pripisovali všetku biedu v štáte kresťanskému náboženstvu. Mor a hlad, oheň zúriaci v Ríme za Nerona (od r. 54. do r. 68.) a v Nikomedii za Diokleciana (od r. 284. do r. 305.), búrky a víchry, zemetrasenie v Malej Asii za cisára Antonina Pia (od r. 138. do r. 161.), i nešťastné vojny, — to všetko pripisovali pohania za vinu kresťanom, ktorí obrážali bohov. A keď i niektorí cisári neprenasledovali kresťanov, zapríčiňovali predsa synkretizmom svojim, že sa zmá-

haly bludárske sekty, najmä početné sekty nemravných Gnostikov; že pred očami pohanov objavovalo sa učenie Kristovo narušené, že pravda s bludom zamenená utratila i hodnotu svoju.

Svätý život kresťanov, ktorý bol odbleskom viery ich; obetovavá bratská láska ich a čistota anjelská mravov, nepôsobily na tvrdé srdcia mnohých pohanov. Veď smyseľní pohania nemohli ani priať náboženstvu, ktorého základným pravidlom je sebazapieranie a mŕtvenie žiadostí telesných. Pritom pohania nerobili rozdiel medzi opravdivými kresťanami a nemravnými bludármi, najmä mnohými sektami bláznivých a necudných Gnostikov. I svätá horlivosť vyznavačov a mučeníkov, i bezohľadné vystupovanie mnohých kresťanov proti pohanským poverám zapríčiňovali rozhorčenosť pohanov a vladárov i cisárov rímskych proti sv. Cirkvi. Častoráz zahanbení bývali vladári a sudcovia pred zástupami pohanov kresťanskými mládencami, útlými pannami, ba i otrokami, ktorí neprevýšene bránili vieru svoju, s radosťou podstupovali všetky muky a s prespevovaním chválospevov zomierali boľastnou smrťou. Tak rozpráva Tertullian († r. 220. lebo 240.), že raz sa prihrnul pred súdnu stolicu Arria, miestodržiteľa v Malej Asii taký zástup kresťanov, ktorí túžili po mučeníckej smrti, že omrzelo ho zabíjanie nevinných kresťanov a že nahnevaný zvolal: »Keď tak veľmi túžite po smrti, idte a shoďte sa sami so skaly!« Mnoho dobrého pôsobili kresťanskí učitelia spisami svojimi (apologiami) u nepredpojatých pohanov ku objasneniu pravdy sv. viery a ku zahanbeniu zlostnej lže, predsudkov a výsmechu; ale pohanskí ľubomudrci napádali predsa kresťanstvo nestydatým očerňovaním, neslanými vtipami a posmechom, i podporovaní boli pri tom vplyvnými

veľmožmi, žrecmi a náruživosťami pohanského ľudu a sberby. Keď pohanské chrámy ostávaly prázdne, rozširovali žretci (pohanskí kňazi) medzi ľuďom pomluvy proti kresťanom, že zdali sa byť hroznými zločincami. Kresťania schádzali sa nocou tajne do domov a do podzemných chodieb (katakomb) v Ríme zo strachu pred násilníkmi pohanami, aby tam brali účasť pri službách Božích; i očerňovali ich žretci, že tam kujú spiknutie proti vláde a že dopúšťajú sa cudzoložstva a krveprznenia. A keď sa dozvedeli žretci o obete sv. omše, pri ktorej požívali kresťania Telo a krv Pána pod spôsobom chleba a vína, rozkrikovali, že kresťania v úkrytoch svojich odbavujú thyestajské hody, pri ktorých zabíjajú deti, jedia mäso ich a pijú krv ich. Keď kresťania nenavštevovali pohanské verejné divadlá a neslušné radovánky, osočovaní bývali jeho prepíati ľudia, ktorí vyhýbajú svetu, čo sám dejepisec pohanský Tacitus dosvedčuje, že kresťania sú opovržení ľudia, ktorí sa štífa svetla a neprajú človečenstvu. I mnohí kupci, ktorí viedli obchod s obetnými zvieratami, remeselníci, ktorí shotovovali modly (Skut. ap. 19., 24—40.) a divadelní herci poburovali ľud proti kresťanom, ktorý potom napádal a vraždil nevinných kresťanov, alebo donucoval vládarov k povoleniu, aby mohol zabíjať kresťanov, ako sa to stalo za cisára Hadriana (od r. 117. do r. 138.) v Malej Asii. Ponevác i slabé ženské osoby a otroci vyznávali vieru Kristovu, panovala u pohanov mienka, že iba na duchu slabí, nevzdelaní a opovržení ľudia pridržajú sa kresťanstva. Kresťanským ženám pokladané bývalo požívanie vína pri sv. prijímaní, čo bývalo trestané u Rimanov jako narušenie vernosti manželskej, za veľkú ohavnosť. A keď otroci súčasťovali sa pri rozširovaní sv. Cirkve a ctení boli i vážení jako

iní ľudia, považovali to pohania za narušenie základov štátu. Pri tom vynútili pohania častoráz od uväznených otrokov hroznými mukami i potvrdenie rozličných pomluv o kresťanoch a o náboženstve ich, čo obyčajne pohlo pohanov k tomu, že nielen nenávideli, ale i mučili nevinných kresťanov.

A toto byly hlavné príčiny, pre ktoré vladári štátu rímskeho od r. 64. do r. 313. a i neskoršie ešte krvave prenasledovali kresťanov a všemožne prekážali rozširovaniu svätej Cirkve.

Rozličné spôsoby mučenia kresťanov počas prenasledovania.

Nesmierny bol počet tých horlivých vyznavačov, ktorí potvrdili mučenictvom svojim pravdu Božiu učenia Kristovho v tomto čase a oslávili a zvelebili svätú Cirkev. Ačkoľvek Rimania popri Grékoch vyznačovali sa nad iné súveké národy pohanské známeho sveta vysokou vzdelanosťou, predsa mravy ich, obyčaje a city byly veľmi surové, divoké. A preto nemáme sa čo diviť nad najrozmanitejšími krvavými a zverskými spôsobami, jakými oni mučili a usmrťovali nevinných a cnostných prvých kresťanov. Najmenším trestom bolo, keď vznešeného rodu a bohatí vyznavači Kristoví pozbavení bývali hodností, úradu, majetku, keď posielaní bývali do vyhnanstva, odsúdení k ťažkej nezvyklej práci alebo hodení do obyčajného žaláru. Keď kresťanskí obyčajní mužovia, ženy, mládenci a panny, alebo i útle deti nedali sa nakloniť ku modloslužbe a ku zapreniu spasiteľnej viery ani sľubami, ani úkladami, ani darmi, väznili ich pohanskí Rimania v smradľavých temniciach, v ktorých trápili ich smädom a hladom,

alebo odvádzali zo žalárov cudné nevinné panny do hanobných brlohov medzi verejné nestydaté neviestky ku násilnému poškrvneniu, a keď nespomáhaly ani tieto násilnícke prostriedky, trýznili ich ťažkými okovami, bičami, palicami, kliešťami, hákami, železnými hrebeňami, kladami, škripcami a kolesami, usmrťovali ich križovaním, mečom, ohňom, alebo predhadzovali ich na verejných divadlách divým zverom ku roztrhaniu. Žaláre, v ktorých bývali väznení ubohí kresťania pred výsluchom a obťažovaní i sputaní kladami lebo ťažkými okovami, boli tmavé, smradľavé podzemné diery, alebo jamy, ležiace v bezprostrednej blízkosti podzemných stok, do ktorých stekala všetka nečistota mesta. Taký hrozný žalár videť možno ešte i za časov našich v Ríme na východnom svahu Kapitolu, Mamertinským zvaný, v ktorom i sv. apoštolovia P e t e r a P a v e l boli väznení do mučeníckej smrti svojej (r. 67., dňa 29. júna), kde obrátili a pokrstili 40 pohanských väzňov a dvoch dozorcov žaláru, Processusa a Martiniana. Nad tým dvojistým žalárom, vytesanom v skale, vznáša sa teraz chrám sv. Josefa, v ňom je oltár so sochami sv. Petra a Pavla; s vrchného žaláru spúšťali Rimania odsúdzencov okrúhlou dierou do spodného, do smradľavej tmavej to diery, v ktorej zomierali ubohí kresťania hladom, katami bývali zahrdúsení, alebo očakávať mali blízku mučenícku smrť v divadle alebo na námestí rímskom.

Pri výsluchu väzňov upotrebovali pohania obyčajne bičovania, aby donútili kresťanov ku zapreniu Krista Pána. Biče boli z kože (lora), zo žíl, alebo zo čriev (nervi); strapce bičov opatrené boli na koncoch olovenými guľkami (scorpiones); častoráz pozostávaly biče zo železných retiazok; alebo používali pohania bodľavé ostré železné metličky (flagra), ktorými bičovali telo

vyznavačov. Bičovaní bývali mučeníci i sukovitými palicami (fusces), telesne slabí sviazanými alebo jednotlivými prútami (virgae). Pri bičovaní priviazali mučeníkov tvármi ku stĺpom, lebo rozťahli telo ich na škripce (cynuleus), alebo na koleso a šľahali ich po chrbáte; častoráz položení bývali vyznavači horeznačky na dasku, opatrenú klincami, i šľahaní boli prútami a metličkami po prsách a po živote; a keď telom pohli, zapichovali sa im klince na zadných častiach tela. Keď vyznavač hrdinsky znášal krvavé bičovanie a nezaprel vieru svoju, ale zveleboval Boha, že jemu poprial trpeť pre sväté meno Jeho, trhali katovia na rozkaz vyšetrujúceho pohanského sudcu telo s bokov jeho, s lýtok na nohách, s ramien, ba i so života a s tváre železnými kliešťami (ungulae), ostrými hákami (uncus) a železnými hrebeňami (pecten). Častoráz v klade (nervus), na škripci alebo kolese rozťahaným nevinným obetám zatĺkali zverskí katovia za nechte na rukách a na nohách trnie, ihly alebo klince (stimulus), alebo pálili boky ich smolenicami (taeclae), rozžiarovým plochým železom (laminae). Klada bola shotovená z hrubého (tlstého) dreva, v ktorom vydlabané boli diery na každej strane od prostriedku, kde zasekli hlavu mučeniekovu, a to i do päť v istej vzdialenosti. Keď kati posadili neohroženého vyznavača do prostried klady, rozťahli nohy a ruky jeho do dier, že sa lámaly jemu údy s praskotom kostí. Škripec podobal sa rebríku nášemu, na ktorý vystreli mučeníka, poviazali ruky jeho a nohy žinkami, okrútili tieto na válce na oboch koncoch rebríku, pod nohami a nad hlavou, i ňaťahovali kati telo jeho tak dlho, kým nevyskákaly klby a neodpadaly nechte na prstoch a palcoch jeho. Drevené koleso bolo opatrené obyčajne končitými klinami. Katovia priväzovali horeznačky mučeníka za

nohy, pás a hrdlo na koleso a keď to začali obracať, otáčať, prebodané bolo telo mučeníkovo až do kostí, a keď pri ďalšom točení prišlo telo mučeníkovo pod koleso, vytiahlo sa mu z tých klinov a zabodalo sa opäť pri otočení kolesa nahor. Niekedy nebolo koleso klinami opatrené; klíny boli zapravené v zemi, a zase keď koleso sa krútilo, tie klíny, zapravené v zemi, rozbodaly telo mučeníkovo. A keď krestania po takomto krvavom a boľastnom mučení ostali pri živote a nezapreli vieru svoju, sypali katovia do rán ich roztlčenú tehlu alebo soľ, smiešanú s korením, liali silný ocot a iné páľčivé veci, aby tak rozmnožili boľastí ich; i vláčili ich do smradľavých žalárov, aby časom znovu mučili ich alebo usmrtili. Ano, zverskí katovia zohavovali neohrozených vyznavačov: vypálili im žeravým železom oko; zlomili im nohu alebo ruku; alebo žeravým železom ochromovali koleno ich; vytrhali im zdravé zuby — a takých zohavených prepúšťali častoráz na svobodu.

K usmrťovaniu mučeníkov používali Rimania kríž, na ktorý pribíjali nevinné obety obyčajným spôsobom; niekedy zavesili na toto drevo potupy mučeníka dolu hlavou a pribili mu hore iba jednu nohu, pri čom priviazali na krk jeho ťažkú skalú; niekedy pribili ho na kríž za ruky a poviesili skaly na nohy jeho, ba zavesili niektorého iba za vlasy a nechali zomierať zdĺhave na kríži. Najmilosrdnejšou smrťou pre mučeníka bolo, keď soľali mečom hlavu jeho. No zverskí pohania usmrťovali mečom kresťanov i zdĺhavým spôsobom, keď odtínali im úd za údom: ruky, nohy, jazyk, perny, nos, uši; a tak zohavený trup nechali ležať, kým nezomrel mučeník. Veľmi často usmrťovali nevinných kresťanov ohňom. I priviazali katovia mučeníkov na železné mriežky (craticula ferrea), na železnú stolicu alebo

postel̃ (lectus ferreus) a podkladali pod nich žeravé uhlie; niektorých nabodli na ražeň a obracali zvoľna nad ohňom, aby sa upiekli pomaly; niektorých hádzali do vnútorností rozpálených železných bykov alebo pec; iných priviazali o stĺp na drevenej hranici a keď podpálili ju, upiekli ich. Častoráz naplnili kōtly (lebes) olejom, smolou, voskom, olovom, rozpálili ich ku vreniu, strkali do vriacej látky ruky mučeníkov, nohy, hlavu, polievali vriacou tekutinou telo ich, kým neskonali, alebo hádzali ich do vriaceho kotla. Iných mučeníkov obliekli do košieľ, obliatých smolou, priviazali ich ku stĺpom na námestiach, alebo vō verejných zahradách mestských a večerom zapálili ich; niektorým kládli na hlavu žeravé uhlie, alebo povesili na telo ich železný rozpálený kabát, držali ruky, sviazané reťazami, nad žeravým uhlím, liali rozpustené olovo na chrbát ich, do uší, do očí; vodili ich bosýma nohama po rozpálenom železe, vešali za nohy nad horiacou slamou, ba niektorých naložili hromadne na lōď, ktorú pustili na more a tam zapálili ju; často hádzali mučeníkov i do variaceho sa vápna. Niektorým horlivým vyznavačom, priviazaným ku stĺpom, dreli kožu s tela po remienkach, rozpárali nožami život ich, vysnovali vnútornosti ich a nechali ich priviazaných o stĺpy, kým nedotrápili sa. Niektorých kameňovali, alebo priviazali ku stĺpom a strieľali do nich z kuší šípami (strieľkami). Neraz zakopali mučeníkov po pás alebo po krk do zeme a umorili ich hladom, priviazali ku stĺpom, natreli obnažené a doranené telo medom, aby muchy, mravenci, osy a včely utrýznili ich na smrť; áno, priväzovali niek'orých na chvosty bujným koňom, aby roznosili telá ich po kamenistých uliciach a trnistých cestách a poliach. A kto by bol v stave vypočítať všetky tie zverské spôsoby, ktorými pohania usmrťovali ne-

vinných kresťanov? Srdce stydne, ruka a pero trasú sa, keď má kresťan vypisovať tie krvavé zločiny, ktoré »vzdelaní« Rimania si obľubovali a páchali na nevinných vyznavačoch viery lásky, ktorú prejavovali oproti pravému Bohu a blížnym. I pripomeniem ešte aspoň len divadlá, v ktorých kresťania bývali mučení.

Keď niektorý ukrutný cisár rímsky, alebo námestník jeho, zavďačiť sa chcel krvežíznivým občanom pohanským, odsúdil hromadne nevinných kresťanov do verejných divadiel, jaké sa nachádzaly v každom väčšom meste rozsiahleho cisárstva rímskeho, k usmrteniu, najmä vtedy, keď zastihly ríšu nejaké pohromy a keď poverený pohanský ľud vykrikoval: »Kresťanov levom!« V samom Ríme stoja posiaľ ohromné rúmy divadla (amfiteatru), Kolosseum zvaného, ktoré cisár Flavius Vespasianus začal stavať okolo r. 70. Za pätnásť rokov pracovali na stavbe premožení nepokojní Židia a nenávidení, s nimi stotožňovaní kresťania, a za času panovania Titusa zahynulo pri tej ťažkej práci 12.000 židov a kresťanov, i predsa stála stavba dvanásť millionov toliarov rímskych. Kolosseum vystavané bolo v podobe elipsy (obdĺžniku okrúhleho) a malo päť poschodí, 80 vrát a štyri hlavné brány; vnútorný priestor jeho, či arena, kde dialy sa krvavé ihry, obnášal 916 stôp rímskych. Nad arenou na 8 stôp dvíhal sa prvý rad sedadiel vôkol dokola eliptického staviska; vyššie boli sedadlá pre cisára, vestálky (druh pohanských mníšek), prétorov a senátorov; nad týmto radom boli sedadlá pre veľmožov rímskych, potom pre vznešené matróny, potom zase pre mešťanov a rodiny ich. Do divadla vmiestilo sa 107.000 divákov mimo sluhov divadelných a zápasníkov. Divé zvery opatrované bývaly v prízemí v železných klietkach. Krvavé zápasy začínaly sa tým,

postel (lectus ferreus) a podkladali pod nich žeravé uhlie; niektorých nabodli na ražeň a obracali zvoľna nad ohňom, aby sa upiekli pomaly; niektorých hádzali do vnútorností rozpálených železných bykov alebo pec; iných priviazali o stĺp na drevenej hranici a keď podpálili ju, upiekli ich. Častoráz naplnili kotle (lebes) olejom, smolou, voskom, olovom, rozpálili ich ku vreniu, strkali do vriacej látky ruky mučeníkov, nohy, hlavu, polievali vriacou tekutinou telo ich, kým neskonali, alebo hádzali ich do vriaceho kotla. Iných mučeníkov obliekli do košiel, obliatých smolou, priviazali ich ku stĺpom na námestiach, alebo vo verejných zahradách mestských a večerom zapálili ich; niektorým kládli na hlavu žeravé uhlie, alebo poviesili na telo ich železný rozpálený kabát, držali ruky, sviazané reťazami, nad žeravým uhlím, liali rozpustené olovo na chrbát ich, do uší, do očí; vodili ich bosýma nohama po rozpálenom železe, vešali za nohy nad horiacou slamou, ba niektorých naložili hromadne na loď, ktorú pustili na more a tam zapálili ju; často hádzali mučeníkov i do vriaceho sa vápna. Niektorým horlivým vyznavačom, priviazaným ku stĺpom, dreli kožu s tela po remienkach, rozpárali nožami život ich, vysnovali vnútornosti ich a nechali ich priviazaných o stĺpy, kým nedotrápili sa. Niektorých kameňovali, alebo priviazali ku stĺpom a strieľali do nich z kuší šípami (strieľkami). Neraz zakopali mučeníkov po pás alebo po krk do zeme a umorili ich hladom, priviazali ku stĺpom, natreli obnažené a doranené telo medom, aby muchy, mravenci, osy a včely utrýznili ich na smrť; áno, priväzovali niektorých na chvosty bujným koňom, aby roznosili telá ich po kamenistých uliciach a trnistých cestách a poliach. A kto by bol v stave vypočítať všetky tie zverské spôsoby, ktorými pohania usmrťovali ne-

vinných kresťanov? Srdce stydne, ruka a pero trasú sa, keď má kresťan vypisovať tie krvavé zločiny, ktoré »vzdelaní« Rimania si obľubovali a páchali na nevinných vyznavačoch viery lásky, ktorú prejavovali oproti pravému Bohu a bližným. I pripomeniem ešte aspoň len divadlá, v ktorých kresťania bývali mučení.

Keď niektorý ukrutný cisár rímský, alebo námestník jeho, zavďačiť sa chcel krvežíznivým občanom pohanským, odsúdil hromadne nevinných kresťanov do verejných divadiel, ktoré sa nachádzali v každom väčšom meste rozsiahleho cisárstva rímskeho, k usmrteniu, najmä vtedy, keď zastihly ríšu nejaké pohromy a keď poverený pohanský ľud vykrikoval: »Kresťanov levom!« V samom Ríme stáli posiaľ ohromné rúmy divadla (amfiteatru), Kolosseum zvaného, ktoré cisár Flavius Vespasianus začal stavať okolo r. 70. Za pätnásť rokov pracovali na stavbe premožení nepokojní Židia a nenávidení, s nimi stotožňovaní kresťania, a za času panovania Titusa zahynulo pri tej ťažkej práci 12.000 židov a kresťanov, i predsa stála stavba dvanásť millionov toliarov rímskych. Kolosseum vystavané bolo v podobe elipsy (obdĺžniku okrúhleho) a malo päť poschodí, 80 vrát a štyri hlavné brány; vnútorný priestor jeho, či arena, kde dialy sa krvavé hry, obnášal 916 stôp rímskych. Nad arenou na 8 stôp dvíhal sa prvý rad sedadiel vôkol dokola eliptického staviska; vyššie boli sedadlá pre cisára, vestálky (druh pohanských mníšek), prétorov a senátorov; nad týmto radom boli sedadlá pre veľmožov rímskych, potom pre vznešené matróny, potom zase pre mešťanov a rodiny ich. Do divadla vmiestilo sa 107.000 divákov mimo sluhov divadelných a zápasníkov. Divé zvery opatrované bývaly v prízemí v železných klietkach. Krvavé zápasy začínaly sa tým,

že pohanský žreť (kňaz) Jupiterov (Paromov) vstúpil do areny, sprevádzaný pretorianmi (osobnými strážcami cisárskymi, ktorí viedli ovenčeného vola alebo iného obetného zvera. Žreť britkým nožom zaklal obetné hovädo a Jupiter (Parom) bol dľa názoru pohanského smierený! Pri hudbe vstúpili potom do priestoru, ktorý bol pieskom posypaný, sluhovia divadelní (venatores zvaní) s korbáčmi v rukách a hnali pred sebou zápasníkov: otrokov alebo na smrť odsúdených nevinných kresťanov. Títo odsúdenci (bestiarii zvaní) boli ozbrojení niekedy mečmi alebo kopijami, niektorí boli zakrútení do sieti (čerenca) a tak pripravení ku roztrhaniu skrze divokých zverov. Driev než vypustené boly hladné šelmy na odsúdencov, obišli títo celú arenu a treba bolo im pokloniť sa prítomnému cisárovi: »Cisáru, zomierajúci pozdravujú teba!« I povstaly »vestálky« (pohanské mníšky) a daly rukou znamenie ku krvavej ihre. V okamihu odťahovali sa predné mreže klieťok a silnými skoky vybehúvaly hladné krvežížnivé levy, tygry, leopardy, jaguary, hyeny, medvede atď. do areny, revaly strašne, kňučaly a hádzali sa na obety »vzdelanosti pohanskej«, na nevoľných otrokov, na zajatých, v bitkách premožených nepriateľov a na nevinných kresťanov, ktorí poslední prespevovali velebné žalmy a hlasne sa modlili k živému pravému Bohu. V krátkom čase brodili sa ľudia a divé šelmy v krvi a natešení pohanania s povýšených sedadiel tleskali rukami na znak úľuby a vykrikovali radostne. Odohral sa prvý krvavý výstup na divadle. I vstúpili do divadla dvaja hlásatelia, preoblečení jako bôžkovia Merkúr a Pluto, sprevádzaní divadelnými sluhami (confectores, »konfektóri« zvanými). Merkúr týkal sa žeravým železným týkom padlých zápasníkov, či ešte žijú; Pluto roztíkal kladivom hlavy hýbajúcich

sa a dýchajúcich nešťastníkov. Konfektori zapichovali háky do zomrelých a vyvlačovali ich z areny. Iní sluhovia divadelní, oblečení v rovnošatu, zasýpali pieskom kaluže (bariny) vyliatej krvi a upravovali piesok na arene. Medzitým hrala hudba a »vzdelaní« Rimania požívali drahé zákusky a pili dobré vína. Skryté stroje striekaly na rady sedadiel vodu, s vínom a šafranom smiešanú, aby v divadle udržovalo sa čerstvé povetrie. Keď krvavé ihry v divadle predĺžené boli až do noci, osvetlovaly ho voňavé smolenice. Potom nasledoval zápas gladiatorov, vycvičených bojovníkov, ozbrojených krátkymi mečmi. I rady gladiatorov obišly arenou a pozdravily zvyklým spôsobom cisára. Prví predstúpili zápasníci so zaviazanými očami (»andabatae« zvaní) a dorážali na seba britkými mečmi. Za nimi nasledovali iní (»ratiarii« zvaní), ktorí hádzali sieť (čereneč) na protivníkov svojich a keď k sebe ich stiahli, prebodli mečom ich. I vystúpili gladiatori peší s dlhými mečmi a iní na koňoch s pikami v rukách. Kedykoľvek poklesol ranený bojovník, volali nadšene Rimania a Rimanky: »Dostal, ten dostal!« Keď ranený gladiator poklesol, pozdvihol sa a kľakol na jedno koleno, i prosil o milosť. Keď vestalky zdvihly ruky palcom dolu skriveným, bol ranený omilostený, keď palec zavrenej ruky ukázaly, to znamenalo, aby ranený ďalej bojoval a nešťastník nútený bol sám odrezáť si krk. Kto z ranených stenal, kričali pohoršení diváci: »Zabij ho, páľ ho, bij ho!« Takýmto krvavým zverským spôsobom zahynulo za panovania Trajana v Kolosseume počas divadelných ihier, ktoré trvaly za 120 dní, 10.000 gladiatorov. Toho času (r. 107.) vykrvácal v tomto divadle i sv. Ignác, biskup z Antiochie, ktorý pri revaní levov, čakajúcich na neho, zvolal: »Zbožie som Kristovo, zomlený budem zubami

šeliem, aby som sa stal dôstojným chlebom Kristovým!«

A prví kresťania, bolo ich v Ríme na státisíce, ba na milióny v celej ríši, zomierali počas krvavých prenasledovaní ako nepremožení hrdinovia za učenie Kristovo, i nevideli zadivení nemravní a suroví pohania pri najväčších mukách na tvárach ich slzy, nepočuli z úst ich, mimo hlasných žalmov, zbožných vzdychov a tichej modlitby, žiadneho náreku, reptania alebo zlorečenia; ale s nevýslovnou radosťou, s nadzemskou nadšenosťou a blaženosťou ožiarenou tvárou a s pokojnou myslou zomierali po hrozných mukách sťatím, prebodením, utopením, uškrtením, spálením a roztrhaním skrze divé šelmy.

Zpomedzi týchto nadzemských hrdinov spomeniem tu v krátkosti iba niektorých. Keď cisár Hadrian (od r. 117. do r. 138.) pohrozil r. 120. mučeníckou smrťou sv. Eleutheriovi, biskupovi v Illyrii, hovoril tento muž Boží zomierajúc v hrozných mukách: »Svet je mne odomretým a ja odomrel som svetu; radosť moja a rozkoš moja je — zomierať pre Ježiša Krista!« Sv. Symforosa, odsúdená (r. 125.) so sedmimi synami svojimi ku smrti, privolala Hadrianovi: »Ó jako teším sa z toho šťastia, že som uznaná za hodnú s nevinnými deťmi svojimi Bohu byť obetovanou!« A sv. Felicitas, odsúdená r. 150. so sedmimi synami svojimi ku mučenickej smrti, riekla na popraviske k nim: »Synovia moji, pozdvihnite oči svoje k nebu! Tam je pravá vlasť vaša, tam očakáva vás Ježiš, dobrý Pastier i so Svätými! Vytrvajte v láske k Nemu a bojujte neohrozene — pre spásu nesmrteľných duší svojich. Nebojte sa tých, ktorí vraždia iba telo; duši nemôžu uškodiť.« Sv. Blandina, služka v meste Lyone v Gallii (terajšom Fran-

cúzsku) r. 117. v najväčších mukách volala: »Ja som kresťanka, medzi nami nedejú sa žiadne nešľachetnosti, z ktorých obviňujete nás!« Sv. Apollonia, senatora v Ríme, prosili pohanski priatelia, aby aspoň načas zriekol sa viery v Ježiša Krista; on odpovedal: »Jako môžete po mojej, v senáte držanej reči, vysloviť mne takú žiadosť? Medzitým je od dlhšieho času najvrúcejšou žiadosťou mojou, aby som mohol vycediť krv svoju pre česť ukrižovaného Ježiša.« I skončil mučeníckou smrťou r. 186., za panovania cisára Kommoda. Sv. Perpetua, vznešená, 22-ročná pani v Karthagu, ktorá r. 203. zomrela mučeníckou smrťou, rozpráva sama: »Keď otec môj vynaložil všetko, aby ma odstrašil od viery mojej, riekla som jemu: Či môže táto nádoba, ktorá na zemi stojí, zmeniť meno svoje? ,Nie, odpovedal on, to nemôže.« A ja odpovedala som jemu: Podobne nemôžem ani ja vydávať sa za inú, než som; lebo som kresťankou.« Sv. Apollonia, panna, ktorá r. 249. obsiahla mučenícku korunu, riekla katom, ktorí pohrozili spálením jej: »Či mám asnáď zapreť Toho, ktorého som si vyvolila a neprestajne milovala jako Ženícha svojho? Nie, to nemôžem a neurobím nikdy! Radšej chcem umrieť tisícnásobným spôsobom, než opustiť Ježiša svojho!« Keď vznešení Peršania sv. Abdon a Sennen r. 250. hodení boli do žaláru, zvolal Abdon k súdruhovi: »Hľa, teraz začína oslávenie naše, ktoré sme dúfali vždy od Pána!« A keď katovia predhadzovali ich divým šelmám, zvolali v prítomnosti vladára Valeriana: »V mene Pána nášeho Ježiša Krista ideme ku korune Pána, ktorý panuje nad tebou, nečistý duchu!« R. 258., za panovania ukrutného cisára Decia, povolal vladár rímský diakona sv. Laurencia pred súdnu stolicu svoju a žiadal od neho, aby mu vydal poklady cirkevné.

šeliem, aby som sa stal dôstojným chlebom Kristovým!«

A prví kresťania, bolo ich v Ríme na státisíce, ba na milióny v celej ríši, zomierali počas krvavých prenasledovaní ako nepremožení hrdinovia za učenie Kristovo, i nevideli zadivení nemravní a suroví pohania pri najväčších mukách na tvárach ich slzy, nepočuli z úst ich, mimo hlasných žalmov, zbožných vzdychov a tichej modlitby, žiadneho náreku, reptania alebo zlorečenia; ale s nevýslovnou radosťou, s nadzemskou nadšenosťou a blaženosťou ožiarenou tvárou a s pokojnou myslou zomierali po hrozných mukách sťatím, prebodením, utopením, uškrtením, spálením a roztrhaním skrze divé šelmy.

Zpomedzi týchto nadzemských hrdinov spomeniem tu v krátkosti iba niektorých. Keď cisár Hadrian (od r. 117. do r. 138.) pohrozil r. 120. mučeníckou smrťou sv. Eleutheriovi, biskupovi v Illyrii, hovoril tento muž Boží zomierajúc v hrozných mukách: »Svet je mne odomretým a ja odomrel som svetu; radosť moja a rozkoš moja je — zomierať pre Ježiša Krista!« Sv. Symforosa, odsúdená (r. 125.) so sedmimi synami svojimi ku smrti, privolala Hadrianoví: »Ó jako teším sa z toho šťastia, že som uznaná za hodnú s nevinnými deťmi svojimi Bohu byť obetovanou!« A sv. Felicitas, odsúdená r. 150. so sedmimi synami svojimi ku mučenickej smrti, riekla na popraviske k nim: »Synovia moji, pozdvihnite oči svoje k nebu! Tam je pravá vlasť vaša, tam očakáva vás Ježiš, dobrý Pastier i so Svätými! Vytrvajte v láske k Nemu a bojujte neohrozene — pre spásu nesmrteľných duší svojich. Nebojte sa tých, ktorí vraždia iba telo; duši nemôžu uškodiť.« Sv. Blandina, služka v meste Lyone v Gallii (terajšom Fran-

cúzsku) r. 117. v najväčších mukách volala: »Ja som kresťanka, medzi nami nedejú sa žiadne nešľachetnosti, z ktorých obviňujete nás!« Sv. Apollonia, senatora v Ríme, prosili pohanskí priatelia, aby aspoň načas zriekol sa viery v Ježiša Krista; on odpovedal: »Jako môžete po mojej, v senáte držanej reči, vysloviť mne takú žiadosť? Medzitým je od dlhšieho času najvrúcejšou žiadosťou mojou, aby som mohol vycediť krv svoju pre česť ukrižovaného Ježiša.« I skončil mučeníckou smrťou r. 186., za panovania cisára Kommoda. Sv. Perpetua, vznešená, 22-ročná pani v Karthagu, ktorá r. 203. zomrela mučeníckou smrťou, rozpráva sama: »Keď otec môj vynaložil všetko, aby ma odstrašil od viery mojej, riekla som jemu: Či môže táto nádoba, ktorá na zemi stojí, zmeniť meno svoje? ,Nie, odpovedal on, to nemôže.« A ja odpovedala som jemu: Podobne nemôžem ani ja vydávať sa za inú, než som; lebo som kresťankou.« Sv. Apollonia, panna, ktorá r. 249. obsiahla mučenícku korunu, riekla katom, ktorí pohrozili spálením jej: »Či mám asnáď zapreť Toho, ktorého som si vyvolila a neprestajne milovala jako Ženícha svojho? Nie, to nemôžem a neurobím nikdy! Radšej chcem umrieť tisícnásobným spôsobom, než opustiť Ježiša svojho!« Keď vznešení Peršania sv. Abdon a Sennen r. 250. hodení boli do žaláru, zvolal Abdon k súdruhovi: »Hľa, teraz začína oslávenie naše, ktoré sme dúfali vždy od Pána!« A keď katovia predhadzovali ich divým šelmám, zvolali v prítomnosti vladára Valeriana: »V mene Pána nášeho Ježiša Krista ideme ku korune Pána, ktorý panuje nad tebou, nečistý duchu!« R. 258., za panovania ukrutného cisára Decia, povolal vladár rímsky diakona sv. Laurencia pred súdnu stolicu svoju a žiadal od neho, aby mu vydal poklady cirkevné.

Horlivý diakon sľúbil, že vydá poklady na tretí deň. I shromaždil bedárov, ktorých opatrovala sv. Cirkev, predstavil ich vladárovi a riekol: »Zlato je ničomný kov, ktorý zapričiňuje mnoho zlého. Opravdivé zlato je svetlo Božie, ktoré osvecuje týchto bedárov. Hľa, toto je poklad, ktorý prisľúbil som oddať tebe!« Vladár nahnevaný odsúdil sv. Laurenca ku spáleniu. Po ukrutnom bičovaní priviazali katovia mladého neohrozeného mučeníka na železné mriežky reťazmi a podložili pod ne žeravé uhlie, aby sa úpiekol pomaly. Sv. diakon prespevoval žalmy a po chvíli riekol pokojne ku zver-skému vladárovi: »Telo moje dosť je upečené na jednej strane, daj ho obrátiť na druhú stranu!« A keď sa stalo to, riekol: »Už je telo moje dosť upečené.« I obrátil zrak svoj k nebú a hlasno modlil sa za obrátenie pohanského Ríma k milostivému Bohu, kým neodovzdal veľkého ducha svojeho Stvoriteľovi. Sv. Agneška, 13-ročná dcéra bohatých rodičov rímskych, opovrhla pohanským ženíchom Symforianom, synom miestodržiteľovým. Odsúdená (r. 305.) k upáleniu, modlila sa na horiacej hranici: »Všemohúci Bože! Chválím a zvelebujem sv. meno Tvoje, že mocou jednorodeného Syna Tvojeho, Ježiša Krista, premohla som ukrutnosť tyranov a neporušená prešla som cez dom hanby. Aby si korunoval divy Svoje, vidím teraz, jako Duch Tvoj mierni žiaru ohňa, že sa mi zdajú plamené ľúbeznými a horúčosť sladkou, keď medzitým sudcovia, ktorí sužujú mňa, sami cítia na sebe silu živlu. Nech je zvelebené meno Tvoje, ó Pane, keď mi je popriate vidieť to, po čom som túžila; požívam, čo som dúfala, tým vládnam, čo som milovala. Srdce moje, jazyk môj a všetky sily moje nech chvália a zvelebujú Teba! Idem k Tebe, večný Bože, ktorý žiješ a panuješ s jednorodeným Synom

Svojim, Ježišom Kristom na veky vekov!« A keď bola zachránená zázračne na horiacej hranici, že plamene neublížili jej, odsúdil ju zverský sudca ku sťatiu. Jako nevinný baránok priblížila sa ku katovi a riekla: »Pod, ponáhľaj sa; milším si mne, než tí zhýrilci, ktorí túžili po láske mojej!« Pokľakla, pomodlila sa, kat zaťal a svätá hlava jej odpadla. A táto smrť zapríčinila, že mnohí pohania poznali pravdu učenia Kristovho a vstúpili do lona katolíckej Cirkve.

A tak marne namáhali sa cisári rímski prelievaním krvi znivočiť náboženstvo, ktoré nenávideli: toto náboženstvo vzrástalo čím ďalej tým mohútnejšie pod mečom a ohňom; čím väčšej revaly divé želmy v divadlách pri množstve obetovaných nevinných kresťanov, tým hlasnejšie ozývaly sa hlasy pohanov: »Veľký je Boh kresťanov! Mocný je Boh kresťanov!« A sv. Cirkev, ktorú Syn Boží založil na skale, mohútnela a brány pekelné nemohly premôcť ju.

Pomery a prekážky rozširovania sv. Cirkve v ríši rímskej v II. storočí.

I. T r a j a n.

Za panovania cisára Trajana (od r. 98. do r. 117.), po ukrižovaní (r. 106.) sv. Šimona, syna Alfeja a Marie Kleofášovej, blízkeho pokrevného Pána Ježiša Krista, druhého biskupa a nástupcu sv. apoštola Jakoba Mladšieho v Jerusaleme a po mučeníckej smrti sv. Ignáca, mučeníka sv. Petra a Pavla, biskupa z Antiochie v Ríme (r. 107.), ktorého cisár dal predhodiť divokým zverom v divadle Kolosseume, kde toho času za 120 dní trvaly krvavé hry a 10.000 gladiatorov bolo

usmrtených, podstúpili mučenícku smrť najmä: udatný vojak sv. Romulus so súdruhmi, svojimi v Armenii, sv. Cesarius diakon v Terracine, sv. Hyacint a ešte veľmi mnohí vyznavači Kristoví. V posledných rokoch panovania svojho zaneprázdnený bol Trajan so Židmi, ktorí na Východe najmä v Egypte, v Lybii a na ostrove Cyprise, proti nenávidenej vláde rímskej búriť sa začali znovu. R. 115. a 116. zavraždili Židia vyše 400.000 Rimanov a Grékov. V zúrivosti svojej pohlcovali rozvzteklí Židia telá nepriateľov svojich, oviňovali sa črevami ich miesto opaskami, natierali sa chvastave krvou ich, odievali sa kožkami s tel ich zažíva sodrenými, a nútili ostatných zajatých Rimanov, aby zabíjali sa v súbojoch vzájomne. Trajan premohol zúrivcov a zaviedol poriadok na Východe. V meste egyptskom Alexandrii pobití boli skoro všetci Židia; Lybia bola celkom spustošená a na ostrove Cypruse boli všetci Židia alebo povraždení alebo odvedení do otroctva. Nezadlho upadol opilec a necudník Trajan do vodnatieľky, i zomrel na porážku dňa 11. augusta r. 117. v 63. roku svojom v meste Trajanopole v krajinke asijskej Cilícii. Po smrti jeho zaujal trón cisársky Hadrian, ktorého bol Trajan prijal za syna.

2. Publius Aelius Hadrianus

panoval od r. 117. do r. 138. po Kr. P. Narodil sa r. 76. po Kr. P. v Ríme, kam otec jeho Aelius Hadrianus Afer bol sa presťahoval z mesta španielskeho Italiky (Sevilly). Po smrti otcovej zaujal sa ho krajan jeho Ulpius Trajanus, ktorý poriadne vychovať dal mladíka a keď po smrti Nerovej cisárom sa stal, povýšil ho do prvých úradov štátnych. Pri boku Trajanovom bojoval Hadrian proti panovníku Dacie Decebalovi (od r. 101.

do r. 105), kde sa vyznaľenal; r. 108. riadil provinciu Pannoniu (terajšie Zadunajsko) a r. 109. stal sa konsulom. Keď Trajan v r. 114. proti Parthom tiahol do poľa, sprevádzal ho Hadrian a bol tam po odchode Trajanovom do Itálie najvyšším vodcom až do r. 117. Po smrti Trajanovej, ktorý bol adoptoval jeho za syna, vykričalo vojsko za cisára Hadriana. I prepustil Parthom všetky zeme východne, od Eufratu a Tygrisu ležiace, išiel do Ríma, kde senát uznal za cisára jeho.

Hadrian zdal sa byť naklonený priaznive kresťanom a nevydal žiadon rozkaz k prenasledovaniu ich, ale ani nezrušil predošlé zákony, proti kresťanom donesené: a preto i za panovania jeho tiekla krv mučenícka. Pohanský pôverčivý ľud pripisoval príčinu častého zemetrasenia, nákazlivých nemoci, neúrody a iných nešťastných udalostí, ktoré s časom na čas zastihly štát rímsky, nenávideným kresťanom. Okrem toho rozširovali pohanskí žreci (kňazi), gnostickí sektári a Židia medzi pohanským ľudom rozličné, zlostne vymyslené, zločiny a ohavnosti proti kresťanom, najmä to, že kresťania vo shromaždeniach svojich páchajú neprirodzené smilstvo, že pijú ľudskú krv, že požívajú ľudské mäso. K prvému utrhaniu mohla podať príčinu niektorá pohanská gnostická sekta, ktoré povstali r. 110. v Egypte, najmä Epifaniova, ktorej údovia, ako i mnohí pohania rímski, dopúšťali sa ohavného smilstva, a to tým je pravde podobnejšie, že pohania držali nepravu Gnostikov za kresťanov. Druhé utrhanie o požívaní krve ľudskej a mäsa povstalo z nejasných povedačiek o slávení Večere Pána, pri ktorom sa požívali Telo a Krv Krista Pána v sviatosti Oltárnej pod spôsobom chleba a vína. Podnecovaný pohanský ľud, ktorý bol veľmi pôverčivým, začal krvave zúriť proti nenávideným kresťanom, ktorých považoval

mimo toho za sektu nepokojných a proti vláde rímskej s času na čas búriacich sa Židov, i nútil divým škrekom svojim pri verejných slávnostiach vladárov a sudcov, že krvave prenasledovať začali v neprítomnosti cisárovej nevinných kresťanov. Hadrian bol sa vydal r. 119. na cestu po celej ríši svojej, o ktorej stave chcel sa presvedčiť osobne. Súvekí spisovatelia rozprávajú, že najviac peši precestoval Galliu (Francúzsko), Britaniu (Anglicko), Španielsko, Egypt a severné pobrežie Afriky, Asiu a Grécko, kde za dlhší čas zdržoval sa v meste Athénach, ktoré vynasnažoval sa všemožne pozdvihnúť z úcty ku Grékom. Hneď po odchode jeho z Ríma umučený bol r. 119. pápež, sv. Alexander; r. 120. sv. Eleutherius, biskup v Illyrii; sv. Hero, biskup a nástupca sv. Ignáca v Antiochii; sv. Publius, biskup v Athénach; vznešení manželia Exuperius a Zoe so synami Cyriakom a Theodulom; v meste Tibure r. 125. sv. Getulius a sv. Symforosa, ktorá bola ukrutne utopená, a sedem synov jej: Krescenz, Julianus, Nemosius, Primicius, Justinus, Sanktus a Eugenius; sv. Antiochus, prvý mučeník v Sardinii, sv. Kalócerus v Brescii, sv. panna Serapia a vznešená pani Sabina v Ríme r. 125. A keď sa rozvzteklil pohanský ľud v Malej Asii a bez obžaloby a vyšetrovania vraždil kresťanov, rozhorčil sa nad tým miestodržiteľ Serennius Granianus a písal cisárovi, že je to nespravodlivé, keď nevinní ľudia od sberby ľubovoľne vraždení bývajú. Hadrian cítil sa byť na cti svojej urazeným a odpísal nástupcovi Granianoyemu Minuciovi Fundanovi r. 126. tieto slová: «Keď niekto žaluje a odôvodní žalobu, že spomenutí ľudia (kresťania) prehrešujú sa v niečom proti zákonu, ustanov ohľadom veľkého previnenia i pokutu smrti.»

I naložil, aby miestodržiteľ prísno pokutoval zlostných udavačov, ktorí nemôžu dokázať osočovaným kresťanom žiadnu vinu, učinenu proti stávajúcim zákonom. Zákony namerané boli s prísnosťou toho času najmä proti heteriam, t. j. tajným nemravným a revolučným spolkom, ku ktorým kresťania nepatrili. Áno, dľa Lampridia chcel vriediť Hadrian i Pána Ježiša Krista medzi bohov rímskych a vystavať chrám Jemu a len vďaka výrokovi orakuluma dal sa odstrašiť od toho kroku, dľa ktorého predpovedania kresťanského úplne zvíťazí a ostatné chrámy by ostali pusté a nenavštevované. Toho času bavil sa Hadrian v Athénach, kam už r. 124. prišiel, aby mohol sa zasvätiť do mystérií (tajného učenia) eleusinských; lebo on bol nielen obozretným panovníkom, zkuseným vojvodom, obratným rečníkom, ale i učiteľom a básnikom. V Athénach podali r. 126. kresťanskí učitelia Kvadrat, miestny biskup, a slavný ľubomudrc (filosof) Aristides cisárovi Hadrianovi prvé obranné spisy (apologie) sv. Cirkve a učenia Kristovho. Kvadrat píše medzi iným v apologii svojej: »Čo Spasiteľ náš učil, o tom môže sa presvedčiť každý človek na vlastné oči; lebo ono (učenie) zakladá sa na pravde. Tí menovite, ktorí boli oslobodení od nemoci alebo vzkriesení zo smrti k životu, neboli videní iba v okamihu uzdravenia svojho alebo vzkriesenia, ale tiež i v neskoršom čase; nielen kým Spasiteľ náš zdržoval sa na zemi, ale boli ešte i dlho po odchode Jeho pri živote, a to tak, že niektorí ostali až na časy naše.« Aristides bol drev pohanským ľubomudrcom; keď stal sa kresťanom, vynaložil všetku vedu svoju, aby spisami svojimi pomohol učeniu Kristovmu ku úplnému víťazstvu. I on odovzdal osobne Hadrianovi obranný spis svoj. Žiaľ, že táto drahocenná apologia kresťanského praveku na

časy naše sa nezachovala! Hadrian bol pohnutý výmluvnými slovami a spisami týchto učených a horlivých obrancov svätej Cirkve a učenia Kristovho, i zastavil prenasledovanie kresťanov a bol im naklonený. Neskôr nenávidel Hadrian kresťanov a horlive zastával pohanskú modloslužbu, najmä pred smrťou svojou, jako to listiny mučenícke dosvedčujú. R. 127. podstúpil mučenícku smrť pápež sv. Sixtus I., ktorý najčastejšie zdržoval sa v katakombách a služby Božie tam odbovoval. V katakombách pod Rímom možno čítať z r. 137. tento náhrobný nápis: »Za času cisára Hadriana žil Marius, vojvodca, ačkoľvek ešte mladý, dosť dlho; lebo on obetoval krv svoju a život za Ježiša Krista, a odpočíva teraz v pokoji. So strachom a slzami postavili mu priatelia jeho tento pomník.« R. 138. vykrmávali: sv. Eustachius (Eustatus) s manželkou Theopistou, i s dvoma synami Agapitom a Theopistom, sv. Kalocerus, biskup v Ravenne a pápež sv. Telesforus v Ríme.

Že Hadrian ku koncu života svojho krvave prenasledoval kresťanov, pripísať treba tomu, že povážlivo slabol na tele a na duchu; v nemoci svojej nedôveroval ani pokrevným svojim a páchal ukrutnosti; áno nestydil sa ani sám mučiť kresťanov, i pokrevných svojich a panie i deti svoje katom dovádzať. Bol veľmi pôverčivý, i stal sa hračkou pohanských úskočných žretcov, ktorí nenávideli vztekle kresťanov. I nové vzbúrenie Židov r. 131. pohlo ho ku tomu, že krvave prenasledoval kresťanov, ktorých považoval za sektu židovskú. V ostatných rokoch života svojho býval najčastejšie v Ríme a v Tibure, zakázal všetku nádheru v rúchu a sám chodieval s nepokrytou hlavou. V Ríme vystaval nádherný palác, ktorý určil na pohrobisko svoje a ktorý dnes

menuje sa »Hradom anjelským.« V krajínke asijskej Mysii založil nové mesto, ktoré pomenoval Hadriathyrou. V svevoľnosti svojej dal vystavať obľúbenému koňovi svojmu Borysthenovi skvelý pomník s nápisom. Vystaval i mnohé pevnosti, chýrnu hradbu (stenu) v Newkastle v Anglicku, a pri Nismese v Gallii (Francúzsku) basiliku ku cti cisárovnej Plotiny.

Najvýznamnejšou udalosťou počas panovania Hadrianovho je druhé sborenie Jerusalema a rozptýlenie Židov po svete. Blázniví a strešteni Židia očakávali ešte vždy Messiaša svojeho. Keď kresťania boli sa vrátili zo Zajordanska a menovite z mesta Pelly, kam sa boli utiahli pred sborením vzbúreného Jerusalema (r. 70.), do znovu čiastočne vystavaného Jerusalema, zúrili proti nim Židia a najmä proti biskupovi Šimonovi. Ale oni búrili sa zase i proti pohanom v rozličných krajinách, menovite proti nadvláde rimskej v Cyrenaike (terajšom Tripolise na severnom pobreží morského Afriky), v Egypte a na ostrove Cypruse a pomstili sa krvave na Rimanoch a Grékoch. Keď Hadrian r. 129. vydal sa znovu na cesty a za dva roky zdržoval sa v meste Athénach, rozkázal, aby v Palestíne (Svätéj zemi) vystavané bolo pohanské mesto a v ňom chrám Jupiterov, i prísne zakázal Židom obriezku. I vzbúrili sa r. 131. Židia v celej Palestíne proti Rimanom a nútili kresťanov, aby i oni proti Rimanom povstali a bojovali. Keď sa vzpierali kresťania, povraždili Židia veľmi mnohých z nich ukrutným spôsobom. Na čelo buričov židovských postavil sa nepravý Messiaš, nejaký prešibalý streštenec, menom Kozba, ktorý sa pomenoval Barkochbom či »Synom hviezdy« (dľa Numer. 24., 17—19.). Rabbi Akhiba, ktorého zvelebovali Židia ako druhého Messiaša, uznal streštenca za očakávaného Messiaša a pomazal

i korunoval ho v pevnosti Bethere za kráľa židovského. Všetci Židia pochytili zbroje, i podarilo sa im premôcť nenávidených podmaniteľov a vyhnáť Rimanov z Jerusalema. Ale panovanie kráľa židovského i radosť Židov netrvaly dlho. Cisár Hadrian vyslal vojvodcu svojho Julia Severa s veľkým vojskom do Palestiny. Severus obsadil najdrieť mestá prímorské a úžiny (priesmyky) vo vrchoch, srúcal päťdesiat pevností židovských so 480 synagogami, zničil tisíc dedín, pobil okolo 600.000 Židov, zaujal po borbe, štyri roky trvajúcej, Jerusalema, zničil ho do základu, dal porať miesto, na ktorom nový Jerusalema stál a na potupu Židom soľou posiať, i obrátiť celú Palestínu na holú púšť. Slavný učiteľ zákona židovského, rabbi Akhiba, ktorý podporoval nepravého Messiaša Barkochbu, padol do rúk víťazných Rimanov a Severus dal ho zaživa s kože svliecť. Čo stalo sa so strešteným „kráľom a Messiašom“ židovským, ktorého posmešne Rimania menovali „Barkosibom“, „Synom lže“, neznať; možno, že v bitke zahynul. Židia rozutekali sa do šireho sveta; mnohí, ktorí upadli do rúk Rimanov, boli predaní za otrokov. Palestína zaľudnatená bola pohanmi. Hadrian naložil Židom, ktorí bývali v štáte rímskom, ťažké dane od hlavy, jako i poplatok pre chrám Jupiterov (Paromov) na Kapitole rímskom; i zakázal im pod pokutou ztratenia hlavy navštevovať miesto, na ktorom drier stál Jerusalema. Neskôr bolo im dovolené, že smeli vo výročný deň zkazy mesta v blízkosti niekdajšej svätyne pri ponechanej hradbe (stene) oplakávať bývalú slávu svoju, čo i za časov našich robievajú a pri tom so zúfalým vreskom preklínajú pohanov a kresťanov. Áno i za časov našich modlievajú sa pod tou stenou: „Pane, spomni si, jakým ukrutným bol proti nám Hadrian, jako spálil 480 synagog

a vystaval modly na svätých miestach!« Za toto dovoľenie nútení bývali Židia štedre platiť vojakom rímskym. Cisár Hadrian dal vystavať neďaleko miesta sboreného Jerusalema nové pohanské mesto, menom »Elia Kapitolina (Aelia Capitolina)«, a v ňom pohanský chrám, divadlo a kúpele sriadiť. Posvätné miesta židovské znesvätené boli modlami pohanskými; na mieste, kde drier stála svätýňa chrámová, postavená bola socha, ktorá predstavovala Hadriana, sediaceho na bujnom žrebcovi; i aby Židov väčšmejš sužoval, rozkázal vyložiť na bránu nového mesta, ktorá obrátená bola smerom ku Bethlehemu, kamennú podobu tučnej svine. Ale Židia vrátili sa časom zase nazpät' do Palestíny. Hlavní rabbi židovskí bývali v prímorskom meste Cesarei, v Sepforise v Galilei a najmä v Tiberiase, kde neskôr patriarcha ich residoval.

Ačkoľvek kresťania, zo židovstva pošlí, nepodporovali povstalcov v najmenšom a pri tom od nepravého Messiaša ich Barkochba mečom krvave boli prenasledovaní, predsa trpeli mnoho od rozhnévaného cisára Hadriana; lebo zneuctil a znesvätil i kresťanské posvätné miesta v Palestíne. Nad miestom, kde bol Kristus Pán uložený do hrobu, postavená bola na rozkaz cisárov socha bôžka Jupitera; na vrchu Kalvárskom (Golgotha), na ktorom bol Spasiteľ ukrižovaný, vznášala sa socha bohyne necudnej lásky Venusy; v Bethleheme, na mieste narodenia Pána Ježiša Krista vysadený bol háj ku počte tejže modly. Drier po navrátení z mesta Pelly pod Šimonom, biskupom, mali žido-kresťania chrám na vrchu Sione; po Šimonovi mali 13 biskupov, zo židovstva pošlých, ktorí sa pridržali obriezky a drierých obyčajov. Po vystavení pohanského mesta, do ktorého žiadon Žid nemal prístupu, povstala v Jerusaleme nová cirkevná

obec kresťanská a nový biskup Markus, jako i jeho nástupci boli z pohanstva pošli kresťania. Židokresťania mali i neskôr biskupa svojho v Pelle. Jerusalemskí kresťania s biskupom svojim patrili načas pod metropolitu, ktorý býval v Cesarei. Vždy viacej a viacej odďalovali sa kresťania od Židov, ba i medzi Židmi, pokrstenými a nepokrstenými, stal sa vnútorný podstatný rozdiel a Židia z obriezky preklínali Židokresťanov v synagogách svojich a podnecovali proti nim pohanov. Mimo Palestíny sliali sa Židokresťania s kresťanmi, z pohanstva pošlými, pohodlnejšie a skorej; medzitým neprestávali cirkevní učitelia v Palestíne horlivo bojovať proti predsudkom židovským a privádzali do lona sv. Cirkve, čo tým úspešnejšie sa dialo, keď dľa Hegesippa Židokresťania nemali vo strede svojom vynikajúcich učených mužov. A tak pomaly oslobodila sa sv. Cirkev z väzieb zastaralých a prežitých predsudkov, názorov a obyčajov židovských a celkom oddelila sa od synagogy židovskej.

Cisár Hadrian, ktorý všelijakým spôsobom sužoval sv. Cirkev a všelijako usiloval sa zľahčovať vieru kresťanskú, neušiel spravedlivosti Božej; lebo v tom istom paláci v Tibure, v ktorom odsúdil k ukrutnej smrti sv. Symforosu so siedmimi synami jej, trápený suchotami a vodnatieľkou, žaloval sa zúfale, že keď iným ľuďom odnímal život, sám si ho odňať nemôže, i žiadal si od svojich meč, inokedy jed, aby sa pozbavil života, až konečne sa otrávil v Baji vo svojom 72. roku dňa 10. júla r. 138. Cisárom rímskym stal sa adoptovaný syn jeho Titus Aurelius Fulvius Bojonius pod menom:

3. Antoninus Pius,

ktorý panoval od r. 138. do r. 161. Antoninus Pius narodil sa dňa 19. septembra r. 86. v blízkosti Nemausu

v Gallii (Francúzsku). Sverené úrady, obdržané pod Hadrianom, zastával vzorne, tak že sa stal, jako drier otec jeho, mešťanostom (vladárom) v Ríme a takú priazeň u cisára Hadriana si získal, že prijal ho za syna a vyhlásil za dediča koruny cisárskej. Antoninus bol skrovným, dobrotivým, tichým a útlocitným človekom. Keď senát rímský chcel zneuctiť pamiatku nenávideného v posledných rokoch Hadriana a usmrtiť mnohých vznešených milovníkov jeho, prosil Antoninus pri nastúpení trónu cisárskeho so slzavými očami senát, aby odstúpil od toho prelievania krve a zvolal: »Takým spôsobom nemôžem byť cisárom vašim! Lebo, keď bol Hadrian skutočne takým zlým človekom a takým nepriateľom vami nenávideným, a nariadenia jeho majú byť všetky vôbec za neplatné vyhlásené, treba je, aby i adoptovanie (za syna prijatie) moje bolo neplatným.« I neodsúdil obžalovaných k smrti, ale zvolal: »Nie, mne nemožno s vraždením započat panovanie!« Keď manželka predhadzovala jemu, že zanedbáva pokrevných pri udeľovaní hodnosti, riekol: »Bláznivá, máš vedieť, že, keď sme prišli k panovaniu, utratili sme to, čo drier bolo našim.« Keď videl úslužný senát, jako cisár Antoninus mudrc, nestranne a láskave panovať začína, uchvátený radosťou, uzavrel, že mu dal meno »Pius« (dobrotivý, zbožný). V očiach pohanských mohol si zaslúžiť pre ľudské cnosti svoje to meno; ale náhľady jeho zapríčiňovali, že bol odporcom kresťanstva, otrockým ctiteľom ľubomudrctva pohanského a ctiteľom pohanských modiel.

Ačkoľvek vyzdvihol Antoninus Pius zákaz obriezky, Hadrianom vyneseny, proti Židom, a objavoval sa vlúdny oproti kresťanom, i nevydal rozkaz ku prenasledovaniu ich, predsa tiekla i na začiatku

panovania jeho mučenícka krv. Keď v Asii a na ostrove Rhoduse bolo zemetrasenie, v Ríme a v Afrike požiare a povodne, a iné nešťastné príhody staly sa v štáte rímskom, pripisovala to sberba pohanská kresťanom a cisár dovolil dľa predošlých rozkazov mučiť ubohých kresťanov. To dokazuje nápis na hrobe sv. Alexandra, v podzemnom hrobítove Kalixtovom (katakombách) sa nachádzajúci: „Alexander nezomrel; ale keď telo jeho odpočíva v tomto hrobe, žije on nad hviezdami. On dokončil beh života svojho pod cisárom Antoninom, ktorý veľmi mnoho ďakuje kresťanom; lebo ktokoľvek shýba koleno, aby obetoval pravému Bohu, je synom smrti Teraz skveje sa on (Alexander) v nebi. Život jeho trval krátko.“ Roku 142. umučený bol v Ríme sv. Hyginus, pápež. A do počtu mnohých mučeníkov, ktorí toho času preliatou krvou potvrdili vieru jako pravdivú a Božskú, náleží vznešená pani rímská sv. Felicitas, ktorá bola umučená r. 150. i so 7 synami svojimi. Po smrti muža svojho vychovávala synov svojich vo všetkých kresťanských cnosťach a slúžila Bohu i bližným. Príkladný jej a obetovavý život otvoril mnohému pohanovi oči, že stal sa kresťanom. Keď to zbadali pohanskí žreci, že pričinením svätej matróny mnohé vznešené rodiny rímské zriekli sa bludov pohanských, obžalovali ju skrivôdlive u cisára, že sa rúha bohom štátnym i so synmi svojimi. Antoninus povolil vládarovi, aby ju so synmi donútil obetovať modlám pohanským. Marné boly namáhania vladárova. I radil, aby zachránila život aspoň synom svojim. Hrdinská matka riekla: „Žiť budú, keď nebudú obetovať bohom; a keby urobili to, nuž zahynú večne!“ Na druhý deň vyvedená bola so synami na popraviisko. Vladár napomínal ju tam, aby sa slutovala nad synmi svojimi. Hrdinská matka zvo-

lala: »Synovia moji, pozdvihnite oči svoje k nebu! Tam je pravá vlasť vaša, tam Ježiš očakáva vás, dobrý Pastier, i so Svätými Svojimi!« Vladár rozkázal, aby ju bili katovia po tvári. A keď marne namáhal sa, aby nahovoril synov jej k odpadnutiu od sv. viery, dal bičovať najstaršieho a vhoďiť všetkých do žaláru; i pohrozil im znovu smrťou. A keď vedení boli ku smrti, smelo postavil sa najmladší syn pred katov a zvolal: »Kristov sluha som; nosievam Jeho v srdci svojom a v ústach. Jemu budem sa klaňať vždycky!« Tak skonala sv. Felicitas so siedmi synami svojimi slavnou smrťou mučeníckou!

Pomery kresťanov byly smutné. Sberba pohanská pripisovala v pôverčivosti svojej nevinným kresťanom všetky nešťastia, ktoré zastihly štát rímský, a spolu podozrievala ich, že sú neznabohovia, ktorí smilstvo páchajú i v pokrevenstve, áno i mäso ľudské požívajú a krv pijávajú. Ku pôverčivej sberbe pridali sa i učení pohania, jako Celsus, cynický ľubomudrc Krescens, slavný rečník Fronto a satyrik Lucian, ktorí štvli sberbu proti kresťanom a so Židmi všemožne pracovali na vykorenení kresťanstva. Celsus vydal spis proti kresťanom, »Pravdivá rozprava« (*Λόγος ἀληθής*) menovaný, ktorým brojil proti Pánu Kristovi, proti kresťanom a proti sv. Písmu. Žil i za času cisára Marka Aurelia a štvli i tohoto proti kresťanom. Bol on otcom svobodomyseľných osvietencov našich. Krescens bol rodom Grék z Megalopolu v Arkadii a zomrel r. 163. za panovania cisára Marka Aurelia, ktorý dával jemu 1200 toliarov platu ročného. Bol to dokonalý zlostník a zverský nemravník, ktorý v cynisme svojom dopúšťal sa príznenia chlapcov. Jako cynický ľubomudrc zaujímal vysoký úrad u dvoru cisárskeho. Navádzal cisára, aby prenasledoval

kresťanov. Verejne rúhal sa Pánu Kristovi a vysmieval kresťanstvo, i obviňoval kresťanov z neznabožstva (*ἄθεοι*, impii). Lucian zo Samosaty, dľa slavného mesta syrského na Eufrate tak menovaný, kde sa narodil okolo r. 135., neveril nič, vysmieval modly pohanské a učenie o nesmrteľnosti duše, preto kresťanský spisovateľ Laktanc nazval ho vysmievačom ľudí a bohov. Kresťanov vysmieval jako dobromyseľných oklamaných ľudí a vyhlasoval účinnú lásku ich oproti blížnym za slepú poveru. Neslané a nemastné vtipy jeho a výsmešky boli ostré, sloh písania jeho bol hladký. Posmešné spisy jeho prezradzujú nevšednú známosť ľudí, dejín a mnohých vied. V spise svojom, „Smrť Peregrina Protea“ menovanom, ktorý Proteus oklamal bol kresťanov, vynasnažoval sa ľahotikársky neverec Lucian vysmievať kresťanov. Spomenutý Peregrin Proteus narodil sa v meste prímorskom Parume, žil za časov cisára Trajana a bol nepriateľom kresťanstva. Už v mladosti dopustil sa mnohých zločinov, ba zavraždil vlastného otca. Na úteku z vlasti prišiel do Palestiny, kde začal obcovať s kňazmi kresťanskými, a zdá sa, že bol i pokrstený. Nezadlho bol uväznený. Kresťania poznali predošlý zločinný život jeho, i ctili ho pre utrpenie jeho. Keď miestodržiteľ Syrie zbadal, že Peregrin Proteus z chvastúnstva a zo slávobažnosti chce umrieť jako mučeník, prepustil ho na svobodu. I navrátil sa do vlasti svojej, rozpredal a rozdal majetok svoj, vydával sa za ľubomudrca (filosofa), nosieval dľa obyčaja ľubomudrcov pohanských dlhé vlasy, plášť, a vrece žobrácke. Kresťania dlho podporovali strešteného lhára a tajného hriešnika, až kým dokonale nepoznali jeho; i opatrne stránili sa ho potom. I premenil meno svoje, nazval sa Proteus, a objavil zlosť svoju a zkazenosť. S nejakým Agatho-

klesom dopúšťal sa najhnusnejších ohavností. Jako cynik-ľubomudrc osočoval, očerňoval a hanil každého človeka, najmä kresťanov. Konečne hodil sa do plameňov a zvolal: »Vy bohovia otca mojeho a matky mojej, prijmite mňa milostive!« Tohoto ohavného streštenca život opisoval posmešný Lucian a vysmieval sa z kresťanov, ktorí dali sa oklamať Peregrinovi. Ale zloštný posmevač vystavil v bohorúhavých spisoch svojich i skvelé svedectvo katolíckej pravde. V posmešnom svojom diele, »Alexander« nazvanom, ktoré venoval Celsovi, rozpráva o chýrnom súvekom figliarovi (komediantovi), menom Alexandrovi, ktorý veštil, i pripomína, že tento nepravý prorok nenávidel kresťanov preto, že objavili čarodejnícke klamstvá jeho, a preto že vždy, keď chcel prevádzať figliarske kúsky svoje, zavolať: »Von s kresťanmi!« A vo spise svojom, »Filopatris« zvanom, vysmieva sa neznabožský Lucian, jak z pohanských bohov, tak i z kresťanstva. V tom bohorúhavom diele svojom uvádza posmešný Lucian učeníka sv. apoštola Pavla a menuje ho Tryfonom, a iného, s nim rozmlúvajúceho pohana menuje Kritiasom. Tryfon postretne dľa Luciana pohana Kritiasa a pýta sa ho, prečo sa hnevá na neho. Kritias zaprisahal sa na Jupitera, že nie je nahnevaný na neho. Tryfon dokazuje mu, že prisaha jeho nič neplatí, keď na toho prisahá, ktorý premieňa sa na labuť a na bujaka, aby mohol dosť urobiť nemravnosti svojej. Kritias: »Či mám prisaháť na Apolla?« Tryfon: »Jakože?! Na toho nepravého proroka, ktorý oklamal Kretusa a tisíce iných?« I menuje Kritias jedného pohanského bôžka za druhým a Tryfon robí o každom z nich podobné posmešné poznámky. Konečne pýta sa Kritias: »Na koho mám teda prisaháť?« Tryfon odpovedá: »Prisahaj na najvyššieho,

veľkého, nesmrteľného Boha, ktorý panuje v nebesách; na Syna Otcovho; na Ducha, ktorý od Otca pochádza. Jeden zo Troch a Traja z Jedného: to je Zeus, to je Boh, ktorého máme vyznávať!« A Kritias preruší reč jeho: »Ty učíš mňa aritmetiku: Jeden, ktorý sú Traja a Traja, ktorí sú Jeden?« Tryfon hovorí: »Ticho, mlčme o tajnosťach! So mnou bolo to niekedy jako s tebou; ale keď som postreťol toho Galilejčana (myslí sv. Pavla) s plešivým čelom a s orličím nosom, ktorý bol vytržený až do tretieho neba, vyučil nás v týchto divotvorných naukách; on preporodil nás vo vode, upravil nás na cestu večného života a vysvobodil nás z nebezpečenstva zlého.« Ďalej vysvetľuje Tryfon Kritiasovi o stvorení sveta, jako to napísal »muž s jachtajúcim jazykom« (myslí Mojžiša), ďalej článok viery o prozreteľnosti Božej, ktorá vidí všetko, a odpláca každému dľa skutkov jeho, i podvracia mnohé námietky. Konečne odpovedá Kritias: »Dobre si hovoril a zapríčiňuješ vo mne opak toho, čo sa stalo Niobe, keď sa totižto premenila na skalú, tak si ty učinil mňa zo skaly človekom. Tohoto Boha beriem teda za svedka, o čom chcel som teba uistiť.« Na to poznamenáva Tryfon: »Keď sme našli Neznámeho Athénskeho, pozdvihnime ruky k nebu a obetujme Mu poďakovanie svoje!« Bohorúhač Lucian chcel sa posmievať učeniu kresťanskému, a poslúžil tým odhalením učenia kresťanského budúcim vekom kresťanským. A v posmešnom spise svojom »Smrť Peregrina Protea« nútený je zaťatý nepriateľ kresťanstva Lucian opisovať neunavenú lásku, ktorú prví kresťania prejavovali vzájomne sebe a najmä uväzneným bratom, týmito slovy: »Nie je k uvereniu, s jakou ochotou a starostlivosťou pri takej príležitosti napomáhajú jedon druhého, a to bez toho, že by priveľa bolo im niečoho V nádeji,

že stanú sa nesmrteľnými a večne žiť budú, opovrhujú títo biednici (!) smrťou, a mnohí z nich predstavujú sa dobrovoľne sami katom. Zákonodárca ich predpovedal, že stanú sa všetci bratami, keď sa zrieknu bohov gréckych a žiť budú dľa zákonov Jeho, najmä keď opovrhnú všetkým, keď považovať budú každý majetok medzi sebou ako spoločný a keď prijmu učenie Jeho slepou poslušnosťou. Keby nejaký prešibaný darebák dostal sa medzi nich, môže ľahko zbohatnúť pri viere ich.« Posmešný neverec Lucian poslúžil spisami svojimi i tým, že opísal život súvekých pohanských ľubomudrcov. V 10 rozpravách opisuje ich Lucian jako ľudí, ktorí o všetkom medzi sebou sa dohadujú, jako pätolízačov krajinských veľikášov a boháčov, jako klamárov a nemravných ľudí. Cynikov opisuje, jako drsným hlasom, so zvráskatým čelom, s divokými posunkami nemravnosťou svojou sa chvastajú, na celý svet vykrikujú a nadávajú jemú, aby obdivoval ich celý svet, proti radovánkam a bohatstvám hlasom hromu hromžia, keď medzitým vo žobráckom vreci svojom ukrývajú zlato, voňavé veci a zrkadlo, a túžobne očakávajú nočné šero, aby sa oddávali najšpinavejším rozkošam, každého znevažovali, kto nedal im nič, i aby odhodili náličnicu ľubomudrctva, keď sa obohatili jako žobrajúci ľubomudrci. Stoikov opisuje jako ľudí, ktorí nosia cnosť ustavične v ústach, keď medzitým svádzajú manželky učeníkov svojich, zneuctujú vlastné svoje, na veľké úroky požičiavajú peniaze, pretože úroky sú následkami istiny (kapítalu) a vecou mudrctva je: z príčin odvodzovať následky. Platonikov a Peripatetikov opisuje jako ľudí, ktorí pod velebným zovňajškom ukrývajú hriech sodomský. A všetkých pohanských ľubomudrcov dohromady opisuje jako ľudí, ktorí čakajú na pozvanie.

k hostinám, trávä deň pri nich, najedia sa do sýtosti a napijú a čo nemôžu ztroviť, donášať dajú si domov, pri hodovaní jeden druhému surovými nádvkami vykrikujú ohyzdné zločiny sebe, tanierami a pohármi rozbíjajú si hlavy a vytrhávajú vlasy, noci trávia na nemravných miestach, a ráno pod zámienkou, že učia múdrosť, ponevác celá filozofia ich spočíva iba v plášti a v brade, i mládež okrádajú o peniaze.

V týchto smutných pomeroch vzbudil dobrotivý Boh neohroženého a učeného obrancu sv. Cirkve v osobe sv. Justína. Zriedkavý tento muž Boží narodil sa okolo r. 100. po Kristu Pánu v meste, Flavia Neapolis rečom, ktoré sa i Sichem zvalo; v mladosti venoval sa pohanským vedám ľubomudrckým, preštudoval Stoju, Lykeion a Akademiu, učil sa u Pythagorejcov, hľadal pravdu a v 30. roku veku svojeho našiel ju čítaním sv. Písma, najmä prorokov, v kresťanstve, i dal sa pokrstiť. Už dávno pozoroval cnostný život kresťanov. Veľmi dojímala ho vytrvalosť sv. mučeníkov, ktorí radšej znášali najukrutnejšie trápenie a hrôzy násilnej smrti, než by boli zapreli vieru svoju. »Keď som počul tie nádvky, hovorí sám, ktorými obsypávaní boli kresťania, keď som videl, jako smrť a všetko, čo ľudskú prírodu hrozne naplňuje, znášali vytrvale a neohrozene, myslel som si: nemožno, aby títo ľudia oddaní boli nepravosťam a telesnosťam; lebo nemravný svetár, ktorý nachádza blahoslavenstvo svoje iba v uspokojení nečistého pudu svojho, bojí sa smrti, ktorá odníma mu rozkoše svetské.« Plášť ľubomudrcov neodložil, aby mohol brániť pravdu učenia Kristovho a získať učených mužov sv. Cirkvi. Precestoval Asiu, Grécko a Italiu. V Ríme vyučoval verejne o kresťanskej nauke a písal veľmi vážny list Grékom, v ktorom medzi inším riekol:

»Ide o to, ó Hellenovia, aby sa poznalo pravé náboženstvo! Nemôže byť nič vážnejšieho pre toho človeka, ktorý pamätá na seba, pre prísť majúci posledný súd, o ktorom hovoria tak dobre básnici Vaši a ľubomudrci, jako i proroci naši a Zákonodarca náš.« V Ríme žil učenosťou svojou svetochýrny Žid Tryfon. Sv. Justin shováral sa s ním o poznaní pravého Boha. Keď Tryfon uvádzal ku potvrdeniu mienky svojej výpovede slavných pohanských mudrcov, riekol jemu obranca pravdy kresťanskej, že keď chce poznať základne Boha, aby čítal Mojžiša a prorokov, proti ktorým sú pohanskí vedomci iba búchačmi. I vysvetľoval jemu jasno, že po vyzdvihnutí starého zákonu, ktorý iba detskému veku pokolenia ľudského bol prispôsobený a na istý čas bol daný, nový zákon nasledovať mal a nutno nasledoval, ktorý zákon Ježišom Kristom bol ohlásený. Dokázal jemu, že dávno očakávaný Messiaš prišiel, že povolal do sv. Cirkve Svojej všetky národy a divami i zázrakami dosvedčil nebeské poslanie Svoje jako Boh a Spasiteľ sveta, a že pravda učenia Jeho len v Cirkvi Jeho sa prechováva a človek jedine v nej dôjsť môže spasenia. Námietky Židov a bludárskych Gnostikov proti katolickej pravde vyvracal sv. Justín takýmito slovami: »Všetkým právom odsudzovaní bývajú tí, ktorí držia Syna za Otca, že ani Otca nepoznávajú, ani neveria na Syna Otcovho. Keď je On Slovom, a Prvorodeným Boha, nuž je On i Bohom, ktorý drier Mojžišovi a ostatným prorokom sa zjavil v plameni ohňa, teraz však sa narodil z Panny dľa vôle Otca a človekom sa stal, aby tých, ktorí veria v Neho, spasil.« I povestného cynika Kresťenca vyzval horlivý obranca pravdy kresťanskej k rozhovoru, ktorý verejne obviňoval kresťanov z neznabožstva a dokázal jemu v prítomnosti mnohých svedkov, že alebo nič

nezná o kresťanstve, alebo, že je zlostným človekom. Hovoril jemu, že nemôže nič vedieť o kresťanoch, keď považuje ich za takých, jakých očierňuje ich verejne, i že je iste, zlostníkom, keď zná učenie ich a tajnosti, a predsa osočuje ich cisárovi, vladárom a ľudu jako ľudí bez náboženstva a bez Boha. A keď zlostní učenci pohanskí neprestávali očerňovať nevinných kresťanov u dobrosrdečného cisára Antonina Pia, že sú nezna-bohovia, že sú nepriateľmi štátu, že sú hnusní ľudia, ktorí vo shromaždeniach svojich požívajú telo ľudské a oddávajú sa necudným rozkošiam telesným, keď pohanská sberba sa vrhala na kresťanov, že oni sú príčinou zemetrasenia, požiarov, povodní atď., napísal sv. Justin okolo r. 150. obranný spis svoj (apologiu) a odovzdal ho osobne cisárovi Antoninovi s nápisom: »Cisárovi Titovi Aeliovi Hadrianovi Antoninovi Piovi Césarovi Augustovi; synovi jeho Verissimovi, ľubomudrc ľubomudrcovi Luciovi, Piovmu adoptovanému Synovi, svätému Senátu a všetkému ľudu rímskému odovzdávam ja Justinus, syn Priskov a vnuk Bachchiov, z kolonie Flavie Neapolisu v Palestine, ku prospechu tých ľudí zo všetkých stavov, ktorí nespravodlivým spôsobom nenávidení a prenasledovaní sú, a ku ktorých počtu náležim, nasledujúcu prosbu.« Na začiatku spisu svojho prosí cisára, aby tých, ktorí u neho jako kresťania obžalovaní bývajú, nie dľa mena ich, lež dľa skutkov súdil a preto neodsudzoval ich, že sú kresťanmi. »Prosíme Vás«, píše, »nepočúvajte na náruživosť ani na nepravé chýry, aby ste nevynášali výroky súdne, ktoré môžu poslúžiť Vám k neprospechu; lebo ohľadom nás nemožno škodiť nám, ani vtedy, keď bývame pozbavení svobody a života. Vyšetrujte teda dokonale zločiny, ktoré bývajú pripisované nám; keď sa dokážu také, nech budeme trestaní;

lež keď sa objaví, že nie sme vinnými žiadneho zločinu, nuž zakazuje už sám zdravý rozum, aby tak ukrutne neboli mučení nevinní ľudia. Či možno zachádzať s nami jako s neznabohami, ktorí klaniame sa pravému Bohu, večnému Otcovi, Pôvodcovi všetkých vecí, Synovi Jeho Ježišovi, ktorý pod Pontským Pilátom bol ukrižovaný, a Duchu, ktorý mluvil skrze prorokov?« I aby dokázal, že ukrižovaný Ježiš je pravý Boh, píše učený obranca pravdy Božej: »Kristus je najvyššia múdrosť, ktorý celkom premeňuje všetkých tých, ktorí prijímajú sväté učenie Jeho. Boli sme drier otrokami smyselnosti svojej; teraz vedíme čistý a cudný (nevinný) život. Drier túžili sme po bohatstve; teraz však shromažďujeme všetko, čím vládžeme, aby sme z majetku svojho udeľovali i druhým; nenávideli sme drier nepriateľov svojich, ale teraz milujeme ich a modlíevame sa za nich.« Potom vyčítuje niektoré príkazy kresťanskej mravouky a pokračuje: »Keď Vám je ľubo skúmať zásady naše a život náš, ľahko presvedčíte sa, že nemáte žiadnych iných poddaných, ktorí vo vernej poslušnosti poddaní sú, než oni, i náchylnejšími by boli zadržiavať mier a verejný pokoj. Ani zákony Vaše ani tresty Vaše nedržia na uzde zlostníkov; oni (kresťania) vedia, že možno ukryť pred Vami známosť nejedného zločinu; ale my sme presvedčení, že pred očima Božíma nie je nič skrytého, že niekdy bude súdiť nás, i dľa našich skutkov odplatí nám alebo potresce nás. Jedine Bohu klaniame sa; ale v ostatných vecách poslúchame Vás s radosťou, uznávame Vás jako cisára svojho, jako panovníka sveta, a prosíme neprestajne Boha, že by ste s najvyššou mocou mohli spojovať spolu i pravú rozumnosť a múdre držanie.« Potom dokazuje horlivý učený obranca pravdu náboženstva predpovedaniami všetkých prorokov. I po-

ukazuje na vyplnenie proroctva o zkaze Jerusalema, rozptýlenia Židov po svete a o povolani pohanov do sv. Cirkve, i dokazuje, jako vyplnenia tohoto pamätneho proroctva, ktoré sa stalo nedávno, potvrdzuje pravdu a oprávnenosť kresťanského náboženstva, i končí, že vyplnené budú i ostatné proroctvá, najmä o druhom príchode Krista Pána, o vstaní z mrtvých a o všeobecnom súde. Konečne proti osočovaniu pohanskej sberby a učeních neprajníkov, ktoré bolo rozširované o shromaždeniach kresťanských, rozpráva, čo sa robí v tých schôdkach; i píše o čistote mravov kresťanských a o svätosti náboženských obradov: »Kresťania nenávidia krivú prisahu, áno vyhýbajú každej prisaha a najmenšie prehrešenie sa proti cti naplňuje ich smutkom a hrôzou. Nenávidia slávu svetskú a bohatstvá, sú dobročinní a trpezliví v prenasledovaniach a v trápeniach, a láska ich objíma všetkých ľudí, ba i nepriateľov ich. Oni sú spravodlivými a vernými poddanými; lebo oni poslúchajú vrchnosť, ctia panovníkov svojich a splácajú so svedomitou vernosťou dane svoje. Nie všetci sú upravení požívať svätú Večeru, a každý je od nej vytvorený; kto úplne neverí, čo náboženstvo Ježišovo učí, kto nebol očistený krstom ku odpusteniu hriechov a tak nežije, jako to žiada Ježiš od vyznavačov svojich. Lebo my neberieme Večeru Pána jako obyčajný chlieb alebo obyčajné víno; lež jako vtelený Syn Boží, Ježiš Kristus, Spasiteľ náš, Telo a Krv mal ku vykúpeniu našemu: tak boli sme poučení, že, keď nad chlebom a nad vínom modlitba, ktoré slová Jeho naučily nás, jako poďakovanie sa vysloví, Telo a Krv Ježiša Krista miesto chleba a vína je prítomné.« I končí slovami: »Keď sa Vám zdá toto učenie byť dľa rozumu, nuž majte ho v úctivosti, ktorú zasluhuje; keď sa Vám však neľúbi, neprijmite ho,

ale preto jedine neodsudzujte ani ľudí ku smrti, ktorí neučinili nič zlého.*

Cisár Antoninus prečítal pozorne obranný spis (apologiu) Justinov a keď i kresťania z Asie a z Grécka s prosbou ku nemu sa obrátili, zastavil dobrosrdečný panovník prenasledovanie kresťanov v celej ríši. I písal r. 153. miestodržiteľovi a vladárom do Asie: »Bohovia môžu tých ľudí, ktorí nechcú sa im klaňať, sami objaviť, keď sa i skrývajú, i majú viac moci, než vy, ku potrestaniu ich. A vy, ktorí žalujete neprestajne na týchto ľuďoch, dajte pozor, aby ste neurobili tých zatvrdlejšími; lebo im menej záleží na živote, než na smrti pre Boha svojho. Oni radšej zomierajú, než by popustili vám; preto sú oni vždy víťazmi a vy podľahnutými... Čo sa týče zemetrasenia, nuž prirovnajte trochu pri tom držanie svoje s obcovaním ich. Vy utrácate pri podobných nešťastných prípadoch všetku smelosť, zdáte sa nepoznávať bohov a upúšťate od všetkého posvätného; avšak oni tým pevnejšie vtedy dôverujú Bohu svojmu. Vy neznáte, ako treba slúžiť Bohu, lež závidíte tým, ktorí sa klaňajú Jemu a prenasledujete ich až ku smrti. Už božskému otcovi mojmu písali mnohí miestodržitelia ohľadom týchto ľudí, a on im odpovedal, aby, vyjmúc keby niečo proti štátu rímskému podujali, viac neznepekovovali ich. I ku mne obrátili sa veľmi mnohí v podobnej záležitosti a ja som im odpovedal, v smysle otca svojho (t. j. cisára Hadriana). Keby teda ešte niekto obžaloval kresťana ako takého, nech sa osvobodí obžalovaný, a nech sa potresce žalobník.* Tento rozkaz cisársky bol v meste Efese, v stredu to miestodržiteľského sboru v Asii, verejne oznámený a vyvesený. Tak mohol i vladár Adrian následkom podobného rozkazu brániť kresťanov v Larisse, v Solune a v Athénach

proti bezcitnej zúrivosti pohanov, jako to dosvedčuje cirkevný dejepisec Eusebius. Následkom rozkazov cisárskych mohli svätí horliví mužovia, jako Justinus, Polykarp, dejepisec Hegesippus svobodne cestovať po ríši rimskej a zdarne pracovať na rozširovaní sv. Cirkve. Za panovania dobrosrdečného Antonina Pia napísal (r. 160.) Hegesippus, pokrstený učený Žid, dejiny sv. Cirkve v 5 knihách, a síce počnúc od smrti Pána Ježiša Krista až po časy svoje. Ku týmto dejinám pripojil soznam pápežov, od počiatku sv. Cirkve až po sv. Aniceta, ktorý toho času sedel na stoliči sv. Petra, keď dejiny svoje Hegesippus, prvý dejepisec po sv. Lukášovi, písal; zomrel v Ríme okolo r. 180. Za panovania Antonina Pia požívala ríša rímská blahonosného pokoja, narušeného len krátkymi vojnami v Británii, v Dácii a v Mauretánii. Poddaným bez rozdielu preukazoval dobrodenie, podporoval učencov. Ale i Antonin bol pohan a pohanské boly i mravy jeho; lebo dľa výpovede Marka Aurelia dopúšťal sa časom hriechu sodomského; i nezanechal potomka, ktorému by bol mohol odovzdať korunu cisársku. Návodom Hadrianovým prijal za synov: Marka Anniusa Vera Aurelia, obyčajne Markus Aurelius zvaného, a Lucia Vera. Antoninus Pius zomrel r. 161., i stali sa cisármi adoptovaní synovia jeho,

4. Markus Aurelius Antoninus a Lucius Verus, ktorí panovali od r. 161. do r. 180. po Kr. P. Markus Aurelius narodil sa z rodu španielskeho r. 121. v Ríme. V mladosti bol vychovávaný výtečne, zvlášť od Stoikov, menovite od Sexta Chéronejského a pridržiaval sa cez celý život svoj stoickej filosofie; napísal i spis mravoučný o povinnostiach človeka, nazvaný »Sebe samému«

(*Μάρκος Ἀντωνῖνος εἰς ἑαυτὸν*) a preto menovaný bol filozofom. Cisár Antonín Pius prijal ho za syna, dal mu dcéru svoju Anniu Faustinu za manželku a radieval sa s nim v záležitostiach štátnych; tak že už za života Antonína Pia za spolucisára bol považovaný. Pohanskí dejepisci (jako Julius Kapitolínus v diele svojom »*Vita M. Antonini Philosophi*«; Sextus Aurelius Victor a iní) vychvaľujú jeho jako vzorného panovníka, čo však nestojí. Mal on i dobré vlastnosti, jako múdrosť, stálosť a spravodlivosť oproti pohanom; ale proti kresťanom objavil sa jako ukrutník. Jako stoický mudrc bol tvrdý a otupený a to jako sám k sebe, tak i k druhým ľuďom. Tvrdý mudrc neznal, čo je kresťanská láska, krčovite pridržal sa pohanského náboženstva štátneho, i považoval kresťanov za nepriateľov štátu a stálosť ich vo viere za nebezpečný štátu a trestuhodný fanatizmus (slepú strešenosť). A jako pohanskí filozofi vôbec, bol i on veľmi poverčivým. Keď okolo r. 166. na Dunaji mal vojnu s Markomanmi a Kvadami, dal hodiť na radu istého čarodejníka dvoch levov do Dunaja, aby mohol zvíťaziť. Levi preplávali na druhý breh, nepriatelia držali ich za veľkých psov, i pobili ich. Markus Aurelius bol porazený a utvrdený v povere svojej. A preto, keď pohania pri nastúpení panovania jeho ohrievali nanovo staré klebety o tajných zločinoch, ktoré udajne páchajú kresťania v shromaždeniach svojich, že kresťania sú príčinou zúriacej nákazlivej nemoci a iných pohrôm, ktoré sa valily na ríšu, uveril pohanský poverčivý filozof týmto očerňovaniam a on, ktorý napísal knihu o povinnostiach človeka a pritom trpel hnusný, povinnosti človeka drzo obrážajúci, život manželky svojej Faustiny, ktorá žila jako verejná necudná neviestka, obrážal práva ľudskosti nevinných, svätého života, kre-

stánských poddaných svojich čo najkrvavejšie; on, ktorý ohlasoval spravodlivosť, nedbal na prosby a odôvodnené obranné reči a spisy kresťanských poddaných svojich. Navádzaný bývalým učiteľom svojim, výtečným pohanským rečníkom Korneliom Frontom, epikureom Celsom, cynikom Krescencom a posmevačným neznabohom Lucianom, dovoľoval pôverečnej nahuckanej sberbe pohanskej zúriť proti kresťanom; ale vydal hneď na začiatku panovania svojho i prísne nariadenie, aby vladári a súdovia vyhľadávali kresťanov, a odvrátiť sa usilovali ich jako neznabohov, nemravníkov a ľudožrútov ukrutným zdĺhavým mučením ku zapreniu toho vraj bláznovstva, pre ktoré žiadajú si umierať z tvrdohlavosti a nie z presvedčenia. I nastalo zúrivé prenasledovanie kresťanov najprv v Ríme, potom v Malej Asii a neskôr v Gallii (Francúzsku).

V Ríme zavdala nasledujúca udalosť príčinu, že pohanská sberba a vladár začali mučiť kresťanov. Rimanka, ktorá dŕiev s mužom svojim veľmi výstupne žila, stala sa kresťankou a dlho namáhala sa, aby priviedla i muža svojho na cestu cnosti. Keď pohan vždy výstupnejšie žil a ona sa presvedčila, že bez ťažkého hriechu nemôže nažívať s nim spoločne, odlúčila sa od neho dľa kresťanských pravidiel (I. Kor. 7, 15), a súdobným rozlučným úradným listom opatrená, žila bohumilý život. Rozhnevaný pohanský manžel obžaloval ju jako kresťanku; ale marne, lebo cisársky rozlučný list chránil ju. I obžaloval pohan Ptolomea, ktorý bol vyučoval manželku jeho v kresťanskom náboženstve. Vladár rímský K. Lollius Urbikus mučil ukrutne Ptolomea iba preto, že sa priznal jako kresťan, i odsúdil ho konečne k smrti. Keď Ptolomea viedli na smrť, karhal kresťan Lucius vladára, že odsúdil k smrti človeka,

ktorý nedopustil sa žiadneho zločinu. I Lucius a ešte i tretí kresťan boli odsúdení na smrť, keď sa priznali, že sú kresťanmi. Keď to videla pohanská sberba, začala zúriť proti kresťanom. Kresťanský mudrc a obranca sv. Justin, ktorý jako učiteľ ľubomudrctva žil v Ríme, podal r. 163. cisárovi Markovi Aureliovi obranný spis (apologiu), jako už drier Antoninovi Piovi, v ktorom popisuje najprv, jako nedávno v Ríme zase štyria kresťania nevinne boli usmrtení. I píše medzi inším v obrannom spise svojom: »Povinnosťou našou je, aby sme oboznamovali každého so životom a učením svojim, aby chyby tých, ktorí sa prehrešujú z nevedomosti, neboly nám pripisované a my aby nebolí sme trestaní. Ja som obsiahol od Boha milosť, že rozumiem Písmu, i usilujem sa, vyprostredkovať túto milosť všetkým ľuďom, že by som pred súdom Božím nebol zavrhnutý.« I smelo zastáva kresťanov proti očerňovaniam, hnusným výmyslom a lžam pohanským a židovským, vysvetľuje cirkevné obrady bohoslužby kresťanskej, opisuje čisté mravy a neohrozenú stálosť veriacich v trápeniach a pri smrti. Nastieňuje krátko, že sa shromažďujú kresťania preto, aby slávili tajomstvá Božie, čítavali spisy prorokov a apoštolov, počúvali vysvetľovania tých spisov skrze pomazaného (biskupa, kňaza lebo diákona), i aby skladali príspevky k almužnám, ktorými bývajú podporovaní siroty, opustené vdovy, zajatí, biedni a cudzinci. Proti osočovaniam, ktoré učení pohania o kresťanoch rozširovali, píše: »Sám dokázal som Krescencovi, že o našom náboženstve nezná ničoho. Keby ste neboli počuli o rozhovore našom, nuž som hotový, ešte raz v prítomnosti Vašej shovárať sa s nim. Bol by to ctihodný skutok pre cisárske veličeststvo Vaše. Ale keď ste počuli o tých otázkach, ktoré som predložil jemu, i o odpo-

vedách jeho, nuž znáte, že, alebo nezná učenie naše, alebo keď ho pozná a jako Sokrates zo strachu babského pred ľuďmi neopovažuje sa o ňom svedoctvo dať pravde, nuž nie je pravým ľubomudrcom, žiadnym priateľom múdrosti, lež je priateľom iba márnej chvály, ktorý nikdy nevážil si krásnu výpoveď tohože Sokrata, ktorý riekol, že žiaden človek vyššie cenený byť nemá, než je pravda. Okrem toho jako cynik, ktorému všetko je ľahostajným, nemôže ani znať iné, než práve túto ľahostajnosť So dňa na deň očakávam túžobne, že pôsobením ľubomudrcov (pohanských) a najmä Cynika Krescencia priviazaný budem na kôl, aby som bol spálený alebo divými zvermi roztrhaný.* A jako neohrozený kresťanský mudrc predvídal, tak nezadlho stalo sa. Blahonosné účinkovanie jeho v Ríme, kde riadil ľubomudrckú školu, na ktorej neskôr pôsobili učeníci jeho Tacian, Rhodon a Kajus, neľúbilo sa pohanským ľubomudrcom, najmä ohavnému cynikovi Krescencovi, i očerňovali horlivého obrancu pravdy Božej, pretože sa báli, že ňou budú odhalené a zastienené protimluvy a bláznivé táraniny ich u vladárov, až konečne miestodržiteľ rímsky Rustikus uväznil sv. Justina a keď tento neohrozene bránil učenie Kristovo a povzbudzoval iných uväznených kresťanov ku stálosti v pravde, bol s nimi spolu ukrutne bičovaný a mečom sfatý. To stalo sa v Ríme r. 167. dňa 14. apríla. S nim zomreli smrťou mučeníckou Chareton, Ekcelpistus, Hieran, Libarianus a Charicena. Pravde podobné je, že toho času r. 166. alebo r. 167. podstúpila smrť mučenícku i sv. Cecilia, ktorá pošla z vysokého rodu rímskeho. R. 168. podstúpil v Ríme mučenícku smrť sv. Anicet, pápež.

Toho času rozšírená bola už sv. Cirkev po celom známom svete. Kresťania žili početne na Východe, a síce v Palestíne, v Syrii, v Egypte, v Malej Asii, na Západe mimo Italie v Gallii, v Španielsku, vo Veľkej Germanii, v Britanii. Ba i za hranice štátu rímskeho zasvietilo slnce sv. evanjelia, do Armenie, Persie, Indie, Afriky, i ku málo známym národom, ku Sarmatom, Dakom, Getom, Karpom, Skytom, Maurom a Getulom. V celom svete žili už kresťania: to znali pohania štátu rímskeho, i triasli sa pred úpadkom zdedeného po otcoch modlárstva. A keď badali, že cisár Markus Aurelius je horlivým ctiteľom bôžkov a nepriateľom kresťanstva, začali i mimo Italie, najmä v Asii krvave prenasledovať kresťanov. Pohanská sberba oborila sa na ubohých kresťanov, najmä v okolí mesta Smyrny a Pergama r. 165. a mučila ich neslýchaným spôsobom, ktorý opisujú súvekí veriaci v pamätnom spise svojom, poslanom iným cirkevným obcam: »Telá týchto sv. mučeníkov boli prútami a metlami také doranené, že možno bolo uzrieť svaly ich, žily a črevá. Počas tohoto mučenia boli stálymi a neohrozenými; a keď diváci boli pohnutí ku slzám, nebolo počuť najmenší výkrik, ba ani len vzdychnutie z úst týchto otúžených bojovníkov Kristových. Ani len nezbledli pri pohľade na krv, ktorá rinula sa z nepočetných rán; s pokojným okom hľadeli na trasúce sa črevá svoje, s vyjasnenou radostnou tvárou pristupovali k najukrutnejšiemu mučeniu; a ústa ich, ktoré boli zavreté pre najmenšiu ponosu, otváraly sa iba, aby zvelebovaly Boha. Oni neboli v tomto čase v tele svojom, alebo čo viac poslúchali iba na slová Kristove, ktoré hovoril v srdciach ich. Radosť nad prítomnosťou Jeho účinkovala tak mohútne, že opovrhovali všetkými boľasťami;

za šťastných považovali sa, že skrze bolasti malých okamihov vysvobodili sa z večných boľastí; a plameň, ktorý páľil ich, bol ľahodným ochladením pre nich, keď porovnávali ho s tými plameňmi, ktoré nikdy nevyhášajú. Iba k tým pokladom boli upriamené oči srdca ich, ktoré Boh chystá tým, ktorí vytrvávajú do konca, a ktoré žiadno oko nevidelo, žiadno ucho nepočulo a žiadno srdce ľudské nepocítilo, — ktoré však Boh objavil im; ponevác neboli už viacej ľuďmi, lež anjelmi. Tí, ktorých súdca odsúdil pred divoké zvery, trpeli veľké muky dlhým väznením v žaláre, kým nezasvietil deň, v ktorom mali byť korunovaní. Vystierali ich (katoria) nahých a krvácajúcich na roztrepané črepy a na končité kamene, vláčili ich, i vynakladali všetky možné trápenia, aby zatriasli neohrozenosťou ich a ku zapreniu Krista ich naklonili. Lebo veď ničoho niet, čo by peklo nebolo vymyslelo proti nim; lež neboli v stave prevýšiť milosťou Božou posilnených Mládenec, menom Germanikus, posilňoval ostatných príkladom svojím. Driev, než bol predhodený divým zverom, vládár napomínal jeho, sústrastou preniknutý, aby smiloval sa sám nad sebou. No, sv. mučeník odpovedal mu, že chce radšej tisícráz skôr zomrieť, než by vykúpiť mal život svoj utratením nevinnosti. Po týchto slovách blížil sa smelo oproti levovi, ktorý sa ku nemu plazive približoval, i hľadal smrť v pazúroch a vražedlných klovoch (zuboch) tejto šelmy, i ponáhľal sa zanechať tu krvavú korisť tela svojho, aby ušiel svetu, kde iba bezbožnosť a zločin panujú. Tento hrdinský skutok vzbudil nevoľu (pohanského) ľudu, tisíce pestré hlasy zahučaly, a v celom divadle (amfiteatre) zavznely slová: »Nech trest zastihne bezbožníkov! Dovedte sem Polykarpa, biskupa! Levom Polykarpa!«

Bolo to r. 166. v meste Smyrne, kde dvanásť, z Filadelfie prišlých, kresťanov skonalo udatne. Pohanská sberba hľadala všade sv. Polykarpa, ktorý na veľké prosby veriacich opustil mesto Smyrnu. Ukryl sa v dome, ktorý ležal neďaleko mesta, a keď sľedilo sa za nim, uchýlil sa po niekoľkých dňoch do domu v blízkej dedine. Sotva opustil dom, prišli ta vyslaní vojaci, uväznili dvoch chlapcov a nemilosrdne trýznili ich. Jeden z chlapcov zradil pri hrozných mukách miesto, kde sv. biskup sa nachádza, ktorého i pohania zvali otcom kresťanov. Ozbrojení vojaci vstúpili do domu, v ktorom sv. Polykarp odpočíval vo vrchnej izbe. Mohol sa zachrániť; ale zvolal: »Nech sa stane vôľa Božia!« Sostúpil dolu k vojakom a predstavil sa im. Keď ozbrojenci uzreli storočného vznešeného starčoka, riekli: »Či bolo treba toľkého namáhania ku chyteniu tohoto dobrého starca?« Sv. Polykarp uhostil ich štedre a prosil, aby popriali jemu času, kým sa prichystá. Za dve hodiny stál sv. biskup, oči k nebu obrátené majúci, i modlil sa horlive za celú Cirkev. Nepriatelia sa divili; i chceli prepustiť jeho, ale báli sa sudcov. I posadili ho na osla, aby doviedli ho do mesta. Predstavili ho vládárovi v divadle, kde celý pohanský ľud bol prítomný. Vladár riekol: »Shliadni na starobu svoju! Alebo myslíš, že znesieš muky, pri ktorých pohľade i najsmelší mladíci sa trasú?« Sv. biskup stál neohrozene pri vyhrážkach. Vladár zvolal: »Zloreč Kristovi a prepustím ťa na svobodu!« Sv. Polykarp odpovedal: »Už osemdesiat rokov slúžim Jemu a nikdy nič zlého neurobil mi; jako by som mohol teda zlorečiť kráľovi svojemu, ktorý vykúpil mňa?« Vladár pokračoval: »Prisahaj na šťastie cisárov!« »Darmo namáhaš sa«, odpovedal sv. muž; »jako by si nevedel, kto som. Nuž

ti zreteľne vyznávam, že som kresťanom. Keď chceš poznať učenie kresťanské, vysvetlím ti ho.« Vladár zahrozil, že ho predhodí šelmám. Sv. muž odpovedal: »Bude to prospechom mojím, keď utrpením budem môcť dostať sa k úplnej spravodlivosti.« A vladár hrozil: »Keď sa nebojíš zverov, dám spáliť ťa za živa!« Sv. biskup odpovedal: »Vyhrážaš mi ohňom, ktorý zhasne v okamihu; lebo nepoznáš oheň, ktorý je prichystaný bezbožníkom! Ale prečo odkladáš? Rob dľa vôle svojej.« Sberba volala: »Divým zverom Polykarpa; on je otcom kresťanov, nepriateľom bohov našich!« Krvavé hry v divadle boli dokončené; preto odsúdil ho vladár ku spáleniu. Pohanovia a Židia s radosťou snášali drevo na hranicu. Sv. biskup pokojne vyvzliekal sa z vrchného rúcha; a keď katovia chceli klinami pribiť ho na koly, riekol: »Nechajte ma takto stáť, lebo Ten, ktorý mi dal trpezlivosť, aby som zničiť mohol horiaci oheň, dá mi ju, aby som sa nepohol ani bez klinov v ohni.« A oblečený do košele, smolou napustenej, a priviazaný ku stĺpu dobrorečil Bohu: »Všemohúci Bože, Otče Pána nášeho Ježiša Krista, milovaného Syna Tvojeho, skrze ktorého obsiahli sme milosť, že poznávame Teba: Ďakujem Tebe, že si mi poprial dožiť tento blažený deň, v ktorom mám vkročiť do spoločnosti mučeníkov Tvojích a účasť brať na kalichu Syna Tvojeho. Ó keby som dnes jako ľúbezná obeta predstúpiť mohol pred Božskú tvár Tvoju! Chválim i zvelebujem a oslavujem Teba skrze Ježiša Krista, Syna Tvojeho, večného najvyššieho Kňaza, s ktorým Tebe a Duchu Svätému nech je sláva a zvelebovanie na veky! Amen.« Katovia podpálili hranicu a plamene objaly telo sv. mučeníka. Keď videli pohania, že telo jeho ostáva neporušené, preklali ho mečom. Na žiadosť pohanov a Židov, aby vraj kre-

stania ostatky jeho si nevzali a nečtili za Boha jeho, bolo telo jeho spálené na prach. Ale kresťania predsa vyhrabali niektoré kosti jeho z popolu a schovali si na pamiatku. To stalo sa r. 166. v sobotu pred Veľkou nocou. Tak zomrel mučeníckou smrťou sv. Polykarp, biskup zo Smyrny, starec storočný, posledný učeník sv. apoštolov, najmä sv. Jána. Tak zomrel tam i sv. Ptolomeus. V Kappadocii umučený bol sv. Hermias a v Syrii sv. Viktor, vojanskí dôstojníci a sv. Korona. Nesčíselný počet kresťanov umučený bol vtedy v Asii. Smrť sv. Polykarpa zapríčinila, že pohania prestali v Smyrne mučiť kresťanov.

Toho času napísal sv. Melito, biskup v meste Sardese v Lydii obranný spis svoj (apologiu) a odovzdal ho tiež cisárovi Markovi Aureliovi, v ktorom medzi inším hovorí: »Čo nikdy človek nevidel, vidí teraz. Tá trieda ľudí, ktorých zrejmu známkou je zbožnosť, býva teraz prenasledovaná, nariadeniami v Asii preháňaná. Všetci najdrzejší udavači a všetci, ktorí túžia po cudzom majetku, používajú rozkazy cisárske jako vítanú zámienku, potulujú sa dňom i nocou krajom a plieňa nevinných ľudí. Keď deje sa to na rozkaz Tvoj, nuž sa to právne deje. Spravodlivý panovník nemôže nariadiť nič nespravodlivého, a my vďačne prijímame odplatu takej smrti . . . O to jedno iba prosíme Teba, žeby si sám vyšetroval tých, ktorí obviňovaní bývajú z takých protizákonných skutkov, a potom, aby si určil dľa spravodlivosti svojej, či zasluhujú mučenie a smrť, alebo či majú svobodno a voľno žiť. Ale keď to uzavretie a to neslýchané nariadenie, ktoré nemajú byť ani len proti barbarom (polodivým ľuďom) vydané, od Teba nepochádzajú, prosíme Teba tým väčšmej, aby si nevydával nás viacej trápeniu tejto plieňacej sberby . . .

Filosofická škola, ktorej náležime, povstala síce najdrieu u barbarov, neskôr však, keď u všetkých národov štátu Tvojeho počnúc od panovania slavného Augusta, predchodcu Tvojeho, šíriť začala svetlo svoje a prekvetala, stala sa vo výtečnej miere pre ríšu Tvoju blaho zvestujúcou hviezdou; lebo od toho času vyvýšenosť mena rímskeho rozšírila sa čo do veľkosti a slávy. Ty si ju obsiahol jako dedič a nástupník, jako to všetci si vyžiadali, a budeš ňou vládnuť i budúcné so synom svojím, keď tú školu, ktorá so štátom zmohútnela, s Augustom povstala a popri iných náboženstvách predchodcami Tvojimi ctená bola, budeš zastávať. A že náboženstvo naše s dobrobytom štátu čo najužšie sa spojilo, dokazuje okolnosť, že od panovania Augusta veľkého dialo sa bez narušenia dľa žiadosti. Medzi všetkými boli iba Nero a Domician, ktorí namáhali sa zlovoľnými ľuďmi nahovorení, odsúdiť náboženstvo naše, jako nebezpečné; od nich počnúc rozširovalo sa vymyslené osočovanie na potomstvo, jako to už ľud je náchylným, že bez skúmania verí rozširované chýry. Čo ti z neznámosti pochybili, napravili zbožní predkovia Tvoji, keď tých, ktorí ohľadom kresťanov obnoviť sa opovážovali niečo, mnohoro pokarhali písomnými nariadeniami. V tomto smysle písal starý otec Tvoj Hadrian jako iným tak i Fundatovi, prokonsulovi Asie. I otec Tvoj v tom čase, v ktorom s ním si vládáril, poslal rozkaz mestám, aby proti nám násilnícky nevystupovali, tak najmä Larissanom, Solúňanom, Athénčanom a všetkým Grékom. A v Tebe dôverujeme, ktorý prechovávaš nielen tú samú mienku o nás, ale i o mnoho ľudomilnejšiu a múdrosti zodpovedajúcejšiu, že vyslyšíš prosbu našu. O sv. Melitovi píše Polykrates, biskup v Efese, pápežovi Viktorovi: »On bol z tých duchovných hrdinov,

ktorých zvelebuje Ježiš Kristus, že pre kráľovstvo nebeské zachovali mládeneckú čistotu.« Vo všetkých skutkoch svojich podporovaný bol tento zriedkavý muž Boží zvláštnou pomocou Ducha Svätého. Kresťania nazývali ho prorokom a Tertullian vychvaľuje výrečnosť tohoto mimoriadneho sluhu Božieho. Veriaci a jednotlivé cirkevné obce riadili sa u neho vo vážnych záležitostiach a riadili sa dľa rady jeho.

Toho času (r. 177.) vydal i Athénagoras, kresťanský mudrc v Athénach, obranný spis (apologiu: »Legatio pro Christianis«, „Πρεσβεΐα περὶ χριστιανῶν“), v ktorom zastával kresťanov proti Markovi Aureliovi, najmä proti osočovaniu z neznabožstva (ἄθεον, impii) a spis, venovaný pohanom o vysmievanej pravde z mrtvých vstania. On píše: »Na dvojaký spôsob možno písať, alebo o pravde pre tých, ktorí si žiadajú iba, aby boli obznámení s pravdou, alebo pre pravdu proti neveriacim a pochybujúcim. Prvý spôsob je prirodzenejší, no druhý je užitočnejší; preto budem sa pridŕžovať predbežne tohoto.« Athenagoras bol dŕiev platonickým ľubomudrcom a učiteľom v Athénach. Čítaním sv. Písma, proti ktorému chcel písať, bol obrátený a r. 166. dal sa pokrstiť. R. 169. založil v Alexandrii ľubomudrckú školu, v ktorej i svätému evanjeliumu vyučoval. Mnohí pohania boli získaní touto slavnou školou sv. Cirkvi. I sv. Theofilus, biskup v Antiochii, zastával toho času (okolo r. 170.) učenie Kristovo proti očerňovaniu pohanskému. Vo troch knihách vyučuje o Bohu a o vlastnostiach Jeho, o nesmrteľnosti duše, o vzkriesení z mrtvých; i dokazuje opravdivosť kníh Mojžišových; dielo svoje končí chronologickou tabuľou od Adama po časy svoje. Konečne i učený a svätý a slavný spisovateľ Milciades a Klaudius Apollinaris, biskup v Hiera-

pole vo Frygii podali r. 176. obranné spisy kresťanstva cisárovi Markovi Aureliovi. Ale všetky tieto obranné spisy nemaly žiadon vplyv na tvrdého studeného filozofa, jakým bol cisár Markus Aurelius. I. nedbalo sa na starý zákon rímský, dľa ktorého nesmely sa využítkovať vynútené u otrokov proti pánom ich čeliace výpovede; lebo kresťania trestaní boli i na-jednoduché udanie a očierneenie otrokov svojich. Cisár vydal nariadenie, aby boli vypovedaní na pustý ostrov tí, ktorí činia niečo, čím by nestálym myslám ľudským bola vštepovaná pô-verčivá bázeň pred Božstvom.« Ba skoro isto je, že tento ľubomudrcký cisár vydal zákon, aby kresťania, jako opovrhovatelia zákonov krajinských, boli uväzňo-vaní a trápení rozličnými mukami, keby obetovať ne-chceli bohom štátnym.

R. 171. vtrhli Markomani, Kvadi, Karpi a Sarmati cez Dunaj na územie ríše rímskej, zaujali mesto Akvilea a hrozili pustošením i samej Italii. V samom Ríme zúrila nákazlivá nemoc, mor; pokladnica štátna bola vy-prázdnená. Cisár Markus Aurelius popredal poklady paláca cisárskeho, ba i zlatom pretkávané a vyšívane šaty manželkyné. I mohol proti nepriateľom bojovať. Pošťastilo sa jemu, že zahnal nepriateľov za Dunaj, ba že r. 174. víťazne vtrhol i do územia ich. A tu, buď medzi Hronom a Váhom, alebo medzi týmto a Moravou, prihodila sa s vojskom jeho pamätná udalosť. Cisár Markus Aurelius nachádzal sa s vojskom svojim vo vrchovatom kraji, v ktorom nebolo vody, obklopený zo všetkých strán nepriateľskými bojovníky. Ustatí a letnou horúčosťou trápení vojaci za päť dní hynuli skoro sínädom. I pokľakli kresťanskí vojaci pluku Melitenského a modlili sa skrúšene k Bohu pred očami pohanských súdruhov a nepriateľov, ktorí vysmievali ich. A hľa,

zrazu zatiahla sa obloha tmavými oblaky a veľký dážď lial sa na bojovníkov rímskych. Rimania chytali dážď priehrŕami, ŕiŕiakmi a ŕtítami; utiŕili ŕmäd svoj a napojili i kone svoje. Keď to videli nepriatelia, uderili na zaneprázdnených Rimanov. Ale pri ŕtraŕnom hromobití padaly s oblakov hromové blesky a krupobitie na útočiacich nepriateľov, ktorí do neporiadku uvedení, dali sa na útek. Kreŕŕanskí vojaci, ktorí tvorili veľkú väčŕinu pluku Melitenského, nazvaní boli napozatým následkom tohoto zázračného víťazstva »plukom hromobleskovým (Legio fulminatrix)«. Cisár vraj sám písal ŕenátu list o tomto zázraku a kreŕŕanský dejepisec Eusebius tvrdí, že Markus Aurelius oznamoval, jako vojsko jeho zachránené bolo modlitbou kreŕŕanských bojovníkov a zvíťazilo, a preto, »že je vôľa jeho, aby sa náboženstvo kreŕŕanské viacej za zločin nepovažovalo, a že keď bude niekto obžalovaný iba preto, že je kreŕŕanom, nech bude prepustený bez odkladu a zase žalobník jeho upálený za živa.« Pamiatka tejto udalosti, ktorú okrem Eusebia i súveký pohan Dion opisuje podobne, bola zvečnená pomníkom v Ríme a i za časov našich možno vidieť znázornenú túto udalosť na stĺpe Antoninovom vypuklou rezbou. Že cisár Markus Aurelius dľa svedoctva Tertulliana vydal následkom toho zázraku nejaký priaznivý list pre kreŕŕanov ŕenátu rímskému, ačkoľvek čo i nie taký, jaký podáva Eusebius, isté je; ale časom ŕtvaný pohanskými filosofami pripisoval to víťazstvo, ktorého následkom dostal od vojska a ŕenátu meno Imperator, bohovi rímskému Jupiterovi Pluviovi (Paromovi) a bol ešte väčŕmej utvrdený v nenávisti oproti kreŕŕanom, i prenasledoval ich i neskôr ukrutne. Toho dôkaz máme r. 177. v Ríme a v Gallii (Francúzsku), kde potokami tiekla mučenická krv.

V Ríme vykrvácal r. 177. pápež sv. Šoter.

Mučenie kresťanov zúrilo v Gallii r. 177., najmä v mestách Lyone a Vienne, kde úrady s pohanskou sberbou spojily sa proti kresťanom. Kresťania boli, kdekoľvek verejne sa zjavili, sberbou hanobení a napádaní, i domy ich plienené; pritom zakázala im vrchnosť, aby nenavštevovali domy, kúpele, verejné miesta, ba ani aby sa neukázali na ulici. A divoká sberba obsypávala kresťanov posmešným krikom, škripaním zubov, prekli-
naním, trhaním, bitím, vláčením po uliciach, kamenovaním a väznením, pretože rozdráždená bola pohanskými žrečmi, ktorí rozširovali starú lživú povedačku, že požívajú ľudské mäso pri večerách svojich, bez ohľadu na pokrevných páchajú smilstvo a tropia mnohé iné nešlachetnosti. I vydala vrchnosť rozkaz, aby pochytaní boli všetci kresťania. I naplnené boly žaláre toľkými uväznenými, že mnohí kresťania zomierali od smradu a hladu. Uväznení pohanskí otroci, ktorí patrili zámožnejším kresťanom, vyznávali zo strachu pred mukami návodom vojakov mnohé lživé obžaloby zo zločinov na kresťanských pánov svojich, ktorých sa tí nedopustili nikdy. To dialo sa pri neprítomnosti miestodržiteľovej. A keď tento prišiel, dal uväznených kresťanov hrozne mučiť, aby vyjavili zločiny, ktorými očierňovala ich zúrivá sberba. Najviac trpeli: sv. Pothinus, biskup z Lyonu, Konkordius, kňaz a správca istého chrámu, lekár Alexander, vo Vienne diakon Sanktus, novokrstenec Maturus, mešťan rímský Attalus z Pergama, 15-ročný mladík Pontikus a kresťanská slúžka Blandina. Keď to mučenie videl vznešený mladík Vettius Epagatus, rozhorlený chcel zastávať pred súdom bratov svojich a sestry v Kristu. Miestodržiteľ dal chytiť jeho a hodiť k obžalovaným do žaláru.

O tomto krvavom mučení písali kresťania z Lyonu a z Vienny cirkvám v Asii a najmä vo Frygii, odkiaľ k nim biskupi a kňazia boli prišli, nasledujúci list (Eusebius H. E. I. 5. c. 1.): »My sluhovia Ježiša Krista z Lyonu a z Vienny v Gallii prajeme bratom svojim v Asii a Frygii, ktorí majú tú istú vieru a tú istú nádej s nami, pokoj, milosť a oslávenie od Boha Otca a Ježiša Krista, Pána nášeho! Nikdy slová naše, nikdy pero nebude v stave opísať veľkosť prenasledovania, vzteklosť pohanov proti Svätým, horkosť múk, ktoré vytrvale podstúpili sv. mučeníci. Nepriateľ vynaložil všetky sily svoje proti nám, jakoby bol chcel poukázať na tie trápenia, ktoré pripraví vyvoleným pri poslednom príchode svojom, keď bude daná jemu väčšia moc proti nim. Ale milosť Božia bojovala za nás. Ona osvobodila slabých z bojovného hluku a poslala do neho mužov, ktorí neohrozenou smelosťou svojou podobali sa stĺpom, proti ktorým každý nepriateľský nápad bol marným. Títo hrdinovia považovali každý posmech a muky za nič, aby len mohli byť spojení čím skôr s Ježišom Kristom, a tak učili nás príkladom svojim, že utrpenia tohoto času nemôžu sa porovnať k budúcej sláve, ktorá sa má zjaviť v nás. Tí zpomedzi nás, ktorí boli ťahaní pre vieru ku zodpovednosti, vyjavili ju svobodne, i boli hodení do žaláru, kým neprišiel miestodržiteľ. Keď po niekoľkých dňoch miestodržiteľ prišiel do mesta, bolo treba im predstúpiť pred súdnu stolicu jeho a tento príkry súdca trýznil ich veľkou tvrdosťou, tak že mládenec, menom Epagatus, ktorý práve bol prítomný, nemohol sa premôcť a neprejavil nevoľu svoju nad tým. Bol kresťanom a srdce jeho žiarilo vrúcou láskou k Bohu a veľmi útlou láskou oproti blížnym. Mravy jeho boli čisté, život jeho prísny, ačkoľvek nachádzal sa v tom veku, v ktorom horieva

náruživosť plným plameňom. Verne kráčal cestami Pánovými, plnil príkazy Jeho a bol vždy hotový slúžiť Bohu, Cirkvi a bližnému; i vždy horel horlivosťou pre česť Pána Božského a srdečnosťou pre spásu bratov svojich. Tento teda prosil o dovolenie, aby mohol prehovoriť slovo obranne za kresťanov; i chcel dokázať, že očerňovanie z neznabožstva a z beznáboženstva, ktorými kresťania boli obviňovaní, je holé osočovanie. Ale v okamihu povstal hluk nesčíselných hlasov proti nemu vôkol dokola stolice sudcovskej. I sám sudca bol nahnevaný na neho, nedovolil mu hovoriť v prospech obžalovaných a pýtal sa ho, či je kresťanom. Epagatus priznal sa slavnostným hlasom a na skutku bol pripočítaný ku mučeníkom. Sudca menoval ho posmešne pravotárom kresťanov, a tým mimovoľne vyjadril týmito slovami najväčšiu chválu jeho. A toto slavné meno zasluhoval v plnej miere; lebo tak veľmi, áno viac než Zacharias bol plný Ducha Svätého pre vnútorného Pravotára svojho a Utešiteľa. To dokazovala ohnivá láska jeho, s jakou obetoval mladý život svoj za bratov svojich. On bol pravým učeníkom Ježišovým a nasledoval Baránka, kamkoľvek išiel. Príklad jeho povzbudzoval ostatných kresťanov, ktorí hlasne jako takí sa vyznávali, a s radosťou, ktorá svietila z obličají a z hlasov ich sa predzradzovala, vyznávali, že sú hotovými spečatiť vieru svoju krvou svojou. Besnota sudcu a ľudu obrátila sa proti blahoslavenému Sanktovi, diakonovi Cirkve v Lyone, proti Maturovi, ktorý nedávno sa bol obrátil na kresťanskú vieru, proti Attalovi a proti panne, Blandina menovanej, ktorá bola otrokyňou. Obávali sme sa, že táto Blandina pre veľmi útlú telesnú povahu svoju nebude mať smelého srdca, aby sa priznala jako kresťanka; ale táto smelá deva vzbudila obdiv u všetkých

prítomných a unavila katov, ktorí od rána do večera striedave mučili ju. Keď vynaložili všetky možné spôsoby mučenia na tele jej, ktoré len najzlostnejšia ukrutnosť vymysleť je v stave, presvedčili sa, že treba im ustúpiť; i prinútení boli vyznať, že slabá deva prevýšila ich. Nemohli pochopiť, ako je možno, že ešte žije, keď jediná z múk, ktoré pretrpela, viac než dostatočnou bola, aby ju pozbavila života. Ale táto divotvorná deva dosahovala nové sily, kedykoľvek zamieňali spôsob mučenia. Svedoctvo, ktoré vydala Kristovi, zdalo sa obživovať ju; poľahčenie a pokoj jej pozostával z výkriku: »Ja som kresťankou; nič hanobného nedeje sa medzi nami!« I diakon Sanktus trpel neslýchané muky s nadľudskou smelosťou. Pohania úfali, že ulovia niektoré slovo, ktoré by bolo nehodným jeho; ale stálosť jeho bola takou veľkou, že na otázku, aké má meno, jakého je stavu, z ktorého mesta a z ktorej krajiny pochádza, vždy iba v reči rímskej odpovedal: »Ja som kresťan!« A tak vyznal kresťanstvo jako jediné meno svoje, jako jedinú pýchu svoju, jako všetok majetok svoj. Nepremoziteľná stálosť jeho podnecovala sudcov a katov ku vzteklosti. Po obyčajnom trýznení rozžiarili medenné dasky na ohni a prikladali ich na najcitlivejšie a najútlejšie časti tela jeho. Sv. mučeník díval sa a cítil, jako pečené je telo jeho za živa, i ani nepohol sebou, áno neprejavil ani najmenšieho znaku, jaký bôľ cíti. Katovia iba vtedy prestali mučiť jeho, dokým celé telo jeho nebolo jednou veľkou ranou. Sotva bolo možno poznať na ňom niektoré stopy podoby ľudskej; všetky údy jeho byly alebo skrátené, alebo okyptené, alebo vyšľopené. Avšak on, jakokoľvek bolo telo jeho predmetom obdivovania, bol neohrozený vo vyznávaní pravdy; lebo oduševňoval ho Ježiš Kristus, ktorý účin-

koval divy všemohúcnosti Svojej v ňom, a ktorý tieto bezpodobné ostatky použil, aby zahanbil tyrana, premohol zlého ducha a zničil moc jeho. Zrejme vidno bolo tu, že láska Božia, keď je opravdivá a úplná, zaháňa všetku bázeň a odníma pocit boľasti. Keď krvaví katovia videli svätého mučeníka živého a neporušeného, začali mučiť ho znovu, a mysleli, že podvráta stálosť jeho. Otvorili znovu zapálené rany jeho i trýznili ho opätne železom a ohňom, keď tieto rany boli v takom stave, že sotva mohli zniesť najmenšie dotknutie. Ale veľmi pomyšlení boli v očakávaní svojom. Lebo zrejším zázrakom všemohúcnosti Božej zapríčinily tieto nové muky uzdravenie ranám, ktoré mu prvé zasadily, a telo sv. mučeníka bolo celé zdravé. Keď videli, že všetko toto trýznenie bolo marné, hodili Svätých do strašného žaláru a vložili nohy ich do klady. Táto klada bola drevené mučidlo, ktoré rozťahovalo veľkou silou nohy mučeníkov. V tomto hroznom položení, jaké sa iba myseľ dá, vynakladali katovia všetko možné, čo sa iba myslou poňať môže strašného v umení mučiarskom proti nim; lebo boli celí rozbesnení preto, že často boli premožení skrze polomrtvých ľudí. Toto ostatné trýznenie bolo také hrozné, že zomreli mnohí z nich. Toto dopustil Boh ku oslave Svojej. Niektorých zachoval pri živote, navrátil im zdravie telesné a rozhojnil novými bojmi silu duše ich. Ačkoľvek pozbavení všetkej pomoci ľudskej, oduševnení boli takou silou, že i tešili a povzbudzovali prítomných.*

»Medzitým daný bol rozkaz, aby bol chytený sv. Pothinus, biskup z Lyonu. Ponevác bol vyše 90 rokov starý a vtedy chorý, treba bolo, aby bol nesený; ale vrúca túžba po mučeníctve učinila ho mladým v okamihu neohroženého vyznávania jeho. Ľud, ktorý bežal

za ním, nemohol sa nasýtiť ohavnými výkrikami a zneuctovaním. Svätý starec vydal skvelé svedoctvo Božstvu Vykupiteľa svojeho. S nevýslovnou vážnosťou a hlbokým dôrazom odpovedal súdcovi na otázku, kto je Boh kresťanov: „Keby si bol hoden, poznal by si Ho!“ Hneď bol násilne odvedený s miesta a ukrutne bitý. Tí, ktorí bližší boli sv. starcovi, bili ho a socali rukami a nohami, oddialenejší hádzali do neho tým, čo padlo do rúk ich, bez toho, že by boli ohliadali sa na vysokú starobu jeho. Všetci pokladali by si boli za bezbožnosť, keby boli premeškali zneuctiť nepriateľa bohov svojich. Polomŕtvý vytrhnutý bol z rúk týchto zúrivcov a hodený do žaláru. S blahoslavenou radosťou položil hlavu svoju r. 177. s celým zástupom mučeníkov za pravdu Božskú.»

»Ešte divotворnejšími boli títo sv. mučeníci skrze hlbokú pokoru svoju popri toľkých a takých bohatierskych cnosťach. Ačkoľvek všetci vyznali Pána Ježiša, pretrpeli najhrozejšie muky s najväčšou stálosťou a nosili slavné známky víťazstva svojeho na tele, predsa neverili, že zasluhujú meno mučeníkov, a nemohli ani strpeť to, keď boli takto menovaní. Keď sa prihodilo nám, že sme pomenovali v rozmluve takto ich, alebo keď dostali listy pod takým slavným oslovením, bývali zarmútení nad tým boľstne a nemohli sa premôcť, že by nás útlocitne, ale i vážne nepokarhali. Toto slavné meno, hovorievali, náleží iba tým, ktorí dokončili beh svoj, alebo ktorých prijal Kristus v okamihu vyznania ich, ale nie biednym tvorom, jakými sme my. I stískali nám ruky, pokropili nás slzami a zaprisahávali nás, aby sme modlitbami svojimi vyprosili tú milosť im, aby šťastne dokončili beh utrpenia svojho. Medzitým ozdobení boli všetkými cnosťami mučeníkov. Útlociť ich, trpezlivosť a vysokodušná smelosť, ktorá povznášala ich nad všetku

bázeň, činily ich hodnými tohoto mena, ktoré sa spečovali prijať. A jako pokora v srdci ich, podobne panovala láska v srdci ich. Všetko snaženie ich a celá usilovnosť smerovali k tomu, aby nasledovali lásku Ježiša Krista a myšlienky svoje riadily dľa myšlienok Jeho, ktorý tak miloval ľudí, že zomreť volil i za nich. Jako On, tak odpúšťali i oni nepriateľom svojim a zasielali k Bohu vrúcne modlitby za prenasledovníkov svojich a trýzniteľov. Žiadneho človeka neodsudzovali; veľkú sútrpnosť mali s každým človekom, najmä s hriešnikami, ktorí sa utiekali ku pokániu. Niektorí podľahli pri prvom výsluchu z bázne pred mučením a predsa boli hodení do toho istého žaláru, v ktorom boli sv. mučeníci. Lež nikdy neprejavovali (mučeníci) trpkú rozhorčenosť proti týmto zbabelým zapierateľom viery; čo viac podávali im láskave ruky svoje, aby pozdvihli ich z pádu, prejavovali útlomit milujúcej a útrpnej matky oproti nim, i vyprosili hojnými slzami, ktoré vylievali pred tvárou Pánovou, od nekonečného milosrdenstva znovu smierenie bratov svojich. A pokleslí uznali skutočne chybu svoju a napravili ju potom veľkodušným vyznávaním. I poslúžilo obrátenie ich ku cti Kristovej, a pohanom ku zlosti; lebo keď sa dostavili ku druhému výsluchu, ktorému mali byť podrobení iba na oko a jako takí, ktorých chceli prepustiť na svobodu, veľmi zadivil sa súdca, že teraz vyznávajú Krista. V tomto predsavzatí potvrdení boli horlivým kresťanom, ktorý sa menoval Alexander, a dľa stavu svojho bol lekárom. On sblížil sa stolu sudcovmu a napomínal ich opätovanými znakmi, aby sotrvali neohrožene vo vyznávaní viery. Ľud zbadal to, i bol rozpajedený, že tí, ktorí drier zapreli vieru, teraz vyznávajú stále ju; i obrátil celú besnotu svoju proti Alexandrovi, ktorého udali

súdcovi, jako zapríčiniteľa tejto premeny. Súdca pýtal sa hneď, kto by bol; ale on odpovedal: „Ja som kresťan!“ Na túto odpoveď pridany bol mučeníkom, odsúdený k divým zverom a korunovaný tou istou korunou.«

Po niekoľkých dňoch boli odsúdení väzni ku rozličným pokutám smrti. Maturus, Sanktus, Attalus a Blandina mali byť predhodení v divadle divým zverom. Po novom mučení dovedení boli do divadla. Keď šelmy neublížily im a v divokých skokoch iba hodily sa ku nohám ich, žiadala rozhnevaná pohanská sberba, aby Maturus a Sanktus boli priviazaní reťazmi na železné žeravé stolice, a pomaly pečeni. Keď žili po mnohom trýznení, prebodli im katovia hrdlá. Blandinu priviazali s rozpiatyma rukama na stĺp; ale žiadna šelma nedotkla sa jej, i odviekli ju do žaláru, aby na druhý deň bola usmrtená. Predvedený bol Attalus; na prse jeho zavesili tabuľku s nápisom: »Attalus, kresťan.« I prevádzali ho katovia vôkol do kola v divadle. Pohanovia škripali zubami a žiadali s krikom skorú smrť jeho. Keď miestodržiteľ počul, že je mešťanom rímskym, dal soňať ho dľa zákona; s ním skonali v divadle i lekár Alexander pod mečom katovým. Naposledy privedení boli do divadla ku zakončeniu krvavých ihiér Blandina a 15-ročný mladík Pontikus. Najdrie boli bičovaní a Pontikus bol potom predhodený šelmám. Po mučeníckej smrti jeho pozakrúcaná bola Blandina do siete (čerenca) a predhodená zúrivému bujakovi. Tento vláčil ju po arene, vyhadzoval rohmi do povetria a keď ešte žila a zvelebovala Boha, prebodnutá bola nožom katovým. Zúriví pohania predhodili mŕtvé telá vyhľadovaným psom, posbierali ostatky ich, spálili ich a hodili popol do rieky Rhodanu.

Takým spôsobom umučení boli 48 kresťania v Lyone a vo Vienne.

Po krátkom čase podstúpili v Lyone mučenícku smrť dvaja vznešení mládenci, sv. Epipodius a Alexander; po hroznom mučení prvý bol štatý, druhý pribitý na kríž. I v druhých mnohých mestách Gallie tiekla krv mučenícka. V meste Autune (čítaj Ótyne) slávili pohania jednoho dňa ohavnú slavnosť; ulicami nesená bola v slavnostnom sprievode socha bohyne Cybely. Symforian, mladík zo vznešenej šľachtickej rodiny, nepoklonil sa modle. Pohania chytili ho, predviedli miestodržiteľovi Herakliovi so žalobou, že zneuctil bohyňu a dal verejne pohoršenie. Heraklius oboril sa na mládenca: »Jako je možno, že si unikol namáhaniu mojemu? Myslel som, že je celé mesto očistené od kresťanov. Povedz mi, prečo nechceš obetovať veľkej bohyni našej Cybele?« Symforian smele odpovedal: »Táto modla je vynálezkom zlého ducha, ktorý upotrebuje ju ku zkaze ľudí. Kresťan, ktorý neverný Bohu svojemu sa odovzdáva ohavnej náruživosti, úpadne do večného zatratenia; lebo Boh náš určil, že pokuty za hriech a večná odplata nasleduje za cnosť. Ja môžem dostať sa iba vtedy do blahoslavenej večnosti, keď zotrvám vo vyznávaní svätého mena Jeho a v cnostnej nevinnosti.« Na tieto slová rozkázal súdca katom, aby bičovali prútami vznešeného mládenca a hodili do žaláru. I vynasnažoval sa potom, aby ho nahovoril sľubami a hrozbami ku zapreniu viery. I zvolal rozhnevaný konečne: »Keď neobetuješ hneď Cybele, dám mučiť teba a vydám ňa na smrť!« Pokojne odpovedal Symforian: »Bojím sa iba všemohúceho Boha, ktorý stvoril mňa, a slúžiť môžem iba Jemu! Telo moje máš v moci, dušu nikdy!« A súdca Heraklius vyriekol súd: »Bohórúhač Symforian nech sa

odpraví mečom na pomstu bohom a zákonom!« Keď vedený bol na miesto popravné, volala za nim vznešená matka s hradieb mestských: »Synu môj, Symforiane, milovaný synu, myslí si na živého Boha! Ukáž smelosť svoju, synu môj! Smrť nikdy nie je hroznou; lebo ona vedie k istému životu. Pozdvihni zrak svoj k nebu a opovrhuj mukami, ktoré trvajú iba niekoľké okamihnutia. Buď vytrvalým, i premenia sa ti vo večné blahoslavenstvo!« Táto viera hrdinskej matky, ktorá zvíťazila nad prirodzeným útlomitom, zasluhuje takého obdivu, jako viera, dľa ktorej šľachetný syn víťazne premohol hrôzu smrti mučeníckej.

Cisár Markus Aurelius nepokoril r. 174. nepriateľov na Dunaji; vojna dokončila sa miernym vyjednáváním. A Markomani, Kvadi a Sarmati zase obnovili nepriateľské nápady svoje na ríšu rímskú. I uzavrel cisár, že si ich podmaní. R. 178. vybral sa zase s veľkým vojskom na stredný Dunaj; i podarilo sa jemu r. 179., že napádateľov vo veľkej bitke pri Karnutume (oproti Devínu) porazil. Ale moc panstva rímskeho sklesla, ktoré mnoho utrpelo popri mravnom úpadku strašným morom, prineseným skrze vojsko z Východu a rozširovaným i po západných krajinách. A pred dokončením vojny onezdravel nebezpečne i Markus Aurelius vo Vindobone (terajšej Viedni). Pred blížacou sa smrťou povolal ku lôžku svojemu ministrov, vojvodcov a priateľov, predstavil im syna svojeho Kommoda, pozdvihol sa pomaly z lôžka, držal k nim reč, napomínal ich, aby miesto neho boli synovi budúci otcami a radcami; upomínal, aby nedovolili nepriateľovi sa zotaviť, i aby pokračovali vo vojne. I synovi dával rady a poukazoval na povinnosti. Potom poklesol bezsilný na lôžko a zomrel dňa 17. marca r. 180., v 58. roku svojom. Telo jeho

bolo prenesené do Ríma a pochované v náhrobke Hadrianovej. Cisár-filosof popri mnohých cnostach svojich pohanských nepovzniesol panovaním svojim štát rímský, ktorý nestal sa lepším a šťastnejším; ale poklesol vinou jeho ešte horšie. Všetmožno napomáhal vzrast nemravnej, necudnej modloslužby pohanskej. Necudnej manželke svojej Faustíne, ktorú medzi bohov ríšskych vriadil, vystaval nádherný chrám po ohavnom cudzoložnom živote a smrti jej. Spustlosť mravov pohanských odchovala syna jeho a pomstila sa na mohutnom štáte, keď tento nezdarný syn veslo vlády prevzal.

5. Kommodus, Pertinax a Didius Julianus.

Od r. 180. do r. 192. sedel na stoliči cisárskej Kommodus, ktorý býval zvaný i K. Lucius Aelius Aurelius, alebo tiež Markus Antonius, a otcovi svojemu, Markovi Aureliovi, v ničom nebol podobný. Narodil sa z nemravnej cisárovný Faustiny dňa 31. aug. r. 161. Otec-lubomudrc chcel nástupcu trónu cisárskeho príkladom svojim vychovávať a tak šťastie ríše rímskej zabezpečiť. Už v štrnástom roku veku jeho (r. 175.) vzal ho so sebou na výpravu vojanskú proti Germanom a iným národom na Dunaji, ako neskôr i proti slavnému vojvodcovi Avidiovi Kassiovi, ktorý, pyšný na vydobyté víťazstvá nad východnými národami, vzbúrili sa bol proti cisárovi Markovi Aureliovi. Keď Kommodus po smrti otcovej (r. 180.) ako devätnásťročný mladík prevzal vládu, dokázal sa hneď nehodným dôvery zomierajúceho otca. Prvý skutok jeho panovnícky bol, že uzavrel hanobný pokoj s nepriateľmi, proti ktorým otec jeho všetko možné vynaložil; a to urobil preto, aby pohodlne mohol hýriť. Z pevností podunajských vyzdvihol všetky posádky a výbojní Markomani, Kvadi a Sarmati tisli sa napred

otvorenými, bezzbranými hraniciami a hrozili záhubou štátu rímskému. Ľahťikársky panovník, opanovaný milostníkami Anterotom, Perrenidom a konečne Kleandërom, žil v Ríme vesele, bojoval ako gladiátor verejne v divadle (amfitheatre) s divými šelmami a s gladiátormi a týmito zápasy snažil sa zaslúžiť si meno Herkula rímskeho; obľuboval si veselé skvostné hody a pijatiky, nesmyselné a neslýchané ukrutnosti, i odovzdával sa hanobnému smilstvu. Nedôveroval nikomu a bol i tým na postrach, ktorých najvyššími dôstojenstvami a veľkými bohatstvami bol podaril. Jako šialený rozhadzoval majetky štátne a dôchodky. A keď nestačily dôchodky štátne na mánotratnosť jeho, začal povýšovať veľmi dane a iné poplatky, predával úrady neschopným a nehodným mužom a vraždil bohatých a vážnych ľudí. A ochabli Rimania snášali nesmyselné tyranstvo jeho! Vojnám vyhýbal; ale predsa za dvanásťročného panovania jeho bojovalo vojsko rímske šťastne s Kaledoncami v Británii. Kommodus neprenasledoval kresťanov a sv. Cirkev požívala za panovania jeho vo všeobecnosti priaznivého pokoja, tak že i v Ríme mnohí bohatí a vznešeného rodu mešťania a vysokí úradníci cisárski prijali učenie Pána Ježiša Krista. Príčinou toho vlúdneho zachádzania s kresťanmi mala byť Marcia, krásna manželka jeho, ktorá za dlhý čas srdcom jeho vládla, a dľa Origenesa (Philo. Orig. I. 9. c. 12.) po smrti cisárovej žiadala od pápeža Viktora I. (od r. 193. do r. 202.) soznam kresťanov, ktorí boli vyhnaní do Sardínie, i poslala veľké dary a množstvo peňazí ku vykúpeniu ich. Ale pri tom všetkom i za ľahťikárskeho panovania Kommodovho tiekla krv mučenícka; lebo mnohí miestodržiteľia a vladári neprestávali prenasledovať kresťanov na päsť svoju, jako Arrius Antonius v Malej

Asii, ktorý po mnohom mučení nevinných kresťanov, keď sa ku stolici jeho súdnej v zástupoch hrnuli a jako kresťania dobrovoľne sa udávali, rozhorčený a omrzený zvolal: »Keď tak veľmi túžite po smrti, idte a shoďte sa sami so skaly!« V samom Ríme odsúdený bol k smrti senátor Apollonius a to jako kresťan i s otrokom svojim, ktorý ho bol obžaloval; oba boli dľa zákona Trajanovho usmrtení a síce Apollonius bol sekerou štatý, ačkoľvek sv. mučeník vieru svoju pred celou radou cisárskou (senátom) písomne bránil.

Ukrutnosti, ktoré páchal cisár Kommodus, vzbudily mu nepriateľov, ktorí ho dňa 31. decembra r. 192. zavraždili. Niektorí spisovatelia tvrdia, že sa to stalo s privolením Marcie. Ona vraj chcela sa zachrániť pred nebezpečenstvom, ktoré hrozilo hrdlu jej od ukrutného vražedníckeho manžela. Po zavraždení 31-ročného cisára Kommoda nastaly veľké nepokoje v štáte rímskom, ba i vnútorné vojny medzi Pescenniom Nigrom, vojvodcom na Východe, Klodiusom Albinom v Gallii a Septimom Severom v Pannonii. A tieto búrky politické zapríčinily, že mnohí kresťania boli do vyhnanstva poslaní, postinaní a ukrižovaní.

Medzitým získali vrahovia Kommódovi telesnú stráž cisársku, i dali vyhlásiť r. 193. za cisára rímského Pertinaxa, prefekta v Ríme. Publius Helvius Pertinax narodil sa r. 125. po Kr. P. Z počiatku bol učiteľom v Ríme; neskôr vstúpil do vojska, stal sa stotníkom (centurionom) a vyznačil sa v niekoľkých bitkách. Cisár Markus Aurelius sveril mu veliteľstvo jednej kohorty, ktorá bola poslaná do Syrie. Nezadlho na to vymenoval ho tento cisár za senátora a vojvodu vojska rímského proti Markomanom, Kvadom a Sarmatom, ktorí znepokojovali severné podunajské provincie. Za panovania

cisára Kommoda bol Pertinax prefektom v Ríme, a jako taký vyvolený bol povstalcami za cisára. Panovanie jeho bolo krátke; lebo trvalo iba za osemdesiat sedem dní; kresťanom bol naklonený. Pretoriani (telesná stráž cisárova) spôsobili už v treťom mesiaci r. 193. proti nemu vzburu, v ktorej zahynul; i opovážili sa po smrti jeho pri poklesnutí štátu dôstojnosť cisársku dražbou predávať.

Tak stal sa bohatý senátor rímsky Didius Julianus r. 193. cisárom rímským; lebo sľúbil pretorianom (telesnej strážii cisárskej) najvyšší obnos peňažný zpočiatku medzi všetkých tých, ktorí uchádzali sa boli o korunu cisársku. Ale ani tento cisár nepanoval dlho; lebo bol po 66 dňoch koruny pozbavený. Septimus Severus, vojvodca v Pannonii, bol od plukov svojich v meste Sabarii za cisára vyhlásený, prišiel do Ríma, vyriekol nad uväzneným Didiom Julianom výrok smrti, ktorý jako stariec šesťdesiatročný bol r. 193. zavraždený.

Na trón cisársky dosadol

6. Septimus Severus,

ktorý panoval od r. 193. do r. 211. Narodil sa dňa 11. apríla r. 145. v Afrike a udatnosťou svojou dostal sa za vodcu vojska rímskeho do Pannonie, ktoré ho veľmi ctilo. Jako rozpráva Tertullian, bol tento cisár v mladom veku z nebezpečnej nemoci olejom vyliečený skrze kresťana, menom Prokulusa Torpazona. Keď stal sa cisárom, povolal dobrodinca ku dvoru svojemu, radieval sa s nim, áno sveril mu i syna svojeho Marka Aurelia Basiana ku vychovávaniu. Pohanskí spisovatelia hovoria, že syn cisárův, odchovaný kresťanskou služkou, v siedmom roku svojom rozplakal sa, keď videl, že chlapec, s ktorým sa ihrával, preto bol bitý, že bol náboženstva židov-

ského, to jest kresťanského (lebo Rimania až po tieto časy považovali kresťanov za Židov). Preto cisár Septimus Severus s počiatku panovania svojho naklonený bol kresťanom, neprenasledoval ich, ba častokrát sám zastával vznešené kresťanské "paničky" proti pohanskej sberbe, ktorá napádala kresťanov, a len v niektorých krajinkách rozsiahlej ríše zachádzali miestodržiteľia a vladári ukrutne a tyransky s kresťanmi, ktorí horlivosťou svojou niekdy sami proti sebe vzbúрили pohanskú sberbu. Preto podal cisárovi Septimovi Severovi učený Tertullian, kňaz v Karthagu a najstarší latinský spisovateľ cirkevný r. 198. obranný spis svoj (apologiu), jako to dosvedčuje Eusebius (V., S.).

Aby víťazstvá sv. Cirkve boli oslávené, pripojila sa toho času k utrpeniu a stálosti mučeníkov múdrosť horlivých učencov kresťanských. Takým, ktorý učenými spisami hájil pravdu Božiu a skvelé svedoctvo jej vydával, bol spomenutý kňaz Tertullian, ktorý sa r. 160. v meste Karthagu v Afrike narodil. Otec jeho bol pohanom a stotníkom vo vojsku cisárskom. Dostalo sa mu výborného vzdelania, i stal sa slavným rečníkom a pravotárom. Neohrozená stálosť sv. mučeníkov otvorila mu oči a v tridsiatom roku veku svojho stal sa kresťanom a neskôr kňazom. Od toho času vynakladal všetku učenosť svoju v prospech poznanej pravdy kresťanskej. Vo spise svojom »Apologia kresťanstva« píše cisárovi Septimovi Severovi a správcom ríše: »Keď pravda pozbavená je každej cesty ku obrane, dovoľte, aby sa blížila mlčanlivým písmom k ušiam Vaším! Ona neprosí v pojednaní svojom o milosť, i nečuduje sa nad osudom svojim. Ona povedomá je sebe, že, jakoby bez vlasti na tejto zemi, ľahko postretáva medzi cudzincami nepriateľov, ale že pôvod svoj, nádej, stánok, šťastie

a dôstojnosť svoju v nebi nachádza. Len tú žiadosť má niekedy, aby nebola oslyšaná. Čo-že sa i protiví zákonom, keď bude vyslyšaná? Asnád' bude sa zdať ľudu o moc vyššou, keď tieto (zákony) počutú pravdu odsúda!* I hovorí, že zákony, ktoré odsudzujú náboženstvo kresťanské, sú nespravodlivé a že boly dané skrze zlostných panovníkov, ktorých skutky a pamiatku sami pohanovia nenávidia. Vyhlasuje to pokračovanie, dľa ktorého iba len pre meno svoje niekto trestaný býva na živote, za veľkú nepravosť a prevrátenosť ľudskú. Bojuje proti narieknutiu, že kresťania nekľanajú sa bohom štátnym a preto že sú neverci, neznabožovia; rozpráva, že preto nemajú byť pokutovanými, i predostiera pred oči pôvod bôžkov pohanských, poštilosť a bláznivosť poklony a vzývania ich, nehanebnosti obradov pohanských, i zakončuje slovami svoje obranné, že modly nehodné sú vzývania, a že sú zlými duchami, ktorí klamú ľudí. »Doneste nám jedného (bôžka, modlu) z nich, o ktorom sa verí, že ho obživuje Božstvo a že reči jeho sú výpoveďami Božskými, a ktorýkoľvek kresťan, ktorý rozkáže jemu hovoriť, prinúti ho k vyznaniu, že je opravdive zlým duchom, ktorý sa dáva zbožňovať; a keď to nevyzná, preto že sa neopováži kresťanovi do očí ľuďať, nech sa odsúdi tento kresťan na smrť.* Keď učený Tertullian takto smelo opovažuje sa vyzývať pohanov, nuž musela byť moc vyhánania zlých duchov toho času ešte vo sv. Cirkvi veľmi udomácnenu a všeobecnou. Potom ospravedlňuje kresťanov proti osočovaniu z neznabožstva a objavuje predmet vzývania ich, živého Boha, v najkrajšom svetle týmito slovy: »Boh kresťanský je Bohom, ktorý všemohúcnosťou Svojou z ničoho stvoril všetko, ktorý múdrosťou Svojou riadi všetko, prozreteľnosťou Svojou spravuje všetko.. Tejto

najvyššej bytosti vydáva najskvelejšie svedoctvo nádherné divadlo prírody; áno i sami pohania, jakokoľvek sú zaslepení predsudkami výchovy svojej a náruživosťami svojimi, poskytujú jej prirodzené svedoctvo, keď v nebezpečenstvách vyvolávajú: „Veľký Bože! Dobrý Bože!“ lebo toto je svedectvom duše, ktorá je od prírody kresťanskou. Táto najvyššia bytosť vydávala si svedoctvo po všetky časy živým hlasom a skrze prorokov, ktorých vzbudila a Duchom Svojim naplňovala. A tieto Spisy nemôžu zdáť sa Vám podozrivými; lebo nachádzajú sa v rukách odporcov našich, Židov, ktorí ich v synagogách svojich verejne čítavajú. Podobne nemôže sa uvádzať v pochybnosť vysoká staroba týchto Písem; lebo nemožno pochybovať, že Mojžiš, prvý pôvodca ich, dlhé časy drev žil, keď ešte o Rimaniach a Grékoch ani zmienky nebolo; áno i tí z prorokov, ktorí poslední sa objavili, sú tak starými ako prví dejepisci Vaši a zákonodarcovia. Vyplnenie týchto proroctví dokazuje zjavne, že sú ony Božskými, a je rukojemstvom o pravdivosti tých, ktoré sa majú vyplniť iba behom časov. Tieto Písma predzvestovali Židom všetky utrpenia, ktoré spatrujeme za dní našich na písmenu vyplnené. Boh požehnával ich (Židov) bohaté dobrodeniami pre zbožnosť otcov ich; a ochraňoval ich tak dlho, kým toho zasluhovali, aby ich — opustil. Nikto nemôže neuznávať pomstiacu ruku Božiu, ktorý hľadá na nešťastné polozenie, v jakom teraz sa nachádzajú, ktorí z otčiny vyhnaní, bez zákonov, bez vrchnosti, bez vlasti po celom svete roztrúsení sa potupujú. Tie isté výpovedi Božie, ktoré im predpovedaly tieto biedy, dávno i to predzvestovali, že Boh vyvolil si vernejších ctiteľov zo všetkých národov a národností i na všetkých miestach a že milosť Svoju udelí im pre Toho, ktorý

má byť Pánom ich a Pohlavárom.« I hovorí Tertullian ďalej o Pánu Ježišovi a o tajomstve vtelenia Jeho; základne dokazuje prorockými Božstvo Jeho, zázrakami Jeho a vzkriesením Jeho, i hovorí, že okolnosti smrti Jeho zdaly sa byť pohanom také mimoriadne a divotvorné, že Pilát sdelil ich cisárovi Tiberiovi, že táto zpráva nachádza sa v archívach v Ríme uložená a že Tiberius bol by uveril v Krista Pána, keby vtedy v jednom čase i kresťanom i cisárom byť mu možno bolo bývalo. Po tomto silnom upevnení a odôvodnení kresťanstva vyvracia Tertullian silne a dôrazne všetky vymyslené obvinenia, ktorými pohania očerňovali kresťanov:

»Žaluje sa na nás, že nectíme cisárov obetami. Neprinášame im síce žiadnu obeť; ale my vzdycháme za blaho cisárov ku jedine pravému, večnému Bohu. My ctíme ich; no, nemôžeme menovať ich bohami, lebo nemôžeme luhať. Medzitým nepodlieha vernosť naša žiadnemu upodozrievaniu; i trpezlivosť naša, s ktorou znášame prenasledovania, môže vám byť presvedčujúcim dôkazom toho. Často bývame kamenovaní skrze ľudí, podpaľujú sa domy naše, ba v šialenostiach slavností Vašich ku pocte Bachusa nebývajú šetrení ani mŕtví; lebo bývajú z hrobov vyvlačovaní a na kusy roztrhaní. A čo-že sme kedy podujímali, aby sme sa pomstili nad nepravosťami Vašimi?! Či asnáď sila chybovala nám, a bojovníci, keby sme boli chceli otvorene proti Vám postaviť sa do boja? My sme iba včerajší a už naplňujeme všetko Vaše, mestá Vaše, pevnosti (tábory) Vaše, obce Vaše, nivy Vaše, paláce, senát, námestie, a ponechávame Vám iba chrámy Vaše! Či by sme neboli v stave, i s nerovnými silami, vo verejnom boji zápasit s Vami, keď nebojíme sa smrti, keby nepatrilo ku

zásadám našim, že podstupujeme radšej smrť, než by sme sa dopúšťali vraždy? To už dostačuje ku pomste našej, keby sme opustili Vás a vzdialili sa zo štátu. V skutku naľakali by ste sa nad pustotou osamelosti Vašej.* Aby dokázal, že shromaždenia kresťanov nie sú spolkami buričskými, opisuje, čo sa deje v nich: »My tvoríme jedno teleso; lebo všetci máme jedno a to samé náboženstvo, tú samú mravouku, tú samú nádej. Shromažďujeme sa, aby sme spoločne prosili Boha, aby sme takrečeno činili útle násilie Jemu, aby nám poprial, o čo k Nemu vzdycháme. Predstavení shromaždení našich sú starci vyzkúsených cností, ktorí nie skrze peniaze, ale následkom svedoctva o poriadnom živote k tejto dôstojnosti sa dostali; lebo v Cirkvi Božej nedeje sa nič za peniaze. Keď je u nás dáky druh pokladu, nuž neslúži ku potupe náboženstvu; každý obetuje naň dľa vôle; nikto nebýva nútený ku podporám; a čo na taký spôsob sa shromaždí, je svätou základinou. Nepremárnime ju na neosožné slavnosti; ona slúži nám ku podpore sirôt, ku zaopatreniu chudobných a všetkých nešťastných. Podivu hodno je, že táto útla láska k bližným niektorým z Vás zavdáva príčinu, aby hanili nás. „Hľadte“, hovoriajú oni, „jako vzájomne sa milujú!“ „Hľadte, jakí sú hotoví jeden zomierať za druhého!“ Oni divia sa nad svornosťou našou; lebo sami nenávidia jeden druhého. Ponevác sme všetci iba jedno srdce a jedna duša, nerozpakujeme sa deľiť majetok svoj medzi sebou; i nemá sa čo čudovať nikto, že také priateľstvo zapríčiňuje spoločné hodovanie. Tieto hody menujú sa apagami, či hodami lásky. Jak chudobní tak i bohatí bývajú pripúšťaní k nim a všetko deje sa pri nich počestne a mravne. Driev, než zasedáme ku stolu, odbavuje sa modlitba, a rozhovor je takým, že každý pamätá pri

tom na ustavičnú prítomnosť Božiu. A jako sa začalo hodovanie, podobne tak býva i dokončené, totižto modlitbou. Takéto sú shromaždenia kresťanov, ktoré u neveriacich tak veľmi sú v zlom ohľade vykričané. A jako možno hovoriť, že sme v obcovaní neužitočnými pre život? Bývame medzi Vami, užívame tie isté pokrmy, tie isté rúcha, to isté náradie domáce; ničím neopovrhujeme, čo stvoril Boh, len že užívame všetko s miernosťou a ďakujeme za to Stvoriteľovi. Plavíme sa s Vami, obrábame pole, nosievame zbroj a prevádzame kupectvo s Vami. A tak čím-že zasluhujeme smrť? Vy, ktorí máte zločincov: povedzte-že, či sa nachádza medzi nimi čo by len jedon kresťan? Volám za svedkov soznamy Vaše! Medzi zločincami, ktorí každodenne bývajú odsudzovaní pre zločiny svoje niet žiadneho kresťana, alebo keď sa nachádza medzi nimi niektorý, nuž je meno kresťan jediným zločinom jeho; lebo keď nachádza sa pre inú príčinu v žalároch Vašich, nuž nie je viac kresťanom. Nevinnosť je pre nás nutnosťou; my ju známe úplne, pretože naučili sme sa jej od Boha, ktorý je najdokonalejším Učiteľom, i zachovávame ju verne, jako On, najvyšší Súdca, prikázal nám, ktorého nikdy nemôžeme oklamať.* Takto zastával kresťanský učenec Kvintus Septimus Florens Tertullian pri konci druhého storočia nevinných kresťanov a zadal tmárskemu a nemravnému pohanstvu smrteľný úder spisom svojim, »Apologiou kresťanstva«. Sloh písania jeho je trochu príťažky, ale perný.

Septimus Severus bol divokej a ukrutnej povahy, a čo taký veľmi nestály. Preto, ačkoľvek za desať rokov poprial pokoja kresťanom, dal sa podhuckať pozdejšie proti kresťanom pohanskými filosofami, jakým bol Flavius Filostratus, ktorý na rozkaz cisárovny

Julie Domny, zaťatej nepriateľky kresťanov, napísal blúznivý životopis Apollonia z Thyany, aby pohanený bol Spasiteľ Božský a kresťanské náboženstvo, i aby zvelebované bolo a povznesené klesajúce pohanstvo. I cisárovná Julia Domna štvála ustavične cisára, aby prenasledoval nenávidených kresťanov. Už r. 197. a síce po skvelom víťazstve cisárovom nad nepriateľmi a odporníkmi, počali pohania v Ríme znepokojovať kresťanov, že pri triumfálnom vchode cisárovom do mesta nekričali vraj dosť hlasne jemu na pochvalu a slávu, že sa nesúčastnili pri obetách, bohom venovaných, pri ktorých jako kresťania súčastniť sa ani nemohli, a že kresťanskí vojaci z úzkostlivosti nechceli prijať ani víťazné vence, ktoré im boly podávané. I to bolo neskôr pokladané kresťanom za zločin, za nevernosť oproti cisárovi, že nechceli sláviť s pohanmi nehanobné slavnosti, ku pocte bôžka Bachusa usporiadané. Cisár nahuckaný nepriateľmi kresťanstva, najmä manželkou svojou Juliou Domnou, vydal r. 202. prísny rozkaz, aby pod ztratou majetku a života nikto viac neprestupoval ku kresťanstvu alebo židovstvu. Sám uznával, že nemôže dať usmrtiť všetkých kresťanov, ktorí žili všade v hojnom počte; preto chcel aspoň zamedziť, aby pohania neprestajne nepridávali sa k nim. Následkom toho zákazu vypuklo hrozné prenasledovanie kresťanov v Italii, v Afrike a v Gallii. V samom Ríme podstúpil mučenícku smrť pápež, sv. Viktor (r. 202.); lebo veď obyčajne v každom prenasledovaní kresťanov zúrivi pohania sledili najprv a najradšej za pápežmi, biskupmi a kňazmi, a mučili ich prvých. Mnohým kresťanom odňatý bol majetok, všetkým znášať nutno bolo veľké ťarchy štátne. A prenasledovanie krvavé bolo v niektorých krajoch Italie také veľké a hrozné, že kresťania očakávali už

príchod antikristov, jako to dosvedčuje Eusebius (VI., 7.). Ale ukrutnejšie ešte prenasledovanie kresťanov vypuklo v Afrike, najmä v Egypte a Karthagu.

Keď prišiel cisár r. 202. do Alexandrie v Egypte, dal si z celej krajiny doháňať kresťanov pred súdnu stolicu svoju, i dal ich mučiť a vraždiť. Tu vykrvácal medzi mnohými Leonidas, otec učeného a slavného Origenesa, ktorý jako 17-ročný mládenec túžil, aby s otcom dosiahnuť mohol korunu mučenícku a sám chcel sa udať súdcovi jako kresťan. Na veľké prosby matkiné, a keď zkrýla mu všetko rúcho, aby vykročiť nemohol z domu, písal Origenes otcovi svojemu do žaláru list, v ktorom napomínal ho ku stálosti, a prosil: »Nedajte sa ohľadom na nás, deti svoje, zviest' ku slabosti! Posilnite sa, otče, a podniknite statočne mučenie, i nezmeňte pre nás úmysel svoj!« A Leonidas vytrval neohrozene pri vyznávaní mena Božieho, bol sťatý a majetok jeho shabal súdca pre štát. V najväčšej biede žila vdova od tohoto času so 7 dieťkami svojimi, no, Boh neopustil ju; lebo najprv podporovala Origenesa i ju s ostatnými dieťkami istá bohatá kresťanská pani, neskôr živil Origenes rodinu svoju vyučovaním mládeže. R. 203. obnovil nový miestodržiteľ Egypta, menom Akvilla, krvavé prenasledovanie. Neohrozený mladý učiteľ Origenes navštevoval vyznavačov v žalároch, odprevádzal ich ku výsluchom, povzbudzoval ku neohrozenosti, a sám nachádzal sa častoráz v nebezpečenstve života. Nieraz chceli ho pohania ukameňovať, alebo otráviť. Keď učeník jeho Plutarch (r. 210.) podstúpil smrť mučenícku, chceli pokrevní učeníkovi zavraždiť Origenesa, že vraj skrze neho on upadol do záhuby. I druhých šesť učeníkov Origenesových bolo umučených počas prenasledovania za cisára Septima Severa,

a síce zomreli blahoslavené: Serenus, ktorý bol upálený, katechumen (ku sv. krstu sa pripravujúci) Heraklides a Heron, ktorí boli sťatí, druhý Serenus, zbožné panny Herais a Potamiena, ktoré boli upálené, jako i poslednej matka, Marcella, vojak Basilides, Rhaidis, Charlampus a druhovia jeho, Gundenis, Celerina, staručká matka sv. Celerina a iní. Sv. Potamiena náležala jako otrokyňa bohatému pohanovi, ktorý krásou jej dojatý, chcel ju pozbaviť nevinnosti panneskej. Keď namáhanie jeho bolo marné, obžaloval ju jako kresťanku u miestodržiteľa v Alexandrii. Podplatený súdca nahováral nevinnú pannu, aby po vôli bola pohanovi. Svätá panna vyznala sa, že je kresťankou a že radšej zomre, než by sa dopustila nešľachetnosti. Surový súdca hrozil jej mukami, keď sa nezriekne kresťanstva. A keď videl, že sú marné hrozby jeho, odsúdil ju, aby bola vhodená do kotla, vriacou smolou naplneného. Katovia začali vyzliekať cudnú pannu; i prosila úpenlive, že by neobnažovali nevinné telo jej. Ona volila radšej, aby spúšťali ju pomaly do vriaceho kotla. Katovia privolili a spúšťali ju za tri hodiny do vriacej smoly a ona ďakovala Bohu, že poprial jej znášať také dlhé muky za Ženícha nebeského. Divotvorným spôsobom ostala pri živote, i bola vhodená do žaláru, kde sa uzdravila. Keď neskôr i s horlivou matkou svojou Marcellou vedená bola na popravné miesto ku spáleniu, odháňal vojak Basilides od nej pohanov, ktorí hanobili ju. I riekla jemu, že bude prosiť Boha za neho, aby tiež poznal pravdu. A hľa, po niekoľkých dňoch bol vnútorne osvietený Basilides milosťou Božou, i priznal sa, že je kresťanom. Vo väzení, do ktorého bol hodený, pokrstili ho kresťania; i bol mečom sťatý. Také divy činilo sv. náboženstvo, za ktoré znášali muky a zomierali kresťania!

I v meste africkom Karthagu zúrilo za cisára Septima Severa ukrutné prenasledovanie kresťanov, a síce r. 203. Tu umučených bolo mnoho kresťanov, medzi nimi 12 z mestečka, Scyllite menovaného, štyria mládenci Satur, Saturnin, Revokatus a Sekundolus, sväté paničky Perpetua a Felicitas. Veľmi dojala všetkých kresťanov smrť z vyššieho rodu pochádzajúcej, 22-ročnej paničky a matky Perpetuy, sestry Saturovej, ktorá mala dieťaťko pri prsach a nebola ešte ani pokrstená. Hodená do žaláru, našla v ňom mladú tehotnú paničku, menom Felicitas. Perpetua opisuje sama utrpenie svoje. Keď bola uväznená, prišiel k nej otec, bohatý pohan, a nahováral ju všemožne, aby vieru zaprela a meno kresťanské. I ukázala na hlinenú nádobu a riekla: »Otče, povedzte mi, či možno dať iné meno tejto nádobe, než jaké má?« »Nie«, odpovedal on. »Podobne nemôžem ani ja povedať inšie, než som,« riekla vznešená kresťanka. Rozhorčený otec bil sám nevinnú dcéru svoju. Hodená do smradľavého žaláru, bola pokrstená skrze istého diakona. Sama píše o ďalšom utrpení svojom takto: »Ô niekoľko dní rozchýrilo sa, že máme byť vypočutí pred súdom. I prišiel zase otec môj do žaláru a smútkom obťažný hovoril: »Dcéra moja, smiluj sa nad šedinami mojimi, smiluj sa nad otcom svojim! Hľa, vrúcnejšie miloval som teba, než ostatné deti; preto nepoškvrňuj hanbou starobu moju! Spomni si na matku, spomni si na dieťa svoje, ktoré nemôže žiť bez teba! Nebuď tvrdohlavou a nepripravuj nás do nešťastia a do hrobu!« I pochytil ruky moje, ľúbali ich a kropil ich slzami. Vrúcne prosby jeho mučily srdce moje; ľutovala som ho, že bol jediným z domu nášeho, ktorý ako pohan nad mučeníckou palmou mojou sa zarmucoval. Nedala som sa zviklať,

i riekla som: Stane sa pri súdobnom vyšetrowaní, čo sa ľúbi Bohu; lebo nie sme vo svojej, lež v moci Jeho! I vzdialil sa. Na druhý deň, keď sme boli pri obede, prišli zrazu pre nás, aby zaviedli nás ku súdu. Miesto bolo preplnené nesčíselným množstvom ľudu. Rozkázané bolo nám, aby sme vystúpili na krvavé lešenie. Najprv vyšetrowaní boli súdruhovia moji, ktorí veľkodušne vyznali Krista; potom prišiel rad na mňa. V tom okamihu pristúpil ku mne otec s dieťaťom mojím na rukách, tiahal ma s miesta a zaklínal ma horlivejšie než drier. Súdca riekol: »Maj útrpnosť so šedinami otcovými a s útlou mladosťou syna svojeho; obetuj za blaho cisára!« Nikdy to neurobím, riekla som »Tak si teda kresťankou?« . . . Áno, to som! Keď otec môj všemožne sa usiloval, aby ma od súdu odvliekol, rozkázal súdca, aby bol odvedený, a prišlo to tak ďaleko, že bol udretý palicou, aby bol prinútený k poslušnosti. Tento úder bolel mňa citlivejšie než by som bola obdržala ho sama, a srdce krvácalo mi pri pohľade, že otec môj vo vysokej starobe takto bol zneucteným. I vyniesol súdca výrok a odsúdil nás všetkých, aby sme boli predhodení divým zverom. S veľkou radosťou vrátili sme sa do žaláru. Ale táto radosť miernená bola stavom Felicity, ktorá nachádzala sa v osmom mesiaci tehotnosti; lebo bola vo veľkej úzkosti, že umučenie jej bude odložené; lebo zákony zrejme zakazovali, aby neboly odpravované ženy pred pôrodom. Spojili sme modlitby svoje a prosili sme vrúcne Boha o milosť, aby Felicitas mohla pôrodiť ešte pred bojom. Sotva dokončili sme modlitbu, napadly ju prvé bôle. A keď porodila predčasne, boly bôle jej veľmi veľké; trpela mnoho a bôľ jej dostúpil na taký stupeň, že hlasno vykrikla s času na čas. Toto zavdalo príležitosť strážnikovi, že riekol: »Keď už teraz

tak bedákaš, čo-že bude potom, keď ťa trhať budú šelmy?« Lež veľkodušná žena odpovedala: »Teraz som ja sama, ktorá trpím; potom bude to Ježiš, ktorý bude trpeť za mňa; lebo trpím pre Neho!« Narodila sa jej dcérka, ktorú kresťanská žena vzala a vychovávala jako dieťa svoje. Žalárnik, menom Pudéns, zachádzal s nami veľmi úctive, lebo videl, že nám Boh preukazoval veľké milosti; i pripúšťal k nám voľne všetkých, ktorí navštevovali nás. Jedného dňa pred verejnými ihrami úzrela som, jako otec môj vstupoval, aby naposledy dorážal na mňa. Žiaľ jeho bol neopísateľný. Trhal si bradu, hádzal sa po zemi, ležal na nej dolu tvárou, kričal hrozne, preklíňal starobu svoju. Od bôľu nad týmto pohľadom bola by som zničená bývala, keby mňa nebol posilňoval Boh proti týmto nápadom.* Tu končia zápisky sv. mučenice Perpetuy. Posledný boj jej opisuje očitý svedok. V deň popravy vykročila sv. Perpetua s Felicitou a s ostatnými mučeníkmi s tvárou, vyjasnenou a nadzemskou blaženosťou sa skvejúcou, do divadla. Saturnin a Satur hrozili Božím hnevom pohanskej sberbe, ktorá hanobila ich. A keď prišli k súdcovi, zvolali: »Dnes súdiš nás ty, nezadlho bude Boh súdiť teba!« Súdca dal všetkých bičovať, čomu veľmi sa tešili. Saturnin žiadal si, aby mohol bojovať so všetkými šelmami. Jeho a Revokáta napadol vztekľý leopard, keď vpustené boli do areny divadla; potom medveď vláčil ich, kým nezomreli. Na Saturu vypustili katovia divého kanca, ktorý však sa obrátil na kata a smrteľne ranil ho. Medveď, ktorého bál sa Satur, nechcel vyísť z klieťky svojej. A Satur neporušený zastal si pod oblúkom amfiteatru, i riekol ku žalárnikovi Pudensovi, ktorý stal sa bol kresťanom: »Či som nepredpovedal, že prvé vypustené zvery neurobia nič mi a že zhyнем

zubami leoparda?« A keď v niekoľkých okamihoch uvedený bol do areny, napadol ho zúrivy leopard, zapríčinil mu zubami takú ranu, že krv zaliala celého. Pohanovia radostne z kričali: »Hľadzte, pokrstný bol druhý raz!« Satur privolať Pudensovi: »S Bohom, milý priateľu; spomni si na vieru moju a nasleduj ju! Nech ťa neodstraší smrť moja; ba nech ťa povzbudzuje k utrpeniu!« Podať mu na pamiatku zakrvavený prsteň a klesol mŕtvý k zemi. Katovia pozakrúcali Perpetuu a Felicitu do sieti (čerenca) a predhodili ich divokej krave, ktorá vyhadzovala ich rohmi do povetria. Perpetua povstala, popravila si vlasy, podala ruku Felicite, pozdvihla ju a zadivená, jakoby sa nebolo nič stalo, riekla: »Kedy-že nás predhodia tej krave?« Pri konci krvavých hier vykrikovali pohania, aby vyznávačov Kristových dokľali v divadle, postínali. Svätí mučeníci išli dobrovoľne pod meče katov. Sv. Perpetuu mučil dlho nemotorný kat; sama položila si ostrie meča na hrdlo, aby ukázala jemu, kam má zaŕať. Zpráva o tomto mučení čítavala sa ešte za času sv. Augustina verejne pri službách Božích; lebo len Boh mohol udeliť takú nadprirodzenú silu hrdinským vyznávačom Svojim!

Najväčšmej zúrili pohania za krvavej vlády Septima Severa v Gallii (Francúzsku). V meste Lyone, kde pred 30 rokmi mnohí kresťania vykrmávali, zasadol po mučeníckej smrti sv. Pothina, sv. Ireneus, učeník sv. Polykarpa, ktorý nasledoval majstra svojho vo všetkých cnostach a ktorý jako vysokoučený učiteľ sv. Cirkve skvel sa najväčším svetlom. S hlbokou úctou píše o sv. Polykarpovi: »Počúval som vynačovanie jeho s najväčšou pozornosťou a zaznačil som si ho nie na písaciu tabuľku, lež do najhlbšieho záhybu srdca svojho. Ešte vždy vidím pred očima vážnosť krokov

jeho, veličenstvo obličaja jeho, čistotu života jeho; ešte vždy slyším sv. napomínania, ktorými krmil veriacich svojich. Ešte vždy zdá sa mi, jakoby som ho počul rozprávať o tom, jako dôverne obcovával so sv. Jánom a s mnohými inými, ktorí videli Ježiša; i jako by som počul slová, ktoré slyšali z úst Jeho, a všetky jednotlivé okolnosti, ktoré zkúsili o zázrakoch a učení tohoto Spasiteľa Božského. A všetko, čokoľvek rozprával on o Ňom, zodpovedalo Písmam Božím.« Keď ukrutný cisár Severus r. 203. uzrel, že obyvatelia mesta Lyonu sú skoro všetci kresťanmi, dal chytiť sv. biskupa Ireneu a soňať mečom; lebo pripisoval horlivému účinkovaniu jeho, že kresťania v meste Lyone a v okolí takým rýchlym spôsobom rozmnožili sa na tisíce. I rozkázal potom ukrutník vojakom svojim, aby oblahli mesto a okolie, kresťanmi obývané, a povraždili všetkých kresťanov. Nevinná krv mučeníkov tiekla potokami v meste a po dedinách. Niektorí súveki spisovatelia hovoria, že vtedy bolo umučené 19.000 kresťanov.

Sv. Ireneus, ktorý narodil sa r. 120. z gréckych rodičov v Malej Asii, najskôr v meste Smyrne, a mal za učiteľov sv. Polykarpa a sv. Papiusa (dľa sv. Hieronyma), učeníkov apoštolských, bol jako učiteľ veľkou skvejúcou sa hviezdou na obzore sv. Cirkve. Napísal dve knihy proti učencom pohanským, napádajúcim sv. Cirkev, jakými boli toho času ľubomudrci Apulejus z Mandaury v Egypte, Numenius z Apamee v Syrii, Maximus z Týrusu, stojik Epiktet, Kornelius Fronto, Kl. Galenus a iní, a od týchto horší skeptici a neznabohovia Lucian zo Samosaty, Krescenc a Celsus. Ďalej napísal sv. učiteľ Cirkve knihu o viere a 5 slavných kníh proti bludovercom a kacierom (here- tikom, haeresis, *αἵρεσις ὑδαίρεομαι* = dľa vôle si vyberať,

zubami leoparda?« A keď v niekoľkých okamihoch uvedený bol do areny, napadol ho zúrivy leopard, zapríčinil mu zubami takú ranu, že krv zaliala celého. Pohanovia radostne zkríčili: »Hľadzte, pokrstený bol druhý raz!« Satur privolať Pudensovi: »S Bohom, milý priateľu; spomni si na vieru moju a nasleduj ju! Nech ťa neodstraší smrť moja; ba nech ťa povzbudzuje k utrpeniu!« Podal mu na pamiatku zakrvavený prsteň a klesol mŕtvý k zemi. Katovia pozakrúcali Perpetuu a Felicitu do sieti (čerenca) a predhodili ich divokej krave, ktorá vyhadzovala ich rohami do povetria. Perpetua povstala, popravila si vlasy, podala ruku Felicite, pozdvihla ju a zadivená, jakoby sa nebolo nič stalo, riekla: »Kedy-že nás predhodia tej krave?« Pri konci krvavých hier vykrikovali pohania, aby vyznavačov Kristových dokľali v divadle, postínali. Svätí mučeníci išli dobrovoľne pod meče katov. Sv. Perpetuu mučil dlho nemotorný kat; sama položila si ostrie meča na hrdlo, aby ukázala jemu, kam má zaŕať. Zpráva o tomto mučení čítavala sa ešte za času sv. Augustina verejne pri službách Božích; lebo len Boh mohol udeliť takú nadprirodzenú silu hrdinským vyznavačom Svojim!

Najväčšmej zúrili pohania za krvavej vlády Septima Severa v Gallii (Francúzsku). V meste Lyone, kde pred 30 rokmi mnohí kresťania vykrvácali, zasadol po mučeníckej smrti sv. Pothina, sv. Ireneus, učeník sv. Polykarpa, ktorý nasledoval majstra svojho vo všetkých cnostach a ktorý jako vysokoučený učiteľ sv. Cirkve skvel sa najväčším svetlom. S hlbokou úctou píše o sv. Polykarpovi: »Počúval som vynaúčovanie jeho s najväčšou pozornosťou a zaznačil som si ho nie na písaciu tabuľku, lež do najhlbšieho záhybu srdca svojho. Ešte vždy vidím pred očima vážnosť krokov

jeho, veličenstvo obličaja jeho, čistotu života jeho; ešte vždy slyším sv. napomínania, ktorými krmil veriacich svojich. Ešte vždy zdá sa mi, jakoby som ho počul rozprávať o tom, jako dôverne obcovával so sv. Jánom a s mnohými inými, ktorí videli Ježiša; i jako by som počul slová, ktoré slyšali z úst Jeho, a všetky jednotlivé okolnosti, ktoré zkusili o zázrakoch a učení tohoto Spasiteľa Božského. A všetko, čokoľvek rozprával on o Ňom, zodpovedalo Písmam Božím.« Keď ukrutný cisár Severus r. 203. uzrel, že obyvatelia mesta Lyonu sú skoro všetci kresťanmi, dal chytiť sv. biskupa Ireneu a soňať mečom; lebo pripisoval horlivému účinkovaniu jeho, že kresťania v meste Lyone a v okolí takým rýchlym spôsobom rozmnožili sa na tisíce. I rozkázal potom ukrutník vojakom svojim, aby oblahli mesto a okolie, kresťanmi obývané, a povraždili všetkých kresťanov. Nevinná krv mučeníkov tiekla potokami v meste a po dedinách. Niektorí súveki spisovatelia hovoria, že vtedy bolo umučené 19.000 kresťanov.

Sv. Ireneus, ktorý narodil sa r. 120. z gréckych rodičov v Malej Asii, najskôr v meste Smyrne, a mal za učiteľov sv. Polykarpa a sv. Papiusa (dľa sv. Hieronyma), učeníkov apoštolských, bol jako učiteľ veľkou skvejúcou sa hviezdou na obzore sv. Cirkve. Napísal dve knihy proti učencom pohanským, napádajúcim sv. Cirkev, jakými boli toho času ľubomudrci Apulejus z Mandaury v Egypte, Numenius z Apamee v Syrii, Maximus z Týrusu, stojik Epiktet, Kornelius Fronto, Kl. Galenus a iní, a od týchto horší skeptici a neznabohovia Lucian zo Samosaty, Krescenc a Celsus. Ďalej napísal sv. učiteľ Cirkve knihu o viere a 5 slavných kníh proti bludovercom a kacierom (here- tikom, haeresis, *αἵρεσις ἀδαιρέομαι* = dľa vôle si vyberať,

voliť; slovo kacier odvodzuje sa alebo od italského Gazzari, alebo od gréckeho *καθαρι*, čisti), najmä Gnostikom, ktorí toho času rozširovali smiešne bludy svoje, a mnohé iné spisy. V 5. knihe proti kacierom píše o sv. Cirkvi, za ktorú položil život svoj: »Hlas Cirkve zavzníeva v celom svete a učí všetkých vieru v Otca, v Syna, človekom učeného, v Ducha Svätého, všade nakladá tie samé prikazy, všade zakladá tú samú svätosprávu (hierarchiu), oznamuje všade príchod Pánov, všade sľubuje, zvestuje večný život a ohlasuje tú samú cestu spasenia. Všetky cirkve, apoštolmi požakladané, sjednotené sú v učení tak úplne, jako keby bývaly v jednom dome, mali jedno srdce a jednu dušu. Svätosť je nerozlučiteľná s ňou, jako slovo Božie, nevidomá hlava jej, jako Duch Svätý, ktorý prebýva v nej a preporoďuje ju bez prestania k večne novému stvoreniu. Kde je Cirkev, tam je Duch Boží, prazriedlo svetla, života a svätosti, a kde je Duch Boží, tam je Cirkev, tam sú milosti. A tak teda tí, ktorí sa oddeľujú od Cirkve, nemôžu účasť brať na Duchu Svätom, nemôžu od tejto matky obsiahnuť obživujúci pokrm, nemôžu piť zo žriedla (prameňa, studničky) života, ktoré nevyhnutelne potrebné je ku životu, i ktoré vyteká z Tela Ježiša Krista.« A v 2. knihe proti kacierom hovorí o tejto sv. Cirkvi: »Ona je tajomstvený sedemramenný svietnik, ktorý rozširuje svetlo Kristovo vo vchode, v bránach, na námestiach a na uliciach. Ona je vo svete tým, čím bol drev raj; do lona jej treba je človekovi sa utiekať, v lone jej svätými Písmami treba je sa kŕmiť. . . . Prvým dôkazom svätosti Cirkve sú zástupy mučeníkov, ktorých v každom čase a na všetkých miestach doposiela Pánovi, druhým dôkazom je dar zázrakov, dla ktorého po všetky dni v celom svete, v mene

ukrižovaného Ježiša robí divy . . . Niektorí (kresťania) vyhávajú skutočne a opravdive diablov, tak že tí, ktorí obsadení boli od zlých duchov, prijali vieru a stali sa údami Cirkve Kristovej. Niektorí majú známosť budúcich vecí, videnia a predpovedania. Iní uzdravujú nemocných vkladáním rúk. I mnohí mŕtvi boli vzkriesení, ktorí prebývajú mnoho rokov medzi nami. Nesčíslné sú dary milostí, ktoré dostáva Cirkev na celej zemi od Boha, že v mene Ježiša Krista, pod Pontským Pilátom ukrižovaného, k dobrému pohanov denne činí zázraky

Cirkev je všeobecnou alebo katolíckou. Ona rozprestiera sa cez Germaniu, Španielsko, Galliu, Egypt, Lybiu, Indiu a celý Východ až na hranice zeme, ohlasuje všade pravdu a zapáľuje človekovi všade pravé svetlo. Ona je apoštolská, a preto staršia než všetky kacíerstva; lebo prevzala vieru svoju od apoštolov a nepretržený rad biskupov jej zasahuje až ku apoštolom. Dôkaz pevného pridržiania sa pravdy apoštolskej nespočíva iba v jednote učenia jej; ona má ešte i vyššie rukojemstvo čistoty podania apoštolského, pretože Duchom Svätým, Duchom pravdy, ktorého Boh vdýchol jej, jako prvému človekovi Ducha obživujúceho, vedená býva nepretržene.* A sv. Irenej píše v 3. a vo 4. knihe proti kacíerom o dôstojnosti Cirkve rímskej a o potrebe ústneho podania, i že sv. Písmo samo nedostačuje, nasledovne: *Každý, kto sa chce dozvedieť pravdy, môže náležnúť ústne podanie (tradíciu) v každej Cirkvi; a ja môžem vypočítať tých biskupov, ktorí od apoštolov boli ustanovení v cirkvách, a nástupcov ich až po dnešný deň. Ponevác by bolo veľmi rozsiahle, keby som zdelil celý rad nasledujúcich biskupov, nech je dostatočné, keď uvediem iba, kroz podanie apoštolské a

Ľudom ohlasované učenie viery, najväčšiu, najstaršiu a všetkým známu Cirkev, ktorá bola založená od najväčších apoštolov Petra a Pavla v Ríme, od ktorých prechádza toto ústne podanie radom postupovania biskupov až na časy naše, aby som zahanbil a vyvrátil tých, ktorí jakýmkoľvek spôsobom, či už pyšnou samolibosťou, či marnivou ctižiadosťou, alebo slepôtou a zlou domnienkou vedení, vydržiavajú neprávoplatné shromaždenia (cirkevné). Lebo je treba, aby s touto Cirkvou pre mocnú prednosť jej všetky Cirkve, to jest, všetci veriaci boli spojení, v ktorej u veriacich vždy udržiavalo sa ústne podanie pochádzajúce od apoštolov, čo by tí boli vstúpili do nej i z kadekoľvek. Sv. apoštolovia odovzdali riadenie a dozorstvo Cirkve Linovi; tohoto Lina spomína sv. Pavel v listoch (písaných) Timotheovi. Po ňom nasledoval Anaklet; po tomto obdržal, jako tretí po apoštoloch, Klemens najvyššie dozorstvo, ktorý osobne znal sv. apoštolov, obcoval s nimi, pred očima mal zvestovanie ich ešte v čerstvej pamäti a podanie ich, a síce nielen on sám; lebo vtedy živí boli ešte mnohí, ktorí boli vyučení od sv. apoštolov. Po tomto Klemensovi nasledovali jeden za druhým: Evaristus, Alexander, Sixtus, Telesforus, Hyginus, Pius, a teraz Eleutherius je dvanásty najvyšší pastier po apoštoloch. Týmto poriadkom a touto postupnosťou dostalo sa podanie apoštolov vo Cirkvi a zvestovanie pravdy až na nás. A ten je najdokonalejší dôkaz, že je iba jedna a tá istá oživujúca viera, ktorá bola vyučovaná

v Cirkvi od časov apoštolov až do dnešnieho dňa. Keď teda povstane spor o nejakú pravdu, treba len obrátiť sa ku najstarším cirkvám, v ktorých vyučovali apoštolovia, a ztade prijímať rozhodnutie o tom, čo je isté a bezpečné. Lebo apoštoli boli uložili do tých Cirkví, jakoby do bohatej zásobárne, všetku pravdu v úplnosti, že každý, komu ľubo, z tejto môže čerpať nápoj života.« A ďalej dokladá sv. Irenej o potrebe ústneho podania, (ktoré i najnovší bludoverskí učitelia učiteľovia zavrhiujú): »A čo, keby apoštolovia neboli zanechali Spisy, či by nebolo treba nám riadiť sa dľa sdeleného ústneho podania, ktoré prešlo od nich na tých, ktorým sverili Cirkev? Tak pridržajú sa toho mnohé národy medzi barbarmi, ktoré veria v Krista, a ktoré majú napísané učenie spásy bez papiera a čeridla, ale od Ducha Svätého v srdciach svojich a verne zachovávajú staré ústne podanie . . . Ti, ktorí bez písmeny zachovávajú vieru, môžu byť ohľadom reči barbarmi (nevzdelancami, za jakých považované boli mimo Grékov, Rimanov a Židov ostatné národy sveta, Pôv.), ale ohľadom učenia, mravov a života sú skrze vieru veľmi múdrymi a milými Bohu skrze spravodlivosť svoju, nevinnosť a múdrosť. Keby niekto povedal im, čo vymysleli bludoverci, zapchali by uši svoje, ušli by a nepočúvali by rúhavé reči. Mocou starého ústneho podania apoštolského nepripúšťajú si k mysli také bláznovstvá . . . Lebo pred Valentinom (ktorý jako Gnostik začal rozširovať r. 141. v Ríme blud svoj, Pôv.) neboli Valentiniani, pred Marcionom (ktorý žil za času sv. Polykarpa, † r. 166. Pôv.) neboli Marcioniti, a tak ani druhé zlé mienky, kým nepovstali pôvodcovia a vynálezcovia takého prevráteného učenia.« A jako bránil sv. Irenej pravú vieru proti kacierom, tak usiloval sa

zachovať i jednotu v Cirkvi. Vypukly nové nepokoje pre svätenie Veľkej noci so Židmi súčasne. Pápež sv. Viktor chcel už vyobcovať z Cirkve biskupov východných pre tú odchýľku. Sv. Irenej písal pápežovi úctivý, ale i rázny list, v ktorom radil pápežovi, že by bol miernym, že by nezachádzal preto s biskupmi východnými tak prísne. I udržal sa účinkovaním jeho pokoj a jednota vo sv. Cirkvi. Hľa, takýto nadzemský muž podstúpil r. 202. a dľa iných r. 203. smrť mučenícku za panovania ukrutného cisára Septima Severa!

Toho času podstúpil mučenícku smrť i sv. Pionius, učeník sv. Polykarpa, v Smyrne. Keď bol uväznený, odpovedal súdcovi na všetky otázky: »Kresťan som, syn som katolíckej Cirkve!« Bol spálený, ale vlasy jeho nezhorely. Podobne podstúpili mnohí kresťania v Asii smrť mučenícku.

R. 208. napísal Marius Minucius Felix, rodom z Afriky, chýrny obranný spis viery kresťanskej v rozhovoroch, pod menom »Oktavius«. Pohan Cecilius prednáša v tej knihe obyčajné vtedy obžaloby proti kresťanom, ktoré kresťan Oktavius vyvracia; tak že Cecilius na konci hovorí: »Obidvaja sme zvíťazili: ty nado mnou, ja nad bludom!« Tento výtečný spis mohutne účinkoval proti bludu a ukrutnosti pohanskej.

Ukrutný Septimus Severus zacítil pred smrťou svojou pomstivú ruku Božiu. Vlastný syn jeho Markus Aurelius Antoninus Bassianus, Karakalla menovaný, siahol po ňom pozdvihnutou dýkou (nožom). Trápený nešlachetnosťou nezdarného syna svojho a dlhotrvajúcou nemocou, pakostnicou, zomrel v meste Jorku v Británii (Anglicku) r. 211., v. 65 roku veku svojho. Keď zomieral, zúfale zvolal: »Bol som všetkým, a všetko neosožilo mne nič!«

Pomery a prekážky rozširovania sv. Cirkve v ríši rímskej v III. storočí.

1. Karakalla a Publius Geta.

Markus Aurelius Antoninus Bassianus, dľa dlhého rúcha gallického i Karakalla menovaný, panoval jako cisár rímský po smrti otca svojho Septima Severa od r. 211. do r. 217. Narodil sa v meste gallickom Lyone r. 187. i bol od otca spolu i s bratom Publiom Getom ustanovený za cisára. Karakalla bol povahy ukrutnej, úlisnej a ľahkomyselnej. Publius Geta, brat jeho, bol mladík vážny, skrovný, vzdelaný a dobrý. Bratia nenávideli sa smrteľne, i nemohli bývať spolu v Ríme; preto usniesli sa, že si rozdelia ríšu. Geta mal obsiahnuť krajiny východné a bývať v meste Alexandrii v Egypte. Karakalla mal podržať krajiny západné so sídelným mestom Rímom. Keď nesynorní bratia oznamovali vôľu svoju matke Julii Domne, pozerali senátori a veľikáši ríšski zachmúrenými zrakmi k zemi; neľúbila sa im deľba ríše, ktorej sjednotenie stálo toľko preliatej krvi a toľko duševného namáhania. Konečne po dlhom mlčaní riekla matka: »Synovia moji, rozdeľte si zem a more dľa vôle, ale ako podelíte si matku svoju? Najprv zabite ma, a potom môžete si vziať každý polovicu zo mňa do krajiny svojej!« A so slzami a nariekaním objala oboch synov, tiskla ku srdcu materinskému, a chcela smieriť ich. Shromaždenie rozišlo sa hlboko dojaté. Bratia smierili sa a začali panovať spoločne. Ale v krátkom čase vypuklo medzi nimi ešte väčšie nepriateľstvo. Karakalla chcel otráviť brata. To sa nepodarilo. I povolal brata Getu k matke, že sa chce smieriť s ním. Brat uveril a chcel vyhovieť

pozvaníu; ale keď vchádzal do obydlija matkinho, bol prepadnutý vrahami a ranený. Hľadal ochranu v náručí matkinom, zalial krvou ju celú, i klesol mŕtvý k zemi. Bratovrah Karakalla podplatil pretorianov a niektorých senátorov, i rozhlasoval, že Geta sám strojil záhubu jemu. I aby zakryl vraždu brata a ospravedlnil osočovanie, rozkázal odpraviť i prívržencov jeho, počtom 20.000, medzi nimi slavného právnika Papiniana.

Starí dejepisci hovoria, že od toho krvavého dňa trápený bol Karakalla náramne svedomím, i nemal ani vo dne ani v noci pokoja. Ani obety, na smierenie bohov obetované, ani hýrivé kratochvile, ani dary, pohanským chrámom štedre dávané, nemohly utíšiť vzbúrené svedomie jeho. Vo snách vídal krvavú mŕtvolu bratovu, počul hrozivé slová zomrelého otca: »Zabijem ťa, jako si ty zabil brata!« I hľadal pokoj v hluku sveta a vo vojnách. Z Ríma, kde následkom tíarch štátnych panovala núdza, vydal sa na potulky po rozsiahlom cisárstve. Nasledovať chcel v trapiech svojich Alexandra Veľkého a Achillea. Všade, kam prišiel, odieral obyvateľov. Keď prišiel do Gallie, podnikol vojnu s Alemanmi (Nemcami), s ktorými bojoval neslávne. Najlepšie viedlo sa jemu v boji proti Sarmatom a Getom v Dácii. V Asii, kam prešiel, zakúsily ukrutnosť jeho a hrabivosť mestá Pergamus a Nikomedia. V egyptskom meste Alexandrii zúrili najstrašnejšie, kde sa chcel pomstiť za posmievanie, ktoré sa mu dialo jako bratovrahovi. Medzi zavraždenými posmevačmi pohanskými vykrvácal i nejedon nevinný kresťan. Z Egyptu vrátil sa do Asie, i vtrhol do zeme Parthov, ktorú strašne pustošil.

Vo hluku vojanskom zabudol Karakalla prenasledovať kresťanov, nevšimal si ich, nevydal žiadneho nariadenia proti nim. Ale predsa prenasledovali zo

začiatku miestodržiteľa kde-tu v ríši rímskej nevinných kresťanov a len behom panovania jeho premieňalo a miernilo sa zachádzanie pohanov s kresťanmi.

Keď surový tyran Karakalla siahla na život vodcu pretorianov, Makrina, dal ho úkladne zavraždiť Makrinus od Marciala, čo stalo sa v Asii medzi mestami Edessou a Cerrami dňa 8. apríla r. 217. Po smrti Karakallovej uchwátill trón cisársky vrah jeho

2. Makrinus,

ktorý panoval iba za jeden rok a neúplných 9 mesiacov, teda od r. 217., dňa 8. apríla do konca r. 218. Narodil sa r. 169. z nízkeho rodu v Cesarei Mauritánskej; prišiel do služby k Plancianovi, miláčkovi Septima Severa, obznámil sa so spôsobom vladárskym a pod Karakallom stal sa prefektom osobnej stráže cisárovej. Pretoriani (či osobná stráž cisárska), ktorí už viacráz dali pocítiť senátu a celej ríši rímskej vplyvnú moc svoju, vykričali vodcu svojho za cisára. Hneď vytiahol Makrinus s vojskom proti Parthom; ale bol premožený od nich. Spisovateľ Dio Kassius tvrdí (Lib. 78. c. 12.), že obľahčil polozenie kresťanov v ríši rímskej, keď vydal zákaz: aby sa nikto neodsudzoval pre opovrhovania bohami. Nezadlho popúdill tento cisár prísnou kázňou proti sebe časť vojska, ktorá pridala sa ku Variovi Avitovi Bassianovi, 14-ročnému pokrevnému Karakallovmu. Makrinus tiahol s verným vojskom svojim proti povstalemu Bassianovi, ale bol porazený od vodcu Antiocha, ušiel do mesta Chalcedonu, bol prezradený a zavraždený v Kapadocii pretorianmi. I stal sa cisárom

3. Varius Avitus Bassianus, či Heliogabal, ktorý panoval od konca r. 218. do r. 222. On bol vnukom Julie Maesy, sestry matky Karakallovej, Julie Domny.

Po zavraždení Karakallu skrze Makrina, odišla Julia Maesa z Antiochie i s ohromným majetkom svojim do mesta Emesy v Syrii, kde Bassian, vnuk jej stal sa prvým žretcom bôžka Heliogabala (Elagabala), ktorého i meno prijal a sám nazýval sa Heliogabalom. Julia Maesa roztrusovala povesť, že Heliogabal je synom Karakallovým; podplácala bohato pretorianov a iné vojsko. I podarilo sa jej, že získala časť vojska, ktorá bola nespokojná s prísnyim Makrinom. Po zavraždení cisára, zaujal vnuk jej prestol cisársky, ačkoľvek bol ešte iba štrnásťročným. Všetmožne usiloval sa mladušký cisár, aby povzniesol modloslužbu syrskú, slncu vzdávanú, a s ňou spojené nehanobné tajnosti v Ríme uviedol do života. Všetkých bohov rímskych chcel podriaďiť tejto modle, i ustanovil za sluhov jej najvyšších úradníkov štátnych. Trpel všetky náboženstvá, teda i kresťanské; lichotil im a len vynasnažoval sa, aby ich spojil s modloslužbou syrskou. Preto požívali kresťania za nedlhého panovania Heliogabalovho blahonosného pokoja. Ale chlapčenské počínanie jeho neľúbilo sa hneď s počiatku vážnym Rimanom. Neskôr začal viesť hanobný život. K ukojeniu neprirodzenej chlipnosti držal si zástup obľúbencov, ktorým udeľoval najmastnejšie úrady štátne. K ohavnému životu svojmu pridal ukrutnosti. Keď sestrenca svojeho Marka Aurelia Alexandra Severa, ktorého prijal za svojho a za spoluvladára (Caesara) povýšil, neskôr chcel zavraždiť, prekypela všeobecná nenávisť proti nemu, najmä u pretorianov. I zavraždili pretoriani ohavného modloslužobníka syrského Heliogabala, a hodili telo jeho do rieky Tibery. To stalo sa r. 222. Za cisára vyvolený bol 16-ročný sestrenec jeho

4. Alexander Severus.

Markus Aurelius Alexander Severus panoval od r. 222. do r. 235. Kým nebol vyhlásený za plnoletého, viedla správu ríše rímskej šľachetná a zbožná matka jeho Julia Mammea, o ktorej Eusebius hovorí: »Keď bola niekdy bohuľubá a opravdive nábožná pani, nuž bola takou Julia Mammea.« Ona vychovávala duševne vysoko nadaného syna veľmi zdarne. Keď dozvedela sa v meste Antiochii, kde bývala so synom, o zbožnej učenosti slavného Origenesa, zavolala ho r. 223. na dvor cisársky, aby sa mohla vyučiť v náboženstve kresťanskom a sveriť výchove jeho cisárskeho syna svojho. Origènes prišiel na dvor cisársky, pobýval sa tam za dlhší čas, vyučoval ju a jej syna cisára v pravdách kresťansko-katolíckeho náboženstva, i navrátil sa potom nazpät ku učiteľským a spisovateľským prácam svojim. Takým vychovávaním dospel Alexander Severus v mladého muža šľachetných a čistých mravov, jakého toho veku marne by sme hľadali medzi pohanmi. Panoval vzorne. Pri riadení ríše pomáhali mu zbožná matka Julia Mammea a sbor 16 senátorov, v ktorých čele stál slavný právnický učenec Domitius Ulpian. Denné práce svoje začínal mladý cisár modlitbou v domácej kaplnke. Pána Ježiša Krista ctí ako vyššiu bytosť, ako pravého Boha popri bohoch štátnych. V tejto kaplnke (lararium) nachádzaly sa sochy Pána Ježiša Krista, sv. apoštolov, Abrahama, a popri nich sochy Orfea, Herkulesa, a ľubomrdcov Sokrata a vymysleného divotvorca Apollóna z Tyany. Na steny paláca svojho a na bránu jeho dal napísať zlatými písmenami slová Kristove (Luk. 6., 31.): »Čo nechceš, aby iní činili tebe, ani ty nečín im!« Pohan Lampridius

hovorí, že cisár Alexander Severus chcel vystavať chrám Kristu Pánu; ale že pohanskí radcovia jeho odhovorili ho, i tvrdili, že by starootcovské chrámy celkom prázdne ostaly, a že by to škodiť mohlo štátu. Jako Alexander Severus šľachetne smýšľal o kresťanstve, dokazuje i to, že keď kresťania chceli postaviť chrám pravému Bohu na istom mieste a pohanskí hostinskí v tom bohumilom úmysle im prekážali, prisúdil cisár sporné miesto kresťanom a riekol: »Na každý spôsob je lepšie, keď na tom mieste bude sa slúžiť Bohu, než by sa tam malo jedávať a pijávať!« Keď mal obsadiť niektorý úrad miestodržiteľský alebo vladársky, vyhlásil verejne mená tých, ktorí mali byť vyvolení za miestodržiteľov alebo vladárov, aby každý občan mohol oznámiť priestupok niektorého z nich, ktorého sa niekedy snáď dopustil. A pri takej príležitosti hovorieval: »Bolo by hanbou pre nás, keby sme pri voľbe miestodržiteľov, ktorým sveriť chceme národy s telom a s dušou, vynaložili menej opatrnosti, než Židia a kresťania pri posvätení niekoho na úrad kňazský.« Tak naznačil o ňom životopisec jeho Lampridius. Tento cisár vysoko ctil si sv. pápeža Kallista, a zvlášte jeho bral si za príklad, keď mal obsadiť nejaký úrad štátny. Za času jeho vypukol požiar na kopci Kapitoliуме, na ktorom stál nádherný chrám Jupiterov (Paromov). Pri tom požiare roztopila sa ľavá ruka tohoto bôžka. Žretci Jupiterovi a auguri (hádači) prosili cisára, aby nariadil slavnostné obety, že by sa hnev bohov štátnych utíšil. Cisár dovolil. Keď žretci kládli obety na oltár zápalný, uderila strela hromová a zničila oltár obetný i žretcov. Náramný strach zalomcoval predesenými pohanskými Rimanmi; mnohí utekali z mesta, i prišli k miestu, kde sv. Kallistus, pápež v shromaždení veriacich konal služby Božie.

Sberba pohanská kričala, že kresťania sú príčinou toho nešťastia na Kapitoliуме, i začala zúriť proti nim. Senátor Palmacius oznámil to cisárovi. Alexander Severus, ktorý obdivoval a ctil kresťanov, prinútený bol dívať sa, jako sberba pohanská sužuje kresťanov. Palmacius vyšiel s vojakami za mesto na cestu Appiovu, kde sa nachádzaly letohrádky a kresťanské podzemné hrobitovy (katakomby), ktoré sa i Kallistovými menujú, aby uväznil pápeža, jako hlavu kresťanov; ale to nepodarilo sa jemu, lebo vojaci, ktorí vkročili do shromaždenia kresťanov a uväzniť chceli sv. Kallista, oslepli, a sv. pápež šťastne sa zachránil. Palmacius oznámil to cisárovi a shromaždil ľud pohanský k novým obetám, i chcel, aby i kresťania obetovali modlám, lebo ináč že dá ich mučiť a vraždiť. Ale keď Palmacius pristúpil k oltáru obetnému, objavila sa vestalka (panna, konajúca službu v chráme modly Vesty, udržiujúca večný oheň), i oznamovala výrok (orakul) bohyne: »Boh kresťanský je pravý Boh, a ešte prísnejšie potresce zatvrdlivý Rím!« Prestrašení pohania rozutekali sa, obety pohanské vystaly a Palmacius vyhľadal sv. Kallista a žiadal, aby ho s celou rodinou do sv. Cirkve prijal. Sv. Kallepodius vyučil vo sv. viere Palmacia a rodinu jeho, ktorá pozostávala zo štyridsať duší, a pápež pokrstil ich. Keď dopyčula toto pohanská sberba, žiadala cisára, aby potrestal Palmacia. Cisár poveril senátora Simplicia, aby vec vyšetril. I tento stal sa kresťanom s manželkou svojou, ktorá následkom modlitby novo obrátených kresťanov divotvorne bola uzdravená; i šestnásti pokrevní ich boli pokrstení. Pohanská sberba, štvaná žretcami, oborila sa na domy nových kresťanov, zavraždila ich, i zbožného kňaza Kallepodia, ktorý potvrdzoval ich vo viere. Pápež pochoval telá mučeníkov

v hrobitove svojom. O krátky čas chytila vzbúrená pohanská sberba v jednom kresťanskom dome sv. pápeža Kallista, i shodila ho s okna do studne, kde sa zatopil. To stalo sa r. 223. Nábožní kresťania vytiahli po čase telo jeho zo studne a pochovali ho do hrobitova sv. Kallepodia, ktorý sa nachádzal neďaleko katakomb sv. Kallista.

Za spravodlivého panovania cisára Alexandra Severa povstávaly po celej ríši početné kresťanské chrámy a kaplnky, v ktorých verejne a nemýlene od-bavovali sa služby Božie. Ačkoľvek zdalo sa, že tento cisár vynakladá všetko možné na to, aby kresťanské náboženstvo bolo vyhlásené za dovolené v štáte rimskom, predsa neprikročil k rozhodnému činu, a to preto, že obával sa až posiaľ ešte mohutných pohanov. I stalo sa, že za panovania jeho, a síce r. 233., posnášal prvý senátor a pravotár rímský, Domicius Ulpian, do spisu svojeho, »O úrade prokonsula« rečeného, ktorý desať sväzkov obsahoval, popri iných zákonoch i všetky nariadenia, ktoré vydali posavádni cisári proti kresťanom. A tým činom poškodil veľmi kresťanstvu; lebo otvorila sa brána násilníckym krokom ukrutných cisárov, ktorí neskôr panovali. Veď tými sosbieranými nariadeniami mohli byť ľubovoľne prenasledovaní kresťania pre vy-znávanie »nedovoleného náboženstva«, pre účasť na nedovolených shromaždeniach, pre obrazenie veličenstva a pre bohorúhanie, pre čarodejníctvo, za také mohlo byť vyhlasované činenie divov, pre majetok mágických (čarodejníckych a hádačských) spevov, za také považovali pohania sv. Písmo a najmä žalmy.

Alexander Severus viedol i vojny. R. 226. bojoval nešťastne, jako sa zdá, proti Ardeširovi, novému zakladateľovi ríše Persskej, ktorý poža-

doval postúpenie všetkých častí územia staroperšského.

V neprítomnosti cisára, ktorý kresťanov vždy si vážil, prenasledovali pohanskí miestodržiteľia a vladári kresťanov, menovite lakomý Almachius v Ríme. Pápež, sv. Urban I., obrátil bol na vieru Kristovu do 400 vznešených a bohatých pohanských Rimanov; medzi nimi vynikala sv. Cecilia, ženích jej sv. Valerian, brat jeho sv. Tiburcius a vysoký úradník cisársky sv. Maximus. Krásna na duši a tele, bohatá panna Cecilia zaľúbila sa vznešenému pohanskému mladíkovi, menom Valerianovi. Rodičia jej, ktorých bol pokrstil horlivý pápež, prisľúbili Valerianovi zbožnú dcéru svoju; lebo znali bezúhonný život jeho. Po svatbe riekla zbožná panna ženichovi: »Priateľu, mám sdeliť ti tajomstvo, keď sa zaprisaháš, že nevyzradíš ho nikomu.« Manžel prisahal a ona riekla: »Zasľúbila som sa živému Bohu. On soslal mi anjela, ktorý potresce každého, kto by chcel narušiť nevinnosť moju. A preto buďme živí jako brat a sestra!« Mladík bol zvedavý na neznámeho živého Boha, i dal sa poučiť sv. Urbanovi v kresťanskej viere a to i s bratom svojim Tiburciusom, a oba prijali sv. krst. Od toho času žili návodom sv. Cecílie sv. bratia jako najhorlivejší kresťania: štedre podporovali chudobných kresťanov i pohanov, nahovárali vznešených rodom pohanov ku prijatiu sv. viery, ozdobovali hroby sv. mučeníkov a skvele pochovávali umučených kresťanov. Keď dozvedel sa o tom lakomý vladár Almachius, ktorému išlo o nadobudnutie bohatstva, uzavrel, že ich zahubí. Pod zámienkou, že v dome ich vydržiavajú sa tajné schôdzky, čo bolo zakázané zákonami, dal ich uväzniť. Keď vyznali, že sú kresťanmi a že sa nezrieknu viery svojej, dal ich vyviesť na

popravisko a verejne bičovať. Tam vyznávali živého Boha a nádej svoju, že dosiahnu večný život. Maximus, vysoký úradník a mnohí vznešení pohania, pohoršili sa nad ukrutnosťou vladárovou a keď počuli, že po tomto živote nasledovať má večný život, blahoslavený pre cnostných, prijali tiež sv. vieru. Vladár dal mečom odpraviť Valeriana, Tiburcia a Maxima; ale po čom túžil, nedosiahol to, lebo už prv oddali majetky svoje sv. Cirkvi. Keď to dopyčula sv. panna, rozdala majetok svoj sv. Cirkvi a chudobným; lebo znała lakomosť a zúrivosť vladárovu. A nemýlila sa. Vladár dal uväzniť vznešenú Ceciliu, i žiadal, aby vydala majetok manželov a švagrov. Keď riekla, že celý majetok dostali chudobní a keď verejne vyznávala Krista Pána, dal ju ukrutný lakomec mučiť a soťať. Pápež pochoval telá sv. mučeníkov na hrobitove sv. Kallista. Vojaci uväznili nezadlho i sv. pápeža v dome zbožného Gordiana i s mnohými vyznávačmi, ktorí sa tam ukrývali. Vladár vinil sv. pápeža, že sviedol mnohých vznešených Rimanov a priviedol do záhuby, menovite Ceciliu, manžela jej a švagra, i žiadal od neho majetky popravených. Sv. Urban riekol, že ten majetok obdržali chudobní, za čo teraz požívajú blahoslavený život. Lakomý ukrutník dal sv. pápeža Urbana zavraždiť. To stalo sa r. 230.

Cisár Alexander Severus vybral sa s vojskom svojim proti Nemcom do Gallie, ktorí najmä do krajov na rieke Rýne častejšie vpádali. I vzbúrilo sa proti nemu vojsko, preto že nakladal s ním prísno; i bol r. 235. i s matkou svojou, Juliou Mammeou, skrze Kaja Julia Maximina, vojanského vodca svojho zavraždený a surový vrah stal sa cisárom.

5. Kajus Julius Maximin Thrax a nástupníci jeho.

Maximin Thracký, ktorý panoval od r. 235. do r. 238., narodil sa v Thracii z rodičov roľníckych; v mladosti bol pastierom, prišiel k vojsku a silou svojou i udatnosťou povzniesol sa vo vojsku ku vysokým dôstojenstvám. Maximin bol muž vyše dvoch metrov vysoký a tak silný, že šesťnásť mužov k zemi pobavil. Hovorí sa, že denne sjedol dvadsať do tridsať kilo mäsa a vypil dvadsaťštyri sklenice vína. Surový, obrovskej postavy a sily divoch začal prenasledovať hneď pri nastúpení trónu cisárskeho kresťanov a síce z nenávisťi oproti výtečnému predchodcovi svojemu, Alexandrovi Severovi, a tiež z obavy, aby sa kresťania pre vraždu, na dobrodincovi ich spáchanú, na ňom vraj nepomstili. A k tomu pôverčiví pohania rozširovali povesť, že častého, v tie časy vyskytujúceho sa zemetrasenia sú príčinou kresťania; i štvli tyrana všemožne proti nim. Šťastie, že Maximin Thracký nebol uznaný za cisára vo všetkých krajinách rozsiahlej ríše rímskej: a preto obmedzovalo sa krvavé prenasledovanie iba na niektoré kraje. Najukrutnejšie prenasledovaní boli biskupi a kňazi. V samom Ríme mučení boli r. 235. pápež sv. Poncian a kajúci učený kňaz jeho a bývalý protipápež sv. Hippolyt, ktorí zomreli ako mučeníci na Sardínii. Toho času podstúpil smrť mučienicu i sv. Cesudius a spoločníci jeho. I sv. pápež Anterus bol umučený dňa 3. januara r. 236. V meste Nikomedii, v krajinke Bithynii, odovzdaná bola r. 236. sv. panna Barbara skrze vlastného otca, pohana Dioskora, vladárovi Marcianovi, ktorý rozkázal ju ukrutne mučiť a soňať. V Malej Asii borili pohania po mestách bez prekážky

kresťanské chrámy. Najviac zúril miestodržiteľ Serenian v krajinke Kapadocii proti kresťanom. V meste Cesarei, v ktorom toho času slavný učenec Origenes vyučoval mládež, uväznení boli učeníci jeho a priatelia diakon Ambrosius a kňaz Protektetus, ktorí boli mučení a do Germanie odvedení. Sám Origenes, ktorý počas prenasledovania z Palestíny do Kapadocie sa bol uchýlil, nútený bol za dva roky sa skrývať v meste Cesarei v dome zbožnej kresťanskej panny, menom Juliany, kde i spis o mučeníctve ku poteche uväznených priateľov svojich napísal. Neskôr prepustení boli priatelia jeho na slobodu a sám vrátil sa ku prácam svojim do mesta Cesaree v Palestíne, kde slavnú školu svoju riadil. Medzitým viedol ukrutný cisár Maximin Thracký šťastné vojny proti Nemcom, Sarmatom a Dakom; ale ukrutnosťou svojou popúdil proti sebe Rím, tak že sa vzbúrila proti nemu Italia, a keď so synom svojim obliehal mesto Akvileu, bol i so synom svojim za bieleho dňa od vlastných vojakov r. 328. zabitý.

Po zavraždení Maximína Thrackého panovali jako cisári Pupienus a Decimus Celiu Balbinus iba za veľmi krátky čas. Oba mali za spoločníka v cisárstve drier Maximina, ktorý bol nenávidený u pretorianov. Ponevác i oni boli od vojska, v poli stojáceho, za cisárov vyvolení bez privolenia pretorianov, vzbúrili sa i proti nim títo, vyčkali príhodnú dobu, oborili sa na palác cisársky a oboch hanebne zavraždili r. 238.

Podobne za krátky čas panoval v ríši rímskej Markus Antonius Gordian I., ktorý pochádzal zo vznešenej rodiny a jako sedemdesiatročný starec vyhlásený bol za cisára r. 238. On vyznačil sa drier v mnohých vyšších úradoch a najmä jako prokonsul v Afrike.

S ním vyvolený bol ku boku jeho jako cisár syn jeho Markus Antonius Gordian II. V boji proti vzbúrenému miestodržiteľovi Kapellianovi v Mauritanii padol spolucisár, syn Gordian II., a otec jeho, Gordian I. zabil sa sám po smrti synovej, i nepanoval ani za mesiac.

Cisárom stal sa vnuk jeho Markus Antonius Gordian III. r. 238. On už za panovania Maximina Thrackého daný bol dľa vôle ľudu za césara (spolucisára) ku boku proticisárom Pupienovi a Balbinovi. Za cisára vyvolený bol pretorianmi. Viedol šťastne vojnu v Syrii s Parthami, kde dopomáhal ku skvelým víťazstvám vojanský vodca jeho a priateľ Mesitheus. Po smrti priateľovej odcudzil cisárovi Gordianovi III. časť vojska Filip Arabský, vodca osobnej stráže cisárskej (pretorianov) a vojska; i navádzal stráž cisárovu, aby zavraždila Gordiana III. To stalo sa i skutočne v Syrii r. 244.

Počas krátkeho panovania cisárov Pupiena a Balbina, Gordiana I. a II, ktorí všetci iba za niekoľko mesiacov r. 238. panovali, a za panovania Gordiana III. (od r. 238. do r. 244.) požívali kresťania blahonosného pokoja.

Toho času (r. 243.) zomrel Ammonius Sakkas, zakladateľ filozofickej školy novoplatonskej v meste Alexandrii, ktorý usiloval sa zničiť kresťanstvo a povzniesť klesajúce pohanstvo. On tvrdil, že všetky náboženstvá pohanské vyznávajú jednu a tú samú bytosť božskú.

6. Filip Arabský (Arabs),

vrah cisára Gordiana III., panoval jako cisár rímský od r. 244. do r. 249. Narodil sa v osade rímskej neďaleko

mesta Bostry v Arabii, kde väčšinu obyvateľstva tvorili kresťania. Otec jeho bol šejkom (pohlavárom) beduin-ským a povestným lúpežníkom. V mladom veku vstúpil Filip do radov vojska rímskeho a za panovania cisára Gordiana III. vyšvihol sa za vodcu (prefekta) osobnej stráže cisárovej. Po zavraždení cisára, čo stalo sa ná-vodom jeho, sám zaujal trón cisársky, podporovaný pretorianmi a väčšou časťou iného vojska, ktoré v Syrii bojovalo. Pri nastúpení vlády vyjednal mier so Saporom, panovníkom peršským, upevnil postavenie svoje v Ríme, i viedol potom víťaznú vojnu s Karpami tatranskými (Horvátami) a s inými podunajskými kmenami. Za pa-novania svojho prejavoval sa ku kresťanom takým ná-chylným, že sa domnievali, jakoby i sám bol býval kresťanom, ba za takého považoval ho i kresťanský dejepisec Eusebius. Istejšie je, že manželka jeho, cisá-rovna Marcia Otacilia Severa bola kresťankou. Slavný učenec Origenes písal cisárovi Filipovi a manželke jeho Severe dva listy, v ktorých hovorí s vážnosťou kresťanského učiteľa, ktorý chce ešte lepšie utvrdiť kresťanov vo sv. viere. Oba listy boli zachované ešte za časov sv. Hieronyma. Cisár Filip Arabský napomáhal kresťanstvo, i dal si veľmi záležať na tom, aby povzniesol mravnosť u poddaných svojich. Jako on sám, tak i syn jeho Filip, ktorého povýšil na hodnosť spolucisára (cesara), boli cnostní a veľmi vážni; nikto nevidel ich zasmiať. Dľa Eusebia (VI., 34.) a sv. Hiero-nyma (Chronicon. 246.) prišiel cisár Filip Arabský s manželkou svojou Severou do mesta Antiochie, aby slávil s kresťanmi sviatky veľkonočné. Bolo to r. 246. Ale keď chcel vkročiť do chrámu, pristavil ho biskup miestny, sv. Babylas, a vykázal mu miesto medzi verej-nými kajúcnikami. I riekol zadivenému mocnému panov-

níkovi: »Keď chceš súčasťniť sa na svätých tajomstvách, treba ti dosť urobiť pokánim za hriechy svoje, najmä za vraždu, ktorú spáchal si na Gratianovi!« A mocný cisár uposlúchol vraj horlivého biskupa, činil verejné pokánie, i bol smierený so sv. Cirkvou. Možno, že súkromne priznával sa ku kresťanstvu; ale vo verejnom živote nevystupoval jako opravdivý kresťan. To dosvedčuje i tá okolnosť, že r. 248. slávil okázale pamiatku tisícročného trvania Ríma, pri ktorej veľkej slavnosti (jubileume) súčasťil sa na obradoch a obyčajoch pohanských. Blahonosné panovanie jeho netrvalo potom dlho; lebo vojanský vodca jeho Kajus Messius Kvintus Trajanus Decius bol vyhlásený za cisára od vojska pannonského, premohol ho v bitke pri Verone r. 249. a zabil ho.

Skoro za štyridsať rokov požívali kresťania za panovania predošlých cisárov blahonosného pokoja, ktorý bol narušovaný iba za času prenasledovania kresťanov pod Maximinom Thrackým a zúrivými vladármi, i pohanskou sberbou v niektorých krajoch cisárstva rímskeho. Predsudky pôverčivého pohanského ľudu mizly a kresťania rozmnožovali sa všade vo valnom počte, tak že v tom čase mohol písať pápež rímský, sv. Kornelius, do mesta Antiochie biskupovi Fabianovi, jako svedčím Eusebius (VI., 4., 3.), o veľkom počte veriacich v Ríme, ku ktorých obsluhovaniu potrebné bolo 46 kňazov, 7 diakonov a 7 poddiakonov (podjahnov), 42 akolytov (posluhovačov oltárnych) a 52 lektorov (predčítateľov), ostiariov (vrátnych) a exorcistov (zažehnávačov), a tiež i to, že cirkevná obec opatrovala a živila 1500 vdov, sirôt, nemocných a chudobných kresťanov. Tento dlhý pokoj nebol na osoh sv. Cirkvi. Mnohí zdedili vieru po rodičoch, mnohí nepovolani pri-družili sa ku kresťanom, najmä boháči a pošli zo vzne-

šeného rodu, ktorí žili vlačne a ľahkomyselne a to najmä preto, že vyznávanie viery nepožadovalo žiadnych veľkých obetí, ani života, ani majetku, ani iného utrpenia.

Tak píše sv. Cyprian, ktorý stal sa r. 248. biskupom v meste Karthagu, o pokleslosti viery a mravov kresťanských v Afrike, kde nebolo prenasledovania ani za panovania Maximina Thrácskeho, takto: »Starajú sa (mnohí veriaci) iba o rozmnožovanie majetku, a teraz zabudli, čo konali veriaci za časov apoštolských a čo majú konať vždy, i hnali sa nenasytnou žiadosťou po rozšírení bohatstva. Ano, i u mnohých duchovných nebolo pravej pobožnosti, u sluhov neporušenej vernosti, ani útrpnosti a pravej kázne. Mnohí oklamávali chýtráckym klamstvom sprostších a podvádzali prevrátenou ochotnosťou spoluveriacich, vstupovali do stavu manželského i s pohanami a podávali sa tak neveriacim, prisahávali ľahkomyseľne, áno i skrivodlive, z pyšnej nadutosti nechceli poslúchať predstavených, utrňali si medzi sebou jedovatým jazykom a vadieli sa medzi sebou s neustupnou nenávisťou. Ano, i mnohí biskupi, ktorí mali byť ku povzbudeniu veriacim a za príklad, zanedbávali úrad svoj, daný Bohom, i starali sa viac iba o statky pozemské; i zanedbávali ohlasovanie slova Božieho, a tak i veriacich, chodievali po cudzích krajoch, i starali sa o zisk svetský na trhoch. A keď veriaci domáci treli biedu, oni sháňali sa medzi tým po rozmnožení statku, kupovali si pole a rozmnožovali si majetok vzrastajúcimi dôchodkami.« V tých smutných pomeroch bolo treba zase nejakého prostriedku, aby Boh očistil od pliev a kúkoľ sv. Cirkev svoju, aby pravá viera znovu sa obživila, aby sa napravil život vlačných kresťanov a oslávená bola sv. Cirkev. Ano, veľmi po-

trebný bol očisťujúci oheň nového prenasledovania kresťanov! A túto novú búrku prenasledovania predvídal súčasný ostrovtipný Origenes, ačkoľvek vedel, že kresťania požívajú svobody. »Podobá sa pravde«, píše tento učený a horlivý obranca sv. viery, »že pokoj a voľnosť, ktoré sú popriate veriacim v tomto zovňajšom živote, vezmú skončenie svoje nezadlho, pretože tí, ktorí očerňujú každým spôsobom učenie naše, spatrujú príčinu terajších nepokojov a bojov vo veľkom počte veriacich a v tej okolnosti, že títo nebývajú prenasledovaní skrze miestodržiteľov, jako drier. Veď poučili sme sa zo slova Božieho, aby sme neodovzdávali sa ospalosti, ani v po-koji, ani v prenasledovaní skrze svet nedali sa zastrašiť a oddialiť od lásky k Bohu a ku všetkým vecam. Keď Boh dopustí pokušiteľovi a dá moc jemu, aby prenasle-doval nás, nuž budeme prenasledovaní. Ale keď Boh nebude chceť, aby sme trpeli, nuž požívame pokoja po-divným spôsobom i v nenávisťnom svete, a dôverujeme Tomu, ktorý riekol: ‚Dúfajte, Ja som premohol svet (Ján 16, 33)!‘ A skutočne, On premohol svet; preto svet má iba na toľko moc, nakoľko chce mať to Ten, ktorý premohol ho, ktorý dosiahol moc od Otca, aby premohol ho. Dôverujeme víťazstvu Jeho! Ale keď opäť chce, aby sme bojovali za náboženstvo svoje, nuž nech prídu protivníci; povieme im: ‚Všetko môžem skrze Toho, ktorý posilňuje mňa (Filip. 4, 13),‘ skrze Ježiša, Pána nášeho. Kresťanské náboženstvo bude panovať niekedy samo, pretože pravda Božia nadobúda vždy viac duší.«

A to, čo predvídal ostrovtipný Origenes, stalo sa. Dobrotivý, premúdry a vševedúci Boh dopustil nezadlho oheň nového prenasledovania, v ktorom očistilo sa opravdivé zlato kresťanskej cnosti a stálosti od trosiek

ľahostajnosti, sebeckosti, vlažnosti vo viere a pokleslosti mravov — a ukrutný vrah cisára Filipa Arabského, Decius bol tým prostriedkom dopustenia Božieho.

7. Decius.

Kajus Messius Kvintus Trajanus Decius panoval ako cisár rímsky od r. 249. do r. 251. Narodil sa v meste Sirmiume v Pannonii, kde bol najvyšším vodcom vojanským za panovania cisára Filipa Arabského. Vojsko pannonské vykričalo ho za cisára proti Filipovi Arabskému, ktorého premohol pri Verone v Italii, zavraždil a sám ostal cisárom r. 249.

Surový a prísny vojak v slepej horlivosti svojej chcel povzniesť hneď na začiatku panovania svojeho moc štátu rímskeho, a to na starých pohánských základoch a snažil sa, aby stal sa pre Rím druhým Trajanom. I zdalo sa jemu, že kresťanské náboženstvo prekáža trvaniu, moci a sláve štátu rímskeho a že v štáte jediné náboženstvo môže byť iba výlučne pohanské, starorímske. A preto chcel vykoreniť v celej ríši kresťanov, ktorí veľmi sa boli rozmnožili za panovania predošlých cisárov. R. 250. vydal prísny rozkaz, ktorý rozposlal na všetkých miestodržiteľov a vladárov, aby vyzývali všetkých kresťanov k opusteniu viery svojej a ku vzývaniu a cteniu bohov štátnych. Ustanovený bol i čas, v ktorom dostaviť mali sa všetci kresťania ku vrchnostiam, aby obetovali modlám. Už samé vyhlásenie rozkazu cisárovho zdalo sa byť také ukrutné, že sa veriaci obávali dľa slov Spasiteľových (Mat. 24, 24), 'že by i vyvolení Boží, keď by bolo možno, celkom neboli uvedení do bludu, jako to udávajú biskup sv. Dionys, ktorý úradoval v meste egyptskom Alexandrii, a dejepisec Eusebius (H. E. VI. 41). Biskupi a kňazi mali

byť hneď pochytení dľa toho krvavého rozkazu, mučení a povraždení; chrámy mali sa porúcať; sv. Písmo a iné posvätné spisy mali sa pohabať a spáliť. Tým kresťanom, ktorí ušli z vlasti pred blížacou búrkou, mali úrady zhabať majetky a návrat do vlasti mal byť zakázaný pod pokutou smrti každému. Kresťania, ktorí dobrovoľne dostavili by sa pred vrchnosť, mali byť vypočutí a po tom nie hneď zabíjaní, ale radšej privádzaní k odpadnutiu od sv. Cirkve strašným a zdĺhavým trápením, jako hladom, smädom, žiaľom, rozličným mučením, a iba vtedy, keby neosožily tieto prostriedky, mali byť potrestaní ukrutnou smrťou. Keby súdovia cisárski boli váhavými a nedbalými v plnení tohoto krvavého rozkazu, mali byť pokutovaní bezohľadne a prísne. V každom meste s chvatom chystali úradníci cisárski škripce, klady, železné stolice, kotly, naplnené smolou, križe, drevené hranice, pripravené ku zapáleniu, divé šelmy. Bolo to, tak rečeno, prvé všeobecné prenasledovanie kresťanov, ktoré bolo nariadené po všetkých krajinách rozsiahlej ríše rímskej a to s ukrutnosťou, ktorá prevyšovala všetky predošlé prenasledovania.

Krvavé prísne nariadenie Deciovo plnili ochotne všetci úradníci štátni a sluhovia. Suroví vojaci doháňali na námestia z miest, dedín a dvorcov vonkovských všetkých kresťanov bez ohľadu na rozdiel stavu, veku a pohlavia, kde mali títo zlorečiť Spasiteľovi, kľakať pred postavenými modlami alebo sypať kadidlo do prichystaných nádob na oltároch zápalných. Kto z kresťanov nechcel zapreť vieru, kľaňať sa modlám a obetovať, bol mučený na rozpálenej železnej posteli, stolici alebo mriežkach, bol pripevnený na škripec alebo na koleso a driapaný železnými háky alebo hrebeňami na obnaženom tele, ktoré bývalo i trhané rozpálenými kliešťami.

Všetky žaláre byly preplnené okovanými hladnými a šmádnými, utrýznenými kresťanmi, ktorých očakávaly ešte ukrutnejšie muky. Toto neslýchané mučenie zapríčinilo, že mnohí vlažní kresťania, najmä bohatí a z vyššieho rodu a stavu, dali sa zastrašiť už samými prípravami k mučeniu, i zapierali sv. vieru. A svätá Cirkev oplakávala niejednoho odpadlíka. Niektorí vlažní kresťania prichádzali sami pred súdcov, dobrovoľne, a ponúkali sa, že budú obetovať modlám, i tvrdili bezočive, že nikdy neboli kresťanmi (títo boli nazývaní »lapsi«, odpadlíkmi); druhí predvedení vojakami pred stolicu súdcovskú na námestie nemohli rozhodnúť sa k mukám pre Krista Pána, bládli, triasli sa od strachu pri posmechu pohanskej sberby, i kľakali pred modlami a sochami zbožňovaných cisárov, kládli na ne vence a sypali kadidlo na oltáre zápalné (títo boli nazývaní »thurificati«, kadidlo obetujúcimi); iní obetovali modlám krvavé obety a brali účasť pri hodoch obetných (títo boli nazvaní »sacrificati«, obetujúcimi); niektorí vydávali do rúk súdcov sv. Písmo a posvätné spišy (i boli nazvaní »traditores«, oddavačmi, zradcami); mnohí bohatí chceli vyhnúť mukám a smrti tým spôsobom, že kupovali si za veľké peniaze od lakomých a podplatiteľných úradníkov cisárskych listiny (»libelli«), jakoby skutočne boli oddali sv. Písmo do rúk ich, obetovali modlám a odpadli od kresťanskej viery, ačkoľvek nebolo tomu tak skutočne a oni iba podplácali úradníkov, aby mohli oklamať krvavý súd a zachrániť seba (títo menovali sa »libellatici«, opatrení svedoctvami); druhí zase dali sa zapísať skrze podplatených úradníkov do soznamov odpadlíkov (»lapsi«), že poslušne vyhověli zákonom štátnym (i boli nazvaní »acta facientes«, skutky činiacimi). Horliví veriaci kresťania považovali všetkých týchto

slabúchov za skutočných odpadlíkov a zradcov, hano-
biacich kresťanskú vieru, ktorí v čase pokúšania k vôli
pohodliu telesnému a k vôli pohanskému svetu podvodne
zapierali Krista Pána. Mnohí vlašní kresťania dali sa
síce uväzniť a vhodiť do smradľavých žalárov, vyznávali
Krista Pána pred súdcami, ba znášali i dosť dlho vy-
trvale ukrutné muky; ale predsa konečne, trýznením
premožením, zapierali sv. vieru, jako udáva Eusebius
v dejepise svojom (H. E. VI. 41.).

Ale v tomto smutnom čase našlo sa veľiké množ-
stvo horlivých kresťanov každého stavu, povolania, veku
a pohlavia, ktorí pre Krista Pána opustili majetok, ro-
dinu a vlasť, ba i mileradi podstupovali s nadzemským
nadšením všetky ukrutné muky a potupnú smrť pred
očami zverskej sberby pohanskej. A tak očistila sa
sv. Cirkev od pliev a kúkoľ a víťazne stála nepo-
rušená prostried tejto krvavej búrky, ktorú dopustil vše-
mohúci Boh.

V samom hlavnom meste ríše rímskej, v Ríme,
podstúpil mučenícku smrť medzi prvými horlivými vy-
znávačmi pápež sv. Fabian r. 250. Ačkoľvek ukrutný
Decius všemožne sa namahal, aby nebolo viacej žiad-
neho pápeža, a domýšľal sa, že skôr povstane proti
nemu mocnému nový cisár, než bude zvolený nový
pápež, — predsa vyvolený bol r. 251. nástupca jeho
sv. Kornelius, ktorý prežil krvavého tyrana. Toho
času podstúpili smrť mučenícku v hlavnom meste cisár-
stva medzi nesčíselným množstvom i nasledujúci znač-
nejší kresťania: Abdon a Sennen, vznešení to kre-
šťania peršskí, Parthenius, vysoký úradník dvoru
cisárovho pri boku cisárovny, Kalocer, komorník
cisársky, sväté panny Anatolia a Viktoria. V iných
mestách Italie vykrvácali prepočetní vyznávači ména

Božieho. Tak podstúpili smrť mučenícku horliví vyznávači: v Tuscii, v meste Florencii Miniatus, udatný bojovník a dvaja bratia Pergentin a Laurentin; v meste Perugii Felinus a slabý stariec Marcian, Julian a druh jeho Cyriak, Marcellin a Faustin; v meste Anagni biskup sv. Magnus, Felician a zbožné panny Messalina a Sekunda; v Ravenne sv. panna Fuska a vychovávateľka jej Maura; v Nole kňaz Felix. Na ostrove Sicilii vykrvácal biskup sv. Onesimus a v meste Katanii sv. Agatha, Alfeus, Filadelfus, Grinus a Erasmus, kňazi Moyses a Maximus, a diakon Nikostratus.

Medzi všetkými premnohými mučeníkmi sicilskými vynikala sv. panna Agatha, ktorá pochádzala z vysokého a bohatého rodu. Miestodržiteľ Kvintian, ktorý zúril na ostrove proti kresťanom, dal uväzniť prekrásnu vznešenú pannu, a keď neohrozene vyznávala sv. vieru, odovzdal ju necudnej žene Afrodosii, ktorá s dcérami svojimi prevádzala hanobné remeslo. Nevinná cnostná panna vzdorovala za tridsať dní všetkým pokúšaniam vo verejnom hanobnom dome. Kvintian dal odvieť ju do mučiarnie a položiť na škripec, i ukrutne mučiť. A keď slavnostne vyznala pri hrozných boľastach, že je vernou služkou Pána Ježiša Krista, priviazali ju katovia ku stĺpu a trhali žeravými kliešťami hrud' jej. Sv. panna privolala prítomnému tyranovi: »Bezbožný tyrane, tak nie je tebe svätým ani to miesto, na ktorom kojila matka teba!« Umučenú pannu hodili katovia do žaláru, kde sa zahojily zázračne rany jej. Po nejakom čase bola predvedená opäť pred stolicu súdnu, kde súdca hrozil jej ešte strašnejšími mukami, keď nebude obetovať modlám. Sv. panna riekla: »Marné sú slová tvoje. Ne-

možno mi, že by som sa klaňala kamenným modlám a nie najvyššiemu živému Bohu. a Synovi Jeho, Pánu Ježišovi, ktorý vyliečil rany moje zázračne.« Zúrivy pohan rozkázal katom, aby obnažili sv. pannu a vláčili útle telo jej po ostrých črepopoch a žeravom uhli. Hodená do žaláru modlila sa vrúčne Bohu i oddala čistú dušu svoju Stvoriteľovi.

I v mnohých iných mestách v Europe podobným ukrutným spôsobom mučení boli vyznavači Kristovi. Tak vykrvácal v Gallii sv. Saturnin, biskup v meste Tulúse (Toulouse).

Najukrutnejšie zúrili miestodržiteľia cisárski a súdcovia na Východe. V Palestíne dvaráz mučený bol pre sv. vieru sv. Alexander, biskup v Jerusaleme až i r. 251. dňa 30. januára zomrel. V meste syrskom Antiochii zahynul po mnohom mučení biskup sv. Babylas s troma mladíkami, ktorých cvičil vo sv. viere; pred smrťou prosil katov, aby pochovali ho s ťažkými putami, ktoré nosieval v žaláre. V Armenii vykrvácali: kňaz Lemnus, Macedonia, vojak Polyuktus a priateľ jeho Nearius, Menignus, Roman, mladík Peter, Andrej, Pavel a 16-ročná panna Dionysia. V krajinách maloasijských Pontu a Kapadocii boli preplnené žaláre horlivými vyznavačmi. V meste Smyrne trpelo hrozné muky mnoho kresťanov; medzi nimi boli umučení Asklepiades, Achác, Sabina a kňaz Pionius. Keď bol Pionius uväznený, pýtal sa ho vojak, či zná príkaz cisárov. Sv. kňaz riekol: »Pravda, že známe príkaz, a tento nakladá nám, aby sme vzývali jedného živého Boha.« »Podľa námestie«, riekol vojak, »tam počuješ rozkaz cisárov, ktorý nakladá, aby si obetoval Bohom.« Na námestí bolo mnoho pohanov a židov. Pionius prehovoril k zástupu a

oduševnene vyznal, že obetovať nemôže modlám. Po výbornej reči jeho zvolali pohania: »Daj sa prehovoriť; veď taký zaslúžený muž, jakým si ty, zasluhuje dlhý blažený život!« »Pravdu máte«, odpovedal vyznavač, »život je poklad a žiadosť kresťan neopovrhne nim; ale my túžime po inom živote, ktorý je lepší. Ďakujem vám za príuľnosť; ale nepravé lichotenie je škodlivejšie než zjavná nenávisť.« I obrátil sa k súdcovi a riekol: »Keď máš rozkaz, aby si prehovoril mňa alebo potrestal: nuž pokutuj ma; lebo nikdy nenakloníš mňa k tomu, aby som obetoval modlám!« Na druhý deň odsúdil miestodržiteľ svätého Pionia, ktorý opätne vyznával pred ním neohrožene vieru svoju, na smrť týmito slovami: »Rozkazujeme, aby Pionius, ktorý rúhal sa bohom a priznal sa jako kresťan, za živa bol spálený: aby tak boli pomstiení bohovia a zastrašení ľudia.« Pokojným krokom a s vyjasnenou tvárou kráčal sv. mučeník ku drevenej hranici, odložil vrchné rúcho svoje, vystúpil na hranicu a dal sa pribiť k stĺpu. Kati podpálili hranicu a keď sv. Pionius uzrel okolo seba vyšľahnúť plamene, zvolal: »Amen! Prijmi, Pane, dušu moju!« V meste Efese zomreli medzi mnohými mučeníkmi slavne: kupec Maximus, Christoforus a Temistokles. Dľa sv. Cypriana vyznačovali sa vyznávaním sv. viery v tomto meste r. 250. tiež i Maximian, Malchus, Martinian, Dionysius, Ján, Serapion a Konstantín, horliví to kresťania, ktorí sa i 7 Spáčmi menujú. Dejepisec Nicefor svedčí, že počet mučeníkov v štáte rímskom a najmä na Východe bol taký veľký, že neľmožno vypočítať ich.

V Afrike, najmä v hlavnom meste egyptskom, Alexandrii, zúrilo prenasledovanie už r. 249. Nejaký pohanský hadač rozdráždil bol pohanskú sberbu proti

kresťanom, ktorá drancovala domy kresťanov a všemožne mučila ich. Biskup sv. Dionys Alexandrinský, ktorý bol vtedy tiež vojakmi chytený, rozpráva (u Eusebia VI., 41.), že mužovia i ženy, mládenci a starci, panny i stareny, vojaci a mešťania, a vôbec ľudia každého stavu, povolania a veku boli bičovaní, postínaní a upálení. Keď r. 250. oznámený bol v Alexandrii krvavý rozkaz cisára Decia Trajana, utiahol sa sv. Dionys na púšť následkom prosieb a naliehania veriacich svojich; i spravoval z úkrytu svojeho listovne a skrze kňazov a diakonov, ktorých tajne vysielal, veľké biskupstvo svoje. Toho času zúrila v Alexandrii mor. Pohanovia zúfali, neošetrovali ani najbližších pokrevných svojich, i zomierali bez všetkej pomoci opustení, ba ani mŕtvých svojich nepochovávali pohania v zúfalstve svojom! Ubohé pozostalé sirotky potulovaly sa hladné ulicami nešťastného mesta. Veľkodušný biskup povzbudzoval listovne veriacich svojich k dôvere v milostivého Boha a k neohrozenej oddanosti do svätej vôle Jeho, k obetovavej láske oproti bližným i nepriateľom svojim, ktorí dŕiev sužovali ich pre vyznávanie pravej viery. A kresťania prejavovali duševnú silu, zomierali pokojne s nádejou na večný život, ošetrovali obetovave nemocných kresťanov i pohanov, pochovávali mŕtvých a zaujímali sa za opustené sirotky. A túto službu lásky konali kresťania počas najväčšieho prenasledovania so strany miestodržiteľa Sabina a súdcov jeho. Sv. Dionys Alexandrinský, ktorý pri utíšení prenasledovania r. 251. navrátil sa do Alexandrie, opisuje sám muky a smrť premnohých mučeníkov. Všetky možné muky a spôsoby trýznenia boli upotrebované, aby kresťania boli donútení k odpadnutiu od viery. Mnohí podľahli mukám a pokúšaniu; ale premnohí zomreli radšej naj-

ukrutnejšou smrťou. Jeden neohrožený vyznavač bol trýznený železnými hákami a žeravými železami, tak že telo jeho bolo jednou veľkou ranou. Súdca rozkázal katom, aby krvácajúce telo vyznavačovo natreli medom, poviazali ruky a nohy a pripevnili o stĺp, aby ho pichaly komáry, muchy a iné hmyzy. Päťnásťročný vznešený mládenec *Dioskorus* bol najprv mučený a keď zapreť nechcel vieru, upotrebil pohanský súdca ohavný spôsob, aby ho priviedol ku pádu. Naložil vojakom, aby zaviedli mládenca do zahrady, aby ustlali mäkkú pohodlnú posteľ pre neho medzi voňavými kvetami, pri bubľajúcom potôčku, pod košatými stromami a na ňu priviazali ho hodbavnými páskami. Vojaci urobili tak a odišli. I priblížila sa k mladistvému vyznavačovi telesnou krásou prekypujúca verejná necudná neviestka, ktorá snažila sa všemožne, aby obmäkčila srdce mladého mučeníka a zvieť mohla jeho. Svätý mládenec nevedel si ináč poradiť v tomto pokúšaní, i odhryzol si jazyk, a keď ho hriešnica chcela lúbať, vyplul jej ho krvavý do očí: a hanobná neviestka naľakala sa, i odišla. Zadívený súdca prepustil nevinného mládenca na svobodu a dal mu čas k rozmyšľaniu, i myslel, že sa poddá a zapre vieru. Marná bola nádej pohanova; sv. mládenec hotový bol radšej umrieť smrťou mučeníckou. Staručký *Metras* bol bičovaný a potom ukamenovaný; podobne zbožná kresťanská panička, menom *Kvinta*. *Julian* a *Kronion* boli upálení na hranici; vojak *Besas*, ktorý bránil týchto neohrožených mužov Božích proti zneucteniu skrze pohanskú a židovskú háveď, bol sťatý sekerou. Po mnohom trýznení upálení boli *Makar* z *Lybie*, *Heron*, *Ater*, vojaci *Isidor*, *Epimachus* a *Alexander*. Tam podstúpili mučenícku smrť *Mapalikus* a *Kvintus*, *Arsenius*, *Nemesion*, *Amon*,

Zeno, Ptolomeus a Ingenuus, starec Julian, Dionysia, matka mnohých detí, panny Amonaria a Merkuria, ktorá bola pokročilého veku. Mnohé muky trpela sv. Apollonia, jako to svedčí sv. Dionys Alexandrinský. Pred zástupom pohanov riekla súdovi: »Jakokoľvek dlho živá budem v tomto slabom tele, chváliť a zvelebovať budú ústa moje všemohúceho Boha.« Katovia bili ju tak dlho po tvári, kým nevytlkli všetky zuby jej. I vliekli ju ku horiacej hranici a hrozili jej, že vhodia ju do praskajúcej vatry, keď neprekľaje kresťanského Boha. Vyžiadala si chvíľku času jakoby rozmýšľať chcela, čo má urobiť, a keď jej sňali putá, pokľakla a skrúšene sa pomodlila; potom, jakoby zachvátená tajnou mocou Božskou, vkročila sama do plameňov, v ktorých zhorela. Premnohí kresťania utiekli na púšte, kde mnohí zahynuli z nich hladom, smädom, nemocami, od divých zverov a zbojníkov; mnohých pochytili Arabi a odpredali do otroctva, z ktorých niektorí mohli sa vykúpiť za drahé peniaze, jako to rozpráva Eusebius (VI., 42). Niektorí kresťania začali na púšťach žiť samotársky prísny a bohumilý život, jako sv. Pavel, a položili základ k pústovníckemu a mnišskému životu.

I v iných krajinách Afriky prenasledovaní boli krvave verní kresťania, a mnohí vlašníci odpadávali od sv. Cirkve, najmä v Káthagu, kde bol biskupom sv. Cyprian. Keď rozkaz Deciov v meste bol oznámený, kričali pohania: »Cyprian prvý predhodený nech je levom!« Na mnohé prosby veriacich opustil zbožný a učený biskup mesto a utiahol sa s diakonom Ponciom na púšť, zkade riadil ohrozenú cirkevnú obec svoju. Sám píše o tom smutnom čase takto: »Veľké množstvo bratov našich zapieralo vieru hneď pri prvej

. hrozbe nepriateľovej. Neodpadúvali následkom strašného prenasledovania, ale dobrovoľne, pretože nevyšetrovaní a nezajatí bežali sami na verejné miesta, a zapierali vieru svoju. Počet ich bol tak veľký, že v zástupoch chceli odriekať sa kresťanstva. Častoráz odkladala vrchnosť záležitosť ich pre blížiacu sa noc na budúci deň. Avšak prosili, aby boli hneď vypočutí. Mnohým nedostačovalo vlastné zahynutie ich, ale povzbudzovali i druhých ku pádu; aby zločin ich bol úplným, nútili sami rodičia deti svoje, aby súčasťovali sa na obetách. Týmto spôsobom utrácaly deti to, čo dosiahovaly pri počiatku narodenia svojého.« Spravodlivý Boh trestal odpadlíkov. Sv. Cyprian rozpráva v spise svojom, »O páde«, nejeden smutný prípad o padlých kresťanoch. Jaknáhle istý vlažný kresťan zaprel vieru, onemel na skutku; iní boli obsadení zlými duchami a zúrili sami proti sebe. I píše: »Počujte, čo stalo sa v prítomnosti mojej a pred očima mojima! Rodičia malého dievčatka zutekali, i zanechali ho dojke a táto zanesla dieťa vrchnosti. Dieťa nemohlo ešte požívať mäsitý pokrm; pri modle teda, pred ktorou shromaždil sa ľud, podali dcéruške chlieb, omočený do vína, ktoré zbývalo z obety. Keď navrátila sa matka, vzala si dieťa, ktoré nebolo v stave vysloviť a vyjadriť, čo dialo sa s ním vtedy, ani uvážiť zločin. Stalo sa vtedy náhodou, keď sme zamestnaní boli pri svätosvätej Obete, že tá matka vzala dieťa svoje do chrámu. Dieťa nachádzalo sa medzi veriacimi; i zrazu znepokojilo sa pri modlitbách a žehnaníach našich, plakalo, vzdychalo, metalo sa rozhorúčene s jednej strany na druhú a duša detská, jakoby tajomstvenými mukami trápená, objavila dľa možnosti veku nemluvňacieho, čo bolo prihodilo sa s ním. Medzitým dokončená bola sv. Obeta, už podával diakon kalich

prítomným; všetci požívali z neho, ale keď prišiel poriadok na dievčatko, odvrátila maličká vnuknutím Božím tváričku svoju, zavrela krčovite perami ústička a odmietala od seba kalich. Ale diakon nepopustil, i vliat jej proti vôli niečo zo Sviatosti do ústočiek; i nasledovalo teraz plakanie a vracanie. Sviatosť Oltárna nemohla ostať v poškvvrnenom živote a v ústach, i násilne vylieval sa zo zanečistených vnútorností nápoj, Krvou Pána posvätený. Taká velikánska je moc, taká velikánska je velebnosť Pána! Svetlo dlho objavilo tajomstvo temností, a najtajnejšie zločiny objavené boli kňazovi Božiemu.« Ale väčšina veriacich nebola takou pokazenou, jako ju sv. Cyprian v horlivosti svojej biskupskej opisuje; lebo v liste svojom, mučeníkom poslanom, nadšene píše: »Ó prešľastná Cirkev naša, ktorá je milosťou Božou tak osvietená a pochvalnou krvou terajších mučeníkov tak oslávená! Drieť bola dobrými skutkami veriacich bieloskvúcou, teraz je krvou mučeníckou učená ako šarlát!« Velikým počtom kresťania vyznávali neohrozene i v Karthagu a v okolí sv. vieru pred súdcami a zástupmi pohanskými. Tí, ktorí obetovali pre Krista Pána život svoj, menovaní boli »Mučeníkmi Božími«; tí, ktorí iba všelijakými mukami boli trýznení a pri tom nepodstúpili smrť, menovali sa »Vyznavačmi Pána«. Krvavým prenasledovaním očistila sa sv. Cirkev od vlašných údov a verní osvedčili skvele stálosť svoju vo vyznávaní pravdy Božej.

V tomto krvavom prenasledovaní bol uväznený i učený Origenes v meste Tyruse, a ukrutne mučený. Dejepisec cirkevný rozpráva o tom nasledovne (Euseb. H. E. I. VI., c. 39): »Jaké muky podstúpil Origenes počas prenasledovania kresťanského učenia,

čítať možno v listoch jeho. Z týchto dozvedeli sme sa, že bol hodený do žaláru a že na hrdlo jeho železná reťaz bola hodená. Nohy jeho boli rozťahnuté za viacej dní v klade, do ktorej boli zastrčené. Pod ním zapálený bol oheň; a týmito a inými mukami chceli donútiť jeho k odpadnutiu. Ale Origenes trpel všetko neohrožene a s dôverou očakával smrť, ktorú však súdcovia náročky chceli prekaziť. A jako sám znášal všetky muky so zmužilou silou, usiloval sa oduševňovať i ostatných prítomných, ktorí potrebovali útechy, užitočnými povzbudzujúcimi rečami ku kresťanskej stálosti a vytrvalosti.« Súdcovia marne hrozili Origenesovi, slavnému učiteľovi Cirkve, že upália ho. Nedal sa nakloniť ku pádu ani mukami ani žiadnymi hrozbami. A súdcovia prepustili ho na svobodu, keď videli, že namáhanie ich je marné. V žaláre napísal viacej povzbudzujúcich a napomínajúcich listov iným vyznavačom. Boh ukrátil čas krvavej zkúšky; lebo netrvala iba za dva roky.

R. 251. vybral sa ukrutný Decius Trajanus i so synom svojim Deciom, spoluvládárom, na Dunaj proti Gothom. Vojsko rímske napadlo pod vodcovstvom cisárovým Gothov. V krvavej seči padol pred očima cisárovými vlastný syn jeho, césar Decius. Otec cisársky privolať zmäteným bojovníkom: »Iba jeden bojovník padol!« I vrhol sa medzi nepriateľov, aby pomstil smrť jediného syna svojho; ale kôň jeho utonul v bahne, v ktorom Decius bol zabitý Gothami, alebo zadusil sa v blate. Víťazi nepochovali počestne telo cisárovo, jako by sa to bolo slušalo, než nechali ležať ho v blate, kým nerozvláčily ho divé zvery. A kresťanský spisovateľ Laktanc (od r. 250. do r. 325.) zvolal: »Tak hynú nepriatelia Boží!« Nástupcom jeho v cisárstve stal sa

8. Gallus.

Cestius Vibius Trebonianus Gallus panoval od r. 251. do r. 253. Celú krátku panovnícku dobu jeho zaujaly práce a boje s Gothami a s domácimi nepriateľmi. Podarilo sa jemu, že pohnul Gothov k opusteniu Illyrie, ktorú boli opanovali; ale bol nútený ponechať im veľkú korisť, naplienenú na území rímskom; áno prisľúbil nenávideným Gothom i poplatok z pokladnice štátnej, čo Rimanov veľmi obrážalo. V týchto nepokojoch v štáte rímskom požívali kresťania po smrti ukrutného Decia v prvom roku panovania cisára Galla uľavujúci blahoslavený pokoj a to tým viac, že v štáte rímskom, najmä v mestách Ríme, Karthagu a Alexandrii veľký mor zúrila a zaujímal mysle prestrašených pohanov.

Mnohí vlašní kresťania, ktorí zo slabosti ľudskej a zo strachu pred hroznými mukami odpadli boli od sv. Cirkve počas prenasledovania pod Deciom a zapreli vieru svoju, zatúžili znovu po pripojení sa ku sv. Cirkvi. Srdečne ľutovali a oplakávali poblúdenie svoje a odpadnutie, i boli hotoví podrobiť sa každému i najťažšiemu pokániu, aby smierili sa s Bohom, napravili dané pohoršenie a zabezpečili duševné spasenie svoje. Za takýchto kajúcnikov orodovali u biskupov mnohí svätý vyznavači Pána Ježiša Krista, ktorí na tele svojom ešte posiaľ nosily znaky pretrpených múk za svätú vieru, i prosili biskupov a pápeža, že by prijali kajúcnikov do obcovania cirkevného a uložili im primerané pokánie. Sv. Kornel, pápež rímsky, sv. Cyprian, biskup a metropolita v Alexandrii a iní mnohí biskupi prijímali kajúcnikov do lona sv. Cirkve, keď títo boli ochotní náležite konať uložené pokánie, ktoré častoráz i za roky

malo trvať. Proti tomuto milostivému zachádzaniu s kajúcnyimi odpadlíkmi povstal r. 251. v Ríme marnomyseľný kňaz Novacian, ktorého svedení prirvženci vyhlásili za pápeža proti sv. Korneliovi. Novacian nechcel nijako pripustiť, aby kajúci odpadlíkom dostávaly sa odpustenie a milosť od sv. Cirkve, čoby i činili jakékoľvek veľké pokánie. I v Karthagu povstal proti sv. Cyprianovi marnivý kňaz, menom Novatus, ktorý však tvrdil opak toho, čo Novacian v Ríme, a síce, že do lona sv. Cirkve prijímať sa môžu, ba i majú všetci odpadlíci, ktorí sa hlása, a čoby nečinili i žiadne pokánie. Pápež, sv. Kornel, svolal do Ríma snem cirkevný, ktorý odsúdil bludy Novacianove.

Sv. Cyprian napísal r. 251. proti Novacianovi skvelý spis svoj »O jednote v Cirkvi«, v ktorom hovorí: »Roztržky povstávajú, že s opovážlivou bezbožnosťou niektorí opovrhujú biskupa, ktorý predsa iba on jediný môže byť v Cirkvi, a že opovrhujú toho, ktorého poslal Boh. Len jedon je Boh, len jedon Kristus, len jedon stolec biskupský, ktorý bol založený počiatčne Petrom a to dľa rozkazu Pánovho. Nikto nesmie ustanoviť druhý oltár ani druhé kňazstvo. Druhý oltár stavia ten, kto ustanovuje nového biskupa (pápeža) na miesto toho, ktorého postavila Cirkev. Všetko, čo počinajú ktoríkoľvek ľudia oproti ustanoveniu Božiemu, je nepravé, svetské, bohorúhavé. Cirkev Kristova je podstatne jedna, i nemôže byť rozdelená nikdy. Kristus učil nás, že ovčinec je iba jedon. Aby túto jednotu učinil zrejmou, založil Pán Cirkev Svoju na jednom jedinom, na Petrovi, ktorému oddal moc kľúčov. Kornel bol povýšený na stolec (prestol) biskupský dľa pravidiel kanonických. A preto, kto vydáva sa za biskupa (pápeža) okrem neho v Ríme, ruší sväzok jednoty; toho vyvolenie

nemôže byť zákonné. ten je nesvätým, rozkolníkom, cudzincom (votrelcom). On je nástupcom nikoho; on sám začína; on sa namáha založiť novú Cirkev, celkom Cirkev ľudskú na miesto Cirkve Božej. Toto urobil Novacian. Vyvolený bol navzdor všetkým zákonom a kázni cirkevnej a síce skrze poblúdilých nespokojencov, ktorí opustili opravdivého pastiera svojeho. Keď raz vyvolený je právoplatne pastier, nuž nesmie byť iný ustanovený. Nesmiernym zločinom je tá snaha, ktorá chce vyvoliť druhého (biskupa, pápeža); takým veľkým zločinom je ona, že ani mukami nemožno dosťučiniť zaň. Niet mučeníka mimo Cirkve. Rozkolníci môžu byť usmrtení; ale nikdy nebudú korunovaní. Kto rozptyľuje stádo Pánovo, je nečistým, cudzincom, nepriateľom. Nikto nemôže mať Boha za Otca, kto nemá Cirkev za matku!*) A pápežovi sv. Kornelovi vyjadruje sv. Cyprian blahopranie svoje a iných biskupov, že trpel pre Krista Pána a potom píše: »Skrze obapolnú lásku, ktorou sme sbratrení vzájomne, žiadame Teba a napomíname, jako len vládzeme, najmilejší Bratre náš, keď nás poučila prozreteľnosť Pánova a upozornilo nás milosrdenstvo Jeho, že deň posledného zápasu a boja nášeho veľmi sa približuje, aby sme sa postili s ľudom, strážili a sa modlievali. A preto vzdychajme neprestajne a modlievajte sa k Bohu. Veď zbroje nebeské sú to, ktoré nám udelujú odvahu, vytrvalosť a silu; tieto sú duševnou pevnosťou našou a oružím (železným rúchom a štítom) Božím, ktoré ochraňujú nás. Žiadon z nás nech nezabúda na druhého; jedno srdce, jedna myseľ nech nás obživujú; modlievajte sa neprestajne tu i tam jedni za

*) Nech si povšimnú tieto zlaté slová všetci rozkolníci a bludoverci. P ô v.

druhých, a koho z nás Pán skôr povolá, ten nech zostáva ešte i u Boha v láske našej, i nech neprestáva modlievať sa tam ku milostivému Otcovi za bratov svojich a sestry.« R. 252. vydržieval sv. Cyprian synodu v Karthagu proti sekte Novacianovej, na ktorej pri poradách súčastilo sa 66 biskupov afrických. Pravoverní biskupi prijímali dľa učenia Cirkve apoštolskej a dľa príkladu Spasiteľa kajúcnych odpadlíkov opäť do lona sv. Cirkve, keď títo konali uložené pokánie; ba častoráz odpúšťali niektorým horlivým kajúcnikom i čiastku uložených časných trestov a prijímali ich i pred časom, ktorý bol určený ku pokániu, do lona sv. Cirkve, a to skrze zásluhy svätých mučeníkov a na prímluvu horlivých vyznavačov Pána Ježiša Krista, pre ktorého boli podstúpili muky. Tým činom položený bol vo sv. Cirkvi základ k odpustkom. A kresťania, otúžení krvavým prenasledovaním vo sv. viere, objavovali predošlú obvyklú horlivosť svoju v láske k Bohu a ku blížnym, bez ohľadu na to, či sú títo kresťania alebo Židia a pohania, a to najmä v nešťastí, ktoré zapríčiňoval zúrací mor. Ano, tento strašný mor bol príčinou, že v najkrajšom svetle zaskvela sa láska kresťanská. Keď pohania utekali v zúfalstve z nakazených domov, nespomáhali žiadnemu nemocnému, vyhadzovali z domov svojich polomrtvých a zomrelých, — vtedy sbierali obetovaví kresťania milodary pre biednych pohanov, opatrovali so zapieraním seba nemocných, pochovávali mrtvých. A najmä sv. Cyprian napomínal veriacich svojich, aby prejavovali ustavične vieru svoju a lásku k nepriateľom pohanom. Kresťania africkí nasledovali ochotne radu zbožného a učeného arcipastiera svojeho, a pohania prinútení boli obdivovať obetovavú lásku kresťanov, ktorých drier opovrhovali, nenávideli a prenasledovali.

I píše sv. Cyprian, že tento mor posilnil verných a prebudil ochablých kresťanov, napravil pokleslých, obrátil mnohých pohanov a odzbrojil nepriateľov. Ačkoľvek mnohí kresťania popri obetovavej láskavosti svojej morom sa nakazili a pomreli, predsa neprestávali pomáhať bližným svojim; lebo boli presvedčení, že smrť, podstúpená v službe lásky k bližným, má takú cenu u Krista Pána, jako smrť mučenícka, pre vyznávanie učenia Kristovho podstúpená. A predsa tento mor bol príčinou i smrti mučeníckej mnohých vyznavačov Kristových.

Cisár Gallus vydal r. 252. rozkaz, aby sa konaly obety bohom štátnym za odvrátenie zúriaceho moru. Pohanskí žretci nastojili, aby i kresťania obetovali modlám, o ktorých kresťanoch hovorili jak zlomyseľní a úskoční žretci, tak tiež, nimi navdaná, pohanská pôverčivá sberba, že oni sú príčinou moru, ačkoľvek i sami osočovaní kresťania morom umierali. Cisár Gallus, nenávidený Rimanami, chcel sa zavďačiť pohanom, i dopustil, že boli prenasledovaní kresťania, a najmä biskupi ich a kňazi. Sv. Cyprian bránil v meste Karthagu kresťanov proti nespravodlivému osočovaniu a násilnostvám neľudským, i dokazoval skvelými spisami svojimi, že tejto strašnej pohromy vinní sú skôr pohanovia než nevinní kresťania, i privolával im: »Pre neprávosti vaše hnevá sa Boh a tie sú ešte o mnoho väčšie než tento trest! Vy hneváte sa, jakoby ste pre nešlachetnosti svoje zasluhovali niečo dobrého. Pozorujte hriechy svoje, a zaiste prestanete sťažovať si na Boha a na nás!« Kresťania nemohli obetovať modlám. Žiadnymi hrozbami nedali sa zastrašiť. Ani jedného odpadlíka nebolo za tohoto prenasledovania: prísna a predsa milostivá kázeň cirkevná upevnila ich vo sv. viere a trpezlive znášali muky, vyhnanstvo a ztratu majetku, na

ktorý siahaly úrady cisárske. Najviac trpeli bohatí kresťania, biskupi a kňazi, z ktorých mnohí podstúpili smrť mučenícku. Pápež sv. Kornel bol prvý, ktorý r. 252. dosiahol korunu mučenícku. Driev bol vypovedaný do vyhnanstva do mesta Centum Cellae (teraz Civita-Vecchia), kde neskôr bol umučený. Nástupca jeho sv. Lucius, ktorý riadil sv. Cirkev iba za 8 mesiacov a vydal spis proti Novacianom, bol tiež poslaný najdriev do vyhnanstva a potom r. 253. bol sťatý. Učený kňaz rímsky sv. Hippolyt bol priviazaný na bujné žrebce, ktoré roznosily sv. mučeníka po kričkoch a skalách. Posledné slová jeho boli: »Pane, oni roztrhali telo moje, Ty prijmi dušu moju!« Veriaci kresťania pospiechali s plačom za ním a sbierali krvavé kusy tela jeho, ktoré ostaly na ceste, i prechovávali ich ako drahocenné ostatky. I zbožný vojanský dôstojník Cerealis a manželka jeho Sallustia, ktorých sv. Kornel bol vyučil vo viere a v ktorých dome on i sv. Lucian sa skrývali, podobne vznešený Galacian a pannenská manželka jeho Epistema podstúpila r. 253. smrť mučenícku.

Medzitým riasť nespokojnosť Rimanov oproti cisárovi Gallovi a keď Emilian, vodca vojenský a miestodržiteľ jeho v Pannonii, vo víťaznej bitke porazil Gothov, ktorí zase vpadli vierolomne do územia rímskeho, a tiež rozdelil veľkú korisť medzi víťazných bojovníkov svojich, vyhlásilo vojsko tohoto za proticisára a cisár Gallus i so synom svojim a spolupanovníkom Volusianom bol r. 253. vlastným vojskom zavraždený.

Po mnohých rozbrojoch stal sa dľa vôle väčšiny vojska a senátu nástupcom Gallovým na tróne cisárskom

9. Valerian.

Cisár Valerian, ktorý panoval od r. 253. do r. 260., za štyri prvé roky poprial kresťanom takého pokoja, jako žiaden cisár pred ním. Kresťania zaujímali prvé miesta v paláci jeho, najpoprednejšie rodiny rímske vyznávaly sv. vieru, v celej ríši stavané boli kresťanské chrámy. Toho času bol pápežom sv. Štefan I., ktorý mohol svobodne riadiť sv. Cirkev; on vyslovil, že je platný krst i kacierami udeľovaný, keď sa udeľuje v mene najsv. Trojice Božej. Učiteľia Cirkve sv. Cyprian, sv. Dionys Alexandrinský, Origenes a iní mohli voľne pôsobiť slovami a spisami na šírenie sv. Cirkve; ale slavný učiteľ Cirkve Origenes netešil sa dlho z priaznivého pokoja; lebo pretrpené pod Deciom muky podkopaly zdravie jeho, i usnul v Pánu v meste Tyruse r. 254.; telo jeho bolo pochované v chráme biskupskom pri hlavnom oltári.

Toho času pôsobil za povznešenie pohanstva a proti kresťanstvu novoplatonský filosof Plótinus, žiak Ammonia Sakkasa, ktorý účinkoval v Alexandrii a v Ríme a napísal 54 knihy. Zomrel r. 261. I sám cisár Gallus počúval blúznivé prednášky jeho. On je vlastne zakladateľom novoplatonskej filozofie, ktorá domáhala sa zvelebiť pohanstvo a nad kresťanstvo povzniesť. Mal veľký vplyv i na cisára Valeriana a štvral ho proti kresťanom.

Behom času obľúbil si Valerian čarodejníka (theurga) egyptského, menom Makriana, ktorého povýšil na vysokú hodnosť dôchodného cisárskeho a ktorý sa vyznačoval popri tajnej vede egyptskej jako vojvodca a vtipný radca štátny; ale pri tom i jako pohan veľmi nenávidel kresťanov. Makrian obznámil cisára s tajnou

vedou čarodejníctva egyptského, ktorú si tento oblúbil tak, že i sám zaoberal sa s nečistými posväteniami a inými hanobnými obradami a obetami, áno na radu Makrianovu sám zabíjal nevinné deti, aby s ním skúmal z čriev ich budúce veci, aby najmä dopytovať sa mohol o zdare alebo nezdare vojny, ktorú s Gothami a Sarmatami viedol na Dunaji. Takým spôsobom nakazil sa pôverčivý cisár a riadil sa dľa vôle podvodného radcu a priateľa svojego vo všetkých záležitostiach ríše. Milostníkovi Makrianovi zavádzali vysokopostavení kresťanskí úradníci na dvore cisárskom, i začal podpičovať cisára Valeriana proti kresťanom. Nahovoril jemu, že kresťania prekážajú pri čarodejníctve jeho, že nemôže pre nich vyspýtať budúci výsledok vojny s barbarmi; lebo, jako sv. Dionys Alexandrinský píše v liste Hermanionovi, že Makrian tvrdil, jakoby sa nachádzali »medzi nimi (kresťanmi) takí, ktorí prítomnosťou svojou a pohľadom svojím alebo dýchaním svojím a hlasom môžu zničiť moc démonov (bohov)«. Ano, prešibaný a zlostný Makrian tvrdil, že vojna iba vtedy dopadne víťazne pre Rimanov, keď bude vykorenené kresťanstvo, na ktoré sa hnevajú bohovia, pretože kresťania rúhajú sa bohom. Takými zlostnými výmyslami popudený bol pôverčivý Valerian proti kresťanom. I aby neztratil dôveru u pohanov a pri tom aby naplnil vyprázdnenú pokladnicu štátnu zhabanými majetkami mnohých zámožných kresťanov, zamýšľal dobre premysleným postupným spôsobom napádať kresťanov, aby celkom vykorenil ich. R. 257. vydal návodom Makrianovým rozkaz, aby kresťania pod pokutou smrti neschádzali sa ku službám Božím ani v chrámoch, ani na miestach pohrabných. Tým chcel prekaziť, aby kresťania vzájomne sa nepovzbudzovali v stálosti a vytrvalosti vo

viere. Biskupom a kňazom nakladal rozkaz, aby nielen Bohu, ale i modlám prinášali obety, a keby to nečinili, aby boli vypovedaní z cirkevných obcí do vyhnanstva, i aby zjavní nepriatelia bohov boli mučení a odpravení.

Prenasledovanie kresťanov začalo sa hneď r. 257. v Ríme, kde prvý vykrvácal pápež sv. Štefan I. Podobne obsiahli korunu mučenícku s najvyšším pastierom svojim: kňaz sv. Eusebius a diakon Marcellus; zázračným spôsobom obrátený Maximus; vznešení manželia Adrias a Paulina a deti ich, Neon a Maria; Nemesus a dcéra jeho Lucilla; vlastné sestry Rufina a Sekunda, dcéry senátora rímskeho a mnoho iných. Stolica sv. Petra obsadená bola sv. Xystom II., ktorý ukrývať sa nútený bol v katakombách. V Afrike zúrilo prenasledovanie najmä v hlavnom meste egyptskom Alexandrii a v ľudnatom meste Karthagu. Miestodržiteľ egyptský predvolal si biskupa sv. Dionysa Alexandrinského s jedným kňazom a tromi diakonami, a vyzval ich, aby obetovali bohom štátnym. Sv. biskup a učiteľ Cirkve riekol odhodlane: »Nezmením vieru svoju, ani neprestanem byť kresťanom, a vedľa jedného pravého Boha nemôžem ctíť bohov vašich!« Miestodržiteľ riekol: »Idte teda do vyhnanstva a pod ztratom hlavy ostanete v ňom!« A sv. biskup odišiel do vyhnanstva s kňazmi svojimi a spravoval ztade osirotenú, ťažko zkušánú, cirkevnú obec svoju. Podobne stalo sa v Karthagu so sv. Cyprianom.

Thuscius Cecilius Cyprianus pochádzal zo vznešeného rodu a jako pohan bol za dlhé roky slavným učiteľom rečníctva, a iba v pokročilom veku čítaním sv. Písma stal sa kresťanom (r. 246.), i vyznal: »Zdalo sa mi byť veľmi ťažkým znovu byť zrodeným

s podržaním toho istého tela. Veď jako je i možno zrazu odložiť zastaralé pochopy a obyčaje, ktoré sú hlboko zakorenené a ktoré staly sa druhou prírodou našou? Jako možno priučiť sa striedmosti, keď je človek pri-
vyknutý na štedre naložený a chutný stôl? Jako môže človek, ktorý objavoval sa vo skvostnom rúchu a zlatom i purpuro-
m sa jasal, uponižiť sa k jednoduchému prostému odevu? Ale keď oživujúca voda obmyla škvrny
predošlého života mojeho, a keď očistené srdce moje
ohsiašlo s hora svetlo a ducha nebeského, zbadal som
zadivený, že pochybovanie moje mizne; všetko bolo
mi zjavným, všetko jasným; našiel som ľahko, čo zdalo
sa mi nemožným.« - Od toho času, čo svetársky drier
Cyprian prijal sv. krst, stal sa príkladom a zrkadlom
svätého života a horlivosti za sv. vieru, ktorú mohutne
bránil skvelými spisami svojimi a rozširoval. Jako biskup
(r. 248.) zaujímal popredné miesto medzi súčasnými
správcami sv. Cirkve. Preto pýta sa životopisec jeho,
diakon Poncius: »Kto je v stave dostatočne opísať,
jako Cyprian zastával povýšenú hodnosť svoju? ... Sú
biskupi, ktorí povinnosti stavu svojho iba jako takí
poznávajú a iba jako biskupi skutočne konajú ich; ale
Cyprian bol vždycky biskupom a dôstojnosť biskupská
nečinila ho biskupom, ale prevzala ho už jako takého.
I horlivosť jeho neobmedzovala sa jedine na starostlivosť
o sverenú jemu stádo.« On staral sa o zdar celej sv.
Cirkve. Tohoto horlivého a učeného pastiera sv. Cirkve
predvolal si v Karthagu miestodržiteľ severnej Afriky
Aspasius Paternus a riekol: »Mám rozkaz od cisára,
aby všetci poddaní vyznávali náboženstvo, ktoré sám
vyznáva. Kto si ty?« Sv. biskup odpovedal: »Ja som
kresťan a biskup! Neuznávam iba jedného Boha, ktorý
stvoril nebe i zem. Tento je pravým Bohom, ktorému

sa klaníme a ku ktorému najmä o šťastie cisárovo sa modlievame.« Miestodržiteľ riekol: »Žiadam od teba, aby si mi udal ostatných kňazov!« Sv. Cyprian odhodlane riekol: »Nemôžem zradiť ich. A veď i same zákony vaše zakazujú to a odsudzujú udavačov.« Súdca rozhodol: »Teda id' do vyhnanstva!« A sv. biskup odišiel do mestečka Kurubisu, ktoré neďaleko Karthaga ležalo pri brehu morského. Súčasne vypovedaní boli z cirkevných obcí svojich i mnohí iní biskupi a kňazi africkí do pustých miest, kde znášali mnohé trápenie. Sv. Cyprian riadil písomne stádo svoje a tešil vyhnančov srdečnými a dojímavými slovami. Keď sa dozvedel o utrpeniach stálych vyznavačov a mučeníkov v Ríme a v druhých mestách, písal bratom svojim trpiacim: »Počujem, že niektorí z vás sú ovenčení už korunou mučeníckou, že iní nachádzajú sa blízko tohoto víťazstva a že všetci, celé, slávy hodné, množstvo v žalároch stenajúcich je oduševnené podobnou odhodlanou myslou ku nastávajúcemu boju S obdivom pozeralo prítomné množstvo (pohanov) na boj nebeský, na zápas Kristov. Zadivilo sa, keď videlo, ako neohrozene stáli sluhovia Kristoví medzi mučením s vyjasneným čelom, s celkom čistým srdcom a nie síce pozemskými strielkami, ale štítom viery a silou Božou ozbrojení. Bolo to nádherné divadlo, keď bolo možno vidieť, ako sa osvedčovali mučení o mnoho smelšími a silnejšími než trýznitelia ich. Nepremožiteľnú vieru ich nemohly premôcť ani dlho trvajúce, ani často opakované muky.«

Valerian presvedčil sa, že rozkaz jeho nie je úspešným, že tými prostriedkami nevykorení kresťanstvo, ani nepotlačí, a keď i pohanská väčšina s vladárením jeho nebola spokojná a Peršania a iné susedné národy vojnou jemu hrozili a pri tom pokladnica štátna bola

vyprázdnená, obával sa o trón svoj, i vydal r. 258. nové krvavé nariadenie miestodržiteľom a vladárom, aby usmrtovali všetkých kňazov, biskupov a diakonov, ktorí by nechceli obetovať bohom štátnym; aby senátori a veľmoži rímski pozbavení boli dôstojností a úradov i majetku svojeho, a keby nezapreli Krista, aby i oni boli pokutovaní smrťou mečom; aby vznešené panie a panny kresťanské boli posielané do vyhnanstva a značný majetok ich shabal sa pre pokladnicu štátnu, aby dvorskí úradníci cisárski a sluhovia (caesarjani) boli pozbavení úradov a služieb, aby zhabaly sa pre štát majetky ich, aby do pút boli okovaní a zavlčení na majetky cisárske ku poľným a iným prácam, keby sa zriecť nechceli viery kresťanskej. Úradníci cisárski sledili za biskupmi, kňazmi a zámožnými kresťanmi v celej ríši, aby mohli plniť krvavý rozkaz cisárov. V Ríme hneď r. 258. dňa 6. augusta, uväznený bol medzi prvými kresťanmi v katakombe Pretextatovej pápež sv. Sixtus II., bývalý ľubomudrc athénsky, priateľ sv. Cypriana, ktorý počas prenasledovania preniesť dal ostatky sv. apoštolov Petra a Pavla do katakomb (podzemných hrobitovov kresťanských), v ktorých odbavoval i služby Božie. Sv. Sixtus II. bol odsúdený ku smrti. Keď bol vedený na miesto popravné, odprevádzal najvyššieho pastiera horlivý diakon jeho Laurenc, ktorému sveril pápež majetok cirkevný a zaopatrovanie kresťanských chudobných, vdov a sirôt, a s plačom túžobne volal: »Kam ideš, otče môj, bez syna? Kam ideš svätý biskupe bez diakona svojeho? Nikdy neprinášal si obeť na oltáre bez sluhu svojeho! Či som stal sa nehodným? Nenechaj mňa tu, svätý Otče!« Svätý pápež tešil láskavými slovami milovaného mladého diakona, ktorý chcel umrieť s ním; napomínal ho, aby zachránil majetok

cirkevný, na ktorý číhajú pohania a zaopatril chudobných, a konečne hlboko pohnutý riekol: »Neopúšťam ťa, synu môj! Na teba, ktorý si v mladistvej sile postavený, čaká ešte väčšia skúška a slavnejšie víťazstvo: ja budem pre starobu svoju šetrený; o tri dni budeš nasledovať mňa!« S radosťou poberal sa svätý diakon z popravného miesta, kde bol sťatý pápež sv. Sixtus II., ukryl drahocenné poklady cirkevné, podelil peniaze medzi chudobných a pripravoval sa ku predpovedanému boju. Vladár rímsky dozvedel sa, že cirkevná obec kresťanská má drahocenné poklady, i dal uväzniť Laurencu a riekol jemu: »Vy kresťania ponosujete sa, že zachádzame s vami tvrdo! Nechcem teraz použiť mučenia; žiadam iba podobrotky od teba, čo môžeš dať. Zním, že kňazia vaši užívajú pri službách Božích zlaté a strieborné nádoby. Boh kresťanov nedoniesol vraj na svet poklady, lež iba slová; nech sa teda tými uspokojí. Vyďaj mi poklady; cisár potrebuje ich ku zaopatreniu vojska!« Laurenc odpovedal: »Pravda je, Cirkev naša je bohatá, ani cisár nemá také poklady! Ukážem ti veľkú čiastku ich, len popraj mi, prosím času, kým všetko usporiadam.« Vladár povolil tri dni a prepustil jeho. Sv. Laurenc pripravoval sa modlitbami a skrúšeným pokaním ku duševnému zápasu, shromaždil chudobných, počtom okolo 1500, ktorých svätá Cirkev vydržovala, do chrámu, i povolal tretieho dňa do neho vladára a riekol: »Hľa, toto je poklad, ktorý som chcel ukázať tebe! Tento poklad opatrujte, i Rím i cisár i ty, pokiaľ sa vám bude ľúbiť.« Vladár rozpálil sa hnevom. Sv. Laurenc pokojne sa pýtal: »Čo-že sa hneváš? Zlato je ničomný kov a prameň všetkých neprávostí! Opravdivým zlatom je svetlo Božie, ktoré osvecuje týchto chudobných. Perlami a drahokamami sú tieto

panny a vdovy; ktoré tvoria korunu Cirkve.« Roz-
 vzteklený vladár zvolal: »Znám, že vy kresťania honosíte
 sa tým, že opovrhujete smrťou; ale nemysli, že zomreš
 náhlou smrťou: budeš zomierať zdĺhavou smrťou!« I roz-
 kázal doniesť železné mriežky, a katovia priviazali ne-
 ohroženého vyznavača reťazami na ne i podkladali
 žeravé uhlie. Sv. mučeník modlil sa a prespevoval žalmy;
 tvár jeho žiarila nadzemskou blaženosťou, keď mladé
 telo jeho bolo pečené. Po chvíli riekol žartovne k vla-
 dárovi: »Telo moje už dosť je upečené na tejto strane;
 rozkáž, aby ho obrátili na druhú stranu.« Na pokynutie
 vladárovo obrátili kati sv. Laurencu na druhú stranu
 a po chvíli pokojne riekol: »Už telo moje dosť je upe-
 čené; môžeš z neho jesť.« I obrátil oči svoje k nebu
 a hlasno modlil sa za obrátenie Rimanov. A tíško usnul
 v Pánu. Vznesení Rimania, ktorí boli obrátení zázračnou
 trpezlivosťou a svätosťou jeho, počovali čestne ostatky
 jeho. Toho času podstúpili v Ríme mučenícku smrť:
 sv. Basilla, panna, pochádzajúca z rodu cisárskeho;
 sv. Eugenia, vznešená bohatá panna a sluhovia jej
 Prothus a Hyacint, sv. Digna a Emerita,
 Lucilla a Flora; sv. Agrippina, panna. Stolica
 sv. Petra ostala odo dňa 6. augusta r. 258., keď sv.
 Sixtus II., pápež bol sťatý, až do 21. júla r. 259. ne-
 obsadenou. Tak zúrili pohania v Ríme! Toho času
 vykrvácal v Gallii sv. Poncius. V Španielsku bol
 upálený sv. Fructuosus, biskup v Tarrakone,
 i s dvoma diakonami svojími.

V Afrike tiekla krv mučenícka potokami. Sv.
 Dionys Alexandrinský žil s kňazmi svojími vo
 vyhnanstve na púšti; i riadil ztade cirkevnú obec svoju
 v Alexandrii, ktorá nielen prenasledovaním od po-
 hanských úradov, ale bola trápená i morom a hladom.

V Cirthe (Lambesse) podstúpili smrť mučenícku: sv. Lucius, Montanus, Flavianus, Jakob a Marian. Inde vykrvácali: sv. Pavel, Geroncius, Január, Saturnín, Sukcessus, Julius, Katus, ďalej panie a panny sv. Pia, Germana, Maxima, Donatilla a Sekunda. V meste Ťtike, neďaleko Karthagu, hodené bolo do vápenných jám 150 kresťanov, keď boli postínaní (preto sa menujú »Massa candida«, skvelé množstvo). I sv. Cyprian bol odvedený z Kurubisu do predmestia Karthagu, kde bol strážený. Veriaci z mesta a z celého biskupstva navštevovali milovaného arcipastiera svojho a celú noc zotrvali pred domom, kde bol strážený. I dal si ho miestodržiteľ predviesť na letohrádok. Na ceste upozornil vojak sv. starca, ktorý následkom veľkej páľčivosti slnca celý bol spotený, aby si prevzliekol rúcho. Svätý muž odpovedal: »Nie je hodno vyhľadávať poľahčenie proti utrpeniu, ktoré i tak nezadlho sa skončí.« Miestodržiteľ pýtal sa, či sa menuje Cyprianom. Pokojne riekol sv. biskup: »Ja som.« Miestodržiteľ hovoril: »Cisár rozkazuje ti, aby si obetoval bohom štátnym.« Sv. Cyprian riekol odhodlane: »Nikdy neurobím to!« »Rozmysli si, čo robíš,« napomínal miestodržiteľ Galerius Maximus. Svätý muž riekol neohrozene: »Nemám čo rozmýšľať pri takej vážnej veci!« Galerius Maximus poradil sa so súdcami a vyniesol výrok súdu: »Už dávno priznávaš sa k neznažstvu a nepošťastilo sa cisárovi nakloniť teba k lepšiemu náhľadu. Ponevác si hlavou zkazonosnej sekty, majú si z teba príklad brať tí, ktorých navádzal si k neposlušnosti; i treba je, aby plnenie zákonov bolo utvrdené krvou tvojou.« I vzal tabličku, na ktorej bol výrok napísaný, a prečítal ho: »Rozkazujeme, aby Cyprian, biskup Karthaga, nepriateľ bohov, bol mečom

odpravený!« I odvedený bol sv. biskup na popravné miesto neďaleko Karthaga. Veľký zástup veriacich odprevádzal biskupa svojeho. Katovi dal vyplatiť sv. Cyprian 25 zlatých peňazí. Smúfacie stádo svoje napomínal srdečnými slovami ku stálosti vo svätej viere. Pokľakol a dlho sa modlil. Potom začal si zaväzovať ručníkom oči a keď ho nemohol zauzliť na týle, pristúpil kňaz jeho a diakon, aby mu preukázali poslednú službu. Sv. biskup prekrižoval si na prsách ruky a kat soľal mu hlavu. Veriaci namáčali ručníky svoje do krvi mučeníkovej a prechovávali ich jako sv. ostatky. Po mučeníckej smrti jeho zomreli tu mnohí kresťania, medzi nimi i sv. Montanus s inými 8 súdruhmi. Sami opísali utrpenie svoje v žalároch. Keď boli vyvedení ku sťatiu, shromaždilo sa veľké množstvo kresťanov a pohanov na popravné miesto. Nadzemská radosť žiarila z očí sv. mučeníkov. I napomínali kresťanských bratov ku stálosti a pohanom privolali: »Kto obetuje nepravým bohom, zahynie na veky! Hnušnou bezbožnosťou je: opustiť pravého Boha a klaňať sa diablom!« Mnohí pohania prijali sv. krst.

I v Asii tiekla mučenícka krv. Do mesta Cesaree v Palestíne prišli horliví kresťania z okolia a sami udávali sa súdu. I predhodení boli títo horlivci divým šelmám v divadle; menovali sa Priskus, Malchus a Alexandrin; s nimi zomreli sv. Juliana a brat jej Pavel. V meste Antiochii syrskej umučení boli mnohí; medzi prvými sv. Niceforus. V meste Cesarei, v krajínke Kappadocii, dal mladík sv. Cyrill skvelý príklad stálosti vo viere všetkým dospelejším, ktorí sa obávali múk a zo strachu náchylní boli obetovať modlám. Otec jeho bol bohatý pohan. Zbožný mladík mával v ústach vždy meno Božie Ježiš, ktoré oduševňovalo ho k cnostnému

životu. Bezbožný otec trýznil mladíka a vyhnal ho z domu. Dozvedel sa o tom vladár, dal chytiť mládenca a riekol jemu: »Syn môj, zapomínam na zločin útlej mladosti tvojej; odvráť sa od povery svojej a zavediem ťa do rodičovského domu.« Kresťanský mladík odpovedal: »Milo mi je, že som vyhnaný z domu otcovho; lebo veď mám väčší dom. Dobrovoľne chcem byť chudobným, aby som obsiahol večné poklady. Nebojím sa smrti; lebo vidím pred sebou večný život. Boh prijme ma, a bude mi lepšie u Neho než u otca.« Súdca chcel nastrašiť smelého mládenca, i dal ho poviazať a zaviesť k zapálenej hranici. Horlivý vyznavač nenaľakal sa ohňa, ani škripca, ani meča. Vojaci priviedli ho nazpät k súdovi, ktorý riekol: »Videl si oheň a meč. Či odložíš namyslenosť svoju, aby si vrátiť sa mohol do náručia otca svojeho?« Mladík riekol smutný: »Veľký žiaľ urobil si mi, keď si ma nazpät zavolať; lebo nebojím sa ohňa, ani meča. Ja pospiecham do väčšieho domu, v ktorom sú väčšie poklady než u otca mojeho.« Prítomní zaplakali. Horlivý vyznavač riekol: »Vy mali by ste sa radovať a odprevadiť mňa s útechou na popravné miesto. Neznáte slávu, ktorá očakáva ma, vy nepoznávate nádej moju. Ó dovoľte, aby som skončil tento marný život!« S takýmto oduševnením kráčal sedemnásťročný mládenec k smrti! Takým divotvorným spôsobom objavila sa sila podpory Božej u tohoto nadzemského mládenca!

Strašným spôsobom zasiahla trestajúca ruka všemohúceho Boha ukrutného Valeriana za toto triročné krvavé prenasledovanie kresťanov. Keď Peršania pod kráľom svojim Saporom II. neprestávali plieniť územie rímske v Asii, vyšiel cisár Valerian s veľkým vojskom proti nim. Zradou miláčka svojho Makriana, ktorý bol našťval jeho proti kresťanom, ztratil veľkú bitku;

i dal sa nahovoriť, že sám osobne išiel vyjednávať s víťazným kráľom perským, aby dosiahol žiaducné prímerie: pônevác vojsko jeho bolo zoslabené, nepriatelia napadali zo všetkých strán na ríšu jeho, a pokladnica štátna bola vyčerpaná. Sapor zajal úkladne vyjednávajúceho Valeriana r. 259. a zachádzal so starcom potupne jako s najnižším otrokom; keď pri slavnostiach vysadnúť chcel na koňa, nútený bol bývalý pyšný cisár rímsky pokľaknúť a Sapor stupil mu na krk a používal ho za podnôžku. Gallienus, syn Valerianov, nestaral sa o smutný osud otcov. Sapor neskôr dal svliecť za živa s kože Valeriana, potom zabiť, nasoliť telo jeho a opatrovať, vyrobiť kožu jeho a zabarviť na červeno, i zavesiť v pohanskom chráme ku potupe Rimanom, jako na znak víťazstva svojeho. Takou hroznou a potupnou smrťou sišiel so sveta Valerian r. 269. v 70. roku svojom. Pohania zhrozili sa nad nešťastím Valerianovým; ale kresťania boli presvedčení, že sám spravodlivý Boh tak hrozne potrestal krvavého tyrana. Keď Valerian r. 259. bol zajatý, zaujal trón cisársky syn jeho Gallienus.

10. Gallienus a odporci jeho.

Paulus Licinius Gallienus panoval od r. 260. do r. 268. Cisárstvo rímské bolo stíhané toho času neslýchanými pohromami a nepokojmi. Súsedné národy napádaly a plienily jednotlivé provincie (krajinky). Tak vtrhli Gothi do Thracie a Macedonie, ba hrozne plienili i v samom Grécku; kmeny Nemcov prekročily Alpy a vtrhli až k Ravenne v Italii, iné zaplavily Galliu a prešli i do Španielska; Sarmatovia pustošili Pannoniu. Medzi samými Rimanami zúrila vojna občanská; lebo povstali proti Gallienovi proticisári, a síce: Decius

Laelius Ingenuus, ktorý sa dal vyhlásiť v Pannonii za cisára skrze vojsko sebe podriadené; Markus Kassius, ktorý v Gallii vzbúril proti nemu vojsko a bránil za sedem rokov samostatnosť svoju; na Východe, a síce v Asii, vyhlásil sa zradný zúrivy čarodejník a milostník Valerianov M. Fulvius Makrian hneď po zajatí tohoto za cisára; podobne uchvátili vládu: P. Valerius Valens v Achaji (Grécku), Manius Acilius a Aureolus v Illyrii, Kajus Julius Emilian v Egypte, Balista a potom P. Sempronius Saturnin v Syrii. Väčšina týchto 8 a iných samozvancov, ktorí jako vojvodcovia dali sa vyhlásiť vojskom svojim za cisárov, zavraždená bola hneď. Panovanie Galliena menuje sa pre tieto vnútorné boje dobou tridsiatich tyranov. K tomuto nešťastiu pridal sa ešte i mor, hlad a zemetrasenie, ktoré pohromy zúrily po celej ríši. Mor, ktorý už za časov Decia pustošil obyvateľstvo ríše rímskej, zúril za času zajatia cisára Valeriana a nastúpenia Galliena (r. 260.) v takej miere, že v samom Ríme zomieralo i 5000 ľudí denne; podobne dialo sa to v Karthagu, v Alexandrii a v Grécku.

Sv. Dionys, biskup v Alexandrii, píše o tejto smutnej udalosti takto: »Všeobecný smútok zaujímal srdcia všetkých; lebo nebolo domu, ktorý by nebol oplakával niektorého mrtvého; celé mesto (Alexandria) ozývalo sa plačom a nariekaním.« I pripomína, že tento mor bol pre pohanov najťažším trápením; ale že pre kresťanov poskytoval príležitosť ku konaniu najbohatsiejšej lásky; lebo iba oni za príkladom sv. biskupa svojho osmeľovali sa všetkých morom nakazených, či boli kresťania či pohania alebo Židia, opatrovať, liečiť a pochovávať. Sv. Dionys Alexandrinský píše o tejto obetovavej láske nasledovne: »Väčšia časť bratov našich

nešetrila seba; oni navštevovali nemocných, tešili ich, preukazovali im najťažšie a najhnusnejšie služby a nedali sa zastrašiť nebezpečenstvom, že i oni morom budú nakazení; a skutočne utratili život v tejto službe lásky mnohí, ktorí pomáhali blížnym. Mnohí kňazi, diakoni a zbožní svetskí obetovali sa týmto spôsobom. No tí, ktorí pozostali, zaujímali miesto ich, a pokračovali v plnení lásky oproti nemocným. Pohanía utekali; opúšťali i tých, ktorých milovali najviac; vyhadzovali ich polomrtvých na ulice a ponechávali telá ich jako mrcinu bez pochovania: taký je strach ich, že budú zachvátení nemocou, ktorej predsa nevyhnú! Sami pohania vyznávali, že iba kresťania znajú, čo je pravá cnosť obetovavosti a lásky k blížnym; i pomali presvedčovali sa o božskosti učenia Kristovho. Sv. Cirkev vriadila tých obetovavých kresťanov, ktorí pri plnení lásky k blížnym položili život svoj toho smutného času, do počtu Svätých. I náramný hlad pustošil po celej ríši rímskej. Súčasne dopustil Boh zemetrasenie, ktoré pocítili i v Ríme. Skoro celé mestá boly porúcané, obyvatelia ich pod rumami (ssutinami) domov pochovaní; more zaplavilo viacej miest a pohltilo vzbúrenými vlnami obyvateľov ich. Za viacej dní panovala tma na celej zemi. Mnohí pohania zomierali strachom a zúfalstvom (Oros. I, 7; 22.).

Gallienus bol muž ľahkomyselný, bezstarostný, tak že nestaral sa ani o oslobodenie nešťastného otca svojeho v otroctve, ba vraj z pádu jeho mal sa i tešiť, bol márnотratný, skvelú nádheru milujúci a ohavnej smilnosti oddaný; popri premožení a zničení početných odporcov svojich staral sa iba o hriešne náklonnosti svoje a ľúbostky a pohanská modloslužba bola mu ľahostajnou vecou. Ale ostrovtipom svojím nahliadol i to,

že kresťanstvo žiadnym násilensvom nedá sa vykoreniť a že štátu rímskému nie je nebezpečným. Možno, že i pohromy živelné, ktoré valily sa na štát a obetová láska kresťanov donútily cisára Galliena, že hneď pri zaujatí trónu zastavil prenasledovanie kresťanov, ktoré zúrilo za panovania ukrutného pôverčivého otca jeho Valeriana. Kresťania vydýchli si; ačkoľvek jeden zo samozvancov a 30 tyranov, ktorí uchvátili boli vládu v provinciách, M. Fulvius Makrian v Asii a v Egypte do r. 261. neprestával prenasledovať kresťanov a medzi mnohými bol soľatý pre sv. vieru kresťanský vojak Marianus v meste Cesarei v Palestíne, ktorého senátor Astyrius počestne dal pochovať. I vydal Gallienus nariadenie, ktorým kresťanská viera bola vyhlásená za náboženstvo v štáte rímskom dovolené (religio licita). Ano rozkázal miestodržiteľom a vladárom, aby chrámy a hrobitovy boli prinavrátené kresťanom. Už dŕiev mali kresťania spoločný majetok v jednotlivých cirkevných obcach a požívali isté práva spolkovitosti. Keď i Trajan zakázal bol tajné spolky (heterie), trpel dobročinné spolky ku podporovaniu a pochovávaniu chudobných a otrokov (collegia tenuitorum), ktoré stály pod dozorom cisárskym. I kresťania tvorili takéto spolky, schádzavali sa v katakombách (podzemných hrobitovoch) za mestom Rímom, shromažďovali milodary v prospech sv. Cirkve a chudobných, vydržovali tam služby Božie a obvyklé »hody lásky« (agapy). Cisár Septimus Severus rozšíril práva a výhody takých spoločností na celú Italiu a na ostatné krajiny ríše a kresťania boli chránení zákonami v pohrobiskách a mohli sa v nich smelo shromažďovať, ačkoľvek pohanskí žretci a sberba krikľavo požadovali zatvorenie a zrušenie ich skrze vládu. Prvý bol cisár Valerian, ktorý r. 257. zakázal kresťanom na

hrobitovoch sa shromažďovať. Od toho času napádali pohania katakomby a iné hrobitovy kresťanov a zajímali veriacich. Preto nútení boli kresťania k starostlivej obozretnosti, ukryvali prístup k nim a vyhľadávali pre ne nové tajné podzemné miesta. A keď zákon žiadal, aby oznámení boli úradom predstavení podobných dobročinných spoločností, nuž boli pápežia a biskupi najviac vystavovaní prenasledovaniu a nebezpečenstvu smrti, a podzemné hrobitovy, v ktorých sa konávaly obyčajne služby Božie v prvých storočiach, ľahko mohli byť napádané pohanmi, znesvätené, zasypané a zničené. Preto nariadenie Gallienovo naplnilo srdcia kresťanov najväčšou radosťou. Cisár Gallienus zhynul r. 268. rukou zákernickou, keď obliehal samozvanca Aureola v meste Milane, ktorý až do toho času v Illyrii a v hornej Italii vzdoroval jemu. Cisárom stal sa veliteľ vojska pannonského a illyrského

II. Klaudius II.

I cisár M. Aurelius Flavius Klaudius II., nástupca Gallienov, ktorý panoval od r. 268. do r. 270., poprial kresťanom blahonosného pokoja. Klaudius pochádzal zo staroslavnej rodiny illyrskej a narodil sa r. 214. Pod cisárom Deciom bránil Thermopyly proti návalom nepriateľov; pod Valerianom bol veliteľom vojska na dolnom Dunaji; pod Gallienom vyhnať Gothov z Thracie a po smrti jeho vyvolený bol pôsobením vojska r. 268. za cisára. Klaudius II. upevnil ríšu rímskú, pod predchodcami zanedbanú, premohol všetky prekážky a vyhovel všetkým oprávneným žiadostiam. Keď Gothi opäť zaplavili Grécko a Macedoniú, i s veľkým vojskom začali obliehať Solún, napadol ich cisár víťazne, tak že boli prinútení ustupovať, až ich pri

Niši (Naissus v hornej Mösi) v Srbsku k bitke prinútil a stražne porazil, že na bojisku zanechali 50.000 mŕtvých. Uprchlíci boli rozptýlení jazdou rímskou, a zahynuli v Balkáne. Preto bol nazvaný Gothikus. R. 270. chystal sa k vojne proti kráľovnej Zenobii v Palmyre, vdove po Odenathovi, ale zachvátený morom, zomrel v Syrmii.

Ačkoľvek Klaudius Gothikus veľmi bol naklonený kresťanom, predsa nemohol prekaziť, že i za krátkeho obozretného panovania jeho násilensťvom a prechmatom vladárov tiekla niekde mučenícka krv. Po smrti jeho vyvolil senát za cisára brata jeho Klaudia Kvintilla, ktorý po 17 dňoch sám sa zavraždil a ktorého pohanský senát vriadil medzi bohov rímskych. Sám navrhol zomierajúc nástupcu svojho a tým bol bojovný

12. Aurelian.

Lucius Domicius Aurelian, ktorý od r. 270. do r. 275. nosil korunu cisársku, narodil sa v Sirmii (Sirmium) z rodičov roľníckych. Neobyčajnou udatnosťou svojou vyšvihol sa vo vojsku k vysokej hodnosti, a ona dopomohla mu i ku trónu cisárskemu, práve v dobe, v ktorej ríša rímská potrebovala rázneho panovníka. Keď Markomani a Alemáni vtrhli až do Umbrie v Italii, zvíťazil nad nimi v troch bitkách; i obhradil Rím novými hradbami. R. 272. tiahol s veľkým vojskom na Východ do krajiny Palmyreny, ktorá siahala od hornej Syrie k severovýchodu až po Eufrat, v ktorej panovala kráľovna Zenobia, Židovka, vdova Odenathova. Tohoto Odenatha bol poctil Valerian názvom Augustus a učinil ho samostatným panovníkom, preto že zahnal Peršanov za Eufrat. Vdova jeho Zenobia, ktorá v nádhernom meste Palmyre, ležiacom v úrodnej oáse (mieste odpočinku, úrodnom mieste na púšti) na

púšti syrskej bývala, uchvátila panovanie i nad čiastkou Malej Asie a nad Egyptom. Po dvoch víťazných bitkách zajal Zenobiu a vydobyl nádherné hlavné mesto jej Palmyru, ktoré honosilo sa početnými, z bieleho mramoru stavanými, palácmi a svetochýrnym chrámom, ku pocte slnca venovaným, i obrátil vo srúcaniny; potom podmanil si Egypt a ponáhlal sa do Gallie proti Tetricovi, poslednému z tak zvaných 30 tyranov, premohol ho v bitke a zajal. Týmito víťazstvami obnovil jednotu štátu rímskeho.

Aurelian bol z počiatku panovania svojho priaznivý kresťanom; áno sám podporoval ich v cirkevnej samospráve. Keď biskupi syrskí r. 269. sosadili Pavla Samosatského, biskupa v Antiochii, že upieral Božstvo Ježiša Krista, a on vzdor uzavretiu troch synod (cirkevných snemov) nechcel sa zriecť dôstojnosti biskupskej v prospech novo vyvoleného biskupa Domna, ale hľadal podporu u židovskej kráľovny Zenobie v Palmyre, ktorá vtedy nad Syriou panovala a v nezákonom postavení jeho udržiovala, uznal Aurelian svrchovanú moc pápeža v Cirkvi a rozhodol r. 270. spor proti sosadenému Pavlovi týmito slovami: »Dom (biskupský) nech je oddaný tomu, koho v Italii a v meste Ríme uznávajú za pravého biskupa.« A keď r. 272. zvíťazil nad Zenobiou a Syriu nazpät' pripojil ku štátu, nútený bol Pavel Samosatský opustiť stolicu biskupskú. Neskôr Aurelian dal sa nahovoriť niektorými pohanskými senátormi, aby prenasledoval nepriateľov bohov štátnych, že iba tým povznesie silu a moc štátu a nadobudne si všeobecnú obľubu u senátu, u vojvodov a u ľudu. Najviac škodili vtedy svätej Cirkvi pohanský ľubomudrc Plotinus a učeník jeho Porfyrius, ktorý napísal 15 kníh proti kresťanom a u cisára bol vážený.

R. 273. chcel Aurelian podpísať vyhotovený už rozkaz ku prenasledovaniu kresťanov. I udrel hrom vedľa neho, a cisár bol tak zastrašený, že nepodpísal a neuverejnil krvavý rozkaz svoj. Neskôr podpísal ho predsa, i dal ho uverejniť. Dáciu, ktorú bol Trajan podmanil ríši, nemohol ubrániť proti Gothom; i ponechal ju v rukách nepriateľských a presadil osadníkov a vojenské posádky rímske do severnej Mösie (terajšej Dobrudže, Bulharsko a časť Srbská). Chystal sa s vojskom svojim proti Peršanom; ale návodom tajomníka svojho Mnestheusa bol blízko Kainofruria v Thrácii r. 275. úkladne zavraždený. Len po smrti Aurelianovej rozhlásil sa rozkaz jeho o prenasledovaní kresťanov po niektorých provinciách ríše.

Súveký kresťanský spisovateľ Laktancius píše o Aurelianovi: »Keď po krátkom čase Aurelian poddal sa zkazenosti srdca svojeho, vydal proti nám vzteklé a krvavé rozkazy; na šťastie stalo sa to ku koncu panovania jeho, ktoré bolo veľmi krátke; a keď zomrel, neprenikly tieto rozkazy do vzdialenejších provincií.« A súveký svedok, dejepisec Eusebius, biskup v Cešarei Palestinskej píše (H. E. I. VII. 30.): »Aurelian bol z počiatku naklonený kresťanom; ale skoro potom premenil smýšľanie svoje. Svedený zlými radcami, zaumienil si, že vydá rozkaz o prenasledovaní kresťanov. Hovorilo sa, že poťažný rozkaz už bol podpísaný. Ale sotva robil prípravy, aby prenasledoval nás, potrestaný bol spravdliivosťou Božou. To je dôkazom, že tyranovia nemôžu, kedykoľvek chcú, prenasledovať nás a zabíjať. Trestaní bývame iba vtedy, keď to prozreteľnosť Božia uzná za potrebné k polepšeniu našemu.«

Ačkoľvek teda Aurelian iba pred násilnou smrťou svojou vydal rozkaz, aby sv. Cirkev bola napádaná

a prenasledovaná, predsa tiekla už r. 273. krv mučenícka; lebo pohanskí úradníci poznali, že zmenil priaznivé smýšľanie svoje, že nenávidí kresťanstvo a že zamýšľa vykoreniť ho. V Italii podstúpili smrť mučenícku r. 273.: sv. Agapetus v terajšej Palestríne pri Ríme; sv. Eutropius, sväté sestry Benosa a Zozima v Porte a 50 vojakov; sv. Basilides, Tripos, Mandal s 21 súdruhmi; sv. Synesius; kňaz Felix, diakon Irenej a panna Mustiola. R. 274. obsiahol korunu mučenícku v Ríme pápež sv. Felix I., ktorý bol prvý nariadil, aby sa sv. Omša slúževala nad hrobami sv. mučeníkov; i mnohí iní. V Gallii (Francúzsku) vykrmávali za sv. vieru r. 273. v meste Sene (Sens): sv. Savinian, prvý biskup mestský; sv. Sabinian a sestra jeho Sabina; nevinná krásna panna sv. Kolumba, ktorá cisárom najprv hodená do domu haňby medzi verejné hriechy, divotvorným spôsobom bola vysvoboďená, potom však mečom bola sťatá. V meste Troji (Troyes) umučení boli sv. Potencian a Patrokus; a v meste Ótyne (Autun) biskup sv. Reverian, kňaz Pavel a Krescenc s mnohými súdruhmi. V tomto prenasledovaní podstúpiť mal smrť mučenícku i sv. Dionys, prvý biskup v Paríži. Vladár Fescennius dal uväzniť sv. biskupa, kňaza jeho Rustika a diakona Eleuthera; lebo boli obrátili nielen v meste, ale i v okolí mnohých pohanov. Najprv horliví vyznavači boli strašne mučení a keď nezapreli sv. vieru, boli postínaní na vrchu, ktorý nad Parížom sa vypína a Montmarte (Vrchom mučeníkov) podnes sa menuje. Vladár rozkázal, aby telá ich boli hodené do rieky Sainy; ale zbožná kresťanská pani odkúpila za veľké peniaze ostatky sv. mučeníkov od kata a čestne pochovala ich tam, kde dnes stojí chrám úcte sv.

Dionysa (St. Denis) zasvätený. I na Východe zúrili vladári proti kresťanom. V Malej Asii v krajinke Lykaonii sv. Kanon povzbudzoval kresťanov hrdinskou smrťou svojou ku stálosti vo sv. viere. Pohanský súdca vysmieval sa z uväzneného vyznavača pre prísny a sebazapierajúci život jeho. "Sv. muž riekol pohanovi: »V kríži nachádzam rozkoš svoju. Nemysli si, že ma nastrašiš prípravami svojimi k mučeniu tela mojeho; znám cenu ich a viem, jako dopomáhajú muky ku blahoslavenstvu: najhroznejšie a najzdĺhavejšie muky sú mne najmilšie.« Súdca pýtal sa, či má deti. Horlivý kresťan odpovedal: »Jedno! A milo bolo by mne, keby malo účasť na osude mojom.« Ukrutný pohan dal 12-ročného syna jeho priviesť, odpíliť obom drevenou pílou ruky, priviazať reťazmi oboch na železnú postel, podkladať žeravé uhlie a zdĺhave pražiť telá ich. A keď sv. vyznavači pri hrozných mukách zvelebovali Boha, dal ich tyran hodiť do vriaceho oleja. V Kappadocii umučený bol sv. Mámas; v meste Efese sv. Porfyrius. V Palestíne dosiahol korunu mučenícku sv. Charitenes. Ponevác svedomitejší miestodržiteľia a vladári nevšímali si krvavý rozkaz Aurelianov a po násilnej smrti jeho neprevádzali, ba rozkaz ani nedostal sa do všetkých provincií: nebolo toto prenasledovanie všeobecným, ani tak ukrutným, jako za predošlých krvežíznivých nepriateľov sv. Cirkve; a kresťania považovali ho za krátku búrku, ktorú prozreteľnosť Božia soslala na vlašných a ospalých kresťanov. Dobá krvavého všeobecného prenasledovania sv. Cirkve ponáhľala sa kloniť ku zakončeniu svojemu!

13. Tacitus, Probus, Karus, Numerian a Karin.

Od r. 275., v ktorom zavraždený bol cisár Aurelian v Thracii, až do začiatku štvrtého storočia v platnosti bolo v ríši rímskej priaznivé nariadenie Gallienovo a preto žili kresťania medzi pohanmi vo všeobecnosti v miere a v pokoji.

Nástupcom Aurelianovým stal sa Tacitus; ale tento cisár vládáril len za šesť mesiacov. R. 276. zasadol na trón cisársky Probus, ktorý narodil sa v Illyrii; i panoval do r. 282. Ačkoľvek cisár Probus prijal kresťanom, nuž predsa podstúpili i za ľudomilného panovania jeho niektorí horliví vyznavači Kristovi v Asii a v iných častiach ríše, kde nesvedomití miestodržiteľia vládárili, smrť mučenícku. Tak vykrvácali r. 280. v krajinke Pisidii v meste Antiochii sv. Sabbacius, Trofimus a Dorymedon. I v samej Illyrii, rodnom kraji cisárovi, v meste Salone bol umŕtvený biskup miestny, sv. Cesarius, za panovania jeho. Cisár Probus zavraždený bol r. 282. a nástupcom jeho na tróne cisárskom stal sa Karus, ktorý panoval iba do r. 283. Na vojanskej výprave proti Parthom zahynul tento cisár neznámym spôsobom; niektorí dejepisci hovoria, že bol Karus usmrtený bleskom hromovým.

Ihneď vyhlásilo vojsko r. 283. mladšieho syna Karovho M. Aureliana Numeriana za cisára a za spolucisára (césara) staršieho syna jeho Karina. Numerian vynikal dľa svedoctva Vopiskovho v rečníctve a v básnictve. Novovyzvolený cisár chcel pokračovať v diele otca svojeho; i tiahol proti Peršanom, aby úplne pokoril ich. Na pochode s veľkým vojskom proti Peršanom vzbúrila sa proti Numerianovi časť bojovníkov, ktorá nechcela znášať útrapy obťažného

pochodu cez neznáme a nehostinné končiny; i donútila cisára, že rieku Tygris ustanovil za hranicu ríše rímskej a nastúpil zpiatočný pochod s vojskom svojím. Bolo to začiatkom r. 284. I navracal sa cisár Numerian od mesta Ktesifonu do západných krajín a dal sa niesť v zahalenom nosidle telesnej stráže svojej. I nikto zpo-medzi vojvodcov jeho nesmel sa priblížiť k cisárovi a iba jediný vodca (prefekt) pretorianov (telesnej stráže cisárskej) mával prístup voľný k nosidlu jeho a do stánu, keď vojsko niekde odpočívalo. Po ôsmich mesiacoch prišlo vojsko rímské ku Bosporu thráckemu a zastavilo sa pri meste Chalcedone. Počas odpočinku chcelo vojsko vidieť cisára svojho. Keď telesná stráž cisárova tomu sa vzpierala, otvorilo rozhnevané vojsko násilím nosidlo a našlo v ňom — hnijúcu mrtvolu cisára svojho. Podozrenie padlo na prefekta telesnej stráže cisárskej Apera, ktorý jediný navštevoval Numeriana na dlhom pochode, že ho on zavraždil s pretorianmi svojími. Dioklecian, jeden z najudatnejších vodcov vojska rímskeho, zabil Apera, vraha cisára Numeriana, a riekol: »Predsa raz zabil som diviaka (aper, divý kanec)!« Význam týchto slov má byť nasledujúci: Keď vraj Dioklecian jako obecný vojak v meste gallickom Lutichu (Lüttich) s hostiteľkou svojou shodnúť sa nemohol ohľadom povinnej pláce, riekla veľmi rozhnevaná: »Ty si veľmi skúpy a sporivý!« »Keď budem cisárom«, zasmial sa vojak, »budem štedrejším«. Druidka (žreckyňa modly gallickej) riekla: »Nežartuj; staneš sa cisárom, keď zabiješ diviaka (aper).« A Dioklecian, ktorý neskôr postúpil na dôstojníka vojanského a konečne stal sa vojvodom, poľúval vraj často na divé svine, aby vyplnila sa veštbá Druidkina. Skutočnou udalosťou je, že po zavraždení Apera vyvolilo vojsko

Diokleciana dňa 17. septembra roku 284. za cisára rímskeho.

Za panovania týchto spomenutých cisárov rímskych mohla sv. Cirkev voľne sa vyvíňať zovnútorne. Súveký dejepisec cirkevný Eusebius, ktorý bol očitým svedkom, píše (H. E. VIII. I.), že kresťanská viera požívala veľkú úctu v tejto dobe u všetkých národov, ktoré žili v štáte rímskom; že sa rozširovala všade svobodne; že vládni cisári ustanovovali už i kresťanov za miestodržiteľov a vládarov v provinciách a nepožadovali od nich pri nastúpení úradu obetovanie bohom rímskym; že i vo dvore cisárskom kresťania pripúšťaní boli k najvyšším úradom, ktorým cisári priali úplnú voľnosť v náboženstve; ba že i manželkám cisárskym a deťom svojim dovoľovali vyznávať kresťanskú vieru; že i po mestách stavali sa nové nádherné chrámy, pravému Bohu zasvätené; že povstávaly nové sbory (cirkevné obce, farnosti) kresťanské a biskupstvá a že i miestodržiteľia vládne sa chovali ku biskupom a nižšiemu duchovenstvu. Podobne vládne a priateľsky zachádzal s kresťanmi i nový cisár

14. Dioklecian.

Kajus Aurelius Valerius Jovius Dioklecian, ktorý r. 284. bol vyhlásený za cisára rímskeho, narodil sa r. 245. v meste Dioklei (teraz Dukla na Čiernej Hore) v Illyrii z nízkeho stavu; otec jeho bol otrokom a písarom. V mladom veku vstúpil nadaný Dioklecian do radov vojska rímskeho jako prostý bojovník. Zručnosťou svojou povzniesol sa v krátkom čase hodnosti dôstojníckej; i postupoval so stupňa na stupeň rýchlo, tak že za panovania cisára Proba, krajana a priaznivca svojho, dostal sa za miestodržiteľa

a veliteľa vojska v Mösii. Vysokej vážnosti požíval i u cisárov Kara a Numeriana, ktorých sprevádzal vo vojanskom ťažení proti Parthom a Peršanom. A po zahynutí Numeriana zaujal prestol cisársky.

Dioklecian bol mužom veľkých schopností duševných; popri vojanskej udatnosti a zručnosti prejavoval proti každému človekovi vládnuť a dobrosrdečnosť. Pevnou rukou zachytil poklesajúce veslo vlády nad rozsiahlou ríšou rímskou, aby povzniesol moc jej. V Asii zahnal s kočovnými Arabami Parthov za riekou Tygris; v Europe zaujal nazpäť krajinky podunajské, najmä Illyriu a Dáciu, ktoré bol opustil cisár Aurelián. Chcel upevniť moc cisársku a povzniesť ku predošlej sláve. I zmizly nezdĺho formy dosavadného republikánskeho vladárenia a to do ostatnej, pred silou a skvelosťou samovlády jeho! Vzmohutnelá ríša rímska obsiahla nové rozdelenie na prefektúry, diecézy, provincie. Ctil kresťanov a oni požívali v prvých rokoch panovania jeho, ba i neskôr až do začiatku štvrtého storočia, blahonosný pokoj v krajinách, v ktorých osobne panoval. Obozretnosťou a múdrosťou panovníckou vedený, neprekážal kresťanom v živote cirkevnom, ba vymenúval do jednotlivých krajín za vladárov i samých kresťanov a mnohí z nich žili i na dvore jeho vo vysokých úradoch. Manželka jeho Priska a dcéra Valeria boli kresťankami. V mnohých ľudnatých mestách vystavili si kresťania nádherné chrámy. V meste Nikomedii v Asii, kde býval najviacej Dioklecian, vypínal sa nádherný a veľký chrám kresťanský oproti palácu cisárovmu. Biskup z mesta Alexandrie v Egypte, sv. Theonas, hovorieval o Dioklecianovi tieto slová: »Cisár náš, ktorý nie je ešte posiaľ kresťanom.« Ale behom tohoto pokoja ochabla horlivosť kresťanov

vo sv. viere, stali sa ľahkomyselnými, klesali v živote cnostnom a sháňali sa po záujmoch pozemských a výhodách. A preto píše rozhorčene súveký svedok Eusebius, ačkoľvek s prehánaním vecí, ale predsa správne, toto: »Ale keď našinci (kresťania) následkom priveľkej svobody upadli do marnivosti a do lenivej ospalosti, keď jedni obsypávali druhých nenávisťou a nadávaním, keď u nich objavovali sa závisť a zlorečenie a iba ešte to chybovalo, že by sme sami medzi sebou bojovali slovami alebo zbrojou a streľami, keď biskupi žili v roztržkach s biskupami, a obec povstávala proti obci, keď hnusné pokrytstvo a prevrátenosť vystupovali na najvyšší stupeň zlosti, — vtedy započal sa súd Boží, a jako obyčajne pomaly a s kroku na krok začal stíhať nás; lebo medzi tým, čo shromažďovania cirkevné boly odbyvané svobodno, začal sa počiatok prenasledovania u bratov stavu vojanského. A ponevác neboli sme tým dojatí v ničom, ani neusilovali sme sa udobriť rozhnevané Božstvo, ba čo viac smýšľali sme podobne jako bezbožníci, že Boh nevidí a netresce zločiny naše, keď sme množili zlosti svoje a kopili hriech na hriech, keď tí, ktorí zdali sa byť pastierami našimi, s opovrhovaním zákonov náboženských vzplanuli vo vzájomných roztržkach, i medzi tým, čo žili v rozbrojoch, v žiarlivosti, v nenávisti a v nepriateľstve a tie zväčšovali a každý jednotliviec dľa panovitosti svojej uspokojoval starostlivo iba ctižiadosť svoju: vtedy, hovorím, Pán zastrel mráкотou, dľa slov proroka Svojho Jeremiaša (Plač 2, 1), skvelosť dcéry Sionskej, svrhol s neba na zem slávu Israelskú a nespomnel viacej na podnožie nôh Svojich v deň hnevu Svojeho. A dľa predpovedania Žalmov (88, 40 a nasl.) vyvrátil smluvu, so služobníkom Svojím uzavrenú, a poškrvnil na zemi rozrúcaním chrámov

svätyňu Svoju, sboril všetky ohrady Svoje.« Toto všetko vyplnilo sa a dialo v prenasledovaní kresťanov, ktoré zúrilo za ďalšieho panovania (od r. 286.) Dioklecianovho, v neprítomnosti jeho od vladárov a najmä od spolucisárov jeho, ktorých povýšil ku boku svojemu.

15. Dioklecian a Maximian Herkulius.

Keď cisár Dioklecian badal, že sám o sile svojej nedostačí povzniesť všade pokleslú moc rozsiahleho, po troch čiastkach sveta rozprestierajúce sa, štátu rímskeho, i na namyslenej výške udržať, vzal si ku koncu r. 285. na pomoc a ku pohodlnejšiemu riadeniu ríše Marka Aurelia Valeriana Maximiana Herkulia, ktorému udelil hodnosť podcisársku (césara). Tomuto odovzdal správu Afriky a Italie. A keď Maximian Herkulius jako césar riadil zo sídelného mesta svojho Milana, býval cisár Dioklecian na Východe, ktorý spravoval zo sídelného mesta svojho Nikomedie. A keď r. 286. vypukly nepokoje v Gallii, povýšil Dioklecian césara svojho Maximiana Herkulia za spolucisára (Augusta) a odovzdal jemu správu celej Európy, i ponechal sebe celý Východ.

Spolucisár Maximian Herkulius narodil sa r. 250. v meste Sirmie (Sirmiume, ktoré ležalo neďaleko terajších Vinkoviec v Slavonii) v Pannonii z rodičov roľníckych. Vo vojsku rímskom, do ktorého vstúpil jako mladík, dosiahol udatnosťou svojou dôstojnosť, i stal sa dôstojníckym spoločníkom Dioklecianovým a priateľom. Ačkoľvek bol ctený jako vojak pre udatnosť svoju, ale nebol všeobecne obľúbený pre nemravný život svoj, pre hrubú surovosť a nenávisť oproti kresťanským spolubojovníkom. A tieto necnosti preniesol i na trón svoj cisársky. Ačkoľvek Maximian Her-

kulius znal, že hlavný cisár Dioklecian je naklonený kresťanom, a ináč v každom ohľade riadil sa vo správe štátnej dľa vôle priateľa a dobrodinca svojeho, predsa začal prenasledovať kresťanov v Italii a v Gallii.

R. 287. shromáždil cisár Maximian Herkulius v hornej Italii veľké vojsko, ku ktorému povolal z Afriky i pluk thébaiský. Tento pluk (legia) pozostával zo samých kresťanov; lebo toho času skoro celá Thebaida prijala bola sv. krst. I poberal sa Maximian Herkulius do nepokojnej Gallie priesmykami vrchov Alpských, aby krvave potrestal buričov. Pluk thebaiský, ktorému velel udatný Móric (Mauricius), prešiel jako predvoj armády šťastne pres vysočizné Alpy a táboril v kraji Vallise (v terajšom Švajcsku). Cisár Maximian žiadal, aby vojsko konalo obety bohom štátnym pred vtrhnutím svojim do Gallie a pred nastávajúcim krvavým bojom, a na ďalšej ceste nešetřilo nikoho, ani pokojných kresťanov, ale aby zabíjalo ich. Vojvodca Móric s podriadenými veliteľmi a dôstojníkami pluku thébaiského, najmä i Exuperiom a Kandidom odpovedali v mene pluku svojho cisárovi, že nemôžu obetovať modlám ani vraždiť pokojných bratov svojich, a že radšej zhynú mečom, než by obrazili a zapreli živého Boha. Cisár opätoval rozkaz svoj skrze posla a kresťanskí bojovníci volali: »Radšej padneme všetci, než by sme tasili meče svoje proti bratom svojim a zapreli Ježiša Krista!« Na to priblížil sa Maximian s vojskom svojim pohanským, dal obstúpiť pluk thebaiský a rozkázal zabiť každého desiateho kresťanského vojaka. Keď sa to stalo, vyzval ukrutný cisár Mórica, aby vyplnil s plukom svojím rozkaz jeho. Kresťanský plukovník odpísal Maximianovi Herkuliovi: »Cisáru a Pane! My sme bojovníci

Tvoji; ale spolu sme i sluhami Božími. Tebe povinní sme konať služby vojanské; Bohu podlížni sme čistotu mravov. Od Teba dostávame plat; Boh dal nám a udržiava život náš. Takým spôsobom nemôžeme poslúchať Teba, keď sa máme zriecť Boha svojho, Stvoriteľa svojho a Pána Tvojho! Hotoví sme plniť rozkazy Tvoje vo všetkom, čo neobráža Boha; ale keď ide o to, aby sme si volili, či máme poslúchať Boha, alebo Teba: nuž nerozmýšľame dlho a poslúchame Boha! Veď nás proti nepriateľovi; ruky naše sú prichystané k boju proti povstalcovi a bezbožníkovi; ale ony nie sú naučené vylievať krv pokojných a nevinných občanov. Driev, než sme prisahali vernosť Tebe, prisahali sme ju Bohu. A jako-že by si i Ty mohol sa spoliehať na vernosť našu, keby sme sa prehrešili proti vernosti, ktorú sme prisahali Bohu? Keď chceš vraždiť kresťanov: hľa, tu sme; my vyznávame jedného Boha, Stvoriteľa všetkých vecí, a Ježiša Krista, Syna Jeho, i Ducha Svätého; hotoví sme, jako bratia naši, ku zavraždeniu, ktorých smrť závidíme. Nestrachuj sa vzbury našej; veď kresťania naučení sú zomierať a nie búriť sa vzdorovite! Máme síce zbrane; lež nepoužijeme ich proti vám, i chceme radšej nevinne zomrieť, než hriešne žiť.* Ukrutný cisár rozkázal, aby celé vojsko obstalo kresťanský pluk a povraždilo všetkých bojovníkov Kristových. Bez najmenšieho odporu a slova vykrvácalo vyše 6600 mužov a obsiahlo palmu mučenícku. To stalo sa r. 287. na tom mieste, kde dnes leží mestečko Sv. Móric (St. Maurice) vo Švajcsku. *)

*) Niektorí dejepisci pochybujú o pravdivosti tejto krvavej udalosti a hovoria, že o nej nezmieňujú sa Laktanc, Eusebius, Sulpicius Severus, Orosius a Prudencius a že iba v šiestom storočí objavuje sa prvá zmienka o nej v živote

Kamkoľvek ukrutný a nemravný Maximian Herkulus potom prišiel do Gallie s vojskom svojím, všade tiekla krv mučenícka, v každom meste nachádzaly sa v najväčšom nebezpečenstve kresťanské panny.

V meste Nante (Nantes) umučení boli r. 287. kresťania, pošli zo vznešeného rodu, sv. Donat a Rogacian. V meste Soasone (Soissons) dal Maximian Herkulus dvoch vznešených mladíkov, Krispina a Krispiniana, ktorí boli prišli z Ríma ohlasovať sv. vieru a živili sa zhotovovaním obuved, najprv hodiť do vriaceho oleja, potom drať s nich pásy kožené a konečne soňať. V Marseli (Marseille) uväznený bol sv. Viktor, dôstojník vojanský, ktorý pochádzal zo vznešeného rodu. Keď vyznával neohrožene sv. vieru pred cisárom, dal ho ukrutník poviazať a na potupu vláčiť ulicami mesta. Zraneného hodili katovia do žaláru. Traja vojaci, ktorí strážili jeho, dali sa pokrstiť od neho. Keď cisár dozvedol sa o tom, dal ich soňať a napomínal sv. Viktora, aby obetoval tymian na prichystanom oltári. Neohrožený bojovník Kristov prevrhol nohou oltár modlársky. Ukrutný tyran dal priviazať na koleso sv. Viktora, mučiť a soňať hlavu polomrtvému. V meste Arelate (Arles) podstúpily smrť mučenícku sväté panny Makra a Fides, kňazi Piaton a Justus, Jonáš, Kaprasius a Vincent, i pisár (tajomník) cisársky Genesisus. V meste Amiane (Amiens) uväznili miestodržiteľ Rikcius Varrus syna

sv. Romana (u Bollandistov »Acta S. Febr. T. III. p. 740.«). Ale keď povážime, že i Eusebius pripomína, jako kresťania stavu vojanského prví boli mučení za panovania Dioklecianovho pred vyjdením krvavého rozkazu jeho (r. 303.), a jako zúrili r. 287. Maximian Herkulus v Gallii, nuž nemôžeme pochybovať o nej. P ô v.

senátora rímskeho Zena, ktorý tam ohlasoval sv. evanjelium. Varrus oboril sa na svätého mladíka: »Jako-že môžeš ty, ktorý pochádzaš zo vznešeného domu, mámiť sa blúznivou poverou?« Svätý význávač odpovedal: »Najvyššie zemianstvo je: poznávať Boha a plniť verne príkazy Jeho! Názov povera nepatrí náboženstvu kresťanskému; lebo ono vedie človeka k najvyššiemu blahoslavenstvu a učí poznávať pravého Boha, i Syna Jeho, Ježiša Krista, ktorý je rovný s Bohom Otcom, i Ducha Svätého. Rikcius Varrus dal nemilosrdne bičovať sv. Kvinktiny, natiahnuť na škripec, biť reťazmi, polievať rany vriacim olejom, smolou a masťou, a páliť ohňom. A keď horlivý vyznávač neprestával pri mukách zvelebovať Spasiteľa, naliali katovia do úst jeho octu a vápna. I prebodli telo jeho od hrdla po bedry železnými týkami a vbíjali mu železné kince pod nechty na rukách a na nohách; konečne soľali mu hlavu. S ním zomrel súdruh sv. Lucian. Toho času umučení boli v Gallii i sv. Viktorinus, Fuscian, Gencian a Rufín.

I v samom Ríme umučení boli toho času mnohí horliví kresťania, keď cisár Maximian Herkulius v ňom sa objavil. R. 288. sv. Sebastian, stotník telesnej stráže cisárovej, bol priviazaný ku stromu a vojaci mauritánski nútení boli do neho strieľať a keď strieľkami (šípami) celkom doranený nezomieral, bol dorazený kyjami. S ním vykrvácali sv. Nikostatus a manželka jeho, menom Zoe, sv. Tiburcius, syn miestodržiteľa Chromácia, horlivého kresťana, vznešená a bohatá pani rímska, sv. Lucina s manželom Pinianom.

Ale i v Asii tiekla toho času krv mučenícka. R. 285. ukrižovaní boli v Cilicii svätí bratia Klaudius, Asterius a Neon, i vdova sv. Theonilla; i po

iných krajinách a mestách boli kresťania mučení pohan-skými miestodržiteľmi a vladármi.

16. Dioklecian a Maximian, i. césari ich Galerius a Konstancius Chlorus.

Aby cisári Dioklecian a Maximian Herku-lius zdarnejšie boli mohli odrážať početných nepriateľov, ktorí sa valili na štát rímský, vzali si k výpomoci r. 292. ešte dvoch podcisárov (césarov), a síce cisár Diokle-cian zvolil si surového udatného vojaka Kaja Valeria Maximiana Galeria, zaťatého pohana a veľkého nepriateľa kresťanov, a zase cisár Maximian Herku-lius udatného vodca vojanského Konstancia Chlora, cnostného muža, ktorý v súkromnosti veril v jedného pravého Boha a za manželku mal zbožnú kresťanku Helenu.

Galerius Maximianus, ktorý narodil sa blízko mesta Sardiky v Illyrii z nízkeho rodu, kde v mladosti pásaval i statok, ale neskôr vyznačoval sa pri vojsku udatnosťou a stal sa plukovníkom, obdržal jako podcisár (césar) panovanie v Illyrii a v krajoch až ku Pontu. Podcisár (césar) Konstancius Chlorus spravoval Galliu, Španielsko a Britaniu a býval v meste Trevíre (Trier); i bojoval šťastne s Frankami a Ale-manami. Augustus Maximian Herkulius panoval jako cisár nad Italiou a severnou Afrikou, i býval v Milane a niekdy v Ríme. Augustus Diokle-cian podržal si jako cisár správu celého ostatného Východu, najmä Asie a Egyptu, a najvyšší dohľad nad všetkými tromi, sebe podriadenými panovníkmi, i býval v meste Nikomedii.

Dioklecian bojoval šťastne r. 294. s césarom svojim Galeriom Maximianom proti Gothom,

Sarmatom a Bastarnom na pomedzí Illyrie a v Thracii. Keď Galerius sám r. 296. nešťastne bojoval proti Peršanom, upadol v nemilosť u Diokleciana. I v Egypte bojoval Dioklecian šťastne proti povstalcom. Keď obliehal bol za osem mesiacov hlavné mesto Alexandriu, prísne potrestal povstalcov. I dal spáliť najdené drahocenné knihy; lebo sa domnieval, že z nich možno sa naučiť, ako sa dorába zlato a striebro, a že následkom toho povstávajú nepokoje. Potom tiahol Dioklecian z pokoreného Egypta do Asie, kde sa spojil s premoženým cisárom Galeriom. Pre porážku, ktorú si utržil Galerius od Peršanov, nevšimol si ho cisár Dioklecian, i nechal ho za hodnú chvíľu v purpurovom plášti pešo bežať podľa vozu svojeho. Ale rozhnevaný cisár nad nezdarom cisárovým skoro potom nahradil ztraty, ktoré drier utrpel Galerius; lebo vydobyl päť provincií. I Galerius napravil porážky svoje, keď skvele zvíťazil nad Narsesom v Armenii. A Dioklecian znovu obľúbil si Galeria, tak že zamýšľal prijať ho do rodiny svojej.

Pápež Kajus bol synom Kaja Maxima, staršieho brata Dioklecianovho a Serény, dcéry veľmoža rímskeho Filipa, a mal brata, menom Gabiana, ktorého dcéra Susanna bola prekrásnou a vznešenou kresťanskou pannou. I pýtal cisár Dioklecian skrze poslov pokrevnú svoju Susannu od Gabiana, otca jej a od strýca, pápeža Kaja, za manželku pre podcisára (césara) svojho, Galeria. Zbožná kresťanská panna nechcela vstúpiť do stavu manželského so zaťatým pohanom a nepriateľom sv. Cirkve, a strýc, pápež Kajus, odobroval rozhodnutie jej. A keď Dioklecian neprestával dorážať na Gabiana a na dcéru jeho, riekol sv. Kajus bratovi a vnučke: »V mene Pána Ježiša Krista prosím

«vás, buďte stálými!» I modlil sa na kolenách v prítomnosti poslancov cisárových Maxima a Klaudia: »Bože, Otče Pána nášeho Ježiša Krista, ktorého si poslal ku spaseniu a večnému životu všetkých ľudí, aby vytrhol nás z temností tohoto sveta, popraj nám, sluhom Svojím, stálosť vo viere, ktorý žiješ a panuješ na veky. Amen.« Poslanci stali sa kresťanmi. Keď dopyčul to Dioklecian, ktorý bol zvyknutý na poslušnosť celého, jemu podriadeného sveta, rozhneval sa, i dal návodom Galeriovým skrze miestodržiteľa chytiť a soňať Gabbiana a zbožnú dcéru jeho Susannu. Miestodržiteľ dal návodom Galeriovým tiež mučiť úradníkov cisárskych, šľachetných bratov Maxima a Klaudia, s manželkou poslednejšieho Perpedignou, i so synami Alexandrom a Euciasom, ktorí boli prijali z rúk pápeža Kaja sv. krst. Sv. pápež Kajus skrýval sa pred zúrivým miestodržiteľom cisárskym v katakombách, ale bol predsa chytený a umučený, čo stalo sa roku 296.

Cisár Dioklecian dal potom césarovi Galeriovi vlastnú dcéru svoju Valeriu, horlivú kresťanku, za manželku. A césar Konstancius Chlorus bol prinútený odohnať cnostnú manželku svoju Helenu a vziať si Theodoru, pastorkyňu Maximiana Herkulia, i ponechať syna svojho, Konstantina na dvore Dioklecianovom v Nikomedii jako väzňa k utvrdeniu vernosti svojej a závislosti. Dioklecian spyšnel vydobitými víťazstvami a keď netreba bolo jemu obávať sa viacej nepriateľov, chcel dodať zvláštnu slávu ríši rímskej. V Nikomedii zaviedol na dvore svojom nevídanú posiaľ nádheru a vyhlásil sa dľa spôsobu niektorých predchodcov svojich za pána celého sveta a za boha (Jovius), i dal sa menovať »božstvo a svätá veleb-

nosť.* Od toho času všemožne usiloval sa udržať pohanské náboženstvo štátne a povzniesť; avšak z počiatku bez násilníckych prostriedkov. Nariadil, aby nikto neopovážil sa haniť starú vieru rímskú, alebo boriť niečo v štáte, čo pochádzalo od predkov a bolo zákonite zavedené. Pohanský filosof Porfyrius († r. 305. v Ríme) a miestodržiteľ Bithynie Hieroklés začali dokazovať, že kresťanstvo nesrovnáva sa so štátom rímskym. Porfyrius napísal 15 kníh proti kresťanom, v ktorých najmä zľahčoval sv. Písmo a vysmieval; zapieral večne trvajúce pokuty nekajúcnych hriešnikov, vstanie z mŕtvych, zázraky Ježiša Krista. Hieroklés napísal spis, pod menom »Pravdumilovné reči ku kresťanom«, vo dvoch sväzkoch, v ktorom hanil kresťanov a snažil sa dokazovať, že sv. Písmo obsahuje protimluvy a snížil Krista Pána pod vymysleného polobôžka Apollona z Thyany, ľubomudrca a čarodejníka. Oba učení pohania štvili cisára Diokleciana a césara Galerius proti kresťanom. I začal sa kloniť Dioklecian k náhľadu Galeriovmu, ktorý štvaný matkou svojou Romulou, streštenou pohankou a zaťatou nepriateľkou kresťanstva, jako i pohanskými žreťmi a ľubomudrcmi, už dávno pomýšľal na vykorenenie náboženstva kresťanského. R. 298. prenasledoval samovoľne Galèrius nenávidených kresťanov vo vojsku svojom. Jedon z vojvodcov jeho, ktorý prehliadal vojsko, rozkázal, aby kresťanskí dôstojníci a vojaci buď obetovali bohom štátnym, buď opustili stav vojanský. Dľa svedoctva súvekeho Eusebia dialo sa to preto, že césar Galerius neopovažoval sa prísnejšie vystúpiť proti veľkému počtu kresťanských vojakov, a potom i preto, že nebolo možno spoliehať sa pri obmýšľaných prísnych krokoch oproti kresťanstvu na vojsko, v ktorom nachádzalo sa veľké množstvo

kresťanov. Následkom toho rozkazu tiekla i krv mučenícka. Sv. Marcellus, plukovník legie trojanskej v Španielsku, zažakoval r. 298. za službu svoju a predsa bol umučený o tri mesiace (30. októbra). A keď tajomník miestodržiteľov, Kassian, nechcel prečítať výrok k smrti, bol i on zavraždený. Galeriovi nedostačoval rozkaz Dioklecianov; on usiloval sa všemožne, aby naklonil prvého cisára Diokleciana, ktorý mal svrchovanú moc nad celou ríšou, ku nenávisti viery kresťanskej a ku prenasledovaniu, i aby celkom vykořenil kresťanstvo v štáte rímskom.

Pomery a prekážky rozširovania sv. Cirkve v ríši rímskej na začiatku IV. storočia.

I. Cisári Dioklecian a Maximian Herkulius, i cesári Galerius a Konstancius Chlorus.

Cisár Dioklecian, ktorý poprial za šesťnásť rokov panovania svojho svätej Cirkvi blahonosného pokoja a preukazoval kresťanom veľkú priazeň svoju, dlho vzdoroval zlostným námerom úlisného césara a milovníka svojho Galeria Maximiana, ktorý úskočne každým spôsobom domáhal sa ku svrchovanej moci sa dostať. Cisár Dioklecian často napomínal a upozorňoval horlivého pohana, jako škodným bolo by to pre štát rímský, keby povstali vnútorné nepokoje a keby preliato bolo mnoho krvi; lebo že prepočetní kresťania radšej zomrú, než by zapreli vieru svoju, a že to už dostačuje pre zabezpečenie štátu, keď zakazuje sa, aby dvorskí úradníci cisárski a vojáci nevyznávali ná-

boženstvo kresťanské. Ale zlostný Galerius neprestával znepokojsvať Diokleciana, až kým nenaklonil ho k tomu, že pozval k porade vojvodcov, miestodržiteľov, medzi nimi známeho nepriateľa kresťanov Hieroklesa, slavných právnikov, medzi ktorými bol známy filozof pohanský Porfyrius, a pohanských žreťcov. Na porade všetci pohanskí radcovia prisviádzali cisárovi Galeriovi, že kresťanstvo prieči sa ideí štátu rímskeho a že má byť vykorenené. R. 302. povolani boli žreťci na dvor cisársky v Nikomedii, aby z čriev zverov obetných predpovedali osudy štátu. Navdani pohanskí podvodníci neznali povedať nič istého a vymlúvali sa tým, že prítomní kresťania rušia proróctvo znamením križa. Ačkôľvek Dioklecian bol pôverčivým, jako všetci pohania, predsa nedopustil, aby prenasledovaní boli kresťania, a len nariadil, aby kresťanskí dvoranovia a vojaci obetovali modlám, alebo odstránili sa zo služby. A Eusebius (VIII., 4.) tvrdí, že početní hodnostári a vojaci opustili dôstojnosti svoje a ostali vernými Kristu Pánu. Dioklecian poslal návodom Galeriovým radcov do Miletu, aby vypočuli veštiaci výrok (orakulum) boha Apollona. Vešiba Apollonova vraj znela: »Spravodliví, ktorí sa nachádzajú na zemi, prekážajú povedať pravdu; preto sú výpovedi vešby nepravé.« Dioklecian pýtal sa: »Ktorí občania sú tými spravodlivými?« Radcovia riekli: »Kresťania.« Toho času rozširoval veľmi novoplatonský filozof Porfyrius spisy svoje, napádal kresťanstvo a zveleboval pohanstvo. Ešte zlostnejšie napádal kresťanov Hierokles, miestodržiteľ najprv v Bithynii, neskôr v Egypťe. Úlisný a zlostný Galerius dosiahol cieľ svoj; lebo Dioklecian následkom týchto udalostí rozhodol sa ku všeobecnému prenasledovaniu nenávidených kresťanov.

R. 303. dňa 23. februára, vo slavnosť pohanskú, k pocte bôžka Termina (boha hraníc) ustanovenú, mala sa položiť i hranica divotvornému rozmnožovaniu vyznavačov Kristových v štáte rímskom. Zavčasu z rána obstalo vojsko cisárske nádherný chrám kresťanský, ktorý sa vypínal na kopci oproti palácu cisárovmu v sídelnom meste Nikomedii, olúpilo ho a chcelo ho podpáliť na rozkaz cisára Galeria Maxima; ale cisár Dioklecian rozkázal z obavy, že by popolom neľahlo celé mesto, aby ho vojaci sborili do základu. To stalo sa najskôr z politiky pre to, aby sa vzbúrili kresťania, i aby sa zakročiť mohlo proti nim úradne, jako proti buričom. Početní kresťanskí mešťania hľadeli ustrnutí a rozhorčení na to bohaprázdne pustošenie svätyne Božej; ale nejavili žiadon zrejmy odpor proti tomu neoprávnenému násilenstvu. Na druhý deň ráno oznámený bol rozkaz cisársky, ktorý nakladal, aby v celej ríši boly sborené chrámy kresťanské a spálily sa sväté knihy; aby kresťania viac nikde sa neshromažďovali; aby kresťania boli pozbavení každej dôstojnosti a úradov, keby nezriekli sa viery svojej, áno, aby boli vyhlásení za nečestných; aby pospolití občania utratili práva občianske a svobodu; aby otroci nemohli byť prepustení na svobodu. A týmto prísny rozkazom bolo dovolené i to vôbec, aby kresťania zase mohli byť pre vieru svoju žalovaní úradom, mukami nútení k odpadnutiu od viery, aby majetok cirkevný mohol byť shabaný, i aby úrady neprijímaly žiadne žaloby od kresťanov (Euseb. VIII., 2.). Horlivý kresťan, pošlý zo vznešeného rodu, menom Ján, strhol so steny rozkaz cisársky, roztrhal ho a rozhorčený zvolal: „Či toto je víťazstvo nad Sarmatami a Gothami, keď prenasledujú sa kresťania?!“ Vojaci uväznili horlivca, ktorý po mnohom

mučení bol verejne spálený (Euseb. VIII.; 5.). Nezadlho povstal požiar v paláci cisárovom v Nikomedii. Možno, že stalo sa to návodom úskočného Galeria, ktorému zdál sa rozkaz cisárov byť primiernym. V Armenii a v Syrii vypuklo povstanie. Tieto udalosti použil Galerius, i navdal cisára Diokleciana očerňovaním, jakoby kresťania, ktorí nedali sa zastrašiť prvým rozkazom, boli príčinou týchto pohrôm, že vydal toho istého roku (303.) nový prísnejší rozkaz, aby boli uväznení biskupi a všetci správcovia obcí cirkevných, kňazi i diakoni, a donútení všetkými možnými mukami k obetovaniu modlám. Oklamany cisár Dioklecian mučil sám kresťanov, ktorí nachádzali sa v paláci jeho, aby vynútil od nich soznanie, že oni podpálili palác cisársky. V krátkom čase boly preplnené všetky žaláre, v ktorých drier iba zločinci bývali väznení po celej ríši na východe a čiastočne na západe, biskupami, kňazmi, diakonami a vznešenými kresťanami. Dioklecian dúfal, že keď budú premožení biskupi a kňazi, i veriaci odpadnú od viery svojej. Ale mýlil sa veľmi; lebo horliví predstavení cirkevní nedali sa nakloniť žalármi k odpadnutiu od sv. viery. Miestodržitelia a vladári pohanskí, podriadení cisárom Dioklecianovi a Maximianovi Herkuliovi a césarovi Maximianovi Galeriovi, plnili horlive tieto dva rozkazy. Dioklecian neporadil sa pred vydaním rozkazov ani cisára Maximiana Herkulia, ani césara jeho Konstancia Chlora; a keď tento posledný dostal úpravu od Diokleciana, aby sa riadil dľa toho rozkazu, pokračoval v správe samostatne.

Na dvore podcisára Konstancia Chlora nachádzali sa mnohí kresťanskí vysoko postavení úradníci a pri vojsku jeho mnohí kresťanskí generáli a plukov-

nici, ktorí boli veľmi oddaní jemu a ním samým veľmi ctení. Prečítal im rozkaz cisára Diokleciana a riekol, aby buď obetovali bohom rímskym, buď zriekli sa dôstojnosti svojej. Tieto slová účinkovali na prítomných hodnostárov ako hromobitie v čase pokojnej chvíle. Mnohí medzi kresťanami začali sa klátiť a boli hotoví zapredať vieru svoju; ale väčšina z nich odhodlala sa radšej k opusteniu skvelého postavenia svojého, než by boli utratili ohľadom na pohodlie pozemské večnú slávu a spasenie duševné. Šlachetný podcisár poprial kresťanským úradníkom svojim času k rozmýšľaniu a keď opäť shromaždil ich, riekol: »Jako-že môžete prejavovať nezlomnú vernosť cisárovi vy, ktorí preukazujete sa nevernými a krivoprišažnými oproti Bohu?« I odohnal z paláca svojho tých, ktorí chceli zapredať sv. vieru, i ponechal si iba tých v úradoch, ktorí boli odhodlaní verne a neohrozene slúžiť Spasiteľovi svojemu. A hovorieval, ako dosvedčuje Eusebius v životopise jeho, že panovník má si vážiť takých sluhov viac, než všetky shromaždené poklady. Áno, Eusebius tvrdí, že Konstancius Chlorus neboril chrámy kresťanské, ani neprenasledoval biskupov a kňazov; ačkoľvek tiež súveký Laktancius hovorí, že síce boril hmotné chrámy, ale že nepozbavil života žiadneho kresťana. A tak požívali kresťania v Gallii, v Španielsku a v Britanii za panovania Konstancia Chlora pokoja, keď medzi tým boli žalárovaní a mučení v ostatných provinciách ríše rímskej.

Po uverejnení druhého rozkazu proti kresťanom dal zlostný Galerius druhýraz v štrnásty deň podpáliť časť paláca cisárovho v Nikomedii, aby uvalil vinu na kresťanov a ešte väčšmi rozhorčil proti nim cisára Diokleciana. Ponevác však zbadal Galerius, že

Dioklecian prichádza na stopu podpaľačom, odišiel nenadále z Nikomedie a hovoril, že nechce zhoreť v paláci cisárovom (Lakt. De morte persec. Rom. 3., 370.). Ale predsa mnohí nevinní kresťania boli zabíjaní mečom pre ten požiar, spálení na hraniciach a pohádzaní do mora s člnkov. A keď v Malej Asii, najmä v Melitene a v Syrii vypuklo nové povstanie a preň obviňovaní boli kresťania, vydal cisár Dioklecian toho samého roku (303.) tretí rozkaz proti kresťanom, ktorým nakladalo sa prísne, aby tí uväznení, ktorí budú obetovať bohom rímskym, boli prepustení na svobodu; a zase tí, ktorí by to nechceli robiť, aby boli mučení až do smrti všetkými možnými spôsobami. I mučení boli horliví vyznavači Kristovi v celých zástupoch! Nemožno udať nesmierny počet sv. mučeníkov. Mužovia i ženy, starci i mládež, prostí i vznešení kresťania, oduševnení nadzemskou nadšenosťou a ožiarení slávou nebeskou, vystupovali na horiace drevené hranice, aby obetovali život svoj tuzemský za svätú vieru. Pripomeniem iba niektorých sv. mučeníkov.

V sídelnom meste cisárskom, Nikomedii, prinútené boly smrteľnými úzkosťami manželka cisára Diokleciana, cnostná a horlivá kresťanka Priska a dcéra jej, manželka podcisára Galeria Maximiana, zbožná Valeria, obetovať mŕtvým smiešnym modlám. Od toho času žily obe cisárovný veľmi nešťastne. Manželia cisárski nakladali s nimi neskôr surové. Maximin Dája prenasledoval ich do krvi a cisár Licinius chcel dať ich zavraždiť. I potulovaly sa svetom, preoblečené do rúcha roľníckeho, aby ušly nástrahám jeho a potupnej smrti, a znášaly hlad i biedu, kým neboly chytené v Solune (Thessalonich) a usmrtené (Lakt. de mort. persec. c. 50. a 52.). Obe zomrely kajúcne, najmä

zbožná Valeria. I dvorani cisárski boli nútení, aby obetovali modlám. Komorník cisárov, menom Peter, bol prvý mučený pre stálosť svoju vo sv. viere. Najprv ukrutne bol ubičovaný, až do kostí rozodraný; potom bol strojom vyzdvihnutý do výšky a zrazu dolu spustený, že spadol na kamennú dlážku a polámal si doranené údy. A zase bili ho katovia palicami; liali ocot so soľou do rán jeho, priviazali ho reťazmi na železnú stolicu a pálili údy jeho zdlhavo, jeden za druhým, aby oneskorili smrť jeho a donútili ho k odpadnutiu od sv. Cirkve. Ale horlivý vyznavač nezaprel vieru svoju, i zomrel upálený blahoslavenou smrťou. Komorníci cisárski Dorotheus a Gorgonius, i mnohí iní vysokopostavení úradníci a veľmoži boli hrozne mučení a potom zahrdúsení; telá ich boly hodené do mora, aby ich vraj nectili kresťania jako bohov. Sv. Anthimus, biskup Nikomedský, bol sťatý mečom na rozkaz Dioklecianov. V meste Nikomedii zomrel smrťou mučeníckou tiež i veľmož Anicet a brat jeho Pothinus.

Vo všetkých provinciách, kde panovali cisár Dioklecian a César jeho Galerius, i cisár Maximian Herkulus, borené boly kresťanské chrámy, ktoré ešte posiaľ boly pozostaly a katovia pálili sv. Písmo a iné posvätné spisy, i mučili ukrutne horlivých vyznávačov. V Asii, kde najmä Galerius zúrila, trpeli najviac sv. mučeníci. V krajinke Pontu katovia zatlkali trne pod nechty na rukách a nohách neohrozeným vyznávačom a polievali vriacim olejom alebo olovom telá ich. V Bithynii vykrvácal vtedy (r. 303.) sv. Donát; v Lycii sv. Domnina. V Mysii umučení boli sv. Nikander, vojak a sv. Marcian. V Sebaste umreli sv. Akacius, obrátený pohanský žretec a Herenarch. V meste Seytopole vykrvácal sv. Prokop, lektor

cirkevnej obce. V Palestíne (Svätej zemi) umučení boli medzi mnohými horlivými vyznávačmi sv. Alfeus a Zacheus. V Afrike a v Europe, najmä v Italii a čiastočne v Španielsku a Gallii, kde cisár Maximian Herkulus, mocou svojou zasiahnuť mohol, tiekla mučenícka krv proti vôli césara Konstanca Chlora. V Egypte umučené bolo nesčíselné množstvo kresťanov. Vrahovia trhali železnými žeravými kliešťami telo sv. vyznavačov a keď zacelely rany ich, obnovovali ich ostrými črepami z rozbitých nádob hlinených. V Thebaide egyptskej priviazali katovia kresťanov na haluzy stromové, ktoré násilím spojili, potom uvoľnili, aby roztrhaly telá mučeníkov. V meste Venusii umučený bol 30. augusta sv. biskup Felix; keď súdca oslovil jeho, aby vydal sv. Písmo, riekol odhodlane: »Mám ho; ale nevydám!« I mnoho iných biskupov afrických vykrvácalo v rozličných mestách. V Španielsku podstúpili smrť mučenícku: sv. Leokadia, sv. Justus, Kukufas a Pastor. V meste Milane v Italii umučený bol medzi mnohými vojak sv. Viktor. I v rozličných mestách Italie, najmä v Ríme, podstúpili veľmi mnohí vyznávači smrť mučenícku.

Pod jaseň toho istého roku (303.) odišiel cisár Dioklecian z Nikomedie do Ríma tým cieľom, aby slávil dvadsiaty rok panovania svojho i aby triumfoval jako víťaz nad pokorenými nepriateľmi. Večné mesto privítalo slavnostne svrchovaného panovníka svojho. Mnohé slavnosti odbavovali sa na poctu jeho. V divadle predstavovala sa fraška na posmech kresťanských obradov. Herec pohanský, slavný Genesius, dal sa krstiť od iného herca pohanského; čo vzbudilo veľkú veselosť medzi pohanmi. A hľa, sotva vyliata bola voda na hlavu posmešníka, keď tento náhle povstal

a obrátený k sedadlu cisárskemu zvolal mohutným hlasom: »Cisáru a celý dvore, učenci a obyvatelia tohoto mesta, počujte ma! Kedykoľvek počul som vysloviť meno kresťana, zhrozil som sa, a ktokoľvek pri vyznávaní tohoto mena zotrval, bol napádaný mnou. Nenávidel som vlastných rodičov a pokrevných, že boli kresťanmi. S takou rozkošou vystavoval som posmechu náboženstvo kresťanské, že som sa dal zasvätiť do tajností jeho, aby som pripravil zábavu vám! Ale keď tiekla voda na mňa a odpovedal som na obyčajné otázky, že verím, uzrel som nad sebou ruku, ktorá objavila sa s neba, a svetlom ožiarení anjeli vznášali sa okolo mňa, ktorí čítali z knihy všetky hriechy, od mladosti mnou spáchané, i obmývali listy knihy tou istou vodou, ktorou som bol poliaty v prítomnosti vašej, i ukázali mne ich belšími nad sňah. Vy, osvietení cisáru rímsky a mešťania, ktorí ste sa smiali nad tými tajomstvami, verte so mnou, že Ježiš Kristus je pravý Boh, že je svetlom a pravdou, a že iba skrze Neho môžete obsiahnuť odpustenie previnenia svojho!« Pohanovia vykriekli a rozhnevaný Dioklecian dal poviazať smelého, divotvorným spôsobom obráteného, divadelného herca, natiahnuť na škripec a páliť údy jeho. Medzi mučením volal horlivý vyznávač: »Niet iného Boha, než Toho, ktorý sa zjavil mne. Jemu klaniam sa, Jeho vzývam, Jemu chcem slúžiť; i keby ste ma tisícraz chceli usmrtiť, budem služobníkom Jeho! Žiadne muky nevyrvú Ježiša zo srdca mojeho, ani nezátvoria ústa moje, aby som nezveleboval Jeho. A iba želim nad tým, že som v blude svojom tak dlho nenávidel Jeho a že sa korím pred Ním tak neskoro!« A s radosťou sklonil hlavu svoju pod meč katov. Táto udalosť strpčila Dioklecianovi návštevu jeho v Ríme. A horlivosťou svojou, skúpostou

a ukrutnosťou pritiahol si nelásku a posmech u mešťanov rímskych. I odcestoval zrazu z Ríma v decembri (r. 303.) pred slavnosťou, ktorá dňa 1. januara r. 304. mala byť odbývaná; a to jubileum malo sa diať s veľkou nádherou ku pocte začiatku 20-ročného panovania jeho. Dňa 13. decembra (r. 303.) onezdravel v meste italskom Ravenne na ceste svojej do Nikomedie. Rozchýrilo sa, že zomrel; ale druhého dňa prišiel k sebe a nezadlho nastúpil ďalšiu cestu do mesta sídelného, Nikomedie. Od toho času na tele a na duchu zoslabený, napádaný bol záchvatom bláznovstva, ktorý zjavoval sa každodenne v istú hodinu.

R. 304. vydal Dioklecian v Nikomedii, návodom zlostného Galeria, štvrtý a to najukrutnejší rozkaz, ktorým vyslovená bola pokuta smrti na všetkých kresťanov, ktorí by nechceli obetovať bohom štátnym. Vo všetkých krajinách, v ktorých cisári Dioklecian a Maximian Herkulius, podcisár Galerius Maximian panovali, zúrili miestodržiteľia a vladári bezpríkladnou ukrutnosťou; iba vlúdny podcisár Konstancius Chlorus nedovoľoval, kde mohol, mučiť a vraždiť kresťanov. A toto všeobecné prenasledovanie bolo krvavejšie, než všetky predošlé; bolo ono krčovitým vzpie- raním sa hynúceho, dokonávajúceho pohanstva proti vzmáhajúcej sa a vífaziacej sv. Cirkvi. Súveký dejepisec Eusebius spísal celú zvláštnu knihu o mučeníkoch, najmä na Východe r. 304. krvácajúcich. Medzi iným píše: »Niektorí kresťania boli odpravení sekerou, jako v Arabii; iným boli polámané kosti, jako v Kappadocii; zase iní boli na nohách sputnaní a zavesení, že im hlava dolu visela, potom bol zapálený pod nimi mierny oheň, tak že sa zadusili dymom, jako sa to dialo v Mezopotamii. Niektorým poodtínané boli nos, uši

a ruky a okyptení boli i na ostatných údoch, jako sa to stalo v Alexandrii.* Najzúrivejší boli pohanskí súdcovia v Egypte, tak že ztade kresťania utekali do Palestiny a Fenicie. Niektorý deň odsúdené bolo na smrť i sto mužov so ženami a s dieťkami, ktorí drier boli mučení rozličným spôsobom; áno, privádzaní boli kresťania v zástupoch z dedín do miest, tak že meče zatupily a lámaly sa od stínania, i unavení katovia pri nútení boli sa zamieňať v krvavej práci svojej. Vo Frygii bolo mesto, v ktorom nebolo pohana. Zlostný vládár dal zapáliť kresťanské mesto na všetkých stranách, že zhoreli všetci obyvatelia v ňom (Eusebius VIII., II.). V Syrii a v Ponte katovia mučili tak hrozne kresťanov, že niektorí zo strachu pred zverským týraním hádzali sa na zem s vysokých domov; panny a ženy, ktoré bály sa poškrvrnenia, skákaly do vody, jako v meste Antiochii matka s dvoma dcérami. Eusebius rozpráva (IX.), že v blízkosti miest, v ktorých i z vidieku shromaždení kresťania boli povraždení, i na míle dialky zem bola pokrytá ľudskými telami a kosťami, ktoré psi, vlci, hyeny a šakali s miesta na miesto rozvlačovali; lebo pohanskí súdcovia nedovoľovali pochovávať ich, aby kresťania zneuctení boli ešte i po smrti. Niektorí kresťania, zastrašení mukami, poklesli a vydávali sv. Písmo úradom; preto nazvaní boli odpadlíkmi a zradcami (Traditores). Najmä cisár Maximian Herkulus sledil po sv. Písme; lebo sa nazdával, že keď kresťania nebudú mať sv. Písma, snadnejšie zaprú vieru svoju a budú zničení. Ale veľiká väčšina kresťanov zomierala s nadšením. Stalo sa, že útrpní katovia kresťanom násilne vtisli tymian do hrstí a držali ruku vyznávačovú nad plameňom ohňa obetného pred modlami, aby z popálenej ruky zrno tymianu úpadlo na oltár zápalný a oni povedať

mohli súdcom, že kresťania obetovali; ale verní kresťania držali zatisknutú päšť nad ohňom, kým nezhorela. Často-ráz sami katovia hádzali tymian do ohňa, odštrkovali kresťanov od oltárov a volali: »Obetoval si, môžeš ísť!« Ale kresťania kričali: »Neobetoval som, nikdy nebudem obetovať!« A Eusebius rozpráva (VIII., 9.), že kresťania s úsmevom počúvali odsúdenie svoje na smrť a že pri smrti prespevovali nábožné piesne a žalmy.

R. 304. podstúpili mučenícku smrť v Ríme medzi nesčíselným množstvom: sv. Filoromusa Adauktus, vyšší úradníci, pošli zo vznešeného a bohatého rodu; Rimanka sv. Anastasia a horlivé vyznavačky, tak zvané »Štyri korunované«. V meste italskom Boloni (Bologna) zomreli smrťou mučeníckou: sv. Vitalis, Agrikola a Prokulus.

V Pannonii uväznený bol (r. 304.) sv. Kvirin, biskup zo Siscie (Sisek), na úteku zo sídelného mesta svojho. »Prečo si utekal?« pýtal sa ho vladár Maximus. Sv. biskup odpovedal: »Nechcel som utiecť, ale iba vyplniť rozkaz Pána svojho, ktorý prikázal nám, jako písané stojí: Keď budú prenasledovať vás v jednom meste, choďte do druhého.« Maximus pýtal sa: »Kto vydal tento rozkaz?« Sv. Kvirin odpovedal: »Ježiš Kristus, Spasiteľ náš, ktorý je pravý Boh.« Pohan riekol úsmešne: »Či ti je neznáme, že sluhovia cisárski všade najdú teba? Teraz uznáš, že Ten, ktorého menuješ pravým Bohom, neprišiel ti na pomoc, keď ťa vojaci chytili na ceste a sem doviedli. Poslúchni rozkazy cisárske a obetuj bohom!« Sv. biskup riekol odhodlane: »Neposlúchnem tento rozkaz cisárov, lebo je bohaprázdny a protiví sa prikazom viery mojej, ktoré prisno mi zakazujú, aby som neobetoval nepravým a namysleným bohom.« Maximus dal ukrutne bičovať sv. biskupa a poslal

ho okovaného miestodržiteľovi Pannonie Amanciovi do Sabarie (teraz Kőszeg, Kamenec). V ťažkých putách konal sv. starček pešky ďalekú cestu, až ho vojaci priviedli do mesta (terajšieho) Šarváru, kde toho času miestodržiteľ sa zdržoval. Prečítané boli listy Maximove. Amancius pýtal sa vážna, či zmenil presvedčenie svoje. Sv. Kvirin riekol odhodlane: »Vyznal som sa v Siscii z viery v pravého Boha, ktorému sa klaniam od mladosti svojej, ktorého v srdci nosím a od ktorého nikto neodlúči mňa.« Miestodržiteľ riekol lahodne: »Obetuj bohom štátnym, jako žiadajú cisári, a poživaj dni staroby svojej v pokoji.« »Súdca«, odpovedal horlivý biskup, »nestaraj sa o starobu moju. Viera moja a láska k Bohu posilňujú ma dostatočne, aby som pretrpel muky; i nezvráta vyznanie moje ani muky, ani túžba po dlhšom lahodnom živobytí, ani najhroznejšia smrť.« Amancius odsúdil sv. Kvirina na smrť. Katovia priviazali na hrdlo jeho kameň mlynský a shodili ho s mostu do riečky Gynsu.

V meste Laureakume (teraz Lorch), v provincii Norikume (teraz Rakúsko), podstúpil (r. 304.) mučenícku smrť sv. Florian. V Thrácii umučení boli sv. Filip, staručký biskup z mesta Heraklei, kňaz Severus a diakon Hermes. V Illyrii vykrvácali sv. Chrysogonus a sv. Anastasia. Vo Španielsku v meste Kordove umučení boli sv. Január, Faustus, Marcial, Azisklus so sestrou svojou sv. Viktoriou, i sv. Zoilus.

V Asii obsiahli (r. 304.) premnohí horliví vyznavači korunu mučenícku. V meste syrskom Antiochii umučení boli medzi mnohými sv. Romanus, diakon z Cesarei a sv. mládenček Barulas, svätá panna Justina a sv. Cyprian.

Otec sv. Justiny bol pohanským žretcom a pochádzal zo vznešeného rodu. V susednom dome býval horlivý diakon Prelius, ktorý vyučoval vo sv. viere novokrstencov. Vznešená panna Justina počúvala s obloka dojímavé prednášky jeho, ktoré mohútne účinkovali na útle srdce jej. I stala sa kresťankou a pričinením jej dali sa pokrstiť i rodičia jej; ba otec jej stal sa i zbožným kňazom. Mnohí pohanskí mladíci uchádzali sa o ruku prekrásnej kresťanskej panny. Ale ona túžila iba po Ženichovi nebeskom. V meste žil mladý učenec menom Cyprian. Popri ľubomudrckých vedách zaoberal sa krásny, z vyššieho rodu pochádzajúci mládenec i čarodejníctvom, ktorému sa bol priučil v Egypte a v Chaldejsku, kam bol cestoval, aby sa obohatil vedami. Pohanský mládenec Aglaidius, ktorý túžil po ruke zbožnej Justiny, podplatil štedre učeného čarodejníka Cypriana, aby ju naklonil svojimi čarami k manželskému sväzku. Cyprian zaklínal bôžkov, čaril, ale všetko namáhanie jeho bolo marné; i poznal ničomnosť pohanských bohov a čarodejníckej vedy, dal sa poučiť vo sv. náboženstve, ktoré vznešená panna vyznávala, prijal sv. krst a stal sa horlivým obrancom učenia Kristovho, ako nám to rozpráva sv. Gregor Nazianzský. O víťazstve sv. Justiny nad pokúšaním hovorí sám sv. Cyprian: »Ona ozbrojila sa znamením Ježiša Krista, a učinila ničomným zaklínanie duchov temností.« Miestodržiteľ Eutolmius uväznil ich oboch jako najhorlivejších kresťanov. Cyprian rozprával pohanskému miestodržiteľovi, jako stal sa kresťanom, a to preto, aby ho naklonil k prijatiu sv. náboženstva. Zatvrdelý pohan dal bičovať nemilosrdne oboch a železnými hákami trhať telo Cyprianovo. Horlivý vyznávač zvolal počas mučenia: »Toto utrpenie otvára

nám nebe a učiní nás účastnými večného blahoslavenstva!« Pohan zvolal posmešne: »Nuž keď môžem šťastným urobiť teba na takýto spôsob, dám mučiť neprestajne teba.« I mučili kati neohroženého Cypriana dlho a celého dotrýzneného hodili konečne do hnusného podzemného žaláru, v ktorom i Justína bola uväznená. Konečne po mnohých neslýchaných mukách boli sofaté hlavy ich.

V meste Cesarei umučení boli sv. Timolaus, poddiakon Romulus a traja mladiství súdruhovia jeho, tak tiež sv. Agapius a sluha jeho Dionys; sv. Appian, dvadsaťročný mládenec bol hodený do mora i s bratom, sv. Edesiom. V Cilicii v meste Tarse zomreli mučeníckou smrťou sv. Tarachus, Probus a Andronikus. Prvý bol mešťan rímsky z Klaudio-
polu a vojak; druhý pochádzal zo Sídu v Thrácii; posledný bol synom vznešeného a bohatého mešťana z Efesu. Miestodržiteľ Maximus predvolal uväznených kresťanov a pýtal sa Taracha: »Jako sa menuješ?« »Kresťan«, odpovedal bojovník Kristov. »Mlč«, okríkol ho pohan, a nechaj si pre seba toto bezbožné meno! Povedz, ako ťa volajú?« A keď neohrozený svedok pravdy Božej zase podobne odpovedal, kázal ho súdca biť po ústach. »Menujem sa Tarachus; a keď som bol vojakom, menovali ma Viktorom, a ako kresťan odriekol som sa vojanstva.« »Obetuj bohom, ktorých ctia cisári naši.« »Keď to činia cisári, nuž sú zaslepení diablom!« odpovedal staručký kresťanský bojovník. A súdca dal ukrutne bičovať jeho. Maximus pýtal sa podobne Proba, aké má meno. A on odpovedal: »Som síce z prostého ľudu, ale som kresťan!« I jeho dal súdca bičovať krvave. Sv. mučeník volal: »Vedz, čím viac trpí telo moje, tým viac oživuje duša moja!« Surový pohan

dal krvácajúce telo jeho natiahnuť na škripec a pýtal sa tretieho vyznavača: »Jako sa menuješ?« »Keď chceš vedieť, kresťan«, odpovedal s pýchou mladistvý Andronikus. Maximus riekol: »To meno ti nespomôže. Obetuj bohom. Mám útrpnosť s mladosťou tvojou.« Andronikus vážne riekol: »Ku všetkému som odhodlaný; lebo, ačkoľvek som mladý vekom, dospelá je duša moja. Diablom obetovať nebudem!« Ukrutný Maximus dal natiahnuť ho na škripec, bičovať, železnými hákami trhať telo jeho, rany krvácajúce posypať soľou, a potom sputnaného hodiť do smradľavého žaláru. Podobné mučenie opätované bolo viacráz. V čas divadelných krvavých ihier vovedení boli horliví vyznavači do divadla. V cirkuse vypustení boli na nich divoký medveď a lyca. Ale obidve šelmy položily sa pokojne k nohám ich. I boli štáti. Vo Fenícii zomreli smrťou mučeníckou po hrozných trápeniach sv. Timotheus, ktorý bol upečený, v meste Gaze a svätý mládenec Alpius v meste Tyruse.

V Afrike vykrvácali (r. 304.) nepočetní kresťania; v niektorý deň mučené a usmrtené bolo na niektorých miestach najmä v Egypte desať, tridsať, šesťdesiat, sto, áno celé zástupy kresťanov, že sa meče zatupily a kati unavili. V Egypte vykrvácali medzi tými zástupami sv. mučeníkov sv. Markus a Marcian; v Thebaide sv. Thimotheus a mladá manželka jeho sv. Maura, ktorí boli upálení. V meste Thegaste obsiahla mučenicu smrť svätá panna Krispina.

Sulpicius Severus hovorí: »Skoro celý okršlek zemský pokropený bol krvou mučeníkov, a zdalo sa, že Cirkev ponáhľala sa opustiť zem, aby sa uchýlila do neba.« Len v Gallii (Francúzsku), v Španielsku a v Britannii požívali kresťania pokoja i v r. 304.; tam

panoval ľudomilný Konstancius Chlorus, i neboli mučení, zabíjaní kresťania, a len niektoré vetché chrámy boli srúcané.

Najhroznejšie zúrilo prenasledovanie kresťanov po celej ríši r. 305. V Egypte, najmä v Thebaide, zavraždili katovia niektorého dňa i sto kresťanov, medzi nimi biskupa z Thmuisu sv. Fileasa, a vznešeného i bohatého muža sv. Filoroma. V hlavnom meste Egyptu Alexandrii vykrvácala svätá panna Theodora, pochádzajúca zo vznešeného rodu. Miestodržiteľ Prokulus pýtal sa uväznenej panny: »Prečo nechcela si sa vydať, keď pochádzaš od vznešených rodičov?« Kresťanská panna odpovedala: »Kristus je toho príčinou; lebo keď telo naše na seba prijal, nuž posvätil telá naše a prisľúbil nám večný život. Preto úfam, že ostanem nepoškvrnenou, dokiaľ ostanem vernou Jemu.« Súdca pohanský riekol: »Je rozkaz cisársky, aby každá panna, ktorá nechce sa vydať a bohom obetovať, odvedená bola do domu hanby.« Nevinná panna riekla: »Ty asnáď nevieš, že Boh pri každom skutku hľadá iba našu vôľu a na úmysel. Boh vie, že mám úmysel ostať pannou; čo by mne niekto i násilie urobil, v očiach Jeho predsa budem čistou!« »Jaká je to bláznivosť«, zvolal Prokulus, »keď skladáš dôveru svoju v ukrižovaného človeka! Čo myslíš, že vyjdeš nepoškvrnená, keď budeš odvedená do domu verejnej hanby?« »Verím«, vzdychla sv. panna, »že Ježiš, ktorý trpel pod Pilátom Pontským, vysvobodí mňa z tohoto nebezpečenstva a nedopustí poškvrniť pannenskú čistotu moju, keď zachovám vieru svoju. I nikdy nezaprem Ho!« »Jak veľká je bláznivosť tvoja, ktorá donucuje ma, dievčaťu stavu tvojho urobiť takú hanbu!« zvolal Prokulus. Ale sv. panna pýtala sa: »Či je to bláznivosť, keď vyznávam živého Boha?«

A surový pohan dal odviešť sv. pannu do hanobného domu. Sv. panna modlila sa na kolenách v hnusnom väzení, keď necudní pohania jako hladní vlci zvedave obstúpili dom, kto asi prvý k nej vkročí. I vstúpil k nej mladý vojak, preoblečený to mládenec kresťanský, menom Didymus, ktorý riekol jej: »Mňa posielal Spasiteľ, aby som zachránil nevinnosť tvoju.« Obliekol ju do vrchného rúcha svojho, pripásal jej meč, pritiskol na hlavu prilbicu svoju. A Theodora šťastne ušla z domu hanby. Keď stráž našla v izbe Didyma, odviedla ho k miestodržiteľovi, ktorý rozkázal soňať kresťanského mládenca. Theodora pribehla na miesto popravné, aby sa s ním prela o mučenícku korunu: chcela umreť za neho. Sv. mladík riekol: »Ty si svobodná; mne treba umreť.« Sv. Theodora riekla: »Za to bola som ti povďačná, že si zachránil česť moju; ale nie som, keď život môj chceš zachrániť! Hanby bála som sa, a nie smrti; keď ma pozbavíš mučeníckej koruny — oklamal si ma!« Oba boli sťatí, oba dosiahli mučenícku korunu. V meste Karthagu v Afrike umučení boli kňaz Saturnin, mestský senátor Dativus so 47 súdruhami, biskup sv. Mensurion a sv. Felix, biskup z Tíbaru. V Malej Asii podstúpili smrť mučenícku v meste Ancyre (teraz Angora) sv. Theodotus, hostinský, sv. Tekusa, sedemdesiatročná kresťanka, a panny svätá Alexandra, Faine, Klaudia, Eufrasia, Matrona a Julia. V meste Tarse bičovaná bola sv. Julitta, vznešená pani, pochádzajúca z kráľovského rodu a s ňou triročný synček jej Cyriakus, ktorý neprestajne za matkou opakoval: »Kresťan som!« Oba zomreli smrťou mučeníckou. V Syrii sv. Barlam, roľník, dal si radšej spáliť ruku nad ohňom, než by bol pohnul rukou, na ktorú nasypali pohanskí vojaci kadidlo pred oltárom, aby bol

prinútený hodiť ho pre boľasť do ohňa a tak obetovať bôžkom.

I v Italii tiekla r. 305. potokami mučenícka krv. V samom Ríme umučení boli medzi mnohými kňaz Marcellinus a exorcista Petrus, panny Soteris a Marciana, 15-ročný mládenček Pankrás a 13-ročná panna Agneška. Pankrás pochádzal zo vznešeného rodu a vyznačoval sa počas prenasledovania neohrozenou horlivosťou. Podivným spôsobom strhol edikt cisársky so stĺpa, ktorý bol tam vyvesený a vojakami strážený a zastavil takým spôsobom aspoň na jeden deň krvavé prenasledovanie kresťanov. Bol uväznený a pred súdcom riekol: »Cisár chce, aby sme ctili bohov, ktorí boli ľudia ako my. Oni boli zlí ľudia, podvodníci a svodcovia. A ja by som mal ctiť takých ľudí, ktorí dopúšťali sa ohavných skutkov, ktoré by trestané byť mali, keby som sa ja dopustil ich? Mladý som, ale myseľ moja je silná a nebojím sa ničoho. Kristus je život môj, pre Neho zomrieť je výhra moja!« A neohrozený mladistvý bojovník Kristov bol sťatý. Sv. Agneška, 13-ročná dcéra bohatých a vznešených mešťanov v Ríme, bola veľmi krásna. Symforian, syn pohanského miestodržiteľa chcel si vziať ju za manželku. Ona riekla: »Odstúp odo mňa, vñadidlo smrti, ty nádoba hriechu! Iný Ženích predišiel ťa, Kristus Pán, a Ten je, ktorého milujem.« Miestodržiteľ dal ju uväzniť a riekol: »Syn môj umiera z lásky k tebe.« Ona sa pýtala: »Či môžem zrušiť vernosť, ktorú som prisahala Ženíchovi svojemu?« »A kto je to?« pýtal sa pohan. »Ježiš Kristus«, odpovedala sv. panna. Márne namáhal sa miestodržiteľ, aby nahovoril ju k zapreniu pravého Boha a ku manželskému sväzku so synom svojím; ani prosby ani hrozby nespomohly. Divotvorným spôsobom za-

chránená bola na horiacej hranici. Vyvedená potom na popravné miesto, kde mala byť sťatá, riekla katovi: »Pojď, ponáhľaj sa; ty si mi vítanejším, než hýrivci, ktorí hľadajú lásku moju!« I pokľakla, pomodlila sa a svätá hlava jej odpadla pod mečom katovým. V meste Boloni (Bologne) umučení boli: svätý Agricola so sluhom svojim Vitalisom; v Spolete sv. Sabinus, biskup z Assisi a diakoni jeho Exuperancius a Marcellus; v Milane sv. Nabor a Felix; v Akvílei sv. Kancian a Kancius so sestrou Kancianillou; v Benevente biskup sv. Január, ktorého telo prenesené bolo do Neapolu, kde sa posiaľ so zázračnou krvou jeho, ktorá každoročne tekúcou sa stáva, prechováva. V Sicílii zomreli medzi mnohými v meste Katanii diakon sv. Euplius a v Syrakusách svätá panna Lucia. Narodila sa z bohatých a vznešených rodičov kresťanských v meste Syrakusách. Nábožnou matkou Eutychiou bola vychovávaná od útlej mladosti v bázni Božej; i poukazovala jej na život sv. Agaty, ktorá bola umučená pred rokmi v Katanii, tak že sa útlej Lucii oči zalievaly slzami. Sv. Agata stala sa vzorom zbožnej panny Lucie, ktorá život svoj panenský prisľúbila venovať službe Božej. Časom určila starostlivá matka, vdova, dcéru svoju bohatému mladíkovi pohanskému, o ktorom myslela, že stane sa kresťanom. Keď matka upadla do ťažkej nemoci a na prímluvu sv. Agaty bola uzdravená, zjavila jej Lucia sľub svoj a vymohla od nej, že popredaly veľký majetok svoj a plnými rukami rozdávaly peniaze chudobným, i ponechaly pre seba iba toľko, čo potrebovaly na výživu. Pohanský mladík, ktorý zbadal, že nielen majetok, ale i ruka Lucie pre neho je ztratená, obžaloval Luciu iako horlivú kresťanku. Márne namáhal sa vladár, aby

obetovala bohom štátnym. I dal ju odviešť do domu hanby; ale ona ostala nepoškvrnenou zázračným spôsobom. Odsúdil ju ku spáleniu; ale oheň neuškodil jej na hranici. I dal jej vypichnúť oči a potom dal ju sošať.

Ale i v iných krajoch Europy, kde zasahovala moc ukrutného cisára Maximiana Herkulia a cisára Diokleciana, tiekla r. 305. mučenícka krv. V Thesalonikách vykrvácal sv. Demetrius a panny svätá Agape, Chionia, Irene a Anysia.

V Pannonii umučení boli (r. 305.): sv. Viktorin, biskup v meste Petaviume (Ptuj), a sv. Ireneus, biskup a lektor jeho Pollio v meste Sirmiume. V Rhecii v meste Augsburgu (Augusta Vindelicorum) obsiahli korunu mučenícku sv. Afra, sv. Julian a sv. Ferredus.

I v Španielsku zúrilo (r. 305.) krvavé prenasledovanie. V meste Saragosse umučení boli sv. Valerius biskup a diakon jeho sv. Vincenc. Tento neohrozený bojovník Boží trápený bol najprv v žaláre hladom, potom bol natiahnutý na škripec a kati trhali telo jeho železnými hákami, že vidno bolo črevá. Pri tomto mučení skvela sa tvár jeho rozkošou a nadzemskou radosťou. Súdca Dacian dal biť ustatých katov, aby väčšmejš mučili sv. diakona. Celé telo mučeníkovo bolo zaliate krvou a on nezaprel Krista Pána. Ukrutný pohan riekol: »Maj milosrdenstvo so sebou; obetuj bohom, alebo aspoň vydaj mi kresťanské knihy!« Sv. Vincenc odpovedal: »Viac bojím sa útrpnosti tvojej, než múk.« Dacian dal priviazať horlivého vyznavača na železnú posteľ, ktorá bola vykladaná ostrými klincami a pod ňu podložiť žeravé uhlie. Na vrchnú časť tela prikladali katovia žeravé železné plochy. Rany jeho posypali ka-

tovia soľou. Sv. Vincenc ležal pokojne a obracal oči svoje k nebu. Pohanský súdca triasol sa od zlosti, i dal sv. Vincenca odvieť do smradľavého žaláru, a hodiť na ostré črepy. Svätý mučeník prespevoval žalmy. Keď spev jeho počul žalárnik, stal sa kresťanom. Dacian reval od zlosti, i nechcel dopriať sv. Vincencovi slávy, aby zomrel následkom obdržaných rán; ale rozkázal položiť ho na mäkkú posteľ a hojiť rany jeho. Sv. Vincenc modlil sa skríšenie k Bohu, aby čo skôr poprial jemu korunu slávy: a tíško usnul v Pánu. Toho času vykrvácali v Saragosse sv. mučeníci: Apodemus, Cecilian, Evoclius, Felix, Fronto, Marcialis, Optatus, Publius, Primicius, Saturnin, Sukcessus, Superkus, Kvintilian, Urbanus, Julia a panna Enkracia. V meste Meride umučená bola dvanásťročná vznešená panna sv. Eulalia. Predstavila sa bola pred vladára a vytýkala jemu, jak hanobno je prenasledovať sv. vieru. Ukrutník dal jej trhať boky žeravými hákami. Ona sa modlila: »Pane, železom vrývajú víťazstvo Tvoje do tela mojeho. Jak rada čítam to písmo!« I upálená bola na hranici. V meste Gerone vykrvácal sv. Felix.

Toto prenasledovanie kresťanov od r. 303. do r. 305. prevyšovalo ukrutnosťou svojou všetky predošlé krvavé prenasledovania. Jako jedna cirkevná kniha, v šiestom storočí dokončená, udáva, umučené bolo za jeden mesiac iba v samej cirkevnej obci rímskej 17.000 kresťanov a sám Egypt honosil sa 144.000 mučeníkmi, ktorí obdržali korunu slávy večnej. A keď ukrutní cisári Dioklecian a Maximian Herkulius a césar Galerius ukrutne povraždili mnoho státisícov verných kresťanov, prinútili vlašných k hanobnému odpadnutiu a porúcali skoro všetky kresťanské chrámy v územiach

svojich, dali si postaviť dva mramorové stĺpy v Španielsku, ktoré tam neskôr z rumov boli vykopané, s víťazoslavnými nápisy na oslavu svojho. Jedon z tých nápisov začínal sa slovami: »Dioklecian Jovius a Maximian Herkulius, cisári, rozšírili ríšu na Východe a na Západe, i vyhubili meno kresťanov, ktorí strojili záhubu jej.« Druhý nápis znel: »Dioklecian César Augustus adoptoval na Východe Galeria, a vykorenil všade kresťanskú poveru, i rozšíril poctu bohov.« Ale kresťanov neubývalo nikde; lebo krv sv. mučeníkov, jako hovoril Tertullian, stala sa semenom kresťanov. A Boh neba i zeme díval sa s výšin Svojich, jako v poslednom boji s pravdou svätou zvíja sa v nevinnej krvi blažených posvätenčov hynúce zúfale, zverské, zatemnelé pohanstvo, i mohútne zavznieval hlas Syna Božieho, Ježiša Krista, svetom, pravdou učenia Jeho osvieteným: »Brány pekelné nepremôžu ju (sv. Cirkev)!« Desať rohov zvera (Zjavenie sv. Jána 17, 1—14.) bolo zlomené!

2. Ďalšie pomery v ríši rímskej a prenasledovanie kresťanov na Východe za cisárov Galeria a Maximina Daju.

Ukrutný Dioklecian, na tele a na duchu zoslabnutý, častou šialenosťou napádaný a ctibažným Galeriom znepokojovaný, zunoval krvavé vladárenie svoje. V Ravenne bol ho už nahováral podcisár Galerius k odstúpeniu s trónu a riekol: »Zostaral si sa a treba ti pokoja. I Nerva složil berlu do rúk Trajanových.« Dioklecian odpieral: »Nerva nepanoval tak dlho jako ja, ba len za jeden rok, i mohol ľahko sa utiahnuť do súkromného života. Keď chceš byť cisárom, nuž prijmi to meno popri nás dvoch.« Panovitý césar Galerius,

ktorý túžil po samovláde v celej ríši, odpovedal: »Svornosť možno zachovať medzi dvoma; ale nikdy nie medzi štyrmi cisármi. Už dávno zaujímam posledné miesto, ja, ktorý som bojoval za pätnásť rokov v Illyrii a na brehoch Dunaja proti Barbarom, keď vy ostatní traja panovníci tešili ste sa výhodami moci cisárskej v bohatých a pokojných krajinách.« Dlhो odpieral chorľavý Dioklecian, ale konečne riekol so slzami v očiach: »Teda nech sa stane, keď si to žiadaš!« I uzavrelo sa, že dvaja cisári, Dioklecian a Maximian Herkulius, odstúpia a césari Galerius a Konstancius Chlorus stanú sa cisármi, a že na miesto nich iní dvaja povýšení budú za podcisárov (césarov). A Galerius neprestával naliehať, aby cisári odstúpili.

R. 305. dňa 1. mája složili cisári Dioklecian v Nikomedii a Maximian Herkulius v Milane hodnosť svoju cisársku a cisármi (Augusti) stali sa: Konstancius Chlorus na Západe a Galerius na Východe. Všetko bolo zvedavé na povýšenie nových podcisárov (césarov). Myslelo sa všeobecne, že vyvolený bude za césara pri tomto slavnostnom čine prítomný v Nikomedii Konstantin (Kajus Flavius Valerius Aurelius Klaudius), syn šľachetného cisára Konstancia Chlora, narodený r. 274. v meste Naisse v Mösii (teraz Niš v Srbsku), mladý to muž krásnej vysokej postavy, veľkej sily telesnej, šľachetných mravov a nadaného ducha, neohrozený a zkusený bojovník, s nadšenosťou obľúbený u vojska, ktorého cisár Dioklecian po mnohom vyznačovaní na výpravách vojanských, vyslaných do Egypta a Persie, už dávno bol vymenoval za tribuna (generála). Ale takéhoto muža bál sa vládobažný Galerius! Áno myslelo sa, že za druhého césara vymenovaný bude Maxencius, syn bývalého cisára

Maximiana Herkulia a zať cisára Galería; ale Maxencius bol ukrutník a panovitý človek, tak že nenávideli ho vlastný otec i svokor. Pri napnutom všeobecnom očakávaní pýtal sa Dioklecian Galeria: »Koho ustanovíme za cisára?« Galerius odpovedal Dioklecianovi a prítomným veľikášom: »Severa«. »Čo-že«, zvolal zadivený Dioklecian, »asnáď toho tanečníka, ožrana, ktorý hýri v noci a spáva vo dne?« Galerius odpovedal panovito: »Zaslúžený je; verne spravoval pluky vojanské. Poslal som ho k Maximianovi, ktorý má odovzdať jemu šarlátové rúcho.« Dioklecian vzdychol si: »Dobre, keď treba tak!« »A koho ustanoviš za druhého cisára?« pýtal sa ďalej. Galerius vystrel ruku a pokázal! »Tohoto!« Bol to Maximin Daja (Kajus Valerius), syn sestry Galeriovej, Illyr, z nízkeho rodu, najprv pastier, neskôr správca stají Galeriových, a od nedávna vymenovaný tribun (generál). Dioklecian riekol ticho s nevýslovnou bolesťou: »To nie sú mužovia, ktorí boli by súci spravovať ríšu a napomáhať všeobecné dobré. Ale to je vecou tvojou! Dosť natrápil som sa. Keď stane sa nešťastie, nebudem zodpovedným!« Galerius prichystal pre Diokleciana cestovný voz; nemocný Dioklecian vysadol naň a bol zavezený do Salony v Dalmácii. Tu žil krvavý tyran súkromne, kde ztrpčovali najviac tí poslednie roky života jeho, ktorých bol povzniesol z prachu k vyvýšenosti cisárskej. Napádaný zúfalstvom a šílenosťou prestenal a preplakal tyran, ktorý drier v pýche svojej dal sa nazývať bohom Jupiterom (Jovius, Parom), sedem rokov, jako rozpráva súveký cirkevný dejepisec Laktanc (De morte persecutorum Rom. III., 442.), až konečne v zúfalstve neprijímal žiadneho pokrmu a zhynul hladom dňa 3. decembra r. 312. v Salone. Maximian Herkulus utiahol sa do

Kampanie v Italii a žil tam za čas súkromne, kým zase nevystúpil jako cisár. Ale i na tomto tyranovi vyplnily sa neskôr slová druhého Žalmu, jako hovorí ten samý Laktanc: »Roztrepeš ich jako hrniec!«

Cisár Galerius panoval s césarom svojim Maximinom Dajom na Východe, cisár Konstancius Chlorus na Západe, v dosavádnom území, v Španielsku, v Gallii a v Britannii, a césar jeho, ukrutný a hýrivý Severus v Italii a v Afrike. Na Západe prestalo prenasledovanie kresťanov po odstúpení Diokleciana a Maximiana Herkulia; ale na Východe ďalej zúrila zarytý pohan Galerius s césarom svojim Maximinom Dajom, ktorý panoval v Asii, najmä v Syrii, v Palestine a v Egypte, a ktorý nariadil, aby v každom meste stavané boly nové chrámy pohanským bohom. Všade na Východe ustanovení boli pohanskí žretci; úrady štátne boly udeľované iba horlivým pohanom. Kresťania boli väznení a odsudzovaní do baní; tam boli trápení hladom a bitkou, mučení škripcom, žeravými železami; vylupované boly oči ich, odsekávané údy; usmrťovaní boli ohňom, mečom, divými zverami alebo hádzaním do hĺbočiny morskej. Najviac trpely čisté panny a vznešené ženy, ktoré podstupovaly radšej smrť a to tú najhroznejšiu, než by boly vydávaly telo svoje k ohavnému pohaniu. Eusebius rozpráva (H. E VIII., 14.), že jedna vznešená pani v meste Alexandrii radšej utratila celý veľký majetok svoj a odišla do vyhnanstva, než by bola bývala po vôli nehanobnému césarovi Maximinovi Dajovi. A mudrc Apfian karhal neohrožene pohanských súdcov, keď odsudzovali kresťanské panny a ženy do domov hanby, pre čo utopili ho pohanskí surovci.

R. 306. podstúpili smrť mučenícku medzi premnohými horlivými vyznávačmi za učenie Božské Ježiša Krista v Asii: sv. Theodor, vojak, sv. Eutropius, Kleonius a Basiliskus v meste Amasei; sv. diakon Abbidus, Gurias a Samona v meste Edesse; svätá Beronika so 49 súdruhami a svätá Pelagia v meste Antiochii; kňaz sv. Antonius, Dominikus, ktorý bol upálený, Germanus a Zebinas, osemnásťročná panna Theodosia, ktorá horlive navštevovala a posilňovala v žalároch uväznených kresťanov, svätá panna Dorothea v meste Cesarei. Prekrásna kresťanská panna žila životom anjelským. Pohanský vladár uzrel ju, i chcel si nakloniť ju; neprístupnú uväznil a nútil, aby obetovala modlám. »Kresťanka som«, riekla; »živý Boh zakazuje mne, aby som neobetovala nikomu inému kromä Jemu.« Po mnohom márnom nútení dal natiahnuť na škripec horlivú kresťanskú pannu a ukrutne bičovať. Keď sa vyhojila v žaláre, odovzdal ju dvom sestrám, ktoré boly zaprely sv. vieru, aby naklonily ju ku pohanstvu. Svätá panna obrátila pokleslé, a rozhnevaný súdca dal hodiť ich do vriaceho kotla; i rozkázal katom, aby natiahli na škripec horlivú Dorotheu a pálili telo jej horiacimi smolenicami. Sv. pannu usmievala sa pri mučení. Pohan zadivený pýtal sa: »Prečo raduješ sa?« »Ešte nikdy v živote nezakúsila som toľko radostí než teraz, a to preto, že som vyrvala z rúk nepriateľa duše sestier svojich a že znovu získala som ich Kristovi!« odpovedala mučenica. Ukrutník odsúdil ju ku sťatiu. Na ceste ku miestu popravnému tešila zarmútených priateľov: »Jako radujem sa, že môžem odísť na druhý krajší svet, kde v záhrade Ženícha mojeho kvitnú krásne ľalie a voňave ruže, ktoré nevädnú!« To počul pohanský mladík a posmešne zvolal: »Nevesto Kristova, pošli mi

z raja jablká alebo ruže!« Svätá panna odpovedala: »Žiadosť tvoja môže sa vyplniť, len keby si bol i hoden!« Na mieste popravnom modlila sa skrúšene. I zjavil sa jej krásny chlapčok, ktorý mal v košíku tri krásne jablká a ruže. Poprosila chlapčoka, aby zanesol ich posmešníkovi, menom Theofilovi. A to sa i stalo. Pohanský mládenec obrátil sa, prijal sv. krst a zomrel smrťou mučeníckou.

Túžba panovitého cisára Galeria skoro zdala sa byť vyplnená. On úfal, že neza dlho bude samovládcom v celej rozsiahlej ríši rímskej; lebo západný cisár Konstancius Chlorus bol nezdravý a blízky ku smrti svojej, i ľahko mohol odstrániť dvoch podriadených a všeobecne nenávidených césarov, Severa a Máxima Daju. Nebezpečným zdal sa byť jemu iba mladý, všeobecne obľúbený Konstantin, syn nemocného cisára Konstancia Chlora, ktorý po odstúpení Diokleciana s trónu cisárskeho prinútený bol bývať ako väzeň pri dvore Galeriovom v meste Sardike, kde vtedy východný cisár residoval. Vládobažný Galerius strážil dobre Konstantina a vynakladal všetko, aby urobil neškodným jeho; preto povzbudzoval silného mladého muža, aby zápasil s divými zverami a v bitkách staval ho na najnebezpečnejšie miesta. Ale prozreteľnosť Božia ochraňovala divotvorne vyvolenca Svojeho! Keď cisár Konstancius Chlorus vždy viac a viac klesal na zdraví, požadoval on nástoľčive, aby Galerius prepustil na svobodu syna jeho, že by mohol poshovárať sa s ním aspoň ešte pred smrťou svojou. Ťskočný Galerius dlho vyhovárал sa, že je Konstantin potrebný pri boku jeho a nechcel vyplniť žiadosť mohutného spolucisára. Naposledy, keď už nemohol vymysleť zámienku ku výhovorke, vydal Konstantinovi sprie-

yodné listiny s úpravou, aby druhého dňa pred odchodom svojím prišiel k nemu, a sebou vzal zprávy, ktoré prichystá pre otca jeho. Ale Konstantin badal nástrahy, úskočným cisárom pripravené, a bol obozretným. Hneď nočnou dobou v tichosti a tajne vybral sa na ďalekú cestu do Gallie. Na každej stanici, kamkoľvek na úteku svojom prišiel, pobil všetky kone, aby bol istým pred každým prenasledovaním. Takým spôsobom prišiel šťastne do mesta Trevíru v Gallii, kde residoval nemocný otec jeho Konstancius Chlorus, i bol privítaný s veľikým a všeobecným nadšením vojska i obyvateľov. Galliu našiel prekvetať v každom ohľade. Kresťania požívali pokoja a voľnosti. S milovaným otcom vybral sa do Britanie (Anglicka) proti Škodom. Na tejto vojanskej výprave zomrel cisár Konstancius Chlorus dňa 25. júla r. 306. Vojsko vyhlásilo za cisára (Augusta) obľúbeného syna jeho Konstantina (Kaja Flavia Valeria Aurelia Klaudia), a on poslal podobizeň svoju, ozdobenú vavrínovým vencom, ostatným trom panovníkom, aby uznali ho za cisára. Galerius bol ohromený, ale nemohol vzdorovať; i uznal Konstantina za panovníka, ale iba tak, že vymenoval Severa za cisára na Západe a za césara jeho ustanovil Konstantina, a síce v Španielsku, v Gallii a v Britanii. Konstantin uspokojil sa s udelenou dôstojnosťou césarskou a keď sa vrátil z Britanie do Gallie, venoval všetky čerstvé sily svoje ku blahu provincií svojich. Dokončil vojnu s Frankami, pozakladal niekoľko pevností na Rýne, vystavil most nad riekou Rýnom pri meste Kolíne, a predtým vyhlásil náboženstvo kresťanské za dovolené a svobodné. To byly prvé práce jeho panovnícke. Poddaní cítili sa byť šťastnými pod ľudomilnou berlou jeho.

Medzi tým, čo dialo sa toto v Gallii, znelúbil sa surový, najnovšie vymenovaný cisár Severus Rimanom, ktorých obťažil veľkými daňami. Túto nespokojnosť použil Maxencius, syn Maximiana Herkulia, ktorý podobne, ako i Konstantin, r. 305. bol prehliadnutý pri vymenovaní cisárov vládobažným Galeriom. Nenávidený Severus bol prinútený z Ríma zutekať, a Rímania, pretoriani i mešťania, vyvolili Maxencia za cisára (Augusta); to stalo sa dňa 27. októbra r. 306. Maxencius povolal otca svojho Maximiana Herkulia, ktorý v neďalekej Kampanii súkromne žil, aby zase prevzal dôstojnosť cisársku. Otec a syn nenávideli sa; ale cti-
bažnosť a bezpečnosť ich pred mocným Galeriom vyrovnaly a spojily ich. Maximian Herkulus menoval sa cisárom a syn jeho Maxencius cisárom. Rozhnev-
vaný cisár Galerius poslal do Italie veľké vojsko pod vodcovstvom vyhnaného cisára Severa. Otec a syn vyšli s vojskom svojim proti Severovi, ktorý opevnil sa v meste Ravenne; vojsko jeho poznalo Maximiana Herkulia už drev na vrchole slávy jeho, prešlo pod zástavy jeho, Ravenna sa poddala, Severus bol pri-
nútený zutekať, i bol zavraždený r. 307. Otec Maxi-
mian Herkulus rozpadol sa nezadlho so synom Ma-
xenciom. A keď Maximian Herkulus badať, že Galerius bude chcieť pomstiť zavraždenie Severa od-
išiel do Gallie, aby si na pomoc získal cisára Kon-
stantina. Dal jemu za manželku najmladšiu dcéru svoju Faustu, s ktorou Konstantin už jako s útlou
prekrásnou a vysokovzdelanou pannou dávno bol za-
snúbený; i sľúbil mu, že urobí ho nástupcom svojim, keď bude pomáhať jemu. Svatba bola slávená v Trevíre
veľmi skvele. Nezadlho po tom navrátil sa Maximian Herkulus do Italie; keď medzi tým syn jeho Maxen-

cius nešlachetne zúril i proti kresťanom i proti samým pohanom v Italii a v Afrike. Jedna vznešená Rimanka preklala sa radšej mečom, než by bola podľahla bujnému zverskému násiliu jeho. A keď Rímania neprestávali reptať proti ukrutnosti a ohavnému životu Maxencia, odňal mu vlastný otec Maximian Herkulus v prítomnosti senátu šarlatové rúcho. Ale syn Maxencius získal si vojsko, ktoré vyhnalo z Ríma otca jeho.

Medzitým cisár Galerius, keď nemohol premôcť Maxencia, vyvolil r. 307. na miesto zavraždeného Severa za cisára udatného bojovníka a krajana svojeho, menom Licinia, odovzdal mu západné provincie a poveril ho vedením vojny s Maxenciom. A tak teraz mala ríša rímská šiestich cisárov, ktorí spolu tvorili dve veľké strany: jednu Konstantin, Maximian Herkulus a Maxencius, druhú zase Galerius, Maximin Daja a Licinius.

Maximian Herkulus prišiel nazpät do Gallie ku zaťovi svojemu Konstantinovi a panoval s ním. Ale priateľstvo netrvalo dlho; lebo surový a nespokojný svokor siahla na život vznešeného zaťa svojeho. Prosil dcéru Faustu, aby aspoň jednu noc nechala otvorenú ložnicu manželovu. Fausta vyradila to manželovi Konstantinovi, ktorý naložil komorníkovi, aby sa uložil do lôžka jeho. V noci prišiel Maximian Herkulus a riekol stráž, že mal vo sne videnie, ktoré hneď chce oznámiť zaťovi svojemu. Vstúpil do ložnice, priblížil sa k lôžku a vrazil nôž do prs spiaceho komorníka. I vystúpil z úkrytu Konstantin so strážou telesnou, pochytil vraha a odovzdal ho do rúk jej. Uväznenému ponechal na vôľu, aby sám vyvolil si smrť. A Maximian Herkulus obesil sa sám r. 310.

Na Západe prestalo skoro celkom prenasledovanie kresťanov. Kým Severus panoval v Ríme, neboli prenasledovaní kresťania v Italii a v Afrike. Maxencius, nástupca jeho, prial s počiatku kresťanom; neskôr vládáril ako hýrivý necudný tyran a dal povraždiť v Ríme viacej senátorov. V Afrike odníмали miesto-držiteľia, vládári a súdovia kresťanom iba náboženské spisy, a upokojovali sa častoráz i tým, keď podávaly sa im do rúk zakázané sektárske knihy; ale predsa častoráz ešte pritiahli si jednotliví kresťania veľkou horlivosťou svojou smrť mučenícku. Tým väčšmej zúrili potom na Východe ukrutný cisár Galerius a surový cisár jeho Maximin Daja proti nevinným kresťanom.

Najukrutnejšie prenasledoval cisár Maximin Daja svätú Cirkev v Palestíne, kde veľmi mnoho horlivých kresťanov žilo. Zúrili ako divoký zver. Na rozkaz jeho mali obetovať modlám všetci kresťania; deti ich vodené bývaly násilne do chrámov pohanských. V mestách Tyruse, v Cesarei, v Gaze a v Askalone strašne zúrili katovia Dajovi: prznili kresťanské panny a ženy; mučili a vraždili ich. A keď kresťania predsa nechceli obetovať modlám, kropili pohania na trhoch mäso, chlieb a iné potravné články ich krvou z modlárskeho obetí. Tak nariadil to ukrutný Maximinus Daja roku 308. A v tom roku umučená bola v Cesarei sv. Ennatas, panna z mesta Scythopolu; v meste Gáze sv. Pavel, ktorý bol soľatý dňa 25. júla. I v Pannonii r. 308. podstúpil mučenícku smrť zahradník sv. Serenus. R. 309. umučení boli v Egypte biskupi: sv. Peter z Alexandrie, sv. Fileas z Thmuisu a iní traja biskupi egyptskí, sv. Hesychius, Pachymius a Theodor. V meste Cesarei vykrvácali r. 309.: sv. Peter Apselam, biskup sv. Asklepias, kňaz sv. Pamfil, ktorý bol

trápený za dva roky v smradlavom žalári; vznešený starec sv. Valens, diakon z Jerusalema, sv. Seleukus a Theodolus, Julian, Eubulus a Hadrián, ktorý bol predhodený levom. V tomto meste strážili kati a vojaci telá sv. mučeníkov, aby nikto pochovať nemohol ich a divé šelmy, psy a ptáci roznášaly ich po okolitých mestách. A keď mladý mudrc, menom Porfyrius predstúpil zo zástupu kresťanov a pohanov pred súdca a žiadal, aby telá zabitých aspoň boli pochované, dal ho chytiť zverský súdca, natiahnuť na škripec, až do kostí rezať a drať. Mučeník ani nevzdychal, ani slova neprehovoril. Keď kati priviazali ho ku stĺpu na hranici, na ktorej mal byť spálený, preriekol: »Ježiš, Syn Boží, bude spomocníkom mojim.« Tu umučili katovia i učného Jána, ktorého drev oslepili. A súčasný cirkevný dejepisec Eusebius hovorí o ňom, že znal nazpamäť celé sv. Písmo a že pri službách Božích ktorékoľvek miesta zo sv. Pisma, keď to bolo treba, doslovne odriekaval, tak že sám Eusebius s počiatku myslel, že ich predčítuje. A ten istý Eusebius hovorí, že ani divé šelmy, ani psi, ani ptáci tiel týchto svätých mučeníkov za štyri dni ani len sa nedotkli.

R. 310. umučení boli v Cesarei kňazia z Egyptu: sv. Peleus, Nilus a Paternuthius, ktorí boli potom spálení. V meste Gaze sťatý bol biskup sv. Silván s 39 mučeníkmi, ktorí starobou a nemoťami zoslabení nemohli pracovať za pokutu a Bohu iba sa modlili a Jemu slúžili po kresťansky. V Sidone vykrvácal kňaz sv. Zenobius, v Tyruse biskup sv. Tyrannio; v Heliopole vo Fenícii sv. Barbara; v meste Emese predhodený bol divým zverom biskup sv. Silván s mnohými kresťanmi.

R. 311. podstúpili smrť mučenícku v Egypte: diakon sv. Apollonius, sv. Asklas a sv. Arian, ktorý posledný bol drieb miestodržiteľom, a neohrozenou vytrvalosťou vo vyznávaní sv. náboženstva a pri hroznom mučení svätých vyznávačov Kristových obrátený bol na horlivého kresťana a vyznávača. V meste Alexandrii obsiahla korunu mučenícku vznešená panna sv. Katharina. V Samarii vykrvácal sv. Peter Balsamus, v Tyruse biskup sv. Method, v Pisidii panna sv. Margaretha. Keď sverepý Maximinus Daja napadol kresťanského kráľa Tiridatesa, panujúceho v Armenii, zúril i v zemi jeho proti kresťanom a domáhal sa vykoreniť celkom celé kresťanstvo v Armenii.

Ukrutný tyran cisár Galerius žil veľmi výstupne, i onezdravel nebezpečne. Vysokomyselné zámery, ktoré hnaly ho k neobmedzenej samovláde nad celou ríšou rímskou, boly znemožnené ostatnými panovníkmi; marné bolo zúrenie jeho proti nevinným kresťanom. Celé telo jeho opuchlo a vnútornosti boly samý vred, tak že padaly červíky z čriev jeho. Palác cisársky v meste Sardike, ba i celé mesto smrdelo morovým zápachom, že ani lekári v blízkosti jeho nemohli vydržať. Dňom i nocou bedákal od hroznej bolesti a volal bôžkov Apolla a Eskulapa o pomoc; ale marne: tyran krvavý hnil za živa! V zúrivosti svojej dal zavraždiť viacej lekárov, ktorí mierniť nemohli bolesti jeho. Privolaný nový kresťanský lekár riekol neohrozene jemu: »Mýlite sa, cisáru, keď myslíte, že ľudia osvobodiť môžu vás od ťažkej nemoci, ktorú Boh dopustil na vás. Rozvážte si, čoho ste sa dopustili proti sluhom Božím a svätej Cirkvi Jeho, i bude vám zrejmé, ku komu máte sa utiekať. Ja môžem zomreť, jako predchodcovia moji, pri bolestnom lôžku vašom; ale žiaden lekár

nemôže spomôcť vám v utrpení vašom.« V hrozných mukách poznal krvavý tyran, že Boh zastihol ho pomstou Svojou. I kričal zúfale, že chce napraviť zločin svoj, a zastaviť prenasledovanie kresťanov. Veľkými bolesťami a blízkou smrťou trápený Galerius vydal dňa 30. apríla r. 311. úradný spis, ktorým zastavil všetko prenasledovanie kresťanov. Dľa súvekých spisovateľov kresťanských Eusebia (Hist. Ec. VIII., 16.), Laktancia (De morte persec. R. 32, 34.) a Svetonia (I. 1., c. 14.) hovoril v tom edikte: »Úmysel cisárov pri podujatom pokračovaní nebol iný, než aby priviedli kresťanov opäť k náboženstvu praotcov ich, ktorého znectievanie viedlo ich k zvláštnym ľubovoľným zákonom a ku rozličným sektám. Ale keď predsa najväčšia časť kresťanov zostávala pri smýšľaní svojom, a keď sa pozorovalo, že nevzdávajú bohom patričnú poctu a ani Bohu svojemu klaňať sa nemôžu, má sa milosť cisárska i na nich rozprestierať; teda nech sú zase kresťanmi a nech vydržiavajú shromaždenia svoje, avšak pod tou podmienkou, že nepodujmú nič nebezpečného proti štátu, ale že sa budú modlievať ku Bohu svojemu za blaho cisárov a štátu.« Toto najvyššie rozhodnutie, ačkoľvek bolo pokrytecké a vynútené okolnosťami, podpísal Galerius a vydal i menom ostatných spolucisárov, Konstantina, Maximina Daju, Licinia a Maxencia. V sídelnom meste Sardike a v iných väčších mestách Západu vyvesené bolo v latinskej, na Východe v gréckej reči. Nezadlho po vyhlásení tohto rozhodnutia cisárskeho v prospech svobody sv. Cirkve, zomrel (a síce v máji r. 311.) potrestaný krvavý tyran Galerius. Žaláre otvorily sa pre kresťanských väznených vyznávačov

a ne jeden z nich, ktorí za viacej rokov očakávali korunu mučenícku, mohol zase voľne slúžiť Bohu; medzi nimi nachádzal sa i horlivý vyznávač Donatus, ktorý bol žalárovaný za šesť rokov a ktorému venoval Laktanc chýrny spis svoj, pod menom »O smrti prenasledovateľov (De morte persecutorum Ro.).« Ale Maximin Daja, ktorý po smrti Galeriovej (r. 311.) odovzdal časť europejskú územia svojeho Liciniovi a sebe podržal iba Asiu, usiloval sa všemožne umlčať tento edikt Galeriov vo východných krajinách svojich, ačkoľvek bol prijatý i Konstantinom i Liciniom, ktorí s horlivosťou uskutočňovali ho v územiach svojich. Ale toto umlčovanie ediktu Galeriovho nedarilo sa násilníckemu Maximinovi Dajovi; lebo prefekt stráže jeho Pretorio Sabinus, upovedomil o ňom všetkých miestodržiteľov a vladárov na Východe; a títo vypúšťali zo žalárov všetkých uväznených kresťanov, i dovoľovali odbavovať im verejné služby Božie. A horliví kresťania používali túto voľnosť v hojnej miere; lebo shromažďovali sa tak početne po mestách, že naľakali sa toho pohania, a mnohí z nich prijímali sv. vieru a slúžili s kresťanmi pravému Bohu.

3. Cisári Konstantin, Licinius, Maxencius a Maximin Daja; víťazstvo sv. kríža v ríši rímskej.

Po smrti Galeriovej (od r. 311.) panovali na Západe ríše rímskej Konstantin a Maxencius, na Východe Licinius a Maximin Daja, a všetci nazývali sa cisármi (Augusti).

Konstantin panoval nad Galliou, Španielskom a Britaniou, i povzniesol ľudomilným, spravodlivým

a horlivým vladárením svojim k veľkému rozkvetu tieto krajiny, v ktorých kresťania požívali voľnosť v najväčšej miere. Od útlej mladosti vychovávaný v poznaní pravého Boha zbožnou kresťanskou matkou svojou Helenou, manželkou Konstanciusa Chlora (narodenou v Drepane v Bithinii, dcérou poštára a hostinského), mal príležitosť poznať v mládeneckom veku svojom na dvore cisárskom v Nikomedii zbožný a šľachetný život, i hrdinskú myseľ kresťanov, ale i nemravnosť, surovosť a zaslepenosť pohanstva; preto vysoko vážil si kresťanských poddaných svojich, jako už drier otec jeho, šľachetný Konstancius Chlorus. Druhý západný cisár Maxencius, ktorý panoval nad Italiou a nad severozápadnou Afrikou, bol hnusný a ukrutný tyran, i žil v Ríme tak rozpustile a ohavne, že sa pohoršovali nad ním i sami pohania, i nenávideli ho veľmi. Tieto neblahé pomery v Italii znal Konstantin; ale nepodnikol s počiatku predsa nič nepriateľského proti nenávidenému tyranovi a iba napomínal ho ku spravodlivosti a miernosti. Ale keď Maxencius spojil sa tajne s východným cisárom Maximinom Dajom proti Konstantinovi a spoločne s ním chcel vtrhnúť s veľkým vojskom do Gallie, aby vraj pomstil smrť otca svojho Maximina Herkulia, ktorý na rozkaz Konstantinov r. 310. sám sa obesil, nuž nezaháľal ani Konstantin, ale ozbrojil sa proti odporníkovi svojim. Maxencius mal 180.000 vojska, Konstantin iba 100.000 bojovných mužov. S napnutosťou čakalo sa na výsledok boja. Konstantin spomnel si v úzkosti svojej na Boha, ktorého otec jeho Konstancius Chlorus o pomoc vzýval častoráz v nebezpečenstvách; i prosil Jeho skríšene (Ro. III. 443.), aby sa zjavil jemu a ochraňoval jeho. A bol vyslyšaný! V dô-

vere v pomoc pravého Boha a v udatnosť vojska svojeho, z väčšej čiastky kresťanského, odhodlal sa Konstantin k útoku na Maxencia v území jeho, v Italii.

Konstantin poberal sa z Gallie s vojskom svojim pres ozorné vrchy Alpy do Italie. A keď kráčal jedného dňa (20. októbra r. 312.) na čele vojska svojeho, uzrel okolo poludnia na oblohe nebeskej skvelý plamený kríž nad slncom a okolo neho grécky nápis: „*Τούτω νίκα*“, to jest, »Týmto zvíťazíš!« Cirkevný dejepisec Eusébius z Cesarei, ktorý opísal túto zázračnú udalosť (Vita Const. I. 1. c. 27), hovorí, že bol prítomný, keď cisár Konstantin prisahou potvrdil, že videl s vojskom svojim tento nadzemský zjav. A keď Konstantin rozmýšľal o tomto videní, zjavil sa jemu nasledujúcej noci vo snoch Kristus Pán, jako to rozpráva Eusebius (Hist. I. c. 29.), s tým istým znamením sv. kríža v ruke, jaké Konstantín bol videl na nebi, i povedal jemu, aby dal umiestiť na vojanskej zástave znamenie, tomuto podobné, a síce na ochranu pred mocným nepriateľom. Konstantin, ktorý drier popri pravom Bohu ctil i Apollona, stal sa teraz výlučným horlivým ctiteľom živého Boha a Syna Jeho Pána Ježiša Krista, a hneď na druhý deň s rana povolal umelcov do stánu svojho a dal zhotoviť hlavnú vojanskú zástavu. Eusebius rozpráva, že zástava pozostávala z dlhej žrdi s priečnou tyčkou na vrchu, na spôsob kríža, a že žrd bola okovaná zlatom; na vrchu žrdi pripevnený bol miesto obyčajného orla rímskeho zlatý veniec a v ňom naznačené bolo meno Krista Pána dvoma počiatočnými gréckymi písmenami XP (Chr.), v sebe vpletenými na spôsob ⦿, tak že znak poukazoval na meno Kristus (Christos) a na znamenie sv. kríža; pod

vencom na priečnej tyčke upevnená bola plachtička z purpurového (červeného) hodbávu, ozdobená zlatom a drahými kameňmi, a na nej, pod menom Pána, vymalovaná bola podobizeň Konstantinova. S touto zástavou, »Laburum« zvanou, na čele vojska prešiel Konstantín pri speve žalmov, prespevovaných kresťanskými bojovníkmi, Alpy a vtrhol do Italie. Nazarius, vtedy ešte pohan, rozpráva, že i vojsko cisárovo videlo znamenie na nebi, keď píše (Panegy. 14.): »To je v ústach všetkých krajov gallických, že videné bolo vojsko, ktoré sa oznámilo jako poslané od Boha. Ačkoľvek nebeskosť zriedka objavuje sa zraku ľudskému, ponéváč hlúpy a tmavý pohľad nedosahuje jednoduchú a nesmiešanú podstatu vyššej prírody, predsa dali sa vidieť a počuť pomocníci Tvoji (t. j. Konstantinovi)« Ale jaké-že bolo to zjavenie? Jaká-že bola sila podôb, jaký bol priemer údov (ich), jaká-že bola rýchlosť chtenia? Hrozná žiara skvela sa so štítov ich a strašne horelo svetlo zbrojov nebeských, a tak objavili sa, že treba bolo považovať ich za Tvojich. To bolo rečou ich, takto dali sa počuť od počúvajúcich: »Ku Konstantinovi ideme, ponáhľame sa na pomoc Konstantinovi!« Oni vraj sostúpili s neba a sú bojovníkmi Tvojimi.«

S oduševneným vojskom svojim prišiel Konstantín na roviny Italie, zaujal Susu, zvíťazil nad vojvodcami Maxenciovými pri Turine a pri Verone, zachádzal veľkodušne so zajatými a premoženými bojovníkmi nepriateľskými a všade vítaný bol obyvateľstvom jako osvoboditeľ. Dňa 28. októbra r. 312. stál Konstantín na čele vojska svojeho pod posvätnou zástavou v blízkosti Ríma. Maxencius spoliehal sa na vojanskú presilu svoju a zaslepený klamlivým dvoj-

smyseľným výrokom vykladačov kníh sibyllských, ktorí veštili, že dnes zahynie nepriateľ Ríma, opustil prajné postavenie svoje za riekou Tiberou, prešiel s vojskom cez rieku a rozložil vojsko svoje do hotovosti bojovnej, tak že mal za chrbátom Tiberu a most Milvický mal slúžiť jemu ku spiatočnému pochodu pre vojsko. Bitka začala sa srdnate; ale netrvala dlho. Oduševnená jazda gallická rozbila jazdu Maxenciovu; pechota jeho začala ustupovať v neporiadku k mostu. Konstantin dôrazne tlačil nazpät ustupujúceho nepriateľa po moste loďnom a to dialo sa tak ohnive a neodolateľne, že most preboril sa pod ťarchou utekajúcich bojovníkov Maxenciových, ktorý zahynul s veľkým množstvom porazených bojovníkov svojich vo vlnách Tibery. Konstantin vošiel víťazoslavne do večného mesta Ríma pri veľkej radosti obyvateľov, jakú posiaľ nikto tam nezakúsil a nevidel, i vyhlásený bol od senátu rímskeho za prvého cisára. Nazarius opisuje ten víťazoslavný pochod týmito slovami: »Od vystavenia mesta nesvitol žiaden deň štátu rímskému taký, v ktorom by všeobecná radosť tak sa bola prejavovala, takou mimoriadnou bola bývala alebo i byť mohla! Žiadne triumfy neboly takými radostnými, ktorých pamiatku starobylosť zachovávala nám v denníkoch svojich. Nekráčali sputnaní vojvodcovia pred vozom triumfálnym, lež (kráčala) voľná šľachta; nie barbari, ktorí mali byť hodení do žalárov, lež konzulári, ktorí boli vyvedení zo žalárov; nie zajatí cudzinci okrašľovali tento pochod, lež voľná už teraz Róma; nič nedostala ona zo zeme nepriateľskej, lež prišla do majetku vlastného, sama sebe; neobohatila sa plenom, lež prestala byť plenom a jakoby vrchol slávy, — dosiahla panovanie miesto pretrpeného otroctva. Každý očitý svedok videl jakoby v triumfe vedené zástupy neprá-

vostí, ktoré tráplivou ľarchou mali v moci svojej mesto, (videl) zkrotenú svevoľu, premoženú vierolomnosť, zahambenú opovážlivosť, sputnanú rozpustilosť, škripajúcu teraz v zlosti svojej ukrutnosť, potlačenú pýchu a vzdorovitosť, a bujnnosť, sputnanú v železných okovách, i lakomstvo.« Rím, týraný drieb ohavným Maxenciusom, vydýchol si zlatou voľnosťou!

Konstantín, nasladený víťazoslávou, preukázal sa ríši rímskej veľkým ľudomilom. Na milosť prijal všetko vojsko nepriateľské, prepustil na svobodu telesnú stráž Maxenciovu; ba netrestal ani tých, ktorých pre zločiny žiadal trestať senát rímský! A vďační mešťania i senát rímský vystavili Konstantínovi na námestí víťazoslavný oblúk (bránu), ktorý posiaľ stojí s nápisom: »Imperatorovi Cisárovi Flaviovi Konstantínovi, Veľkému, Zbožnému, Šťastnému, Augustovi vystavili senát a ľud rímský tento oblúk, okrášlený víťazoznakami, preto že vnuknutím Božstva (instinctu divinitatis), veľkosťou ducha s vojskom svojim pomstil spravodlivou zbrojou republiku na tyranovi, jako i na všetkých prívržencoch jeho.« A sám cisár Konstantín dal vystaviť v Ríme na pamiatku víťazstva svojeho sochu so znamením sv. kríža, na ktorej pamätnej soche skvel sa tento nápis: »Skrze toto spasiteľné znamenie (hoc salutari signo), ktoré je opravdivým dôkazom sily; osvobodil som mesto vaše zpod ukrutného jarma, i prinavrátil som senátu a ľudu rímskému predošlú dôstojnosť a slávu.«

Týmto víťazstvom sv. kríža dobyté byly svoboda a mier sv. Cirkvi na Západe ríše rímskej.

Konstantin povolal na dvor svoj cisárski biskupov, dal sa vyučiť dokonále vo sv. viere, a potom podporoval jako horlivý kresťan rozkvet sv. Cirkve:

Koncom r. 312: sišiel sa Konstantin s Liciniom v meste italskom Milane, kde mu dal sestru svoju Konstanciu za manželku; i vydal spoločne s ním prvý zákon vo všeobecný prospech kresťanov. Edikt svobody pre kresťanov znel: »Každému občanovi povoľujeme svobodné a neobmedzené vykonávanie náboženstva; ale prajeme si, aby pozatým každý pri náboženstve svojom ostával a neprestupoval.« Tento edikt doposlal Konstantin i cisárovi Maximinovi Dajovi, ktorý panoval v oddialených provinciach na Východe asijskom a v Egypte, i vyzval ho prisne, aby sa riadil dľa neho.

Medzi tým, čo dialo sa toto na Západe ríše rimskej, neprestával prenasledovať kresťanov na diaľnom Východe surový pohan Maximin Daja, najmä v Syrii, vo Fenicii a v Egypte. Hneď po smrti Galeriovej (r. 311.) zakázal kresťanom, aby sa neshromažďovali cieľom náboženským na hrobitovoch; ba zakazoval i to, aby kresťania nebývali v niektorých mestách, jako v Antiochii, i nakladal prisne pohanským obyvateľom a úradom svojim, aby vyhánali ich ztade. Prví mučeníci trpeli zase v Syrii, v Egypte a vo Fenicii. Medzi mnohými vykrvácal v meste Antiochii r. 312. kňaz sv. Lucian. Pohanské úrady pomáhaly rozširovať pohanským žretcom vymyslené spisy Pilátove, ktoré obsahovaly rúhanie proti Spasiteľovi Božskému; mládež v školách bola nútená učiť sa ich nazpamäť. V Damasku donútil miestodržiteľ hrozbami nehanebné verejné neviestky k tomu, aby na uliciach rozprávaly, že boly kresťankami a že vedia, jaké nehanobnosti páchajú

.vostí, ktoré tráplivou ľarchou mali v moci svojej mesto, (videl) zkrotenú svevoľu, premoženú vierolomnosť, zahambenú opovážlivosť, sputnanú rozpustilosť, škripajúcu teraz v zlosti svojej ukrutnosť, potlačenú pýchu a vzdorovitosť, a bujnnosť, sputnanú v železných okovách, i lakomstvo.« Rím, týraný drieb ohavným Maxenciusom, vydýchol si zlatou voľnosťou!

Konstantín, nasladený víťazoslávou, preukázal sa riši rímskej veľkým ľudomilom. Na milosť prijal všetko vojsko nepriateľské, prepustil na svobodu telesnú stráž Maxenciovu; ba netrestal ani tých, ktorých pre zločiny žiadal trestať senát rímský! A vďační mešťania i senát rímský vystavili Konstantinovi na námestí víťazoslavný oblúk (bránu), ktorý posiaľ stojí s nápisom: »Imperatorovi Cisárovi Flaviovi Konstantinovi, Veľkému, Zbožnému, Šťastnému, Augustovi vystavili senát a ľud rímský tento oblúk, okrášlený víťazoznakami, preto že vnuknutím Božstva (,instinctu divinitatis'), veľkosťou ducha s vojskom svojim pomstil spravodlivou zbrojou republiku na tyranovi, jako i na všetkých prívržencoch jeho.« A sám cisár Konstantín dal vystaviť v Ríme na pamiatku víťazstva svojho sochu so znamením sv. kríža, na ktorej pamätnej soche škel sa tento nápis: »Skrze toto spasiteľné znamenie (,hoc salutari signo'), ktoré je opravdivým dôkazom sily, osvobodil som mesto vaše zpod ukrutného jarma, i prinavrátil som senátu a ľudu rímskému predošlú dôstojnosť a slávu.«

Týmto víťazstvom sv. kríža dobyté byly svoboda a mier sv. Cirkvi na Západe ríše rímskej.

Konstantin povolal na dvor svoj cisárski biskup, dal sa vyučiť dokonále vo sv. viere, a potom podporoval jako horlivý kresťan rozkvet sv. Cirkve.

Koncom r. 312. sišiel sa Konstantin s Liciniom v meste italskom Milane, kde mu dal sestru svoju Konstanciu za manželku; i vydal spoločne s ním prvý zákon vo všeobecný prospech kresťanov. Edikt svobody pre kresťanov znel: »Každému občanovi povoľujeme svobodné a neobmedzené vykonávanie náboženstva; ale prajeme si, aby pozatým každý pri náboženstve svojom ostával a neprestupoval.« Tento edikt doposlal Konstantin i cisárovi Maximinovi Dajovi, ktorý panoval v oddialených provinciach na Východe asijskom a v Egypte, i vyzval ho prisne, aby sa riadil dľa neho.

Medzi tým, čo dialo sa toto na Západe ríše rimskej, neprestával prenasledovať kresťanov na diaľnom Východe surový pohan Maximin Daja, najmä v Syrii, vo Fenícii a v Egypte. Hneď po smrti Galeriovej (r. 311.) zakázal kresťanom, aby sa neshromažďovali cieľom náboženským na hrobitovoch; ba zakazoval i to, aby kresťania nebývali v niektorých mestách, jako v Antiochii, i nakladal prisne pohanským obyvateľom a úradom svojim, aby vyhánali ich ztade. Prví mučeníci trpeli zase v Syrii, v Egypte a vo Fenícii. Medzi mnohými vykrvácal v meste Antiochii r. 312. kňaz sv. Lucian. Pohanské úrady pomáhaly rozširovať pohanským žretcom vymyslené spisy Pilátove, ktoré obsahovaly rúhanie proti Spasiteľovi Božskému; mládež v školách bola nútená učiť sa ich nazpamäť. V Damasku donútil miestodržiteľ hrozbami nehanebné verejné neviestky k tomu, aby na uliciach rozprávaly, že byly kresťankami a že vedia, jaké nehanobnosti páchajú

kresťania počas náboženských shromaždení svojich a jakých rozličných zločinov sa dopúšťajú. A Maximin Daja dal vo všetkých východných mestách na stĺpy vyvesiť rozkaz proti shromaždeniam kresťanským; vinil kresťanov zo všetkého niekdajšieho nešťastia v krajine a zveleboval pri tom pohanských bôžkov za terajšiu ochranu. Kresťania utiahli sa a neodbavovali verejné služby Božie. Ale keď následkom veľkej suchoty nastal veľký hlad a mor, zabudli kresťania z lásky k bližným na prenasledovanie, i obsluhovali pohanov, rozdávali im pokrm a pochovávali obetovave mrtvých; za čo zvelebovali ich sami pohania, jako o tom píše Eusebius (E. E. IX. c. 1—8.). Tak zahanbil Boh lož tyranovu! A keď Maximin Daja pri konci r. 312. dostal do rúk zákon o svobode náboženstva kresťanského, ktorý doposlali jemu Konstantin a Licinius, neoznámil ho dľa prísneho nariadenia; lež nariadil iba listovne, aby nikto nerobil násilie kresťanom, i aby úrady dobrotky nahováraly kresťanov k odpadnutiu od sv. viery.

Keď Maximin Daja dypočul, že po smrti tyrana rímskeho Maxencia objavené boly listiny, ktoré prezradily, že sa bol spojil ku zničeniu dvoch spolucisárov s tým premoženým tyranom, bál sa pomsty ich; i sobral v náhlosti veľké vojsko a vtrhol na územie Liciniovo, ktorý práve vtedy baval sa v Italii. Licinius nemeškal a ponáhlal sa s 30.000 bojovníkmi proti napádateľovi. Maximinus Daja stál už so 60.000 mužmi v Thrácii. Licinius chcel obsadiť pohorské priesmyky; ale Maximinus Daja predišiel ho, prekročil pohorie a nútil slabšieho nepriateľa ku srážke. Obe vojská stály hrozive proti sebe. Pohan Maximin Daja sľuboval bôžkovi Jupiterovi (Paromovi), že vykorení kresťanstvo, keď dopomôže jemu ku víťazstvu nad Liciniom. Dľa sve-

doctva Laktancia zjavil sa v noci Liciniovi, ktorý o pomoc vzýval pravého Boha, anjel, ktorý mu zjavil, aby odporúčal vojsko svojej ochrane Božej, že zvíťazí. Áno, sdelil mu i modlitbu, ktorú vojsko jeho odriekať má pred bitkou. Túto modlitbu dal cisár Licinius ráno odpísať a rozdal ju vojsku svojemu. Modlitba znela: »Veliký Bože, my vzývame Teba! Svätý Bože, prosíme o mocnú podporu Tvoju! Odporúčame Tebe spravodlivú vec svoju; odporúčame Tebe spásu svoju; odporúčame Tebe krajinu svoju. V Tebe žijeme, v Tebe zvíťazíme, v Tebe dojdeme k triumfu a k blaženosti. Najväčší, najsvätejší Bože, vyslyš vzdychanie naše! K Tebe vystierame ruky svoje: najväčší, najsvätejší Bože, vyslyš nás!« Neveľké vojsko Liciniovo, ktoré pozostávalo z väčšej časti z kresťanov, bolo oduševnené touto modlitbou a túžobne očakávalo bitku. Svitol krásny deň prvého mája r. 313. Obe vojská stáli proti sebe v šíkoch bitevných. Bojovníci Liciniovi sňali s hlavy šišiaky svoje, povzdvihli oči k nebu a modlili sa modlitbu, ktorú bol sdelil anjel Liciniovi, a po trojnásobnom odriekaní vtrhli na nepriateľa. Krvavý boj zúril zakrátko. Premožené vojsko nepriateľské dalo sa na divoký útek a Licinius slávil skvelé víťazstvo nad Maximinom Dajom pri meste Adrianopole. Východný tyran, Maximin Daja, ušiel so zbytkami vojska svojho do hôr Taurusu; neskôr opevnil sa v meste Tauruse. Tu v strachu pred Konstantinom a Liciniom uverejnil úplný edikt, ktorý boli doposlali jemu oba cisári z Milana, o úplnej svobode kresťanov; i nariadil, aby i v území jeho mohli stavať kresťania chrámy svoje, i aby nazpäť obdržali shabané majetky. Ale nemal viac pokojného života; ustavične obával sa pomsty mohutných dvoch spolucisárov. I požíval v úzkostiach svojich jedu.

Ponevác preťažil si žalúdok jedlami a nápojmi pred vzatím jedu, neúčinkoval tento smrteľne, ale veľmi pomaly, a tyran, ktorý dal ukrutne a boľastne mučiť a vraždiť toľké tisíce nevinných kresťanov, bol trápený za dlhý čas hroznými, nevysloviteľnými boľastami, ktoré trýznily a požieraly vnútornosti jeho: neprestajne reval, váľal sa po zemi, hrýzol vztekle do nej, i trepal si v besnote hlavu o dlážku a o stenu, že vyliezly mu oči a že celkom oslepol. Častoráz reval hrozným hlasom: »Nie som to ja! Stalo sa to pomimo vôle mojej!« Zdalo sa jemu, že nachádza sa rozpiaty na škripci pred prísnou stolicou súdnou Ježiša Krista, ktorého vyznávačov mučil tak krvave, a ktorého Samého znevažoval bohorúhave. Tak trápil sa ohavný tyran za štyri dni, jako to rozpráva Laktanc (De mort. pers. R. XII., c. 45.), kým nezahynul. Pohanská manželka jeho hodila sa v zúfalstve do rieky Orontesa v Syrii. Víťazný Licinius zaujal panovanie na celom Východe ríše rímskej a zaviedol do života i tam úplnú voľnosť náboženstva kresťanského a slobodu svedomia.

Ostali dvaja panovníci v rozsiahlej ríši rímskej, Konštantín a Licinius. Po skvelom víťazstve Licinia nad Maximinom Dajom a po smrti jeho sišli sa pozostali dvaja cisári zase na jar r. 313. v Milane a vydali druhý, ešte slobodomyselnejší zákon v prospech kresťanov, v ktorom jako kresťanom, tak pohanom, i Židom pri slobodnej vôli dovolili, nasledovať to náboženstvo, ktoré by sa ľúbilo im; i zakázali, aby nebolo zakázané žiadnemu človekovi prijať náboženstvo kresťanské a zachovávať obyčaje jeho; ale aby každý mohol vykonávať predpisy jeho bez prekážky, slobodne. I nariadili, aby všetky shabané chrámy, domy, zahrady, hrobitovy a iné majetky boly navrátené kresťanom a to

hneď bez všetkej náhrady; i aby majetníci dostali náhradu za ne z pokladnice cisárskej. Dľa Eusebia (H. E. X., c. 5.) hovorili cisári Konstantin a Licinius v tom rozšírenom svobodomyseľnom edikte medzi iným takto: »My, ktorí sme sa sišli šťastne v Milane a o všetkom sa poradili, čo dotýka sa všeobecného dobrého a verejnej bezpečnosti, považovali sme za prvú povinnosť svoju, nariadiť to, čo vzťahuje sa na bohoslužbu; i udelili sme kresťanom a ostatným poddaným svobodu, dľa ktorej žiť môžu v náboženstve svojom: aby sme tak s neba stiahli požehnanie na seba a na celú ríšu. I uzavreli sme, aby sa nikomu, ktoľvek by bol, neprekážalo, keď z hlbiny srdca prežíva v kresťanstve, i aby zachovával to náboženstvo, ktoré bude považovať za najprímernejšie: aby nám nadeliť ráčil milosť Svoju najvyšší Boh, ktorému sa klanáme.«

Konstantin, ktorý panoval nad celým Západom ríše rímskej, uverejnil hneď tento edikt v Milane všetkým poddaným svojim, a Licinius, cisár východný, oznámil ho neskôr pri návrate svojom do sídelného mesta svojeho, Nikomedie, ku zachovávaní pre celý Východ ríše rímskej. Tak slávil sv. križ víťazstvo svoje nad hynúcim zverským a zúfalým pohanstvom! »Veď Boh chcel to (*θεὸς γὰρ τοῦτ' ἐβούλετο*, Origen. Lib. IV. n. 32.)!«

Pohl'ad na zápas kresťanstva s pohanstvom.

S rokom 313. dokončilo vyžité a umierajúce pohanstvo skoro celkom krvavý boj, ktorý v štáte rímskom bezmála tristo rokov zúrila, proti divotvorne vzťahujúcu sa kresťanstvu a viera kresťanská víťazila nad tmou pôverčivého a zverského modlárstva naukou svojou Božskou, svätosťou života a najmä stálosťou a obetovavosťou vyznávačov jej, ktorých mysle a srdcia celkom si podmanila a presiakla, ktorí následkom toho s radosťou a nadzemskou nadšenosťou kládli život svoj na svedoctvo pravdy učenia Kristovho. Umučení kresťania, ktorých počet vystupuje na milióny, všetkým právom zasluhujú meno Svedkov (*μάρτυροι*, martyres) Kristových; obetovaním života ich za pravdu oživovala a rozširovala sa pravá samospasiteľná viera po celom svete. Veď už v druhom storočí mohol privolať učený a horlivý spisovateľ kresťanský Tertullian cisárovi a senátu rímskému: »Hovoríte, že sme iba včerajší, a už naplňujeme všade všetko vaše; my množíme sa, keď sekáte nás: lebo krv mučeníkov je semenom kresťanov («Plures effcimu, quoties metimur a vobis semen est sanguis Christianorum.» Tert. Apolog. c. 37., 50.). Ano, keby sme sa sriekli spoločne, že sa vystahujeme zo zeme svojich, jaká bola by to pustota!« A svätí mučeníci každého stavu a veku, starci a stareny, mužovia a ženy, mládenci a panny, ba i útle deti, nevylievali ľahkomyselne a darmo krv svoju na popraviškách; lebo oni pri bolestnom utrpení svojom boli pamätliví kresťanského presvedčenia svojho i slov svätého Písma, i prejavovali nesmiernym utrpením svojim vieru svoju, nádej a lásku, i nasledovali osláveného Pána a Spasiteľa Ježiša Krista, ktorý predpovedal a riekol (Mat. 10, 24;

Ján 15, 20): »Nie je služobník väčší nad Majstra. Keď prenasledovali Mňa, budú prenasledovať i vás.« A tak pohnútkou k radostnému dobrovoľnému znášaniu a pretrpeniu najväčších múk boly mučeníkom slová Kristove, ktorý riekol: »A nebojte sa tých, ktorí zabíjajú telo, ale nemôžu zabiť dušu (Mat. 10, 28), a kto ztratí život svoj pre Mňa, najde ho (Mat. 10, 39); kto slúži Mne, nech nasleduje Mňa a kde som Ja, bude i služobník Môj (Ján 12, 26): radujte sa v ten deň a vesel'te sa; lebo, hľa, odplata vaša hojná je v nebi (Luk. 6, 23)!« Preto vyznávali horliví kresťania pred ľuďmi Krista Pána (Mat. 10, 32; Luk. 9, 26) a učenie Jeho jako Božské, a spečatovali ho vyliatou krvou svojou: i nevystal následok; lebo i zaslepení pohania opúšťali pomaly poveru svoju a slepé predsudky, poznávali a prijímali učenie Spasiteľa Božieho.

Nuž teda správne píše učený žiak Arnobiov Lucius Firmianus Laktancius (* r. 250., † r. 325.), drier pohanský zvelebovaný učiteľ rečníctva pri dvore cisára Diokleciana v meste Nikomedii v Bithynii, neskôr horlivý kresťanský spisovateľ a obranca, v prvom spise svojom, slohom cicerovským spísanom (V. c. 13), o sv. mučeníkoch: »Keď národ videl, že ľudia boli trýznení rozličným spôsobom a celkom dosekaní a že, keď pri trýznení katovia sa vysilili celkom, predsa prejavovali trpezlivosť mučení, nuž presvedčil sa, že ani shoda tak mnohých, ani vytrvalosť ich, nie je nič ľudského, že ani najväčšia trpezlivosť v stave nebola bez Boha znášať tieto muky. Najsilnejší mužovia neboli by bývali v stave pretrpeť také muky; oni boli by kričali a hrozne bedákali, a boli by boľasťami bývali premožení. Ale medzi našincami mlčanlive pretrpeli muky, keď už pomlčujem o mužoch, i malí chlapci a útle ženské, ba

ani oheň nebol v stave vynútiť u nich ani len jedno vzdychnutie. I sami Rimania, jako Mucius (Scaevola) a Regulus, sú nútení pred nimi sa schovať; lebo tento z nich dal si vziať život nepriateľovi, keď sa hanbil žiť ako väzeň, a tamten, keď videl, že neujde viac smrti, držal ruku v ohni, aby týmto činom poskytol najmožnejšie dosťučinenie nepriateľovi, ktorého chcel usmrtiť, a dosiahol tým i odpustenie, ktoré vlastne nezasluhoval. Oproti tomu dalo sa zpomedzi kresťanov slabé pohlavie, daly sa útle deti a krehkí starci celkovite dosekať, a to nie že by boli bývali prinútení, lebo veď ľahko mohli sa vyhnúť mukám, lež preto, že chceli sami, a dôverovali v Boha.« Táto nadšená obetovavosť pre Krista, ktorú prejavovali sv. mučeníci na krvavých popraviškách, presvedčila pohanov, že náboženstvo, za ktoré tak radi boľastne zomierali, iste je Božské, i mohútne ona priťahovala pohanské srdce ku sv. Cirkvi a ona víťazila nad násilnosťami a rumami pošetilého a ukrutného pohanstva.

Avšak nielen krvavými nástrojmi a zbrojmi; lež i duchovnými prostriedkami bojovali nepriatelia proti sv. Cirkvi a chceli v zárodku udusiť ju a síce pomlúvaním, potupovaním, výsmeškami a rozumkovaním: ale i tieto nepriateľské duchovné zbroje zatupily a polámaly sa na sile Božskej a na múdrosti náboženstva lásky a spásy, ktoré doniesol s neba Spasiteľ Božský, i na mužných obranách učených kresťanských spisovateľov.

Za panovania Hadriana (od r. 117. do r. 138.) vystupoval proti kresťanstvu učený rabbi židovský Akiba, ktorý za 40 rokov v Palestíne spravoval židovskú školu. Najprv spísal knihu kabbalistickú o stvorení sveta, ktorú pripisoval arciotcovi Abrahamovi; okolo r. 129. pokazil osnovu sv. Písma starého zákona,

najmä miesta, vzťahujúce sa na vek arcioctov, tým úmyslom, aby s inými Židmi mohol zapierať, že Pán Ježiš Kristus bol prisľúbeným a očakávaným Messiašom. A tak chcel všemožne prekážať, aby Židia nevstupovali do sv. Cirkve. Jemu podobný nepriateľ bol apostata Akvila, učeník jeho, ktorý dľa sv. Epifania preložil Starý zákon tým cieľom, aby osnovu, vzťahujúcu sa na Pána Ježiša, urobil nesrozumiteľnou. Toho času začali rabbini židovskí písať Talmud, či ústne podanie židovské; i chceli Talmudom docieľiť zničenie alebo aspoň zatemnenie všetkých proroctví, ktoré sa vzťahovali na Ježiša Krista, jako na Messiaša. Rabbi Juda Hakkadoš spísal Talmud jeruzalemský a Talmud babilonský složili rabbini, ktorí po ostatnom premožení a rozprášení Židov za panovania cisára Hadriana zutekali do Babylonu. Talmud má dve čiastky, Mišna a Guemar menované, a Židia povznášajú ho až na časy naše nad sv. Písmo Starého zákona. I učenec židovský Tryfon, ktorý po vojne židovskej vystaľoval sa do Grécka a usadil sa v Korinthe, napádal kresťanské učenie. Sv. Justin shováral sa s ním, vyvrátil skvele nápady jeho a usiloval sa urobiť neškodným jeho a získať pravde sv. náboženstva. Na tento rozhovor s Tryfonom vzťahujú sa slová, ktoré nachádzajú sa v apologii (obrannom spise) jeho, doručenej cisárovi Markovi Aureliovi (od r. 161. do r. 180.):

•Všetkým právom obviňovaní bývajú tí (t. j. Židia), ktorí Syna považujú za Otca, že nepoznajú ani Otca, ani neveria v Syna Otcovho. Ponevác je On Slovom a prvorodeným Synom Boha, nuž je i Bohom, ktorý drier zjavoval sa v ohnivej žiare Mojžišovi a ostatným prorokom, ale teraz za časov panovania Vašeho (t. j. cisárov) narodil sa dľa vôle Otca z Panny

a stal sa človekom, aby tých, ktorí veria v Neho, spasil.«

Ale ešte väčšmej, než učenci židovskí, napádali spisovatelia pohanskí a ľubomudrci náboženstvo kresťanské. Svetonius (* r. 70., † r. 121.), priateľ Plinia Mladšieho, bol v Ríme učiteľom rečníctva, i osočoval kresťanov za panovania Trajana a Hadriana, že zapríčiňujú nepokoje a vzbury, a vyhlasoval kresťanstvo za novú nebezpečnú sektu židovskú. Nebezpečnejším nepriateľom kresťanského náboženstva bol ľubomudrc epikurejský Celsus, ktorý žil za panovania cisárov Antonina Pia (od r. 138. do r. 161.) a Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.); i vydal veľký dva-sväzkový potupný a hany plný spis proti kresťanom, pod menom »Pravdivá rozprava (*Λόγος ἀληθής*).« R. 247. napísal slavný Origenes, k tomu horlive vyzývaný, »Osem kníh proti Celsovi (*Κατὰ Κέλσον*)«, ktorými zavrátil skvele a náležite rúhavého posmevača, a ktoré dielo dľa Eusebia v sebe obsahuje celú krásu a nádheru kresťanstva. Z tohoto veľkého učeného spisu Origenesovho dozvedáme sa, že zlostný a rúhavý posmievač Celsus napádal osobu Krista Pána, kresťanské učenie a spisy, i samých kresťanov. Ohľadom Spasiteľa dáva Celsus najprv vystupovať Židovi, ktorý rúhavo hovorí o pôvode, narodení a dôstojnosti Pána Ježiša Krista; jemu je Kristus Pán zlostným klamárom, ktorého ukrižovali Židia, jako takého, divotvorné skutky Jeho nevyznačujú sa vraj zvláštnosťou; lebo vraj podobné konajú i čarodejníci egyptskí, a keby vraj Kristus i skutočne bol činil zázraky, nuž nie sú vraj kresťania oprávnení vyhlasovať Jeho za Syna Božského; lebo že ani pohanania nedržali za bohov Aristeia z Prokonnesu, Abarisa Hyperborejského a iných, ktorí vraj robili divy.

Kresťanské učenie je bohorúhavému Celsovi miešatinou židovského bláznovstva, novo vymyslených bludných domnienok a niektorých vraj dobrých mravných predpisov, vzatých z učenia gréckych ľubomudrcov (!), ktoré nebezpečné je vede a štátu. I vysmieva sa diabolsky z učenia a spisov kresťanských o stvorení sveta a prvého človeka, o poklesku prvých rodičov, o potope sveta, o zahynutí Sodomy, o Lothovi a o dcérach jeho atď. Vystupuje jako súdca - medzi Židmi a kresťanmi a hlása jako pravý svobodomyseľník indiferentismus náboženský; napáda učenie sv. Cirkve o vzkriesení z mŕtvych, o posledných vecach človeka, o anjeloch a o diablove, i vysoko vynáša učenie Platona a modlárstva. O kresťanoch posmeškuje sa, že sú hávedou obmedzenou na rozum, a že iba neučení, blázni, otroci, ženy a deti prijímajú kresťanské náboženstvo, ktoré vraj požaduje slepú vieru a poslušnosť, a ktoré vraj ani pred najslabším skúmaním rozumu ľudského nemôže obstáť; i že kresťania rozpadávajú sa v nepočetné sekty. Bohorúhavé blúznenie tohoto pekelného otca všetkých pozdejších bohorúhačov, neznabohov a svobodomyseľníkov, pozavracal učený Origenes, jako je rečené, tak skvele, že posiaľ žiadon kresťanský učenec nepreukázal v tomto ohľade nič dôkladnejšieho a ráznejšieho. Ostatne i bohorúhavému Celsovi vykĺzly sa v diabolskom spise jeho mnohé svedoctvá pre kresťanskú pravdu. Hovorí, že Ježiš Kristus, ktorý povolal ku boku svojmu 10, 11 neumelých rybárov, za živobytia svojho mal veľmi málo učeníkov a že títo po smrti Jeho nesčíselne sa rozmnožili, Jeho jako Boha vzývali a preto k rozličným mukám bývali odsúdení. I nevytýka kresťanom iného zločinu, iba -to, že proti zákazu vlády v tajnosti sa shromažďujú, opovrhujú modláorskými

oltármi, a zneuctujú bôžkov. Ano, hovorí: »Kresťania majú pravdu, keď veria, že všetci, ktorí vedú bezúhonný život, po smrti budú odmenení, a že zlí budú znášať večné pokuty. Ale i celý svet prechováva (?!) túto mienku s nimi.«

K tomuto diabolskému nepriateľovi kresťanstva druží sa súveký Krescenc, rodom Grék z mesta Megalopolu v Arkadii, cynický ľubomudrc a zločinec. Podhuckával cisára Marka Aurelia proti kresťanom; rúhal sa verejne Kristu Pánu, znevažoval kresťanstvo a obviňoval kresťanov z bezbožnosti, z neznabožstva (*ἀθεοί*, impii).

Ešte divokejším nepriateľom kresťanstva bol epikurejský ľubomudrc Lucian zo Samosaty (okolo r. 120. do r. 180.), ktorý pochádzal zo Samosaty, mesta to niekdy slavného, na Eufrate v Syrii ležiaceho. Bol to muž veľmi učený a vtipný; ale neveril nič. Poznal nesmyseľ pohanských povier a bájok, i šľahal bičom posmechu bôžkôv pohanských modlárstvo, i učenie a život ľubomudrcov. Ale napádal i kresťanstvo bezohľadne ostrou satyrou svojou. Vysmieval sa z učenia Kristovho o nesmrteľnosti duše, z kresťanov, ako z ľudí vraj dobrosrdečných, oklamáných a podvedených, poverčivých, ktorí vraj všetko slepo veria, jeden druhého štedre podporujú, vzájomne sa milujú, za vieru svoju znášajú muky a zomierajú. Bohorúhavé satyry jeho možno čítať v spisoch jeho »Smrť Peregrina Protea«, »Alexander«, ktorý spis Celsovi venoval, »Filopatris« a v iných.

I ľubomudrc Arrhian, slavný rečník Kornelius Fronto, učiteľ cisára Marka Aurelia, ba i tento cisár, považovali kresťanov za streštencov a nemravných ľudí a vystupovali verejne proti učeniu Kristovmu.

Za panovania cisára Septima Severa (od r. 193. do r. 211.) usiloval sa Flavius Filostratus povzniesť ľubomudrckú školu novopythagorejskú a pomocou tej očistiť od surových povier a zachrániť pokleslé pohanstvo; i napísal dľa návodu Julie Domny, manželky cisárovej, zarytej pohanky a nepriateľky kresťanstva, bájočný životopis niekdajšieho pythagorejského ľubomudrca, čarodejníka a prešibalého podvodníka, Apollonia z Thyany. Julia Domna a Filostratus chceli postaviť bájočného Apollonia oproti Kristu Pánu, jako ideál božstva, aby odvádzali pôverčivých pohanov od vstupovania do sv. Cirkve a potlačili vzťahujúce sa kresťanstvo. K tomu cieľu odovzdala cisárovná milovníkovi svojemu a dvorskému ľubomudrcovi Filostratovi vymyslené zápisky neznámeho Damisa, priateľa vraj Apolloniovho. Filostratus napísal dľa vôle jej životopis Apolloniov, ktorý stavia ho ku boku Spasiteľa sveta. Dľa Filostrata bol Apollonius učeníkom Pythagorasa, už v šestnástom roku svojom odriekol sa požívania mäsa a vína, chodieval bosý, odieval sa plátnom a nechal si rásť dlhé vlasy; obýval chrám boha Eskulapa, uzdravil vraj mnohých nemocných, za päť rokov neprehovoril vraj slova, vyučoval v Antiochii, v Smyrne, v Athénach, v Efese a v Ríme (!?); precestoval vraj všetky časti sveta (?) aby oznámil svetu učenosť a múdrosť svoju, hovoril vraj všetkými rečami sveta (?), ačkoľvek sa nikdy neučil ich (!), znal vraj všetky myšlienky ľudské (??), rozumel mluve ptákov (!), poznával dľa spevu ptáčieho vôľu božskú (!!), utíšil mlčaním svojím mnohé rozbroje, činil mnohé zázraky (??), predpovedal vraj budúce veci a dokončil vraj divotvorne život svoj, tak že vraj hrobu jeho nikde niet; žil vraj za časov Vespasiana, Tita,

Nerona a Domiciana, — ačkoľvek žiadon súveký pohanský spisovateľ ho nespomína. Nezadlho po objavení sa tohoto vymysleného bájočného životopisu stavali zaslepení pohania Apolloniovi chrámy a ctíli ho jako boha (!!!). Ale touto smiešnou modložľužbou a obnovením starých mystérií nebola v stave povzniesť sa modloslužba štátna; ani nebolo hatené rozmáhanie a rozširovanie kresťanstva.

Začiatkom tretieho storočia prestávali pohania následkom mužnej obrany kresťanských učencov osočovať kresťanov z neznabožstva a z nemravného života; avšak pripisovali im všetky pohromy, ktoré sa valily na ríšu; ponač kresťania opovrhovali staroslavných bohov. U samých pohanov udomácnila sa jakási nábožnosť, keď ľubomudrci rozličných škôl, najmä Pythagorejci a Platonici, začali sa sblížovať a prejímali hlavné články a náhlady kresťanskej viery do sústav svojich ľubomudrckých, aby vytisli kresťanstvo, novým pohanským náboženstvom nahradili ho a zase obnovili predšľu zidealisovanú vieru v bohov štátnych.

V tomto smere pracovali Plutarch Chero-nejský, Numenius Apamejský, Maximus Tyrský, Apulejus z Madaury, Epiktet a iní.

Ale iba kresťanskému odpadlíkovi (apostatovi) Ammoniovi Sakkasovi († r. 243.) podarilo sa spojiť v jednu sústavu rozličné ľubomudrcké sústavy dľa vzoru kresťanských bludárskych Gnostikov, ktorých si vo všeobecnosti vysoko vážil, ale i napádal. A touto ľubomudrckou sústavou, ktorú nazval novoplatónskou, snažil sa Ammonius Sakkas duševne vždy hľbšie a hľbšie klesajúce pohanstvo udržať a obživiť. I založil v Alexandrii novoplatónskú školu, druhú akademiu, i začal dokazovať početným učeníkom svojim,

že vo všetkých ľubomudrckých sústavách praveku, jako i v ľudovom náboženstve pri všetkých rozmanitostach zovňajšej podoby a okrášľujúcich príveskoch objavuje sa vraj vnútorná podstatná jednota a pravda a že jedno náboženstvo dopĺňa druhé, že vo všetkých pohanských náboženstvách zrejme je iba rozličné zjavovanie sa toho istého božstva, a že jedno ľubomudrctvo (novoplatonské) s jedným náboženstvom, ktoré by obsahovalo všetky spoločné základné pravdy, splynúť má. A k ustáleniu tejto jednotnej modlárskej viery snažil sa spojiť všetky spoločné základné zásady, obsažené vo všetkých pohanských náboženstvách, vnútorným splynutím s ľubomudrctvom, prispôbením a prevzatím kresťanského učenia a allegorickým vysvetľovaním bájov (mythov), ktoré objavujú sa jako básnické a duchaplné rúško skrytých právd. Ammonius Sakkas mal s početnými učeníkmi svojimi veľký vplyv na časovú verejnú mienku; sám nezanechal nič písaného o sústave svojej ľubomudrckej a tým chcel urobiť zaujímavejším učenie svoje.

Mlčanie prerušil učeník jeho Plotin, ktorý narodil sa okolo r. 205 v meste Lykople v Egypte a zomrel r. 261. (dľa iných r. 270.). Za jedenásť rokov počúval prednášky Ammoniove a sedával vždy zamyslený a jakoby vytržený! S cisárom Gordianom (od r. 238. do r. 244.) precestoval Persiu, potom Indiu, aby sa vyrovnal mohol Pythagorovi a Platonovi a obznámiť s učenosťou tých národov. I usadil sa v Ríme, držal prednášky, ku ktorým shromažďovali sa početní učenici, áno i senátori a cisár Gallienus (od r. 260. do r. 268.), ktorý, jako iní cisári, vysoko vážil si ho, boli učeníkmi jeho. Tu napísal 54 kníh, v ktorých obsahuje sa učenie novoplatonského ľubomudrctva. Na ideálnom

základe založené ľubomudrctvo Plotinovo je protivou materializmu, skepticizmu a gnosticizmu. Plotin označuje absolútnu protivu kresťanského náboženstva v oči pohanstva jako nepochopenie židovské, ináč, vraj múdreho Zakladateľa kresťanstva; i hovoril, že nerobí sa v kresťanskej vierouke rozdiel jedného božstva vo všetom (το θεῖον) a medzi medzíkami zjavenia božského (θεοὶ μερικοί, ἐθνάρχαι). V človekovi rozoznáva vyššiu rozumnú a nižšiu fyzickú dušu. Určenie človeka je: návrat do sveta ideálneho, duševného (κόσμος αἰσθητός) a povznesenie z tohoto k jednému božstvu (το θεῖον); prostriedky k dosiahnutiu toho sú: osvobodenie sa z tela a naklonenie sa k dobrému, ku cnosti, ktorej najvyšším stupňom je vytrženie (ekstasa), mystické spojenie s božstvom. V sústave jeho stretáme sa so zvukami kresťanskými; lebo hovorí o Trojici Božej, o svete vyššom a nižšom, o znovuzrození v duchu, o vykúpení atď. A z toho je zjavné, že pohanstvo bolo už presiaknuté vierou kresťanskou. Keď novoplatónské, pantheisticko-mystické ľubomudrctvo myšlienky kresťanske alebo čo i len slová prevziať bolo nútené, aby dokázalo, že pohanstvo a kresťanstvo sú jedno náboženstvo a to preto, aby v novej podobe udržať a obživiť mohlo modloslužbu: nuž bolo víťazstvo sv. Cirkve nad pohanstvom rozhodnuté! A keď kresťanstvo vyhlasovalo, že učenie jeho je jediné pravé zjavenie Božie a s novoplatónským ľubomudrctvom splynúť nechcelo, treba bolo, aby neza dlho nastal zápas medzi oboma. Ačkoľvek Plotin nevystupoval jako nepriateľ kresťanstva a učení jeho uznávali Krista Pána za výtečného mudrca a konateľa nadprirodných skutkov (za theurga), ale predseda nenávideli sv. Cirkev; i hovorili, že Kristus pochybil, keď prilnul ku Židovstvu a nie k pohanstvu, že

je kresťanstvo spotvorením prvotného, s novoplatonským srovnávajúceho sa, učenia Jeho, ktoré vraj učeníci Jeho zle porozumeli, a ktorí vraj vyhlásili Jeho za Boha. A keď sv. Cirkev stránila sa novoplatonskej, mnohobožsko-mystickej sústavy, začali niektorí ľubomudrci novoplatonskí zjavne napádať kresťanstvo.

Takým zjavným nepriateľom sv. Cirkve bol učeník Plotinov Porfyrius, dla rodnej reči svojej Malchus, ktorý narodil sa v Tyruse a tam bol začas i učeníkom slavného Origenesa a v Athénach pochvalne známeho Longinusa. V tridsiatom roku veku svojeho prišiel Porfyrius do Ríma; keď bol zaprel kresťanskú vieru, hlásal zásady novoplatonské, napádal ostro kresťanské náboženstvo a zomrel tam r. 304. V Ríme napísal 15 kníh proti kresťanom, pod záhlavím: »Slová proti kresťanom (*Λόγοι Κατά Χριστιανῶν*)«, ačkoľvek kresťanskými zásadami duch jeho bol nasýtený, pre-siaknutý. O Kristu Pánu hovoril síce s úctou; ale považoval Ho iba za výtečného vznešeného človeka, a nie za Syna Božského. Preto napádal tento odpadlík dla sv. Augustina zlostne kresťanské učenie, najmä sv. Písmo Nového a niektoré miesta Starého zákona, ačkoľvek do spisov svojich prevzal mnohé miesta zo sv. Písma. Najzlostnejší útok svoj namieril proti proroctvám starozákonným, najmä proti veštbám Danielovým; lebo tie boly trňom v očiach jeho, že sa vyplnily na Spasiteľovi; i vysmieva sa z nich diabolsky. Napádal spisy Nového zákona, v ktorých opísaný je život Pána Ježiša Krista a divy a zázraky, ktoré činil, učenie o vzkriesení z mrtvých a o večne trvajúcich pokutách pekelných; dokazovať snaží sa nesrovnalosti v učení sv. apoštolov Petra a Pavla, haní kresťanské vysvetľovanie tohože učenia, najmä allegorické Origenesove.

O sv. Jánovi hovorí, že prvý odial Krista žiarou Božstva, i vyhlasuje neskoré sostúpenie Spasiteľove na zem za nemiestne; zatracuje, že kresťania odstránili krvavé obety; lebo vraj v Starom zákone byly ony milé Bohu. Hovoril, že kresťanstvo vôbec protiví sa útlocitnej vzdelanosti a dobrobytu štátu. Dokazoval, že pohanské učenie o bohoch, jaké objavovalo sa najmä vo výrokoch orakuluma, zodpovedá celkom rozumu a pravému ľubomudrctvu; i snažil sa vysvetľovať pošetilosti bájov pohanských (mythov), a to fysickým a allegorickým spôsobom. Zlostné nápady jeho vyvrátili sv. Method, Eusebius, Apollinaris a iní.

Ešte zúrivejšie napadol r. 302. kresťanstvo ľubomudrc Hierokles, za cisárov Diokleciana a Galeria miestodržiteľ v Bithynii, neskôr v Egypte, dvoma spisami svojimi »Pravdomluvné reči ku kresťanom.« Streštený nepriateľ opakoval všetky námietky a nápady predošlých ľubomudrcov, najmä Celsove a Porfyriove, hlásané oproti sv. Cirkvi; znevažoval, potupoval a vysmieval kresťanov, hovoril, že sv. Písmo obsahuje protímluvy, rúhal sa Kristu Pánu, znevažoval osobu Jeho Božskú a snížil Ho hlboko pod bájočného namysleného čarodejníka Apollonia z Thyany. Cirkevný dejepisec Eusebius zavrátil skvele zlostného pohana a bohorúhača. (Všetky tieto a podobné nesmyselné námietky a bohorúhavé nápady ohrievajú i za časov našich osvietenci a novomódni lžľubomudrci a domnievajú sa vo sprostej pýche svojej, že odhaľujú a hovoria niečo nového, neslýchaného; ale zabúdajú, že to už dávno bolo vyvrátené skvele a základne.)

Márne namáhali sa pohanskí ľubomudrci všemožne krivo posudzovať učenie a život kresťanov, prekrúcať, zľahčovať; marne soprelo sa i ľubomudrctvo novopla-

tonské, ktoré objavilo všetku a to najskvelejšiu silu duchovnú umierajúceho pohanstva, proti sv. Cirkve: kresťanskú pravdu skvele obránili milosťou Božou osvietení učenci.

Podobne jako sv. mučeníci víťazili nad pohanskými krvavými tyranmi svätou trpezlivosťou svojou a stálosťou vo viere, víťazili i učenci kresťanskí duchovnou zbraňou svojou, skvelou učenosťou svojou proti rúhavým a utrhačným nápadom učencov židovských a pohanských; oni písali, jako sme to už čítali, od druhého storočia v gréckej, od tretieho i v latinskej reči pre cisárov a vládu rímskú, i pre súvekých občanov vôbec, učené a dôkladné obranné spisy svoje či apologie, z ktorých niektoré zachovaly sa až na časy naše. Tých kresťanských horlivých obrancov pravdy Božej menuje sv. Cirkev Apologetami.

Už nemeňovaný učený pisateľ listu, Diognetovi poslaného, ktorý seba samého nazýva učeníkom apoštolským, podvracia dôkladne a dôstojne mnohé mylné náhľady a námietky židovské a pohanské o kresťanskom náboženstve; udáva príčiny, pre ktoré kresťania opustili vieru židovskú a modloslužbu pohanskú; ospravedľňuje nenávidených kresťanov vznešenou jednoduchosťou a výtečným vyobrazením bezúhonného života ich; i zodpovedá otázku, prečo kresťanská viera tak pozde objavila sa na zemi.

Dľa svedectva Eusebia napísali r. 126. horliví athénski učenci biskup Kvadrat a ľubomudrc Aristides obranné spisy a podali ich s úspechom cisárovi Hadrianovi.

Slavný ľubomudrc a mučeník sv. Justin napísal dva obranné spisy, z ktorých väčší doručil cisárovi Antoninovi Piovi (r. 139.), menší Markovi Aure-

liovi (r. 163.); obe tieto apologie zachovali sa úplne až na časy naše a podávajú nádherný obraz kresťanstva z toho času.

Učeník jeho Tacian napadol pohanstvo veľmi ostro (r. 170.) a zapríčinil veľkú rozhorčenosť modlárov proti kresťanom.

Tomuto cisárovi podal (r. 171.) i sv. Melito, biskup zo Sardesu v Lydii, skvelý obranný spis svoj.

Athenagoras, bývalý ľubomudrc platonský v Athénach, založil po pokrstení svojom v Alexandrii (r. 169.) ľubomudrckú školu, v ktorej učil i sväté evanjelium; i napísal (r. 177.) apológiu (*Πρεσβεῖα περὶ χριστιανῶν*, Legatio pro Christianis), ktorú doručil cisárovi Markovi Aureliovi a v ktorej miernym mužským slovom zastával kresťanov proti pomluvám, že nie sú neznabohovia (*ἄθεοι*) a krvoprznitelia. Napísal i spis o vstaní z mrtvých.

Sv. Theofilus, biskup v Antiochii, napísal (okolo r. 170. do r. 180.) tri knihy proti pohanovi Autolykovi, v ktorých plynňou rečou dokazoval, jaké protivné je pohanstvo rozumu ľudskému a jako ono nevyhovuje všetkým ľudským potrebám, i jako s kresťanstvom udomácnil sa pokoj v pokolení ľudskom; poučuje o Bohu trojjedinom, o vlastnosťach Jeho, o nesmrteľnosti duše, o z mrtvých vstaní; i dokazuje hodnovernosť kníh Mojžišových. Dielo svoje zakľučuje chronologickým soznaním od Adama po časy svoje.

Vysokoučený a slavný mudrc a učiteľ Titus Flavius Klemens Alexandrinský († r. 217.) napísal trojdielny spis, v ktorom ukazuje cestu, po ktorej pohan, keď nerobí násilie povahe ducha svojho, skoro núteno prichádza ku kresťanskej pravde.

Origenes, preslávený učeník predošlého učenca, prevýšil zriedkavou a podivuhodnou učenosťou a pilnosťou svojou učiteľa svojho, i napísal (r. 247.) majstrovským perom na prosbu priateľa svojho Ambrozia proti námietkam a osočovaniam pohanského učenca Celsa skvelý spis, ktorý obsahuje v sebe najdokonalejšie, a to pre všetky veky, obhájenie kresťanskej pravdy. Všetci títo apologetovia písali obranné spisy svoje gréckou rečou.

Učený Afričan Tertullian prvý napísal latinsky (r. 198.) spis svoj, »Apologiu kresťanstva«, ktorá vyznačuje sa obratnými a pernými juridickými dôvodami.

Na začiatku tretieho storočia spísal Minucius Felix nádherným slohom obranný spis svoj »Oktavius«. V tom spise prednáša pohan Cecilius námietky, ktoré toho času proti kresťanstvu skrze pohanov bývaly prednášané, ktoré kresťan Oktavius základne, zrejme a jadrne podvracia, tak že Cecilius konečne radostne zvolá: »Oba sme zvíťazili: ty nado mnou, ja nad bludom!«

Sv. Cyprian, horlivý biskup v meste africkom Karthagu († r. 258.) písal o ničomnosti modiel, i vyzýval pohanskú vládu, aby šetrila nevinných kresťanov.

Arnobius, drier pohanský učiteľ rečníctva v meste africkom Sikke a horlivý odporca kresťanov, stal sa kresťanom a keď miestny biskup z obavy nechcel pokrstiť ho, napísal za panovania ukrutného Diokleciana (okolo r. 300. do r. 303.) sedem kníh »Proti modlárstvu a modloslužobníkom«, v ktorých odhaľuje premnohú nahotu a pošetilosť pohanstva, obhajuje skvele kresťanské učenie a potvrdzuje a opisuje

krásnymi nepodvratnými svedoctvami kresťanského obživujúceho ducha, ktorý sa zračí v živote.

I učeník jeho Lucius Firmianus Laktancius (* r. 250., † r. 325.) prichytil sa ku skvelej obrane kresťanstva a venoval sa, ako sám hovorí (I., I.), svätému povolaniu, »ktoré je o mnoho lepšie, užitočnejšie a slávnejšie, než dlho zastávaný úrad rečníctva, v ktorom vychovával mládež nie ku cnosti, lež ku prevydranej zlosti. Veď neide tu o žlab strechový alebo o odstránenie vody; lež o život, o spasenie, o Boha a o nesmrteľnosť.« I napísal: sedem kníh »O ustanovizňach Božích (Institutiones divinae)« r. 303; »O slove Božom (De verbo Dei)«; »O hneve Božom (De ira Dei)«; a »O smrti prenasledovníkov kresťanstva (De mortibus persecutorum)«. V týchto spisoch svojich nepodvracal Laktancius, ako Tertullian a sv. Cyprian, iba námietky pohanov, on snažil sa i poučać; on chcel »privádzať učených ku pravému ľubomudrctvu, neučených ku pravému náboženstvu«. Napísal ešte i druhé knihy.

Týmito apologiami snažili sa kresťanskí učenci predne vôbec dokázať, že je to najväčšou nespravodlivosťou, keď sa prenasledujú krvave nevinní kresťania a obviňujú zo všelijakých vymyslených zločinov a nehanebností; potom (apologeti) prechádzajú vo spisoch svojich s obrany proti nespravodlivým obžalobám i k dôstojným nápadom proti pohanstvu. Apologetovia predstavujú najsamprv kresťanstvo v povahe svojej. Prízvukujú: jako kresťanstvo preukazuje sa učením svojim príjemné duchu ľudskému, ktorý už dľa nepokazenej povahy svojej smýšľa kresťansky a mluví (anima naturaliter christiana), ďalej, jako toto učenie potvrdené je, jako božské, divami a zázrakami, i vyplnením pro-

roctví starozákonných; konečne jako toto učenie uzdravuje nielen rozum ľudský, lež i slabú, ku zlému náklonnú vôľu, k dobrému ju nachýľuje a k ďalšej dosiahnutej dokonalosti povzbudzuje, jako to svätý život skoro všetkých kresťanov súčasných dokazoval. Potom odmietajú v týchto obranných spisoch zločiny a hanobnosti, vytykané kresťanom, jako neznabožstvo, krvopríznenie, ľudožrúctvo (hody thyestejské, epulae Thyesteneae), velezradu atď. Proti námietke, že kresťanstvo je neslýchané novotárstvo, a to celkom neobyčajné a škodlivé, dokazujú Apologeti zrejme, že kresťanstvo vyrástlo zo Starého zákonu, ktorý je starší než všetky ľubomudrcké sústavy, jako zdarný strom z koreňa svojeho; že učenie z veľkej čiastky obsahuje v sebe to, čo hlásali najvýtečnejší mudrci od vekov, a preto, že kresťanstvo býva prenasledované proti všetkému právu a poriadku. Poukazujú, že príčina nešťastí a pohrôm, valiach sa na štát rímsky, bez dôvodov a zlomyseľne svaľuje sa na kresťanov; lebo že práve modlitbou ich odvrátené bolo mnohé nešťastie od štátu a početnejšie a častejšie sa objavovalo pred rozširovaním kresťanstva. V protive s kresťanstvom predstavovali Apologeti pohanstvo jako najväčšie, najsmiešnejšie a polutovania najhodnejšie poblúdenie rozumu ľudského, od Boha viac a viac zatemneného za trest prvorodeného hriechu. Odhaľovali ničomnosť, hnusobu a bláznivosť modlárstva, ktoré zrejme sú v hanobných, nemravných obradoch (čo nielen je nerozumné, Boha a človeka nedôstojné, ale nemôže človeka ani ušľachtiť, lež iba môže ho zhoršiť; ponevác zbožňujú sa hriechy a zločiny), ktoré tiež objavujú sa v ukrutnosti a zverskosti obetí ľudských, v diabolskosti učenia, v nespravodlivosti ediktov (rozkazov), proti kresťanom namierených, v nešetrení zákon-

nitého postupovania v pravotách, v protimluvách zákonov a ľubomudrctva. I poukazovali Apologeti na všeobecnú nemravnú zkazenosť, rozšírenú medzi pohanmi; tak že možno modlárstvo smele vyhlásiť za službu a poctu, vzdávanú diablovi a nie Bohu (I. Kor. 10, 20), ktorou ľudstvo iba sa mámi a nivočí. Konečne vyzývali Apologeti pohanov, aby vstupovali do lona sv. Cirkve, ktorej pôvod Božský potvrdzovali nepodvratnými dôkazmi.

II.

Vývin učenia sv. Cirkve a základ vedy bohosloveckej.

Jednota učenia vo sv. Cirkvi.

Pravé učenie Pána Ježiša Krista prevzali sv. apoštolovia, ktorých On vyslal, aby vyučovali všetky národy sveta a pridržali k zachovávaníu všetkého toho, čokoľvek On prikázal (Mat. 28, 19).

Sv. apoštolovia sverili učenie Božské v jednotlivých cirkevných obcach, ktoré pozakladali, jakoby v jedinej bohatej pokladnici (Tertullian c. 20. a 27.) nástupcom svojim, biskupom. A biskupi prechovávali ústne poďanie apoštolské jako drahocenný poklad v cirkevných obcach apoštolských, v ktorých možno vypočítať právomocných nástupcov sv. apoštolov v nepretrženom rade až na časy naše (sv. Irenej III., 3). A tieto cirkevné obce apoštolské v Asii, v Grécku, a v Italii, jako i všetky ostatné, ktoré z nich učeníkmi apoštolskými a plnomocnými nástup-

nikmi ich neskôr pozakladané boly po celom svete súhlasily v učení svojom úplne, jakoby boly maly jedno srdce a jednu dušu; i stály v úzkom spojení s najslavnejšou cirkevnou obcou v Ríme, »s ktorou«, jako sv. Irenej († r. 202. Constr. haer. III. 4. n. 1.) hovorí, »všetky cirkve pre mohútnejšiu prednosť jej, to jest, všetci veriaci na zemi majú sa srovnávať.« Dialo sa to dľa úmyslu Pána Ježiša Krista, ktorý nezaložil rozličné a rozdielne náboženské sbory, ale iba jednu jedinú sv. Cirkev pre všetkých ľudí. A jako učenie apoštolské bolo učením Kristovým (Mat. 10, 40; Luk. 10, 16; Ján 13, 20), podobne bolo učenie cirkevné učením apoštolov. Bez pokladu pravdy Božej nebola by možnou bývala taká jednota vo všeobecnej či katolíckej Cirkvi, jaká objavuje sa v jednotlivých cirkevných obcach apoštolských a poapoštolských.

Sv. Cyprian († r. 258.) píše o tejto vzájomnej jednote pojedíných údov katolíckej Cirkve ohľadom učenia Kristovho medzi iným takto: »Všetci apoštolovia sú pastiermi; ale stádo je iba jedno, ktoré nimi pasené byť má svorným usrozméním. Jako sú mnohé lúče u slnca, ale iba jedno svetlo; jako sú mnohé ratolesti na strome, ale je iba jeden peň; jako je jeden prameň, ale mnohé potôčky vytekajú z neho; podobne sa to má s katolíckou Cirkvou: množstvo jednotlivých cirkevných obcí neprekáža jednote všeobecnej Cirkve. Ona rozprestiera haluze svoje po celom svete a predsa má jednu hlavu, jedon počiatok, je jednou matkou, bohatou zamieňaním postupnosťou, ktoré vychádza z jej plodotvornosti. — Cirkev je iba jednou matkou, z ktorej sme sa narodili, ktorej mliekom bývame krmení a duchom obživovaní. Kto sa oddelí od nej, vytvorený býva zo zaslúbení jej a neprichádza k odplatám Kristovým.

Podobný je cudzincom, je nesvätým, je nepriateľom. Nemôže mať Boha za Otca, kto nemá Cirkev za matku. — Veriaci nemajú pomimo jednotnej Cirkve žiadneho domu, a nikto nech neverí, že dobrí oddeliť sa môžu od Cirkve. Vektor neodnáša pšenicu, a žiadon víchor nepodvracia pevno zakorenený strom: ale prázdna pleva unášaná býva sem-tam vetrom, a slabé stromy bývajú vyvrátené zúrením búrneho víchru. — Takýchto preklína a odsudzuje apoštol Ján, keď hovorí: »Títo vyšli z nás, ale oni neboli z nás; lebo keby boli z nás, boli by ostali pri nás! — Jako môže ten v svornosti zotrvať s niekým, ktorý nesrovnáva sa s telom Cirkve a s celým zástupom bratov? — Jako môžu dvaja alebo traja v mene Krista byť pospolu, o ktorých vieme, že sa odlúčili od Krista a od evanjelia Jeho?« Spasiteľ prisľúbil jedine Cirkvi apoštolskej podporu Svoju, keď pred odchodom Svojim z tejto zeme požehnal apoštolov a riekol (Mat. 28, 18 do 20): »Daná Mi je všetka moc na nebi a na zemi. Preto idte a učte všetky národy — a hľa, Ja s vami som až do skončenia sveta.« U odpadlíkov od sv. Cirkve nemôže byť žiadnej pravdy Kristovej, žiadnej spásy; veď mimo sv. Cirkve niet spásy. Právomocní riaditelia sv. Cirkve už v tejto dobe vyriekli jako článok viery, že Pán Ježiš Kristus iba jednu Cirkev založil, teda že je ona pôvodu Božského, že je apoštolská, všeobecná či katolícka, nepremožiteľná, neomylná, všade tá istá jednotná, že Spasiteľ iba jej samej udelil celú spasiteľnú pravdu a milosť Božiu a prisľúbil s Duchom Svätým prebývať u nej večne a preto, že je ona jako taká jediná samospasiteľná, v ktorej každý človek najstť môže spasenie.

A sv. Cirkev hájila a opatrovala vždy pravdu Božiu, učenie Kristovo, apoštolom sdelené, proti všetkým vy-

nálezom ľudským, proti všetkým nestálým mienkam, proti všetkým prekrucovaniám a spotvoreniam. A toto učenie apoštolské, toto ústne podanie pravdy Božej, ohlasovala sv. Cirkev skrze biskupov svojich verejne všade rovnako, nezmeneno. Preto píše už sv. Ignác († r. 107.) pred umučením svojim veriacim v meste Filippi: »Tí, ktorí sú dietkami Otca a Ježiša Krista, shromažďujú sa okolo biskupa svojeho; a ktorí činia pokanie a pristúpili k jednote Cirkve, budú dietkami Božími.« A Smyrňanom píše: »Tam, kde sa objaví on (biskup), shromaždia sa i obce, podobne jako katolícka Cirkev tam je, kde sa nachádza Kristus. Stráňte sa tých, ktorí zapričínujú bezbožné kacierstva a rozkoly, jako najväčšieho zlého. Poslúchajte všetci biskupa, jako Kristus Otca, ctite starších (kňazov) jako apoštolov.«

A tak sv. Cirkev apoštolská, riadená nevidomou hlavou Ježišom Kristom a podporovaná Duchom Svätým je jedinou pestúnkou celej jednotnej a neporušenej pravdy Božej, učenia Kristovho.

Ústne podanie a sv. Písmo.

Pán Ježiš Kristus sveril sv. apoštolom celé učenie Svoje Božské a nariadil im (Marek 16, 15): »Idte po celom svete a ohlasujte evanjelium všetkému stvoreniu!« Sv. apoštolovia plnili svedomite a horlive rozkaz Spasiteľov: ohlasovali všade sv. evanjelium a keď požadovaly okolnosti niektorých pozakladaných obcí cirkevných, nuž naznačili neskôr i písmom niečo z učenia Jeho. V tomto smysle píše sv. Pavel veriacim v meste Thessalonikách (Solúne, II.; 2, 14): »Preto, bratia, stojte a zachovávajúte ustanovenia, ktorým ste sa naučili

. Podobný je cudzincom, je nesvätým, je nepriateľom. Nemôže mať Boha za Otca, kto nemá Cirkev za matku. — Veriaci nemajú pomimo jednotnej Cirkve žiadneho domu, a nikto nech neverí, že dobrí oddeliť sa môžu od Cirkve. Vetr neodnáša pšenicu, a žiadon víchor nepodvracia pevno zakorenený strom: ale prázdna pleva unášaná býva sem-tam vetrom, a slabé stromy bývajú vyvrátené zúrením búrneho víchru. — Takýchto preklína a odsudzuje apoštol Ján, keď hovorí: »Títo vyšli z nás, ale oni neboli z nás; lebo keby boli z nás, boli by ostali pri nás! — Jako môže ten v svornosti zotrvať s niekým, ktorý nesrovnáva sa s telom Cirkve a s celým zástupom bratov? — Jako môžu dvaja alebo traja v mene Krista byť pospolu, o ktorých vieme, že sa odlúčili od Krista a od evanjelia Jeho?« Spasiteľ prisľúbil jedine Cirkvi apoštolskej podporu Svojú, keď pred odchodom Svojim z tejto zeme požehnal apoštolov a riekol (Mat. 28, 18 do 20): »Daná Mi je všetka moc na nebi a na zemi. Preto idte a učte všetky národy — a hľa, Ja s vami som až do skončenia sveta.« U odpadlíkov od sv. Cirkve nemôže byť žiadnej pravdy Kristovej, žiadnej spásy; veď mimo sv. Cirkve niet spásy. Právomocní riaditelia sv. Cirkve už v tejto dobe vyriekli jako článok viery, že Pán Ježiš Kristus iba jednu Cirkev založil, teda že je ona pôvodu Božského, že je apoštolská, všeobecná či katolícka, nepremožiteľná, neomylná, všade tá istá jednotná, že Spasiteľ iba jej samej udelil celú spasiteľnú pravdu a milosť Božiu a prisľúbil s Duchom Svätým prebývať u nej večne a preto, že je ona jako taká jediná samospasiteľná, v ktorej každý človek najst môže spasenie.

A sv. Cirkev hájila a opatrovala vždy pravdu Božiu, učenie Kristovo, apoštolom sdelené, proti všetkým vy-

nálezom ľudským, proti všetkým nestálým mienkam, proti všetkým prekrucovaniam a spotvoreniam. A toto učenie apoštolské, toto ústne podanie pravdy Božej, ohlasovala sv. Cirkev skrze biskupov svojich verejne všade rovnako, nezmeneno. Preto píše už sv. Ignác († r. 107.) pred umučením svojim veriacim v meste Filippi: »Tí, ktorí sú dietkami Otca a Ježiša Krista, shromažďujú sa okolo biskupa svojeho; a ktorí činia pokanie a pristúpili k jednote Cirkve, budú dietkami Božími.« A Smyrňanom píše: »Tam, kde sa objaví on (biskup), shromaždia sa i obce, podobne jako katolícka Cirkev tam je, kde sa nachádza Kristus. Stráňte sa tých, ktorí zapríčiňujú bezbožné kacierstva a rozkoly, jako najväčšieho zlého. Poslúchajte všetci biskupa, jako Kristus Otca, ctíte starších (kňazov) jako apoštolov.«

A tak sv. Cirkev apoštolská, riadená nevidomou hlavou Ježišom Kristom a podporovaná Duchom Svätým je jedinou pestúnkou celej jednotnej a neporušenej pravdy Božej, učenia Kristovho.

Ústne podanie a sv. Písmo.

Pán Ježiš Kristus sveril sv. apoštolom celé učenie Svoje Božské a nariadil im (Marek 16, 15): »Idte po celom svete a ohlasujte evanjelium všetkému stvoreniu!« Sv. apoštolovia plnili svedomite a horlive rozkaz Spasiteľov: ohlasovali všade sv. evanjelium a keď požadovaly okolnosti niektorých pozakladaných obcí cirkevných, nuž naznačili neskôr i písmom niečo z učenia Jeho. V tomto smysle píše sv. Pavel veriacim v meste Thessalonikách (Solúne, II.; 2, 14): »Preto, bratia, stojte a zachovávajúte ustanovenia, ktorým ste sa naučili

buď skrze reč, alebo skrze list náš.« A napomína učeníka svojeho a biskupa Timothea: »Ó Timotheu, zachovávaj, čo bolo sverené tebe (I., 6, 20)! Zotrvávaj v tom, čo je sverené tebe, keď vieš, od koho si sa naučil (II.; 3, 14).« A tak sdeľovali sv. apoštolovia národom učenie Spasiteľovo živým slovom a čiastočne i písmom; v prvom páde menuje sa ono ústnym podaním (tradiciou, paradosou), v druhom páde písaným slovom Božím či sv. Písmom.

Ústnym Božím podaním nazývajú sa tie pravdy Božie, ktoré sv. apoštolovia a iní učenici Kristoví a apoštolskí pri zvláštnej podpore Ducha Svätého ohlasovali svetu, ale nenapísali. Už v Starom zákone zachovávali Židia popri sv. Písme i ústne podanie. Kristus Pán, ktorý neprišiel zrušiť zákon Mojžišov a prorokov, ale doplniť, uznal nielen zákon a prorokov; ale i dogmatické staré ústne podanie synagogy židovskej, i zavrhol iba pošetilosti učenia jednotlivých učiteľov židovských a škôl či siekt. Z toho ústneho podania židovského vyplývalo učenie o vzkriesení z mrtvých, o súde Božom, o ráji nebeskom a o pekle, o páde anjelov. A toto starozákonné ústne podanie bolo prevzaté so sv. Písmom do majetku kresťanstva, keď medzitým zákon obradný jako novým dokonalejším nahradený, i spoločensko-politické pravidlá, ktoré zodpovedaly úzkoprsej obmedzenosti národno-židovskej, celkom zbytočnými sa staly. Podobenstvá a proroctvá starozákonné, ktoré videla sv. Cirkev vyplnené, mohla dostatočne vysvetľovať. Sv. Pavel poukazoval častejšie (Gal. 4, 23; I. Kor. 10, 1 do 4) na allegorický smysľ Starého zákona, ktorý v Novom zákone sa uskutočnil. Že ústne podanie novozákonné obsahuje v sebe celé učenie Spasiteľa Božského, poukázal Sám, keď nenaložil apo-

štolom aby písali, ale ohlasovali ústne učenie Jeho (Mat. 28, 19—20): »Preto idte a učte všetky národy, — učte zachovávať všetko, čokoľvek prikázal som vám.« Staršie je ústne podanie, než sv. Písmo Nového zákona; lebo sv. apoštolovia ohlasovali prv Slovo Božie dľa prikazu Pána, a iba neskôr napísali z neho niečo (Galät 1, 8; II. Thess. 2, 14). A sv. Pavel (Rim. 10, 17) hovorí, že pochádza »viera zo slyšania, a slyšanie skrze slovo Kristovo«. I sv. Ján poukazuje na cenu a význam ústneho p'odania, keď (II. 12.) píše: »Mal by som vám viacej písať, ale nechcel som skrze list a černidlo; lebo mám nádej, že budem u vás, a ústami k ústam mluiť budem, aby radosť vaša bola plná.« Sv. apoštol Pavel napomína učeníka svojeho Timothea (II.; 2, 2): »A čo si slyšal odo mňa pred mnohými svedkami, to poruč verným ľuďom, ktorí budú spôsobení učiť i druhých.« Toto ústne podanie pozostávalo z učenia Kristovho, živým slovom hlásaného, ktoré malo vzrastať ústrojne, i obsahovalo mnohé skutočné udalosti, ktoré boli naznačené v evanjeliuách a v iných spisoch novozákonných, mnohé zásady (principia), dogmatické kľičky (zárodky) a pokynutia, v ktorých ležala plnosť dogmatickej látky, ktorá dľa dejinného rázu kresťanského náboženstva s času na čas mala sa vyvíňovať. Seba-povedomie cirkevné prebúdzalo sa v boji proti zovnú-torným nepriateľom a sv. Cirkev strážila úzkostlive, aby sa neztratil žiadon článok viery. Eusebius rozpráva, že sv. Ignác, biskup z Antiochie († r. 107.), napomínal na cestách svojich po Asii jednotlivé cirkevné obce (H. E. III. c. 36), »aby neporušene zachovaly ústne podania apoštolské, z ktorých niektoré napísať za dobre uznal, aby tým istejšie zachránil ich potomstvu.« Sv. Irenej († r. 202.) hovorí v znamenitom spise svojom

proti kacierstvam o ústnom podaní (Lib. III. c. 4.): »Mnohí ľudia a národy veria v Krista bez papiera a černidla, pretože napísané majú skrze Ducha v srdciach svojich spasenie, a starostlivo prechovávajú staré ústne podania.« Tertullian († r. 240. Adv. Marc. I. c. 21.) dokladá: »Žiadne iné ústne podanie apoštolské nemá byť uznávané, iba to, ktoré teraz v cirkvách ich býva udávané za také.« A učený Origenes († r. 254.) hovorí: »Treba nám veriť jedine tú pravdu, ktorá v žiadnom bode neprotiví sa katolíckemu a apoštolskému ústnemu podaniu.« Slávny biskup africký, sv. Cyprian († r. 258. Ep. 14.), potvrdzuje to samé, keď píše: »Keď navrátime sa k hlave a ku pôvodu ústnych podaní Božských, nuž mizne blud ľudský.« Od svätých apoštolov prevzali Otcovia apoštolské ústne podanie, ako sv. Barnabáš, sv. Hermas, sv. Klementis rímsky, sv. Ignác, sv. Papias, sv. Dionys Areopagita, sv. Polykarp a od týchto zase potom prevzali ho Otcovia cirkevní, ako sv. Justin, sv. Irenej, sv. Kajus a sv. Hypolit, Origenes, sv. Cyprian, sv. Dionys Alexandrinský, sv. Gregor Thaumaturgus (Divotvorca) a sv. Method, ktorí tvoria živú nepretržitú reťaz ústneho podania, i ktorí nám zachovali veľkú časť jeho vo spisoch svojich. Písomne naznačené bolo ústne podanie tiež i vyznaniami sv. viery, také mimo apoštolského vyznania viery (symbolu) sú tieto: rímske, akviľské, východné (orientálne) a antiochijské, ktoré dľa okolností obsahom a podobou rozmanité a primerane boli zostavené a rozširované a to vzhľadom na povstávajúce bludy kacierske.

Druhá časť učenia sv. Cirkve, ktoré obsiahla od Ježiša Krista, nachádza sa vo sv. Písme Starého

a Nového zákona. A tak svätým Písmom nazývajú sa tie pravdy Božie, ktoré napísali Duchom Svätým osvietení mužovia Starého a Nového zákona. Knihy starého zákona obsahujú zjavenie Božie, ktoré pred príchodom Krista Pána skrze milostivého Boha sdelené bolo Mojžišovi, praotcom (patriarchom), prorokom a iným mužom Božím pre ľud Israelský. Knihy Nového zákona obsahujú časť zjavenia Božieho, ktoré obdržali sv. apoštolovia a učeníci od Majstra svojeho nebeského, Pána Ježiša Krista, a potom napísali. Jako je už spomenuté, Pán Ježiš ocenil zákon Mojžišov a knihy prorocké. On poukázal na sv. Písmo Starého zákona jako (na prameň zjavenia Svojeho) keď riekol (Ján 5, 39): »Spytujte Písma — — a tie sú, ktoré vydávajú svedoctvo o Mne.« A vyslaným učeníkom Jána Krstiteľa poukazuje na vyplnenie proroctva Isaiaša proroka (35, 5 do 61), ktoré sa vyplnilo na Ňom, jako na Spasiteľovi, keď riekol im (Mat. II, 4, 5): »Idte a zvestujte Jánovi, čo ste slyšali a videli. Slepí vidia, kulhaví chodia, málomocní sa očisťujú, hluchí slyšia, mŕtvi vstávajú z mŕtvých, chudobným zvestuje sa evanjelium.« A sv. Písmo Starého zákona prešlo do majetku sv. Cirkve, ktoré používala, vyjmúc obradných zákonov a spoločensko-politických ustanovení židovských.

Sbierka kníh sv. Písma Starého zákona nebola dokončená za časov apoštolských. Sami Židia neboli usrozmnení ohľadom mnohých spisov; a ešte i po zkaze mesta Jeruzalema (r. 70.) dohadovali sa Židia medzi sebou o knihe Príslovia, o Speve spevov, o Knihe Syna Sirachovho (Ekklesiastes), o Knihe Esther. Sv. apoštolovia používali alexandrinský-grécky preklad sv. Písma Starého zákona, Septuaginta

menovaný, okolo r. 250. pred Kristom Pánom shotovený, s ktorým prevzali i knihy, napísané pôvodne grécky a nie hebraisky, čo stalo sa medzi zajatím babylonským a panovaním rímskym nad Židmi, jako knihy Machabejské, knihu Múdrosti a iné deuterokanonické knihy; tento preklad nevytisly iné grécke preklady, zhotovené v duchu židovskom a ebionitskom. Židovský rabbi (učiteľ) Akibha a prekladateľ Akvila pokazili okolo r. 129. po Kr. P. osnovu (tekst) spisov starozákonných, aby zatemnili tie stati sv. Písma, ktoré poľahovaly sa na Vykupiteľa sveta, Pána Ježiša Krista. Neskôr povýšili Židia Talmud (ústne podanie židovské) nad pokazené spisy starozákonné a riadili sa výlučne dľa neho, čoho pridržajú sa i za časov našich. Sv. apoštolovia používali výpovedi a stati z kníh sv. Písma Starého zákona dľa prekladu gréckeho Septuaginty, jako je už spomenuté, vo sv. Písme Nového zákona najčastejšie voľne, dľa pamäti, v spojení a prirovnaní s inými; ich nasledovali sv. Otcovia apoštolskí a cirkevní, ktorí podobne voľne citovali (prejímali) vo spisoch svojich výpovedi a stati zo zákona Mojžišovho a z prorokov.

Do sbierky kníh sv. Písma Nového zákona náležia : štyri evanjeliumy, spísané svätými apoštolami Matúšom a Jánom, a učeníkmi sv. Jánom Markom a Lukášom; Skutky apoštolské, spísané sv. Lukášom; 14 listov sv. apoštola Pavla; list sv. ap. Jakoba; dva listy sv. ap. Petra; tri listy sv. ap. Jána; list sv. ap. Judáša Thadeaša a Zjavenie sv. ap. Jána. Táto sbierka nebola ešte v prvom storočí hotová; ale v druhom storočí bola už ustálená a všeobecne užívaná. Myslí sa, že dva listy sv. Pavla sa ztratili. Ponevác jednotlivé

spisy s počiatku byly venované iba jednotlivým cirkevným obcam a kruhom, a u týchto výlučne sa prechovaly, i neboly rozširované rovnako po všetkých cirkvách, nuž pochybovalo sa kde-tu o pravosti ich, jako na príklad o druhom liste sv. Petra a o Zjavení sv. Jána; ale na začiatku štvrtého storočia zamĺkly i tieto pochybnosti a jako všetky cirkevné obce srovnávaly sa od počiatku ohľadom štýr sv. evanjelií, Skutkov apoštolských a väčšiny listov, podobne svorné byly všetky cirkevné obce i ohľadom ostatných spisov.

Od počiatku založenia sv. Cirkve čítavané bývaly pri službách Božích v cirkevných sboroch jednotlivé stati z týchto spisov novozákonných, i byly buď ústne buď písomne vysvetľované. Učený Origenes († r. 254.) napísal komentáry (*Τόμοι*, výklady; *ἐκθσεις*) a homílie (*ὁμιλία*, priateľský rozhovor), v ktorých vysvetľoval skoro celé sv. Písmo, a zostavil sbierku, pozostávajúcu zo šesť osnôv (tekstov), tak zvanú Hexaplu (*Τὰ ἑξάπλῃ*). Ku osvetleniu svojemu jednotlivých statí sv. Písma požíval ústneho podania apoštolského.

Učenie sv. Cirkve o Bohu Otcu.

Hneď na počiatku založenia a rozvíňovania svojho nútená bola sv. Cirkev v oči Židom a pohanom, i v oči pohanským ľubomudrcom a nezdarným synom svojim, bludárom, určite vysloviť vieru svoju v jedného Boha a učenie svoje o vlastnostiach a prirodzenosti Jeho. To stalo sa na shromaždení sv. apoštolov v Jerusaleme (r. 51.), vyslovením apoštolského vyznania viery. Sv. Irenej († r. 202. Adv. Haeres. L. I. c. 10) dosvedčuje, že toto pravidlo viery obsiahla sv. Cirkev

od sv. apoštolov a učeníkov Pána a vždy prechovávala ho. Sv. apoštolovia a najstarší učitelia sv. Cirkve opierali sa na zjavenie starozákonné (Žalm 18, 1 do 3; Kniha múdrosti 13, 1) a na učenie Ježiša Krista, i boli toho presvedčenia, že jestvovanie (bytosť) Boha dá sa pochopovať už samým rozumom ľudským; lebo že prirodzeným zjavením Božím objavilo sa na stvorených vecach, že Boh je jeden, večný, Stvoriteľ a Zachovávateľ všetkého, čo jest atď. I hlásali, že nepoznanie pravého Boha u pohanov je najsmutnejším poblúdením rozumu ľudského. Tak píše sv. Pavel (Rim. 1, 19 do 25) o pohanoch: »Preto, že to, čo poznateľné je na Bohu, je u nich zjavené; lebo Boh zjavil im to. Veď nevidomé (vlastnosti) u Neho sú od stvorenia sveta v učených vecach poznateľné a vidomé, totižto večná moc a Božstvo Jeho, tak že sa nemôžu ničím ospravedlňovať. Veď keď boli poznali Boha, neoslavovali Ho jako Boha, ani neďakovali Jemu, ale boli márnivými v myšlienkach svojich, a nemúdre srdce ich bolo zatemnené; oni vydávali sa za múdrych, ale stali sa bláznami. A zamenili slávu neporušiteľného Boha za podobenstvo a obraz porušiteľného človeka, i ptáctva a štvornožcov a plazov. Preto ponechal ich Boh žiadostiam srdca ich, nečistote, tak že hanobili telá svoje sami na sebe; ich, ktorí zamenili pravdu Božiu za lož a radšej klaňali sa a slúbili stvoreniu, než Stvoriteľovi, ktorý nech je zvelebovaný na veky.* Najstarší učitelia sv. Cirkve prízvukovali najmä vieru v jedného Boha proti mnohobožstvu pohanskému (polytheismus), proti dvojbožstvu manichejskému (dualismus) a proti blúznivej vyvíňovacej (emanatívnej) sústave Gnostikov. Tak písal Athenagoras († r. 166. Leg. p. Christ. c. 29.): »Otec, Syn a Duch Svätý sú dľa bytosti jedno, totižto Boh; ale rozdielnosť

v poriadku je rozličnosťou Osôb.* Odvrhli v oči pohanov a Židov učenie o prírode ľudskej Božstva (anthropomorfizmus), delenie bytosti Božskej v rozličné podstaty (substancie), rozdelovanie vlastností Božských, nedostupné oddialenie najvyššieho Boha od stvorených vecí, ktoré môžu byť iba dielom najvyššej bytosti Božej.

Najstarší učitelia sv. Cirkve hlásali za sv. apoštolami, že Boh Otec stvoril svet z ničoho, jako to vyslovilo zrejme sv. Písmo (II. Mach. 7, 28; Rim. 4, 17; Ján 17, 5; Mat. 13, 35) a nie nejaký demiurg (*δημιουργός*), alebo archon (*ὁ ἀρχων*), — že svet, ktorý stvoril Boh, bol dobrý, že hmota (materia, hyle, *ὕλη*) nebola sídlom zlého (hriechu); lež že zlé povstalo iba neskôr následkom zneužitia svobodnej vôle ľudskej a preto, že dľa prírody nemôžu byť rozličné triedy ľudí, jako duchovných (pneumatických, *πνευματικοί*), duševných (psychických, *ψυχικοί*) a fysických. Učili, že Boh stvoril anjelov, z ktorých niektorí svevoľou svojou stali sa zlými duchami, diabliami. Tvrdili, že, ačkoľvek človek poznať môže jestvovanie (bytosť) Boha rozumom svojim zo stvorených vecí, predsa, že bytosť Jeho je nepochopiteľná slabému rozumu ľudskému. Preto hovorí Minucius Felix v treťom storočí (*Oktavian« c. 18.): »Nemôžeme vidieť Boha, ani pochopiť, iba Sebe Samému je známy v celej veľkosti Svojej; nám je srdce príúzkym k poznaniu Jeho, a tak dôstojne oceňujeme Jeho, keď naznačujeme Ho jako neoceniteľného. Kto verí, že zná veľkosť Boha, ten zmenšuje ju; kto nechce zmenšovať ju, ten nepoznáva ju.«

Učenie sv. Cirkve o Pánu Ježišovi Kristovi.

Jako hlásali najstarší učitelia sv. Cirkve, že možno je poznať rozumom ľudským jestvovanie (bytosť) Boha, že Boh dľa bytosti Svojej je iba jeden, a že Boh Otec stvoril svet z ničoho: podobne učili, že Slovo (*Λόγος*, Logos, Ján 1, 14), Syn Boží, Pán Ježiš Kristus, stal sa človekom, aby spasil zavrhnutých ľudí, a že veriaci človek skrze zásluhy Pána Ježiša Krista obsahuje odpustenie hriechov svojich. Toto učenie svoje čerpali učiteľovia sv. Cirkve z proroctví messiašských, ktoré našli vyjadrené v knihách Mojžišových, v Žalmoch a u prorokov starozákonných, i zo spisov Nového zákona, najmä zo spisov sv. apoštola a evanjelistu Jána, a sv. ap. Pavla. Veď sv. Ján učil, že Pán Ježiš Kristus má tú istú prirodzenosť a tie isté vlastnosti Božie jako Boh Otec; i povznášal večnosť Jeho, všemohúcnosť, vševedúcnosť, svätosť a najvyššiu dobrotu. Uvádza meno Jeho Božské, ktoré náležalo Jemu od večnosti, vypočítaval skutky Jeho Božské, ktoré konal na zemi, i dokázal, že úcta Božská náleží Jemu. Hlásal, že Syn Boží stal sa človekom, aby mohol vykúpiť a spasiť ľudí smrťou Svojou na kríži. Poukazuje, že Syn Boží, Ježiš Kristus, prebýval medzi ľuďmi a že apoštolovia boli svedkami velebnosti a slávy Jeho Božskej, ktorá prislúchala Jemu jako jednorodenému Synu Božiemu. I sv. Pavel učil o Pánu Ježišovi, že stal sa Prostredníkom medzi Bohom Otcom a ľuďmi (Žid. 9, 15; I. Tim. 2, 5) dobrovoľnou smrťou Svojou (I. Kor. 11, 25; II. Kor. 5, 18; Gal. 4, 4, 5; Žid. 7, 22; Rim. 5, 9), že zadost učinil spravodlivosti Božej, i zjavil milosrdenstvo Svoje, a že ľudia obsiahli skrze Neho odpustenie hriechov (Rim. 3, 25). A jako vôbec sv. Písmo Nového zákona

povznášalo a prizvukovalo Božskosť a ľudskosť Pána Ježiša Krista, podobne hájili a ohlasovali sv. Otcovia apoštolskí a cirkevní proti nápadom židovským, pohan-ským a bludoverským Božstvo Jeho a ľudskosť, smrť a vstanie Jeho z mrtvých. Opisujú Krista Pána jako nového praotca, druhého Adama, telesnú Matku Jeho, milostivú, archanjelom zvelebovanú a pozdravenú Pannu Mariu, jakoby druhú Evu, orodovnicu prvej Evy, ktorej poslušnosťou napravená bola neposlušnosť tej prvej Evy.

Medzi inými sv. Otcami hájil Božstvo Pána Ježiša Krista učeník sv. ap. Jána, sv. Ignác, biskup z Antiochie († r. 107.), ktorý písal veriacim v meste Smyrne: »Zvelebujem Ježiša Krista, Boha nášeho, ktorý Sám Sebou tak veľmi osvietil nás.« Sv. Klemen s Rim ský, učeník apoštolský a pápež († r. 101), písal Korinťanom (II., c. 12.) takto: »Vyznávať nám treba Krista jako Boha, jako Súdcu živých a mrtvých.« Sv. Polykarp, učeník sv. Jána († r. 166.), píše v liste svojom Filip-pä nom (c. 6.): »My sme pred tvárou Pána Boha, a treba je, aby sme sa dostavili pred súdnu stolicu Kristovu Kto nevyznáva, že Ježiš Kristus prišiel v tele, je antikrist; kto nevyznáva mučeníctvo kríža, je z diabla; kto prekrucuje slovo Božie dľa ľúbosti svojej a hovorieva, že niet vzkriesenia z mrtvých a žiadneho súdu, ten je prvorodeným synom satanášovým.« Sv. Justin († r. 167.) v rozhovore svojom so Židom Tryfonom hovorí: »Vy (Židia) zavraždili ste Spravodlivého a teraz preklínate všetkých tých, ktorí skladajú nádej v Neho, a keby ste mali moc, nuž by ste i celkom zničili ich a vykorenili. Nikto neuškodil toľko kresťanom než vy (Židia). Všetko vzbúrili ste proti nim. Keď ste pribili na kríž Spravodlivého, skrze ktorého bývajú uzdravené rany tých, ktorí idú skrze Neho k Otcovi, i keď ste

videli, že opäť vstal z mrtvých a vystúpil na nebe: nuž vysielali ste z Jerusalema ľudí do celého sveta, ktorí nútení boli hovoriť, že medzi vami povstala hnusná (nenávidená) sekta, ktorá má za pôvodcu Ježiša Galilejského. Vydali ste roztrusovať o Ňom a o nasledovníkoch Jeho i nehanebnosti! I teraz ešte hovorievate, že táto sekta neuznáva žiadneho Boha.« A na inom mieste (63, 48) hovorí: »Všetkým právom bývajú obviňovaní tí (t. j. Židia, Ebioniti, Gnostici), ktorí držia Syna za Otca, že nepoznávajú ani Otca, ani neveria na Syna Otcovho.« A v apologii svojej hovorí (c. 3, 63, 48): »Teda keď On je Slovo a prvorodený syn Boha, nuž je i Boh, ktorý dŕiev zjavil sa Mojžišovi v ohnivom plameni a ostatným prorokom, a teraz za času panovania vašeho (t. j. cisárov rímskych) z Panny narodil sa dľa vôle Otca a človekom sa stal, aby tých, ktorí veria v Neho, spásil.« Učený ľubomudrc (okolo r. 177.) Athenagoras písal (Leg. pro Christ.): »Kto by sa nečudoval, keď slyší, že tí bývajú nazvaní neznabohami, ktorí učia: Otec je Boh, Syn je Boh i Duch Svätý je Boh?« A sv. Irenej, biskup z Lyonu v Gallii, písal proti kacierstvám medzi iným (Lib. III., c. 2. et III., c. 23.): »Všetky kolená nech sa sohýňajú pred Ježišom Kristom, Pánom našim a Bohom, pred Vykupiteľom a Kráľom, pred Synom Božím, ktorý je Boh!« To isté vyznávajú Tertullian († r. 240. De fuga 12.; Adv. Jud. c. 10.) a Klemens Alexandrinský († r. 217.). Učený Origenes († r. 354.) píše proti Celsovi, ktorý vyhlásil kresťanstvo za bláznovstvo a vieru v dôstojnosť Božskú Pána Ježiša Krista za blud: »Bolo by asnáď primeranejšie bývalo nasledovať Krista, ktorý zachovával hlboké mlčenie pred súdcami Svojimi a na osočovanie nepriateľov Svojich odpovedal iba svätosťou

života Svojeho a skvelosťou zázrakov Svojich. Podobne mohlo by sa považovať asnáď za niečo zbytočného podvracať osočovania, ktoré neunavujú zlosť ľudí, keď roztrusujú ich proti Nemu, pretože On obraňuje sa dostatočne skrze stálu cnosť opravdivých učeníkov Svojich, ktorej skvelosť rozptyluje každú lož. Preto nepíšem ani ja pre pravoveriacich; veď obranný spis bol by pre nich skutočne zbytočným; ale ja píšem pre neveriacich, ktorým toto poučenie môže byť užitočným. Ohľadom proroctví požaduje slušnosť, že má sa im pripisovať aspoň toľko vierohodnosti, jako knihám iných národov. Veľká starožitnosť ich nedá sa upierať, keď sa považá dôvody, ktoré uvádza Józef Flavius, ktorého vážnosť má veľkú váhu. Ani Mojžiš, ani proroci, ani Kristus a učeníci Jeho neučinili nič, čo by nebolo bývalo Boha úplne dôstojné, dobrým mravom a spoločnosti ľudskej veľmi prospešné. Oni boli prvými, ktorí konali to, čo učili, a účinok bol veľký a trvácny. Mojžiš vypestoval celý národ, ktorý bol spravovaný svätými zákonami; Kristus shromaždil všetky národy v poznaní pravého Boha a v konaní všetkých cností. Klamári a zločinci nenamáhajú sa, aby napravili ľudí.« A ďalej (De Princip. I. c. 2.; *Περὶ ἀρχῶν*) hovorí: »Aby si poznal, že všemohúcnosť Otca i Syna je tá istá, práve tak jako On je jeden a ten istý Boh a Pán s Otcom, počuj na tento spôsob Jána A jako nikto nemá byť obrazeným, že Boh je Otec, pretože i Spasiteľ je Boh: podobne, pretože Otec nazýva sa všemohúcim, nemá byť nikto obrazeným, že i Syn Boží nazývaný býva všemohúcim.«

Túto vieru kresťanskú, že Ježiš Kristus, Spasiteľ sveta, je Boh a Človek spolu, znali i pohanskí súdovia a učenci. Miestodržiteľ Plinius písal (L. X. ep. 97.)

. cisárovi Trajanovi (od r. 98. do r. 117.): »Že kresťania prespevujú Ježišovi Kristovi jako Bohu svojemu chválospevy.« Zafatý pohanský ľubomudrc Celsus (okolo r. 161. do r. 180.) vytykal kresťanom: »Vysmie-
vate tých, ktorí klaňajú sa Jupiterovi, lebo že hrob jeho ukazuje sa na Krete, a predsa i vy klaniate sa človekovi, ktorý bol pochovaný.« A hovorí (Lib. I. n. 26.), že kresťania vyhlasovali o Ňom to, že je Synom Božím (*νομισθέντα ὑπὸ Χριστιανῶν υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ*).« A posmeváčsky neznaboh Lucian zo Samosaty († r. 200.) hovorí v spise svojom, »Smrť Peregrina Protea« menovanom, toto: »Oni (kresťania) zapierajú bohov gréckych, ale klaňajú sa Ukrižovanému a žijú dľa príkazov Jeho.« Za panovania cisárov Diokleciana a Galeria napísal (r. 303.) Hierokles, miestodržiteľ v Bythinii, dve knihy proti kresťanom, v ktorých bájočného Apollonia Tyanského porovnával s Pánom Ježišom Kristom, i doložil: »My neuznávame toho (Apollonia), ktorý konal veľké veci (?!), za žiadneho boha, ale iba za človeka, ktorého milovali bohovia; naproti tomu zvelebujú kresťania Ježiša Krista jako Boha pre niekoľko zázrakov.«

Kresťania od prvopočiatku vždycky verili, že Pán Ježiš Kristus je jednorodený Syn Boží, Boh a Človek spolu, že je Prorok, najvyšší Kňaz a Kráľ neba a zeme, Vykupiteľ a Spasiteľ celého ľudského pokolenia, spravodlivý Súdca, ktorý bude súdiť živých i mrtvých. Túto vieru v Bohočloveka, Pána nášeho Ježiša Krista, vyznávali slavnostne na krvavých popraviskách sv. mučeníci, jako Symforian, Perpetua a Felix, i státisíce iní, ktorí za ňu cedili krv svoju s najväčšou radosťou a pri hrozných mukách obetovali život svoj pozemský.

Učenie sv. Cirkve o Duchu Svätom.

V Starom zákone objavuje sa nám iba hmlisté poukazovanie na Ducha Svätého (I. Mojž. 1, 2; II. 31, 3; Súdcov 6, 34; 14, 6, 19; 15, 14; Kn. Múdrosti 7, 22). Pán Ježiš Kristus označuje Ducha Svätého (Mat. 28, 19) jako Boha, ďalej jako živého Utešiteľa, ktorý pochádza od Otca a oslavuje Jeho a zveľbuje, v pravde riadi Cirkev a v započatom diele spasenia pokračuje skrze vtelenie Syna Božieho, i ktorý sostupuje na ľudí a v nich prebýva. V tomto smysle hovoril Kristus Pán apoštolom (Ján 14, 16 a 17): »A Ja budem prosiť Otca, a dá vám iného Utešiteľa, aby zostával s vami na veky, Ducha pravdy, ktorého nemôže prijať svet; lebo nevidí Ho, ani nezná Ho (ponevác totižto iba o pozemské veci dbá, tie uznáva a v ne dôveruje); ale vy poznáte Ho (dľa účinku totižto, že od Otca a odo Mňa vychádza a s Otcom a so Mnou rovný Boh je), lebo zostane u vás a bude vo vás.« A to sa i stalo; lebo Skutky apoštolské (2, 1 do 4) hovoria: »A keď sa naplnilo päťdesiat dní, boli všetci (apoštolovia) spolu na jednom mieste — a naplnení sú všetci Duchom Svätým a počali mluiť rozličnými jazykmi, jako Duch Svätý dával im vymlúvať.« A sv. apoštolovia posilnení Duchom Svätým hlásali neohrožene po celom svete slovo Božie, rozširovali pri mnohých prekážkach svätú Cirkev a ohlasovali vieru v Boha Otca i Syna i Ducha Svätého. Jako Boha označovali Ducha Svätého menovite sv. Peter (Skut. ap. 5, 3 a 4) a sv. Pavel (I. Kor. 2, 10 do 14; 3, 16 a 17).

A túto vieru v Ducha Svätého ohlasovali i najstarší učiteľia sv. Cirkve. Sv. Ignác († r. 107.) učeník apoštolský, píše veriacim v Magnesii (n. 13.): »Usilujte

sa, aby ste sa utvrdili v článkoch viery (dogmatach) Pána a apoštolov, aby všetko, čo činíte, šťastne sa vám darilo, telom i duchom, skrze vieru a lásku, v Synovi a Otcovi a v Duchu Svätom. Buďte poddaní biskupovi a sebe vzájomne, jako Ježiš Kristus Otcovi dľa tela, a apoštolovia Kristovi a Otcovi a Duchu Svätému.« Týmito slovami označuje sv. Ignác dosť zrejme, že Duch Svätý je s Otcom a so Synom ten samý Boh. A sputnaný sv. Polykarp († r. 166.), druhý učeník apoštolský, jako cirkev v Smyrne o umučení jeho písala (n. 14), končil modlitbu svoju k Bohu Otcu týmito slovami: »Preto chválím za všetko Teba, ďakujem Tebe, zvelebujem Teba, s večným a nebeským Ježišom Kristom, milým Synom Tvojim, s ktorým Tebe a Duchu Svätému sláva, teraz i na budúce veky. Amen.« Sv. Justín († r. 167.) píše v prvej apologii svojej (n. 13, 61.): »Teda, ktorý človek zdravého rozumu neuznával by, že nie sme neznabohmi, ktorí ctíme Tvorca tohoto všehomíru My preukážeme, že vyznávame týchto vecí Učiteľa Svojého, k tomu úradu narodeného, Ježiša Krista, pod Pontským Pilátom, pod vladárom to Judska, za časov cisára Tiberia ukrižovaného, jako pravého Syna Božieho, jako sme boli poučení, a tohoto Samého na druhom mieste, i prorockého Ducha v treťom rade, a ctíme nie bez príčiny. — Ale i v mene Ježiša Krista, pod Pontským Pilátom ukrižovaného, a v mene Ducha Svätého, ktorý skrze prorokov predpovedal všetko k Ježišovi sa poťahujúce, ten, ktorý býva osvietený (pokrstený), býva i obmytý.« Athenagoras (r. 177.) hovorí v obrannom spise svojom (n. 10): »Teda kto by sa nedivil, že neznabohami bývame nazvaní, my, ktorí ohlasujeme Boha Otca a Syna, Boha Ducha Svätého, a jako poukazujeme moc Ich (silu, δύναμιν, po-

tentiam) v jednote, tak i rozdie v poradí?« Sv. Irenej († r. 202., Proti kacers. I. I. c. 10. n. 1.) píše: »Cirkev, ačkoľvek je rozšírená po celom svete až po najkrajnejšie hranice zeme, prechováva vieru tú, ktorú obsiahla od apoštolov a učeníkov ich, v jedného Boha všemohúceho Otca, — v jedného Ježiša Krista, Syna Božieho, vteleného pre spasenie naše, a v Ducha Svätého, ktorý predpovedal skrze prorokov odpustenie a príchod Boha.« A Klemens Alexandrinský († r. 217. Paed. I. c. 6.) vyvoláva: »Ó tajomstvený zázrak! Jedon je síce všetkých Otec, jedno je i Slovo všetkých, a Duch Svätý jedon a Sám je všade.« Učený Origenes († r. 254. Hom. II. in Num. n. 8.) píše: »Tak je (Duch Svätý) Svätým, aby nebol učinенý Svätým. Veď Jemu zovnútorne alebo z inakade neprislúcha posvätenie, ktoré drier nebolo, ale vždycky je Svätý, ani nedostal počiatok svätosti. Podobným spôsobom má sa rozumieť o Otcovi a Synovi. Veď samá podstata Trojice je, ktorá nie zovnútorne obsiahla posvätenie, ale prirodzenosťou Svojou je Svätá. Avšak všetko stvorenie alebo omilostením Ducha Svätého, alebo dľa zásluh posvätené menuje sa svätým.« A na inom mieste hovorí (Homil 12. in Num. n. 1.): »Iný než Otec je Syn, a nie ten Istý je Syn, jako i Otec, — Iný i Sám (Duch Svätý) je než Otec a Syn. Teda je tento rozdiel troch Osôb v Otcovi a v Synovi a v Duchu Svätom. Ale podstata je jedna, a jedna je prirodzenosť Trojice.« A v knihe o zásadách (De princ. I. c. 3. n. 2. et 3.) hovorí: »O Duchu Svätom, že jestvuje, poučily nás mnohé písma. — Duch Svätý, ktorý Sám skúma i vyvýšenosť Božstva, zjavuje Boha, komu On chce (I. č. 31).« Sv. Hippolyt († r. 235. Contr. Noët. c. 14.) hovorí: »Jedon je Boh; ktorý rozkazuje, Otec; ktorý poslúcha, Syn; ktorý učí

vedu, Duch Svätý; Otec, ktorý je nado všetko, Syn skrze všetko, Duch Svätý vo všetkom. Ináč jedného Boha nemôžeme rozumieť, iba keď opravdivé veríme Otcovi a Synovi a Duchu Svätému.« A podobne učil i Tertullian (Adv. Prax. c. 13.).

Teda sv. Cirkve podobne učila v tej dobe popoštolskej, ako dnes učí o Duchu Svätom, že je On treťou osobou Božskou, že je pravý Boh, a preto s Otcom a so Synom Večný, Vševedúci, Všemohúci Svätý, Milostivý, nás posväťujúci a hodný úcty Božskej i poklony.

Učenie sv. Cirkve o najsvätejšej nerozdielnej Trojici Božej.

Podobne, ako sv. otcovia Cirkve verili a ohlasovali jedného Boha vo troch osobách, ohlasovali a vyznávali i vieru v najsvätejšiu nerozdieľnu Trojicu Božiu. Túto vieru svoju zakladali na slová, ktoré Božský Spasiteľ Ježiš Kristus hovoril apoštolom, keď úplnou mocou Svojou opatrených, vysielal ich jako učiteľov, kňazov a riaditeľov Cirkve do celého sveta (Mat. 28, 19): »Idte a učte všetky národy, a krsťte ich v mene Otca i Syna i Ducha Svätého.« To samé ohlasovali sv. apoštolovia po celom svete všade, kamkoľvek prišli. Sv. Ján apoštol píše v liste svojom (I. 5, 7): »Traja sú, ktorí svedectvo vydávajú na nebi: Otec, Slovo a Duch Svätý, a títo Traja sú jedno.« Sv. Pavel (II. Korint. 13, 13) dokončuje list svoj slovami, vyznávajúcimi najsv. Trojicu: »Milosť Pána nášeho Ježiša Krista a láska Božia a účasť Ducha Svätého buď so všetkými vami.« A sv. Peter začína prvý list svoj, písaný rozptýleným veriacim v Pontu, v Galácii,

v Kappadocii, v Asii a v Bithynii (I, 1 do 2):
 »Peter, apoštol Ježiša Krista, vyvoleným príchodším... podľa predzvedenia Boha Otca, ku posväteniu Ducha, ku poslušnosti a skropeniu krvi Ježiša Krista. Milosť vám a pokoj buď rozmnožený!«

Najstarší sv. Otcovia Cirkve spájajú tri osoby Božské v jednu nerozdielnú najsv. Trojicu, vyznávajú v Božstve spolnosť či jednotu, silu v jednote, tú samú bytosť, ako i osobytnosť, rozdiel v poradí, rôznosť v osobách. Athenagoras († r. 166.) písal v spise svojom Legat. pro Chr. »Poslanie pre kresťanov«, n. 12, 24: »K budúcnemu životu bývame vedení, keď poznávame Boha a Slovo Jeho, tiež vtedy (keď poznávame), aká je jednota (spojenie) Syna s Otcom, aké spojenie Otca so Synom, čo je Duch, aká je jednota Troch a v jednote rôznosť Ducha, Syna, Otca. — Otec, Syn a Duch Svätý sú dľa prirodzenosti (*δύναμις*, substantia) jedno, totižto Boh, ale rôznosť v poradí je rôznosťou osôb.« Sv. Justin († r. 167.) hovorí v obrannom spise svojom: »Vzývame Stvoriteľa všehomíra, na druhom mieste Syna a na treťom prorockého Ducha.« Sv. Theofilus, biskup v Antiochii († r. 186.) poučuje o Bohu a vlastnosťach Jeho, i používal už (II. c. 15.) meno Trojica (*Τριάς*, Trinitas), ako i Tertullian († r. 220. lebo 240. Adv. Prax. c. 4. XV. n. 31. in Ps. 147. 13.) o panujúcej a dôstojnej vzývania najsv. Trojici. Zo spisov posledného cirkevného učenca tohoto možno sa presvedčiť, ako sv. Cirkev za doby jeho pevne verila, že jeden Boh je vo troch osobách Sám od Seba bytosťou najdokonalejšou, že Syn je splodený od Otca od večnosti a že Duch Svätý pochádza od Otca a od Syna tiež od večnosti. Klemens Alexandrinský († r. 217. III. 15.) vyzýva ku zvelebovaniu Otca, Syna

a Ducha Svätého, jako jednoho Boha. Učený Origenes († r. 254.) písal vo vysvetľovaní svojom (In Cant. l. 3., 2, 9): »Lebo ten Istý, ktorý tam sa vyrozumieva Trojica pre rôznosť osôb, tu jedon Boh pre jednotu podstaty (*οὐνομις*, substantia).« A vo vysvetľovaní svojom o liste sv. Pavla, Rimanom (l. 8. n. 5.) doposlanom, hovorí: »My vyznávame vieru v Otca, Syna a Ducha Svätého celkom úplne a dokonale, ktorá nič rozdielneho, nič rozličného, nič zovnútorného neuznáva v Trojici.« Sv. Cyprian, biskup v Karthagu (r. 258.) písal (Ep. 72. ad Jubajan.): »Kristus Sám rozkázal krstiť národy v plnej a spojenej Trojici.« Sv. Dionys Alexandrinský († r. 264.) zakľučil spis svoj o tajomstve najsv. Trojice, jako to sv. Athanas (De decr. Nicaen. syn. c. 26.) dosvedčuje, týmito slovami: »Podivuhodná jednota Božská nemá byť delená vo tri Božstvá, ani nesmie byť narušená dôstojnosť a nado všetko vyvýšená spanilosť (majestátnosť) Pána výrazom ‚stvoreníe‘; lež treba nám veriť v Boha, všemohúceho Otca, a v Ježiša Krista, Syna Jeho, a v Ducha Svätého, i že Slovo je sjednotené s Bohom všehomíra. Ja a Otec, hovorí Kristus, sme jedno. A: Ja som v Otcovi a Otec je vo Mne. Tak zachovaná bude neporušene Trojica Božia a sväté učenie o jednote.« A sv. Hippolyt († r. 235.) hovorí: »Jeden je Boh, ktorý rozkazuje, Otec; ktorý poslúcha, Syn; ktorý učí vedu, Duch Svätý Ináč nemôžeme rozumieť jednoho Boha, iba keď opravdive veríme Otcovi, a Synovi a Duchu Svätému.« A sv. Cyrill, skoro súčasný biskup v Jerusaleme († r. 386.) hovorí (Cat. 16. c. 4.): »Nádej naša je v Otca, a v Syna a v Ducha Svätého. Neoznamujeme troch Bohov; avšak s Duchom Svätým, skrze jednoho Syna, ohlasujeme jednoho Boha. Nerozdielna je viera, nerozlučná

úcta. Ani nerozdeľujeme najsv. Trojicu, ani nerobíme zmätok (zamiešanie, nelad, konfusiú).« Toto vyznávanie najsvätejšej nerozdielnej Trojice Božej vyráža sa už i v najstaršom kresťanskom večernášom chválospeve (hymne).

Učenie sv. Cirkve o anjeloch a o zlých duchoch.

Prvé miesto medzi vecami, ktoré stvoril všemohúci Boh, zaujímajú čisti duchovia, najdokonalejší to odblesk obrazu Božieho, obdarení rozumom a svobodnou vôľou, prostredníci medzi Bohom a ľuďmi, ktorých menujeme anjelami.

Už knihy Starého zákona svedčia o jestvovaní anjelov a pripomínajú, ako sa zjavovali ľuďom. Anjelia zjavili sa Abrahamovi pred zkazou Sodomy (I. Mojž. 18, 1 a nasl.), i keď vzťahol ruku, aby syna svojeho, Isaka, zabil a obetoval (I. Mojž. 22, 11); ochraňovali Ismaela, syna Hagary (I. Mojž. 21, 17); ochránili od zahynutia Lota s rodinou (I. Mojž. 19, 1 a nasl.); anjelov uzrel Jakob na divotvornom rebríku; anjelia sprevádzali Israelitov na púšti; anjel Rafael sprevádzal Tobiaša do Gadesu a uzdravil staršieho Tobiaša a Saru, dcéru Raguelovu (Tob. 3, 25; 5, 5), i poučil ho o sedmorom čísle tých, ktorí stoja pred trónom Božím; prorok Isaiaš počul, jako anjelia trikrát prespevovali chválospev »Svätý«; anjel Gabriel oznámil prorokovi Danielovi predpovedanie o necudnom kráľovi (Dan. 8, 16) a zase o 70 týždňoch (Dan. 9, 21).

V plnosti času a v Novom zákone objavujú sa tiež anjelia. Archanjel zvestoval Zachariašovi narodenie predchodcu Pána, sv. Jána Krstiteľa

(Luk. 1, 11); archanjel Gabriel oznámil Panne Marii vtelenie a narodenie Spasiteľa Božského (Mat. 1, 20); anjelia ohlasovali pastierom narodenie Syna Božieho (Luk. 2, 9); anjelia posluhovali Pánu Ježišovi po štyridsaťdennom pôste Jeho a v pokúšaní (Mat. 4, 11); anjelia posilňovali Spasiteľa dokonávajúceho na kríži (Luk. 22, 43); anjelia nachádzali sa pri hrobe Jeho, keď z neho zázračne povstal, a oznamovali vzkriesenie Jeho (Mat. 28, 2; Marek. 16, 5; Ján. 20, 11), a keď vystupoval na nebe, predpovedali anjelia druhý príchod Jeho na zem (Skut. ap. 1, 10). I svätým apoštolom zjavovali sa anjelia. Anjel vysvobodil zo žaláru apoštolov (Skut. ap. 5, 19) a neskôr sv. Petra (Skut. ap. 12, 7). A Sám Ježiš Kristus oznamoval zreteľnými slovami dôstojnosť a úkol anjelov. Predstavuje ich jako strážcov a ochrancov ľudí, keď hovoril (Mat. 18, 10): »Vidzte, aby ste nepotupovali žiadneho z týchto maľučkých; lebo pravím vám, že anjelia ich v nebesách vždy vidia tvár Otca Môjho, ktorý je v nebesách.« O poslednom súde hovorí (Mat. 16, 27): »Syn človeka príjde v sláve Otca Svojeho s anjelami Svojimi: a vtedy odplatí jednomu každému dľa skutkov jeho.« Uisťuje (Luk. 15, 10): »Taká, pravím vám, bude radosť pred anjelami Božími nad jedným hriešnikom, ktorí činí pokanie.« A zase (Luk. 12, 8): »Pravím vám: každého, ktokoľvek vyzná Mňa pre ľuďmi, vyzná i Syn človeka pred anjelmi Božími.« Sv. apoštolovia hovoria, že Spasiteľovi klaňujú sa anjelia Boží (Žid. 1, 6), že sú poslaní »k službe pre tých, ktorí obdržia dedictvo spasenia (Žid. 1, 14).«

A preto žiadon kresťan tejto doby nepochyboval o duševnom svete, o anjeloch, okrášlených milosťou Božou, podelených na rozličné triedy (II. Peter 2, 11;

Zjavenie sv. Jána 1, 1; Thess. 4, 15), ktorí slúžia Bohu a ľuďom a jednotliví jako strážcovia ochraňujú ľudí (Mat. 18, 10).

Avšak jako dobrí anjelia slúžia ľuďom, usilujú sa zase zlí duchovia, padlí anjelia, pokúšať ľudí a svádzať; pohlavárom ich je satan, diabol, ktorého namáhanie prekáža a ničí Ježiš Kristus (I. Ján 3, 8) a ktorý nestál v pravde (Ján 8, 14), i bol vrahom od počiatku, kniežatom smrti (Žid. 2, 14) a tohoto sveta (Ján 12, 31; 14, 30), ktorý s démonami panoval v pohanstve (I. Kor. 8, 4—6) a vždy obchádza hľadajúc, koho by pohltil (I. Peter 5, 8).

Toto učili najstarší učitelia sv. Cirkve. Sv. Justin († r. 167.) hovorí v rozhovore so Židom Tryfonom: »Dokázané je, že sú anjelia a vždy zostávajú, a že žiadnym rozkladom do toho sa nevracujú, z čoho povstali.« Tertullian († r. 220.) píše (De anima c. 37.): »Veríme, že anjelia sú tvorami Božími.« Sv. Irenej († r. 202.) hovorí o jestvovaní a účinkovaní diabla (Proti kacier. V.): »Diabol je odpadlý anjel, a v stave je vždycky neprestajne iba to robiť, čo robil od počiatku. On môže ducha ľudského svádzať a doviesť k tomu, aby prestupoval zákony Božie, i zaslepuje pomaly srdce jeho. Ponevác je satan z tých anjelov, ktorí tiež nad povetím sú postavení, nuž závidí ľuďom, keď odpadol závišťou svojou od zákonu Božieho.« Diabol je ustavičným protivníkom svätej Cirkve, kráľovstva Božieho, a prenasleduje patriacich údov jej; ale nie je popriate jemu nad ňou víťaziť. Anjelov a diablov držia sv. Otcovia Cirkve za duchovných tvorov. Sv. Ignác († r. 107.) menuje anjelov (Ep. ad Trall. n. 9.) beztelesnými prirodzenosťami, a sv. Gregor Thaumaturgus († r. 265.) beztelesnými mocnosťami (Hom. in Theoph. 3.).

Tertullian (Apolog. n. 23.) hovorí, že za časov jeho na prosbu zbožných kresťanov diabli vychádzali z tiel ľudských, ktoré boli obsadli a nezdravými učinili.

O človekovi, o dedičnom hriechu a o znovuzrodení skrze milosť Božiu.

Človek, ktorého Boh stvoril ku obrazu Svojemu a podobenstvu, pozostáva dľa učenia sv. Otcov Cirkve z tela a z duše. Duša ľudská je vyššou duchovnou podstatou, ktorá má rozum a svobodnú vôľu, nižšou než sú anjelia, ale podobajúcou sa Bohu, Stvoriteľovi a určenou, aby v Ňom mohla najst' blahoslavenstvo svoje. V knihách Nového zákona, jako i Starého, naznačená je všeobecná krehkosť a hriešnosť pokolenia ľudského a to jako následok priestupku Adamovho (Rim. 5 a 7; Ef. 2, 3; I. Kor. 15, 21). Bez zrušenia a zničenia prírodných síl (Rim. 1, 19; 2, 14; 7, 7) utrpel človek skrze prvorodený hriech veľmi; pritiahol si veľkú slabosť; utratil nadprirodzený dar, zapríčinil si duševnú a telesnú smrť (Kol. 2, 13; Ef. 2, 1; Rim. 7, 5). Obraz Božský zatemnil sa v ňom, vôľa oslabla a nad človekom panovaly náruživosti a zlí duchovia. Spasiteľ sveta vysvobodil z tohoto smutného položenia pokleslé ľudské pokolenie; v Ňom nachádzajú všetci ľudia spasenie skrze milosť Jeho, a nie skrze zásluhu svoju alebo skrze skutky svoje (Rim. 3; 23, 24).

Toto učia i sv. otcovia Cirkve. Sv. Justin v rozhovore so Židom Tryfonom (n. 88.) hovorí: »Kristus nenarodil sa a nedal sa ukrižovať preto, aby bol potreboval toho; ale pre ľudské pokolenie, ktoré skrze Adama upadlo v smrť a v lešť hada, a to spoluúčinkovaním vlastnej viny svojej.« Sv. Klemens Rímský

píše (Kor. I. c. 32, 33), že dobré skutky človeka, účinná láska jeho a viera jeho, spojené s milosťou Božou, ktorú človek skrze zásluhy a smrť Ježiša Krista dosahuje, spoluúčinkujú ku spaseniu jeho. Viera a účinná láska okrašľujú milosť Božiu, bez ktorej človek urobiť nemôže nič dobrého (Ján 15, 4). Táto milosť Božia udeľuje sa vo sv. Cirkvi prisluhovaním svätých Sviatostí. T a c i a n (okolo r. 170. *Λόγος προς Έλληνας*, Ora. contr. Graec. n. II, 15, 20) píše: »Nie sme učinení, aby sme zomreli, ale zomierame vlastnou vinou. — Stali sme sa otrokami, ktorí dŕiev boli sme svobodní: predaní boli sme skrze hriech (totižto do otroctva diabla). A preto už treba, aby sme to, čo sme utratili, vyhľadávali, a dušu spojili s Duchom Svätým a ku sjednoteniu s Bohom sa vynasnažovali. A môže každý, ktorý je nahý, dosiahnuť tú okrasu a dostať sa ku predošlému pokrevenstvu. Sv. I r e n e j (Adv. haer. c. 3. c. 18. n. 1., 2.) píše: »Keď vteliť sa (Syn Boží) a stal sa Človekom udelil nám spasenie, že to, čo ztratili sme v Adamovi to obsiahli sme nazpät v Kristovi. Lebo bez Krista nebolo možno, aby dosiahol spasenie ten, ktorý poklesol pod hriechom Adamovým.« A hovorí (L. 4. c. 2. n. 7.): »Napomínal (zákon) a hovoril, že nemožno ináč ľuďom byť vyhojenými od starej rany hada, iba keď budú veriť v Toho, ktorý poťahuje všetko k Sebe a oživuje mrtvých.« Ďalej udáva spôsob, ako človek pritiahol si hnev Boží, keď píše (L. 5. c. 16. n. 3): »Obrážame Boha — v prvom Adamovi, keď neplníme príkaz Jeho. Veď nikomu inému neboli sme dlžníkami, než Tomu, ktorého zákon boli sme prestúpili od počiatku.« Konečne hovorí (c. 17. n. 3.): »Jako skrze drevo stali sme sa dlžníkmi Bohu, dosahujeme skrze drevo odpustenie dlhu svojeho.« Sv. K l e m e n s R i m s k ý (Paed. I. 3. c. 12.)

· hovorí: »Samé Slovo (Pán Ježiš) je, na ktoré nepadá hriech; lebo hriech je všetkým (ľuďom) spoločný a vrodenný od prírody.« A Origenes (In Cant. l. 3.) píše: »Had, ktorý sviedol Evu a do nej prúdom výrečnosti svojej vliadol jednému hriechu, narušil celé potomné pokolenie nákazou prevrátenosti.« A preto i sám o sebe vyvoláva (Or. 14): »Celý som upadol, i odsúdený som pre neposlušnosť prvého človeka a klam diablov!« V tomto smysle písal i sv. Justin (Dial. c. Tryph.): »Neposlušnosť jedného jediného stala sa príčinou zatratenia pre všetkých.« A sv. Cyprian (Ep. ad Fidum) píše: »Novonarodené dieťa nedopustilo sa ničoho, iba že sa narodilo dľa tela z Adama; jemu neodpúšťajú sa osobné, lež cudzé hriechy. Ponevác Adam poklesol, rozliadol sa hriech na všetkých ľudí.« A jako sv. apoštol Pavel (Rim 3; 23, 24) uisťuje, že pokleslé pokolenie ľudské povzniesol Božský Spasiteľ a vykúpil od hriechov, podobne písal sv. Ignác: »Vy nasledujete lásku Kristovu, ktorou miloval nás, keď Seba vydal za nás, aby očistil nás od starej bezbožnosti.«

Tak učili sv. Otcovia Cirkve o páde prvých ľudí, o hriechu dedičnom a o spasení pokleslého pokolenia ľudského a to skrze zásluhu a smrť Ježiša Krista, ktorého spasenia účastnými stávajú sa veriaci skrze milosť sv. Cirkve, udeľovanú prostriedkami milosti, či sv. sviatosťami. Jako už za časov apoštolských, podobne učila sv. Cirkev i v tejto dobe, že láskavý Spasiteľ ustanovil sedem sv. sviatostí vo sv. Cirkvi Svojej, ktorými jako vidomými prostriedkami udeľuje sa nevidomá milosť Božia, aby tí, ktorí veria, boli spasení. (Učenie sv. Cirkve o sv. sviatosťach, vyložené je obšírnejšie v záhlaví IV. »Dejin II.«, kde je reč o prisluhovaní sv. sviatostí. Poz. Pôv.)

O posledných vecach človeka a o obcovaní Svätých.

Život človeka na tejto zemi je iba putovanie a boj proti hriechu; opravdivý život jeho nasledovať bude po tomto živote, keď žil tu dľa predpisov sv. Cirkve. Na konci dní života ľudského oslávená bude sv. Cirkev, keď celkom zvíťazí nad hriechom. Pán Ježiš Kristus navráti sa na zem jako Súdca s mocou veľkou a velebnosťou (Skut. ap. 1, 11; Mat. 25, 31; Ján 5; 25, 27). Mrtví povstanú z hrobov (Ján 5, 28). Divotvorné vzkriesenie Kristovo je základom nádeje všeobecného vzkriesenia nášeho (I. Kor. 15, 20; Fil. 3, 10). Spravodliví povstanú s osláveným telom k blahoslavenému večnému životu (Ján 14, 2; I. Kor. 15, 40); zlí pôjdu po súde do pekla (Mar. 9, 42; Mat. 22, 13; 25, 46; Zjav. 21, 8) k večným mukám. Peklo je (Mat. 5, 28; 18, 9; 10, 28) večný oheň (Mat. 13, 50), priepasť (Zjav. 9, 1), plné múk (Mar. 9, 42), večná smrť (Zjav. 21, 8). Rozdielne od pekla je podsvetie, očistec (Skut. ap. 2, 27; Zjav. 1, 18; 20, 13), do ktorého Kristus Pán sostúpil, aby oznámil zomrelým radostnú zvesť vykúpenia ľudského (I. Peter 3, 19; 4, 6; Žid. 11, 39). Jako už v Starom zákone (II. Mach. 12, 45), tak i v Novom modlieva sa sv. Cirkev za zomrelých, a prináša obetu sv. omše. Smrť jako všeobecný zákon ľudstva (Žid. 9, 24) objavuje sa veriacim jako spánok (II. Thess. 4, 13; I. Kor. 15, 18. 20); tým, ktorým Kristus bol životom, bude smrť ziskom (Fil. 1, 21); lebo oslávení budú na veky v nebi.

Toto všetko učili najstarší sv. Otcovia Cirkve, jako sv. Justin, sv. Irenej, sv. Cyprian, sv. Theofilus, sv. Klemens Rímský; Klemens Alexandrinský, Origenes, Tertullian, Eusebius atď.

V prvých storočiach ctíla a oslavovala sv. Cirkev tých posvätenecov, ktorí blahoslavenou smrťou dokonali pozemský život svoj. A týchto Božích Svätých vzývali veriaci o pomoc, o prímluvu u milostivého Boha; lebo verili, že oni jako miláčkovia Boží u trónu Najvyššieho prímlúvať sa budú za nich, aby prosby ich boli vyslyšané. To dosvedčujú v tejto dobe sv. Cyprian (Ep. 57. n. 3.), sv. Irenej (Lib. III. adv. haer. c. 33.), Origenes (II. de Job.) a iní učiteľovia cirkevní. Najväčšia úcta bola vzdávaná už vtedy blahoslavenej Panne Marii, Matke Božej. Sv. Irenej († r. 202.) píše: »Uzol neposlušnosti Evinej rozviazaným stal sa poslušnosťou Marie; lebo čo panna Eva sviazala neverou, Panna Maria rozviazala to vierou.«

A o vzývaní Svätých hovorí učený Origenes: »Padnúť chcem na kolená svoje a volať o pomoc všetkých Svätých; pretože neopovažujem sa pre zločiny svoje prednášať Bohu modlitbu svoju. Ó, vy Svätí nebies, vzývam vás v úzkosti svojej, plnej vzdychania a slz, padnite k nohám Pána milosrdenstva za mňa biedneho hriešnika!« A cirkev v Smyrne písala pri príležitosti mučeníckej smrti sv. Polykarpa († r. 166. — N. 17.): »Tomu (t. j. Spasiteľovi), jako Synovi Božiemu, sa klaniame; avšak zaslúžene milujeme mučeníkov jako učeníkov Božích a nasledovníkov, a to pre výtečnú dobrotivú príchýľnosť ich ku Kráľovi a Učiteľovi svojemu.« Svätí Boží ctení bývali už toho času i v ostatkoch svojich. Keď sv. Ignác († r. 107.) od levov bol roztrhaný v Ríme, posbierali diakoni v arene krvavého divadla pozostalé kosti jeho, odniesli ich do Antiochie a oslavovali pri nich každoročne deň mučeníckej smrti jeho. Podobne ctíli veriaci v meste Smyrne ostatky sv. mučeníka Polykarpa († r. 166.).

A v liste svojom (Ep. Eccl. Smyrn. n. 18.) hovoria veriaci zo Smyrny, že ctili si ostatky sv. biskupa svojego jako »najzriedkavejšie a najdrahocenejšie drahokamy a najvzácnejšie zlato.« Ale i sami krvaví nepriatelia kresťanov dosvedčujú, že veriaci vo veľkej vážnosti a úcte mali ostatky sv. mučeníkov; lebo pohadzovali telá a kosti sv. mučeníkov medzi telá gladiátorov a pošlých divokých zverov, divým šelmám a rybám predhadzovali ku pohlteniu, alebo spálili ich a popol metali do vetru alebo do riek: a robili to tým cieľom, aby trýznili pozostalých kresťanov a prekážali ctenie ich skrze zbožných a láskavých bratov a sestier ich v Kristu.

Sv. Otcovia a iní spisovatelia cirkevní.

Po apoštolských časoch objavujú sa kresťanskí učenci, sv. Otcovia a iní spisovatelia cirkevní, ktorí stali sa pevnou hradbou sv. viery a zachránili bohumilým životom, živým slovom a spisami svojimi sv. Cirkev neporušenú v oči Židom, pohanom a bludárom či kacierom; oni sú skrze spisy svoje neoceniteľnými svedkami tej pravdy, že učenie sv. Cirkve vždy zostávalo neporušiteľné čisté, lebo vierouka, ktorú nám vo spisoch svojich zanechali, objavuje sa nám tá istá a jednotajná, jakú prechováva sv. Cirkev za časov našich; oni učeními spisami svojimi, ktorými odhaľujú články viery, bojujú s bludnými naukami, porážajú bludárov a kacierov a dôkladne dokazujú pravdy kresťanského náboženstva, kladú pevný základ bohosloveckej vedy. Ku sv. Otcom náležia sv. Otcovia apoštolskí a cirkevní (S. Patres apostolici et s. P. Ecclesiae).

Sv. Otcovia apoštolskí boli takými šťastnými, že obcovali so sv. apoštolami, že počúvali z úst ich

ohlasovanie vierouky Spasiteľa a Učiteľa Božieho, a preto mohli vo spisoch svojich podať o nej celkom hodnovernú, bezpečnú a dôkladnú zprávu. Sv. Otcovia cirkevní naznačili vo spisoch svojich učenie Kristovo, ktoré prevzali jako bezprostrední nástupci sv. Otcov apoštolských od týchto predchodcov svojich. Niektorí zo sv. Otcov cirkevných vyznavačovali sa popri svätosti života vyššou učenosťou a činnosťou spisovateľskou a preto menovaní bývajú i Učiteľmi sv. Cirkve (Doctores Ecclesiae). Iní z nich zastávali kresťanov a sv. vieru, jako sme to videli, proti nápadom židovským a pohanským obrannými spisami svojimi, a preto menujú sa Obrancami (Apologetae). Popri týchto svätých mužoch objavujú sa v tejto dobe i takí cirkevní učení mužovia, ktorých život nemohol byť uznaný rozhodne za svätý a ktorých spisy, ačkoľvek síce majú veľkú cenu do seba, predsa obsahujú v sebe i niektoré nesrovnalosti a bludy; i menujú sa Spisovateľmi cirkevnými. Ku týmto družia sa Dejepisci, ktorí naznačili všetko, čo sa dialo za doby ich v svete ohľadom na sv. Cirkev.

Sv. Otcovia apoštolskí.

Ku Otcom apoštolským pripočítaní bývajú v prvom rade sv. Barnabáš a Hermas. Sv. Barnabáš, jeden z učeníkov Kristových, ktorého i »Skutky apoštolské« jako sprievodcu sv. Pavla na apoštolských cestách jeho spomínajú, napísal list, ktorý obsahuje dôkazy pre kresťanskú vieru; čerpané najmä zo Starého zákona, a tiež mravné naučenie. Hermas, ktorého sv. Pavel v liste svojom, Rimanom písanom (16, 14) pozdravuje, zanechal spis, pod menom »Pastier« (Pastor),

a to preto, že anjel v podobe pastiera poučuje Hermasa, jako má byť sporiadaný život kresťana. Tento spis obsahuje štyri videnia (visie, zjavenia), dvanásť príkazov a desať podobenství; i podáva najmä poukazovanie ku kresťanskému životu, kde-tu naučenie a napomínanie, ktoré Hermas dáva manželke svojej a deťom svojim. Veľmi dôležitý je tento spis ohľadom učenia o sviatosti pokania a stavu manželského; v ňom zreteľne je vyslovené, že cudzoložstvo stav manželský nerozväzuje, neničí, ale iba rozvedenie manželov mať môže za následok. Hermas spísal »Pastiera« po grécky; ale z pôvodného textu zachovali sa iba niektoré zlomky; úplný text zachoval sa latinsky od neznámeho prekladateľa. Nad týchto dvoch vyniká

Sv. Klemens Rímsky, učeník sv. apoštolov Petra a Pavla a tretí po sv. Petrovi biskup a pápež rímsky. Keď sv. Pavel prvýraz (r. 61.) prišiel do Ríma, vyznačoval sa Klemens medzi prednými horliteľmi v povznesení sv. Cirkve v tom svetovom meste, jako sám sv. apoštol naznačuje to v liste svojom Filippänom (4, 3). Po smrti mučeníckej sv. Petra (r. 67.) riadili sv. Cirkev so stolice Petrovej sv. Linus a Kletus a r. 90. zasadol na tú stolicu sv. Klemens I. Zprávy o blahonosnom účinkovaní jeho sú pravda veľmi skrovné; a čo známe o ňom je, že ustanovil v Ríme podľa sedem okresov mestských sedem píсарov, ktorým naložil vyšetrovať a zapisovať život a smrť sv. mučeníkov, ktorí vykrvácali za vieru v Spasiteľa Božského. Napísal viacej spisov, medzi nimi dva listy o pannenskom a mládeneckom živote, o ktorých zmieňuje sa sv. Hieronym vo spise svojom proti Jovinianovi a ktoré boli odhalené v osemnástom storočí v syrskom rukopise Nového zákona. (Protestant Wetstein, ktorý odhalil tieto

listy, uznáva, že sv. Klemens ináč smýšľal o pannenskom živote a najmä o bezženstve kňazstva než Luther, i dokladá: »Nie je dokázané, že tento pápež mal nepravdu, keď takto smýšľal. Keď niekto zrieka sa toho, čo právom môže požívať, aby sa úplne a s väčšou voľnosťou venoval Cirkvi, nenahliadam, že by nemal očakávať za to i väčšiu odplatu v budúcom živote.«) Ale ešte dôležitejší je pre čase naše spis sv. Klemensa, ktorý poslal z Ríma, jako hlava sv. Cirkve, veriacim a kňazom cirkevnej obce v gréckom meste Korinte, ktorá sa k nemu, jako ku pápežovi, obrátila s prosbou, aby vyrovnal spor, vzniklý medzi nimi. Sv. Klemens vyhovel žiadosti ich a napísal prekrásny pastiersky list, v ktorom sa zračí zriedkavá znalosť jeho ľudí, plný duch moci a dôstojnosti apoštolskej, výmluvnosť, hlboká učenosť a klassická zbehlosť gréckej reči. Chváli drevne mravy kresťanské veriacich v Korinte, i vyslovuje poľutovanie svoje nad neporiadkami, ktoré zapríčinili niektorí sebevoľní veriaci (c. 1—7.). Potom pokračuje: »Kristus je majetkom tých, ktorí sú pokorní a nepozdvihujú sa proti stádu Jeho. Berla vyvýšenosti Božej — Pán náš, Ježiš Kristus, neprišiel v nádhere chvastania sa alebo vysokomyselnosti, ačkoľvek mohol to, ale v pokore, jako Duch Svätý predpovedal o ňom (c. 16.).« Poukazuje, že i Svätí Starého zákona stali sa týmto spôsobom veľkými a slúžiť môžu im za príklad, hodný nasledovania (c. 20.). Aby poučil ich, že majú byť poslušnými Bohu, poukázal na zjavy v prírode Božej (c. 24.), i na posledný súd a na vzkriesenie z mrtvých (c. 28.). List svoj pastiersky končí slovami: »Jaké blahonosné a podivné sú dary Božie, najmilejší! Život v nesmrteľnosti, skvelosť v spravodlivosti, pravda v svobode, viera v nádeji, zdržanlivosť v posvätení, všetko toto vstúpilo do oboru predstáv

našich. Čo je teda to, čo je pripravené vytrvalým? Stvoriteľ a Otec časov, Najsvätejší, zná veľkosť a krásu toho! Teda bojujme, aby sme boli pripočítaní k tým, ktorí trpia i očakávajú Jeho, aby sme boli účastnými na zaslúbených daroch!« Jako stane sa to, najmilejší? Keď smýšľanie naše skrze vieru obracia sa k Bohu, a skúma, čo je milé jemu a príjemné, keď plníme svätú vôľu Jeho a nasledujeme Jeho na ceste pravdy (c. 36.). Toto je cesta, najmilejší, na ktorej najdeme Spasiteľa svojeho, Ježiša Krista, najvyššieho Kňaza obetí svojich, Ochrancu a Podporcu slabostí svojich (c. 45.).« Tento dojímavý list pastiersky dobre pôsobil, lebo spor v cirkevnej obci korintskej po obdržaní jeho hneď zatíchol a on je spolu skvelým dôkazom pre vážnosť pápežskej stolice rímskej; lebo ačkoľvek apoštol a miláčok Pána sv. Ján v Efese ešte žil, ku ktorému sa boli mohli obrátiť kresťania korintskí, predsa dľa vedomia svojho a presvedčenia obrátili sa s prosbou k najvyššiemu biskupovi v Ríme, jako k právomocnému nástupcovi kniežata apoštolského, sv. Petra, ktorý jako námestník Kristov moc a právo má riadiť a spravovať celú sv. Cirkev. Cisár Trajan odsúdil sv. Klementa do vyhnanstva do Chersonesu Taurického (na Krim) r. 100., kde našiel 2000 kresťanov, ktorí boli odsúdení do marmorových kameňolomov. Blahonosne pôsobil sv. pápež medzi domorodnými pohanmi a horlivými kresťanmi, i za krátky čas vystavané boli početné chrámy kresťanské. Na rozkaz Trajanov bol hodený do mora r. 101. s kotvou, o krk uviazanou, a utopený. Nábožní kresťania pochovali telo sv. Klementa na blízkom ostrovku v mori neďaleko mesta Chersonu (Korsunu) a vystavali neskôr nad hrobom jeho chrám Boží, v ktorom sa konávaly služby Božie. Neskôr vyvrátené bolo mesto

Korsun divokými kočovnými národami a s ním srútený bol i chrám sv. Klemensa na blízkom ostrove a ostatky jeho prišli do zapomenutia. V deviatom storočí zavítal v tie kraje sv. Cyrill, apoštol Slovanov, našiel ostatky sv. Klemensa a zanesol ich neskôr do Ríma, kde sa prechovávali posiaľ v chráme, vystavanom ku pocte sv. mučeníka.

Sv. Ignác, Bohonosný (Theoforus) nazývaný, žil už za časov Pána Ježiša Krista; stal sa učeníkom sv. apoštolov Petra, Pavla a Jána, i druhým biskupom v Antiochii, v hlavnom to meste Syrie, kde potom za štyridsať rokov blahonosne úradoval a ohlasoval učenie apoštolské. Počas prenasledovania kresťanov za cisára Domiciana povzbudzoval stádo svoje vrúcnou modlitbou, pôstami a poučovaním ku stálosti vo sv. viere. Keď r. 107. cisár Trajan, po víťazstve svojom nad Skythami a Dákami v Europe, tiahol do Armenie v Asii, zastavil sa v syrskom meste Antiochii a žiadal, aby i kresťania obetovali modlám za víťazstvo jeho. Biskup sv. Ignác išiel ku cisárovi, aby ho poučil v kresťanskej viere a zachránil od záhuby cirkevnú obec svoju.

Neohrožene poučoval cisára, že je iba jeden pravý Boh, Stvoriteľ neba i zeme, ktorému klaňať sa má človek. Tyranský pohan odsúdil sv. muža, aby bol pod strážou odvedený do Ríma a v divadle (amfitheatre Kolosseume) predhodený divým zverom. Sv. biskup rozlúčil sa s cirkevnou obcou svojou, odporúčal ju milosti Božej a v okovách nastúpil cestu svoju do Ríma. Loď, na ktorej sa plavil, pristála v meste Smyrne, kde bol priateľ jeho, sv. Polykarp, biskupom; z tohoto mesta poslal listy veriacim v Efese, v Magnesii, ako i Trallenským a Rimanom. Z mesta Troady, kde sa zakotvila loď, písal listy Filadelfianom, Smyrňanom a

biskupovi ich Polykarpovi. Týmito listami svojimi, ktoré písané sú svätým apoštolským pomazaním a plné sú pravej kresťanskej zbožnosti, napomínal ku stálosti vo vyznávaní svätej viery a prízvukoval najmä základné pravdy náboženstva kresťanského o najsvätejšej Trojici, o Božstve a človečenstve Slova (Pána Ježiša Krista) proti Docketom a Ebionitom, o vyvýšenom dôstojenstve biskupov, o jednote sv. Cirkve, o sviatosti Oltárnej, v ktorej je prítomný Kristus s pravým Telom Svojim a s pravou Krvou Svojou, i kládol na srdce láskavosť a prímluvu, jako i držanie sa veriacich v oči kacierom. Tak píše medzi iným k Efesanom: »Len jeden je lekár, ktorý je telesný a spolu duchovný, stvorený a nie stvorený, Boh v človekovi, opravdivý život v smrti, trpeť mohúci a trpeť nemohúci, z Marie a z Boha je, náš Pán Ježiš Kristus. — Keď svodcovia žien nesedia kráľovstvo Božie, nuž tým menej stanú sa jeho účastníkmi tí, ktorí pokazeným učením svojim narušujú vieru. Jako modloslužobníci a nečistí vhodení budú s tými, ktorí poslúchajú ich, do neuhasiteľného ohňa. Kam smeruje chvastanie tých ľudí, ktorí sa vyhlasujú za múdrych? Boh náš, Ježiš Kristus, počatý a narodený bol dľa nariadenia Božieho z krvi Davidovej a skrze Ducha Svätého z Marie, On bol pokrstený, aby očistil vodu utrpením Svojim. Tri veci skryté boli kniežatu tohoto sveta: pannenstvo Marie, vtelenie a smrť Pána. Tri velikánske tajomstvá, ktoré však v mlčanlivosti Božej konané boli Boh zjavil sa v Človekovi, aby nám udelil nový a večný život.« A veriacim v Magnesii píše: »Ježiš Kristus bol pred začiatkom časov s Otcom Svojim, On je večným Slovom Jeho, a Jemu nepredchádzala žiadna mlčanlivosť Ja by som si iba priaľ, aby ste vždy úplne boli presvedčení

o pravdivom a nad každú pochybnosť vyvýšenom narodení Ježiša Krista, nádeje našej, o utrpení Jeho a o z mŕtvých vstaní Jeho za času vladárenia Piláta Pontského proroci Boží žili dľa Ježiša Krista. Prenasledovaní boli, pretože milosťou osvietení ohlasovali neveriacim jedného Boha, ktorý sa zjavil skrze Ježiša Krista, Syna Svojeho, skrze večné Slovo Otcovo, ktoré nepochádza z mlčanlivosti. Teda, keď už mužovia zo starého svetového poriadku túžili po novote života, keď už oni boli učeníkmi Ježiša, k Nemu zrak svoj obracali, Jeho jako Učiteľa svojeho očakávali, jako-že môžeme my žiť bez Neho? Počiatok a dokončenie života sú viera v Ježiša Krista a svätá láska; viera je počiatok, svätá láska je dokončenie. Tieto dve spojené cnosti zapríčínujú, že človek je z Boha, a všetky ostatné cnosti sú iba následkami týchto dvoch. Jako strom poznávame po ovoci, podobne poznávame tých, ktorí sa nazývajú kresťanmi, po skutkoch ich. — Keď sme sa stali učeníkmi Ježiša Krista, nuž učme sa i žiť jako kresťania. Ktokoľvek nazýva sa dľa iného mena, nie je z Boha.« Očití svedkovia a spisovatelia mučeníckej smrti jeho, diakon Filo z Cilicie a Reus Agathopodes, píše: »Boli sme premožení bolesťou, keď sme mysleli, že nezadlho budeme prinútení byť oddelenými od milovaného učiteľa svojeho. Ale on ťešil sa, že našiel koniec životnej dráhy svojej. Keď počul revanie hladných levov, zvolal: »Pšenickou Božou som, treba mi byť zomleným zubami zverov, aby som sa stal čistým chlebom Kristovým!« Predhodený levom, bol nimi roztrhaný a pohltený, tak že zostaly iba tvrdšie hnáty z neho. Tieto ostatky posbierali veriaci, preniesli ich do Antiochie, uložili v chráme jako vzácny poklad, s listom, v ktorom opisujú jako očití svedkovia umučenie jeho, i dokladajú:

»Udali sme vám deň i čas, aby sme ho sláviť mohli vždy nabudúce.« To stalo sa r. 107. ●

Sv. Papias bol od r. 110. do r. 120. biskupom v meste Hierapole v Malej Frygii; za učiteľa mal sv. apoštola Jána, za priateľa sv. Polykarpa. Napísal päť kníh pod záhlavím »Vysvetlenie o výpovediach Pána (*Ἐκθεσις λόγων Κυρίου*)«. V tomto spise, ktorý pripomína cirkevný dejepisec Eusebius, poznačil svätý Papias ústne podanie o učení a o živote i o skutkoch Pána Ježiša Krista dľa vypravovania sv. apoštolov a iných očitých svedkov. Žiaľ, že z tohoto drahocenného spisu iba skrovné úryvky sa zachovaly. Považovaný býva za pôvodcu chiliasmu či tisícročného kráľovstva Kristovho, jako to Eusebius udáva (H. E. I. 3. c. 36., 36.).

Sv. Dionys Areopagita pochádzal zo vznešeného rodu gréckeho v Athénach a venoval sa v mladosti vedám a najmä prírodovede a astronómii (hvezdárstvu). Neskôr zastával úrad súdca v areopagu. Keď Pán Ježiš Kristus zomieral v Jerusaleme na kríži, pozoroval Dionys zátmenie slnka v Athénach, ktoré od šiestej do deviatej hodiny (t. j. od našej 12. do 3. popoludní) panovalo na celej zemi. Pri tomto mimoriadnom prírodnom úkaze zvolal pohanský hvezdár: »Alebo trpí Boh prírody, alebo svet vyšinul sa z koľaje svojej!« Sv. Pavel prišiel (r. 50.) do Athén a oznamoval na areopagu (námestí súdcovskom) neznámeho Boha, ktorému pohanovia boli tam vystavili chrám. Učený Dionys stal sa učeníkom jeho a keď sv. Pavel opustil Athény, dokončil kresťanský učenec Hierotheus obrátenie jeho a vyučenie vo sv. viere. Jako Eusebius v cirkevnom dejepise svojom naznačil (III. 4.; IV. 23.), bol posvätený Dionys, dľa svedoctva Dionysa z Ko-

rintu, ktorý žil v druhom storočí, za prvého biskupa v Athénach, kde účinkoval blahonosne. Čas smrti jeho je neznámy; niektorí spisovatelia udávajú r. 119. Jemu pripisujú sa nasledujúce spisy: »O nebeskej svätovláde (hierarchii)«, »O cirkevnej svätovláde«, »O menách Božích«, »Tajomstvenné (mystické) bohoslovie« a desať listov.

Pôvodca listu ku Diognetovi (*Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον*) menuje sám seba tiež učeníkom apoštolským. V liste svojom pojednáva učený spisovateľ, pre ktorú príčinu kresťania opustili náboženstvo židovské a pohanské; dokazuje pravdu kresťanstva dľa ovocia jeho, i zodpovedá na otázku, prečo kresťanské náboženstvo tak pozde sa objavilo na svete. Obsahom svojim je tento spis prvou obranou kresťanstva proti Židom a pohanom. Posledným Otcom apoštolským je

Sv. Polykarp, učeník sv. apoštola Jána a uprimný priateľ sv. Ignáca; r. 96. bol posvätený svätým apoštolom Jánom za biskupa v Smyrne a ustanovený, kde spasiteľne úradoval za sedemdesiat rokov. Bohumilým účinkovaním svojim a životom vyzískal si takú všeobecnú úctu a vážnosť, že kresťania ctili jeho ako Svätého, ľúbali rúcho jeho a nohy a sami pohania vysoko si vážili jeho. R. 166. za panovania cisára Marka Aurelia povstalo krvavé prenasledovanie kresťanov v Malej Asii; menovite v meste Smyrne zúrila sberba pohanská, žreťcami poštvaná, proti vyznávačom pravej viery. V divadle tiekla potokami krv mučenícka. Kresťanský vznešený mládenec Germanikus hlasno vyznával vieru v pravého Boha a neohrozene blížil sa divokému levovi, aby obetoval mladý život svoj za sv. vieru. To rozpálilo hnev pohanov, i jednohlasne kričali: »Levom Polykarpa!« Uväznený sv. biskup od-

súdený bol ku spáleniu na hranici. S radosťou vystúpil do plápolajúceho plameňa, ktorý divotvorne neublížil sv. mužovi. Kat preklal ho mečom. Kresťania chceli mrtvolu jeho čestne pochovať; ale prítomní Židia nedovolili to i revali, že »kresťania zrieknú sa Ukrižovaného a začnú ctiť tohoto Polykarpa jako Boha«. Kresťania odpovedali: »Vy blázni neviete, že sa klaníme iba jedinému Synu Božiemu, a iba vrúcne milujeme mučeníkov jako najjudatnejších učeníkov Jeho!« Stotník rímský dal hodiť telo sv. Polykarpa na plápolajúcu hranicu a zbožní kresťania sobrali ostatky, jako píše očitý svedok: »Vybrali sme z ohňa kosti jeho, drahocennejšie nad zlato a drahokamy, a pochovali sme ich na ctihodnom mieste, lebo sme dúfali, že sa každoročne sídeme, aby sme oslavovali s radosťou sviatok sv. mučeníka a to tým cieľom, aby naši potomkovia boli oduševnení a k boju sa pripravovali.« Sv. Polykarp pôsobil nielen v cirkevnej obci svojej, ale i vo vzdialených krajoch; odchoval mnohých učených a horlivých mužov; písal listy, plné apoštolskej dôstojnosti a sv. pomazania, z ktorých bohužiaľ iba list k Filippänom sa zachoval, o ktorom sv. Hieronym († r. 420.) hovorí, že ešte za časov jeho po celej Asii býval čítaný v kresťanských chrámoch pri službách Božích. V tom významnom liste hovorí tento sv. Otec apoštolský medzi iným: »Kto nevyznáva, že Ježiš Kristus prišiel v tele, je antikrist; kto nevyznáva mučeníctvo kríža, je z diabla; kto prevracia slovo Božie dľa ľubovôle svojej a hovorí, že niet z mrtvých vstania a súdu, ten je prvorodeným synom satanášovým.«

Sv. Otcovia cirkevní.

Ku sv. Otcom Cirkve náležia poapoštolskí kresťanskí učenci a spisovatelia, menovite všetci svätého života obrancovia sv. viery (apologeti), a medzi nimi vyniká sv. Justin, Mučeník menovaný.

Sv. Justin narodil sa na počiatku druhého storočia v staroslavnom meste Sicheme, i Flavia Neapolis zvanom, v Samarii, z gréckych pohanských rodičov. Mladosť svoju ztrávil nadaný mladík v usilovnom čítaní a skúmaní gréckych básnikov, rečníkov, ľubomudrcov a dejepiscov a cítil prudkú túžbu po poznaní Božstva. Najviac venoval sa vedám ľubomudrckým a usilovne poslúchal prednášky najučenějších mužov; ale žiadon z nich neuspokojil veľkého ducha jeho. I domnieval sa, že našiel v učení Platona to, čo hľadal, totižto pravé poznanie Božstva. Pohrúžený do rozjímania prechádzal sa raz po brehu morskom. I uzrel starca, na ktorého tvári zračila sa vážnosť, spokojná prísnosť a láskavosť. Tento dokázal jemu v krátkej rozmluve, že sa nedostal posiaľ ku pravde. Mladík pýtal sa ctihodného starca smutne: »A či možno na tomto svete dostať sa ku pravde?« Starec odkázal ho ku starozákonným prorokom, ku Kristovi i apoštolom Jeho. I odložil mladík spisy pohanských mudrcov, usilovne čítal sv. Písmo, a za krátky čas presvedčil sa, že v ňom nachádza sa pravda a všetka múdrosť. Už dávno pozoroval cnostný život kresťanov. Veľmi dojímala ho vytrvalosť sv. mučeníkov, ktorí radšej znášali najukrutnejšie trápenie a násilnú smrť, než by boli zapredali vieru svoju a prehrešili sa proti zákonom jej. I riekol: »Keď som počul tie nádavky, ktorými obsypávaní boli kresťania, keď som videl, jako smrť a všetko, čo ľudskú prírodu hrôzou

naplňuje, vytrvale a neohrožene znášali, myslel som si: nemožno, aby títo ľudia oddaní boli neprávostiam a telesnostiam; lebo nemravný svetár, ktorý nachádza blahoslavenstvo svoje iba v uspokojení nečistého pudu svojho, bojí sa smrti, ktorá jemu odníma svetské rozkoše.* Takouto cestou stal sa ľubomudrc Justin kresťanom! Po prijatí sv. krstu viedol svätý život, neodložil plášť mudrcký, a najväčšia túžba jeho bola, aby privádzal ku poznaniu pravdy kresťanskej i druhých bludárov. Za tým cieľom, odený plášťom ľubomudrckým, chodil po svete a vysvetľoval neunavene Židom i pohanom kresťanské učenie; ostrovtipne vyvracal námietky ich a pochybnosti. Precestoval Asiu, Grécko a Taliansko, i usadil sa konečne v Ríme, kde založil kresťanskú vyššiu školu, a v nej vyučoval početných učeníkov popri ľubomudrctve o kresťanskej nauke. Pohanský nemravný ľubomudrc Krescens udal z nenávisti sv. Justina u cisára Marka Aurelia, ktorý rozkázal soňať jeho. To stalo sa r. 167.

Sv. Justin napísal viac znamenitých spisov. Okolo r. 150. podal cisárovi Antoninovi Piovi obranný spis svoj (apologiu) náboženstva kresťanského a r. 163. druhý obranný spis cisárovi Markovi Aureliovi, jako sme to čítali na mieste svojom. Od neho pochádza veľmi dôležitý spis proti Židom »Rozhovor s Tryfonom«. Vážny je i spis jeho »Proti pohanom«. Ďalej napísal: »Elenchus«, »O monarchii Božskej«, »O duši«, »Psaltes«, ktoré udáva cirkevný dejepisec Eusebius.

Sv. Irenej narodil sa r. 120. z gréckych rodičov v Malej Asii, najskôr v meste Smyrne. Sám hovorí, že mal v útlej mladosti za učiteľov mužov, ktorí obcovali so sv. apoštolmi, jako sv. Polykarpa a sv. Pa-

piasa. O sv. Polykarpovi hovorí s najväčšou úctou, ktorého »slová napísal nie na papier, ale do srdca svojeho.« A Irenej stal sa pod vedením takýchto svätých učiteľov dôstojným učeníkom ich; lebo v ňom prejavovala sa hlboká učenosť a vrúcnosť mysle so vznešenou silou živej viery. Horúca láska jeho ku Kristu a Božskému učeniu Jeho pohla ho k tomu, že opustil vlast a išiel na západ k pohanským národom, aby medzi nimi ohlasoval kresťanskú vieru. V meste Lyone v Gallii účinkoval za mnohé roky jako kňaz a neskôr od r. 178., jako biskup. Za času prenasledovania kresťanov pod cisárom Septimom Severom podstúpil smrť mučenícku s 19.000 veriacimi svojimi a síce r. 202., dľa iných r. 203., v sídelnom meste svojom Lyone. Napísal mnoho spisov. Medzi dielami jeho vynikajú »Päť kníh proti kacierstvam (V. libri adversus haereses)«, ktoré sa nám zachovaly v latinskej reči; v nich brojí najmä proti bludom gnostickým; prízvukuje, že sa s kacíermi nemá bojovať výrokami sv. Písma, ale radšej ústnym podaním, ktorým sa oni vykázať nemôžu. Ďalej napísal dve knihy proti pohanom a knihu o viere. Jako v týchto spisoch zveleboval sv. Cirkev jako jednotnú, svätú, katolícku a apoštolskú, čítali sme v pojednaní o účinkovaní jeho za časov prenasledovania kresťanov pod cisárom Septimom Severom.

Sv. Cyprian narodil sa r. 200. z bohatého pohanského rodu v meste Karthagu v severnej Afrike. Otec jeho bol senátorom, i dal ho výborne vyučiť. Keď dokončil učenie, stal sa učiteľom rečníctva, ktorým zaoberali sa vtedy najvzácnejší mužovia. A Thuscius Cyprianus stal sa slavným učiteľom a početní učenici rozmnožili i drier veľký majetok jeho. Svetská sláva a bohatstvo lahodily pohanskej márnomyseľnosti jeho,

i odovzdal sa, jako skoro všetci bohatí pohania, rozkošnému životu a nejednej neprávosti, jako sám vyznáva. V dome jeho býval ctihodný kresťan kňaz, menom Cecilius, ktorého pohanský učenec si obľúbil, učenie jeho počúval a ním naklonený bol ku kresťanstvu. Ale pohanovi Cyprianovi ťažko sa pozdávalo, aby človek rozkošam oddaný, konať mohol, čo kresťanská viera požadovala od vyznávačov svojich. Predsa konečne prijal sv. krst, prijal meno učiteľa svojeho, Cecilius, i stala sa podivná premena s ním; lebo hovorí: »Keď oživujúca voda obmyla škvrny predošlého života mojeho a keď očistené srdce moje obsiahlo s hora svetlo a nebeského ducha, zbadal som zadivený, že pochybovanie moje mizne.« Stal sa r. 245. kňazom a neskôr (r. 248.) biskupom v Karthagu. Učenosť jeho, nábožnosť, pokora a vlúdnosť, prísnosť v zachovávaní cirkevnej kázne vážené boli po celom kresťanskom svete, i slúžil za vzor všetkým biskupom. Keď r. 250. vypuklo prenasledovanie kresťanov za panovania ukrutného cisára Decia, kričali pohania: »Cypriana levóm!« Starostlivý biskup o stádo svoje opustil tajne mesto a z úkrytu svojho riadil cirkevnú obec svoju. Tu napísal spis svoj »O odpadlícťve (De lapsu)«. O rok navrátil sa ku ovečkám svojim za veľmi smutných okolností; lebo vtedy zúrila mor a prenasledovanie kresťanov za panovania cisára Galla. Požehnane účinkoval sv. biskup až do r. 257. v Karthagu, keď cisár Valerian vydal rozkaz, aby kresťania a najmä kňazi ich a biskupi boli prenasledovaní. Horlivý sluha Boží neukryl sa teraz, ale túžil po mučeníckej korune. I vyznal s radosťou pred vladárom, že je kresťanom a biskupom. Vladár vypovedal ho do Kurubisu. Rímska cirkevná obec chcela orodovať za neho u cisára; ale on odpísal jej:

piasa. O sv. Polykarpovi hovorí s najväčšou úctou, ktorého »slová napísal nie na papier, ale do srdca svojeho.« A Irenej stal sa pod vedením takýchto svätých učiteľov dôstojným učeníkom ich; lebo v ňom prejavovala sa hlboká učenosť a vrúcnosť mysle so vznesenou silou živej viery. Horúca láska jeho ku Kristu a Božskému učeniu Jeho pohla ho k tomu, že opustil vlast a išiel na západ k pohanským národom, aby medzi nimi ohlasoval kresťanskú vieru. V meste Lyone v Gallii účinkoval za mnohé roky jako kňaz a neskôr od r. 178., jako biskup. Za času prenasledovania kresťanov pod cisárom Septimom Severom podstúpil smrť mučenícku s 19.000 veriacimi svojimi a síce r. 202., dľa iných r. 203., v sídelnom meste svojom Lyone. Napísal mnoho spisov. Medzi dielami jeho vynikajú »Päť kníh proti kacierstvam (V. libri adversus haereses)«, ktoré sa nám zachovali v latinskej reči; v nich brojí najmä proti bludom gnostickým; prízvukuje, že sa s kacierni nemá bojovať výrokami sv. Písma, ale radšej ústnym podaním, ktorým sa oni vykázať nemôžu. Ďalej napísal dve knihy proti pohanom a knihu o viere. Jako v týchto spisoch zveleboval sv. Cirkev jako jednotnú, svätú, katolícku a apoštolskú, čítali sme v pojednaní o účinkovaní jeho za časov prenasledovania kresťanov pod cisárom Septimom Severom.

Sv. Cyprian narodil sa r. 200. z bohatého pohanského rodu v meste Karthagu v severnej Afrike. Otec jeho bol senátorom, i dal ho výborne vyučiť. Keď dokončil učenie, stal sa učiteľom rečníctva, ktorým zaoberali sa vtedy najvzácnejší mužovia. A Thuscius Cyprianus stal sa slavným učiteľom a početní učenici rozmnožili i drier veľký majetok jeho. Svetská sláva a bohatstvo lahodily pohanskej márnomyseľnosti jeho,

i odovzdal sa, jako skoro všetci bohatí pohania, rozkošnému životu a nejednej neprávosti, jako sám vyznáva. V dome jeho býval ctihodný kresťan kňaz, menom Cecilius, ktorého pohanský učenec si obľúbil, učenie jeho počúval a ním naklonený bol ku kresťanstvu. Ale pohanovi Cyprianovi ťažko sa pozdávalo, aby človek rozkošam oddaný, konať mohol, čo kresťanská viera požadovala od vyznávačov svojich. Predsa konečne prijal sv. krst, prijal meno učiteľa svojeho, Cecilius, i stala sa podivná premena s ním; lebo hovorí: »Keď oživujúca voda obmyla škvrny predošlého života mojego a keď očistené srdce moje obsiahlo s hora svetlo a nebeského ducha, zbadal som zadivený, že pochybovanie moje mizne.« Stal sa r. 245. kňazom a neskôr (r. 248.) biskupom v Karthagu. Učenosť jeho, nábožnosť, pokora a vlúdnosť, prísnosť v zachovávaní cirkevnej kázne vážené boli po celom kresťanskom svete, i slúžil za vzor všetkým biskupom. Keď r. 250. vypuklo prenasledovanie kresťanov za panovania ukrutného cisára Decia, kričali pohania: »Cypriana levóm!« Starostlivý biskup o stádo svoje opustil tajne mesto a z úkrytu svojeho riadil cirkevnú obec svoju. Tu napísal spis svoj »O odpadlícťve (De lapsu)«. O rok navrátil sa ku ovečkám svojim za veľmi smutných okolností; lebo vtedy zúrila mor a prenasledovanie kresťanov za panovania cisára Galla. Požehnane účinkoval sv. biskup až do r. 257. v Karthagu, keď cisár Valerian vydal rozkaz, aby kresťania a najmä kňazi ich a biskupi boli prenasledovaní. Horlivý sluha Boží neukryl sa teraz, ale túžil po mučeníckej korune. I vyznal s radosťou pred vladárom, že je kresťanom a biskupom. Vladár vypovedal ho do Kurubisu. Rímska cirkevná obec chcela orodovať za neho u cisára; ale on odpísal jej:

»Živý súc píšem Vám, ale túžim po smrti; láska moja je ukrižovaná, v útrobach slyším hlas: Poď k Otcovi!« Po roku vyniesol miestodržiteľ Galerius Maximus výrok svoj: »Rozkazujeme, aby Cyprian, biskup Karthagenský, nepriateľ bohov, bol odpravený mečom.« Muž Boží radostne zvolal: »Sláva Bohu!« Prítomní veriaci volali: »Postínajte i nás s nim!« S požehnaním smúťaceho stáda svojho zomrel smrťou mučeníckou dňa 14. septembra r. 258. Spisy jeho obsahujú trinásť rozličných pojednání a 81 listov; i podávajú veľmi dokonalý obraz ducha a života sv. Cirkve v tom čase. O cene spisov jeho spieva kresťanský básnik Prudencius (De coronis hym. 13.): »Jak dlho Kristus ľudské plemä, jak dlho trvať nechá svet: každý, kto miluje Krista, Teba, Cypriane, bude čítať a od Teba sa učiť.« Najhlavnejšie spisy jeho sú: »O ničomnosti modiel (Idolorum vanitas)«; »Svedoctva proti Židom (Testimonia adversus Judaeos)«; »Kniha ku pohanskému súdcovi Demetrianovi (Ad Demetrianum)«, »O milosti Božej (De gratia Divina)«; »O jednote Cirkve (De unitate Ecclesiae)«; »O kázni panien (De disciplina et habitu Virginum)«; »O odpadlíkoch (De lapsis)«; »O modlitbe Pána (De oratione Dominica)«; »O napomínaní mučeníctva (De exhortatione martyrii)«; »O skutku i almužnách (De opere et eleemosynis)«; »O dobrote trpezlivosti (De bono patientiae)«; »O horlivosti (De zelo)«; potom ešte 82 listov.

Sv. Gregor Divotvorca (Thaumaturgos) narodil sa začiatkom tretieho storočia v meste Novej Cesarei v krajine Ponte zo zámožných pohanských rodičov. Prvotne menoval sa Theodor. Keď mal štrnásť rokov, ztratil otca, čo účinkovalo boľastne na útle srdce jeho. Starostlivá matka dala vychovávať i ďalej dľa vôle

otcovej nadaného syna a vzdelávať vo všetkých vedách. I venoval sa Theodor (či Gregor) s bratom svojim Athenodorom najmä reči latinskej, vedám rečníckym a právnickým; lebo mal vstúpiť jako súdca do služby štátnej. Po dokončení učenia v rodnom meste mal sa oddať vedám v Ríme. Toho času odprevádzal s bratom svojim sestru do Palestiny (Svätej zeme), kam sa bola vydala za úradníka miestodržiteľského. I prišli do mesta Cesarei, kde slavný Origenes riadil vysokú školu. Vedochtiví bratia zaumienili si, že vyvolia si Origenesa, ktorý pôsobil hlboký dojem na nich výrečnou učenosťou svojou, mravným životom a celým osobným vystupovaním svojim, za jediného učiteľa svojeho, i zostali v Cesarei palestinskej. Pod vedením slavného učiteľa zotrvali bratia v škole za päť rokov. Origenes vyučoval ich, oduševnený tým úmyslom, aby mohol priviesť ich ku poznaniu kresťanskej pravdy. Najprv prebral s nimi ľubomudrckú vedu, potom fysiku (silospyt), geometriu (merníctvo) a astronomiu (hvezdárstvo), a iba potom začal prednášať bohoslovie, nauku o Bohu. V úvode pripomenul všetko to, čo povedali pohanskí ľubomudrci a básnici o Božstve. A keď posvietil na rozmanité sústavy najslavnejších ľubomudrcov a poukázal na nesrovnalosti a protimluvy, ľahko presvedčil učeníkov svojich, že rozum ľudský nepostačuje ku poznaniu pravého Boha, a že treba je, aby sám Boh zjavil sa ľuďom, mluvil k nim o Sebe, a že skutočne zjavil sa ľuďom a hovoril k nim. A múdry učiteľ prešiel ku sv. Písmu Starého a Nového zákona, do ktorého uvádzal učeníkov svojich jako do čarokrásnej nadzemskej zahrady; dokazoval jako najvyššia bytosť Božia zjavila sa praotcom a prorokom, skrze ktorých mluvila ľuďom, a jako konečne sám Spasiteľ Božský prišiel na zem

a založil sv. Cirkev, ktorej sveril sväté učenie Svoje. Tak uvádzal rozumný učiteľ dvoch miláčkov svojich pomaly ku poznaniu pravého Boha, ako podáva sa nemluvniatku po narodení najprv mlieko a iba neskôr záživnejšie pokrmu. Ostrovtipní mladíci boli osvietení pravdou Božou. R. 235., počas prenasledovania kresťanov za cisára Maximina Thrackého, ušiel Origenes do mesta Cesarei v Kappadocii a bratia Theodor a Athenódorus odobrali sa do Alexandrie, aby pokračovali v študiach pod sv. Dionysom Alexandrinským, v naukách sv. náboženstva jako katechumenovia. Tu prijal Theodor sv. krst a meno Gregor, keď pohanskí mladíci nehanobne pokúšali jeho; podobne dal sa pokrstiť i brat jeho. Keď prestalo prenasledovanie, navrátili sa bratia .r. 238. nazpät do Cesarei, kde dokončili nauky svoje pod Origenesom. I odišli do rodného mesta Novej Cesarei v Ponte. Spolumešťania ponúkali učnému a zbožnému Gregorovi vysoké úrady; ale on neprijal ich; i utiahol sa do samoty, kde žil jako pústovník a pokračoval v skúmaní sv. Písma a spisov Otcov apoštolských. Na vrúcne modlitby jeho stávaly sa mnohé divy; preto bol nazvaný Divotvorcom. Fedimus, biskup v Amasei, počul o bohumilom živote jeho, i chcel posvätiť ho za kňaza. Po mnohom odporovaní vysvätený bol sv. Gregor skrze spomenutého biskupa za kňaza a neskôr za biskupa do Novej Cesarei. Keď sv. Gregor nastúpil vysoký úrad svoj, cirkevná obec jeho počítala iba sedemnásť veriacich kresťanov. Od toho dňa bol korunovaný život jeho mnohými zázrakami, a stalo sa horlivosťou jeho a nadprirodenými milosťami, že skoro všetci obyvatelia toho kraja prijali svätú vieru. Na smrteľnej posteli pýtal sa: »Koľko nevercov nachádza sa ešte v okolí Cesarei?«

I. dostal odpoveď: »Iba sedemnásť.« Svätý muž zvolal radostne: »Sláva Bohu! Zanechávam nástupcovi svojemu v biskupstve práve toľkých pohanov, koľkých kresťanov našiel som pri nastúpení svojom.« Potom riekol: »Ponevác žil som vždy jako cudzinec na zemi, nuž nechcem ztratiť ani po smrti toto meno. Nepatrí mne žiadne pohrobisko; žiadne miesto nech nenosí meno Gregorovo. Jediné miesto, na ktoré nie som žiarlivým, je to, ktoré neposkytuje príležitosť k najmenšiemu podozreniu o nejakej príchýlnosti ku tejto zemi.« Usnul v Pánu dňa 17. novembra r. 270. Napísal: výbornú chváloreč na Origenesa, vysvetlenie »Knihy múdrosti« a mnohé listy, medzi ktorými vyniká list o pokračovaní sv. Cirkve v oči tým veriacim, ktorí počas prenasledovania požívali pohanské obetné mäso. Sv. Basilius hovorí o ňom: »Jaké miesto máme vykázať veľkému sv. Gregorovi a učeniu, ktoré zanechal nám? Či nezasluhuje pripočítaným byť k apoštolom a prorokom, on, ktorý živený bol tým istým duchom, jako títo, a vždy pokračoval v šľapajoch Svätých, vždy jako dokonalý vzor života evanjelického? Proroctvá jeho boly také divotvorné, že bolo možno porovnať jeho s drevnými prorokami. . . . Duch Boží pôsobil v ňom v takej plnosti, že i nepriatelia pravdy nazvali jeho druhým Mojžišom. Ešte dnes († r. 379.) je on divom všetkých obyvateľov zeme.«

Sv. Method, i Eubolius zvaný, bol v treťom storočí biskupom v meste Olympe či v Patare v Lycii a neskôr v meste Tyruse v Palestíne. Keď zúrivy cisár Galerius a spolucisár Maximinus Daja prenasledovali kresťanov v Palestíne, bol umučený i sv. Method v meste Tyruse okolo r. 311. Sv. Method bol prvý, ktorý písal proti veľkému učencovi

Origenesovi a vinil ho z niektorých nesrovnalostí; prečo i cirkevný dejepisec Eusebius, veľký ctiteľ Origenesov, dľa svedoctva sv. Hieronyma (Apol. adv. Rufin. I. I., n. II.) v spise svojom nerobí žiadnu zmienku o tomto zaslúženom sv. mužovi. Sv. Method napísal mnohé významné spisy a medzi ne náležia: »O vstaní z mrtvých«, »O svobodnej vôli alebo zkade pochádza zlé (hriech)«, »O tvoroch«, a »O mučeníkoch«. Všetky tieto spisy zachovaly sa iba v úryvkoch. Najznamenitejší spis jeho je »Svatba desať panien« alebo »O čistote«, v ktorom skvelými dôvodami zastáva bezženstvo (Celibát) a pannenstvo. Kniha napísaná je nádhernou gréčtinou, v nej závodí obrazotvornosť s výrečnosťou. Učený spisovateľ pojednáva výmluvne o výbornosti bezženstva dľa vnútornej podstaty jeho, o prvom pôvodcovi jeho a vzore, i o účinkoch jeho; potom vyvracia domnienky, dľa ktorých nemožno žiť v bezženstve; konečne opisuje opravdivé bezženstvo skvelými farbami. Spis končí sa chválospevom (hymnou), povzbudzujúcim ku zvelebeniu pannenstva.

Spisovatelia cirkevní.

Po sv. spisovateľovi Lukášovi, ktorý spísal deje časov apoštolských, bôl Hegesippus prvým kresťanským dejepiscom. Hegesippus bol rodom Žid, i napísal okolo r. 160. cirkevný dejepis v piatich knihách, ktorý siaha od smrti Spasiteľa, Pána Ježiša Krista, po časy spisovateľove. Ku týmto komentárom svojim pripojil soznam pápežov od počiatku sv. Cirkve až po pápeža Aniceta, ktorý za času jeho sedel na stolici sv. Petra. Žiaľ, že z dejepisu jeho iba niektoré úryvky u Eusebia zachovaly sa na časy naše. Jemu pripisuje

sa i opis mučeníckej smrti sv. Jakoba, pokrevného Pána Ježiša Krista. Dľa svedoctva Eusebia (I. 4., c. 8.) zomrel r. 180. v Ríme.

Kajus alebo Gajus žil v Ríme za času pápeža sv. Zefyrina (od r. 202. do r. 218.) jako kňaz a od r. 190. jako učiteľ, a neskôr pôsobil jako apoštolský cestujúci biskup až do r. 220., v ktorom zomrel. Napísal polemický spis proti montanistovi Prokulovi (pod záhlavím »Adversus Proculum«), v ktorom medzi inším dokazuje, že sv. apoštolovia Peter a Pavel žili v Ríme a život svoj dokonali mučeníckou smrťou. Proti námietkam Prokulovým hovorí: »Oproti tomu poukázať môžem na víťazné pomníky apoštolov. Lebo keď sa poberáš na Vatikán alebo cestou, ktorá vedie do Ostie, nuž predstavia sa tebe víťazné pomníky zakladateľov tejto Cirkve.« A Eusebius, ktorý zachoval nám úryvky z tohoto ztrateného dôležitého spisu v cirkevnom dejepise svojom (II., 25.), poznamenáva: »Pavel bol sťatý dľa ústneho podania v Ríme za panovania Nerona, Peter bol ukrižovaný. A toto ústne podanie zaručuje po dnešný deň obyčajné vyzývanie Petra a Pavla v tunajších hrobitovoch (cemeteriach). Z celej ríše rímskej shromažďujú sa tu zástupy ľudu, jako v nejakom útulku a jakoby v chráme Božom.«

Julius Afrikanus, priateľ Origenesov, ktorý zomrel r. 232., napísal okolo r. 221. na základe sv. Písma a gréckeho bádania veľký, rokami opatrený dejepis od stvorenia sveta po časy svoje, aby dokázal pohanom, jak starobylé je pravé náboženstvo a že povesti pohanské a bájky pochádzajú z novšieho času. I tento vzácny spis zahynul, a Eusebius podáva z neho iba niektoré úryvky v »Chronikume« svojom. Julius Afrikanus napísal i list, venovaný Aristidesovi, ktorý

zachoval sa až na časy naše; v ňom porovnáva dva rodokmeny Pána Ježiša Krista, sdelené svätými evanjelistami Matúšom a Lukášom.

Sv. Archelaus, biskup v Charrei (Hebron alebo Kaskar) v Mesopotamii, napísal r. 277. v syrskej reči obranu pravej viery proti bludárovi Manesovi, ktorý na úteku svojom z Persie do Charree (Kaskaru) prišiel a so sv. biskupom o viere sa dohadoval. Neskôr preložil Hogemon toto dielo do gréčtiny a nám zachovalo sa v latinskom preklade, ktorý pred siedmym storočím bol shotovený (Opera S. Hippolyti).

Sv. Pamfil narodil sa v treťom storočí v meste Berythe vo Frygii z bohatých pohanských rodičov. Obdarený výbornými dary ducha, nadobudol si na školách v rodnom meste hlboké vedomosti. Prešiel do Alexandrie, kde na slavných školách vyznačoval sa medzi všetkými mladíkmi. Ale pohanské vedy neuspokojovaly dušu jeho; on túžil po poznaní pravého Boha. Toho času riadil vysoké školy Alexandrinské sv. Pierius, učeník Origenesov, ktorý bol zvaný i »malým Origenesom«. Návodom Pieriovým začal pohanský mladík Pamfil študovať sv. Písmo a oči jeho sa otvorily: poznal učenie kresťanské o jednom pravom Bohu. Pokrstený neprijal vysoký úrad v rodnom meste; ale usadil sa v Cesarei v Palestíne, kde bol posvätený za kňaza, viedol svätý život, a neprestajne skúmal hlboký a tajný smysľ sv. Písma. Shromaždil okolo seba učencov, dal na útraty svoje odpisovať sv. Písmo, a spisy sv. Otcov apoštolských a cirkevných, i napravil osnovu gréckeho prekladu sv. Písma, ktorý nosí meno Septuaginta. Tým poslúžil katolíckemu učeniu nad pomyslenie; lebo nadobudol stá učeníkov a tisíce horliteľov za svätú vieru. Tu založil i školu pod dozorstvom biskupa

Agapia, v ktorej sv. Písmo sa vykladalo, i knihovňu, ktorá obsahovala 30.000 sväzkov. Keď ukrutní cisári Galerius a Maximin Daja prenasledovali v Asii a v Afrike kresťanov, vykrvácalo v samom Egypte 144.000 horlivých vyznávačov a keď mnohí kresťania utiekli z Egypta do Cesarei, boli pochytaní a umučení; s nimi vykrvácal i sv. Pamfil, ktorý bol r. 309. mečom odpravený. Učenikom jeho bol i cirkevný dejepisec biskup Eusebius, ktorý prijal i meno učiteľa svojho a podpisoval sa Eusebius Pamphilus. Sám sv. Pamfil napísal mnoho kníh, ktoré sv. Otcovia a Učiteľia Cirkve veľmi vychvaľujú. Znamenité sú exegetické diela jeho, ktoré spísal dľa vzoru Origenesa. Sv. Hieronym opatroval z nich po sto rokoch dvadsaťpäť sväzkov, ktoré vzťahovali sa na 12 menších prorokov, jako drahocenný poklad svoj. V žaláre spísal sv. Pamfil spoločne s biskupom Eusebiom päť kníh jako obranu slavného Origenesa, ktorého niektorí spisovatelia odsudzovali pre niektoré mylné domnienky. Toto dielo obsahovalo obranu pravoverného smýšľania Origenesa ohľadom učenia jeho o najsvätejšej Trojici Božej, o vtelení Pána Ježiša Krista, o pokutách zatratencov, o prirodzenosti a stave duší, potom životopis Origenesov a soznam spisov jeho. Rufin preložil tento spis do latinského jazyka a tento preklad jeho diela zachoval sa až na časy naše; ostatné spisy sv. Pamfila ztratily sa. Pamiatka jeho žila vo vďačnej Cesarei behom mnoho storočí; veľkú a drahocennú knihoveň jeho zničili fanatickí Arabi.

Sv. Lucian, učeník svätého opáta Makaria, žil jako kňaz za času panovania cisára Diokleciana v meste Antiochii, kde s kňazom Dorotheom († r. 290.) založil exegetickú školu a riadil. Mládež

vyučoval vo vykladaní sv. Písma zdarma, i mal mnohých učeníkov. R. 310. odvedený bol v okovách do Nikomedie, i doručil cisárom Galeriovi a Maximinovi Dajovi obranný spis svoj kresťanského náboženstva; zo žaláru poslal list veriacim v Antiôchii o mučeníckej smrti biskupa Antima; i zomrel sám mučeníckou smrťou dňa 7. januara r. 311. Krom spomenutých spisov vydal i opravený preklad sv. Písma, Septuaginta rečený.

Sv. Peter, biskup v Alexandrii, účinkoval po smrti sv. Theonasa od r. 300. v tomto ľudnatom hlavnom meste Egypta veľmi blahonosne. Eusebius menuje ho »okrasou Božskou biskupov a najvýtečnejším učiteľom kresťanského náboženstva«. Roku 311. zomrel smrťou mučeníckou za sv. vieru. Napísal viacej spisov, menovite knihu o verejnom pokaní cirkevnom, ktorá sa zachovala; z ostatných spisov jeho máme iba úryvky, jako zo spisu o Božstve Pána Ježiša Krista a o veľkonočnej slavnosti.

Ku spisovateľom cirkevným a učiteľom náležia i Apologeti, o ktorých sme hovorili už vyššie, a riaditelia vyšších a katechetických škôl.

Kresťanské školy. Počiatky a vývin vedy bohosloveckej.

V druhom storočí usilovali sa kresťanskí učenci vedecky spracovať sdelené učenie apoštolské voči pohanským ľubomudrcom a kacierom. K tomu cieľu používali všetku ľubomudrckú a dejepornú vedu svoju. I podujímali s väčším-menším úspechom objasňovať, porozberať, ustálovať, i predostierať v sústave, ktorá zodpovedala vtedajšiemu učenému svetu, jednotlivé pravdy kresťanského náboženstva, ba i celistvý obsah bohatej

látky dogmatickej. Usilovne čítali sv. Písmo Starého zákona, v ktorom videli vyobrazený Nový zákon (Jer. 31, 31; Isai. 51, 4); pátrali po ústnom podaní apoštolskom, ktoré prechovávalo sa v najslavnejších cirkevných obcach a vo spisoch svätých Otcov apoštolských: a tak na základe spisov Nového zákona a ústneho podania stavali ďalej vedecky na stavbe nauky Kristovej. Vo spisoch a rozpravách svojich vedeckých používali častoráz ľubomudrcké, najmä filonské a novoplatonské idey; ale dialo sa to najviac čo do formy spracovania, čo do výrazov a dialektického odôvodňovania; ačkoľvek niektorí prejímali do spisov svojich i obsah týchto ľubomudrckých sústav, čo však sv. Cirkev neschvaľovala a zavrhovala. Kresťanským učencom (*γνωπτιστες*, Gnostici) bolo hlavnou zásadou pri pracovaní vedeckom na sústave kresťanskej nauky, že viera je pevný základ a smerodajné pravidlo všetkého vedenia ľudského, že z nej vyplýva i cirkevná veda a odvodzuje základné pravdy (principia) svoje. Kresťanským učencom objavoval sa vo spisoch Nového zákona rozličný duchovný smer: kontemplatívny u sv. Jána, dialekticko-didaktický u sv. Pavla, pozitívno-praktický v evanjeliách dľa sv. Matúša, Marka a Lukáša, u sv. Jakoba i Judáša Thadeaša. A tak kresťanskí učenci nastúpili i rozličný duchovný smer v ponímaní vedeckom a spracovaní cirkevnej nauky: východní kresťanskí učenci nachýlili sa ku theoreticko-spekulatívnej stránke kresťanstva a namáhali sa dať kresťanskej vede ľubomudrcký základ; západní učenci usilovali sa objasňovať vedou praktické poťahy historicky podaného kresťanského náboženstva. I stali sa učením cirkevní spisovatelia tejto doby pevnosťou sv. viery, ktorú zachovali nepo-

rušenú v oči pohanským ľubomudrcom a kacierom, najmä bludárskym Gnostikom; a tak stali sa i zakladateľmi vedy bohosloveckej.

A jako okolo svätých apoštolov Pavla a Jána, i sv. Otcov apoštolských, najmä Polykarpa, shromažďovali sa početní vedochtiví učenici, podobne mali i pozdejší učenici cirkevní mnohých učeníkov, ktorí pomáhali pracovať na stavbe kresťanskej vedy. Takým spôsobom povstali na Východe a na Západe kresťanské školy, jako v Alexandrii, v Cesarei, v Antiochii, v Jerusaleme, v Edesse, v Ríme, v Severnej Afrike a inde, na ktorých účinkovali vysokoučení a o svätú Cirkev veľmi zaslúžení učitelia, i horlive pestovali kresťanskú vedu:

Katechetické školy v Alexandrii a v Cesarei, a vynikajúci učitelia ich: Pantenus, Klemens Alexandrinský, Origenes, Hierakles a iní.

Alexandria, hlavné mesto Egyptu, bola už od dávnejších časov východným strediskom a emporiumom gréckej pohanskej vedy, a v tejto dobe prekvetalo v nej najmä ľubomudrctvo platonské a novoplatonské, ktoré hrozilo kresťanstvu veľkým nebezpečenstvom. Horliví biskupi a kresťanskí učenici, obohatení gréckou vedou, badali hroziace nebezpečenstvo, i usilovali sa sblížiť sa k pohanským ľubomudrcom a k vedochtivým mladíkovi, i presvedčovať ich, že kresťanská viera výborne srovnáva sa so zdravým rozumom a že úplne vyhovuje každej potrebe ducha ľudského. Tak povstala v Alexandrii v polovici druhého storočia, a síce r. 169., kresťanská ľubomudrcká škola dľa vzoru gréckej

ľubomudrckej školy, ktorú založil slavný bývalý ľubomudrc platonský, pochádzajúci z Athén, a toho času horlivý učenec kresťanský, menom Athenagoras. Táto vyššia kresťanská škola nazvaná bola katolíckou, i sriadená bola k tomu účelu, aby v nej mladí učení pohania privádzaní boli pomocou vedy ľubomudrckej k poznaniu kresťanskej pravdy. Bol to súkromný vedecký ústav, stojací pod dozorcom miestneho biskupa, ktorý ustanovoval správcu jeho. Tu pestovali sa svetské vedy, ethický a asketický smer života a na základe ľubomudrctva platonského pripravoval tento ústav vedecký pôdu vysvetľovaním svätého Písma kresťanskému ľubomudrctvu, kresťanskej vede dogmatickej a ethickej. A táto katechetická škola vydobyla si trvácnych zásluh nielen o rozšírenie kresťanstva na Východe, ale najmä o vedu biblickú a vôbec i o vedu bohosloveckú (theologickú).

Na katechetickej škole v Alexandrii prvým vynikajúcim učiteľom po zakladateľovi jej Athenagorasi bol sv. Pantenus, ktorého vyhlasuje Eusebius za najväčšieho muža doby svojej. Narodil sa buď na Sicílii buď v Athénach a jako pohan vyznačoval sa zriedkavou učenosťou. Sv. Hieronym (De vir. illus. c. 36.) hovorí o ňom, že patrila dier medzi ľubomudrcov Stoikov. Niektorý učeník apoštolský obrátil ho na vieru Kristovu. Okolo r. 180. nachádzame ho jako horlivého učiteľa na spomenutom vedeckom ústave, ktorý vykvtol pod správou jeho v slavné semenisko svätých učencov. Sv. Pantenus vysvetľoval sv. Písmo učenikom svojim a napísal prednášky svoje i v »Komentároch« svojich. Žiaľ, že tieto spisy sa ztratili; iba niektoré úryvky zachovaly sa z nich (Migne Ser. Graec. V. c. 1237.). R. 190. prosili Arabi (dľa iných spisovateľov Indovia) biskupa

v Alexandrii, aby poslal im niektorého učenca. Sv. Pantenus vybral sa na Východ, kde už našiel niektorých kresťanov a u nich evanjelium sv. Matúša, spísané v hebraiskej reči, ktoré doniesol bol ta sv. apoštol Bartholomej. Že v tých krajoch už dávno predtým nachádzali sa kresťania, to dosvedčuje miestodržiteľ Bithynie Plinius v liste (r. 105) písanom cisárovi Trajanovi, Alexander Abonotrigas a iní. Po návrate svojom z Východu účinkoval požehnane sv. Pantenus jako učenec a učiteľ v Alexandrii až do r. 212., v ktorom dňa 7. júla zomrel.

Ku väčšiemu ešte rozkvetu a na vysoký stupeň slávy povzniesol túto kresťanskú školu učeník Pantenov Titus Flavius Klemens Alexandrinský. Tento zriedkavý učenec cirkevný narodil sa z pohanských gréckych rodičov v meste Athénach, alebo v samej Alexandrii. Veľkými duševnými vlohami nadaný mladík bol odchovávaný vo všetkých pohanských vedách, i šáňal sa neustále po svetle pravdy. Precestoval Grécko, Italiu, Palestinu, Syriu a iné východné krajiny, i nashromaždil si u slavných pohanských učiteľov mnohé vedy a skúsenosti; ale všetko to, čo poskytovalo jemu pohanské ľubomudrctvo (filosofia), neuspokojilo ani veľkého ducha jeho, ktorý túžil po poznaní pravdy a pravého Boha, ani citlivé srdce jeho. I prišiel do Alexandrie, kde slavný Pantenus popri ľubomudrctve a iných svetských vedách prednášal sv. Písmo poslucháčom svojim a vysvetľoval. I zahorelo tu ešte väčšmejšie srdce jeho po poznaní pravdy, Bohom zjavenej, a u nôh slavného kresťanského učiteľa našiel, po čom tak dávno duša a srdce jeho túžily — svetlo pravdy Božej. Prijal sv. krst, bol posvätený za kňaza a stal sa pri boku Pantena pomocným učiteľom. A keď Pantenus

okolo r. 190. odišiel na Východ, aby hlásil sv. evanjelium pohanom, biskup Demetrius ustanovil horlivého a učeného Klemensa učiteľom a riaditeľom katechetickej školy. Obohatený vedami a skúsenosťami, ktoré si drier už jako pohan nadobudol, osvietený sv. vierou, ktorú s vrúcnosťou a horlivosťou prijal, nadaný skvelou a plynňou výmluvnosťou a mudrckým ostrovtipom, začal s učiteľskej stolice obozretne bojovať proti bludom pohanským a ohlasovať zjavené pravdy Božie vedochtivým učeníkom; i poukazoval v skvelých prednáškach svojich nielen na spasiteľné zásady kresťanského učenia, ale pobádal poslucháčov svojich i ku plneniu príkazov a predpisov, hlásaných svätým náboženstvom. I pôsobil tak požehnane, že jakoby nadzemským kúzlom privábil ku duchaplným a spasiteľným prednáškam svojim veľké zástupy mladých i starších pohanských učencov a získal ich pravde Kristovej. Každého učeníka svojego vyučoval a riadil dľa zvláštnej osobnej povahy jeho. Sám hovorieval (Strom. I. 1.): »Ten, ktorý vyučuje, má dlho skúmať myseľ a rozum učeníkov svojich, aby tých, ktorí v stave sú chápať vznešené pravdy, dobre poznal; on má pozorovať reči, činy a mravy ich, aby mohol dobre rozoznávať dobrú pôdu od neúrodnej.« Vo spasonosnom účinkovaní svojom znepokojený bol horlivý cirkevný učiteľ prenasledovaním, ktoré zúrilo za panovania cisára Septima Severa proti kresťanom i v Egypte. I opustil r. 202. mesto Alexandriu, odišiel ku vďačnému slavnému učeníkovi svojemu sv. Alexandrovi, biskupovi v meste Flaviadese v Kappadocii, odprevádzal ho na biskupskú stolicu v Jerusaleme, kde dľa Eusebia (H. E. VI. II.) novú kresťanskú školu založil a riadil, i navrátil sa neskôr pravdepodobno do Alexandrie, kde okolo r. 217. zomrel. O posledných

rokoch požehnaného života jeho niet podrobnej hodnotenej zprávy. Sv. Alexander, biskup jerusalemský, menuje ho otcom svojim, ktorému mnoho ďakovať má, ako to Eusebius poznačil (H. E. VI. 14.). Klemens Alexandrinský napísal mnoho významných spisov. Okrem viac menších pojednaní a spisov, »Hypotyposy« zvaných, ktoré sa ztratili, zanechal nám tri objemné grécke diela, ktoré úzko so sebou súvisia: »Napomenutie pohanov (*Λόγος προτρεπτικός πρὸς Ἑλληνας*, Logos protreptikos pros Hellenas)«, »Vychovávateľ (*Παιδαγωγός*, Pädagogos)« a »Pokrovce (*Στρώματα*, Stromata)«. V prvom diele (*Προτρεπτικός*, Protreptikos) poukazuje na ničomnosť a nesmyselnosť modloslužby a napomína pohanov, aby prijali kresťanskú vieru; i tvrdí, že ako Židom daný bol zákon Boží, aby ich pripravoval k učeniu Kristovmu, podobne že ľubomudrctvo (filosofia, premysľovanie) vedie k tomu istému cieľu pohanov, a že obe (zákon Boží Mojžišovi daný, a ľubomudrctvo grécke) vzťahujú sa ku kresťanstvu tak, ako čiastky jednej a tej istej pravdy ku celku. Vo »Vychovávateľovi (*Παιδαγωγός*)« usiloval sa byť Klemens Alexandrinský vodcom na ceste spasenia pre tých, ktorí už prijali sv. vieru a ktorí ku kresťanskému životu majú byť vedení. Tretie dielo, »Pokrovce (*Στρώματα*)« zvané, je obsahu veľmi rozmanitého, pestrobarevného, pre to i tak nazvané, ktorým usiluje sa uvádzať spisovateľ dokonale už vo sv. viere vycvičených na vrch dokonalosti kresťanského života a vedenia, a síce postupne uvádzať po troch stupňoch dľa návodu prastarých mudrcov: na ceste očisťovania, posvätenia a rozjímania (intuície). V tomto spise nerozdeľuje náležite ľubomudrctvo (pohanskú filozofiu) od učenia zjaveného, Božského, čo zapríčinilo mnohé nedorozumenie. Sám hovorí: »Tieto knihy (»Po-

krovce») obsahovať budú (kresťanskú) pravdu smiešanú s učením ľubomudrctva (gréckeho), alebo skrze túto istú zahalenú a ukrytú, jako zahaľuje škrupina jadro ovocia.« Ačkoľvek vysokoučený a hlbokoumný mysliteľ učil, že kresťanský mudrc (Gnostik) vždy pri skúmaní svojom má mať pred očima neomylnú pravdu učenia kresťanského, aby nezblúdil, i ačkoľvek teda vo viere spatroval všetkú pravdu, a medzi ňou a vedením videl iba zovňajší (formálny) rozdiel, upádal predsa častoráz do platonovského rozdielu medzi mienkou pospolitosti a skrze vedu podmieneným náboženstvom vyššie vzdelaných ľudí, i preceňoval častoráz ľubomudrcké spisy na úkor sv. Písma. Preto, ačkoľvek veľké zásluhy vydobyl si o sv. Cirkev, nebýva pripočítaný medzi svätých Otcov. Veľkú starosť a usilovnosť venoval kresťanskej mravouke, ktorú chcel stanoviť v úplnej čistote; v tomto ohľade napísal i pojednanie o tom, pod jakými podmienkami bohatý človek môže dosiahnuť večné blahoslavenstvo (Mat. 19, 16). Mystické vysvetľovania jeho jednotlivých statí sv. Písma posudzovať treba nám dla panujúcich chůtok rozumkárskeho časoducha. Klemensovi najznamenitejší a najslavnejší učenici boli medzi premnohými: sv. Alexander, biskup v meste Flaviades v Kappadocii, ktorý neskôr stal sa koadjutorom a potom nástupcom sv. Narcissa, biskupa v Jerusaleme, a menovite Origenes, ktorý veľmi značne prevýšil učiteľa svojeho prácami svojimi jako učiteľ a spisovateľ cirkevný.

Origenes, najväčší učiteľ cirkevný veku svojého, ktorý popri malom slabom tele pre skvelé a nadzemské dary ducha svojého, pre čistotu duše svojej a srdca a pre vytrvalú pracovitú usilovnosť svoju obsiahol mená Adamantios (*Ἀδαμαντίος*, Diamantový) a Chalken-

t e r o s (*Χαλκέντερος*, Ocelový), narodil sa r. 185. v meste Alexandrii v Egypte. Otec jeho, sv. L e o n i d a s, bohatý, učený a nábožný kresťan, vychovával syna svojego, ktorý bol nadaný neobyčajnými darmi ducha, hneď od najútulejšej mladosti vo sv. náboženstve a vo svetských vedách, najmä v ľubomudrctve. Pridržiaval útleho chlapčoka k tomu, aby sa naučil každodenne niektorú výpoveď, neskôr celé stati zo sv. Písma, ktoré jemu vysvetľoval a objasňoval smysel a pravdu, tam obsaženú. Bystroumný chlapec vypytoval sa i sám nieraz na hlboký význam výpovedí biblických, a zadivený otec, ktorý privádzaný býval do rozpakov a nemohol odpovedať, karhával na oko mladistvého skúmateľa; ale v tajnosti ďakoval všemohúcemu a dobrotivému Bohu za zriedkavú milosť, že popriať ráčil jemu takého zázračného syna. I približoval sa nieraz ku lôžku spiaceho synka svojego a poľúbil s úctou srdce jeho jako chrám Ducha Svätého. Mladušký vedochtivý Origenes navštevoval zavčasu ľubomudrcké prednášky slavného pohanského učenca a zakladateľa ľubomudrckej sústavy novoplatonskej, Ammonia Sakkasa; ale tým usilovnejšie a pozornejšie počúval skvelé prednášky o kresťanskej nauke a najmä výklady sv. Písma u nôh slavných kresťanských učiteľov, sv. P a n t e n a a K l e m e n s a Alexandrinského (Eus. H. E. VI., 14.). Keď r. 202. zúrilo prenasledovanie kresťanov za cisára Septima Severa v Alexandrii a v celom Egypte, zahorel sedemnásťročný mládenec takou vrúcnou túžbou, ba až blúznivou horlivosťou, po mučeníckej smrti, že sám chcel sa predstaviť jako horlivý kresťan krvolačnému pohanskému miestodržiteľovi a iba na prosby a horké slzy matkine odstúpil od predsavzatia a uspokojil sa tým, že odprevádzal na miesta popravné odsúdených na

smrť, napomínal ich ku stálosti vo sv. viere a potešoval vrúcimi zbožnými slovami. Horlivosť kresťanského učného mládenca zdvojnásobnila sa, keď uväznený bol zbožný otec jeho Leonidas pre vyznávanie sv. viery a odsúdený na smrť. Origenes chcel vykrvacať s milovaným otcom; ale starostlivá matka ukryla odev jeho a prekazila úmysel synov, že sa nemohol predstaviť súdcovi a vydať do krvavých rúk jeho. I napísal vrúcny list otcovi do väzenia, ktorým prosil a napomínal jeho ku neohrozenej stálosti vo sv. viere a nastávajúcom mučení a pri boľastnej smrti, a v ktorom podotkol: »Nestaraj sa o deti svoje, otče, a nedaj sa sviest ohľadom nás ku slabosti: Boh postará sa o nás!« Svätý Leonidas vytrval v neohrozenom vyznávaní sv. viery; bol sťatý a miestodržiteľ shabal značný majetok jeho. Ubohá vdova bola sotená do najväčšej biedy so siedmimi dieťkami svojimi; ale milostivý Boh neopustil nešťastnú kresťanskú rodinku. Bohatá kresťanská pani vzala Origenesa do domu svojeho a starala sa o zaopatrenie jeho. V tomto dome sišiel sa Origenes s bludárskym gnostikom Pavlom Antiošským. Mladík stránil sa bludára a tým pilnejšie zaoberal sa gramatickými vedami, tak že za krátky čas mohol opustiť dom priaznivej pani a sám zaopatriť výživou seba i rodinu svoju; lebo začal vyučovať mládež vo svetských vedách. Medzi učeníkov jeho náležali dvaja pohanskí mladíci z bohatého a vznešeného rodu, Plutarch a Heraklas, ktorí boli požiadali jeho, aby vyučoval ich i v kresťanskom náboženstve. S radosťou vyhovel horlivý kresťanský učiteľ tejto žiadosti; oba bratia stali sa zbožnými kresťanmi: Plutarch umrel neskôr smrťou mučeníckou, Heraklas stal sa učiteľom a neskôr biskupom v Alexandrii.

Skvelé dary ducha Origenesovho, podarené a výmluvné prednášky jeho v súkromnej škole a bezúhonný, zbožný život jeho zaľúbili sa miestnému biskupovi Demetrioovi, tak že vymenoval (r. 203.) osemnásťročného mládencu, a to laika (svetského) a nie duchovného, za učiteľa na katechetickú školu, ktorú prinútený bol opustiť slavný správca a učiteľ Klemens Alexandrinský počas prenasledovania kresťanov pod Septimom Severom. Nemožno ani uveriť, čo všetko pôsobil mladistvý Origenes na tomto ústave vedeckom. V krátkom čase preslávil sa jako učiteľ náboženstva, filologie (vedy mluvnickej) a krásorečníctva. A nielen vo dne, ale pracoval i v noci; spával málo hodín na tvrdej zemi a usilovne bádala vo sv. Písme, odpisoval klassické rukopisy a tak živil seba i rodinu. V náboženstve zvláštne vyučoval veľmi mnohých učeníkov a učeníčky. Sv. Gregor Thaumaturgus hovorí, že Origenes znal pohružovať poslucháčov svojich do hlbokého významu sv. Písma, tak že sa nazdávali, »jakoby mluvil k nim v prítomnosti Ducha Božieho a že jemu daroval Duch Svätý, ktorý osvecoval prorokov, múdrosť slov jeho«. Áno, Origenes pripútal k sebe tak úzko mnohých, že sa nazdávali, »jakoby podobne s ním boli spojení, jako niekdy duša Dávidova splývala s dušou Jonathana (Greg. Thaum. Orat. paneg.)«. Origenes prednášal neskôr i iné svetské vedy, najmä ľubomudrctvo, aby tým lepšie vábil pohanských mladíkov ku prednáškam svojim a urobil prístupnými pravde Božskej, i oduševňoval kresťanských poslucháčov ku osvojeniu si vedy ľubomudrckej. Týmto spôsobom priviedol do lona sv. Cirkve premnohých učených pohanov. A čo hlásal Origenes iným, sám zachovával to prísne a verne. Žil jako Svätý a odchoval

Svätých a mučeníkov! Pracoval bez ustania. Požíval skrovné pokrmy, tak že následkom prísneho pôstu celkom zoslabil útle telo svoje. Za mnohé roky neokúsil vína; nosieval iba jedno vetché rúcho (tuniku), ktoré sotva chránilo ho pred zimou a nepohodou; chodieval bez obuvi. Zachovával prísnu askésu; celé noci trávil na modlitbách, čítaním sv. Písma a vo sv. rozjímaní (Euseb. Hist. Eccl. VI., 3.). I ačkoľvek žil Origenes takto sväte, vyhýbal úzkostlive i najmenšiemu zdaniu a každému nebezpečenstvu poškrvnenia skrze nejaký hriech: a preto, pretože vyučoval i slabé pohlavie ženské, prekvetajúce panny, z dobrého úmyslu a z neporozumenia slov svätého evanjeliuma (Mat. 19, 12) zmrzáčil sa na tele na ochranu nevinnosti svojej, čo vtedy pokladal jemu za zlé biskup jeho Demetrius a čo neskôr počítané bolo jemu za veľký zločin. Toho času napísal Origenes mnoho spisov, najmä veľké dielo »O základoch viery (*Περὶ ἀρχῶν*, *Peri archón*, *De principiis*)«. Týmto dôležitým spisom vyslovil Origenes prvý z kresťanských spisovateľov ideu kresťanskej vedy a usiloval sa systematickne složiť kresťanskú vierouku i sriadiť všetko učenie kresťanské v jeden organický celok a prednášať veriacim a učeníkom; i myslel, že k tomuto organickému celku vierouky smie pridávať spojovacie články, ktoré pravda nie vždy dosť šťastne volil z novoplatonského ľubomudrctva, a tak v spise jeho nemožno poznať náhľady zralého muža, v ktorých všeličo sa prieči terajším, od toho dávneho času bez odporu vyvinutejším a vytríbenejším náhľadom sv. Cirkve. Ostatne tento prvý spis jeho dogmatický bol častoráz porušený i od priaznivcov jeho i od nepriateľov. Origenes v tomto spise svojom »O základoch viery (*Περὶ ἀρχῶν*)« stavia vždy na čelo dogma

(článok viery), potom vyvodzuje ho z rozumu, ďalej zase vyvracia námietky, činené proti nemu, a konečne dokazuje a odôvodňuje ho výrokami svätého Písma. V ňom pojednáva a síce vo štyroch knihách, o Bohu a o najsvätejšej Trojici Božej, o svete a činnosti Božej ku spáse jeho, o ľuďoch a svobodnej vôle ich, konečne o sv. Písme a o výklade jeho. Tento významný spis Origenesov neobsahuje všetky dogmy, najmä chýba v ňom článok viery o smrti Spasiteľovej a o svätých sviatosťach. Žiaľ, že pri písaní tohoto dôležitého diela vedený bol mladistvý, pohanským ľubomudrctvom presýtený spisovateľ zásadami a spôsobami novoplatonizmu, čo zatemňovalo slávu jeho jako zručného stannoviteľa jednotlivých kresťanských základných právd a následkôm čoho neskôr pripisovaly sa jemu niektoré bludné náhľady. Pokiaľ bol živý, nebol vôbec pre náhľady svoje prenasledovaný, lebo všetci kresťania znali vernosť jeho ku sv. viere a Cirkvi, i horlivosť a víťaznosť v obrane kresťanského učenia a obdivovali ho; ale po smrti jeho vyskytli sa mnohí žalobníci a odporci jeho.

Biskup Demetrius sveril neskôr jemu celú správu katechetickej školy, a horlivý Origenes venoval sa výlučne vedám bohosloveckým a najmä výkladu sv. Písma. Ponevác svätému náboženstvu zdarma vyučoval poslucháčov svojich, popredal všetky knihy svoje, jednajúce o svetských vedách, i spisy klassikov, ktoré vlastnoručne krásne bol napísal; a kupec zaviazal sa denne platiť za ne jemu štyri oboly (asi 42 babky naše), z čoho potom zaobstarával slavný mladý učenec životné potreby svoje (Euseb. H. E. VI., 3.). A keď i nový miestodržiteľ v Egypte, menom Akvila, krvave prenasledoval (od r. 203.) nevinných kresťanov, konal horlivé

služby Origenes jako opravdivý křesťanský učitel: navštevoval uväznených, sprevádzal ich pred krvavých súdcov, na miesta popravné, i povzbudzoval ohnivými slovami sv. mučeníkov ku stálosti vo vyznávaní svätej viery a tak bezohľadne vystavoval seba hroziacemu nebezpečenstvu. Častoráz chcela kameňovať pohanská sberba smelého Origenesa. A keď r. 210. horlivý učeník jeho, sv. Plutarch podstúpil smrť mučenícku, vtedy pohanskí pokrevní jeho chceli zabiť Origenesa; lebo považovali ho za príčiniteľa predčasnej smrti jeho. I šesť iných učeníkov Origenesových podstúpilo za príkladom Plutarchovým smrť mučenícku, a síce sv. Serenus, ktorý bol upálený, sv. Heraklides a Heron, ktorí boli státi, iný sv. Serenus, útlá panna svätá Herais, ktorá pred pokrstením svojim bola upálená a vojak sv. Basilides.

R. 210. naučil sa Origenes hebraiskú reč, aby zdarnejšie mohol študovať sv. Písmo. Začal zostavovať a písať drahocenné veľké dielo biblické, pod menom Hexapla (*Tà éξαπλᾱ*), na ktorom spise potom vytrvale pracoval za dvadsať rokov. Spis obsahoval viac než 50 silných sväzkov. Touto prácou poslúžil Origenes veľmi sv. Cirkvi a to najmä stanovením a ustálením kánonu biblického (počtu pravých kníh sv. Písma), keď zvečnil kritickú osnovu spisov Starého zákona a spolu umlčal výčitky Židov, ktorí hovorili, že kresťania majú text Starého zákona porušený. On má veľké zásluhy i preto, že pričiňoval sa k správnosti osnovy sv. Písma obojeho zákona a že spisy od svätých apoštolov a učeníkov Kristových spísané prvý pomenoval Novým zákonom V Hexaple zostavil v šiestich stĺpcoch knihy Starého zákona, a síce podal v prvom stĺpci hebraiskú nebodkovanú (bez samohlások) osnovu s hebraiskými

písmenami, v druhom stĺpci hebraiskú osnovu s gréckymi písmenami dľa jemu známej výslovnosti židovskej, v treťom stĺpci doslovný grécky preklad Akvilov, vo štvrtom stĺpci preklad Symmachov, v piatom stĺpci preklad Alexandrinský, Septuaginta rečený, a v šiestom stĺpci preklad Theodocionov. Prekladu Septuaginty mal po ruke viacej odpisov, ktoré sa neshodovaly; i tieto grécke preklady opravil dľa spôsobu čítania najstarších prekladov, najmä Akvilovho. Dielo, v ktorom zostavené bolo sv. Písmo Starého zákona bez obojakej hebraiskej osnovy iba vo troch stĺpcoch s gréckou osnovou, nazval Tetraplon (*Τετραπλῶν*). A keď pridal i druhé preklady gréckych nemenovaných spisovateľov a spis obsahoval osem alebo deväť osnôv stĺpcových vedľa seba, menoval sa Octaplou alebo Enneaplou. V tomto veľadôležitom spise upotrebil Origenes zvláštne kritické známky tam, kde sa neshodoval preklad Septuaginty, na ktorom nič nezmenil, s hebraiskou pôvodnou osnovou, a síce tak zvaný »obelus« pre také stati prekladu Septuaginty, ktoré chybovaly v hebraiskej osnove, a zase »asteriskus« pre také stati hebraiskej pôvodiny, ktoré chybovaly v gréckom preklade Septuaginty, i pridal pod osnovu stručné poznámky, »scholie (*σημειώσεις*)« zvané. Tento dôležitý objemný spis, ktorý používal ešte sv. Hieronym († r. 420.), ztratil sa bohužiaľ až na niektoré úryvky, ktoré vydal v Paríži (r. 1713) v dvoch sväzkoch Montfaucon pod menom »Hexaplorum Origenis quae supersunt«. Pri zostavení Hexaply, jako i pri spisovaní iných početných kníh bohosloveckých napomáhal výdatne Origenesa priateľ jeho, istý Ambrosius, ktorého veľký učiteľ získal svätej Cirkvi. Ambrosius bol učeným a bohatým mešťanom v Alexandrii a náležal

driev ku Gnostikom sekty Valentina. Origenes presvedčil ho o katolíckej pravde; i stal sa Ambrosius horlivým obrancom sv. viery a za príkladom jeho vstúpili do sv. Cirkve mnohí bludoverskí a pohanskí učenci a ľubomudrci. Od toho času bol Ambrosius až do smrti svojej najuprimnejším priateľom Origenesovým, pobádal ho ku spisovaniu kníh; podporoval ho štedre; vydržiaval pre neho sedem pisárov, ktorým predriekal Origenes práce svoje vedecké do pera, sedem krásopiscov, ktorí to, čo pisári zbežne naznačili, do čista odpisovali, i početné dievčence-pisárky, ktoré rozmnožovali spísané jednotlivé diela. I papier a pergament ku spisom jeho poskytoval Ambrosius; lebo Origenes bol vždycky chudobným (Euseb. H. E. VI., 18, 23.).

Medzitým zatúžil Origenes po hlavnom meste kresťanstva, Ríme, i odcestoval okolo r. 212. ku hlave sv. Cirkve, pápežovi; ale nepobavil sa tam dlho, lebo biskup jeho Demetrius prosil jeho snažne, aby riadil i naďalej katechetickú školu v Alexandrii. Aby Origenes nebol hatený v spisovateľských prácach svojich, podelil početných učeníkov svojich (katechumenov) do dvoch tried; i sveril prvú triedu výtečnému odchovancovi svojemu Heraklasovi, ktorý potom pôsobil zdarne jako učiteľ pri boku jeho. Sláva Origenesova šírila sa po všetkých cirkevných obcach. R. 215. vytrhnutý bol Origenes z prác svojich učiteľských a spisovateľských, keď vyšší dôstojník arabský prišiel ku biskupovi Demetriovi s prosbou, aby slavný Origenes vybral sa do Arabie ku miestodržiteľovi a vyučil ho vo sv. náboženstve. Origenes odcestoval z Alexandrie do Arabie, vyplnil žiadosť miestodržiteľovu, i navrátil sa r. 216. do Alexandrie. Ale keď rozhnevaný

cisár Karakalla vraždiť dal mnohých učencov a študujúcich na školách alexandrinských, pretože rozširovali posmešné piesne o ukrutnom cisárovi pre vraždu brata jeho Getu, ušiel Origenes pred vraždiacimi vojakami cisárovymi z Alexandrie do Palestiny, kde bol radostne privítaný biskupami svätým Alexandrom v Jerusaleme a Theoktistom v Cesarei. Títo horliví biskupi požiadali Origenesa, ačkoľvek bol iba svetským učiteľom a nie kňazom, aby hlásal slovo Božie v chrámoch biskupských a vysvetľoval sv. Písmo. Poslušný Origenes vyhovel žiadosti ich. Biskup jeho, Demetrius, neschvaľoval to, i žiadal ho nazpät. Sv. Alexander, priateľ a spolužiak Origenesov, ktorý založil v Jerusaleme chýrnu knižnicu a v nej prechoval spisy a listy veľkých mužov veku svojho (Euseb. H. E. VI. 10.) a Theoktites, biskup v Cesarei odpovedali Demetrioovi: »Ohľadom poznámky v liste Tvojom, že je to neslýchané, že by svetskí veriaci hovorili v prítomnosti biskupov a vysvetľovali sv. Písmo, zdáš sa myliť zjavne; lebo biskupi vyhľadávajú si mužov, ktorí majú všetky vlastnosti, aby mohli pomáhať v slove Božom bratom, nuž zvykli prosievať tých samých, aby vysvetľovali ho ľudu. Tak vyzval biskup Neon v Larande ku rečneniu Evelpisa, podobne upotreboval biskup Celsus v Ikoniume Paulina, biskup Attikus v Synode Theodora. A to boli všetci svätí mužovia (Euseb. H. E. VI. 19.)!« Biskup Demetrius neuspokojil sa s týmto vysvetlením; ale vyzval Origenesa, aby sa navrátil bezokladne do Alexandrie (Euseb. H. E. VI. 19.). Origenes uposlúchol biskupa svojho a navrátil sa rád ku prácam svojim na školu alexandrinskú.

Julia Mammea, učená matka cisára Alexandra Severa, prišla r. .223. do mesta Antiochie v Syrii, i povolala k sebe učeného Origenesa, aby jej prednášal o kresťanskom náboženstve. Ochotný učiteľ pobavil sa začas na dvore cisárskom, vyučoval vo sv. viere matku cisárovu i syna jej, cisára Alexandra Severa, a potom navrátil sa na slavný ústav svoj do Alexandrie (Euseb. H. E. VI. 21.). Keď v Achaji (Grécku) rozširovať sa začaly bludárske učenia, povolali biskupi na pomoc Origenesa, aby učenosťou svojou porazil bludárskych svodcov a umlčal. Biskup Demetrius doručil Origenesovi sprievodný list, v ktorom vyslovil skvelé svedoctvo v každom ohľade učiteľovi svojemu. A Origenes vybral sa na cestu r. 228. cez Palestínu do Achaje. Na ceste svojej zastavil sa v Cesarei; biskupi Theoktistes a sv. Alexander z Jerusalema posvätili ho tu za kňaza.

Od tohoto času nepožíval slavný Origenes pokojného života. Biskup Demetrius považoval toto posvätenie cudzinca a klieštenca za kňaza skrze nepatričného biskupa za nedovolené a neplatné, pretože vraj bolo vykonané proti stávajúcim pravidlám cirkevným.

Z Cesarei poberal sa Origenes jako kňaz do Achaje. Keď prišiel do mesta Efesu, mal nepríjemnú príhodu s istým bludárskym učiteľom. Sám píše o tom takto (Rufin. Apol. Orig.): »Bludoverec v Efese nechcel do reči sa dať so mnou na žiaden spôsob; od neho nevynútil som žiadne slovíčko. Ale neskôr napísal vymyslený rozhovor, ktorý viedol vraj so mnou, a to celkom dľa smýšľania svojeho; rozširoval spis medzi učeníkmi svojimi, doposlal ho do Ríma, a kto zná, kam ešte; najusilovnejšie rozširoval ho v Antiochii, kde

osočoval mňa neprítomného na základe toho spisu. Keď neskôr prišiel som ta, vyzval som ho na zodpovednosť pre všetky lživé reči jeho; bezočive tvrdil ich. I nepozostávalo mi nič iného, iba aby som vyzval jeho, že by ukázal spis svoj pred očima všetkých prítomných, aby bratia moji, ktorí znali, čo verím a čo som učil vždy, sami posúdili, či som nevinný alebo či som vinný zločinu, ktorým bol som obťažovaný. Nedal sa nakloniť, aby doniesol spis svoj, a nikto už nepochyboval, že je lživý.« Podobný prípad stal sa v inom meste. Origenes rozprával sa v Palestíne s bludovercom Kandidom v prítomnosti mnohých veriacich. Tento rozhovor bol napísaný. Nieкто odpísal si rozhovor a požičal odpis patričnému bludovercovi, ktorý premenil na ňom, povytieral z neho a podokladal do neho, čo lahodilo jemu a zdalo sa za dobré; i rozširoval odpis takto pokazeného spisu a očiernil Origenesa, ktorý netušil nič zlého. Pravoverní kresťania z Palestiny odpísali o tomto úskoku Origenesovi, ktorý bavil sa toho času v meste Athénach a tam konal dobré služby sv. Cirkvi; i požiadali ho Palestiňania, aby doposlal im pravú osnovu rozhovoru, ktorý mal s tým bezočivým bludárom (Rufin. Apolog. Orig.). Origenes poslal im rozhovor svoj a bludár bol zahanbený. V Grécku poslúchal Origenes mnohých ľubomudrcov, jako to už za mladi obľuboval a jako to jemu jako učiteľovi kresťanskej viery bolo nutnou potrebou, aby mohol zdarne vyvracať bludy nevercov a vyučoval ich s úspechom v pravde Božej. Po tom vybral sa Origenes na zpiatočnú cestu do vlasti svojej. Ale nová neprijemnosť zastihla horlivého učiteľa cirkevného. Biskup jeho Demetrius, jako rozpráva cirkevný dejepisec Eusebius (H. E. VI. 8.), závidel požehnané úspechy v cudzine a slávu učiteľa, sebe

podriadeného; hneval sa, že slavní biskupi v Palestine vysvätili ho za kňaza: i rozširoval u mnohých biskupov ten poklesok, ktorého dopustil sa Origenes z horlivosti a starostlivosti o bezúhonnú povesť svoju v mladosti; zväčšoval ho i považoval za neslýchaný zločin; áno vinil nevinného učiteľa i z bludov, ktoré rozširovali bludoverci jako jeho vlastné. Touto náruživostou a revnivostou svojou prezradzoval Demetrius slabosť svoju ľudskú a strpčoval účinný život horlivého a neunaveného pracovníka cirkevného. Sv. Alexander, biskup z Jerusalema, ospravedlňoval pokračovanie svoje ohľadom posviacky, ktorú vykonal na Origenesovi, a ubezpečoval Demetria, že preto posvätil s biskupom Theoktistom za kňaza Origenesa, pretože sám Demetrius poslal im najskvelejšie svedectvo o bezúhonnom živote, učenosti a zásluhách Origenesových. Tým zdala sa byť utišená búrka, pozdvihnutá po všetkých okolitých cirkevných obciach proti horlivému učiteľovi a Origenes navrátil sa do Alexandrie, kde pokračoval v prácach svojich spisovateľských, i jako učiteľ účinkoval zase požehnané na katechetickú školu. Ba zdá sa, že smierený biskup jeho, Demetrius, uznával Origenesa i za kňaza cirkevnej obce svojej. Ale pracovitý muž Boží nepožíval v Alexandrii dlho pokoja. I sriekol sa úradu učiteľského, sveril správu katechetickú školy učeníkovi a pomocníkovi svojemu Heraklasovi a odišiel z Alexandrie do Palestiny; putoval po svätých mestách za účelom exegetickým a usadil sa v Cesarei, kde s radosťou privinul ho biskup Theoktites. Medzitým shromaždil biskup Demetrius r. 231. biskupov egyptských a kňazov alexandrinských na synodu, na ktorej bol Origenes pozbavený učiteľského úradu a vyobcovaný z cirkve alexandrinskej. O krátky

čas vyhlásil Demetrius s biskupami egyptskými, že Origenes je pozbavený i dôstojnosti kňazskej; toto usnesenie oznámil Demetrius všetkým cirkevným obcam, ktoré usrozmeneé byly s výrokom, vynímajúc cirkevné obce v Palestíne, Fenícii, Arabii a Achaji (Grécku), ktoré dobre osobne znali a vysoko ctili jeho. O tomto bezohľadnom pokračovaní biskupa Demetria proti Origenesovi poznamenáva sv. Hieronym (I. 2. in Ruf. c. 5.): »Jakú-že odplatu dostal za podiel Origenes za všetky práce svoje a za všetok vycedený pot? Odsúdený bol biskupom Demetriom a okrem biskupov z Palestíny, z Arabie, z Fenicie (Kappadocie) a Achaje (Grécka) celý svet súhlasil s odsúdením jeho; a to nie preto, že by bol učil niečo kacierskeho alebo aspoň myslel, čo tí, ktorí štekali na neho jako besní psi a tak radi učinili by to zjavným; ale preto, že niektoré oči nevládaly zniesť slávu, skvelo sa jasajúcu, vedy a výrečnosti jeho, a ponevác, keď on hovoril, všetci ostatní zdali sa byť nemými.« Sotva udomácnil sa prenasledovaný Origenes v Cesarei, dorazil ta list biskupa Demetria, ktorý obsahoval odsúdenie nevinného učiteľa. Origenes napísal obranný list priateľom svojim v Alexandrii, v ktorom dokazoval nezákonnosť a neplatnosť vyneseneho vyobcovania z cirkevnej obce. V tomto smierlivom liste písal medzi iným (Hier. in Ruf. I. 2.): »Keď archanjel Michael v boji s diablom neodsúdil ani tohoto, ale ponechal výrok súdu a pokutu Bohu, nuž uspokojujem sa i ja tým, keď ponechávam Bohu súd nad nepriateľmi a pomluvačmi svojimi, a viac ľutujem ich než nenávidím; ba áno vzdychám k Bohu o milosrdenstvo, než by som prial im niečo zlého, ponevác narodili sme sa, aby sme požehnávali a nie preklínali.« V tomto liste žaluje sa na

ten podvod a osočovanie, ktorého dopustili sa vyššie spomínaní dvaja bludári, s ktorými sa dohadoval a proti ktorým bránil učenie sv. Cirkve; i tvrdil, že nikdy neučil, jakoby diabol mohol byť niekdy spasený. Neskôr obviňoval Origenes náruživého Demetria zo smýšľania protievanjelského; ale vážil si cirkevný výrok jeho v takej miere, že nikdy viac nenavrátil sa do Alexandrie, ačkoľvek Demetrius r. 232. zomrel a na stolicu biskupskú zasadli jedon za druhým povdachi učeníci a uprimní priatelia Origenesoví, sv. Heraklas a sv. Dionys Alexandrinský.

V meste Cesarei v Palestine založil Origenes novú kresťanskú školu, podobnú síce alexandrinskej, ale určenú výhradne pre zdokonalovanie učencov vo vedách bohosloveckých, a nie pre počiatovníkov vo viere či pre katechumenov. I tento učený ústav povzniesol Origenes v krátkom čase k veľkému rozkvetu a sláve. Tu získal sv. Cirkvi dvoch vznešených a učených pohanských mládencov, bratov sv. Gregora Thaumaturga a Athenodora. A Eusebius (H. E. VI. c. 26., 27. atď.) rozpráva, že medzi početných poslucháčov jeho náležal i Firmilian, biskup z mesta Cesarei a Kappadocie, ktorý častoráz povolával slavného učiteľa i do sídelného mesta svojeho, aby tam ohlasoval slovo Božie a pomáhal jemu múdrou radou svojou v ťažkom úrade biskupskom. V tejto novej vlasti pracoval cirkevný učiteľ neunavene i na svetochýrnych spisovateľských dielach svojich a na povznesení kresťanskej pravdy. Tu napísal v tomto čase výklad evanjelioma sv. Jána. I požíval potrebného pokoja vo vrelom obcovaní priateľskom so vznešenými biskupami Theoktistesom z Cesarei a s Alexandrom z Jerusalema, ktorí sverili jemu úrad kazateľský; áno odchyľovali sa častoráz i od oby-

čajného pravidla, ktoré požadovalo, aby biskup ku duchovnej reči kazateľovej pripojoval vlastnú krátku záverečnú reč svoju (Euseb. H. E. VI. 21.). Z tohoto spasonosného účinkovania na škole bohosloveckej v Cesarei a zo spisovateľských prác svojich vyrušený bol Origenes prenasledovaním, ktoré zúrilo i v Palestine za krátkeho panovania cisára Maximína Thráckeho (od r. 235. do r. 238.) proti kresťanom, najmä proti biskupom, kňazom a učencom. Orosius tvrdí, že miestodržiteľ v Palestine vlastne preto prenasledoval kresťanov, aby medzi nimi zahubil Origenesa. Slavný učiteľ ušiel do mesta Cesarei v Kappadocii ku biskupovi Firmilianovi; ale nútený bol i tam za dva roky sa ukrývať v dome bohatej kresťanskej panny, menom Juliany, kde rozličné knihy spísal, najmä spis »O mučeníctve (*Ἐἰς μαρτύριον προτρεπτικὸς λόγος*)«, ktorým usiloval sa tešiť a povzbudzovať k mučeníctvu uväzneného priateľa a podporovateľa svojeho Ambrosia. Tento asketický spis má veľkú cenu. Po náhlej smrti cisára Maximína Thráckeho bol na svobodu prepustený Ambrosius a Origenes vrátil sa do Cesarei v Palestine, kde pokračoval v bohumilých prácach svojich. I napísal tu medzi inými spisami výklad prorokov Isaiaša a Ezechiela. Potom cestoval do Athén, kde začal písať výklad o piesni Šalamonovej allegorickým spôsobom; za ženícha bral Krista Pána a za nevestu sv. Cirkve.

Origenes pôsobil i na verejné záležitosti sv. Cirkve, čo sa nepodarilo ani miestnym cirkevným snemom (synodám), usporiadal sám. Mnohých bludárov a kacierov priviedol nazpät do lona sv. Cirkve. Kdekoľvek povstal spor, pospiechal ta dobrovoľne sám, alebo i povolaný, i vyprostredkoval učenosťou a láskavou domluvou svojou skoro vždy pokoj a poriadok.

Keď slavný Beryllus, biskup v Bostre, upadol do bludu antitrinitárskeho a okolití biskupi márne sa namáhali, aby uviedli ho na cestu zjavenej pravdy, povolali r. 244. do Arabie Origenesa, ktorý najprv medzi štyrmi očami, potom v prítomnosti biskupov a konečne vo verejnom rozhovore úplne presvedčil Berylla výmluvnou učenosťou svojou a dojímavou láskavosťou o pravde kresťansko-katolíckeho učenia Božstva Pána Ježiša Krista, a úzko privinul ho do lona sv. matky Cirkve; za čo Beryllus neskôr srdečne jemu ďakoval mnohými listami, ktoré zasielal jemu (Euseb. H. E. VI. 33; sv. Hieronym. in Catal c. 60). Podobne cestoval o niekoľko rokov zase do Arabie na synodu, na ktorej pojednával sa nový blud tak zvaných Hypnopsychitov, ktorí tvrdili, že duša pri smrti tela ľudského spolu usne a iba pri vzkriesení spolu s ním sa prebudí, i druhý blud, dľa ktorého niektorí kacíeri zapierali celkom nesmrteľnosť duše. I pošťastilo sa slavnému učencovi získať i týchto bludárov učeniu sv. Cirkve.

Medzitým pokračoval v Cesarei v prácach svojich bohosloveckých, najmä na sv. Písme a výklade jeho, jakými sú Komentáry (Tomí, *Τόμολ*) a početné Homilie (*Ὁμιλία*, priateľská rozprava, výklad). V Komentároch usiloval sa podať pomer jednotlivých statí zo sv. Pisma, n. pr. z prorokov alebo z evanjeliuma sv. Matúša, v súvislosti k celku, i pridržal sa doslovného smyslu, ačkoľvek vôbec vo výklade a rozbore sv. Pisma rozoznával historický (doslovný), psychický (mravný) a pneumatický (mystický či tajomstvený, analogický a allegorický) smysel. Homilie jeho slúžia za vzor pre praktické výkladné (exegetické) prednášky učenia sv. Cirkve. Keď r. 244. stal sa cisárom Filip Arabský,

o ktorom hovorí Eusebius (H. E. VI, 34, 36), že bol kresťanom, písal Origenes jemu a manželke jeho Marcii Otacilii Severe listy, ktorými utvrďoval ich vo sv. viere. Tieto významné dva listy prechovávaly sa ešte za času sv. Hieronyma (Euseb. H. E. VI., 36). Toho času a síce r. 247. napísal na prosbu priateľa Ambrosia nevyrovnaný obranný spis proti epikurejskému ľubomudrcovi a posmeváčovi Celsovi, ktorý žil za časov cisára Antonina Pia (od r. 138. do r. 161.) a Marka Aurelia (od r. 161. do r. 180.) a bol napadol hanobným spisom svojim »Pravdivá rozprava (*Λόγος ἀληθής*, Sermo verus)« menovaným, kresťanov a posiaľ nikým ešte nebol dôkladne zvrátený a prekonaný. Origenes vyvrátil základne posmešné obviňovanie kresťanstva ôsmimi knihami polemickými proti Celsovi (*Κατὰ Κέλσον*, Contra Celsum), ktoré zachovaly sa na časy naše.

R. 250. začal prenasledovať ukrutný cisár Decius neslýchane kresťanov. I Origenes, ktorý túžil v mladosti svojej po korune mučeníckej, bol účastný v starobe svojej utrpenia pre horlivé vyznávanie sv. viery. V meste Tyruse, kde toho času baviť sa Origenes, bol uväznený a okovami sputnaný. Katovia otočili jemu okolo krku ťažkú železnú obruč, trýznili škripcom nohy jeho, ba natiahli celého na škripec; i hrozili utrýznenému, že spália jeho, keď nebude obetovať modlám. Slavný učiteľ zotrval stále vo vyznávaní sv. viery; ba napísal v žaláre viacej povzbudzujúcich listov tým, ktorí boli mučení pre Krista. Pohanský súdca namáhal sa premôcť neohrozenosť slavného učiteľa a nechcel pozbaviť ho života (Euseb. H. E. VI., 39.); a keď videl, že sa nemá marne, prepustil ho na svobodu. Trýznenie zapríčinilo skorú smrť starcovu, ktorý r. 254. dokončil

pozemskú púť svoju v 69. roku požehnaného a utrpenia plného života. Telo Origenesovo bolo pochované v chráme biskupskom v meste Tyruse, blízko hlavného oltáru. Ešte v stredoveku naznačoval mramorový pomník so slavným nápisom, ktorý boli vystavili jemu vďační obyvatelia, miesto odpočinku slavného muža Božieho; s rumami mesta zmizol i tento pamätník.

Súvekí kresťania vôbec vysoko ctili a zvelebovali veľkého učiteľa Origenesa, ačkoľvek v početných spisoch jeho objavovalo sa nejedno záhadné slovo a tvrdenie. Nezadlho po smrti jeho vytýkalo sa, že dogmatický spis jeho »O základných článkoch viery (*Περὶ ἀρχῶν*, *De Principiis*)« obsahuje niektoré bludné učenie, jako sme to už pripomenuli. Že i Origenes mohol blúdiť v niečom, nemáme sa čo diviť; lebo veď v mladom veku presýtený ľubomudrctvom novoplatonským a vo viere ešte úplne a základne nevycvičený, prichytil sa ku spracovaniu tohoto spisu dogmatického, a všetko, čo poskytovalo jemu vhodného grécke ľubomudrctvo, upotreboval ku prospechu sv. viery, aby získal učených pohanov svätej Cirkvi. A tak, keď napísal pomerne vo veľmi krátkom čase tak neslýchane mnoho spisov, ľahko možno nahliadnuť, že v nich nevyjadril i náležite niečo. A sám tvrdí, že kacieri, nahnevani na neho, narušili spisy jeho. A bráni sa proti možným nápadom i tým, že podáva náhľady svoje iba jako skromnú mienku svoju, a že »iba to má byť považované za pravdu, čo neodchyľuje sa v ničom od ústneho podania cirkevného a apoštolského (*Περὶ ἀρχῶν*, v predmluve)«, a že »iba v jednote Cirkve a najvyššej hlavy jej nachádzajú sa pravda a pravé porozumenie Písma (In Math. tr. 29; In Levit. homil. 4.)«. Ospravedlňoval sa i u pápeža Fabiana (od r. 236. do r. 250.) ohľadom vyznávania

sv. viery a v tom liste, pápežovi písanom, vyjadruje poľutovanie svoje, že v spisoch jeho nachádzajú sa nesprávnosti a nedorozumenia, ktoré uverejnil priateľ jeho diakon Ambrosius bez dovolenia jeho (Euseb. H. E. VI., 36.). A tak Origenes nebol bludárom; lebo tvrdohlave nezastával učenie svoje jako články viery, o ktorých vyslovil domnienky svoje, ani poťažné články viery neboly ešte vtedy náležite vyjadrené a ustálené sv. Cirkvou, a k tomu podroboval sa v každom ohľade učeniu sv. Cirkve. A keď sv. Method, biskup v Olympe a neskôr v Tyruse († r. 311.) a sv. Epifanius vytykali bludy Origenesovi a napádali nesprávne domnienky jeho, jako učenie o večne trvajúcim tvorení Božom a o nekonečnom rade svetov, o večnom predjestvovaní duše ľudskej, o tele jakoby žaláre duše, o konečnom zničení hmoty atď. — nuž s druhej strany zvelebovali ho a vrele zastávali sv. Gregor Thaumaturgus, biskup v Novej Cesarei († r. 265.), sv. Pamfil († r. 309.) a cirkevný dejepisec Eusebius, biskup z Cesarei († r. 340.). Neskôr bránil i sv. Hieronym († r. 420.) Origenesa. Tento posledný píše v liste svojom Paule (Ep. St. Hieron. 39): »Iba nevedomec môže zapierať, že Origenes bol po apoštoloch učiteľom Cirkve. A kto-že z nás vládze čítať toľko, koľko napísal Origenes?« Netajil, že vo spisoch Origenesových nachádzajú sa bludné domnienky; ale privolával rozhorlene tým, ktorí schvaľovali všetky mienky Origenesove (Ep. 65): »Uznajte, že Origenes mylil sa v niektorých veciach a ja zamĺknem! Judáši, ktorí zo závesti slávy jeho vyhadzujú na oči nám niektoré bludy jeho, nech nezabúdajú, že niekedy myla sa i najväčší mužovia. Nenasledujme chyby toho, ktorému nemôžeme sa rovnať ohľadom cností. Ja by

som si prijal, aby som bol osočovaný jako Origenes, a mal znalosť sv. Písma jako on.« R. 540. (alebo 541.) zavrhla synoda v Konstantinopole, ktorú svolal cisár Justinian, bludné domnienky Origenesove.

Origenes bol najplodnejším spisovateľom cirkevným doby svojej. Dľa sv. Epifania († r. 403.) napísal 6000, dľa sv. Hieronyma okolo 2000 spisov. Pisal hlavne dvojakým smerom, exegetickým a dogmatickým a razil oboma nové cesty vedy bohosloveckej; ba písal i asketické (mravopoučné) spisy. K exegetickým (výkladným) spisom jeho náležia Homilie (*Ὁμιλία*) a Komentary (*Τόμοι*) skoro o celom sv. Písme; k nim druží sa objemný spis, obsahujúci viac než 50 závitkov, sbierky sv. Písma, s prekladami jeho, Hexapla (*Τὰ ἑξάπλῃ*) či vydanie sv. Písma v šiestich stĺpcoch, Tetrapla (s 3 stĺpcami), potom Oktapla a Enneapla (s 8 a 9 stĺpcami). Homilie a Komentary, nakoľko možno sa ich dopátrať, boli najznámejšie nasledujúce: O knihe Genesis (prvej Mojžišovej) čiastky gréckeho Komentáru a 16 Homilií, ktoré preložil do latinčiny Rufinus; o knihe Exodus (druhej Mojžišovej) čiastka gréckeho Komentáru a 13 Homilií; o knihe Levitikus (tretej Mojžišovej) 16 Homilií; o knihe Numeri (štvrtej Mojžišovej) 28 Homilií; o knihe Josua 25 Homilií; o knihe Judicum (Súdcov) 9 Homilií; o knihách Regum (kráľovských) 1 grécka a 1 latinská Homilia; o Žalmoch viac vyňatkov z Komentáru a 9 Homilií; o Prísloviach niekoľko čiastok Komentáru; o Speve spevov štyri knihy Komentáru, ktoré preložil do latinčiny Rufin, a 2 Homilie, ktoré preložil sv. Hieronym; o prorokovi Isaiašovi 9 latinských Homilií; o Jeremiašovi 19 pôvodných gréckych Homilií; o Ezechielovi zlomok Komentáru a 14 pre-

ložených Homilií; o Danielovi a Hoseašovi niekoľko nepatrných zlomkov; ďalej z Nového zákona o sv. evanjeliume ap. Matúša z 26 kníh grécky písané čiastky prvých 9 kníh, potom zase od 10. do 17. knihy, a vo vernom latinskom preklade až do konca evanjeliuma sv. Matúša; o sv. Lukášovi 39 preložených a sv. Hieronymom prepracovaných Homilií; o sv. Jánovi kniha 1., 2., 6., 10., 13., 19., 20., 28. a 32.; o liste sv. Pavla, Rimanom napísanom, ostal iba zlomok, ktorý preložil do latinčiny Rufin a stiahol do 10 kníh; o druhých listoch sv. Pavla zachovalo sa iba málo úryvkov, ktoré vydal Kramer pod názvom »Catenae in S. Pauli Ep. ad Corinth., Galatas etc.« K dogmatickým (vieroukovým) spisom Origenesovým náležia: 10 kníh, *Stromata* (*Στρώματα*, Pokrovce), v ktorých srovnával učenie kresťanské s učením ľubomudrcov pohanských; *De resurrectione* (O vzkriesení), dve knihy, z ktorých oboch pozostali iba malé úryvky; *De libero arbitrio* (O svobodnom úmysle), ktorý spis sa ztratil; potom O základoch viery (*Περὶ ἀρχῶν*, *De Principiis*), ktorý spis sa nám zachoval; konečne 8 kníh proti Celsovi (*Κατὰ Κέλσον*, *Contra Celsum*), ktoré tiež zachovaly sa na časy naše. Ku asketickým (mravopoučným) spisom Origenesovým pripočítajú sa rozpravy *Povzbudzovanie k mučeníctvu* (*Ἔς μαρτύριον προτρεπτικός λόγος*) a *O modlitbe* (*Περὶ εὐχῆς*) v dvoch oddeleniach, z ktorých táto rozprava v prvom oddelení poučuje o modlitbe, o potrebe jej a o najlepšom spôsobe jej; v druhom oddelení dosť obsírne vykladá modlitbu Pána. Obe tieto asketické spisy venoval Origenes priateľovi svojemu Ambrosiovi. Mimo týchto spisov Origenesových zachovaly sa i niektoré celé listy jeho a úryvky z nich.

Origenes napísal tiež rozpravy o vlastných menách biblických, o mierach a váhach židovských; žiaľ, že sa toto ztratilo. Spisy Origenesove sú veľkej, trvácnej ceny; lebo nimi napomáhal sa vždy vývin kresťanskej učenosti a položil sa základ vedy bohosloveckej.

Na katechetickej škole v Alexandrii po odchode Origenesovom účinkoval od r. 231. slavný učeník jeho sv. Hieraklas; a keď tento stal sa r. 232. po smrti Demetriovej biskupom v Alexandrii, prevzal správu školy sv. Dionys Alexandrinský. Obidvaja títo mužovia Boží účinkovali na slavnej škole dľa ducha a spôsobu slavného majstra svojeho a priateľa Origenesa. Sv. Dionys narodil sa zo vznešených pohan-ských rodičov v Alexandrii, i bol čítaním listov sv. Pavla obrátený na vieru Kristovu. Biskup Demetrius pokrstil ho. Najprv navštevoval prednášky Origenesove, potom Hieraklasove a konečne stal sa sám správcom školy, ktorú neunavene riadil za šesťnásť rokov, a r. 248. po smrti sv. Hieraklasa nástupcom je na stolici biskup-skej a jako taký zakúsil sa šesťnásť rokov mnoho proti-venstva a utrpenia. Počas prenasledovania kresťanov pod cisárom Deciom (r. 250.) bol uväznený a do me-stečka Taborisis odvedený, kde priatelia osvobodili jeho a on uchýlil sa na púšť Lybickú a ztade riadil listovne biskupstvo svoje, až zase r. 251. nazpät vrátiť sa mohol do Alexandrie. Keď zúrila mor v meste Alexandrii, uľah-čoval obetovave biedu a trápenie nešťastných obyva-teľov, i presvedčoval osobne zúfalých pohanov, jaká sila Božia spočíva v kresťanstve. Medzi tým vznikol bol spor v Ríme o odpadlíkoch od sv. viery medzi pápe-žom Korneliom a Novacianom, ktorý vystúpil tiež i jako vzdoropápež. Dionys Alexandrinský neuznal rozkolníka a bludára; ale karhal ho dôrazne,

i snažil sa všemožne uviesť pokoj a jednotu do sv. Cirkve. Toho času povstal i v Egypte biskup Nepos, ktorý (okolo r. 255.) zastával starý blud Cerintov o tisíc-ročnom kráľovstve Kristovom na zemi a sviedol i pomiatol mnohých spisom svojim »Soznamom« zvaným (*Ἐλεγχος ἀλληγοριοτῶν*). I vystúpil proti nemu Dionysius Alexandrinský slovom i spisom svojim »O zaslúbeniach (De promissionibus adversus Nepotem, *Περὶ ἐπαγγελιῶν*)«, uviedol pokleslých znovu do lona sv. Cirkve a v rozopre o krste kacierov napomínal obe strany k ústupnosti. Vyvrátil nový blud Sabelliov o Trojici Božej a na synode v Alexandrii r. 261. dal do kľiatby cirkevnej Sabellia. Pri tejto príležitosti užíval o Synu Božom výraz »tvor (*Ποίημα*)« a chcel ukázať osobný rozdiel medzi Otcom a Synom, ale žiadnu podriadenosť Syna Božieho k Otcovi; a predsa bol obžalovaný u pápeža sv. Dionysa Rímskeho. Nevinný biskup a metropolita alexandrinský, sv. Dionys, napísal štyri obranné knihy (Apologia ad Dionysium Romanum), v ktorých skvele dokázal pravovernosť svoju a o Synu Božom užíval už slovo »spolupodstatný (*ὁμοούσιος*, consubstantialis)«. Na sklonku života svojeho snažil sa vyvrátiť bludné učenie Pavla Samosatského. Okrem spomenutých spisov vydal ešte spis »O prírode (De natura ad Timotheum filium)« a »Soznam (*Ἐλεγχος*, Elenchus)«. Vo spise »Obrana (Apologia ad Dion. Rom.)« hovorí, že Pán Ježiš Kristus je jednej bytnosti a prirodzenosti s Bohom Otcom; ohlasuje vieru v jedného Boha a vo sv. Trojicu Božiu. Povedľa týchto spisov zúrilo od r. 257. krvavé prenasledovanie kresťanov za cisára Valeriana. Sv. Dionys Alexandrinský odvedený bol na púšť Lybickú, kde sa mu podarilo založiť osadu; prečo zase odvedený bol

nažpät do mestečka blízko Alexandrie. Po smrti Valerianovej r. 260. navrátil sa do sídelného mesta svojho Alexandrie. Toho času zúrila v Egypte i v hlavnom meste Alexandrii hrozný mor, že i najbližší pokrevní opúšťali seba vzájomne; ale horlivý biskup neopúšťal v nešťastí stádo svoje, až požehnaný a svätý žilct svoj dokonal r. 264. Získal si meno Veľkého.

Keď sv. Dionys Alexandrinský stal sa bol r. 248. biskupom, začal riadiť katechetickú školu Pierius, ktorý býva nazvaný i »Malým Origenesom«. Tento horlivý a učený správca katechetickej školy pracoval ďalej na povznesení kresťanskej vedy v duchu Origenesovom. Napísal mnohé cenné spisy, medzi ktoré patrí kniha o prorokovi Osiašovi. Medzi učeníkov jeho náležal sv. Pamfil z Cesarei († r. 309.). Nástupcom jeho stal sa Theognostus, ktorý popri horlivom účinkovaní na katechetickej škole, napísal medzi mnohými spisami sedem kníh, »Hypotyposy« zvaných. Za biskupa Theonasa spravoval školu Achillas, ktorý po mučeníckej smrti sv. Petra stal sa biskupom v Alexandrii (r. 311.).

Katechetické školy v Antiochii a v Edesse, a vynikajúci učítelia ich: Theofil, Serapion, Malchion, Lucian a iní.

Neskoršie než v Alexandrii povstala a povzniesla sa k nemalému rozkvetu katechetická škola v Antiochii, hlavnom to meste Syrie; ku založeniu jej prispeli horliví učení biskupi sv. Theofil a Serapion. Spomienku zasluhuje najmä sv. Theofil. R. 170. napísal »Tri knihy proti pohanovi Autolikovi«,

v ktorých plynnými slovami predostieral s jednej strany nedostatočnosť a vnútornú rozháranosť pohanstva a s druhej strany veľiké zásluhy a dôležitosť kresťanstva, ktoré prinieslo na zem človečenstvu žiaduci pokoj. V tomto významnom spise poučuje horlivý učiteľ cirkevný zvlášte o Bohu a o vlastnosťach Jeho, i používa už toho času meno najsvätejšej Trojice Božej (Lib. I. 2., c. 15.), ktorý článok viery i obšírnejšie rozberá a stanoví (Lib. II. c. 22), ďalej o nesmrteľnosti duše ľudskej a o vzkriesení z mŕtvých, dokazuje pravdivosť kníh Mojžišových, i zakľučuje ho chronologickým soznamom, počnúc od Adama až po časy svoje (do r. 170.). Počítaný býva medzi sv. Otcov cirkevných. Prvým známym učiteľom na tejto škole v treťom storočí bol učený kňaz Malchion, ktorý na miestnom cirkevnom sneme (synode), vydržiavanom r. 269. v Antiochii proti bludárskemu miestnemu biskupovi Pavlovi zo Samosaty, výmluvnou učenosťou svojou a znalosťou sv. náboženstva vydobyl si veľikú slávu.

Na tomto učenom ústave objavovala sa od počiatku založenia jeho zrejmä protiva vo vysvetľovaní a vykladaní sv. Písma v oči katechetickej školy Alexandrinskej; lebo popri pestovaní hebraiskej reči bral sa veľký ohľad pri vysvetľovaní sv. Písma na jednoduchý slavný (mluvnično-logický) smysel a na historické pomery, odvrhovala sa vôbec každá ľubomudrcká sústava, alebo pridžali sa učenci jej nie ľubomudrckej sústavy novoplatonskej, jako škola Alexandrinska, ale Aristotelovej. Týmto smerom účinkovania svojeho vedená prejavovala síce táto katechetická škola praktického ducha pri rozberaní kresťanskej vierouky (dogmatiky), ale úzkoprsým, výlučne mluvnickým triezvym vykladaním svojim sv. Písma zapríčinila, že učenci jej plytko a obmedzene

pochovali a vysvetľovali si pravdy spasiteľného kresťanského učenia.

Na vysoký stupeň rozkvetu pozdvihli túto kresťanskú školu kňazi Dorotheus a sv. Lucian, ktorý posledný vykrvácal r. 311. jako mučeník v Nikomedii. Oba boli v učení svojom prostredníkmi medzi učencami východnými a západnými, medzi stúpenkami ľubomudrckého bádania a vysvetľovania a protivníkmi ich, keď pridržali sa prísno zásad grammaticko-historickej exegesy (výkladu) sv. Písma. Sv. Lucian opravil dla hebraiskej pôvodnej osnovy kníh sv. Písma najstarší grécky preklad jeho, ktorý sa menuje Septuaginta, a takto spracovaný poskytol cirkevným obcam v Malej Asii a v Grécku, ktorý potom býval používaný v cirkvách počnúc od Konstantinopola po Antiochiu.

Či sv. Method, biskup v Olympe a neskôr v Tyruse, i dejepisec Julius Afrikanus, ktorý i v Alexandrii študoval, majú sa pripísať ku stúpencom katechetickej školy v Antiochii, nie je rozhodnuté. Od začiatku štvrtého storočia objavuje sa na tejto škole ešte zrejmejší rozdiel smeru exegetického, než jaký bol pestovaný v Alexandrii. Na katechetickej škole v Antiochii vzdelali sa neskôr výmluvní a klassicky učení cirkevní mužovia: Eusebius, biskup v Emise († r. 360.), prostonárodný spisovateľ sv. Cyrill Jerusalemský († r. 386.), spevec chválospevov (hymny) a iných cirkevných piesní sv. Efrem Syrský († r. 379. v Edesse), Diodor, biskup v Tarsuse († r. 394.), Theodor, biskup v Mopsuescii († r. 428.) a konečne sv. Ján Chrysostomus († r. 407.).

I v meste Edesse v Syrii prekvetala v tejto dobe katechetická škola, v ktorej vykladalo sa a vysvetľovalo

sv. Písmo, a v ktorej pestoval sa podobne, jako v Antiochii, pozitivno-praktický smer pri vysvetľovaní sv. Písma. Tu účinkoval neskôr sv. Efrem Syrský do roku 379.

Katechetická škola v Ríme a západní vynikajúci učenci: sv. Justin, sv. Hippolyt, sv. Irenej, Tertullian a Laktanc.

Keď kresťanskí učenci na Východe usilovali sa vedecky objasňovať kresťanskú nauku dľa ľubomudrckých sústav na školách svojich a vo spisoch svojich, jako sme to prv videli: pestovali na Západe kresťanskí učenci praktický smer v prácach svojich, ktoré pojednávaly o sv. náboženstve; i zavrhovali ľubomudrcké počínanie prvých jako márnivé a kresťanstvu odporné. Takýto triezvy smer pestovali najmä sv. Irenej (Contra haer. II. 28. n. 12.; n. 6.) a Tertullian, ktorý privolával im: »Čo majú Athény a Jerusalems, Akademia a Cirkev spoločného?« A inokedy riekol ostrovtipný Tertullian (De praescript. c. 8.): »Nie je potrebná vám zvedavosť po Ježišovi Kristovi, ani dopytovanie po evanjeliu. Keď veríme, nežiadame si viac veriť.« A zase hovorí (De praecept. c. 14.): »Viera zakladá sa na pravidle a má zákon a spasenie v zachovávaní zákona; avšak cvičenie (spytovanie) zakladá sa na zvedavosti a očakáva jedinú slávu zo snahy vedeckej. Zvedavosť nech ustúpi viere!« Takýmto smerom pestovaná bola kresťanská vierouka a iné bohoslovecké vedy na Západe a najmä v Ríme na vysokej kresťanskej škole, ktorú založil okolo r. 150. sv. Justin.

Na katechetickú školu v Ríme vyučoval sv. Justin, slavný kresťanský ľubomudrc, popri kresťanskom ľubomudrctve i kresťanskej vierouke početných učeníkov.

A keď následkom štvania pohanského ľubomudrca, Cynika Krescensa, bol umučený r. 167. sv. Justin, prevzal správu vysokej školy Tacian, nadaný učeník jeho. Tento učený muž, rodom zo Syrie, bol drier, a síce od r. 163. učiteľom pohanského, grécko-východného ľubomudrctva v Ríme, keď tam sv. Justin spravoval kresťanský ústav svoj vedecký. I Tacian bol uvedený do lona sv. Cirkve podobným spôsobom jako Athenagoras, a to čítaním sv. Písma Starého zákona. I vstúpil do kresťanskej školy a stal sa usilovným učeníkom sv. Justina. Obohatený kresťanskou vedou stal sa potom po smrti mučeníckej slavného kresťanského ľubomudrca a učiteľa nástupcom v učiteľskom úrade jeho (r. 164.), i riadil kresťanskú katechetickú školu v Ríme do r. 172. a to tak slavno, že početní učenici hrnuli sa i z Asie ku prednáškam jeho. Okolo r. 170. napísal výtečný obranný spis (apologiu) kresťanstva (*Λόγος πρὸς Ἑλληνας*, *Oratio ad Graecos*), v ktorom ostro a bezohľadne napádal pohanov a ľubomudrcov ich. Žiaľ, že tento nadaný muž poklesol, poblúdil. Sláva-bažnosť a pýcha učiteľská zapríčinily pád jeho. R. 172. navrátil sa Tacian do Syrie; založil tam, najskôr v Antiochii, novú zvláštnu školu, »pýchou učiteľskou nafúkaný a ochmelený, jako by bol býval niečím väčším než iní,« jako o ňom poznamenáva sv. Irenej. I pridružil sa r. 174. ku bludárskym Gnostikom. Zo školy jeho vyšla sekta Enkratitov, ktorí zvali sa dľa učiteľa a zakladateľa svojeho i Tacianitami.

Od r. 172. riadil katechetickú školu v Ríme Rhodon, za týmto od r. 190. kňaz Kajus či Gajus († r. 220.), ktorý napísal polemický spis proti bludárovi montanitskému Prokulovi. Na tejto škole účinkoval i sv. Hippolyt, kňaz cirkevnej obce rímskej. Sv. Hippolyt

napísal mnoho exegetických (vysvetľujúcich), dogmatických (vieronaukových), polemických (sporných) a chronologických (letopisných, roky vypočítujúcich) kníh. Písal gréckou rečou a bol za času svojeho najväčším spisovateľom cirkevným. Pripočítaný býva ku sv. Otcom cirkevným. Medzi spisami jeho vynikajú knihy, ktoré vypočítali Eusebius, sv. Hieronym, Focius, i ktoré nájdené boli naznačené na mramorovej soche r. 1551. blízko Ríma objavenej. Z exegetických spisov jeho menuje sa Komentár o šiestidňoch (či hexaemeru), ktorý použil sv. Ambrož vo spise svojom podobného mena; ďalej pripomínajú sa výklady na prvú a druhú knihu Mojžišovu, na Žalmy, na Pieseň Šalamonovu, na Kazateľa, na Príslovia a na niektorých prorokov; rozpravy o sv. evanjeliume a Zjavení sv. Jána. Ku dogmatickým a polemickým spisom jeho náleží kniha O Kristovi a Antikristovi, Demonštrácia proti Židom, kniha Proti Pohanom, Malý Labyrint proti kacierom, Odvod všetkých kacierství či Filosofumena v desiatich knihách, v ktorých preberá nielen náhľady všetkého ľubomudrctva obšírne, jasne, bystre a všestrane, ale bojuje i proti 33 kacierom, i proti židovským Essenom, Fariseom a Saduceom; najmä bojoval ostro a víťazne proti kacierovi Noetovi (Contra haer. Noet.), ktorý zapieral učenie o najsv. Trojici. Tento posledný spis jeho vydaný je iba za časov našich a síce r. 1851. v Oxforde z rukopisu parížského, z ktorého čerpá sa mnoho svetla na dejiny sv. Cirkve a na bludné učenie odštiepencov; r. 1859. vyšiel spis tento v Gotingách s kriticky správnejšou osnovou s latinským prekladom a s poznámkami. Pripomenúť treba, že sv. Hippolyt bol vyvolený horlivcami za času pápeža Kallista I.

(od r. 219. do r. 223.) za protipápeža a takým spôsobom zapríčinil rozkol vo sv. Cirkvi, ktorý trval i za panovania pápeža sv. Urbana (od r. 223. do r. 230.); ale pod pápežom sv. Poncianom (od r. 230. do r. 235.) smieril sa horlivý a pravoverný Hippolyt so sv. Cirkvou, jednota bola obnovená a poblúdenie svoje i spor smyl krvou svojou; lebo vypovedaný s pápežom svätým Poncianom na Sardiniu, zomrel tam r. 235. smrťou mučeníckou.

Jako na týchto dvoch posledných slavných učiteľov katechetickej školy v Ríme, Kaja a sv. Hyppolyta, podobne pôsobil spisami svojimi najslavnejší tejto doby západný učenec a sv. Otec cirkevný Irenej, kňaz a od r. 178. do r. 202 biskup v meste Lyone v Gallii, ktorý bol hlavným pestovateľom praktického smeru v ponímaní kresťanstva, i na učencov a spisovateľov cirkevných v Severnej Afrike a síce na Tertulliana a sv. Cypriana, jako i na klassicky vzdelaného Laktanca, ktorý býval najprv v Nikomedii, potom v Konstantinopole a zomrel (r. 325.) najskôr v Trevíre v Gallii.

Kvintus Septimius Florens Tertullian narodil sa r. 160. v meste africkom Karthagu jako syn pohanského dôstojníka vojanského (stotníka, centurio), i bol vzdelávaný v pohanských vedách, najmä v rečníctve a právnicktve. Kresťanstvo, jako hovoril sám (Apolog. c. 18.), zdalo sa mu byť smiešnym bláznovstvom. Jako rečník a právnik stal sa slavným v rodnom meste svojom, kde žil rozpustile jako všetci pohania až do 30. roku veku svojeho. Neohrozená stálosť a vytrvalosť sv. mučeníkov pri hroznej a boľastnej smrti, i moc, ktorú videl vykonávať skrze kresťanov pri vyhánaní démonov (zlých duchov) z posadlých, naplnily ho obdivom; začal čítavať

sv. Písmo, odriekol sa driernejšieho spustlého života svojého a stal sa horlivým kresťanom. R. 196. bol posvätený za kňaza, i venoval skvelé poklady veľkého ducha svojého a zriedkavé vedomosti svoje spisovaniu premnohých dôkladných spisov, a tak výlučne sv. Cirkvi. Písal latinsky. Ačkoľvek sloh jeho bol ťažký, tmavý, tvrdý, trpký a kúsavý, predsa prispel mnoho k ustáleniu presných výrazov, potrebných k vyjadreniu jednotlivých kresťanských zásadných právd (dogmov); prvý z latinských spisovateľov cirkevných používal slová »podstata (substantia)«, »Trojica (Trinitas)«, »dostúčinenie (satisfactio)« atď. Početné spisy jeho pojednávajú o mnohých článkoch viery a zasahujú skoro do všetkých oborov kresťanského náboženstva. Pohanské ľubomudrctvo nenávidel. Prvá kniha jeho bola »Apologia kresťanstva«; tento obranný spis uverejnil a doručil r. 198. správcom ríše rímskej a cisárovi Septimovi Severovi. Druhý dôkladný spis uverejnil pod menom »O predpisoch (De praescriptionibus)«, v ktorom poznamenáva: aby kresťania nepohoršovali sa, keď povstávajú kacierstvá (haeresy); že kacierstvá sú veľkým zlým a že povstávajú z ľubomudrctva; aby dobre smýšľajúci kresťania nehľadali ničoho u kacierov; že v oči kacierom nemá sa bojovať dôvodami zo sv. Písma vzatými, ponevác podržujú časť z neho a zase zavrhujú druhú časť; pripomína: ktorá je pravá a nepravá vierouka; kde je obcovanie s katolíckou Cirkvou; že v diele spasenia má sa spravovať kresťan dľa katolíckej Cirkve, najmä dľa rímskej. On hovorí: »Kacieri majú porušenú mravouku a neporiadne služby Božie.« Ďalej napísal polemické spisy: »Proti Židom«; »Proti Marcionovi«, bludárskemu to Gnostikovi; »Proti Hermogenesovi«, bludárskemu Gnostikovi; »Proti

Praxeasovi«, bludárskemu Antitrinitarovi; potom dve knihy »Ku manželke« svojej; »Napomenutie ku čistote«; »O modlitbe«; »O modloslužbe«; »Mučenikom«; dve knihy »Proti pohanom« (okolo r.198.); »O svedoctve duše«; knihu »Pre Skapulu«, miesto-
držiteľa v Afrike; »O Tele Kristovom«; »O vzkriesení z mrtvých tela ľudského«; »Skorpiakum (Scorpiacum)«; »O Palliume«; »O ozdobe ženskej«; »O potrebe nosenia závoju u panien«; »O krste«; »O pokáaní«; »O trpezlivosti«; »O divadlách« a »O korune«. Všetky tieto spisy sú výtečné a preplnené skvelými dôvodami pre pravdu učenia sv. Cirkve. A predsa tento výborný muž pri všetkých dobrých a skvelých vlastnostiach svojich mal i ľudské slabosti. Od prirodzenosti bol povahy záдумčivej, svojhlavej, prísnej a pyšnej. Tejto prirodzenej povahe jeho treba pripísať, že prešiel okolo roku 205. k sekte výstredne prísnych Montanistov. Sv. Hieronym (De vir. illustr. c. 53.) a iní sv. Otcovia domnievajú sa, že opustil lono sv. Cirkve z pýchy a žiarlivosti, i že bol obrazený. Sv. Hieronym hovorí o ňom jako o spisovateľovi: »Bol bohatý na myšlienky; ale výraz jeho je ťažký. Nikto nie je tak učeným a ostrovtipným, než on, a apologe-
tika jeho zahrňuje v sebe všetku svetskú učenosť.« I po vystúpení svojom z lona sv. Cirkve napísal Tertullian mnoho spisov. On napísal vtedy rozpravy: »O duši (De anima)«, »O jedinom manželstve (De monogamia)«, »O pôste (De jejunio)«, »O cudnosti (De castitate)«, »O úteku (De fuga)«, a iné. Sv. Hieronym vyslovil sa o ňom ohľadom týchto spisov, ktoré spracoval jako Montanista: »Obdivujeme ducha; ale odsudzujeme blud«. Vzdor poblúdeniu jeho považovali ho neskorší spisovatelia africkí za vzor a za učiteľa, nevy-

nímajúc ani sv. Cypriana. A predsa ohľadom spisov jeho treba robiť rozdiel, či napísal ich pred odpadnutím od sv. Cirkve, či po ňom. Nedá sa dokázať, či navrátil sa do lona sv. Cirkve pred smrťou svojou; sv. Augustin je tej mienky, že zomrel v lone sv. Cirkve. Smrť jeho udávajú niektorí r. 240., iní r. 220.

Praktického smeru Tertullianovho vôbec ohľadom ponímania kresťanského učenia pridržal sa i sv. Cyprian († r. 258.), ktorý pripočítaný býva ku sv. Otcom cirkevným a ktorý vyznačuje sa vo výtečných spisoch svojich plynňou, srdečnou, jadrnou a jasnou výmluvnosťou. O spisoch jeho čítali sme hore vyššie. K týmto západným učencom náleží i Lucius Firmianus Laktanc, ktorý pre nádhernú latinčinu svoju nazývaný býva kresťanským Cicerom. Narodil sa r. 250. z pohanských rodičov v meste Firmiуме (Fermo) v Italii a vychovávaný bol vo všetkých pohanských vedách. Spis jeho »Symposion« (ktorý obsahoval 100 pohádok pre obveselenie pri stole) zvaný, ocenil veľmi cisár Dioklecian i vymenoval Laktanca za učiteľa rečníctva na vysokú pohanskú školu v meste Nikomedii v krajine Bithynii, kde cisár residoval. Počas prenasledovania kresťanov pod Dioklecianom stal sa Laktanc kresťanom. Ku tomu spasiteľnému kroku priviedly ho nespravodlivé nádavky a osočovania, ktorými obsypávali pohanskí učenci, a najmä ľubomudrc Porfyrius a miestodržiteľ Bithynie Hierokles, nevinných kresťanov a proti nim štváli cisárov Diokleciana a Galeria. Laktanc rozpráva sám o tom takto: »Za času prebývania mojeho v Bithynii a učiteľstva rečníctva, vtedy, keď bol srútený chrám Boží (r. 303.), vysmievali dvaja mužovia opovrhovanú a odhadzovanú pravdu s najburičskejšou svevoľou. Jedon z nich vydával sa za

učiteľa ľubomudrctva; ale tento majster zdržanlivosti bol preplnený lakomstvom a smyseľnými náruživosťami; usiloval sa zahaľovať nemravné zločiny svoje plášťom ľubomudrckým, i tým, čo sa zvlášte celkom hodí k tomu, bohatstvom. Vyzískal si priazeň úradov a vytisol susedov svojich z vlastných majetkov ich. Tento muž, ktorý ľubomudrctvom svojim stal sa vlastným žalobníkom svojim, písal práve vtedy, keď začínalo sa najukrutnejšie mučenie kresťanov, tri knihy proti kresťanskému náboženstvu, aby, jako sa domnieval, pomocou prispel poblúdencom a pozbavil ich zaťatosti, v ktorej toľkí podstupovali najväčšie muky za svätú vieru. Oj, ten úlisný, koriaci sa časoduchu, ľubomudrc! . . . Druhý, ktorý ešte zúrivejšie písal proti kresťanskému náboženstvu, prináležal ku stavu súdcovskému a bol hlavným pôvodcom prenasledovania. Napísal knihu, ktorou usiloval sa dokázať, že kresťanstvo je preplnené protimluvami a preto je náboženstvom iba pre nevzdelancov (Institut. V., 2. 3.).* Poctivý Laktanc popúdený takými nápadami, na nevinných kresťanov nespravodlive robenými, a osvietený spisami Arnobia, ktoré uverejnil r. 300. v siedmich knihách pod záhlavím »Proti modlárstvu a modloslužobníkom«, stal sa kresťanom a prichytil sa i sám k obrane poznanej kresťanskej pravdy, i napísal mnoho dôkladných spisov. Najstaršie dielo jeho je »O ustanovizňach Božích (Institutiones divinae)«, ktoré začal písať okolo r. 303. a ktoré potom neskôr venoval cisárovi Konstantinovi, keď ho povolal r. 312. na dvor svoj do Trevíru v Gallii, aby vychovával syna jeho Krispina. Tento spis je skvelou obranou náboženstva kresťanského a skladá sa zo siedmich kníh. Prvá kniha »O nepravom náboženstve (De falsa religione)* dokazuje v oči pohanom, že je iba jeden pravý Boh; druhá »O pôvodu bludu

(De orrigine erroris)« poukazuje na pramene, z ktorých vytekaly mnohobožstvo a iné neresti a neprávosti; tretia »O nepravnej múdrosti (De falsa sapientia)« objavuje chatrnosť a nedostatočnosť múdrosti pohanskej; štvrtá »O pravej múdrosti (De vera sapientia)« predostiera, jako iba v spojení s vierou kresťanskou je platné mudrctvo, a že toto spojenie uskutočnilo vtelené Slovo Božie (*Λόγος*, Verbum); v piatej knihe prechádza na pôdu praktickú a pojednáva »O spravедlivosti (De justitia)« ; v šiestej rozpráva »O pocte Božej (De vero cultu)« a siedma poukazuje na odmenu tých, ktorí žijú po kresťansky: na nesmrteľnosť, na večnú blaženosť (De vita beata). Zhotovil i Výťah z tohoto objemného spisu (Epitome). Menšie spisy jeho, ktoré spísal zväčša v Trevíre, sú tieto: »O slove Božom (De verbo Dei)« ; »O hneve Božom (De ira Dei)«, kde usiluje sa spojiť a v súmer uviesť oboje poňatia dobroty a spravедlivosti Božej; »O práci Božej (De opificio Dei)«, v ktorom brojí proti Epikurejským a zastáva riadenie a prozreteľnosť Božiu. Veľmi dôležitý spis je »O smrti prenasledovníkov (De mortibus persecutorum)«, v ktorom vystavuje smutný koniec prenasledovníkov sv. Cirkve jako dôvod pravdy kresťanskej, keď opisuje ohavnú smrť cisárov Nerona, Domiciana, Decia, Valeriana, Aureliana, Diokleciana, Maximiana Herkulia, Galeria, Maxencia a Maximina Daju, i dokladá, že na nich vyplnilo sa slovo druhého Žalmu: »Jako hrnce roztrepáš ich.« I s druhej strany opisuje vzorného bohatierskeho ducha, jakým ozbrojení boli kresťania pri stálom a vytrvalom hájení a vyznávaní katolíckej pravdy a potom jako buď zomierali jako mučeníci, buď vytrpeli hrozné muky a prežili, jako Donat, ktorému venoval tento spis svoj, i dožili víťazstvo svätej Cirkve. Niektoré spisy

Ľaktančove sa ztratili. V skvelomí postavení svojom na dvore cisárskom žil slavný učenec skrovne a zomrel chudobný, jakým bol vždy, najskôr v Trevíre v paláci cisárskom r. 325.

Praktická triezvosť v spracovaní kresťanskej nauky, ktorú pestovali títo západní učenci, pôsobila dobre i na špekulatívny smer východných spisovateľov cirkevných a prekazila splynutie ľubomudretva s bohoslovím; ale časom prejímali i západní bohoslovci mnoho dobrého z protivného smeru: a tak doplňovali sa vzájomne oba smery, i položený bol skvelý základ k jednote vývinu ustálenia kresťanskej vedy, historicky sdelenej pravdy

III.

Sriadenie sv. Cirkve.

Cirkevné stavy.

Zakladateľ Božský sv. Cirkve, Pán Ježiš Kristus, sám položil základ ku určitému sriadeniu dľa požiadavky večného trvania kráľovstva Božieho na zemi (Mat. 28, 20) a toto sriadenie malo sa vždy viac s času na čas vyvíňať. A to dialo sa i skutočne.

Čím viac množil sa počet údov sv. Cirkve, čím väčšie a častejšie nápadý byly robené so strany bludovercov a rozkolníkov na jednotu sv. Cirkve, nútená bola ona sriaďovať sa všestranne jako dokonalá spoločnosť, jako jednotné telo premnohých údov. Už za časov apoštolských badáme jasne toto sriadenie vo sv. Cirkvi

vyvinuté: objavuje sa stav kňazský, ktorý výlučne venoval sa službe cirkevnej a údovia jeho menovaní boli »vyvolenými, oddelenými (*Κληρους*, clerici)«, i rozoznávali sa jako takí, ktorí majú »podiel, dedictvo« v apoštoláte, podstatne od veriaceho ľudu (*Λαός*, laici, ľud). Pravda je, že všetci kresťania boli povolanými Svätými, pokolením kňazským a kráľovským (I. Peter 2, 5. 9; Zjavenie sv. Jána 5, 10; 20, 6), čo rečené bolo už i v Starom zákone o národe Israelskom (Exod. 19, 6); ale jako v Starom zákone bolo zvláštne kňazstvo leviticke, podobne i vo sv. Cirkvi, ktorá v sriadení svojom oprela sa na Starý zákon, objavuje sa dvojaké kňazstvo, a síce popri vnútornom všeobecnom kňazstve pokrsten-cov i zvláštne kňazstvo posvätcov. Dôkaz máme na kresťanoch afrických, vyhnaných z vlasti a odsúdených ku krvopotnej práci v baňach, ktorí sťažovali sa, že nemajú kňazov v krutom vyhnanstve svojom, ktorí by menom ich prinášali najsvätejšiu nekrvavú Obetu. Sv. Cyprian († r. 258.) potešil ich, že možno obetovať i bez kňazov, prinášať aspoň vnútornú obetu, a to obetu srdc svojich, obetu spravodlivosti a zvelebovania. A tak, jako vo sv. Cirkvi objavuje sa dvojaká obeta, tak v nej nachádza sa i dvojaké kňazstvo. Vnútornej obeti, obeti to modlitby a poďakovania, zodpovedá vnútorné všeobecné kňazstvo pokrsten-cov; zovnútornej eucharistickej, či najsvätejšej nekrvavej Obeti zodpovedá zvláštne kňazstvo tých vyvolených, oddelených z množstva veriacich, ktorí k tomu povolání a oddelení bývali a bývajú vkladáním rúk apoštolských alebo biskupských, to jest zvláštnym posvätením. A jako v Starom zákone sústrednená bola v kňazstve trojaká moc, a síce prechovávanie a vykladanie viero- a mravouky, služba obety a správa či riadenie: podobne sveril

Pán Ježiš Kristus kňazstvu Nového zákona túto troj násobnú vládu so zvláštnou mocou a s rozmnoženým a rozšíreným pôsobením.

I objavuje sa už koncom časov apoštolských a začiatkom druhého storočia viaceré poradie hodnosti a dôstojnosti kňazskej, a síce: najvyšší pastier, biskupi, kňazi a diakoni; neskôr i diakonisky, poddiakoni, ktorých pripomína svätý Cyprian († r. 258.), akolyti, exorcisti, lektori a ostiarii. Ostatní údovia sv. Cirkve, ačkoľvek tých časov požívali zvláštne dary a milosti Božie (charismy), nemali zvláštnu moc kňazskú, i menovali sa veriacim ľudom (laici, λαός, ľud). A biskup rímsky, jako najvyššia hlava sv. Cirkve, biskupi, jemu podriadení, kňazstvo ich vyššieho a nižšieho poradia s veriacim ľudom obcovali vzájomne v najužšom a najútulejšom spojení, asi tak, jako rodičia v rodine s deťmi svojimi.

Najvyšší pastier.

Každej spoločnosti treba mať pevné spojenie v jednote, treba mať stred svoj jednoty, keď chce sa zachovať a nemá sa rozpadnúť v krátkom čase. A tak i sv. Cirkev, ktorá tvorí spoločnosť či obec všetkých veriacich kresťanov na zemi, mala sotrvávať v sriadenej jednote pokoja a lásky, mala sa sriadiť jako spoločnosť, jakoby jedno telo a jeden duch (Efes. 4, 3, 4) pod správou jednotnej vidomej hlavy. O to postaral sa premúdre a láskave sám Spasiteľ Božský.

Pokým Pán Ježiš Kristus obcoval na zemi, bol sám jako Zakladateľ sv. Cirkve najvyššou vidomou hlavou jej, najvyšším Pastierom (Mat. 23, 8; Ján 13, 13—16) všetkých veriacich duší; ale už za živobytia

Svojeho ustanovil nástupcu Svojeho v osobe sv. apoštola Šimona, ktorého pomenoval Skalou (Kefas, Peter) a tak učinil základným kameňom živej, večne trvať majúcej budovy, Cirkve Svojej (Ján 1, 42; Mat. 16, 19; Ján 21, 15—17; Luk. 22, 32) a ostatných sv. apoštolov stĺpami jej (Ján 15, 15). Túto najvyššiu dôstojnosť hlavy sv. Cirkve, najvyššieho vidomého pastiera veriacich duší na zemi, v osobe sv. apoštola Petra uznávali všetci ostatní svätí apoštolovia (Skut. apoštolské 1, 1, 15; 2; 3; 4; 19, 32; 10; 15; Galat. 1). I nástupci sv. apoštola Petra na stolicí biskupskej v Ríme boli uznávaní vždy od ostatných biskupov kresťanského sveta; plnomocných a právoplatných nástupcov svätých apoštolov, jako i od všetkých kňazov a veriacich kresťanov za najvyšších pastierov a správcov vo sv. Cirkvi, a to ešte i v tých časoch, keď svätý apoštol Ján žil v Efese do roku 101. Prozreteľnosť Božia dopustila to a riadila, že sv. apoštol Šimon Peter, ktorého vyvýšil Spasiteľ Boží nad ostatných svätých apoštolov a opatril najvyššou mocou vo sv. Cirkvi, jako biskup úradoval a riadil celú sv. Cirkev od r. 42. do r. 67. po Kristu Pánu v hlavnom meste najmohutnejšieho pohanského štátu, v staroslavnom Ríme, ktorý panoval nad celým skoro známym svetom a pod berlu svoju panovnícku spojil skoro všetky národy; i bol teda Rím najvhodnejším mestom a streiskom, z ktorého mohla byť spravovaná a riadená celá sv. Cirkev, rozšírená po celom rozsiahlom svete. Preto riekol sv. Optat z Milevy (okolo r. 368.) bludárovi Donatovi: »Nemôžeš tajiť, že znáš, jako v meste Ríme Petrovi prvému daná je stolica biskupská, v ktorej má zasedať Peter, hlava všetkých apoštolov, v ktorej jedinej stolicí má sa prechovávať jednota.« Pravda, že v prvých storočiach, v ktorých biskupi

rimskí vo správe cirkevnej obce svojej, jako i celej sv. Cirkve, nútení boli zápasíť s premnohými ťažkosťami a so sverepým krvavým odporom, neboly ešte dokonale vyvinuté všetky poťahy a výsady, ktoré vyplývajú z pojmu (myšlienky, idee) prvenstva (primátu) biskupov rímskych; ale ony vystupovaly na povrch behom času vždy vypuklejšie a jasnejšie. Idea prvenstva stolice biskupskej v Ríme prejavovala sa vždy. Sv. Cirkev nachádzala vždy stredisko jednoty svojej v prvenstve biskupa rímskeho, pevné a neodolateľné spojivo, vodiacu hviezdu, ktorá skvelými lúčami svojimi zasahovala do celého sveta kresťanského.

To dosvedčujú sv. Otcovia apoštolskí a cirkevní, i druhí spisovatelia sv. Cirkve. Tak menuje už sv. Ignác († r. 107.), biskup v Antiochii, učeník sv. Petra a Jána, v liste svojom, ktorý písal kresťanom v Ríme, stolicu biskupskú rímskú »predsedníčkou shromaždenia lásky (*προκαθήμενη τῆς ἀγάπης*)«, to jest celého kresťanstva, celej sv. Cirkve. Sv. Irenej († r. 202.), biskup v Lyone v Gallii, učeník sv. Polykarpa, učeníka sv. apoštola Jána, zveľbuje v spisoch svojich proti bludárom Gnostikom stolicu biskupskú v Ríme jako najväčšiu a najstaršiu, i známu všetkým veriacim, založenú blahoslavenými apoštolami Petrom a Pavlom, i naznačuje ústne podanie jej apoštolské a zvestovanú vieru prostredníctvom postupných biskupov až na najnovšie časy jako dostatočné ku zahanbeniu a umlčaniu bludovercov. »Lebo«, hovorí sv. Otec, »pre silnejšie prvenstvo tejto Cirkve (t. j. pre mocnejšiu a vyššiu prednosť jej) majú sa k nej obracať všetky cirkevné obce, to jest všetci veriaci, ktorí sú na každom mieste.« A sv. Cyprian († r. 258.), biskup v meste africkom Karthagu, hovorí vo spise svojom o jednote

sv. Cirkve proti bludárovi Novacianovi, ktorý domáhal sa zasadnúť popri pápežovi, sv. Korneliovi na stolicu biskupskú v Ríme: »Len jeden je Boh a jeden Ježiš Kristus, len jedna je sv. stolica, ktorá pôvodne bola založená na sv. Petrovi, jako to nariadil Pán náš. Cirkev Ježiša Krista je podstatne jedna, i nemôže byť delená; Ježiš Kristus hovorí nám, že je iba jeden ovčinec. Aby túto jednotu učinil vidomou, založil Pán Cirkev Svoju na jednom, na Petrovi, ktorému oddal moc kľúčov. Tento apoštol je pôvodom a streiskom celej Cirkve; prednosť svoju preniesol na cirkevnú obec rímskú, preto je stolica biskupská jej stolicou Petrovou, Cirkev rímska prvou a najdôstojnejšou, s biskupami jej nútení sú byť spojení všetci biskupi.« A ďalej hovorí sv. Cyprian proti Novacianom: »Jako všetky lúče vychádzajú z jedného slnca a všetky haluze jedného stromu z jedného koreňa, podobne spojené sú všetky obce, roztrúsené po svete, v jednej Cirkvi. Jako lúč je iba v slnci, haluz iba na strome, podobne je pravý kresťan iba v obcovaní Cirkve; kto nežije v tejto, ten je cudzincom, je svetárom, nemá žiadneho podieľu na obci Kristovej; lebo veď nemá Boha za Otca, kto nemá Cirkev za matku; áno, ani smrť mučenícka podobného odštiepenca (odpadlíka) nemá žiadnej ceny.« A v liste svojom píše sv. Cyprian pápežovi sv. Korneliovi o rozkolníkoch Fortunatovi a Felicissimovi: »Opovažujú sa plaviť ku stolici Petrovej a ku hlavnej Cirkvi, z ktorej povstala jednota kňazská — nerozvážili si, že sú to tí Rimania, ktorých viera chválená bola a zvelebovaná apoštolami; lebo nevernosť nemá žiadneho prístupu k nim.« Tak učil sv. Cyprian o prvenstve či primáte stolice rímskej a podobne i konal. On vyzval pápeža sv. Štefana I. (od r. 253. do r. 257.),

aby sosadil s úradu Marciana, biskupa v meste gallickom Arlese, straníka Novacianovho, i aby vymenoval za biskupa iného na miesto jeho. Tomuto pápežovi poslal i uzavretie synody africkej, vznešené ňou proti osoblivosti, nadutosti a opovážlivosti Felicissima, jako i o tých poblúdencoch, ktorí odpadli od sv. viery v krvavom prenasledovaní, ku prehliadnutiu a odobreniu. Podobne smýšľali i neskorší učitelia a spisovatelia cirkevní o primáte stolice rímskej. Sv. Pacianus píše: »Pán mluvil Petrovi; jednomu preto, aby z jedného založil jednotu.« A sv. Ambrož († r. 397.), biskup v Milane, hovorí: »Ten je Peter, ktorému riekol Kristus: Ty si Skala a na tejto skale založím Cirkev Svoju a brány pekelné nepremôžu ju. Teda, kde je Peter, tam je i Cirkev.«

Áno, i sami vtedajší kacieri a rozkolníci uznávali poprednú dôstojnosť a najvyššiu moc stolice rímskej vo sv. Cirkvi, jako Valentin, Cerdo, Marcion, Fortunatus a iní; i domáhali sa získať pápeža, ktorý toho času spravoval sv. Cirkev; lebo boli presvedčení, že iba tá viera, ktorú uzná biskup či pápež rímský za pravdivú, bude uznaná za katolícku celou sv. Cirkvou. Ba i sami pohania ctili toto pravidlo a uznávali najvyššiu dôstojnosť stolice pápežskej v Ríme. Cirkevný dejepisec Eusebius (H. E. I. 7. c. 30.) hovorí, že cisár Aurelian r. 272. za dobré uznal sosadenie bludárskeho biskupa Pavla zo Samosaty, i vyslovil sa, že iba ten má byť biskupom v meste Antiochii, ktorého uznajú za hodného biskupi italskí, zvlášte biskup rímský. A v krvavých prenasledovaniach kresťanov snažili sa ukrutní cisári povraždiť pápežov, aby pozbavili sv. Cirkev najvyššej hlavy a tým ľahšie zničili ju.

Pápeži rímskí.

Ačkoľvek dejiny zaznamenaly málo a zachovaly nám o pôsobení biskupov rímskych vo sv. Cirkvi z doby krvavých tristoročí, nuž predsa dostačuje i to málo, aby sme poznali vyvýšené postavenie a vplyv, ktorý oni prejavovali jako svrchovaní riaditelia celej sv. Cirkve.

Prvenstvo (primát) biskupov či pápežov rímskych vo sv. Cirkvi objavuje sa už u sv. Kleta či Anakleta, ktorý po sv. Linovi (od r. 67. do r. 78.), prvom nástupcovi sv. Petra, riadil od r. 78. do r. 90. jako pápež sv. Cirkve. On vysvätil ku boku svojemu 25 kňazov; lebo veriaci v Ríme veľmi sa boli rozmnožili za úradovania jeho. Dľa ústneho podania (tradície) užíval sv. Kletus v listoch svojich, ktoré jako hlava sv. Cirkve písaval rozličným cirkevným obcam, tieto začiatkové slová: »Spasenie a požehnanie apoštolské.« Nástupca jeho, sv. Klemen's, ktorý zasedal požehnané na stoliči rímskej od r. 90. do r. 100., napísal prekrásny list pastiersky a poslal ho Korinťanom, v ktorom zrači sa sily a dôstojnosti apoštolskej plný duch, starosť o spasenie duševné veriacich, medzi ktorými boli r. 96. povstaly roztržky a rozkol. V tomto liste pastierskom, ktorý za dlhé časy potom býval čítavaný v premnohých cirkevných obcach po celom kresťanskom svete, vychvaľuje drevnejšie mravy horlivých veriacich kresťanov v meste gréckom Korinte, vyslovuje trpké poľutovanie svoje pastierske nad terajšími neporiadkami v cirkevnej obci ich, karhá otcovsky niektorých sebeckých veriacich, zapríčinivších rôznice, vyzdvihuje pokračovanie starozákonného kráľovstva Božieho na zemi, ktoré sa objavuje vo sv. Cirkvi Kristovej, i ustálený poriadok jej, ktorý on jako učeník sv. apoštolov Petra a Pavla,

s ktorými dôverne obcoval a úzko spojený bol, prevzal od nich samých sdelený a zdedený. Sv. Klemens písal tento významný list pastiersky, jako najvyššia hlava sv. Cirkve, vyzvaný k tomu veriacimi v Korinte. Toho času žil ešte sv. apoštol Ján v meste Efese a Korint nepatril pod právomocnosť biskupa rímskeho, jako takého; veriaci v Korinte mohli sa obrátiť s prosbou svojou ku sv. apoštolovi Jánovi, aby utišil roztržky ich; ale oni obrátili sa ku pápežovi rímskému, o ktorom boli presvedčení, že jako námestník Kristov a plnomocný nástupca sv. Petra má právo spravovať celú sv. Cirkev, a tak i oni náležia pod právomocnosť jeho, jako hlavy sv. Cirkve. A tým činom uznávali kresťania korintskí prvenstvo apoštolskej stolice v Ríme, pápeža, jako najvyššieho pastiera sv. Cirkve. Tento horlivý nástupca sv. Petra naložil, aby siedmi pisári značili život a smrť sv. mučeníkov. A tak, hľa, už vypuklejšie a jasnejšie prejavuje sa idea prvenstva (primátu) vo sv. Cirkvi u tohoto, mnohými legendami zvelebovaného pápeža a veľkého mučeníka, ktorého ukrutný cisár Trajan, jako hlavu kresťanov, r. 100. z Ríma do Chersonu (na Krím) vyhnal s mnohými veriacimi, kde nútení boli ťažko pracovať v kameňolomoch, i kde svätý muž umučený s kotvou, o krk uviazanou, do mora bol hodený a utopený.

Za sv. Klemensom riadil stolicu sv. Petra sv. Evaristus od r. 100. po r. 109. Podelil Rím na okresy, ktoré sveril jednotlivým kňazom; tieto okresy či fary menoval »titulami«, a kňazov ich »titulnými«; neskôr vyvinuli sa z tejto ustanovizne kňazi kardináli, či kardináli. Nariadil, aby každý chrám, v ktorom maly sa odbavovať služby Božie, posvätené byly spôsobom, nim samým predpísaným. Určil, že stav

manželský uzavierať sa má verejne dľa ústneho podania apoštolského a že iba kňaz má posvätiť ho. Preto píše: »Nevesta nech sa vypýta, pripovedanie nech odobria rodičia a pokrevní, a časom nech sa prevedie sobáš v prítomnosti kňaza.« Po sobáši mali novomanželia za dva-tri dni zotrvať na modlitbách.

Za ním nasledoval sv. Alexander I., ktorý od r. 109. do r. 119. spravoval sv. Cirkev. Za pápeža vyvolený bol v tridsiatom roku veku svojeho; i bol dľa veku mladíkom, dľa cností starcom, jako dejiny zvelebujú jeho. Horlivosťou svojou obrátil a pokrstil mnohých veľmožov rímskych, medzi inými najmä tribuna Kvirina a dcéru jeho Balbinu, miestodržiteľa (prefekta) rímskeho Hermesa a celú rodinu jeho. Jemu pripisuje sa nariadenie, aby pri sv. Omši užívalo sa víno s vodou pomiešané; aby v chrámoch nachádzala sa posvätená a posolená voda, ktorou majú kropiť veriaci príbytky svoje. Za panovania cisára Hadriana podstúpil r. 119. smrť mučenícku.

Nástupca jeho sv. Xystus či Sixtus I. úradoval od r. 119. do r. 127., i ztrávil najväčší čas v podzemných hrobitovoch (katakombách), kde slúževal sv. Omšu, udeľoval sväté sviatosti a ohlasoval slovo Božie; lebo zúriví pohania siahali na život jeho. Nariadil, aby posvätení mužovia, a nie ženské, čistili posvätné nádoby chrámove, opatrovali a pri službách Božích podávali kňazovi, i aby sa pri sv. Omši prespevoval chválospev »Svätý, Svätý, Svätý«. I on podstúpil za panovania cisára Hadriana r. 127. smrť mučenícku.

Sv. Telesforus, ktorý od r. 127. do r. 138. riadil sv. Cirkev, obnovil štyridsaťdenný pôst, ktorý býval zachovávaný už za časov apoštolských, ale zanedbával sa počas krvavých prenasledovaní. Nariadil, aby pri sv.

Omši prespevoval sa chválospev »Gloria« (»Sláva«), i aby na slavnosť narodenia Pána Ježiša Krista slúžila sa sv. Omša o polnoci. I on vykrvácal za panovania ukrutného Hadriana r. 138. a slavnú mučenícku smrť jeho zvelebujе sv. Irenej.

Nástupcom jeho stal sa sv. Hyginus, ktorý riadil od r. 138. do r. 142. sv. Cirkev. Tento vysokoučený muž Boží bol synom pohanského ľubomudrca a pochádzal z Athén. Napísal spis o najsvätejšej Trojici Božej, venovaný všetkým veriacim a list o vtelení Pána Ježiša Krista, ktorý poslal gréckym rodákom svojim do Athén. Zo sv. Cirkve vyobcoval bludára, gnostika syrského Cerda, ktorý zapieral vtelenie Syna Božieho, Pána Ježiša Krista. Sv. pápež zomrel mučeníckou smrťou r. 142. za panovania cisára Antonina Pia.

Pápež sv. Pius I. spravoval sv. Cirkev od r. 142. do r. 157. Nariadil, aby Veľká noc dľa apoštolského ústneho podania slávená bola vždy v nedeľu. Jakú starosť mal o sv. Cirkev jako najvyšší pastier, poznať z listu, ktorý písal Justovi, biskupovi v meste Vienne v Gallii, v ktorom čítať možno medzi iným: »Staraj sa o to, aby svätí mučeníci po smrti svojej, jako údovia Ježiša Krista, obsiahli počestné pohrobenie, jako i svätí apoštoli o to sa starali, keď sv. Štefan dokonal. Nezaťahaj navštevovať svätých vyznávačov v žalároch a povzbudzuj i posilňuj ich vo viere. Skúmaj v Duchu Božom utrpenie Svätých a neobťahaj rozniecovať ich k neohroženej stálosti. Preukazuj sa oproti kňazom svojim a druhým sluhom Božím nie jako pán, lež jako taký, ktorý prišiel, aby slúžil. Ochraňuj veriacich modlitbou a vlastným posvätením. Mnohí z bratov našich, ktorých pomenuje Attalus Tebe, vytrvali v boji pred tyranami, i odpočívajú teraz v pokoji... Ostatne

oznamujem Tebe, že oznámené bolo mne blízke skončenie mojej. Teda pamätaj na mňa v najsvätejšej Obeti. Pozdravujú Ťa všetci údovia obce Ježiša Krista v Ríme.«

Za ním nasledoval sv. Anicet od r. 157. do r. 168, ktorý naložil, aby kňazi nebedlili samolube o okrasu vlasov svojich na hlave. Jako niekdy sv. Pavel putoval do Jerusalema, aby uzrel sv. Petra, podobne putovali sv. Polykarp, biskup zo Smyrny a žido-kresťan Hegesippus, prvý dejepisec cirkevný po sv. Lukášovi, do Ríma, aby mohli vidieť nasledovníka sv. Petra, pápeža rímskeho, sv. Aniceta a s ním obcovali, i v záležitosti svätenia Veľkej noci s ním sa radili. Sv. Polykarp bavil sa v Ríme od r. 160. do r. 162. Rimania slávili už toho času Veľkú noc v nedeľu (Pascha Anastasimon), a deň smrti Pána (Pascha Staurosion) v predchádzajúci piatok; cirkevné obce v Asii slávili Veľkú noc so Židmi a s Ebionitami, a síce deň smrti Pána (Pascha Staurosion) 14. Nisana, a to v ktorýkoľvek deň, Vzkriesenie Pána (Pascha Anastasimon) 16. Nisana; tak že v Ríme rozhodoval týždenný deň, v Asii hebraiský mesačný deň. Avšak usrozmene nie stalo sa; obe stránky ostali pri obyčaji svojej; ale preto dovolil pápež Anicet biskupovi asijskému priňašať slavnostnú Obetu v Ríme. Sv. Anicet zomrel smrťou mučeníckou za panovania cisára Marka Aurelia roku 168.

Sv. Soter spravoval sv. Cirkev od r. 168. do r. 177. Horlivý najvyšší pastier zasielal štedré milodary chudobnejším cirkevným obcam, ktoré veľká a zámožná obec rímska naskladala a tak sa objavovala štedrosť Rimanov, ktorých vieru už niekedy zveleboval bol sv. Pavel, i teraz ako predsedníčka lásky, ako to sv. Ignác už dŕiev menoval stolicu biskupskú v Ríme.

A láskavý pápež pripojil ku poslaným milodarom i pastiersky list svoj Korintanom, ktorý podobne jako list predchodcu jeho, sv. Klemensa, v chrámoch býval čítaný. Na to odpísal r. 170. sv. Dionys, biskup korintský menom cirkevnej obce svojej dojímavý list pápežovi sv. Soterovi a cirkevnej obci rímskej, v ktorom za obdržané milodary srdečne ďakoval menom núdzných veriacich svojich a potom dodal: »Bolo to obyčajou Vašou od počiatku, že ste všetkým bratom svojim na rozmanitý spôsob dobrodenia preukazovali, a mnohým obcam, všade v mestách, posielali živnostné prostriedky. Tak nasýťujete chudobu núdzných a pomáhate i ťažko navštíveným, ktorí pracujú v baňach.... Túto obyčaj, zdedenú po otcoch, zachováva nielen požehnaný biskup Váš Soter, lež on koná ešte i viac, keď poskytuje Svätým (t. j. veriacim) bohaté dary a do Ríma prichádzajúcich bratov občerstvuje jako otec deti svoje slovami zbožnej útechy. Dnes konali sme svätý deň Pána a čítali sme list Váš, ktorý vždy budúce budeme čítavať jako ten, ktorý bol doposlal Klemens nám niekdy, ku povzneseniu svojemu.« I tento láskavý pápež zomrel smrťou mučeníckou r. 177. pod cisárom Markom Aureliom.

R. 177. zaujal stolicu pápežskú sv. Eleutheros či Eleutherius, i spravoval veriacich do r. 192. Tento svätý muž bol rodom Grék a dľa Hegesippa bol drier diakonom pri boku pápeža sv. Aniceťa. Na žiadosť pohlavára Lucia vyslal do Britanie (teraz Anglicko) dvoch učených a zbožných kňazov, Fugacia a Damiana, aby tam ohlasovali slovo Božie. Veriaci z mesta Lyonu v Gallii (Francúzsku) zaslali k tomuto pápežovi kňaza svojeho Ireneja s obširným listom, v ktorom opisovali utrpenie svätých mučeníkov počas

minulého krvavého prenasledovania kresťanov pod cisárom Markom Aureliom a v ktorom vrelo odporúčali pápežovi tohoto zbožného a učeného kňaza svojeho. Toho času začal písať sv. Irenej svetochýrne dielo svoje k vyvráteniu bludárskych Gnostikov, pozostávajúce z 5 kníh, v ktorých zvelebuje stolicu pápežskú, ku ktorej majú sa obracať a utiekať všetky cirkevné obce, všetci veriaci, pre silnejšie prvenstvo tejto Cirkve, založenej sv. Petrom a Pavlom, ktorá prechováva ústne podanie apoštolské a zvestovanú vieru, dostatočné to prostriedky k zahanbeniu bludárov. Isté je, že od počiatku druhého storočia každý utiekal sa ku stolicí sv. Petra v Ríme, keď mal nejakú pochybnosť o niektorom článku kresťanskej viery a mravouky: pravoveriaci kresťania hľadali u nej poučenie, a zase bludoverci vymáhali u nej jakékoľvek uznanie domnienky svojej a bludného náhľadu svojeho; ale títo boli vždy zahanbení a nemilo dojatí, i odsúdení.

Sv. Viktor, ktorý sedel na stolicí sv. Petra od r. 193. do r. 202. objavuje sa nám jako rozhodný, vysokej dôstojnosti svojej povedomý pápež. Bol rodom z Afriky. V Ríme vydržoval miestny cirkevný snem (synodu) v záležitosti svätenia Veľkej noci. Príčinu k tomu zavdal kňaz Blastus, ktorý zastával obyčaj svätit tú slavnosť 14. a 16. dňa mesiaca Nisana, jako to biskupi asijskí konali. Horlivý pápež vystúpil prísno proti takému sväteniu asijskému Veľkej noci. Na synode (r. 196. do r. 198.) pôsobením jeho uzavrelo sa, aby všetky cirkevné obce s Rímom slávily Veľkú noc; i naložil, aby sa k tomu cieľu po celom kresťanskom svete cirkevné snemy (synody) odbývaly. Väčšia časť biskupov vyslovila sa na miestnych cirkevných snemoch (synodách), že sa bude riadiť dľa vôle pápežovej; tak biskup Palmas

v meste Amastrise v Ponte, biskupi v Achaji (Grécku), v Egypte, v Palestíne a v Gallii; oni vyslovili sa za cirkevné pravidlo, dľa ktorého slavnosť Veľkej noci vydržiavať sa má v piatok a v nedeľu. Avšak Polykrates, biskup z Efesu zastával jako metropolita s biskupmi svojimi obyčaj asijskú a náhľad, i odvolával sa na sv. apoštolov Filipa a Jána, i na sv. Polykarpa biskupa. Pápež odvolával sa na ústne podanie, ktoré prechovávala cirkevná obec rímská od sv. apoštolov Petra a Pavla; i pohrozil vzdorovitým biskupom maloasijským, že ich vyobcuje z lona sv. Cirkve. Sv. Irenus, biskup z Lyonu v Gallii prosil za nich pápeža, i odvolával sa na zachádzanie pápeža sv. Aniceta oproti sv. Polykarpovi a na zásadu, že rozličnosť obradov (rítov), menovite pôstu, nenarušuje jednotu viery, ale povznáša. Jednotliví biskupi maloasijskí pripojili sa k požiadavkám stolice rímskej a horlivý pápež vyslyšal sv. Ireneu a nepokročil tak prísno proti biskupovi Polykratesovi a stúpencom jeho. Tak ukončil sv. Viktor spor o slávení Veľkej noci. Antitrinitára Theodota, koželuha z Byzancu, ktorý zapieral Božstvo Ježiša Krista, vyobcovoal zo sv. Cirkve jako zarytého kaciera. Keď za panovania Septima Severa návodom cisárovnej Julie Domny kresťania krute boli prenasledovaní, nachádzal sa sv. Viktor medzi prvými, ktorí r. 202. boli umučení.

Po mučeníckej smrti jeho vyvolený bol hneď za pápeža sv. Zefyrin, ktorý sedel do r. 219. na stolici sv. Petra. I tento pápež prísno nakládal s bludovercami, jakými boli antitrinitarskí stúpenci druhého Theodota peňazomenca a Artemona, ktorí tvrdili, že Ježiš Kristus narodil sa síce bez hriechu a nadprirodzeným spôsobom, ale bol iba človekom, ktorého učeníci zbož-

ňovali, a Asklepiádotu, i zmužile riadil sv. Ćirkev dľa zdedeného ústneho podania, ktoré stolica sv. Petra prechovávala, i vyobcoval ich zo sv. Cirkve. Za úradovania jeho žil v Ríme horlivý vyznávač, menom Natalis, ktorý mnoho trpel pre vieru v Pána Ježiša Krista počas prenasledovania. V slabej chvíli dal sa nahovoriť kacierom, ktorí sľubovali jemu 170 strieborných denárov platu mesačného, i stal sa biskupom Theodocianov. Ale Boh smiloval sa nad poblúdeným, napomínal ho prísne nočnými videniami; i vstúpil do seba poblúdenec, obliekol kajúčne rúcho, vrhol sa k nohám pápeža sv. Zefyrina a so slzami v očiach prosil celú cirkevnú obec za odpustenie. Ale horlivý nástupca sv. Petra prijal iba po dlhšom čase poblúdenca do sv. Cirkve, a keď verejne oplakal poblúdenie svoje horúcimi kajúcimi slzami, odpustil mu obyčajné cirkevné pokuty: a tak udelil mu v tom ohľade plnomocné odpustky. Keď niektorí biskupi africkí nechceli pripúšťať ku pokaniu odpadlíkov od sv. viery, vrahov a cudzoložníkov, a tým činom klonili sa k bludárom, premršteným Montanistom, vydal sv. Zefyrin rozhodné osvedčenie, že i cudzoložníci a podobní hriešnici po dokonalom a skrúšenom pokání dosiahnuť môžu odpustenie hriechov svojich a trpeť sa majú vo sv. Cirkvi jako kajúcní údovia. Toto osvedčenie pápežovo napadol rigorista Tertullian, ktorý sa klonil k premršteným horlivcom Montanistom.

Sv. Kallistus (Kalixt I.), ktorý od r. 219. do r. 223. požehnane účinkoval jako pápež, pochádzal zo staroslavnej rodiny rímskej Domiciov. Za časov pápeža sv. Viktora požíval veľkej vážnosti u veriacich a u najvyššieho pastiera, ktorý poslal ho do Anciumu, aby ho zachránil pred zúrivými prenasledovníkmi jeho; kde

ho potom i štedre podporoval. Nástupca jeho sv. Zefyrin poveril horlivého kňaza svojeho Kallista riadením ostatného kňazstva, jako i hlavným dozorstvom nad podzemnými hrobitovami (katakombami), ktoré sa nachádzaly pod letohrádkami (dačami) na ceste Appiovej, vedúcej ku mestu Kapue, ktoré neskôr meno jeho nosily a v ktorých potom 13 umučení pápeži dosiahli miesto odpočinku svojeho. Po smrti sv. Zefyrina vyvolilo kňazstvo rímske zbožného a láskavého Kallista jednohlasne za pápeža, čo zchvaľovala celá sv. Cirkev. Hneď po dosadnutí svojom na stolicu sv. Petra vyvinul veľkú činnosť. Nariadil, aby stav manželský, uzavrený medzi dcérami mešťanov i veľmožov a synami chudobnejších mešťanov, svobodníkov (libertínov) a otrokov v prítomnosti kňaza za platný bol uznaný a to bez ohľadu na zákony štátne. Bezohľadne vystúpil proti prepíatemu rigorizmu (prísnosti mravnej) Montanistov i pripúšťal s odvolaním sa na sv. Písmo a na ústne podanie i najväčších hriešnikov, ktorí odpadli boli od viery počas prenasledovania, alebo sa dopustili vraždy, ku sviatosti pokania; áno bol i milosrdným súdcom ohľadom na biskupov a kňazov, ktorí sa dopustili nejakého verejného hriechu, neodstránil ich s úradu, jako to mať chceli niektorí horlivci; ale naložil im primerané cirkevné pokuty. Nedopustil, aby duchovní najnižších rádov boli nútení k bezženstvu (celibátu). V učení o najsvätejšej Trojici Božej nepridržiaval sa ani modalizmu sabellianského, ani náhľadu, ktorý zastával kňaz Hippolyt, učeník sv. Ireneja, keď Slovo od Boha Otca rozdeľoval (Ditheismus). Za pápežovania jeho pôsobil v Ríme učený a zbožný kňaz, spomenutý Hippolyt, ktorý tam riadil za svätým Justinom a Ireneom kresťanskú školu. Usilovne napádal učený kňaz bludovercov antitrinitár-

skych, jako stúpencov Theodota, koželuha z Byzancu Artemena, Theodota smenkára (peňazomenca) a iných, ktorí zapierali Božstvo Pána Ježiša Krista. Keď pápež, sv. Kallistus šovievave choval sa oproti kajúcnyh hriešnikom a zatracoval učenie Hippolitovo o Kristu Pánu, vyvolili niektorí prívrženci rigorizmu Hippolyta za protipápeža, ktorý, ačkoľvek sám v istom ohľade blúdil, obviňoval sv. Kallista z nepravého učenia o najsvätejšej Trojici, dobrodušnú miernosť jeho ohľadom kázni pri kajúcnosti a ohľadom riadenia sv. Cirkve náruživo a bezohľadne napádal a vyhlasoval seba za právomocného pápeža. Avšak marné bolo namáhanie tohoto ináč učeného a zbožného, ale následkom prepiatej horlivosti svojej poblúdeného kňaza! Rozkol vo sv. Cirkvi trval i pod nasledujúcim právomocným pápežom; ačkoľvek tento prvý protipápež počítaval iba málo privržencov. Ale milosrdenstvo Božie nedopustilo, aby tento veľký muž zahynul, ktorý času svojeho bol najväčším spisovateľom cirkevným. Za panovania druhého nástupca sv. Kallista oplakal Hippolyt kajúčno počínanie svoje, bol s ním vypovedaný do Sardínie pohanskou vládou a zomrel tam s ním r. 235. mučeníckou smrťou. Pápež sv. Kallistus, ačkoľvek bol cisárom Alexandrom Severom vysoko ctený, zomrel predsa smrťou mučeníckou. Pohanskými žreťcami pobúrená sberba utrýznila sv. pápeža v dome, v ktorom sa ukrýval pred zúrivými pohanmi, shodila ho s okna do studne, kde sa utopil. To stalo sa r. 223. Telo sv. pápeža pochované bolo v katakombách sv. Kallepodiusa, neďaleko hrobitovov na ceste Appiovej, ktoré sám založil a ktoré meno jeho nosia až po dnešný deň. Po mučeníckej smrti jeho stal sa nástupcom jeho

Sv. Urban I., ktorý riadil sv. Cirkev od r. 223. do r. 230. I tento pápež mal do činenia s bludovercami a krvožížnivou pohanskou sberbou. Pochádzal zo vznešenej rodiny. Keď ľudomilný cisár Alexander Severus prinútený bol viesť vojny, menovite s Peršanmi a na Rýne s Germanami, zúrili v neprítomnosti jeho miestodržiteľa a vladári pohanskí proti kresťanom. A sv. Urban prežil dlhší čas buď v katakombách, buď v súkromných domoch, kde odbavoval služby Božie, ohlasoval slovo Božie a pripravoval katechumenov ku prijatiu sv. krstu. Veľké množstvo vznešených Rimanov obrátil na vieru Kristovu. Na tom mieste, kde dnes v Ríme stojí kostol »San Urbano alla Cafarella«, býval v úkryte a konal povinnosti svoje. V Ríme zúrili toho času lakomý miestodržiteľ Almachius, ktorý pod zámienkou stíhania tajných shromaždení a revolucionarných spolkov obohatiť sa chcel majetkami veľmožov rímskych, ktorí boli kresťania. R. 230. prepadli pohanskí vojaci a háveď shromaždenie kresťanov, i uväznili sv. Urbana s mnohými kňazmi a veriacimi. Miestodržiteľ predstúpil pred uväznených a pýtal sa: »Ktorý z vás je Urban, svodca toľkých vznešených Rimanov a hlava kresťanov?« Sv. pápež predstúpil a riekol: »Ja som, i svádzam ľudí, aby sa zriekli neprávosti a každej bezbožnosti, i aby vyhľadávali cestu pravdy a večného blahoslavenstva.« Lakomý miestodržiteľ menoval mu všetkých Rimanov, ktorých s celými rodinami vraj urobil nešťastnými, najmä Ceciliu, ženícha jej Valeriana a švagra Tiburcia, ktorých majetok si vraj prisvojil. Sv. Urban odpovedal pokojne: »Cecília a príbuzní jej sú večne zachránení. Nezanechali mne, ale chudobným majetok svoj, za čo teraz požívajú večnú odplatu.« Ukrutník dal mučiť mladých kňazov, aby donútil ich k odpadnutiu

oď kresťanskej viery a ku vyzradeniu, kde sa nachádzajú poklady cirkevné. Všetko márne. Miestodržiteľ riekol sv. Urbanovi: »Ty si starý a túžiš po smrti, aby si našiel pokoj; ale ľúto mi je týchto mladých ľudí, ktorých si sviedol.« Kňaz Ján zastál najvyššieho pastiera svojho: »Náš svätý otec Urban nachádzal už jako mladík opravdivý život svoj v Kristovi, už vtedy bol hotový obetovať život svoj za tohoto Učiteľa. Preto rád išiel pred súd, preto trpel, preto vystavoval častoráz život svoj nebezpečenstvu.« Kresťania navštevovali sv. Otca v žalári; áno i traja vodcovia vojanskí padli pred ním na kolená a prosili: »Požehnaj nás, sv. Otče; pros za nás Boha o pomoc a posilnenie; lebo veľké prenasledovanie očakáva kresťanov.« Sv. Urban tešil ich: »Nesmúfte, synovia moji, ale radujte sa; lebo len utrpením môžeme vojsť do večného blahoslavenstva.« Keď to počul žalárnik, stal sa kresťanom a spoluväzňom. Všetci zomreli smrťou mučeníckou. Ostatky sv. Urbana byly objavené iba r. 821.

Sv. Poncianus spravoval sv. Cirkev od r. 230. do r. 235.; i on bol nútený sa ukrývať pred zúrivými pohanmi. Napísal pojednanie, ktoré zaslal Felixovi Sakribonovi, o úcte, ktorá má sa preukazovať kňazom Nového zákona. Vydal list pastierský, venovaný celému kresťanstvu, v ktorom napomínal ku vzájomnej láske bratskej. Za úradovania jeho pápežského vrátil sa po blúdený učený kňaz Hippolyt kajúcne do jednoty sv. Cirkvè, bránil pápeža proti pohanom a kacierom učenými spisami svojimi, i bol s ním najprv v Ríme mučený i s mnohými inými vyznávačmi a potom s ním vypovedaný na ostrov Sardiniu, kde umučený smazal previnenie svoje a s ním zomrel roku 235. smrťou mučeníckou.

Po mučeníckej smrti sv. Ponciana zaujal sv. Anteros (Anterus) dňa 21. novembra r. 235. stolicu pápežskú, na ktorej sedel iba za niekoľko týždňov a síce do 3. januara r. 236. Bol rodom Grék. Staral sa, aby život sv. mučeníkov náležite bol stopovaný a naznačený. I on podstúpil smrť mučenícku za panovania surového cisárovraha a uchvátiteľa trónu cisárskeho, Maximina Thrackského.

Na stolici sv. Petra nasledoval v hodnosti najvyššieho pastiera sv. Cirkve sv. Fabian od r. 236. do r. 250. Podivným spôsobom bol vyvolený za pápeža skrze prozreteľnosť Božiu. Kňazstvo nemohlo sa dlho usrozmieť, koho vyvoliť za pápeža; zrazu slietol s výšky holub a sadol si na hlavu zbožného a pokorného kňaza Fabiana, na ktorého nikto nemyslel pri voľbe. Tento zjav považovali prítomní za vyššie pokynutie, i vyvolili jednohlasne Fabiana za pápeža. A volili dobre; lebo horlivý muž Boží požehnané riadil sv. Cirkev. Za času jeho žil a pôsobil na Východe učený, pilný a neohrozený učiteľ a spisovateľ cirkevný Origenes. Tento veľmi prenasledovaný muž Boží ospravedlňoval sa u pápeža sv. Fabiana, ako cirkevný dejepisec Eusebius (VI, 36.) tvrdí, ohľadom viery svojej katolíckej, i vyslovil v liste svojom poľutovanie, že sa v niektorých spisoch jeho nachádzajú nesrovnalosti, ktoré bez vedomia jeho uverejnil priateľ Ambrosius. Z tohoto kroku slavného učiteľa cirkevného Origenesa vidno, jak uznávaný bol primát pápeža rímskeho vo sv. Cirkvi. Sv. Fabian vydal list pastiersky proti zločinnému biskupovi Privatovi, i pozbavil ho dôstojnosti biskupskej. R. 244. opustil Beryllus, biskup v meste Bostre v Arabii, blud svoj antitrinitársky pôsobením Origenesa a pápeža. Horlivosťou pápeža rozmnožil sa i počet

veriacich v Ríme považným spôsobom; lebo cisári, ktorí nasledovali jeden za druhým, neprenasledovali sv. Cirkev. Premnohí vznešení Rimania prijali vieru kresťanskú. Veľký bol i počet chudobných kresťanov, o ktorých výživu sv. Fabian starať sa bol nútený. Po zavraždení ľudomilného a kresťanom veľmi naklonného cisára Filipa Arabského († r. 249.), začal krvavý nástupca jeho, Decius, hrozným spôsobom prenasledovať kresťanov. Sv. Fabian bol medzi prvými, ktorí podstúpili r. 250. smrť mučenícku. Po umučení jeho písal sv. Cyprian, r. 248. za biskupa v Karthagu vyvolený, kňazstvu v Ríme: »Milovaní bratia! Práve vtedy, keď sa rozširovala u nás nepodstatná a pochybujúca zvesť o usnutí výborného muža, sv. Fabiana, obdržal som od Vás list, ktorým ste upovedomili mňa o preslávnej smrti jeho, a ja teším sa veľmi, že on celé bezúhonné úradovanie svoje korunoval takým oslaveným zavŕšením.« Po mučeníckej smrti sv. Fabiana nemohla byť obsadená stolica sv. Petra za 18 mesiacov; lebo ukrutný Decius všetko možné vynaložil, aby sv. Cirkev, pozbavená najvyššieho pastiera svojeho, zničená bola. Decius bol by skôr zniesol, ako hovorí sv. Cyprian, vyvolenie proticisára, než dosadenie nového pápeža.

R. 251. vyvolený bol za pápeža sv. Kornelius, a to vzdor hroznému prenasledovaniu kresťanov a najprísnejšiemu zákazu ukrutného cisára Decia. Zbožný a cnostný kňaz Kornelius pochádzal z vysoko-urodzenej rodiny rímskej a bol už jako taký veľmi obľúbený u veriacich. I vyvolený bol preto jednohlasne za pápeža, avšak úradovanie jeho trvalo iba do r. 252., keď cisár Gallus vypovedal ho do mesta Civita-vecchie do vyhnanstva, kde toho istého roku dňa

14. septembra zomrel mučeníckou smrťou. Sv. Kornelius pôsobil za kraťučkého úradovania svojeho veľmi požehnane, ačkoľvek zdráhal sa prijať tú vysokú dôstojnosť. Preto píše sv. Cyprian Antonianovi: »Tento úrad nehľadal on; nechcel ho a nenatískal sa naň; ale ticho a skrovno, i jako sa takí zvykli chovať, ktorí Božím nariadením sú postavení na taký stupeň, primerane bojazlivosti pannenskočistej duše, hodnej pokory vrodenej a neporušenej haneblivosti, nepoužíval moc, aby stal sa biskupom, lež upotrebené bolo nutné násilie, kým konečne prinútený prijal ten úrad.« Preto hanobné bolo chovanie sa ctibažného kňaza Novaciana, ktorý očerňoval sv. pápeža, že nehodným spôsobom sa vyšvihol na stolicu sv. Petra a že obcuje s odpadlíkmi. Tento bludár tiež tvrdil, že sv. Cirkv nemá moc odpúšťať hriechy tým, ktorí počas krutého prenasledovania zapreli vieru, aby zachránili si život. I dal sa ctibažný bludársky Novacian trom biskupom vysvätiť na hodnosť biskupskú, a vyvoliť privržencami svojimi za protipápeža. A čo taký rozposlal po krajinách biskupom listy, v ktorých udával, že bol prinútený zaujať prvú dôstojnosť vo sv. Cirkvi. O tomto očerňovaní a nehodnom počínaní Novaciana píše sv. Cyprian biskupovi Antonianovi: »Avšak i zvesť, ktorá Ti bola sdelená, že Kornelius všade obcuje so všetkými, ktorí obetovali modlám, pochádza od vymyslenej zprávy toho odštiepenca (rozkolníka). Veď tí, ktorí odpadujú od nás, nemôžu chváliť nás; i ani my nemôžeme očakávať, aby sme sa ľúbili tým, ktorých odsudzujeme, ktorí zánovite jako buričia pokračujú proti Cirkvi a navádzajú bratov k odpadnutiu od Cirkve. Teda nepočúvaj a never ľahko, najmilejší Brate môj, čo sa hovorí o Korneliovi.« Ten istý sv. Cyprian

opisuje, jako sv. Kornelius zmužile vyznával Krista Pána počas krvavého prenasledovania, a to robí v liste svojom, ktorý poslal cirkevnej obci rímskej a sv. pápežovi. »Sdelené bolo nám«, hovorí tam medzi inším, »najmilejší Brate, o skvelom svedoctve viery Vašej a o cnosti Vašej i počuli sme o sláve vyznávania Vašeho s takou radosťou, že i my považujeme sa za spoločníkov a účastníkov zásluh Vašich a chvály Vašej. Lebo keď máme jednu Cirkev, prechovávame jedno smýšľanie a páskou nerozdieľnej svornosti sme sputaní: ktorý-že kňaz nejasal by nad chválou spolukňaza svojeho jako nad vlastnou svojou? — Nemožno dosť vysloviť, také plesanie a radosť nastaly u nás, keď sme dopočuli o šťastných a zmužilých skutkoch Vašich, že si Ty nielen predchádzal vo vyznávaní bratom, ale že i vyznávanie vodcu bolo posilňované vyznávaním bratov. Neohrozená a vytrvalá viera biskupa, ktorý predchádza nás, dosiahla verejnú pochvalu; sjednotenosť bratov, ktorí nasledovali ho, objavila sa na bielom dni. Ponevác u Vás sú jedno srdce a jedon hlas, nuž celá Cirkev rímska vyjadrila vyznávanie svoje. Viera objavila sa v plnej kráse Nepriateľ vyrútil sa s hrozným násilenstvom, aby uviedol v neporiadok bojovný šík Kristov . . . Najprv napadol jedného (Kornelia), a usiloval sa jako vlk ovcu oddeliť od stáda, jako kršiak odstrániť holuba od letiaceho sboru; lebo kto nie je dosť mocným oproti všetkým, napáda každého jednotlivca. Avšak keď bol odrazený skrze vieru a silu spojeného vojska, nahliadol, že bojovníci Kristoví striezlivo stráža a stoja ku boju prichystaní; že nebudú premožení, lež znajú zomierať; že sú práve pre to nepremožiteľní, lebo sa nebojá smrti, a že sa neprotivia tým, ktorí napadajú ich, keď nevinní nesmú usmrtiť ani vinného . . . Jaký to bol skvelý boj

pred očima Božíma! Jaká radost Cirkve Jeho pred obličajom Kristovým, že k boju, ktorý namáhal sa nepriateľ započat', nie jednotlivý bojovník, lež celé vojsko zrazu povstalo! . . . Koľkí upadlí napravili tam chválitebným vyznávaním chybu svoju! Zmužile stáli, i práve skrze bolesť pokania stali sa ešte zmužilejšími ku boju, tak že teraz tu stoja, aby dosiahli nie odpustenie previnenia svojeho, lež korunu utrpenia . . . Ano, Cirkev rímska zasluhuje chválu apoštola: ,Vieru Vašu zvelebujeme celý svet.' Žiadon nech nezapomína na druhého, všetkých nás nech obživuje jedno srdce, jedna myseľ: modlime sa vždy tu i tam jední za druhých, obľahčujme si vzájomnou láskou úzkosť svoju a potláčanie, a ktorého z nás Boh drier povolá do večnej vlasti, ten nech zotrúva i tam ešte v láske a nech prosí milosrdného Otca za prenasledovaných bratov našich a sestry.«

Sv. Kornelius svolal synodu do Ríma, na ktorej sa 60 biskupí súčastnili; blud a rozkol Novacianov bol odsúdený, a sám Novacian so súdruhmi svojimi vyobcovaný z lona sv. Cirkve. Pápež sosadil troch biskupov, ktorí boli vysvätili za biskupa ctibažného Novaciana; jeden z nich činil pokanie, i pripustený bol ku sv. prijímaniu dľa spôsobu, jako sa bolo zvyklo udeľovať svetským veriacim; na miesto dvoch ostatných vymenoval nových biskupov a poslal ich na uprázdnené stolice biskupské. Mnohí privrženci Novacianovi navrátili sa kajúcne do lona sv. Cirkve. Mimo sv. pápeža účinkovali na obrátenie ich sv. Cyprian a sv. Dionysius, biskup z Alexandrie. Sv. Kornelius písal mnohé listy pastierske k rozličným cirkevným obcám; avšak zo známych deviatich listov zachovaly sa na naše časy iba tri; medzi nimi dva, ktoré sv. Cyprianovi poslal do mesta Karthagu, a ktorými

synodálne uzavretie jeho, ohľadom odpadlíkov vynesené, potvrdil. Za pápeža sv. Kornelia bolo v Ríme početné duchovenstvo, a síce: 46 kňazov, možno po dvaja na jeden »titul« či faru, 7 diakonov, toľko poddiakonov, 42 akolythov, 52 exorcistov, lektorov a ostiariov; cirkevná obec zaopatrovala 1500 vdôv a chudobných.

Po mučeníckej smrti jeho zaujal stolicu sv. Petra r. 252. sv. Lucius I. Hneď po nastúpení svojom písal pápež pastiersky list o cirkevnom miere ohľadom padlých (pokleslých), ktorí počas krutého prenasledovania z bázne zapreli vieru svoju; i bol cisárom Gallusom do vyhnanstva odsúdený; ale nezadlho navrátil sa nazpät do Ríma. Sv. Cyprian, natešený, písal pápežovi: »I teraz žičíme jak Tebe, tak sprievodcom Tvojim a celej obci bratov šťastie, že Vás dobrotivá ochrana Pánova zase zpät priviedla ku domácim, aby bol pastier znovu prinavrátený stádu, aby pásol ho; kormidelník lodi, aby riadil ju, a vodca ľudu, aby spravoval ho, i aby bolo zjavené, že vyhnanstvo vaše Boh takým spôsobom dopustil, nie aby vypovedaný a vyhnaný biskup zchádzal Cirkvi svojej, lež aby slavnnejšie navrátil sa do Cirkve. Lebo veď nebola menšia cena múk u troch mládencov, že prekazením úmyslu usmrtenia ich neporušení vyšli z horúcej pece; ani nebola chvála Dańielova preto nedokonalá, že on, ktorý bol predhodený levom jako korisť, chránený Pánom, žil ku osláveniu jeho. U vyznávačov Kristových neumenšuje odloženie mučeníctva zásluhu vyznávania; lež ono objavuje veľké výsledky ochrany Božej S návratom Vaším nebola umenšená cena u biskupa ohľadom na vyznávanie jeho; ale skôr povzniesla sa kňazská dôstojnosť jeho; tak že taký prednosť stojí pred oltárom Božím, ktorý nie slovami, lež skutkami vyzýva ľud, aby pochytil zbraň vyznávania

a podstupoval smrť mučenícku, ktorý vtedy, keď sa blíži antikrist, chystá ku boju bojovníkov nie napomínaním skrze slovo a hlas, lež vzorom viery a cnosti svojej. Vidíme a úplne nahliadame spasiteľné a sväté úmysly velebnosti Božej pri nenadalom vypuknutí prenasledovania On chcel ukázať ku zahanbeniu a umlčaniu kacierov na to: ktorá je Cirkev; kto je jediný nariadením Božím vyvolený biskup jej; ktorí sú tí, s biskupom skrze kňazskú dôstojnosť spojení, starší; ktorý je sjednotený a pravý, skrze lásku stáda Božieho spojený ľud Kristov; ktorí sú tí, ktorých nepriateľ znepokojuje; a oproti tomu, kto sú tí, ktorých diabol šetrí jako svojich. Lebo veď nepriateľ Kristov prenasleduje a napáda iba leženie (tábor) a bojovníkov Kristových; kacierov, ktorých raz porazil na zem a osvojil sebe, opovrhuje a obchádza. Jedine tých usiluje sa povaliť, ktorých vidí, že stoja. Oj, keby sme mohli, najmilejší Bratre, tam pri návrate Vašom byť prítomní! Jako námestníka svojeho posielame my, a síce ja, kňazia moji a celá obec bratská, tento list k Vám; spolu nezapomíname ďakovať tu pri obetách svojich a modlitbách Bohu Otcovi a Kristovi, Synovi Jeho, a súčasne vzdychať, aby On, ktorý je dokonalý a dokonale pôsobí, zachoval slavnú korunu vyznávania Vašeho a dokonal na Vás, ktorý povolal nazpäť Vás asnád' i preto, aby sláva Vaša nemohla ostať ukrytou, keby Vaše krvavé svedoctvá úplne boli vydané bývaly vo vzdialenosti. Lebo veď žertva (obeta), ktorá poskytuje obci bratskej príklad viery a cnosti má byť obetovaná v prítomnosti bratov. Žičíme, aby si, najmilejší Bratre náš, vždy sa mal dobre.« Pápež sv. Lucius odpovedal sv. Cyprianovi: »Keď sme sa tešili a radovali v Bohu, že ozbrojil nás milosťou Svojou ku boju, a že v boji učinil nás víťazmi,

prišiel list Tvoj, najmilejší Bratre náš. Čítaním jeho obdržali sme uľavenie v okovách, útechu v zármutku a pomoc v núdzi, i boli sme oduševnení mocnejšou odhodlanosťou k mukám, ktoré asnáď ešte máme pretrpeť My nasledovali sme šľapaje vyznávania Tvojeho a úfame rovnakú milosť s Tebou. Lebo kto je prvým v behu (zápase), ten je i prvým ku odmene.* Za krátky čas spravoval sv. Lucius sv. Cirkev; lebo nezadlho po navráte svojom z vyhnanstva, a síce r. 253., bol umučený za panovania cisára Gallusa; s ním vykrvácal i vojanský dôstojník sv. Cerealis s manželkou Salustiou, u ktorých sa ukrývali sv. Lucius a predchodca jeho počas prenasledovania. Sv. Cyprian oslavoval mučenícku smrť jeho (Ep. 67. ad Steph.).

Sv. Štefan I., drier horlivý kňaz cirkevnej obce rímskej, riadil sv. Cirkev od r. 253. do r. 257. Pôsobením svojim na stoliči sv. Petra objavuje sa skvele jáko najvyšší pastier nielen v cirkevnej obci rímskej, ale i v celej sv. Cirkvi; lebo, odvolajúc sa na ústne podanie cirkevnej obce rímskej i na nepretrženú plnomocnú a právoplatnú postupnosť svoju na stoliči sv. Petra, dáva pocítiť sebevedome moc primátu svojeho v oči vzdorovitým biskupom, i povznáša skvele starobylú slávu stolice svojej obozretnou starostlivosťou o duševné a telesné potreby i najvzdialenejších biskupství. Pôsobením sv. Cypriana sosadil rozkolníckeho biskupa Marciana a navrátil pokoj i jednomyselnosť v cirkevnej obci mesta gallického Arlesu. A keď biskup španielsky Basilides utiekal sa o podporu ku trónu sv. Petra do Ríma, dosadil ho na predošlú biskupskú stolicu. Už dávno vyslovená bola zásada, že mimo sv. Cirkve niet spasenia. Preto povstal za času pápeža Štefana I. spor, či je platný krst u kacierov. Sv. Cyprian v Karthagu a s ním mnohí

iní biskupi africkí, -jako i Firmilian, biskup v meste Cesarei v krajínke maloasijskej, Kappadocii, a s ním mnohí biskupi asijskí súdili bludne takto: pretože u kacierov niet pravej Cirkve, nuž niet u nich ani pravého krstu, keď totižto krst je iba jeden, a to iba v katolíckej Cirkvi. I stáli na tom, aby pokrstení od kacierov, navracajúci sa do lona sv. Cirkve, znovu boli pokrstení. Avšak smýšľanie cirkevnej obce rímskej a ostatných západných bolo iné. Kto navracoval sa zpočiatku od kacierov do lona sv. Cirkve, nebol znovu krstený, ale iba ruky vkladali sa na neho, na znamenie pokania a smierenia. Roku 255. shromaždilo sa v Karthagu 31 biskupov afrických pod predsedníctvom sv. Cypriana jako metropolitu, a táto synoda vyslovila, že krst, kacierami udeľovaný, je neplatný. Nasledujúceho roku 256. vydržovali zase 71 biskupi africkí podobný cirkevný snem a sv. Cyprian zaslal uzavretie svätej stolici do Ríma. Podobne urobili i biskupi maloasijskí pôsobením Firmiliana, priateľa sv. Cypriana. Sv. Štefan povedomý dôstojnosti pápežskej a pravého náhľadu svojho, podopieraného ústnym podaním cirkevnej obce rímskej, odpovedal v roznieťenej horlivosti jako sv. Cyprianovi tak i Firmilianovi, aby sa nenovotárilo nič; lež aby sa zotrvalo pri ústnom podaní Cirkve rímskej: že krst v mene Otca, i Syna i Ducha Svätého, trebárs udelený od kacierov, je platný. A horlivý pápež pohrozil zároveň vyobcovaním zo sv. Cirkve tým, ktorí by pokračovali ináč. Sv. Cyprian touto bezohľadnou horlivosťou pápežovou urazený svolal tretiu synodu do Karthagu, na ktorej sa súčasťnilo 87 biskupov, a na ktorej potvrdené boli predošlé snemové uzavretia, a hovorené bolo proti sv. Štefanovi s rozhorčenosťou. Sv. Cyprian neupieral primát stolice rímskej, neublížil

ničím vážnosti pápežovej; avšak pridržal sa horlive náhľadu svojeho a pripomenul, že strpí i náhľad ináč smýšľajúcich; on staval pred oči sv. Štefanovi príklad sv. Petra, ktorý ustúpil neskôr príslému apoštolovi Pavlovi, i veľmi snažil sa miesto ústneho podania dopomôcť na povrch domnelej pravde, ktorá zdala sa jemu vyplývať z učenia o jedinej pravej Cirkvi a o zavrnutí každého kacierstva. Keď Cyprianoví vyslanci prišli do Ríma, nepripustil ich prísny pápež, ktorý pridržal sa krčovite pravého učenia sv. Cirkve, pred stolicu svoju. Sv. Dionys, biskup alexandrinský, vynasnažoval sa utíšiť spor a vyprostredkovať žiadúcný pokoj. Mnoh biskupi východní nachýlili sa k ústnemu podaniu a k jednote stolice rimskej. Avšak keď tento spor chýlil sa k žiaducnému koncu, bol uväznený pápež sv. Štefan za cisára Valeriana, a keď neohrožene vyznával vieru v Krista Pána, bol on i ukrutne mučený a r. 257. sťatý; nasledujúceho roku podstúpil i sv. Cyprian, ktorý ač krčovite náhľadu svojeho sa pridržal, nikdy však nenarušil jednotu a mier so stolicou svätého Petra, smrť mučenícku.

Za týmto horlivým pápežom nasledoval svätý Xystus II. (Sixtus II.), ktorý bol hneď r. 257. vyvolený na stolicu svätého Petra a na ktorej slavne zasedal do 6. augusta r. 258. Driev bol slavným pohanským ľubomudrom v Athénach. Účinkovaním tohoto obozretného pápeža a sv. Dionysa Alexandrinského ukončil sa úplne spor o krste, udelovanom kacierami, medzi Rímom a Karthagom. Všetci biskupi africkí a maloasijskí zrušili uzavretie svoje a osvojili si úplne ústne podanie, jaké prechovávala stolica pápežská v Ríme, jako to potvrdzuje sv. Hieronym (In Lucif. c. 8.). A sv. Augustin predpokladá (Ad vinc. rogat. ep. 93. n. 38.), že sv.

Cyprian predchádzal skvelým príkladom súdruhom a stúpencom svojim; to samé tvrdí i ctihodný Beda (l. 8. quaest. 5.). Synoda, r. 314. v meste Arlese vydržiavaná a všeobecný cirkevný snem (koncil) v meste Nicei r. 325. konečne rozhodly spor v smysle stolice pápežskej. Sv. Xystus II. neúradoval za dlhý čas. R. 258. dal preniesť telá sv. apoštolov Petra a Pavla do podzemných hrobitovov (katakomb), práve keď cisár Valerian prenasledoval kresťanov. Dňa 6. augusta vtrhli pohanskí vojaci do katakomby Pretextatovej, kde práve sv. Xystus II. prinášal Bohu nekrvavú obeť a uväznili ho s mnohými duchovnými a veriacimi; i bol umučený so štyrmi diakonami svojimi, medzi ktorými vynikal sv. Laurenc. A stolica sv. Petra ostala neobsadená od 6. augusta r. 258. do 21. júla r. 259., lebo ukrutný cisár Valerian všemožne prekážal voľbe nového pápeža.

I vyvolený bol za pápeža sv. Dionys, ktorý slavne riadil sv. Cirkev do r. 269. Tento preslávený muž Boží bol rodom Grék a drier bol vysokoučeným ľubomudrcom; po prijatí sv. krstu stal sa kňazom, i bol priateľom súčasného kresťanského učenca Dionysa, biskupa v Alexandrii, ktorý bránil učenie sv. Cirkve o najsvätejšej Trojici Božej proti kacierovi Sabelliusovi. Tento kacier bol kňazom v Lybii africkej (okolo r. 250. do r. 260.), i tvrdil, že Boh Otec, Syn a Duch Svätý sú iba rozličné objavy (modality) jednej bytosti Božskej v dejinách svetových. Dionys Alexandrinský bojoval proti tomuto bludu; ale upadol sám do bludu, keď používal v dôvodoch svojich nemiestne a nepresné výrazy. Pápež sv. Dionys Rimský vyzval učeného priateľa svojho Dionysa Alexandrinského, aby sa ospravedlnil. A to sa i stalo na synode v Ríme, keď

biskup alexandrinský, Dionys, odvolal nemiestne a nepresné výrazy svoje. Pápež sv. Dionys vysvetlil v okružnom liste pastierskom (epistola encyclica), ktorý venoval cirkevným obcam v Egypte, učenie sv. Cirkve o najsvätejšej Trojici Božej skvelým spôsobom. List jeho pastiersky pojednáva jasne o učení sv. Cirkve ohľadom tajomstva najsv. Trojice, ktorá pridrža sa prostrednej cesty medzi výstrednými mienkami, i objavuje hlboký názor jeho ohľadom viery a vedy. Keď divoké národy napádaly krajinku maloasijskú Kappadociu a tamejším kresťanom treba bolo mnoho trpeť, sv. Dionys, pápež, tešil ich listami pastierskymi, i poslal ta vyslancov svojich, aby vykupovali zajatých kresťanov z rúk barbarov. Cirkevná obec meste Cesarei prechovávala za dlhé roky list jeho pastiersky s najpovdčačnejšou úctou; áno, sv. Basilius, ktorý žil o sto rokov neskôr, pripomína trvajúcu úctu jeho, i dosvedčuje, že pápeži rimskí vždy povzbudzovali listami pastierskymi cirkevné obce na Východe a posilňovali. Toho času bola všeobecná mienka, že Italia a najmä Rím so stolicou sv. Petra je strediskom kresťanskej Cirkve. Toho náhľadu bol i sám pohanský cisár Aurelian. Keď Pavel Samosátský, ktorý bol biskupom od r. 260. v Antiochii, bludne učil, že Pán Ježiš skrze Ducha Svätého jako človek sa narodil, a s Ním iba neskôr zvláštne sa spojilo Slovo (Logos, Kristus), bol odsúdený jako bludár tromi synodami, ktoré zasedali od r. 264. do r. 269., pozbavený dôstojnosti biskupskej a na miesto jeho dosadený Domnus jako biskup. Cisár Aurelian vyriekol, že iba ten muž má byť biskupom v Antiochii, ktorého uzná Rím za takého. Synoda antiochijská poslala r. 269. uzavretie svoje ku potvrdeniu pápežovi do Ríma, jako i druhým biskupom ku smerodajnému odobreniu. List

synodálny dostal sa do Ríma, keď pápež sv. Dionys Rimský bol už usnul v Pánu.

Nástupcom jeho stal sa sv. Felix I., ktorý spravoval sv. Cirkev od r. 269. do r. 274. Hneď po nastúpení svojom na stolicu sv. Petra odpovedal listom pastierskym cirkevnej obci v Antiochii a biskupom maloasijským, ktorí náležali pod metropoliu v Antiochii, potvrdil uzavretie synodálne, i prízvukoval dokonalé Božstvo a človečenstvo ohľadom Pána Ježiša Krista. Z tohto dôležitého listu pastierskeho prevzatá bola neskôr časť do aktov tretieho všeobecného cirkevného snemu (koncilu). Sv. Felix nariadil, aby sv. Omša bývala slúžená na hrobch svätých mučeníkov. I tento muž Boží zomrel smrťou mučeníckou r. 274. počas prenasledovania kresťanov za cisára Aureliana.

O dvoch nasledujúcich plnomocných nástupcoch sv. Felix, totižto o sv. Eutychianovi a o sv. Kajovi naznačené je málo na listoch dejín sv. Cirkve.

Sv. Eutychianus či Eutychius zasedal na stolici sv. Petra od r. 275. do r. 283. Bol rodom z mesta, Luni rečeného, ktoré ležalo neďaleko Savony a z ktorého teraz možno vidieť iba rumy. Žil za času cisárov Tacita, Proba, Kara a Numeriana. Vlastnoručne pochoval 342 mučeníkov, jako dosvedčujú zápisky rímske (Mart. Rom. VI.).

Sv. Kajus, ktorý riadil sv. Cirkev od r. 283. do r. 296., bol synom Kaja Maxima, brata Dioklecianovho a Sereny, dcéry veľmoža rímskeho Filipa; brat jeho menoval sa Gabianus. Keď cisár Dioklecian nariadil, aby Zuzanna, dcéra Gabianova, vydala sa za spolucisára jeho, surového pohana Galeria Maximiana, odpieral tomu kroku sv. Kajus. A keď ani svätá panna neprivolila k tomu sňatku, bola umučená

s mnohými urodzenými a vznešenými kresťanami. Sv. Kajus pochoval telá ich v podzemných hrobitovoch a obetal nekrvavú obeť sv. Omše nad ostatkami ich. Domy sv. mučeníkov, ktoré nachádzaly sa v šiestom okrese Ríma pred námestím Sallustovým, premenil sv. pápež a upravil na kresťanské chrámy. Ale ani sám pápež, sv. Kajus, neušiel pomste ukrutného Diokleciana, a to pre to, že zbožná Zuzanna pričinením jeho nevydala sa za spolucisára Galeria; lebo bol umučený dňa 21. apríla r. 266.

Sv. Marcellinus riadil sv. Cirkev od r. 296. do r. 304. Počas krvavého prenasledovania kresťanov za panovania ukrutných cisárov Diokleciana, Maximiana Herkulia a Galeria Maximiana, mnohí kresťania v Ríme zapierali sv. vieru. Ale nie je pravda, čo tvrdí rozkolnícky a bludársky Donatista Petilius, že by bol sýpal kadidlo na pohanský oltár i sv. pápež Marcellinus a že by bol vydal posvätné knihy pohanským vládarom. Sv. Augustín vyvracia dôrazne tú bezočivú lož (De unic. baptism. c. 16.). Sv. Marcellinus zomrel jako horlivý vyznávač učenia Kristovho r. 304. smrťou mučeníckou.

Po dlhšom uprázdnení stolice sv. Petra bol vyvolený za pápeža Marcellus I., ktorý do r. 309. alebo r. 310. riadil sv. Cirkev. Horlivý muž Boží pochádzal zo staroslavného rodu Savelliov. Za úradovania jeho povstali roztržky ohľadom sviatosti pokania v cirkevnej obci rímskej a v Egypte, jako drier za časov pápeža sv. Kallista a Kornelia. Nejaký Heraklius, ktorý sám drier počas pokoja bol odpadol od sv. viery, nechcel dopustiť, aby tí, ktorí behom krvavého prenasledovania zapreli vieru, pripustení boli ku sviatosti pokania a do lona sv. Cirkve. I povstala veľká roztržka

v Ríme. Cisár Maxencius, ktorému išlo o pokoj v meste, vypovedal do vyhnanstva sv. Marcella I., i odsúdil ho, aby opatroval dravé šelmy, ktoré určené boly ku zábavám divadelným pre mešťanov rímskych. Za deväť mesiacov zatvorený bol muž Boží v staji pri divých zveroch, kým neosvobodilo ho duchovenstvo rímské, neodviedlo nočného času do domu zbožnej vdovy Luciny. Tento dom, ktorý nachádzal sa v ulici, »Via lata« zvanej, pretvoril sv. Marcellus na chrám Pána, kde vykonával služby Božie, veriacim hlásaval slovo Božie a vydával pastierske rozkazy svoje. V tomto dome písal sv. pápež obdivovaný list svoj o primáte stolice biskupskej v Ríme. Z tohoto domu poslal neohrozene cisárovi Maxenciovi veľmi prísny napomínajúci list, aby prijal učenie Kristovo, alebo aby aspoň šetril kresťanov a neprenasledoval ich. Tu napísal mnohé listy pastierske, ktorými poučoval oddialené cirkevné obce a tešil počas krutého prenasledovania a povzbudzoval ku stálosti vo sv. viere. Z domu sv. Luciny riadil veriacich v Ríme, ktorí boli podelení medzi 20 okresov (parochie, tituly); i nakladal predstaveným týchto farností, aby počestne pochovávali sv. mučeníkov. Keď sa o tom dozvedel ukrutný cisár Maxencius, naložil, aby dom sv. Luciny, v ktorom pápež býval a odbavoval služby Božie, premenený bol na zverienec; i prinútil zase sv. Marcella, aby opatroval divé šelmy. Mnohým týraním a mučením oslabil pápež na tele, tak že dňa 16. januára r. 310. usnul v Pánu. Sv. Marcellus bol posledným pápežom, ktorý za panovania pohanských cisárov rímskych zomrel smrťou mučeníckou. Kresťanský cisár Konstantín Veľký premenil dom sv. Luciny, v ktorom tento veľký pápež bol mučený, na chrám Boží, ktorý podnes stojí pod menom »San Marcello al corso«.

Toho času stala sa zase roztržka ohľadom sviatosti pokania a to v Afrike. Melecius, biskup v meste Lycopole v hornom Egypte, nechcel pripustiť ku sviatosti pokania tých, ktorí zapreli vieru v prenasledovaní kresťanov za panovania krvavého Diokleciana a spoločníkov jeho. Biskup sv. Peter Alexandrinský, metropolita jeho, milosrdný muž a pravý otec veriacich afrických, opieral sa tomu prepiatemu počínaniu podriadeného biskupa svojeho; lebo sa obával, že slabí i tak vo viere mnohí bratia odpadnú celkom od sv. Cirkve, a nenapravia sa. Melecius pokročil r. 306. ku rozkolu i bol pokladaný od prívržencov svojich za metropolitu. Rozopry o sviatosť pokania trvaly i za nástupcu sv. Marcellovo, ktorý po mučeníckej smrti jeho bol vyvolený na stolicu sv. Petra.

Sv. Eusebius spravoval sv. Cirkev od r. 310. do r. 311. Narodil sa v Kassane v južnoitalskej krajine Kalabrii; kde otec jeho bol lekárom. Ano i sám bol lekárom dŕiev, kým nestal sa kňazom a pápežom. I krátke úradovanie jeho znepokojoval rozkolník Heraklius. Cisár pod zámienkou pokoja vypovedal jak pápeža sv. Eusebia, tak i nepokojného, ctibažného Heraklia r. 311. z Ríma. Sv. Eusebius zomrel utrýznený vo vyhnanstve na Sicílii. So smrťou pápeža začalo svitať mučenému posiaľ kresťanstvu blažené ráno voľnosti a pokoja.

Na stolicu sv. Petra zasadol r. 311. sv. Melchias či Milciades, ktorý v pokojnejších pre kresťanov pomeroch spravoval sv. Cirkev. Pred vyvolením svojim za pápeža bol v Ríme kňazom. On bol prvým pápežom, ktorí na Laterane bývali. On už mohol poslať diakonov svojich, opatrených listami cisára a vodcu pretorianov ku vládárovi mesta Ríma (mešťanostovi), aby vydobyl

navrátenie majetkov, ktoré počas krvavého prenasledovania násilne boli odňaté sv. Cirkvi. Roku 313. dňa 2. októbra vydržiaval s 11 biskupmi synodu v Ríme. Kresťanský Rím vystupoval z tajomstvenej hĺbky tmavých katakomb na úslnie hrdých námestí, i staval neprekázaný skvelé a nádherné chrámy pravému Bohu. Sv. Melchiades bol posledným pápežom, ktorý bol pochovaný v katakombách. Usnul v Pánu r. 313. So sv. Sylvestrom, ktorý stal sa nástupcom jeho na stolici sv. Petra, začína sa nová časodoba v dejinách sv. Cirkve.

Zo života a pôsobenia pápežov, ktorí v prvých kresťanských storočiach zasedali na stolici sv. Petra, a z ktorých 31 jeden za druhým zomierali za sv. vieru smrťou mučeníckou, vidíme, že celá sv. Cirkev nerozlučnou páskou jednoty bola spojená, že mala základné a dobre usporiadané ustrojenie, ktoré malo sa behom času upevniť a ďalej vyvíňať. Prvenstvo stolice sv. Petra dľa nariadenia Božieho objavuje sa od založenia sv. Cirkve po všetky časy, i bolo uznávané od celého kresťanského sveta. Stolica sv. Petra v Ríme bola strediskom a pevnou baštou v oči všetkým bludným domnienkám a učeniam, i zmužile a neústupne bránila vyznanie viery apoštolské. Ano, tieto prvé storočia dokázaly, že splnily sa skvele slová večnej pravdy, prorocké slová Spasiteľa Božského a Zakladateľa kráľovstva Božieho na zemi, Pána Ježiša Krista, ktoré riekol o sv. Petrovi a plnomocných nástupníkoch jeho, biskupoch rímskych: »Ty si Skala a na tejto Skale založím Cirkev Svoju a brány pekelné nepremôžu ju.«

Biskupi, obor účinkovania ich a vzájomné pot'ahy.

V dobe po časoch apoštolských družila sa vo správe sv. Cirkve, jako to už drier a i za časov našich vidíme, ku najvyššiemu pastierovi, ktorý je plnomocným nástupcom sv. Petra, i vyšší správcovia jednotlivých cirkevných obcí alebo i okresov, biskupami (ἐπίσκοποι, episcopi, dozorcí) menovaní, ktorí boli dľa vôle Božej a dľa požiadavky sotrvávania kráľovstva Božieho až do skončenia sveta právomocnými nástupcami sv. apoštolov v úrade kňazskom, učiteľskom a pastierskom. Táto vysoká dôstojnosť vyplývala a vyvíňovala sa postupom času, okolností a požiadaviek zo samej podstaty sv. Cirkve, jako i z nej určenia a sriadenosti, jakú Zakladateľ božský vykázal jej.

Kým sv. apoštolovia žili na tejto zemi, riadili sami s najvyššou hlavou, sv. Petrom, sv. Cirkev, a oni boli zprvu jedinými kňazmi, učiteľmi a správcami veriacich; avšak keď sa rozmnožoval počet veriacich a oni v hlásaní slova Božieho a v prisluhovaní sv. sviatostí boli hatení mnohými inými prácami a starosťami, povolali si ku boku z učeníkov svojich nápomocných mužov, plných Ducha Svätého, múdrosti a dobrej povesti, ktorých menovali diakonami (διάκονοι) a staršími (πρεσβύτεροι, presbyteri, sacerdotes, kňazi). Prvotne nebolo rozdielu medzi tými podriadenými pomocníkmi apoštolskými; ale už r. 64. dľa narážky sv. apoštola Pavla v listoch, písaných Titovi a Timotheovi, badať podstatný rozdiel medzi staršími (kňazmi) a diakónami. Obe tieto cirkevné hodnosti podriadené byly apoštolskému plnomocnému úradu. Ponevác však úrad apoštolský mal sotrvávať až do skončenia sveta (Mat. 28, 20), avšak sv. apoštolom odopreté bolo zo-

trvávať na živote (Žid. 7, 23), i predvídali, jako hovorí sv. Klemens Rímský (I. Kor. c. 44.), že môžu po smrti ich povstať i roztržky ohľadom úradu predstaviteľných cirkevných, nuž preniesli plnomocné poslanie svoje a vysoký úrad na iných mužov, ktorých volili si z nápomocných kňazov a diakonov, biskupmi (*ἐπίσκοποι*, dozorcí, ba i častokrát iba *πρεσβύτεροι*, seniores, starší) zvaných, s tým poukázaním, že, keby i oni zomreli, aby iní hodní mužovia prevzali ten vysoký úrad (II. Tim. 2, 2). A tak stal sa úrad biskupský plnomocným a právoplatným pokračovaním úradu apoštolského s tým rozdielom, že biskupi mali byť predstavenými iba ohraničených cirkevných obcí alebo i okresov, v ktorých podriadení im boli kňazi (presbyteri, seniores) a diakoni, keď moc a dôstojnosť sv. apoštolov nebola ohraňovaná žiadnym miestom.

Že biskupi ustanovení a posvätení boli na vysokú a plnomocnú dôstojnosť svoju sv. apoštolami, to dosvedčuje celý starý vek sv. Cirkve. Jako sv. apoštol Pavel s Barnabášom už na prvej ceste svojej apoštolskej pre každú založenú cirkevnú obec vkladáním rúk ustanovil právomocných starších či biskupov (Skut ap. 14, 22), podobným spôsobom bol od sv. Pavla vymenovaný a posvätený jako biskup Titus pre ostrov Kretu, a to s plnomocenstvom, aby i on podobne iných s takou svrchovanou mocou ustanovoval za biskupov (Tit. 1, 5; 2, 15), a pre mesto Efesus Timotheus (I. Tim. 3, 1; 5. 19, 22; II. 1, 6) s tým istým plnomocenstvom, aby to, čo počuli od apoštolov, sverili iným schopným mužom, ktorí by zase mali vyučovať iných, a tak prechovávať učenie apoštolské (II. Tim. 2, 2). Svätý apoštol Ján usporadoval po návrate svojom z Patmosu cirkevné obce v Asii a v Grécku, pri-

Biskupi, obor účinkovania ich a vzájomné pot'ahy.

V dobe po časoch apoštolských družila sa vo správe sv. Cirkve, jako to už drier a i za časov našich vidíme, ku najvyššiemu pastierovi, ktorý je plnomocným nástupcom sv. Petra, i vyšší správcovia jednotlivých cirkevných obcí alebo i okresov, biskupami (ἐπίσκοποι, episcopi, dozorcí) menovaní, ktorí boli dľa vôle Božej a dľa požiadavky sotrvávania kráľovstva Božieho až do skončenia sveta právomocnými nástupcami sv. apoštolov v úrade kňazskom, učiteľskom a pastierskom. Táto vysoká dôstojnosť vyplývala a vyvíňovala sa postupom času, okolností a požiadaviek zo samej podstaty sv. Cirkve, jako i z nej určenia a sriadenosti, jakú Zakladateľ božský vykázal jej.

Kým sv. apoštolovia žili na tejto zemi, riadili sami s najvyššou hlavou, sv. Petrom, sv. Cirkev, a oni boli zprvu jedinými kňazmi, učiteľmi a správcami veriacich; avšak keď sa rozmnožoval počet veriacich a oni v hlásaní slova Božieho a v prisluhovaní sv. sviatostí boli hatení mnohými inými prácami a starosťami, povolali si ku boku z učeníkov svojich nápomocných mužov, plných Ducha Svätého, múdrosti a dobrej povesti, ktorých menovali diakonami (διάκονοι) a staršími (πρεσβύτεροι, presbyteri, sacerdotes, kňazi). Prvotne nebolo rozdielu medzi tými podriadenými pomocníkmi apoštolskými; ale už r. 64. dľa narážky sv. apoštola Pavla v listoch, písaných Titovi a Timotheovi, badať podstatný rozdiel medzi staršími (kňazmi) a diakonami. Obe tieto cirkevné hodnosti podriadené byly apoštolskému plnomocnému úradu. Ponevác však úrad apoštolský mal sotrvávať až do skončenia sveta (Mat. 28, 20), avšak sv. apoštolom odopreté bolo zo-

trvávať na živote (Žid. 7, 23), i predvídali, jako hovorí sv. Klemens Rímský (I. Kor. c. 44.), že môžu po smrti ich povstať i roztržky ohľadom úradu predstavenných cirkevných, nuž preniesli plnomocné poslanie svoje a vysoký úrad na iných mužov, ktorých volili si z nápomocných kňazov a diakonov, biskupmi (*ἐπίσκοποι*, dozorcí, ba i častokrát iba *πρεσβύτεροι*, seniores, starší) zvaných, s tým poukázaním, že, keby i oni zomreli, aby iní hodní mužovia prevzali ten vysoký úrad (II. Tim. 2, 2). A tak stal sa úrad biskupský plnomocným a právoplatným pokračovaním úradu apoštolského s tým rozdielom, že biskupi mali byť predstavenými iba ohraničných cirkevných obcí alebo i okresov, v ktorých podriadení im boli kňazi (presbyteri, seniores) a diakoni, keď moc a dôstojnosť sv. apoštolov nebola ohraňovaná žiadnym miestom.

Že biskupi ustanovení a posvätení boli na vysokú a plnomocnú dôstojnosť svoju sv. apoštolami, to dosvedčuje celý starý vek sv. Cirkve. Jako sv. apoštol Pavel s Barnabášom už na prvej ceste svojej apoštolskej pre každú založenú cirkevnú obec vkladáním rúk ustanovil právomocných starších či biskupov (Skut ap. 14, 22), podobným spôsobom bol od sv. Pavla vymenovaný a posvätený jako biskup Titus pre ostrov Kretu, a to s plnomocenstvom, aby i on podobne iných s takou svrchovanou mocou ustanovoval za biskupov (Tit. 1, 5; 2, 15), a pre mesto Efesus Timotheus (I. Tim. 3, 1; 5. 19, 22; II. 1, 6) s tým istým plnomocenstvom, aby to, čo počuli od apoštolov, sverili iným schopným mužom, ktorí by zase mali vyučovať iných, a tak prechovávať učenie apoštolské (II. Tim. 2, 2). Svätý apoštol Ján usporadoval po návrate svojom z Patmosu cirkevné obce v Asii a v Grécku, pri-

jímal Duchom Svätým naznačených mužov do stavu duchovného a svätíl biskupov, jako pre mesto Smyrnu svätého Polykarpa. Ten istý apoštol pripomína v treťom liste (9, 10) svojom istého Diotrefissa s mocou biskupskou, ktorý vydáva rozkazy, vyobcúva nehodných zo sv. Cirkve, ba zdá sa vzdorovať i samému sv. apoštolovi. Podobnou mocou opatrený bol i Archippos v Kollose, ktorého sv. Pavel tam ustanovil biskupom. Ano, v každej svätými apoštolami založenej, cirkevnej obci stál na čele jako biskup buď sám sv. apoštol, jako v Efese sv. Ján, v Antiochii a neskôr v Ríme sv. Peter, alebo od apoštola posvätený a ustanovený najvyšší kňaz, ktorý potom pri smrti svojej novým posväteným plnomocným biskupom bol nahradený: a tak povstal v každej cirkevnej obci alebo okrese nepretržený rad biskupov, ktorí jedon po druhom nasledovali v tom vysokom úrade. Na biskupov preniesli teda sv. apoštolovia tú samú moc, ktorú boli prijali od Pána Ježiša Krista.

A tak objavujú sa už v tejto dobe biskupi jako námestníci Pána v tom pomere Jeho k ľuďom: jako dedičia a držitelia úradu učiteľského, najvyššieho kňazstva Jeho a cirkevnej vlády Jeho. Im podobne tak, jako predchodcom ich, sv. apoštolom, platí slovo Pána Ježiša Krista (Ján 20, 21): »Jako poslal Otec Mňa, tak i Ja posielam vás!« Pravda je síce, že títo biskupi až do tretieho storočia menovaní bývali častoráz i »staršími« (*πρεσβύτεροι*, seniores, kňazi), veď i sv. apoštolovia Peter a Ján menovali seba staršími (I. Peter 5, 1; II. Ján 1, 1), kňazmi; áno i na iných miestach sv. Písma menujú sa biskupi staršími (presbyteri, kňazi), jako v Skut. apoštol. 20. 17, 28; a v liste sv. Pavla k Titovi, (I. 5, 7): ale keď biskupi boli kňazmi, nuž kňazi neboli

predsa biskupami. Veď keď vtedy biskupi bývali menovaní i staršími (kňazmi), bývali nazývaní súčasne i: predsedovia starších (praeses presbyterorum), najvyšší kňazia (supremus sacerdos), blahoslavení otcovia (benedictus papa). Ostatne zdá sa, že u židokresťanov bežné bolo meno starší (πρεσβύτεροι, ktoré zodpovedalo hebraiskému דָּוִדִּי = starší, predstavení synagogy a údovia vysokej rady či synedriuma), u kresťanov z pohanstva pošliých užívané bolo meno »biskup« (ἐπίσκοπος, episcopus, dozorca). Ale z tohoto pomenovania nenasleduje, jako to odporcovia katolíckej Cirkve zlomyseľne tvrdia, že na úsvite sv. Cirkve nebolo rozdielu medzi kňazom a biskupom. Veď už sv. apoštol Pavel jasne povznáša dôstojnosť a moc biskupa Timothea nad stavom kňazským, keď mu jako najvyššiemu pastierovi cirkevnej obce v Efese píše (5, 14): »Proti staršiemu (presbyterovi, kňazovi svojemu) neprijímaj žaloby, iba na svedoctvo dvoch lebo troch.«

A sv. Ignác biskup († r. 107.), učeník apoštolský, určite ohlasuje prednosť úradu biskupského nad úrad kňazský, keď hovorí (List. Smyrn. 8; L. Magn. 6): »Poslúchajte všetci biskupa jako Ježiš Otca, a kňaza jako apoštolov; ctite diakonov jako príkaz Boží; usporadujte všetko v pokoji Pána; keď biskup namiesto Boha a kňaz namiesto apoštolov predsedajú: poddaní buďte biskupovi dľa blahoslaveného poriadku apoštolov, jako Ježišovi Kristovi, a poslúchajte kňazov jako apoštolov.«

Hermas v spise svojom, »Pastor« rečenom, začiatkom druhého storočia a Tertullian začiatkom tretieho storočia označujú biskupov jako predstavených a predsedníkov cirkevných obcí, jako najvyšších kňazov.

Súčasní cirkevní spisovatelia alexandrinskí vypočítujú tri stupne hodností cirkevných a síce: diakonát, presbyterát (úrad kňazský) a episkopát (úrad biskupský). Sv. Irenej, biskup v meste gallickom Lyone (od r. 178. do r. 202.), učeník biskupa sv. Polykarpa, udáva v boji s bludovercami to za známku pravej Cirkve naproti sektám kacierskym, že v najhlavnejších cirkevných pravoverných obcach, najmä v Ríme, udať možno nepretrhnutý rad biskupov, ktorý za časov apoštolských vzal počiatok svoj. Jako Tertullian (okolo r. 196. do r. 202.; *De baptismo* 17), tak i súčasný sv. otec Irenej označujú biskupa jako majiteľa plnosti učenia a moci vo sv. Cirkvi, keď kňazom bez privolenia biskupov nebolo dovolené podujímať žiadne cirkevné vykonávanie, najmä neudeľovať žiadnu sviatosť. To dovedčuje i biskup v hlavnom meste africkom Karthagu, sv. Cyprian († r. 258.), spisami svojimi a pokračovaním svojim.

V každej cirkevnej obci alebo okrese (parochia, *παροικία* menovanom), bol od prvopočiatku vždy iba jeden biskup. Toho svedkom je medzi mnohými sv. Irenej, ktorý vypočítuje postupnosť biskupov, a najmä sv. Cyprian, ktorý v 55. liste svojom píše: »Veď kacierstva z ničoho iného nepovstávaly, ani nezrodily sa (z iného) rozkoly, než z toho, že neposlúcha sa kňaz Boží (t. j. biskup), ani nemyslí sa na to, že jeden je iba súčasný kňaz (t. j. biskup) v Cirkvi, a jeden súčasný súdca na mieste Kristovom.« Vysvitá to i z vypočítania nepretrženej postupnosti biskupov v jednotlivých cirkevných obcach. Veď známe je, že v najväčších a najstarších cirkevných obcach, jakými byly Jerusalemská, Rímská a Alexandrinská, od prvých časov vždy iba jeden predstavený jako biskup

sa nachádza, kdežto pri boku jeho mnohí kňazi sa objavujú.

Biskupi vlastnou mocou ohlasovali slovo Božie, strážili nad neporušenosťou jeho a čistotou, konali nekrvavú obeť sv. omše, udeľovali sv. sviatosti, posväťovali biskupov, kňazov a diakonov a ustanovovali ostatné duchovenstvo, udeľovali moc kňazom (starším) a diakonom, aby v mene ich hlásali slovo Božie, prislúchovali sv. sviatosti atď., ako dosvedčuje Tertullian (*De baptismo*, O sv. krste 10.): »Právo udeliť má (sv. krst) najvyšší kňaz, ktorý je biskup, ďalej kňazi a diakoni; ale nie bez auktority (závažnosti) biskupa pre časť Cirkve.« Biskupi spravovali majetok cirkevný, podelovali z neho duchovenstvo, chudobných, vdovy a siroty. V rade cirkevnej predsedali, i rozhodovali konečne o prijatí nových údov alebo o vylúčení jednotlivých nezdarných údov z cirkevnej obce. Ku poradám vôbec povolávali biskupi kňazov svojich, diakonov a častoráz i veriaci ľud, a tak tvorilo nižšie duchovenstvo senát ich, bez ktorého vedomia nepodnikali nič vážnejšieho a dôležitejšieho v cirkevnej obci svojej, i riadili sa starostlivo dľa dobrej rady duchovenstva svojeho. Tak píše biskup africký sv. Cyprian kňazom svojim a diakonom v 5. liste (str. 34.): »Ohľadom tej veci — nemohol som sám odpovedať nič písomne, pretože pridržam sa od počiatku biskupovania svojho toho pravidla, že nič nepodujmem dľa súkromnej mienky svojej bez rady vašej a bez usrozmienia ľudu.« Bolo to dobrovoľné rozhodnutie biskupov tej doby a žiadna zákonná nutnosť; i rozhodovali biskupi po vypočutí mienky všetkých účastníkov samostatne, a keď boli mienky rozdielne, povinné bolo stádo poslúchať rozhodnutie najvyššieho pastiera svojeho.

Jako duchovenstvo a veriaci jednej cirkevnej obce alebo okresu pod najvyšším pastierom či biskupom svojim spojené boli v svätej láske a svornej jednote, podobne i biskupi starali sa úzkostlivo, aby táto láska a jednota prekvitala medzi nimi vzájomne: preto spojení boli všetci biskupi pod najvyššou hlavou celej sv. Cirkve, ktorú Pán Ježiš ustanovil v osobe sv. Petra a plnomocných nástupníkov jeho, biskupov či pápežov rímskych, medzi sebou a cirkevnými obcami ich v ustavičnom vzájomnom obcovaní. Biskupi sdeľovali si vzájomne všetky vážnejšie cirkevné udalosti, menovite o prevedení novej voľby biskupa v niektorej cirkevnej obci, o slavných vyznávačoch a mučeníkoch, o vyskytujúcich sa a povstávajúcich bludných učeniach a kacírstvach, o uzavretiach miestnych a krajinských cirkevných snemov (synôd), o vynesení cirkevných pokutách (censurách) atď., a také sdeľujúce listy menovali sa »*Litterae communicatoriae*«. Podobný list sdeľovací poslal nový biskup a cirkevná obec jeho v meste asijskom Smyrne (r. 166.) o skvelej mučeníckej smrti bývalého slavného biskupa svojho sv. Polykarpa biskupom a cirkevným obcam ich v krajinke Pontu a inde, ako i biskupi gallickí a cirkevné obce ich v Lyone a vo Vienne (r. 177.) biskupom maloasijským a cirkevným obcam ich. Keď niektorý duchovný alebo svetský veriaci opustiť zamýšľal cirkevnú obec svoju, patriční biskupi podali im sprievodné listy, ktorými vydávali svedectvo im, že nenarušili obcovanie cirkevné ani neverou ani žiadnym priestupkom, že ich prepúšťajú z cirkevnej obce svojej a právomocnosti; že viera ich je pravá a mravy bezúhonné a že ich prepúšťajú novému patričnému biskupovi ku prijatiu do cirkevnej obce. Takéto uhodnoverňujúce, prepúšťajúce a odporú-

čajúce sprievodné listy, ktoré poznačené bývaly tajnými a iba patričným biskupom známymi znaky, menované boli »*Litterae formatae*«. Bez takéhoto sprievodného biskupského listu žiaden inostranný alebo veriaci nebol prijatý do niektorej cirkevnej obce od patričného biskupa.

Metropolití a metropoly.

A jednota i svätá shoda vo sv. Cirkvi objavuje sa ešte i užším vzájomným obcovaním a spojením jednotlivých biskupov krajinských a cirkevných obcí ich. Už za časov apoštolských badáme toto užšie spojenie susedných biskupství; neskôr objavuje sa pomaly ešte živšie tento láskavý a závislý pomer i vzdialenejších biskupství jednej alebo viacej krajín, a to tak, že sa kresťania vždy viac a viac cítili byť údami jedného celku. Pápež Klemens († r. 100.), sv. Ignác, biskup v Antiochii († r. 107.), sv. Polykarp, biskup v Smyrne († r. 166.) naliehali listovne a osobne na cestách svojich na zovnútorne spojenie jednotlivých biskupství; sv. Irenej, biskup v Lyone († r. 202.) a súčasný Tertullian považovali úzke spojenie biskupství v oči odpádlým kacierom jako nutnú podmienku osvojenia si učenia sv. Cirkve, jako všeobecnej apoštolskej, a pravdy Božskej; ale najmä povznášal dôrazne a skvele toto vzájomné obcovanie sv. Cyprian, biskup v Karthagu († r. 258.), v základnom a vzletnom spise svojom o jednote sv. Cirkve proti bludárom Novacianom.

Túto jednotu podmieňovalo najmä užšie spojenie prvotných materských cirkevných obcí v jednotlivých krajinách, po hlavných mestách založených, so sused-

nými, neskoršie z nich pošlými a založenými biskupstvami, ktoré s biskupami svojimi od materskej cirkevnej obce (metropolis) a biskupa (metropolitu) jej závislé a jej boli podriadené v istom ohľade jako dcérocirkve. Základ ku tomuto pomeru metropolitánskemu dali sv. apoštolovia, ktorí usilovali sa obrátiť na vieru Kristovu najprv hlavné, rozsiahlym obchodom oživované mestá niektorej krajiny, pretože tie hlavné mestá mali veľký vplyv na susedné menšie mestá a mestečká; preto požívaly tieto apoštolské biskupstvá, v hlavných krajinských mestách založené, jakými boli Jerusalema, Antiochia, Efesus v Asii a Rím v Europe; jako i prostredne biskupstvá apoštolské, jakými boli Alexandria a Karthago v Afrike, pre náboženské prvenstvo svoje a dôležitosť veľkomestskú zvláštnu prednosť a právomocnosť v oči ostatným biskupstvám krajinským, ktoré z nich boli založené. Túto prednosť prvotných hlavnomestských biskupství (metropól) povznášali už sami sv. apoštolovia a nástupníci ich, ktorí na základe starozákonnom ďalej budovali na stavbe sv. Cirkve, a ohľad brali, možno, na to, že v Starom zákone, ktorý bol obrazom Nového zákona, od vysokej rady židovskej (synedriu) v Jerusaleme, závisely všetky jednotlivé synagogy po celom svete. A tak biskupstvá hlavnomestské, ktoré sv. apoštolami boli založené, menovali sa metropolami apoštolskými a im podriadené boli, jako vyššej právomocnosti, susedné biskupstvá. Na Východe objavuje sa, jako je to vyššie spomenuté, už na úsvite sv. Cirkve také sriadenie metropolitánske a sjednotenie v židokresťanskej cirkevnej obci v Jerusaleme, ku ktorej družily sa jako ku metropole biskupstvá v Judei, Samarii a Galilei. To dosvedčuje cirkevný

dejepisec Hegesippus, ktorý píše, že prví biskupi v Jerusaleme, sv. Jakob Mladší († r. 63.) a nástupca jeho sv. Šimon († r. 106.), oba pokrevní Pána Ježiša Krista, požívali právomocnosť metropolitánsku nad všetkými okolitými biskupstvami (Euseb. III. 32: „*Προηγούμεναι πάσας ἐκκλησίας ὡς μάστορες καὶ ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου.*“). Po celkovitom zničení mesta Jerusalema a spustošení zeme židovskej za panovania cisára Hadriana (od r. 117. do r. 138.), keď Židia znovu sa boli vzbúрили proti Rimanom pod domnelým prorokom svojim a messiašom Bar-Kochbom, prešla táto dôstojnosť metropolitánska na biskupa, ktorý od toho času býval v meste Cesarei. Druhou metropolou asijskou pre kresťanov, zo židovstva a z pohanstva pošlých, bolo mesto Antiochia, ku ktorej náležali biskupstvá syrske a neskôr biskupstvá i viacerých krajín asijských. Biskupstvá v Egypte podriadené boly metropole v Alexandrii; neskôr náležali k nej i biskupi južnoegyptskí v Thebaide, potom v Pentapole a Lybii; postupom času riadil metropolita alexandrinský deväť provincií (eparchii). Právomocnosť svoju metropolitnú použil biskup alexandrinský sv. Heraklas († r. 247.), keď pozbavil hodnosti biskupskej Ammonia v meste Thmuisse a tam vysvätil a ustanovil na miesto jeho nového biskupa. Roku 306. odsudzovali Fileas, biskup v Thmuisse, a iní traja biskupi egyptskí biskupa Melecia v meste Lykopole v kraji Thebaide a karhali ho prísne preto, že obrazil česť »veľkého biskupa a otca«, sv. Petra I. z Alexandrie. Tento vládobažný Melecius zapríčinil rozkol vo sv. Cirkvi, ktorý trval skoro za šesťdesiat rokov. Vzporoval vyššej právomocnosti metropolita Petra I. z Alexandrie, udeľoval posvätenie kňazstva a ustanovoval biskupov

v právomocnom okrese metropolitiskom, i nedbal na napomínanie bratské podriadených spolubiskupov. A keď sa dopustil mnohých iných prečinov a zločinov, bol pozbavený dôstojnosti biskupskej, jednosvorným uzavretím biskupov egyptských pri predsedaní metropolitu sv. Petra I.; ale predseda vzdoroval i ďalej metropolitovi svojemu sv. Petrovi I. a nástupcom jeho, podporovaný prívržencami svojimi, i ustanovoval vzdor tomu nových biskupov. Celá sv. Cirkev ošklivila si týchto rozkolných stranníkov. Prívrženci Melecioví pripojili sa neskôr bludárskym Arianom. Z tohoto vidno, že metropolit mal svrchovanú právomocnosť ustanovovať podriadených biskupov a pozbavovať nehodných dôstojnosti biskupskej. Štvrtá veľká metropola bola na západe v Ríme, ku ktorej, nespomínajúc najvyššiu právomocnosť pápežskú v celej sv. Cirkvi, náležala Italia so susednými ostrovami a inými krajinami evropejskými. V Severnej Afrike bol biskup v meste Karthagu vyšším metropolitom či primasom; kdežto v iných krajinách najstarší biskup bol metropolitom, tak že tu právomocnosť metropolitická nebola viazaná na isté mesto, ale na osobu. I mesto asijské Efesus malo metropolitu. A tak, ačkoľvek ústava metropolitická vyvinutá bola do štvrtého storočia dosť zrejmá a ustálená, predseda však nebolo to rovné sriadenie, a niektorí biskupi metropolitiskí mali ešte i väčšiu ďalej siahajúcu moc. Taký súhrn cirkevných obcí, okresov či biskupstiev jednej krajiny, ktoré náležali ku jednej metropole, menovali sa provinciami či eparchiami. Väčšie metropoly, ku ktorým náležali viacej provincií, tvorili počiatok neskorších patriarchátov.

Synody.

Okrem spomenutej výsady mali metropolití i moc svolávať cirkevné snemy krajinské či synody, a predsedávať pri poradách ich; čo veľmi výdatne účinkovalo na upevnenie jednoty vo sv. Cirkvi.

Základ k ústave cirkevných snemov položili sv. apoštolovia shromaždením a právoplatným uzavrením svojim, vynesným v Jerusaleme (Skut. ap. 15.). Jako kňazi a diakoni družili sa ku biskupovi jako radcovia vo správe cirkevnej obce, podobne tvorili biskupi provincialní radu metropolitovu pri pojednávaniach v cirkevnom sneme či v synode, ktoré sa objavujú častejšie vydržiavané od druhej polovice druhého storočia. V týchto synodách zrači sa jasne sjednotenosť a spolupatričnosť biskupov ku jednému mravnému telesu, ku všeobecnej sv. Cirkvi; i kládol sa spoločným a jednosvorným pôsobením biskupov zdarný odpor proti kacírom a rozkolníkom, spoločným to nepriateľom sv. Cirkve.

Synody vydržiavané boli najprv v Grécku (Euseb. V., 16.), potom v Asii proti Montanistom a ohľadom svätenia Veľkej noci (Euseb. V., 23–25.) v druhej polovici druhého storočia, v Afrike okolo r. 200., kde 70 biskupov sa shromaždilo a pod predsedníctvom biskupa Agrippina súčasnilo sa na poradách. Sv. Kornelius, pápež (od r. 251. do r. 252.), vydržiaval so 60 biskupami v Ríme cirkevný snem proti Novacianovi. Keď sv. Cyprian v Karthagu r. 252. s biskupami africkými vydržiaval synodu, napísal na záhlavie uzavretia synodálneho tieto slová: »Videlo sa nám vnuknutím Ducha Svätého a poukázaním Pána skrze mnohé a jasné zjavenia atď. (List 55. sv. Cypriána

ku pápežovi Korneliovi.)» Čím zrejmejšie upevňovala sa ústava metropolitiská, tým ústrojnejšie objavovala sa i ustanovizeň cirkevných snemov či synôd, ba i riadny čas zasadania ich, najmä v Grécku začiatkom tretieho storočia; i vydržiavané bývaly synody od toho času riadne raz, v niektorých krajinách i dvaraz do roka.

Na synodách, jako je už podotknuté, pretriasané bývaly pod predsedníctvom metropolitu všetky cirkevné záležitosti a vyjadrované bývalo určité pravé učenie sv. Cirkve k uspokojeniu pravoveriacich proti bludným domnienkam kacierov, bludárov a rozkolníkov; pojednávalo sa o priestupkoch a obžalobách biskupov atď., i vynášaly sa platné rozsudky a spasiteľné ustanovenia. Pri poradách mali rozhodujúci hlas iba biskupi. Kňazi, diakoni a iní členovia nižších duchovných stavov mohli sa súčastniť pri poradách synodálnych, ani svetskí veriaci neboli z nich vylúčení. Biskupi a kňazi sedávali pri porádach, diakoni a ostatní účastníci stáli. Uzavretia synody, ktoré uhodnoverňovali a podpisovali iba predsedajúci metropoliti, sdelené bývaly obyčajne okružnými listami inostranným biskupom, metropolitom a menovite pápežovi rímskému. Biskupi, ktorí na poradách osobne nemohli sa súčastniť, mohli sa dať zastupovať alebo skrze druhých biskupov, jako to vidíme r. 256. v Karthagu, alebo skrze kňazov svojich, jako sa to stalo r. 314. na synode v meste Arlese. Pojednávania a uzavretia synodálne z najstarších časov nezachovali sa na dobu našu, iba uzavretia synod afrických, pod sv. Cyprianom v Karthagu r. 252., 255. a 256. zasedavších, i synody antiochickej z r. 269. sú nám po ruke; z neskorších synôd známe sú nám: 25 pravidiel či výnosov, ktoré týkajú sa cirkevnej kázne, cirkevného snemu (synody) r. 314 vydržiavaného v meste Ancyre, a 14 pra-

vidiel súčasnej temer synody, zasedavšej v meste Novej Cesarei.

Postupom času obmedzovaly sa synody iba na rozhodovanie o provincialných cirkevných, menovite kázne sa týkajúcich záležitostiach, keď všeobecné cirkevné snemy (koncilia) pojednávaly a uzavretia vynášali o všeobecných sv. Cirkve sa týkajúcich ustanovizňach, a najmä o článkoch viero- a mravo-uky.

Kňazi, diakoni a iné nižšie úrady cirkevné.

Kňazi (starší, *πρεσβύτεροι*, presbyteri) povstali vo sv. Cirkvi r. 64, jako to vysvitá z listov sv. Pavla, ktoré písal Titovi a Timotheovi. Podobne jako prvotne pri boku sv. apoštolov, tak i v tejto dobe pri boku biskupov, jako plnomocných nástupcov apoštolských, účinkovali kňazi jako podriadení spolupracovníci na vinici Pánovej. Kňazi pod dozorom biskupov, jako spolupracovníci ich a námestníci, ohlasovali slovo Božie, prinášali nekrvavú obetu sv. omše, prisluhovali sv. sviatosti, vynímajúc sviatosť posvätenia kňazstva, ktorú nemohli udeľovať, a mali i účasť v riadení cirkevnej obce alebo okresu, a tak tvorili radu jeho či presbyterium (*πρεσβύτεριον*). Avšak pri konaní úradu svojego potrebovali kňazi mať plnomocenstvo od biskupa svojego a bez neho nemohli konať nič. Keď sa uprázdnila biskupská stolica, kňazi obstarávali spoločne záležitosti cirkevné v jednotlivých cirkevných obcach alebo okresoch, podobne i v neprítomnosti biskupovej; ale boli povinní pri návrate jeho skladať účty jemu, jako hlave svojej, zo všetkého, čo konali v neprítomnosti jeho. Častoráz ustanovil biskup v mestečkách a dedinách, ktoré od biskupského sídla vzdialenejšie byly, jednot-

livých kňazov a diakonov za cirkevných správcov, jako to píše sv. Cyprian (List 10): »I poveril som kňazov a diakonov, ktorí sú prítomní tam, aby napomínali vás a úplne poučovali ohľadom zákona evanjelického.« V druhej polovici tretieho storočia pripomína synoda, ktorá zasedala r. 269. v Antiochii, biskupov vonkajších cirkevných obcí (Euseb. VII. 30. n. 6. „ἐπίσκοποι τῆς χώρας, ἐπίσκοποι τῶν ὁμόρων ἀγρῶν τε καὶ πόλεων“), ktorí boli čiastočne opravdiví posvätení biskupi, avšak z väčšej čiastky iba jednoduchí kňazi, i podriadení boli biskupom mestským, ktorí tam ustanovili ich; synoda v Ancyre r. 314. usporiadala zvlášťne právomocnosť týchto vonkajších, malomestských a dedinských cirkevných predstavených, keď im nedovolila udeľovať svätenie kňazov a diakonov; ale dovolila im udeľovať posvätenie iba mužom nižších rádov cirkevných (Can. 13.: „Χωρεπίσκοπους μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διάκονους χειροτονεῖν“). Z tejto ustanovizne vyvinuly sa neskôr jednotlivé fary (parochie, od gréckeho slova *παροικία*, t. j. susedstvo!) podriadené biskupovi, ktoré riadili jednotliví kňazi. Pri boku biskupovom úradovali v jednotlivých cirkevných obciach alebo okresoch i viacerí kňazi.

Diakoni (διάκονοι), ktorí nazývaní boli i Levitami (ministri, sluhovia), družili sa od najstarších časov vo správe cirkevnej ku biskupom a kňazom, a poverení bývali vedením cirkevných podriadených záležitostí, ktoré im sverené boli, aby tí v plnení vyšších duchovných úradov neboli hatení menšími požiadavkami veriacich. Už na úsvite sv. Cirkve vyvolili sv. apoštolovia sedem diakonov (Skut. ap. 6, 1–4.) pre cirkevnú obec v Jerusaleme zo 72 učeníkov Pánových, ktorých On bol si povolal, aby pripravovali cestu príchodu Jeho do

niektorého kraju alebo mesta (Luk. 10, 1). Už meno ich dosvedčuje, že delili sa podstatne od biskupov a kňazov, ktorým boli podriadení, čo i synoda v Arlese (Can. 13.) r. 314. zrejme vyslovila, keď niektorí z diakonov namyslene vystupovať počínali v oči kňazom. Za časov apoštolských hlásali diakoni slovo Božie, krstili, prisluhovali biskupovi, opatrovali a spravovali cirkevný majetok. Neskôr, najmä počas prenasledovania, oznamovali veriacim miesto a čas shromaždenia bohoslužobného; starali sa o poriadok pri službách Božích; posluhovali biskupovi a kňazovi pri oltári; čítavali časť sv. Písma, najmä evanjelia; prijímali od štedrých veriacich obetné dary (Just. »Apolog.« I. n. 65; Cypr. »O pokleslých« str. 381); podávali sviatosť Oltárnu pri službách Božích prítomným veriacim; nosievali ju nemocným do domov a uväzneným do žalárov; opatrovali nemocných; starali sa o hmotné zaopatrovanie chudobných veriacich, o vdovy a o siroty vykrvácajších mučeníkov; posluhovali pri hodoch lásky (agapách), na ktorých súčastňovali sa po službách Božích duchovní a svetskí veriaci. V jednotlivých cirkevných obciach alebo okresoch nachádzali sa pri boku biskupa a kňazov jeho obyčajne sedmoria diakoni; medzi nimi vyznačený bol jeden, ktorý sa menoval archidiacon; jemu sveroval biskup obyčajne spravovanie cirkevného majetku a on bol prostredníkom medzi biskupom a veriacimi. Popri diakonoch účinkovali i diakoniský, ktoré bývaly volené zpomiedzi vynikajúcich zbožných vdov a panien a k tomu cieľu požehnané (nie posvätené), aby posluhovaly pri krste ženských a staraly sa o nemocné ženské (I. Tim. 5, 9—13.). Táto ustanovizeň diakonisiek trvala na Západe do 5. storočia, na Východe vzdor zákazov ešte i do pozdejších časov (Conc. Laod. r. 364. can. 11.).

Takou diakoniskou bola Febe v Kenchreách, blízko Korintu, ktorú spomína už sv. Pavel (Rim. 16, 1, 2).

Keď počet veriacich vždy viac sa množil a biskupi, kňazi a diakoni nedostačovali ku správe cirkevnej, potrební boli ešte i iní podriadení cirkevní hodnostári, jakí objavujú sa už počiatkom tretieho, a možno už behom druhého storočia, a síce: poddiakoni, akolythi, exorcisti, lektori a ostiarii. Všetky tieto cirkevné úrady vypočítuje pápež rímsky sv. Kornelius okolo r. 250. v liste svojom, biskupovi Fabianovi do Antiochie písanom (Euseb. VI. 43.), i spomína, že cirkevná obec rímska má .krem neho jako biskupa 44 kňazov, 7 diakonov, 7 poddiakonov, 42 akolythov, a spolu 52 exorcistov, lektorov a ostiariov. Tieto nižšie cirkevné rady boli prípravnými stupňami pre vyššie duchovné stavy a na znamenie podriadeného postavenia svojého dosahovali prvotne údovia ich poslanie svoje nie svätením kňazstva, ani vkladáním rúk biskupských (*χειροθεσία*), ale iba modlitbou (Sv. Basil. can. 51; IV. synoda Karth. can. 5).

Poddiakoni (hypodiakoni, *ὕπηρέται*), ktorých pripomína, jako je známe, prvý sv. Cyprian (List 2., 3., 29., 30., 79.), ktorý vo vyhnanstve svojom upotreboval ich jako prostredníkov medzi sebou a osirotenou cirkevnou obcou v Karthagu a medzi inými cirkevnými obcami; poddiakoni nekonali prvotne žiadne obradné služby, ale iba strážili pri vchode chrámov počas služieb Božích nad bezpečnosťou a poriadkom veriacich (Constitut. apost. VIII., 11). Neskôr boli poddiakoni, jako už meno ich značí, najprednejšími pomocníkmi diakonov pri cirkevných vykonávaníach, ktorých sedmory počet nechcel sa pokračovať pri jednotlivých cirkevných sboroch a to z úcty k prvým 7 diakonom,

ktorých v Jerusaleme ustanovili boli sv. apoštolovia. Postupom času pripočítaní boli poddiakoni k vyšším rádom svätenia na kňazstvo.

Akolythi (posluhovači) boli posluhujúci sprievodcovia biskupov a kňazov; i objavujú sa najprv iba v cirkevných obcach alebo okresoch na Západe. Oni posluhovali biskupovi a kňazovi pri oltáre, čistievali nádoby oltárne, zapáľovali sviece na oltáre a držievali a nosievali svietniky pri službách Božích.

Exorcisti (zaklínači) boli určení, aby vkladáním rúk a modlitbou konali zaklínania nad katechumenami (čakancami) pred obsiahnutím sv. krstu, a vôbec nad tými energumenmi, ktorí boli obsadení duchami nečistými, očisťovali ich a starali sa o nich. Biskupi volili ku tomuto cirkevnému úradu mužov plných vyznačenej stálej viery, aby zamedzili každé narušenie cirkevnej dôstojnosti a nízkeho úmyslu.

Lektori (na Východe anagnosti menovaní, predčítatelia), ktorých už Tertullian (De praescrip. 41.) a sv. Justín (Apol. I. 67.) pripomínajú, boli asnáď najstarší zo všetkých najnižších cirkevných hodnostárov. Oni opatrovali sv. Písmo a iné posvätné spisy a predčitovali v cirkevných shromaždeniach čiasťky sv. Písma, ktoré biskup alebo kňaz naznačili a potom vysvetľovali.

Ostiarii (vrátnici) opatrovali kľúče chrámove a strážili pri vchode do chrámu alebo do katakomb, kde sa konaly služby Božie, aby ta nevstupoval žiadon nepovolany, jako pohan, Žid, verejny hriešnik, z lona sv. Cirkve vyobcovany, alebo katechumen (čakateľ svätého krstu).

Všetky tieto stupne cirkevných hodností pripočítujú sa ku hierarchii či ku cirkevnej svätej vláde, jaká náleží královstvu Kristovmu, královstvu Božiemu na zemi. Nuž

teda zloomyseľné a smiešne je tvrdenie nepriateľov katolíckej sv. Cirkve, že v Cirkvi Kristovej niet rozdielu medzi biskupom a kňazom, medzi duchovenstvom a ľuďom veriacim, že každý kresťan je kňazom. Pravda je, že biskup v tých časiach mladistvej Cirkve vo všetkých dôležitých vecach radieval sa s duchovenstvom svojim a s veriacim ľuďom; ale z toho nenasleduje, že by dôstojnosť a úrad biskupa a kňaza závislé boli bývaly od ľudu; lebo veď poslanie biskupovo a plnomocná moc jeho pochádza s hora, od Pána Ježiša Krista skrze sv. apoštolov, a duchovenstvo, biskupami posvätené a ustanovené, a veriaci ľud boli tej doby presvedčení, že biskup ich, jako najvyšší pastier, z lásky otcovskej ku porade a ku nápomoci povoláva, čo pre kresťanskú šľachetnosť svoju a horlivosť v úplnej miere zasluhovali. Keď tento duch lásky a dokonalosti kresťanskej stydnúť počal v cirkevných obcach, keď sv. Cirkev z kolisky svojej odrastala, a v ústrojnosti svojej požiadavkami väčšieho počtu veriacich, početných nepriateľov a iných vážnych okolností všestranne sa rozvíňať bola nútená, nuž treba bolo, aby sa zmenilo mnoho ohľadom toho prvotného úzkeho pomeru. A tak vyvinula sa postupom času hierarchia či svätovláda vo sv. Cirkvi, jakú dnes spatrujeme.

Vzdelávanie a voľba duchovenstva.

Na úsvite sv. Cirkve vyučovali sv. apoštolovia nástupcov svojich, biskupov a týmto podriadených kňazov a diakonov v pravdách sv. náboženstva, i pripravovali ich prakticky ku vznešenému duchovnému úradu; požadovali od nich iba to, aby boli schopní vysvetľovať dôkladne objavenie sa na zemi Syna Bož-

ského, Pána našeho Ježíša Krista, vieru v Neho vzbudzovať a upevňovať v srdciach veriacich, objasňovať hlavné články sv. viery a kresťanských bohumilých mravných zásad a potvrdovať zodpovedným svätým životom svojim pravdu, hlásanú samým Bohom. Zpočiatku sv. apoštolov shromaždili okolo seba za príkladom Majstra svojho nebeského Pavla a Jána veľký počet učeníkov. Medzi učeníkmi sv. Pavla vynikajú: sv. Lukáš, evanjelista a spisovateľ Skutkov apoštolských, narodený v Antiochii, slavný učenec a lekár (II. Timoth. 4, 58), ktorého menuje bratom svojim, majúcom »chválu v evanjeliume po všetkých cirkvách (II. Kor. 8, 8)«; Titus, dľa svedectva sv. Jána Zlatoústeho, rodom z Korinthu, ktorý menovaný býva duchovným synom jeho a ktorý už r. 51. bol prítomný s ním na cirkevnom sneme v Jerusaleme (Gal. 2, 3), neskôršie biskupom na Krete, kde zomrel v 94. roku požehnaného života svojho; Timotheus z Lystry, mesta Lykaonského v Maléj Asii, neskôr biskup v Efese (I. a II. Tim.), kde bol ukamenovaný asi r. 97.; Linus a Klemens (II. Tim. 4, 21; Filip. 4, 3), oba neskôr pápeži rímski; Archippas (Kolos. 4, 12), biskup; Filemon (Fil. 1), biskup v Kolosse, a Onesimus biskup v Berei, oba mučeníci; Epafrodit (Filip. 2, 25); Artemas a Tychikus (Fil. 3, 12), Krescens, Pudens, Eubolus (II. Tim. 4, 21); Urban (Rim. 16, 9); Stachys, Ampelles, Lucius, Jason, Sosipater; Kajus (Rim. 16, 23); i mnohí iní, ktorí spomínaní bývajú vo sv. Písme Nového zákona. Od sv. apoštola Jána vyučovaní a vzdelávaní boli v meste Efese: Polykarp, neskôr biskup v Smyrne; Ignác, biskup v Antiochii; Papias, biskup v meste Hierapole vo Frygii. Všetci títo učenici apoštolskí jako biskupi

pripravovali potom a vzdelávali prakticky iných ku duchovnému stavu. Títo obcovali vždy s biskupom, sprevádzali ho na cestách po cirkevných obcach, počúvali učenie jeho a napomínanie, i mali príležitosť dôkladne pozorovať výkony cirkevné a úradovanie i život jeho; z nich volení a posväťovaní bývali opäť najzbožnejší, a najnadanejší a najvzdelanejší ku hodnostiam a úradom cirkevným. Postupom času najosvietenejší biskupi, učitelia a najmä apologeti (obrancovia sv. viery), ako Dionys Areopagita, Kvadrat a Aristides, Justin a Athenagoras, Milciades, Irenej, Pantenus, Klemens Alexandrinský a Origenes, Cyprian, Dionys Alexandrinský, Arnobius, Tertullian, Minucius Felix, Laktanc a iní vzdelali sa na slavných školách pohanských a keď buď čítaním sv. Písma buď kresťanskými učiteľmi boli obrátení ku náboženstvu kresťanskému a vyučení v pravdách sv. viery, slúžili potom skvelou všestrannou učenosťou svojou v novom postavení svojom sv. Cirkvi. Ale už v tejto dobe postarané bolo o to, aby kresťanská vedochtivá mládež a najmä duchovní mohli sa vyučiť pre stav svoj vo vedách, spočívajúcich na kresťanskom základe. Tak povstaly v Alexandrii, v Antiochii, v Cesarei, v Ríme, v Karthagu, v Edesse a v iných hlavných sídlach biskupských katechetické a vyššie školy, v ktorých popri potrebných vedách pestoval sa i duch zdržanlivosti, sebazaprenia a bezúhonnej čistoty, a z ktorých vychádzali najučenejší spisovatelia, obranci a vedomci cirkevní, jako i učení a horliví biskupi, kňazi, diakoni a iní nižšieho rádu duchovní. Neskôr založené boli v každom sídelnom meste biskupskom školy, na ktorých vychovávaní boli duchovní mužovia.

Voľba duchovenstva diala sa s veľkou starostlivosťou a obozretnosťou; veď už sv. apoštolovia odporúčali pri voľbe biskupov, kňazov a diakonov starostlivú zkušku a obozretnosť, aby neboli nováčkovia vo viere, nie nevedomci a nemravníci, nie zlej povesti u ľudu.

Ku nižším rádom hodnosti cirkevnej volení bývali horliví, nadaní a vo sv. viere utvrdení, obyčajne mladí mužovia z pomedzi veriacich, pri čom biskup ohľad bral na prajné svedoctvo veriacich, jako to do-svedčuje sv. Cyprian (List 34.). Prijímanie do nižších rádov dialo sa skrze modlitbu biskupa, nad zasvätencom konanú, v prítomnosti kňazov, diakonov a veriacich (Sv. Basil. can. 54; IV. synoda v Karth. can. 5). V týchto nižších cirkevných rádoch postupovali duchovní mužovia (klerici) obyčajne so stupňa na vyšší stupeň a pripravovali sa k vyšším duchovným úradom; lebo z nich volil si obyčajne biskup najzbožnejších a najnadanejších za diakonov a kňazov. Častoráz z pomedzi poddiakonov, akolythov a ostiariov volení bývali diakoni, z pomedzi diakonov a nižšieho rádu, najmä lektorov a exorcistov postupovalo sa ku kňazstvu; lebo títo poslednejší osvojili si dokonalú známosť sv. Písma a dôkladne vzdelali sa ku dôstojnosti kňazskej, a k úradu pri boku biskupovom skrze katechetické prednášky jeho. Ponevác údovia nižších rádov cirkevných dostatočne známi boli kňazom, diakonom a veriacemu ľudu úradným účinkovaním a životom svojim, preto v prítomnosti a dľa odporúčania i svedoctva týchto volil biskup z nižších rádov cirkevných vyššie duchovenstvo svoje a vkladáním rúk svojich a modlitbou (Skut. ap. 6, 6; 13, 3; I. Tim. 4, 14; II. Tim. 1, 6), t. j. sviatosťou posvätenia kňazstva svätíl a ustanovoval diakonov a kňazov pre cirkevnú obec svoju alebo okres. Diakonom

a kňazom treba bolo vyznačovať sa jako údom, hodným vyššieho duchovného stavu, zvláštnou bezúhonnou minulosťou, dobročinnosťou a zručnou schopnosťou vo vyučovaní sv. náboženstva; i vysvätení bývali iba pre istú určitú cirkevnú obec a presadzovaní bývali iba z dôležitej príčiny na iné miesto. I požadovalo sa, aby údovia nižších rádov boli svätení za diakonov iba v 30., za kňaza v 35. roku života svojeho.

Ohľadom vysokej dôstojnosti a vyvýšeného úradu biskupského diala sa voľba biskupa so strany susedných biskupov, domáceho duchovenstva a veriaceho ľudu s najväčšou obozretnosťou a starostlivosťou. Preto na vysoký úrad biskupský volení bývali zo stredy duchovenstva, zpomedzi kňazov a častoráz i zpomedzi diakonov obyčajne vo veku pokročilí, najmenej 40-roční, výteční mužovia, ktorí sa vyznačovali zvláštnymi skvelými cnosťami, neohrození vyznavači a obrancovia viery. I pri voľbe biskupa malo duchovenstvo a veriaci ľud oprávnené účasť svoje. To dosvedčuje už (r. 100.) sv. Klemens, pápež rímsky, listom, písaným Korinťanom (I. c. 44.), v ktorom možno čítať, že voľba biskupa diať sa má s odobrením celej cirkevnej obce alebo okresu („*συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης*“), i sv. Cyprian, ktorý v 68. liste svojom píše: »Biskup nech sa volí v prítomnosti ľudu, ktorý najúplnejšie pozná život jednotlivcov, a prehliadol jedného každého skutky obcovania jeho.« A toto účasťstvo veriaceho ľudu pri voľbe biskupa trvalo tak dlho, pokým opravdivé kresťanské smýšľanie všeobecne u ľudu zakorenené bolo a skutkami sa objavovalo; avšak pri tom všetkom toto účasťstvo ľudu pri voľbe biskupa obmedzovalo sa iba na to, že ľud vyvoliť sa majúcemu hodnostárovi dával svedectvo schopnosti jeho

a hodnosti. V tomto smysle píše sv. Cyprian v 34. liste svojom: »Predstavujeme Vám Celerina, brata nášeho, presláveného cnosťami podobne jako i mravami, pripojeného duchovenstvu Vašemu nie jakoby následkom prispenia ľudského, lež jako viacej udôstojnenia Božieho.« A tak teda vyvýšená dôstojnosť vyvoleného biskupa prispením duchovenstva a veriaceho ľudu nebola v nejakom ohľade od samej cirkevnej obce alebo okresu závislou, a to takým spôsobom, že by snáď ňod nej mohol byť biskup úradu a dôstojnosti svojej pozbavený; lež považované bolo poslanie jeho jako také, ktoré pochádza ňod samého Krista Pána, a posvätenie jeho jakoby od samého Ducha Svätého bolo vykonané; a preto mala byť obec alebo okres biskupovi v cirkevnej správe jako takému, ktorý ozdobený je plnou právomocnosťou apoštolskou, podriadenou a povôlnou vo všetkom.

Keď pozdejšie horlivé kresťanské smýšľanie počínalo ochabovať a klesať u veriaceho ľudu a pri voľbách biskupov objavovaly sa strannické a sebecké úmysly, neriady a náruživosti ľudské, nuž treba bolo, aby i vplyv ľudu na voľbu biskupa celkom bol odňatý. V treťom storočí a neskôr dľa ustanovenia cirkevného všeobecného snemu v Nicei (r. 325.) volený mal byť biskup v prítomnosti duchovenstva a ľudu, nakoľko možno, od všetkých, alebo aspoň od troch alebo piatich susedných biskupov krajinských, a po obdržanom privolení a usrozumení ostatných biskupov treba bolo, aby bol potvrdený od metropolitu, i aby v prítomnosti dvoch alebo troch susedných biskupov buď od samého metropolitu alebo od iného biskupa, k tomu ustanoveného, bol slavnostne posvätený, a to po prísnom pôste, vkladáním rúk a modlitbou na vysokú dôstojnosť svoju.

V tom smysle hovorí sv. Cyprian (List 68): »Preto dľa ústneho podania Božieho i zachovávanía apoštolského usilovne má sa konať a zachovávať to, čo sa zachováva i u nás a skoro po všetkých krajinách (provinciách), aby pri riadnom nastávajúcom prisluhovaní sviatosti posvätenia kňazstva ku tomu ľudu, ktorému sa svätí predstavený, ustanovili sa susední biskupi tej istej krajiny, i aby bol biskup volený v prítomnosti ľudu.« To sámé hovorí nariadenie apoštolské, aby biskupi svätení boli v prítomnosti dvoch alebo troch biskupov (Canon. Apost. c. 1.: „*Ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθω ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν*“). A cirkevný snem v Arlese (r. 314.) uzavrel (c. 20.), aby sa žiaden metropolita neopovážil svätiť biskupa okrem prítomnosti aspoň troch biskupov.

A tak teda dľa tohoto poriadku, keď zomrel biskup v niektorej cirkevnej obci alebo v okrese, alebo keď ináč uprázdnila sa stolica biskupská, ustanovili najstarší kňazi čas voľby nového najvyššieho pastiera svojého. Duchovenstvo s privolením veriaceho ľudu pristúpilo v určitý čas ku voľbe biskupa a susední prítomní traja alebo piati biskupi súdili, či vyvolený ozdobený je potrebnými vlastnosťami. Keď vyvolený bol uznaný za hodného tej vysokej dôstojnosti, oznámila cirkevná obec vyvolenie jeho okružnými listami (*litterae communicatoriae*) všetkým krajinským a inostranným biskupom, najmä pápežovi rímskému.

Metropolita alebo iný starší provincialny biskup posvätil v prítomnosti dvoch alebo troch okolitých biskupov vyvoleného vkladáním rúk a vzývaním milosti Ducha Svätého. Kto v tejto dobe stal sa biskupom, prevzal na seba veľmi ťažký úrad; lebo súdené bolo

jemu, jako najvyššiemu pastierovi cirkevnej obce, znášať najtrpkejšie príkorie a obyčajne prvý zomieral najukrutnejšou smrťou za svätú vieru.

Svobodný stav (celibát) duchovenstva.

Vznešené ovocie ducha kresťanského objavovalo sa hneď od prvých časov trvania sv. Cirkve v živote všetkých opravdive veriacich a najmä u duchovenstva, ktoré oduševňované živou vierou v Božstvo Pána Ježiša Krista a milosťou Ducha Svätého udusovalo v sebe všetku telesnosť a premáhalo v sebe všetky osobné ohľady, i venovalo sa s celým srdcom službe Božej, žilo v samovoľnej chudobe, v ustavičnej modlitbe, v častom prísnom pôste a menovite zväčša v samovoľnom svobodnom stave či v bezženstve (celibáte). Toto sebazapieranie zvelebujú súčasní spisovatelia kresťanskí, apologeti, a najmä sv. Cyprian, a vyhlasujú ho za najkrajší výkvet ducha kresťanského. Tak prívola s pýchou apologeta Athenagoras (r. 177.) nemravným a zaslepeným pohanom (Legat. pro Christian. c. 33.): »Medzi nami nachádzajú sa mnohí obojeho pohlavia, ktorí zostarávajú sa v svobodnom stave a naplnení sú tou nádejou, že takým spôsobom spojení budú užšie s Bohom; lebo zvláštnosť naša nepozostáva iba v rečach, lež v dôkaze a v presvedčení skrze skutky.«

Na túto dokonalosť kresťanskú poukázal už sám Ježiš Kristus, keď s chválou pripomína tých (Math. 19, 12), ktorí pre kráľovstvo Božie žijú samovoľne v bezženstve. A veľký apoštol národov sv. Pavel odporúča mužom (I. Kor. 7, 1): »Dobre je človekovi nedotýkať sa ženy.« I praje si, najmä od duchovenstva, ačkoľvek vedel, že

každý nemá od Boha ten dar (I. Kor. 7, 7): »Chcem, aby ste vy všetci boli jako ja (svobodní).« A oduševňuje duchovenstvo k svobodnému stavu týmito slovy (I. Kor. 7; 32, 34): »Kto nemá ženu, stará sa o to, čo je Pánovo, jako by sa ľúbil Bohu; ale kto je so ženou, stará sa o to, čo je svetské, jako by sa ľúbil žene, a je rozdelený.« I končí oduševnenú radu svoju (I. Kor. 7, 40): »Blahoslavenejší bude, keď zostane podľa rady mojej; lebo myslím, že i ja mám Ducha Božieho!« A učeníkom svojim a biskupom Timotheovi a Titovi píše ten istý sv. apoštol (I. Tim. 3, 2, 12; 5, 9; Tit. 1, 6), že biskup, kňaz, diakon a diakoniska iba raz vstúpiť môžu do stavu manželského. A preto už za časov apoštolských volení bývali za biskupov, kňazov, diakonov dľa rady a za príkladom Pána Ježiša Krista, apoštola sv. Pavla a iných (keď vynímame sv. Petra, Filipa a sv. Judáša Thadea či Lebea, ktorí boli ženatí) najradšej a najčastejšie svobodní mužovia, jakými boli učeníci Kristoví a apoštolskí Lukáš, Timotheus, Titus, Barnabas, Klemens, Linus a iní. Ale keď v tých a nasledujúcich časoch zákony rímske uvažovali pokuty na neženatých a pri rýchlom šírení sv. Cirkve ťažko bolo voliť dostatočný počet svobodných mužov za duchovných, nuž svätení bývali i ženatí, a požadovalo sa od nich dľa vôle sv. apoštola Pavla iba to, aby ženatí biskupi, kňazi, diakoni a vydaté diakonisky znovu viacej nevstupovali do stavu manželského. A to sa plnilo i svedomite. Po obdržaní posvätenia kňazstva obcovali duchovní s manželkami svojimi jako so sestrami.

Avšak i v nasledujúcich storočiach žila väčšina duchovenstva, najmä biskupov, kňazov a diakonov, oduševnená radou a príkladom Kristovým a Pavlovým

v samovoľnom svobodnom stave, aby mohla slúžiť Bohu výlučne a nemýlene. Súveký slavný *O r i g e n e s* († r. 254.) hovorí (23. hom. IV.): »Isté je, že ustavičná služba Najvyššieho trpí ujmu skrze tých, ktorí slúžia požiadavkám manželským; preto zdá sa mi byť primeraným, aby jedine ten konal ustavičnú obětu, ktorý sa venoval večnej čistote.« Ale keď behom času miznúť počínal kde-tu tento vznešený kresťanský duch, vydávala sv. Církev predpisy, aby sa udržovalo a vyvíjalo toto ustanovenie apoštolské. Takéto predpisy objavujú sa už v *K á n o n o c h a p o š t o l s k ý c h*, ktoré v sebe obsahujú cirkevnú kázeň (poriadok) druhého a tretieho storočia. Kánon V. nakladá, aby všetci biskupi, kňazi a diakoni žili v bezženstve a ktorí by zotrvali v manželskom stave, aby boli pozbavení úradu. Tak dialo sa okolo r. 269. so svetárskym a bludoverským Pavlom zo Samosaty, ktorý bol od r. 260. biskupom v Antiochii, a pokladané bolo mu za zločin, keď on sám a vyššieho rádu duchovenstvo vydržovali v domoch svojich ženské osoby („*συνείσακτοι γυναῖκες*“; Euseb. VII. 30).

Začiatkom štvrtého storočia vyslovily synody v meste španielskom *E l v i r e* (r. 305.) a v *A r l e s e* (r. 314.), aby biskupi, kňazi a diakoni, ktorí pred posviacankou vstúpili do stavu manželského, odstránili manželky svoje i aby tí, ktorí vzdorovite žijú s manželkami, pozbavení boli úradu. Synoda v Novej *C e s a r e i* (r. 314.) nariadila, aby kňazi, ktorí by po posviacanke vstúpili do stavu manželského, boli sosadení s úradu svojeho. Synoda v *A n c y r e* (r. 314., can. 10.) dovoľovala diakonom manželský stav, iba pred posviacankou uzavretý, alebo keby pri posviacanke obdržali k tomu dovoľenie od biskupa. A tak, keď koncom tejto doby niektorí z duchovenstva dľa driernej obyčaje nezachovávali

samovoinú čistotu, vynášajú už cirkevné snemy (synody) prísne nariadenia, aby biskupi, kňazi a diakoni žili v bezženstve (celibáte).

Výživa a zaopatrenie duchovenstva.

Ku výžive a hmotnému zaopatreniu duchovenstva v najstarších časoch nebolo určitého nič skrze sv. Cirkev nariadené a ustanovené. Mnohí duchovní, ktorí nemali majetku svojeho, žili i v tejto dobe za príkladom sv. apoštolov Petra, Jána a Pavla (I. Kor. 4, 12; 9, 7 a nasled.; Skut. ap. 20, 34) z prác rúk svojich; veď ešte i v treťom storočí nachádzali sa biskupi a kňazi, ktorí sa udržiavali remeslami a inými ručnými prácami. Ale už toho času podporovali hmotne štedrí veriaci duchovenstvo svoje, jako verných a stálych pracovníkov vo vinici Pánovej, ktorí hodní boli odmeny; jako sluhov oltáru, ktorí smeli i žiť s oltáru (Luk. 10, 7; Mat. 10, 10 a nasl.; I. Kor. 9, 13; I. Tim. 5, 17), zvláštnymi obetami, prvotinami úrody svojej a majetku, desiatkami dľa analogie desiatkov kňazských a levitických Starého zákona (Levit. 27, 30 a nasl.; Num. 18, 23 a nasl.; Deut. 14, 22 a nasled.).

Už v druhom storočí donášali veriaci riadne týždenne alebo mesačne jako obetu prvotiny úrody svojej Bohu a ochotným služobníkom Jeho, biskupom a ostatnému duchovenstvu; najprv donášali do cirkevného shromaždenia alebo do chrámu, neskôr do príbytkov biskupských chlieb, ovocie, strovu, med, víno a iné potravné články. V mnohých cirkevných obcach podieľované byly takéto mesačne prinášané obety v určitý deň medzi duchovenstvo. V niektorých bohatších cirkevných obcach objavuje sa už tohoto času väčší cirkevný

majetok, nachádza sa cirkevná pokladnica, ktorá povstala z dobrovoľných príspevkov štedrých zámožných veriacich, ako badať môžeme počiatok tejto obetovavosti a štedrosti už za života Krista Pána (Ján 12, 6). A toto bolo primerané a potrebné ustanovenie; lebo keď sv. Cirkev rýchlo sa rozširovala, boly i potreby cirkevných obcí väčšie a duchovenstvo nemohlo sa starať samo o hmotné zaopatrenie svoje a o výživu, keď mu popri ustavičnej službe Božej nedostávalo sa ku každodenným telesným potrebám dostatočného času. Horliví veriaci prispievali ku cirkevnému majetku hojnejšími dary; lebo boli presvedčení, že duchovenstvo, ktoré udeľuje väčšie a blahonosnejšie duchovné dary, smie požadovať a požívať i menšie a nepatrnejšie obety, potrebné totižto prostriedky ku telesnému udržiavaniu svojemu, a že bohatšie cirkevné obce povinné sú podporovať chudobnejšie (I. Kor. 16, 1 a nasl.; II. Kor. 8, 1 a nasl.; Rim. 15, 26; Skut. ap. 11, 29), ako sa to dialo už čiastočne za časov apoštolských.

Učený spisovateľ cirkevný Tertullian rozpráva (okolo r. 196.), že veriaci v cirkevných obciach severo-afrických každého mesiaca skladali dobrovoľné malé príspevky v chráme, ktoré potom boly rozdelené medzi duchovných. A sv. Cyprian, preslávený biskup v meste africkom Karthagu († r. 258.) napomína (List 66): «Kňazi, ktorí v cti dostávajú podporu od bratov jako desiatok z úrody, nemajú sa vzdialovať od oltáru a od služieb Božích; lež majú slúžiť dňom i nocou záležitosťam nebeským a duchovným.» Jak veľmi záležalo svätej Cirkvi v tejto dobe na tom, aby duchovenstvo nezamestnávalo sa záležitosťami pozemskými, lež venovalo sa výlučne modlitbe a konaniu vyšších cirkevných povinností svojich (II. Tim. 2, 4), vysvitá z naria-

denia VI. Kánónu apoštolského, ktoré zneje: »Biskup alebo kňaz alebo diakon nech neprejíma starosti svetské: v protivnom páde nech je sosadený.« To samé vysvitá z uzavretia synody v Karthagu, r. 249. vydržiavanej, dľa ktorého odopretá bola cirkevná modlitba a zádušná sv. omša pri smrti jedného kresťana, ktorý vzdor cirkevnému zákazu ustanovil kňaza za poručníka deťom svojim. A tak žilo vôbec duchovenstvo v tejto dobe skrovne z milodarov, ktoré skladali štedrí veriaci a z majetku cirkevného, i nepovažovalo stav svoj za prostriedok skvelého zaopatrenia pozemského, lež za vznešené povolanie, v ktorom bolo hotové prinášať najväčšie obety, keď malo pred očima večnú odplatu svoju a spásu nesmrteľných duší stáda sebe svereného.

IV.

Kresťanský život, služby Božie a cirkevná kázeň.

Kresťanský život.

Mravné preporodenie.

U pokleslých Židov a u všetkých pohanov panovaly v tejto dobe iba hriech, zkazenosť, záhuba a zúfalstvo. V samej svetovej ríši rímskej, v ktorej surovou mocou mladuška sv. Cirkev zápasíť bola nútená a v ktorej objavovala sa drier istá cnosť občianska, zapríčinivšia politickú veľkosť jej a upevnenie vlády svetovej nad mnohými podmanenými národami, boly hrozné

pomery. Človek vážený bol iba ako občan štátny; štát bol najvyšším cieľom človeka a myšlienka štátna bola modlou, božstvom; náboženstvo bolo považované iba za politický prostriedok štátu. Čím väčšie poklady nashrabúvaly sa u podmanených národov v Ríme a v Italii u jednotlivcov vládu majúcich, tým viac mizly s neslýchanou nádherou cudnosť starorimská, pravdomilovnosť, láska ku spravodlivosti a k vlasti, jednoduché staré mravy, životná vážnosť a blažená spokojnosť. Ačkoľvek moc cisárska po mnohých domášnych rozbrojoch a bojoch, ktoré zúrily v predošlej republike, sľubovala všestranne povzniesť štát rímsky a zachrániť pred hroziacim rozkladom, nuž rozmnožila predsa iba mravný a spoločenský úpadok občanov. Už cisár Augustus trpel, že v obdialnych podmanených krajinách zotročení občania považovali ho za boha, ačkoľvek pridržal sa zväčša ešte republikánskeho spôsobu panovania; nástupci jeho, z ktorých mnohí z najnižšieho stavu, z pomedzi prostých vojakov vyšvihli sa na prestol cisársky, osobovali si ešte väčšiu úctu, a zotročilý pohanský ľud zbožňoval sochy ich väčšími než sochy všetkých bohov rímskych. Ba i ženám z domu cisárskeho a zlopovestným neviestkam stavali zaslepení občania rímski sochy a chrámy, v ktorých ctili ich jako bohyne. A následok tejto prevrátenosti ľudskej bol, že mravy poklesly čo najhlbšie. Starých bohov, ktorých sochy pôverčivý ľud v chrámoch ešte vzýval, vysmievali herci v divadlách, spisovatelia vo spisoch svojich. Najnižšie vrstvy pohanského ľudu oddané boli smiešnym poverám, zbožňovali kamenné a kovové sochy, triasly sa pred zaklínaním prešibaných žretcov, ktorí skvele žili z hlúposti ich, verily na čarodejníctva, hádačstvá. Bohatí, mocní a vzdelaní Rimania neverili nič, i používali

poveru sberby ku prospechu svojemu. Tak vyzeralo to s pohanským náboženstvom.

A socialné pomery boli opravdive úžasné, hrozné. Otroctvo rozmohlo sa nesčísľne. Otrok nemal žiadneho práva ľudského; nakladalo sa s ním ako s hovädou; i predsa býval častoráz vychovávateľom bohatej a urodzenej mládeže, ktorú nemravne vychovával z pomsty nad unížením svojim a zúfalým stavom, i pripravoval ju k istej záhube.

Pohlavie ženské bolo podceňované, znižované; lebo žena v rodine zaujímala najnižšie miesto, zneučťovaná bola mnohoženstvom (polygamiou) a snadným rozvodom, bola nevoľnou otrokyňou mužovou, ba tovarom, ktorý mohol kúpiť a odpredať. Nemravné narušenie stavu manželského bolo časté, i dialo sa bez studu zjavne. Matky pohanské prekážaly násilne pôrody svoje. Rodičia odhadzovali neduživé alebo i zdravé deti svoje na ulice; smetiská, do hôr alebo do riek; lebo otec mal neohraničenú moc nad deťmi svojimi, i mohol vraždiť ich, kedykoľvek len chcel. Rimania obojého pohlavia oddávali sa bez studu verejnej necudnosti. Nemravnosť páchala sa pri modloslužbe v chrámoch, v divadlách, na námestiach, kde dráždilo sa obecnstvo oplzlivými výjavy a spevy. Rodičia sami vodili dorastajúce deti svoje do verejných domov necudnosti. Urodzení a prostí Rimania hovelí hnusnej neprirodenej chlipnosti; príznili sa i chlapci. Náchyľnosť ku zverskej ukrutnosti popudzovaná bývala v amfiteatroch (divadlách) krvavým bojom gladiátorov medzi sebou a s divokými šelmami. Súveký kresťanský spisovateľ Arnobius († r. 326.), bývalý pohanský učenec a slavný učiteľ rečníctva, píše o týchto amfiteatroch: »Sú ony takými krvavými dejiskami, kde divoké šelmy trhaly a žraly

gladiatorov, — kde ubohí gladiatori zabíjali jedon druhého, iba pre rozkoš ľudu, obecnstva, ktoré sa dívalo.« Často sostupovali i senátori a cisári rimskí do areny krvavého divadla, aby obveseľovali divadelným vystupovaním svojim divokú sberbu rimskú. Keď boháči pohanskí požívali v plnej miere všetky výhody štátu a života spoločenského, opovrhovali chudobou, ktorá mrela nedostatkom; v každom meste potuľovalo sa množstvo hladných a otrhaných povaľáčov; na dedinách upadlo celkom svobodné drier roľníctvo a na bývalých pozemkoch jeho vznášaly sa nádherné letohrádky veľmožov, pri ktorých nevoľní otroci obrábali zem. Súdcov ľahko bolo podplatiť, a spravodlivosť neprisluhovala sa; úradníci zdierali ľud, ktorý upadol do zúfalstva i hynul. No, i boháči zomierali samovraždou, ktorú pohanskí spisovatelia zvelebovali. Tak smutno vyzeralo to s pohanmi v ríši rimskej.

Ale veľká, podivná bola zmena, ktorú zapríčinilo kresťanské náboženstvo v živote vyznávačov svojich, bývajúcich v rozsiahlom štáte rimskom. Nadľudskou mravnou čistotou svojou, vzájomnou opravdivou láskou, štedrou dobročinnosťou svojou, útlocitom svojim a smierlivosťou v oči spoluveriacim a pohanom, najmä ochotnou a obetovavou hrdinskosťou svojou ohľadom záležitostí Božích — vzbudzovali kresťania v tejto dobe, jako už i za časov apoštolských, opravdivý obdiv u samých zaslepených a nemravných pohanov. Všetkým právom mohol Klemens Alexandrinský († r. 217.) hovoriť: »Kristus skutočne premenil skaly na ľudí, keď priviedol ku kresťanstvu pohanov, ktorí zbožňovali skaly. Hlas Jeho vykázal moru medze jeho, stvoril svet a upevnil zem; avšak On zničil i panovanie starého hada, ktorý zúril jako divoch a svádzal ľudí ku modloslužbe.«

A učený horlivý obranca sv. Justin († r. 167.) s pýchou mohol privolať nemravným a surovým pohanským osočovateľom kresťanstva (Apolog. I. c. 14.): »Všetci tí, ktorí predtým (jako i ja) žili v nečistote, nachádzajú rozkoš svoju teraz iba v čistote mravov; tí, ktorí niekedy zaoberali sa čarodejstvom, posvätili sa teraz večnému nezhotovenému Bohu; tí, ktorí predtým milovali zárobok peňazí nado všetko, obetujú teraz všetko, čím vládnu, ku všeobecnej potrebe ubiedených; tí, ktorí predtým vzájomne sa nenávideli a nechceli obcovať s cudzincami pre rozdielne mravy a obyčaje, žijú teraz po zjavení Krista spoločne s nimi, áno oni modlievajú sa za nepriateľov svojich a usilujú sa ukrotiť tých, ktorí prenasledujú ich nespravodlivou nenávisťou.« Podobne opisuje vznešený život kresťanov, jaký v prvých storočiach sa objavuje, nemenovaný učeník apoštolský a skvelý spisovateľ listu ku Diognetovi (c. 5.): »Oni (kresťania) obývajú jedon každý vlast svoju, avšak s takým smýšľaním, jako by boli prišlými cudzincami; jako občania majú s inými všetko spoločné; jako by boli cudzincami, znášajú všetky príkrosti; každá cudzina je im vlasťou, každá vlasť cudzinou. Jako všetci ostatní (ľudia) vstupujú do stavu manželského a splodzujú deti, lež neodhadzujú deti svoje; — oni žijú v tele, lež nie dľa krehkých náchylností tela; oni putujú po zemi, lež v nebi je domovina ich; oni plnia predpísané zákony a prevyšujú spôsobom života svojeho požiadavky všetkých zákonov; oni milujú všetkých ľudí a všetci prenasledujú ich; — oni bývajú vraždení a smrť jest im počiatkom pravého života.« A učený plodný spisovateľ cirkevní Origenes († r. 254) mohol písať v oči bezbožnému Celsovi (I. 67. III. 29.) o týchto vznešených mravoch kresťanov, ktorých nenávideli súveklí Židia a

pohania: »Dielo Kristovo objavuje sa v celom ľudstve; kde založené boli obce kresťanské, tam odvrátení boli kresťania od tisíc neprávostí a ešte teraz zapríčiňuje meno Ježiš divotvorný útlocit, lásku k ľuďom a štedrosť u tých, ktorí pretvárene nevyznávajú vieru v učenie o Bohu a Kristovi pre pozemský zisk; ale prijímajú uprimne ju.« Ten istý duchaplný Origenes mohol sa odvolávať všetkým právom jako na svetoznámu skutočnosť, »že kresťania, prirovnaní ku súkmenovcom svojim objavujú sa jako svetlá vo svete«; i opisuje živú moc kresťanstva v dobe rozkvetu sv. Cirkve takto: »Hlavný účinok ohlasovania sv. evanjeliuma je zmena mravov. Keby človek vyliečil bol sto osôb od neprávostí nečistoty, nuž prinútení by sme boli veriť, že to nedialo sa prirodzeným spôsobom. Čo teda máme si myslieť pri takom veľkom množstve kresťanov — a síce po všetkých čiastkach ríše, — ktorí od toho času, čo prijali toto učenie, zrazu stali sa celkom inými ľuďmi, a žijú v dokonalom sebazapieraní? Kresťan krotí najmohútnejšie náruživosti svoje tým úmyslom, aby sa ľúbil Bohu, keď oprotivne pohania upádajú v najohavnejšie výstupky a to bez toho, že by sa začerveňali nad nimi, a predsa popri ohavnosťach svojich chcú sa honosiť rázom cnostného človeka! . . . Žiaden z kresťanov nie je poškvŕnený týmito ohavnosťami; alebo keď i daktory nachádza sa medzi nimi, nuž nepatrí do počtu tých, ktorí súčasťujú sa na shromaždeniach našich a tak nie je už žiadnym kresťanom . . . Vernosť kresťanov oproti panovníkom svojim povýšená je nad každú zkúšku; natoľko vzdiaľujú sa každej vzbury, že dľa prikazov zákonodarca svojeho božského nepoužívajú proti nepriateľom svojim žiadnej inej zbrane mimo — trpezlivosti. Boh prejíma obranu ich a výhody

a viac dosahujú touto tichosťou, jakoby dosiahli odporom svojim; lebo nemožno bolo vykoreniť ich, ba čo viac opačne smrť mučeníkov ich rozmnožila počet ich Mnohí nachádzali sa medzi nimi, ktorí jedine tým sa zamestnávali, že precestovali mestá, mestečká a dediny, aby ohlasovali evanjelium, i aby neboli obviňovaní zo ziskubažnosti, neprijímali ani len to, čo im bolo dané k udržovaniu života; alebo — keď núdza nútila ich k tomu, nuž uspokojovali sa tým, čo bolo najpotrebnejšie, keď poskytované bolo i viacej im Kde sa nachádzajú medzi množstvom tých, ktorí obrátení boli na vieru, i boháči, osoby vysokého postavenia a urodzené ženy, mohlo by sa asnáď povedať, že to donáša sebou nejakú česť, keď učenie naše sa ohlasuje; lež nemôže toto predpokladanie na počiatku mať miesto svoje, a i teraz neprevažuje česť, ktorú by sme dosahovať mohli od našincov, potupu a opovrženie, ktoré znášame od pohanov.« Takéto nadzemské ovocie účinkovania Ducha Svätého prejavovalo sa všeobecne v živote prvých kresťanov.

Láska k blížnemu kresťanov.

Zvlášte objavoval sa bohatiersky kresťanský duch v neohraničenej láske vyznávačov Kristových ku blížnym svojim, o jakej Židia a tým menej pohania nemali ani žiadneho pochopu. Táto láska zapríčinila, že najrozličnejšie živly spoločnosti ľudskej, jakými boli Židia a pohania, Rimania, Gréci a barbari (nevzdelané národy), učení a neučení, bohatí a chudobní, svobodní a otroci, slúčili sa v jedno telo sv. Cirkve, sliali.

Všetci kresťania milovali sa medzi sebou vzájomne jako bratia a sestry v Kristu, jako synovia a dcéry

jednoho spoločného Otca nebeského, i podporovali sa vzájomne na každý možný spôsob; ale i inoverci zakusovali silu lásky a obetovavosti so strany kresťanov, menovite počas hladu a zúriacich nákazlivých nemocí, jako za časov sv. Dionysa, biskupa v Alexandrii a sv. Cypriana, biskupa v Karthagu (r. 250.) a v Ríme. Chudobní a opustené vdovy a siroty, nemocní a uväznení, jako i otroci účastní bývali najútlejšej obetovavej starostlivosti kresťanskej. Núdzni a nemocní bývali starostlivo opatrovaní a štedre podporovaní; im slúžili diakoni a diakonisky. Chudobných menoval sv. mučeník diakon Laurenc († r. 258.) pokladom svätej Cirkve a toho času vydržiavala cirkevná obec rímská vyše 15.000 vdôv a sirôt (List Kornelia Fab.) Pre uväznených a do otroctva vzatých kresťanov sbierané bývaly medzi veriacimi milodary. Toho svedkami sú nám cirkevní súčasní spisovatelia, jako i samí pohanskí učenci. Tak mohol písať sv. Dionys, biskup v Korinte r. 170. cirkevnej obci v Ríme s pochvalou a poďakovaním (Euseb. IV. 28.): »Od počiatku je obyčajou Vašou, že všetkým bratom každým možným spôsobom preukazujete dobrodenia, keď posielate milodary cirkevným obcam do každého mesta a tak uľavujete núdzu chudobných, posielate podporu bratom do baní odsúdeným, čo je u Vás po otcoch zdedenou obyčajou.« Veď už sv. Ignác, biskup v Antiochii († r. 107.) menoval cirkevnú obec rímskú pre štedrosť jej »predstavenou bratstva lásky«. A podobnou štedrosťou honosiť sa mohly mnohé iné bohatšie cirkevné obce. Preto učený Tertullian († r. 220.) všetkým právom mohol privolať sebeckým surovým pohanom (Apolog. c. 39.): »Vy nás znevažujete, že sa milujeme, keď sa vy nenávidíte vzájomne; že u nás jeden hotový je zomierať za druhého,

keď ste vy náchylní vzájomne ku vražde. My sme bratia i ohľadom spoločnosti majetkov a tieto práve narušujú u vás každé bratstvo. Všetko máme spoločné, vynímajúc žien — a vy iba v tomto ohľade máte spoločnosť.« Keď sv. Cyprian, slavný dŕiev pohanský učiteľ rečníctva (pravotárstva), stal sa kresťanom a r. 245. bol posvätený za kňaza, popredal zväčša poľnosti svoje a iné majetky a utržené peniaze rozdal chudobným. A takéto časté skutky milosrdenstva odporúčané bývaly horlivými biskupami a inými učiteľmi cirkevnými pri každej danej príležitosti, i spisami a listami pastierskymi, keď to už Kristus Pán poľahoval na Seba, čo sa udeľuje najmenšiemu bratovi (Mat. 25, 40). Tak písal z vyhnanstva svojeho horlivý biskup sv. Cyprian (r. 257.) do Karthagu duchovenstvu svojemu (List 36): »Starajte sa pečlivo o všetky vdovy, o nezdravých a o chudobných. Ale i cudzincom a iným núdzným poskytujte podporu z vlastných prostriedkov mojich, ktoré som uložil tam u spolukňaza svojeho Rogaciana. Keby táto základina už bola vyčerpaná, nuž posielam mu iný nový obnos.« Sám nasbieral u štedrých veriacich 100.000 sesterčí (asi našich 16.000 korún), i poslal ich r. 253. do Numidie, aby vykúpení boli kresťania, ktorých divokí pohania zajali do otroctva. A s týmito skutkami telesného milosrdenstva spojovali horliví kresťania i skutky duchovného milosrdenstva, pretože bola im sv. Cirkev spoločnosťou Svätých. Jedon pôsobil v tomto ohľade mnohoráz za mnohých: vyučoval, bratsky napomínal a karhal vlažných a pokleslých vo viere a v mravoch; bol prostredníkom a primlúvačom, a často obetoval seba za duševné blaho blízkych svojich. A pri štedrej obetovavosti svojej a láske bol každý kresťan skrovný a pokorný; i keď všetko možné

vykonali, považovali sa za nehodného sluhu Pána (Luk. 17, 10). Bohatí a urodzení kresťania prepúšťali otrokov svojich na svobodu a obcovali s nimi ako rovní, ako rodní bratia.

A túto obetovavú lásku oproti blíznym, ktorá sa objavovala ako požehnané ovocie Ducha Svätého u kresťanov, nemohli utajiť ani sami zaslepení pohania, i obdivovali ju premnohí. Také svedoctvo o vznešených mravoch a najmä o láske k blíznym u súvekých kresťanov vydáva bezbožný Lucian († r. 200.), ačkoľvek chcel vysmievať a zľahčovať kresťanov jako ztreštencov (O smrti Peregrina Protea c. 13.): »Títo nešťastníci pojali vieru, že sú nesmrteľnými a že večne budú žiť; preto nezvykli dbať ani na smrť a odovzdávajú sa jej radi. Zákonodarca nahovoril im, že sú medzi sebou bratami, jaknáhle zapierajú bohov gréckych, vzývajú ukrižovaného sofistu jako Boha a žijú dľa zákonov Jeho; preto považujú všetko ostatné na podobný spôsob, považujú ho jako spoločný majetok a ponechávajú správu jeho častoráz ľuďom, od ktorých nepožadujú ani úplnú záruku.«

Mučeníci a vyznávači.

Kresťanská láska, obetovavosť a horlivosť za rozšírenie slávy Božej na zemi a za vlastné duševné spasenie zračí sa najskvelejšie v mučeníctve, ktorým zbožní kresťania v tejto dobe vydávali svedoctvo pravde nadzemského učenia Kristovho.

Kresťania považovali smrť mučenícku za najväčšiu slávu, i vylievali radi krv svoju pri najväčších mukách. Oni pamätali za príkladom sv. Štefana, prvého mučeníka, na slová Syna Božieho, Pána Ježiša Krista

(Mat. 10, 32; Luk. 9, 26): »Kto vyžná Mňa pred ľuďmi, vyznám i Ja jeho pred Otcom Svojim, ktorý je v nebi. — Kto sa bude stydeť za Mňa a za reči Moje, za toho sa bude stydeť i Syn človeka, keď príde o velebnosti Svojej a Otcovej i svätých anjelov.« Pridržali sa slov Božích (Mat. 10, 28): »Nebojte sa tých, ktorí zabíjajú telo, ale dušu nemôžu zabiť; lež viacej bojte sa Toho, ktorý môže zatratíť i dušu i telo do ohňa pekelného.« Mysleli na zaslúbenie Božie (Mat. 10, 39; Luk. 9, 24; 17, 33; srov. Ján 12, 25; Mat. 16, 25; Marek 8, 35): »Kto najde život svoj, ztratí ho: a kto ztratí život svoj pre Mňa, najde ho.« Pamätali i na slová sv. Pavla (II. Tím. 2, 11 a nasl.): »Lebo keď sme zomreli s Ním, budeme živí i spolu s Ním; keď budeme trpeť, budeme i kráľovať s Ním; keď zapreme, i On zapre nás.« Oni vedeli, že učeník nie je nad Majstra svojeho (Ján 15, 20; Mat. 10, 24) a že smrť za milovaného Spasiteľa je najvyšší dôkaz lásky (Ján 3, 16; 10, 11. 17), a konečne, že nič tak nepovznáša sv. Cirkev než vycedená krv zdarných údov jej. Preto privolal Origenes bezbožnému Celsovi (VII. 39): »Kresťan pre vieru svoju dáva skôr život svoj, než pohan pre všetkých bohov kus plášťa svojho.« Mučeníctvom svojim rozdeľovali sa kresťania nielen od pohanov v horlivosti svojej za slávu Božiu, lež i od bludovercov, najmä od Gnostikov, ktorí považovali mučeníctvo za sebevraždu, a zaprenie Krista Pána v čas prenasledovania držali za dovolené. Sv. Irenej († r. 202.) píše (IV. 39, 9): »Potupa tých, ktorí znášajú prenasledovanie pre spravodlivosť, pretrpia všetky muky a vydávajú sa smrti z lásky k Bohu a pre vyznávanie Syna Jeho, zachováva jedine Cirkev v úplnej čistote, ktorá často býva síce oslabená, ale hneď zase rozmnožuje údov svojich.« I mohol sv. Cyprian

zvolať (List 8): *Ó .blahoslavená je Cirkev naša, ktorú osvetľuje česť milosti Božej tak skvele, ktorú tak veľmi povznáša preslávená krv mučeníkov za času nášeho; drier bola bielou skrze skutky bratov, teraz stala sa purpurovou (červenou) skrze krv mučeníkov; okrase jej kvetovej nechybujú ani ľalie ani ruže!« Mučeníci kresťanskí rozoznávali sa podstatne od iných usmrtených ľudí; veď svätá vec, za ktorú vykrvácali, posvätovala a oslavovala smrť ich. I ani nie každý, ktorého zavraždili pohania, považovaný býval za mučeníka. Veď ten, ktorý nemal dostatočnej pohnútky a príčiny, jedine z premrštenej horlivosti roztrepal pohanské modly a oltáry a za to utratil život, nebol ešte mučeníkom. Cirkevný snem, ktorý zasedal r. 305. v meste španielskom Elvire, uzavrel (Can. 60.), že podobní horlivci nemajú byť považovaní za mučeníkov.

Pohania tohoto času jako dravé šelmy zúrili proti nevinným kresťanom s najväčšou ukrutnosťou; vymýšľali najrozmanitejšie krvavé nástroje k mučeniu ich, vraždili ich najboľastnejším spôsobom a to preto, že jako kresťania nechceli zapredať sv. vieru a klaňať sa modlám. A kresťania na tisíce dľa počtu radi zomierali za Spasiteľa svojeho a za učenie Jeho Božské s najväčšou hrdinskosťou a to kresťania, každého stavu, veku a pohlavia. I útle dietky a vznešené panny, ktorých srdcia a duše väčšmi sa chvelý a obávaly o nevinnosť svoju pred necudnými zverskými násilníkami než pred najboľastnejšími mukami telesnými a pred najpotupnejšou smrťou, podstupovaly hrdinsky tento krvavý boj, do ktorého však nikdy slepe sa nevrhaly, lež ktorému ani nikdy nevyhýbaly, keď išlo o to, či zapreť majú Krista Pána alebo zomierať za pravdu učenia Jeho Božského. A títo slavní bojovníci Boží požívali veľkú úctu i po

blahoslavennej smrti svojej u súvekých kresťanov. Títo odkupovali mŕtvé telá ich od pohanských katov a vojakov a to častoráz i za drahé peniaze; sbieraly ostatky ich; prechovávali krv ich v drahocenných nádobách; pochovávali ostatky ich, drahými masťami mazané, počestne a slavnostne; navštevovali hroby ich, stavali nad nimi oltáry; slávili výročitý deň smrti ich; značili skutky a okolnosti umučenia ich; menovali ich blahoslavenými, vernými a stálymi bojovníkmi Božími; zvelébovali ich rečami a piesňami, a vzývali ich o prímluvu u Boha v potrebách svojich. Tí, ktorí v krvavom tomto boji s neverou pohanskou dokonali život svoj, menovaní boli mučeníkmi (*μάρτυρες*, martyres, svedkami); tí, ktorí síce pozbavení neboli života, ale utratili iba spoločenské postavenie svoje, česť a majetky a podstupovali úzkosti smrti mučením, nazývaní bývali vyznávačmi (homologetami, confessormi dľa Mat. 10, 32). Najväčšou takouto okrasou sv. Cirkve v tejto dobe boli osvietení sv. mužovia a slavní mučeníci: Ignác, Polykarp, Justin a Cyprian.

Svätá vážnosť a prísnosť kresťanov.

Jaknáhle niektorý pohan alebo Žid stal sa kresťanom, badať bolo na ňom veľkú premenu: prejavoval svätú vážnosť a mravnú prísnosť v živote; stránil sa všetkého, čo súviselo s pohanskými alebo židovskými obyčajmi a náhľadami životnými.

Prví kresťania odložiac s pohanstvom nádherné rúcha a ozdoby, šatili sa skrovne, zdraviu a pohodliu primerane, ba ani len neozdobovali vencami kvetovými hlavy milých zomrelých svojich, ktorých telá pochovávali do zeme a nepálili, jako to robievali obyčajne pohania.

Preto výtýka pohan Cecilius dľa Minucia Felixa (Oktav. c. 12.) Oktaviovi: »Vy neprajete ani vence hrobom!« A kresťan Oktavius odpovedá pohanovi: »Pravda je, že nevenčíme mrtvých; lebo veď blaho-
slavený nepotrebuje ich, biedny sa nepoteší nimi.« Žili skrovne, striedme. Značnejší majetok svoj vynakladali kresťania obyčajne v prospech sv. Cirkve a v prospech núdznych spolubratov. Otrókov svojich prepúšťali na svobodu a tí, ktorí ostávali i naďalej v službe ich, považovaní bývali za bratov a sestry. Nenavštevovali pohanské divadlá, gladiatorské ihry, zápasy, behanie o závod, hlučné plesy, verejné necudné radovánky, slávnosti a víťazoslavné sprievody; ba i ovenčenie bojovníkov, vracajúcich sa z víťazných bojov a prejavovanie verejnej hlučnej úcty cisárovi rímskému považovali za takú vec, ktorá zdala sa im zapáchať svetárstvom pohanským a modloslužobnosťou. Mnohí radšej obetovali život svoj, než by boli prisahali na genia cisárovhov, alebo než by boli menovali Boha Jupiterom a položili kadidlo na oltár tejto modly. Medzitým prejavovali kresťania oproti pohanským vrchnostiam vernú poslušnosť a vzornú trpezlivosť. Platili ochotne dane svoje; plnili všetky požiadavky štátne radi a správne; ale keď sa od nich požadovalo, čo obrážalo svedomie ich a náboženstvo, nuž poslúchali Boha viacej než ľudí (Skut. ap. 4, 19; 5, 29); používali kresťanskú svobodu svoju, ktorá osvobodzovala ich od každého hriechu. A práve táto mravná svoboda premáhala tyranskú nadvládu starého sveta, striasala okovy otrocké, ktoré potom postupom času zmizly celkom. Kresťania po obrátení svojom ostávali obyčajne pri občianskom postavení svojom, keď sa to srovnávalo s náboženstvom ich; ale keď badali, že povolanie svoje nemôžu plniť bez nebezpečenstva

modlárstva a hriechu vôbec, nuž opúšťali ho: preto mnohí nechceli ani naďalej zastávať verejné úrady štátne; ani nezaoberali sa maliarstvom, sochárstvom, stavitelstvom, hudbou, ba ani peňažníctvom, lebo považovali to za nedovolené, aby od peňazí požadovali úroky. Ináč každá spravodlivá práca bola im počestnou.

Táto vážnosť a prísnosť kresťanská objavovali sa i v súkromných kruhoch rodinných. Ačkoľvek kresťania tejto doby veľmi zvelebovali a obľubovali si svobodný stav a považovali nevinnosť a čistotu jako nadprirodenný dar Boží, tak že mnohí nevstupovali do stavu manželského, i mnohé útle panny a mladistvé vdovy skladali sľub večnej čistoty, predsa mali vôbec stav manželský vo veľkej úctivosti, nehľadiac na to, že i sám štát rímsky vynášal veľké pokuty na tých občanov, ktorí sotrvávali v svobodnom stave. A keď niektorí bludoverci tvrdili, že kresťan nemá vstupovať do stavu manželského, ani požívať mäsa a vína, nuž vyslovily »Ustanovenia apoštolské« (Constit. Apost. VI. 10, 11) manželský stav za oprávnený a potrebný týmito slovami: »Hovorili sme, že všetko stvorenie Božie je dobré a nič nemá sa odvrhovať jako zlé: ba že všetko to, čo spravodlivo sa požíva k udržaniu tela, najlepšie je; lebo všetko, hovorí Písmo, bolo veľmi dobré; veríme, že zákonné manželstvo a zplodovanie detí je ctihodné a čisté, lebo ku množeniu ľudského pokolenia učinená je rozličnosť podoby v Adamovi a v Eve.« Tertullian menuje stav manželský veľkou sviatosťou (De anima c. 11.). Stav manželský uzavieral sa v prítomnosti biskupa, ktorý požehnával snúbencov (sv. Ignáca list sv. Polykarpovi c. 5.); i považovaný býval za nerozlučiteľný, tak že mnohí kresťania viacej, ani len po smrti druhej čiastky,

znovu nevstupovali do stavu manželského (Klemens Alex. Strom. II., 23.). S pohanmi neuzavierali kresťania stav manželský, a keď sa to dakedy i stalo, bolo to veľmi karhané a taký sväzok bol vyhlásený za nezákonný a neplatný, čo tvrdia i učitelia cirkevní Tertullian (De monogam. c. 7.) a sv. Cyprian (De lapsis). Iba stav manželský, ktorý bol uzavretý pred sv. krstom s pohanskou stránkou, trpel sa jako dovolený; ale kresťanská stránka usilovala sa všemožne, aby priviedla druhú ku viere Kristovej. Ale i o takomto miešanom stave manželskom hovorí s neodobrením a neschvaľovaním duchaplný Tertullian (Ad uxor. II. 3 do 7.): »Keď majú byť vydržiavané shromaždenia služieb Božích, vtedy určí muž (inoverec) ten deň k upotrebeniu kúpeľa; keď má byť zachovávaný pôst, nuž pripraví hostinu; nikdy nevyskytujú sa väčšie prekážky skrze domáce práce, než práve vtedy, keď povinnosti kresťanskej lásky vyvolávajú manželku z domu: kde má nachádzať viera jej potravy, kde je posilnenie ducha, kde požehnanie Božie?« Kresťanskí manželia žili v domácnosti svojej jako svätí striedme, v zapieraní seba samých, pri častých pôstoch, na modlitbách, a vždy mali pred očima smrť Vykupiteľa svojeho, i pri každom počínaní svojom značili sebe a dietkam svojim čelá znamením sv. kríža. Tak píše Tertullian (De cor. militis c. 3.): »Pri každom kroku a pohybe, pri každom príchode a vychádzke, pri obliekaní a obúvaní, pri umývaní a pri stoloch, pri svetlách a v spálňach, pri sedaní, i jakokoľvek obcujeme, značíme si čelo znakom kríža.« A tak domy rodín kresťanských boli súkromným chrámom.

A tento vážny a prísny duch kresťanský obživoval a posväťoval rodiny, manželov, dietky, sluhov. Pokora,

sebazapieranie, čistota mravov, zbožnosť a pracovitosť, dobročinnosť a obetovavosť boli v živote rodinnom vo veľkej úcte. Kresťanstvo stvorilo a odchovávalo nových ľudí: svedomitých občanov, verných manželov, milujúce dietky, spoľahlivých sluhov; slovom ľudí rázu plných, šťastných, žijúcich dľa vôle Božej.

I ačkoľvek v tejto dobe objavoval sa medzi pšenicou i kúkoľ, nachádzali sa pojediní nemravníci, vlažní vo viere a odpadlíci, nuž predsa vo všeobecnosti vyznačujú sa kresťania nadzemskou čistotou mravov, výbornou zbožnosťou nad všetkých súčasných pohanov a Židov. Ano, kresťania stali sa soľou zeme, svetlom sveta, i skutočne obnovili tvár zeme.

Kresťanská askéza.

Slovo askéza (*ἀσκησις*) znamenalo u niektorých gréckych pohanských ľubomudrcov isté cvičenie, zdržanlivý a prísny spôsob života, podobne jako u gladiátorov rímskych a agonistov, ktorí miernym a riadnym požívaním niektorých pokrmov a nápojov, či dietou, a inou zdržanlivosťou pripravovali sa k verejným ihrám v amfítheatroch (divadlách), k zápasom a k dostihom (behaniu o závod), aby v pružnosti a v sile udržiavali telo svoje a tým snadnejšie dosiahli víťazstvo a ustanovenú odmenu, obyčajne vavrínový veniec. Na toto naráža sv. Pavel (I. Kor. 9, 24 po 27), i napomína veriacich k zdržanlivosti, aby v duchovnom zápase svojom o kresťanskú cnosť dosiahnuť mohli korunu neporušiteľnú. Ano, i Farisei židovskí zachovávali istú zdržanlivosť, ktorú však pestovali iba z pokryteckej pýchy a nadutosti, jako i Esseni a bludárski Gnostici, ktorí opovrhovali hmotnými vecami jako zdanlive zlými,

alebo prepíate nasledovali obradné a pokrmové predpisy židovské, dľa ktorých považované bývali isté veci za zlé a mravy poškrňujúce.

Avšak kresťanská askéza mala celkom iné a to vznešenejšie, nadzemské pohnútky; ona zakladala sa na sv. evanjeliu. Kresťania v tejto dobe boli všetci viacmenej nadšení za veci nadzemské, nebeské, i cvičili sa v udusovaní pudov telesných a žiadostí (Rim. 13, 4; Gal. 5, 17, 24), v zdržanlivosti, v mrtvení seba, v sebazapieraní, v častom pôste, v modlitbe a v iných duchovných cvičeniach; náchylnosti svoje telesné podrobovali rozumu a rozum svoj kresťanskému učeniu: a týmto spôsobom povznášali sa k vyvýšenej čistote mravov a k svätému obcovaniu, i zasluhovali všetkým právom, aby nazývaní bývali svätými. Predovšetkým ošklivili si bujné pestovanie tela, ktoré zdalo sa im celú podstatu a ráz človeka znižovať ku zverom. I poznávali, že obmedzovanie pokrmov jak ohľadom množstva ich tak i jakosti, alebo pôst, jaký už objavoval sa v Starom zákone u Židov, je dobrým prostriedkom podrobenia tela duchu (I. Kor. 9, 27), i premáhanie diabolských vplyvov (Mat. 17, 20). Ačkoľvek všetci kresťania sa nestránili sveta, nuž predsa žili častoráz v utiahnutosti od sveta na modlitbách, v svätom rozjímaní a zachovávali nielen riadne a obyčajné cirkevné pôsty a dni pokania, lež konali to i pri zvláštnych príležitostiach, áno i pri väčších a vážnejších príhodách. Mnohí kresťania udeľovali z toho, čo usporili prísnyim pôstom, chudobným bratom svojim a sestrám v Kristu; ale zotrvali i za dlhší čas v sebazapieraní a v zdržanlivosti, v samovoľnej chudobe, stránili sa spoločenského obcovania, venovali sa úplnému bezženstvu, svobodnému stavu a večnej mládeneckej a pannenskej čistote. A pre

mnoho bolo kresťanov toho času, ktorí viedli od útlej mladosti svojej do vysokej stáročy pre Krista podobný, sebazapierania plný život, skladali sľub večnej čistoty, chudobne sa šatili, skoro ustavične sa postievali, a celkom sa odriekli spoločenského života, i používali každý bohumilý prostriedok cnosti, aby sa mohli povzniesť ku vyššej dokonalosti kresťanskej. Toto dosvedčujú medzi mnohými svätými Otcami a učiteľmi sv. Cirkve: sv. Ignác († r. 107. Ep. ad Polycarp. c. 5.); Athenagoras (Legat. pro Christianis c. 33. r. 177.), ktorý tvrdí, že »táto zvláštnosť nepozostáva v rečiach, lež v dôkaze a v presvedčení skrze skutky«; a dokladá, že základ zdržanlivosti spočíva v nádeji spojenia sa užšieho s Bohom (I. Kor. 7, 35); ďalej Klemens Alexandrinský († r. 212. Strom. III. 15.), ktorý pripomína túto zdržanlivosť, následkom sľubov prejavovanú („ὁ κατὰ πρόθεσιν εὐνουχίας ὁμολογήσας μὴ γῆμαι, ἄγαμος διαμενέτω“) a konečne zvláštne sv. Justin († r. 167. Apolog. I. c. 11.), ktorý píše: »Mnohí sedemdesiatroční mužovia a ženské, ktorí od mladosti boli kresťanmi, sú posiaľ nepoškvrnení a ja som hotový medzi všetkými triedami ľudskými označiť podobných.« Takíto horliví a prísneho života kresťania menovali sa askétami (ἀσκηταί, σπουδαῖοι, ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι), i boli od ostatných kresťanov vysoko vážení a považovaný bol zbožný príkladný život ich za výkvet ducha kresťanského.

Ačkoľvek teda pravá kresťanská askéza, ktorá zakladala sa na sv. evanjeliume, požívala veľkú vážnosť vo sv. Cirkvi, nuž zatracovala sa vždy nepravá askéza, a síce taká, ktorá bola výstredná a zakladala sa na pýche farisejskej alebo na essensko-gnostickom opovrhovaní hmotných vecí. Mnohé boje podnikáť nútená

bola sv. Cirkev toho času v tomto ohľade s výstredníkami, ktorí nepochopovali úplne kresťanskú dokonalosť (Mat. 19, 12). Našli sa i horliví biskupi, ktorí v snahe svojej, aby mohli povzniesť všetkých veriacich svojich na najvyšší stupeň dokonalosti kresťanskej, prídaleko zašli a najmä veľké požiadavky mali ohľadom pannen-skej čistoty. Takým prepiatym horlivcom bol Pinytus, biskup na ostrove Krete. Sv. Dionys, biskup v Korinte odhovárал horlivca od prepíateho počínania jeho, i napomínal ho, aby mal ohľad na krehkosť a slabosť ľudskú u väčšiny veriacich svojich. Medzitým sv. Otcovia cirkevní vysokou chválou sprevádzali tých, ktorí dobrovoľne, pokorne a z vyšších pohnútok venovali sa slobodnému stavu a potrebné prostriedky užívali, aby zachovali seba čistými a nevinnými.

Pústovníci a mníši.

Keď kresťanskí askéti, ktorí túžili po vyššej dokonalosti kresťanskej, žili pre seba modlitbe a skutkom sebazapierania a mŕtvenia prvotne medzi ľuďmi, alebo i za kratší, alebo za dlhší čas o samote blízko miest a dedín, nuž niektorí horlivejší z nich už v tejto dobe a najmä v treťom storočí opúšťali celkom spoločnosť ľudskú, i utiahli sa na divokú púšť, aby tam venovali sa až do smrti svojej v úplnej samote a odlúčenosti od všetkých ľudí v ustavičnom spojení so Spasiteľom Božským prísnnemu životu kresťanskému. Takíto askéti menovali sa pústovníkmi (*ἀναχωρηταί, ἐρημίται*, anachoreti — odlúčení od sveta ľudia, eremiti). Obyčajným obydliím ich bola v púšti nejaká jaskyňa v desných skalných bralách, alebo chatrná chyžka, laura lebo cella zvaná, ktoré pojedine obývali a v nich neobcovali až

do smrti svojej s nikým. Avšak tí pustovníci, ktorí neskôr v istých určitých hodinách denných alebo nočných opúšťali osamelé, vzdialené a roztrúsené jaskyne svoje alebo chyžky, a na jedno miesto sa schádzali a iba tým úmyslom obcovali medzi sebou, aby spoločne prespevovali žalmy, čítali sv. Písmo, a vzájomne sa povzbudzovali vykladaním jeho k bohumilému životu, menovaní boli mníchami (*Μοναχοι*, monachi, samotári); a keď postupom času i bývali spoločne, nazývali sa kláštorníkmi (*κοινόβιται*, coenobitae, spoločný život vedúci, rehoľníci) a obydlia ich kláštorami (*μοναστήριον*, monasterium; *κοινόβιον*, coenobium, claustrum).

Že títo pustovníci a mnísi, túžiaci po vyššej dokonalosti kresťanskej, vyhľadávali samotu, to vysvetliť možno z prirodenej povahy ľudskej; lebo keď človek chce rozjímať niečo alebo výhradne obcovať s Bohom a slúžiť Jemu samému, potrebuje samotu, v ktorej nebýva vytrhovaný z myšlienok svojich, ani pohoršovaný od zlých ľudí. Preto už pohanskí ľubomudrci radi stránili sa hlučného sveta a vyhľadávali samotu, aby neboli znepokojovaní od ľudí, keď hľadali a skúmali pravdu. I proroci u Židov žili obýčajne na púšti a pred príchodom Pána Ježiša Krista obľubovali si samotu v púšti Esseni židovskí a Therapeuti egyptskí. A sv. Ján Krstiteľ, predchodca Pánov, viedol prísny samotársky život na púšti, kde i oznamoval zástupom príchod Vykupiteľov, a pripravoval krstom i pokaním k nemu. Ano i sám Pán Ježiš Krištus dal príklad k takémuto pústoyníckemu životu. Prv, než začal učiť, vedený je Duchom Svätým na púšť Kvarantaniu, kde sa postil za štyridsať dní a nocí, modlil a rozjímal. A počas vznešeného učiteľského úradu Svojeho vyhľadával častoráz

samotu na púšti, vystupoval na vrchy a celé noci zostával v obcovaní s Otcom Svojim nebeským. I častoráz vyzýval k nasledovaniu Seba samého učeníkov a poslucháčov Svojich (Mat. 19, 21): »Keď chceš byť dokonalým, id', predaj, čo máš, a rozďaj chudobným, i budeš mať poklad na nebi: a poď, nasleduj Mňa!« Povzbudení slovami Spasiteľa nasledovali skutočne príklad Jeho sv. apoštolovia, učeníci a nesčíslný počet veriacich, jako to vidíme už u prvých kresťanov v Jerusaleme (Skut. ap. 2, 45), ktorí vážne odhodlaní boli zapierať seba, znášať kríž svoj, nasledovať Jeho, výlučne slúžiť Bohu, jakoby ani neobcovali medzi ľuďmi. I pústovníci a mnísi v tejto dobe nasledovali radu a príklad Spasiteľa Božského. Opúšťali hlučný marný svet, išli na púšť, iba divokými zvermi obydlenú, trávili život svoj na modlitbách, v nábožnom rozjímaní, v práci, v chudobe, v dobročinnosti a v čistote anjelskej. A krem toho k tomuto pústovníckemu a mníšskemu životu ponúkani boli v tejto dobe mnohí askéti tým, že poznávali počas krvavého prenasledovania kresťanov, v treťom a začiatkom štvrtého storočia ničomnosť a márnosť tohoto sveta a rozkoši jeho, i neistotu hodinky smrti. A keď počínal miznúť dokonalý život kresťanov v mestách a v dedinách, poznávali mnohí horliví kresťania, že pokaziť sa môžu v spoločnosti ľudskej a že večnosť závisí od toho, jako použije sa krátky čas života pozemského; i vedení boli na púšť do bohumilej samoty. Mnóhí povolani boli riadnym a mimoriadnym pozvaním prozreteľnosti Božskej a milosti k tomuto mimoriadnemu a opravdive kajúcnemu životu.

A títo pústovníci a mnísi, ktorí žili, jako anjelia a žalmami svojimi a chválospevami dňom a nocou obživovali divokú púšť, poskytovali zkazenému svetu,

podobne jako svätí mučeníci, ktorí ochotne vylievali krv svoju za pravdu Božiu, nádherné a povznášajúce divadlo.

Prví pústovníci a mnísi.

Počas krvavého prenasledovania kresťanov za ukrutných cisárov Decia (od r. 249. do r. 251.), Diokleciana (od r. 284. do r. 305.) a Maximina Daju (r. 311.) utiekali mnohí kresťania, aby vyhli prenasledovaniu, do púšť egyptských a arabských, do hôr a na ostrovy, kde živilí sa prácou ručnou a občerstvovali sa modlitbou, rozjímaním a sebazapieraním. A keď prestalo zúriť prenasledovanie, zostali na týchto púšťach mnohí zbožní askéti, ktorí veľmi si obľúbili tento tichý a samotársky život. A zbožný život týchto bohumilých pústovníkov bol veľmi užitočný sv. Cirkvi; lebo slávili skvelé víťazstvo ducha nad telom, milosť Božia nad krehkou prírodou ľudskou, božská sila a moc kresťanstva nad zkaženým svetom, ktorý hovel náruživosťam a nepravosťam. A tak vypestoval si milostivý Boh, ktorý stráži starostlive nad sv. Cirkvou Svojou, v týchto púšťach ľud svätý, ktorého podivuhodné príklady a vzory cností premáhať maly a vyrovnávať nákazu sveta a pohoršenia, zapríčinené najmä bludovercami, i ktorý ľud povolaný bol, aby pokračoval v príkladnom vyučovaní sveta, čo drier tak výdatne konali sv. vyznávači a mučeníci.

Zpomedzi mnohých prvých pústovníkov vyznačuje sa sv. Pavel bohumilým príkladným životom svojim, ktorý opísal nám sv. Otec cirkevný Hieronym. Prvý tento známy a slavný pústovník narodil sa r. 228. v meste Thébach, v kraji dolnej Thebaidy v Egypte, zo zámožných kresťanských rodičov, ktorí starostlive

vychovávali jeho. Popri vedečkom vzdelaní svojom prejavoval mladík veľkú náklonnosť k zbožnému životu. V pätnástom roku života ztratil rodičov, ktorí zanechali jemu veľký majetok. Zbožný mladík nenachádzal potešenia v bohatstve. Keď r. 250. ukrutný cisár Decius začal zúriť proti kresťanom a v Egypte pohanskí vladári mučili po mestách nevinných kresťanov, opustil dvadsaťdvaročný mladík rodné mesto Théby a uchýlil sa ku sestre svojej, ktorá vydatá bola na vonkove. Ale keď zbadal, že vlastný lakomý švagor, ktorý túžil po statkoch jeho, chce ho zradiť pohanskému súdcovi jako horlivého kresťana a vydať, utiekol rozžalostený na púšť, ktorá ležala medzi vrchami thébaidskými. Po dlhšom potuľovaní prišiel sv. Pavel k skalnatému vrchu, na ktorom našiel v brale ukrytú jaskyňu. Vstúpil do nej, i našiel ju dosť priestrannú k obývaniu; na vrchu bol otvor, cez ktorý padalo svetlo, preklenutý stiennymi haluzami a listami veľkej palmy jakoby záclonou proti horúcemu slncu poludnému. Prameň čistej čerstvej vody vyvierať bltotave z jaskyne a stekal potôčkom s vrchu k rovine. Túto jaskyňu vyvolil si sv. Pavel za obydlie. Palma ovocím svojim poskytovala pokrm jemu, širokými listami svojimi rúcho, keď obnosil staré; prameň vody uhášal smäd jeho. Tak žil na vrúcnych modlitbách a vo sv. rozjímaní a ustavičnom spojení s Bohom vzdialený a zabudnutý od ľudí. Život pústovnícky tak si obľúbil, že nechcel viac navrátiť sa do hlučného sveta; lež modliť sa chcel až do smrti svojej v pústovni svojej za hriešnych ľudí. A milosť Božia naplňovala srdce a myseľ jeho útechou nebeskou a šťastím. Denne modlieval sa tristo modlitieb; v lone mal tristo kamienkov a po každej modlitbe odložil na stranu jeden kamienok. Po tridsiatom roku vyschla palma, ktorá živila pústovníka.

A zbožný sluha Pánov oprel sa o vyschlý peň palmový, i pohrúžil sa do hlbokého rozjímania o márnosti a nestálosti všetkého na tomto svete. Milosť Božia postarala sa o sluhu Svojeho divotvorným spôsobom. Jako niekdy proroka Eliaša, podobne živil Boh sv. Pavla, keď mu posielal skrze havraňa každého večera pol chleba. A tak žil sv. Pavel vyše deväťdesiat rokov v pústovni svojej v ustavičnej modlitbe, v sv. rozjímaní, v plnení vôle Božej, a tichosť mrtvej púšte prerušovaná bola iba chválospevami jeho a žalmami. Roku 340. dostal riadením Božím prvú a poslednú návštevu tvora ľudského. Dobrotivý Boh zjavil sa inému horlivému sluhovi Svojemu, ktorý na druhej strane púšte viedol bohumilý život; bol to sv. Anton, ktorému naloženo bolo, aby vyhľadal staršieho pústovníka, než je on sám. Po dvoch dňoch a nocach za stopami smädnej divej šelmy prišiel k jaskyni. Keď sv. Pavel pred pústovňou svojou zazrel človeka, naľakal sa a zavrel vchod jaskyne. Deväťdesiatročný starec sv. Anton klopal, prosil o vpustenie a plakal. Keď to neosožilo, padol na kolená a volal: »Znáš, kto som; a Ten, ktorý posiela mňa, zjavil tebe, prečo som prišiel. Pravda je, že nie som hoden uzrieť tvár tak veľkého muža; ale je tomu druhý deň, čo chodím po púšti za tebou, a teraz, keď som našiel teba, zatváraš dvere predomnou, ktoré otvorené nechávaš zverom púšte. Lež treba ti vedieť, že sa nepohnem z tohoto miesta, kým neuvidím teba; nedomnievaj sa, že ma unuješ. Už slnko dokonalo skoro polovicu púti svojej, čo klopem; tu zotrvám dňom i nocou a to tak dlho, kým nezomrem. Keď nechceš živého prijať mňa, nuž predsa otvoríš aspoň vtedy, keď po smrti mojej odovzdávať budeš telo moje zemi.« Sv. Pavel otvoril pústovňu svoju; privítal a objal srdečne

sv. Antona; oba menovali sa vzájomne menami a vzdávali s detinskou radosťou chválu a vďaku dobrotivému Bohu, ktorý sviedol ich spolu. I sadli si na skalú vedľa prameňa a sv. Pavel riekol: »Drahý brate môj, vidíš pred sebou človeka, za ktorým si túžil, ktorého si hľadal namáhavo; hľa postata moja je zronená, vysoký vek vložil na mňa rameno svoje, ťarcha rokov sklonila hlavu moju, vlasy moje vypadaly, brada zošedivela, telo dozrelo ku žatve. Avšak rozprávaj mi, čo sa teraz deje tam vo svete. Či sú ľudia vždy ešte rovnako zlými? A či hriech ešte zapríčiniuje mnoho zkazy? Či prestalo už modlárstvo? Či ešte nútení bývajú ľudia, aby vzývali bohov z dreva a kovu? Či panuje ešte nádhera a rozkoš? Či sú ešte ľudia na svete, ktorí sú žiarliví na pánovanie svoje a na veľkosť svoju?« Keď takto sa shovárali medzi sebou, priletel havran a položil k nohám sv. Pavla celý peceň chleba. I riekol sv. pustovník s úsmevom anjelským: »Hľa, 'jaký dobrotivý je Pán Boh náš! Behom šesťdesiatich rokov posielala mi denne pol chleba týmto spôsobom a dnes, keď si ty prišiel, posielala celý.« Ďakovali milostivému Bohu za dar, ktorý poslal im; prežehnali chlieb, jedli z neho a napili sa z pramenistej vody. Vkročili do jaskyne a celú noc zvelebovali Boha spevami a modlitbou. Na svitaní druhého dňa riekol sv. Pavel hostovi svojemu: »Brate môj! Už dlhý čas viem, kde bývaš na púšti a Boh sľúbil mi, že ty ako ja neprestaneš slúžiť Jemu. Rád by som s tebou zotrval ešte tu; ale hodina moja už sa blíži. Boh poslal teba ku mne, aby si uložil telo moje do zeme, z ktorej je vziaté. Id', keď chceš, a dones plášť, ktorý ti dal biskup Athenás, i prikryj ním mŕtvé telo moje.« S ťažkým srdcom rozlúčil sa svätý Anton so stotrinásťročným sv. pustovníkom Pavlom

a navrátil sa do obydlija svojeho. Keď uzreli niektorí učeníci sv. Antona, zvolali: »Otče, kde ste boli tak dlho? Synovia vaši strachovali sa o vás.« Sv. Anton vzdychol: »Ja nešťastný hriešnik! Ach, ja nezasluhujem meno pústovníka! Videl som Eliaša, videl som Jána Krstiteľa na púšti, áno videl som Pavla v raji!« Vykročil do chýžky, vzal plášť a odišiel. Keď na tretí deň vkročil do jaskyne, našiel sv. Pavla nepohnute kľačať s rozpiatymi rukami. Ticho blížil sa k nemu; lebo myslel, že sa modlí. Pokľakol k nemu, i modlil sa; ale keď nepočul obyčajné vzdychanie jeho, zbadal, že je mŕtvý. I zvolal: »Oj zbožná duša, ktorá ani v smrti neprestáva konať, čo konala za živa!« I zavinul mŕtvé telo sv. Pavla do prineseného plášťa, i položil ho do hrobu vykopaného skrze dvoch s púšti ta pribehnuvších levov, ktorý pri skrúšenej modlitbe zmáčal hojnými slzami. Rúcho sv. Pavla, zhotovené z listov palmových, vzal si jako drahocennú pamiatku, i nosieval ho v slavné dni veľkonočné. Sv. Pavel, prvý pústovník zomrel na konci roku 340. v 113. roku zbožného života svojeho.

V tom istom čase čo sv. Pavel, žil, jako spomenuté, v Egypte na púšti i bohumilý pustovník sv. Anton, ktorý stal sa zakladateľom mníchov kláštor-ských.

Sv. Anton uzrel svetlo Božie r. 251. za panovania ukrutného nepriateľa kresťanov cisára Decia v meste Komane pri Heraklei v horňom Egypte. Vznešení, bohatí, kresťanskí rodičia jeho dali najlepšie kresťanské vychovávanie synovi svojemu; preto už jako chlapčok nemal žiadnej radosti na ihrách a zábavách rovesníkov svojich; lež netúžil ani po vysokých vedách, ale cítil sa byť neodolateľne pútaným k ustavičnej modlitbe a k rozjímaniu o marnosti sveta. Keď mal asi

osemnásť rokov, zomreli rodičia jeho a krem malej sestričky nemal žiadnej rodiny na svete; s touto navštevoval horlive služby Božie, žil doma askétický život a pilno čítaval sv. Písmo. I počul raz v chráme slová sv. evanjeliuma (Mat. 19, 21), ktoré povedal Pán Ježiš bohatému mládencovi: »Keď chceš byť dokonalým, id', predaj, čo máš, a rozďaj chudobným, i budeš mať poklad na nebi: a poď, nasleduj Mňa!« Tieto slová zdaly sa jemu samému znieť, i pôsobily tak mohútne na zbožného mládenca, že odpredal otcovský podiel svoj, rozďal chudobným a sebe ponechal iba malú čiastku. A keď zase počul v chráme (Mat. 6, 34): »Nestarajte sa o zajtrašný deň«, rozďal i ostatný skrovný majetok chudobným, i odišiel na neďalekú púšť. Vystaval si chyžku, živil sa prácou ručnou, pletením rohože z trstiny a sítiny, a občerstvoval sa modlitbou a svätým rozjímaním; častejšie navštevoval zbožného starého pustovníka Amona, ktorý býval medzi hrobami, aby ním uvedený bol na cestu vyššej dokonalosti kresťanskej. Tu zápasíť treba bolo mladíkovi s ťažkým pokúšaním. Predstavovalo sa jemu, jak veľké požitky života dal Boh jemu bohatstvom a vznešeným rodom, ktorými opovrhol. Púšť zdala sa mu smrťou hroznou v opustenosti. Lákaný býval čiernym tušením, jakú rozkoš poskytuje láska milovanej manželky a jak »blažený je muž s dieťkami jako olivové ratolesti okolo stola.« Napadla mu myšlienka, koľko dobrého by vykonať mohol, jakej slávy dojsť vo svete! V takomto zápase svíjal sa na zemi a často volával: »Kde si bol, Pane a Majstre môj, že si tu nebol od počiatku boja mojeho?« Po takej strašnej zkuške vystúpil raz pred púšťovňu svoju, spínal v rozhorčenosti ruky svoje k nebu a zvolal: »Pane, rád — rád by som stal sa dokonalým, ale

myšlienky moje hatia a ničia ma!« I modlil sa ešte skrúšenejšie a pracoval usilovnejšie. Pokrmom bol mu razdenne pred západom slnca suchý chlieb; nápojom bola mu voda a posteľou v noci rohožka alebo tvrdá skala. Milosť Božia posilňovala zbožného pústovníka, že postupoval vždy vyššie v kresťanskej dokonalosti. V tejto púšti žil do tridsaťpiateho roku svojho. Keď zvedaví ľudia znepokojovali začali jeho, podal sa hlbšie do divokej púšti, usadil sa v rumoch starého hradu a žil v ňom od všetkých ľudí vzdialený a odlúčený, že nikto o ňom nevedel, iba ten, kto donášal chlieb jemu. Tu prežil v prísnom pokaní skoro dvadsať rokov. Býval v skrovnej jaskyni, odev jeho bol z kože, požíval chlieb, soľ a vodu raz za deň a to po západe slnca, častoráz iba každý druhý deň; celé noci skoro modlil sa a prepevoval žalmy, a keď si chcel odpočinúť trochu, ľahol si na holú zem v jaskyni. Navzdor tajného pústovníckeho života jeho rozniesla sa o ňom široko ďaleko slavná povesť. Počas krvavého prenasledovania kresťanov za cisára Diokleciana utiekli mnohí na púšť a stali sa pústovníkmi. Roku 305. bolo objavené obydlie sv. Antona zbožnými pústovníkmi, ktorí ubytovali sa boli okolo zrúcanín starého hradu v drevených chyžkách. I prosili prísneho pústovníka, aby sa stal učiteľom ich a vodcom na ceste kresťanskej dokonalosti. Sv. Anton vyhovel prosbe ich a ustanovil jednoduché, kresťanské pravidlá života. Tak povstala prvá spoločnosť pústovníckych mníchov, ktorí bývali v jednotlivých chyžkách, vyhľadávali ručnou prácou chlieb svoj, ktorý im jedine slúžil za pokrm, spoločne sa modliávali v istých hodinách, zvelebovali Boha žalmami a chválospevami a slyšali učenie Pána Ježiša Krista z úst sv. Antona, ktorý bol im vzorom a príkladom všetkých cností. Časom sostúpili

sa učeníci sv. Antona ešte v užšie bratstvo vo Faiume v kraji Thebaide, kde položený bol základ k spoločnému bývaniu mníchov v jednom dome či v kláštore. A tak stal sa sv. Anton otcom klášterských mníchov (cenobitov, *κοινόβιται*), jako už drier súčasník jeho sv. Pavel otcom opravdivých pustovníkov (eremitov).

Popri riadení pustovníkov a mníchov egyptských staral sa sv. Anton i o všetky osudy sv. Cirkve. Keď r. 311. v Egypte, najmä v meste Alexandrii sa cisára Maximina Daju pohania prenasledovali kresťanov, objavil sa vo skrovnom a drsnom súkennom a koženom rúchu svojom v Alexandrii a utvrdzoval kresťanov vo sv. viere; rozzúrení pohania nedotkli sa horlivého starca, lebo svätosť jeho odzbrojovala katov. A keď prestalo prenasledovanie, navrátil sa sv. Anton na púšť, navštevoval bratov mníchov a pustovníkov, ktorí z miest zutekali v zástupoch, jakoby založiť chceli na púšti nové kráľovstvo Božie, kde neprestajne modlili sa, prepevovali žalmy, postili sa, plietli koše a rohožky, a čo vyrobili, rozdávali chudobným. Keď pre nával nových učeníkov badal sa byť znepokojovaným v prísnom živote svojom, utiahol sa ešte hlbšie do púšti, i usadil sa na vrchu Kolzim pri Červenom mori, kde sám býval vzdialený tri dni cesty od učeníkov svojich a živil sa ovocím palmovým a z úrody zahrádky, ktorú obrábal si sám. Ale i v tomto skrytom útulku našli ho pustovníci, ktorí postavili chyžky svoje neďaleko pustovne jeho; i založili na úpätí vrchu nový kláštor, Pispir menovaný, a prosili sv. Antona, aby aspoň za týždeň alebo za dva raz prišiel do kláštora ich a hlásal slovo Božie. A sv. Anton učinil im po vôli. Toho času založil tam i kláštor pre bohumilé panny, mníšky, ktoré stály pod dozorom vlastnej sestry jeho, ktorá ho na púšť nasle-

dovala, keď ňa bola s ním sišla na ceste do Alexandrie. Tým spôsobom je sv. Anton i zakladateľom rádu mníšok. A tak rozmnožil sa počet učeníkov jeho, ktorí bývali čiastočne v kláštoroch a čiastočne roztrúsených chýžkách a jaskyňach, dľa udania Rufina na šesťtisíc! Pri všetkej úcte, ktorú požíval, pri mnohých starostach bol sv. Anton vždy pokorný, spokojný, zdravý a veselej mysle. Ačkoľvek udelil mu Boh moc činiť zázraky, nedal tú moc znať u seba. Keď mu raz priviedli nemocného, zlým duchom posadlého, riekol: »Človeče, čo ma voláš, ja som človek, jako ty! Keď veríš v Krista, ktorému slúžim, nuž id', pros Boha vo viere svojej, a stane sa tebe.« Keď mu sám cisár Konstantín písal list a učenici sa divili tomu, riekol pokorne: »Nedivte sa, keď vám cisár píše, veď je on iba človek; lež divte sa radšej nad tým, že Boh dal zákon svoj ľuďom a že skrze Syna Svojeho hovoril k nám.« A cisárovi odpovedal: »Teším sa, že zbožňujete Krista; plňte povinnosti panovnícke; pamätajte na budúci súd a rozvažujte si, že je Kristus jediným, pravým a večným Kráľom.« Častejšie navštívili ho v púšti kupci, ktorí cestovali popri púšťovni jeho. Sv. Anton napomínal ich: »V obchode sa vymieňa rovné za rovné a predavač dostáva toľko peňazí, koľko zbožie jeho je hodné. Ináč je to so životom večným. To, čo Boh žiada od nás, je nekonečne menšie, než čo nám sľubuje za to. A keby sme pracovali sto rokov a trpeli pre nebe, čo by to bolo proti šťastnej večnosti? Keby niekto dal medenú babku a mohol by za ňu získať sto dukátov, ten by sa dlho nerozmýšľal; ale kto dá celý svet, aby získal nebe, či nebude zisk jeho nekonečne väčší?« Raz navštívili ho pohanski ľubomudrci, aby pokúšali jeho. Sv. Anton riekol: »Načo prišli ste k bláznivému človekovi?« Oni

odpovedali: »Nie si blázon.« A on privolať im: »Nuž teda buďte takými, jakým som ja!« A keď iní vytykali jemu, že nečíta spisy starých ľubomudrcov, z ktorých by poznal pravdu, pýtal sa ich: »Či bol duch alebo písmena prvej?« Odpovedali: »Duch.« Svätý muž riekol: »Kto má teda zdravého ducha, ten nepotrebuje písmeny; veď v prírode kniha je otvorená, ktorú písal Boh.« Iní ľubomudrci vytykali jemu zase, že on a kresťania zvelebujú Boha bez dôkazov. Sv. Anton pýtal sa: »Jako dosahujeme pravé poznanie vecí a predovšetkým poznanie Boha? Či ono povstalo skrze dokazujúce poznanie alebo bezprostredne vo viere? Či je poznanie skrze silu viery alebo skrze dôkazy staršie?« Pohanskí učenci odpovedali: »Poznanie skrz vieru.« Sv. Anton riekol: »Preto je poznanie skrze vieru vznešenejšie, než skrze sofistické (mudrácke) uzavieranie. Všetkými sillogismami svojimi neobráťte nikoho z kresťanstva k hellenizmu (pohanstvu); lež my, ktorí ohlasujeme vieru v Krista, ničíme poveru vašu.« Sv. Anton navštevoval s časom na čas pústovníkov v chyžkách ich a v jaskyňach, mníchov a mníšky v kláštoroch; ale zväčša žil utiahnuto v pustovni svojej v prísnom pokaní a ustavičnom obcovaní s Bohom. Toho času navštívil znovu Alexandriu, aby potvrdil kresťanov vo svätej viere a potom zase vnuknutím Božím vedený, navštívil sv. Pavla prvého pústovníka, ktorého ošatky i pochoval r. 340. Učeníkov svojich povzbudzoval takto: »Deti moje! My všetci máme jeden úmysel; aby sme totižto na ceste, na ktorú sme kročili, neunavene pokračovali. Nech nás neodstraší dlhá práca; ale buďme so dňa na deň vždy usilovnejší, jako by sme započali iba teraz Za namáhanie niekoľkých rokov na tejto zemi dosiahneme večnú odplatu v nebi. A či je to niečo veľkého, keď sme odhodili

dom, dedictvo, zlato a striebro, ktoré zanechať i tak bola by nás prinútila smrť, keby sme to neboli učinili už drier z cnosti? Prečo by sme nemali túžiť po dosiahnutí tých pokladov, ktoré nasledovať budú nás i po smrti, totiž po nábožnosti, po spravodlivosti, po striedmosti, po láske k Bohu a ku blížnym, po tichosti, po pravom poznaní právd Božích, po činnej viere v Ježiša Krista a po iných kresťanských cnostach? Rozjímajme ustavične povznášajúcu výpoveď apoštola: Ja zomieram každého dňa! . . . Preto budme na stráži, bratia moji, a usilujme sa dľa možnosti zachrániť srdcia svoje; lebo máme hrozných a úskočných nepriateľov — zlých duchov. Keď títo badajú, že kresťania a zvláštne mnísi sa usilujú, aby v cnosti vždy pokračovali, nuž napádajú ich pokušeniami, aby priviedli ich ku pádu. Avšak horlivá modlitba, vytrvalé stráženie, prísne pôsty, znamenie sv. kríža, živá viera, detinská dôvera v Boha, nepretvárená pokora — majú moc, že pokušitelia bývajú hneď premožení.* Takýmito rečami oduševňoval sv. Anton všetkých učeníkov svojich, aby odhodlane pokračovali na ceste ku kresťanskej dokonalosti. Na prosbu sv. Athanasia a iných biskupov opustil sv. Anton ešte raz a naposledy obľúbenú púšť svoju a prišiel r. 355. do Alexandrie, aby vydal svedoctvo pravde proti bezbožným Ľludárom Arianom, ktorí napádali dôstojnosť Božskú Spasiteľa. Keď tam kázal za niekoľko dní o Božstve Pána Ježiša Krista, navracal sa potom na púšť svoju. Sv. Athanas zdržiaval ho; ale on riekol: »Mních je jako ryba; táto prestane žiť, keď ju vezmeš z vody, a mních zahynie, keď opustí samotu.* Svätý biskup Athanas odprevádzal ho až ku bráne mesta. Keď prišiel sv. Anton na púšť, ponavštevoval pústovníkov a mníchov, i odobral sa od nich a napomínal

ich: »Milé dietky! Neustávajúte v horlivosti pri prácach svojich a duchovných cvičeniach. Žijte tak, jako by ste mali zomierať každý deň. Usilujte sa s najväčšou starostlivosťou, aby ste sa zachovali čisti od každej zlej myšlienky; vynasnažujte sa, aby ste nasledovali Svätých na ceste cností; chráňte sa každej spoločnosti s kacíerami; zachovávajúte úzkostlive ústne podanie Otcov a neohrozene vytrvajte vo sv. viere Ježiša Krista, ktorú ste poznali zo sv. Písma a ktorú som sa ja usiloval tak často vstúpiť do pamäti vašej a urobiť pôsobiacou v duši vašej.« Po týchto slovách odišiel do pústovne svojej, do ktorej odprevádzali ho iba dvaja učeníci, Makarius a Amatus. Po krátkom čase oznámil učeníkom svojim, že skoro umre, i aby pochovali hneď telo jeho a neprezradili nikomu hrob jeho. Pred poslednou hodinkou svojou obnovil tento rozkaz a riekol: »Až príde deň vzkriesenia, obdržím toto telo neporušené. Rozdeľte si rúcho moje. Biskupovi Athanasovi dajte ovčiu kožu moju i s plášťom, na ktorom som spával; biskupovi Serapionovi dajte druhú kožu ovčiu; podržte si súkenné rúcho. Ostatne, dietky moje, majte sa dobre; Anton odchádza od vás a nebude ho medzi vami viacej. Pane, prepust' služobníka Svojeho v pokoji!« Po týchto slovách sladko usnul v Pánu r. 356., v 105. roku svätého života svojeho. Učeníci jeho Pachomius, Amonius, Makarius, Hilarion, Basilius spojili ešte užšie pústovníkov a mníchov v braterstvá kláštorné.

Sv. Athanas, ktorý opísal život sv. Antona, hovorí s nadšením o učeníkoch jeho: »Kláštory ich sú chrámy, v ktorých plynie celý život pri speve žalmov, pri čítaní, na modlitbe, pri pôste a nočnom strážení; v ktorých všetka nádej zakladá sa na poklady budúceho

života. Všetci spojení sú sväzkom divotvornej lásky, i pracujú menej pre zaopatrenie svoje než pre potreby núdznych. Obydlie ich je jakoby široká, celkom od ostatného sveta oddelená zem, ktorej prešťastní obyvatelia neznajú žiadnej inej starosti, iba tej, aby sa cvičili v spravodlivosti a zbožnosti.«

Služby Božie a cirkevná kázeň.

Zovnútorne služby Božie a svätotajné mlčanie.

Ačkoľvek Pán Ježiš Kristus od vyznávačov Svojich žiada (Ján 4, 23—24), aby, keď Boh je čistý duch, klaňali sa nebeskému Otcovi v duchu a v pravde: predsa vidíme u prvých kresťanov, že popri vnútornej službe Božej i zovnútorne vyznávali a zvelebovali Boha, klaňali sa Jemu a slúžili, i vzývali Jeho. A túto dvojakú službu Božiu podmieňuje už sama bytosť človeka, na obraz Boží stvoreného. Človek pozostáva z duše a z tela; a dľa tejto podstaty a prirodzenosti prejavuje nutne i náboženstvo svoje vnútorne a zovnútorne. Pozorovať to už možno u samých pohanov (Sv. Augustin proti Faustovi I9, II) a najmä u Židov. A keď Pán Ježiš Kristus založil vidomú sv. Cirkev, nuž mali i kresťania hneď od počiatku popri vnútornej, duchovnej službe Božej a to dľa vôle a príkladu samého Zakladateľa Božského (Mat. 5, 14—16; 6, 9—13; 19, 13; Ján 17, 1; Luk. 22, 41) za časov apoštolských i zovnútornú, vidomú bohoslužbu svoju, vlastné modlitby svoje, žalmy a chválospevy, spoločné čítanie a vykla-

danie svätého Písma, obetu, sviatostí (Skut. ap. 2, 46 – 47; Kol. 4, 16; Ef. 5, 19; Kol. 3, 16; I. Tim. 3, 16; Kor. 12, 28 – 30; Skut. ap. 2, 42; I. Kor. II, 23 – 25; Mat. 28, 19; Skut. ap. 8, 14 – 17; Jak. 5, 14 atď.), slovom mali obrady svoje, zovnútorne služby Božie. A tieto zovnútorne služby Božie a obrady rozvíňovali sa po časoch apoštolských vždy určitejšie a ústrojnejšie.

Avšak jako nadsmyselné hlboké tajomstvá učenia Spasiteľovho, jakým je učenie o vtelení Bohočloveka, o najsvätejšej Trojici Božej, o svätých sviatosťach, — podobne i bohoslužobné obrady a výkony pri nekrvavej obete Nového zákona a pri udeľovaní svätých sviatostí zachovávali kresťania od prvopočiatku a i v tejto dobe vo veľkej tajnosti pred nepovolnými ľuďmi a najmä pred zúrivými Židmi a pohanmi, aby nevystavovali ich zneucteniu, znesväteniu a posmechu, i aby vzbudzovali a napínali u tých, ktorí zamýšľali vstúpiť do lona sv. Cirkve, horúcu túžbu po týchto svätotajných vecach. Činili to prví kresťania v trapnom položení svojom s veľkou úzkostlivosťou a starostlivosťou dľa pokynutia Spasiteľovho, ktorý riekol (Mat. 7, 6): »Nedávajte sväté psom, ani nepohadzujte perly svoje pred svine: aby snád nepošliapaly ich nohama a obráťac sa neroztrhaly vás!« Áno nasledovali i príklad Učiteľa Božského, ktorý používal pri učení svojom zahalené, tmavé podobenstvá, a iba pomaly s múdrou obozretnosťou zjavoval učeníkom svojim a poslucháčom to, čo z počiatku nemohli ešte zniesť (Ján 16, 12). Veď už svätí apoštoli nasledovali Majstra svojeho nebeského (I. Kor. 3, 2; Žid. 5, 12 – 14), keď zvolna, s kroku na krok postupovali pri vyučovaní tých, ktorí »potrebovali byť učinení prvým počiatkom reči Božích a jako tí, ktorí potrebujú mlieka, nie ťažšieho pokrmu« duševného, o hlbších tajnosťach viery,

zvláštne o ospravedlení skrze obetu smrti Kristovej, o stálom trvaní obety v sviatosti Oltárnej atď. Takým spôsobom povstala už za časov apoštolských kázeň svätotajného mlčania (Disciplina arcani), ktorá v treťom storočí často pripomínaná býva jako dávno a nie iba vtedy uvedená do sv. Cirkvi. To dosvedčujú nejasné bludné chýry, ktoré pohania zlostne roztrusovali o učení kresťanskom a zvláštne o tom, čo deje sa pri kresťanských bohoslužbách a obradoch. To dokazujú symbolické vyobrazenia v katakombách a verejné reči biskupov a kňazov, pri ktorých sa súčasťovali nielen veriaci, ale i Židia a pohania, keď rečník o tajomstvách náboženstva kresťanského iba podotkol: »Posvätení vedia to, veriaci znajú to.« Ba i horliví učení Apologeti (obrancí viery) boli veľmi zdržanliví a úzkostliví v reči svojej, kedykoľvek prednášali hlboké tajomstvá kresťanského náboženstva. A keď sv. Justin prinútený bol i narušiť svätotajnú mlčanlivosť v oči zlostnej pomluvy zaslepených pohanov, ktorí tvrdili, že kresťania vo shromaždeniach svojich požívajú ľudské mäso, páchajú necudnosti, — nuž predsa veľmi stručne a zahalene opisuje kresťanskú bohoslužbu, aby ukázal, jakú obetu nevinní kresťania prinášajú Bohu. A tak čím ťažší bol predmet ku pochopeniu pre slabý rozum ľudský, tým viac bola táto kázeň svätotajného mlčania zachovávaná u kresťanov tejto doby. Najmä ostražile pokračovali biskupi a kňazi v treťom storočí vo vyučovaní tých, ktorých pripravovali ku prijatiu sv. krstu.

Slávenie sv. Omše.

Svätotajné mlčanie zachovávané bolo u kresťanov veľmi úzkostlive v prvom rade ohľadom slávenia veľkého

tajomstva Večere Pána, i Eucharistia (εὐχαριστία) a Liturgia zvanej, ktoré slávenie tvorilo najúplnejšie tajomstvené predstavenie celého diela vykupiteľského Pána Ježiša Krista a bolo i strediskom a korunou všetkej kresťanskej bohoslužby i v tejto dobe. Jako v časoch apoštolských, podobne i teraz biskupi a kňazi obetovali a posväťovali chlieb a víno, ktoré mocou Božou premeňované (»κατὰ μεταβολήν« — u sv. Justina) alebo prepodstatnené (»transsubstantiatio«, jako sa prvý vyslovuje Tertullian) boli v Telo a Krv Spasiteľa, Pána nášeho Ježiša Krista. Dosvedčujú to súčasní slavní učitelia a Otcovia cirkevní, jako sv. Ignác (L. ku Smyrn. 7; Efes. 20 a Filadelf. 4), sv. Justin (Apolog. I. 66), Tertullian (O čistote 9; O vzkriesení 8; O krste 16), sv. Irenej (Proti kacíerom V. 2, n. 2) a Klemens Alexandrinský (Paedag. I., 6), jako sa všeobecne verilo vo sv. Cirkvi, že vo Večeri Pána (Eucharistii, sv. Omši) obetované a posvätené chlieb a víno sú opravdivým Telom a Krvou Pána nášeho Ježiša Krista. Dokazuje to i grécky cirkevný rukopis, pochádzajúci z tretieho storočia, ktorý bol odhalený r. 1839. v meste francúzskom Ótyne (Autun) a v ktorom možno čítať: »Nasýt dušu svoju, ó priateľu; prijmi medosladký svätý pokrm Spasiteľa, jedz a pij, rybu (ΙΧΘΥΣ, ICHTHIS, t. j. Spasiteľa) držiac v rukách svojich.« A podobne jako sv. Písmo Nového zákona menuje Večeru Pána obetou (Ján 6, 52; Luk. 22, 19; Mat. 28, 28; Marek 14, 24; Žid. 7, 27; 9, 14. 20; 10, 10; 12, 13; I. Kor. 9, 13; 10, 14 — 22; II, 26), nazýval i sv. Ignác (L. Efes. 1; Filadelf. 4.) obrad Eucharistie (sv. Omše) obetou (θυσία), zrejmejšie a určitejšie ešte sv. Justin, ktorý vo shovore so Židom Tryfonom pripomína Eucharistiu jako obetu, v ktorej

vyplnilo sa proroctvo Malachiasa (1, 10 a nasl.) a ktorá býva konaná v celom svete k zvelebeniu mena Božieho, ktorú však Boh neprijíma od nikoho iného mimo kňazov Svojich, sv. Irenej (Proti kacier. IV., 17, n. 5) a najúplnejšie sv. Cyprian (List 63), ktorý hovorí: »Keď Ježiš Kristus, Pán a Boh náš, Sám je najvyšším kňazom Boha Otca, a Seba samého prvý obetoval jako obetu (sacrificium) a prikázal toto činiť na pamiatku Svoju, nuž ten kňaz opravdive zastáva úrad Kristov, ktorý to, čo Kristus konal, nasleduje, a vtedy prináša pravú a úplnú obetu v Cirkvi Bohu Otcovi.« Toto slávenie Eucharistie či sv. Omše konané bolo s počiatku za časov apoštolských takým iba spôsobom, jako to Spasiteľ ustanovil pri Svojej poslednej večeri. S týmto slávením Eucharistie spojené byly hody lásky (agapy), pri ktorých súčasťovali sa všetci kresťania bez rozdielu postavenia svojeho, ku ktorým prispievali všetci dľa možnosti a z ktorých ostatky slúžily k udržovaniu chudobných a nemocných. Tieto obrady začínaly a končievaly sa modlitbou, prespevovaním žalmov a kresťanským bratským poľúbením (Rim. 16, 16; I. Kor. 16, 20; I. Peter 5, 14; Kol. 3, 16; Efes. 5, 19; I. Kor. 14, 26). Neskôr, keď po zničení chrámu jerusalemského a po zaniknutí slavných obradov židovských kresťania celkom sa odlúčili od židovstva, stávaly sa zvláštne kresťanské obrady rozsiahlejšími a bohatšími, a bohoslužobné shromažďovania početnejšími. Pri týchto výnimečne kresťanských bohoslužbách vyskytujú sa už modlitby za sv. Cirkev, za obrátenie neveriacich, čítané bývaly listy apoštolské, držaly sa krátke poučenia k vzájomnému povzbudeniu; potom nasledovalo poľúbenie bratské, ktoré mužskí udeľovali mužským, ženské ženským, ďalej obetovanie chleba a vína s vodou, posvätenie týchto skrze biskupa

alebo kňaza a konečne udeľovanie sv. prijímania všetkým prítomným kresťanom.

V druhom storočí opisuje sv. Justin († r. 167.) slávenie sv. Omše takto (Apolog. I. 63): »Dňa nedelného schádzame sa všetci tí, ktorí bývajú v meste a po dedinách, do shromaždenia; tam bývajú čítané spisy apoštolov alebo prorokov, kým to dovoľuje čas (za časov našich Epištola a Evanjelium). Keď dokončí predčítateľ, má predstavený (biskup) reč, v ktorej tieto vznešené učenia kladie ľudu na srdce a povzbudzuje k nasledovaniu (Výklad po Evanjeliume). I povstávame všetci spolu naraz a vylievame modlitby svoje za seba, za novokrstencov a za všetkých ľudí (terajšie modlitby naše pred Epištolou); na to pozdravujeme sa polúbením vospolok; potom prináša sa biskupovi chlieb a víno s vodou smiešané (Obetovanie), tento prijíma ich a vzdáva chválu a zvelebovanie najvyššiemu Otcovi skrze meno Syna i Ducha Svätého, i odrieka poďakovanie a modlitby za udelené dobrodenie od Boha (Prefácia a Kanon pri premenení). A keď dokoná prosby a poďakovanie, volá všetok prítomný ľud: „Amen. Diakoni rozdávajú posvätený chlieb a víno všetkým prítomným (sv. prijímanie) a roznášajú neprítomným.« A k tomu zreteľne hovorí sv. Justín, čo súdi o tomto posvätenom pokrmu (Apolog. I. 66): »A tento pokrm menujeme Eucharistiou („*Kai ἡ τροφή αὐτῇ καλεῖται παρ’ ἡμῶν εὐχαριστία*“), — a nikto nebýva účastným jeho, ktorý neverí na pravdu učenia nášeho, ktorý nebol skôr pokrstený na odpustenie hriechov a znovuzrodenie a nežije tak jako žil i Kristus. Lebo neprijímame (tento pokrm) jako obyčajný chlieb, alebo jako obyčajný nápoj, ale jako Ježiš Kristus náš Spasiteľ učinенý je telom a na Seba prijal telo a krv k vykúpeniu nášemu, tak i my veríme, že skrze mo-

dlitbu, ktorá obsahuje slová Jeho, posvätený (požehnaný, „εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν“) pokrm, ktorým nasýtené bývajú telo naše a krv premenením („ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν“), je vteleného Ježiša Telo a Krv. Lebo apoštolovia v pamätносťach svojich, ktoré napísali sami a ktoré menované bývajú evanjeliami, zdedili nám, že to bolo skrze Neho naložené im, keď vzal chlieb a s poďakovaním prežehnal i riekol: To čiňte na pamiatku Moju („Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἀνάμνησιν μου!“) Podobne opisuje slávenie sv. Omše Tertullian (okolo r. 198.), ktorý pripomína (Apolog. c. 39), že krem častí zo sv. Písma čítavané boli i druhé spisy, jako listy sv. Klemensa Rímskeho a sv. Polykarpa, alebo i život a smrť sv. mučeníkov. Duchovné reči (kázne) boli krátke; Origenes († r. 254.) bol prvý kňaz, ktorý držiaval dlhšie reči a vysvetľovať začal sv. Písmo. A tak objavujú sa v tomto čase štyri hlavné čiastky sv. Omše a síce: čítanie Epištoly a Evanjelia s výkladom, obetovanie (προσφορά, oblatio), posvätenie (ἐκκλήσις, ἐπικλήσις, consecratio) a prijímanie (communio). A keď už za časov apoštolských zavznieval vелеbný a povznášajúci spev žalmov a chválospevov pri službách Božích (Skut. ap. 2, 47), nuž to dialo sa ešte teraz s väčšou horlivosťou pri slávení sv. Omše, keď sa vždy viac nahliadalo, že cirkevný spev dobročinne pôsobí na povzbudenie pobožnosti a náboženského citu u veriacich. Tak píše sv. Justín s pochvalou o cirkevnom speve: »On povzbudzuje duše k výručej žiadosti po tom, čo ospevuje sa v hymnách (chválospevoch), umlčuje vzdorovité smyselné žiadosti, zúrodňuje reč, obodruje bojovníkov cnosti v protivenstvách ku zmužilosti a je uľavujúcim a liečivým prostriedkom pre zbožných oproti obťažnosťam života.«

Preto vysmieva i bezbožný pohanský učenec Lucian zo Samosaty († r. 200.) kresťanov, že cez celé noci prespevujú chválospevy.

Avšak už koncom tejto doby rozširovaly sa tieto štyri hlavné čiastky sv. Omše, ktoré sú dľa svedoctva sv. Otcov cirkevných pôvodu apoštolského, rozmanite primeranými symbolickými obrady a krásnymi modlitbami, ktoré podstatné formy neskorších obradov sv. Omše častoráz doslovne objavujú. Ustanovizne apoštolské (*Constitutiones Apostolicae*), ktoré pochádzajú z tretieho a zo štvrtého storočia, podávajú nám ďalší opis kresťanskej bohoslužby a najmä slávenia sv. Omše; ony delia už obrad sv. Omše na dve hlavné časti. Prvá časť slavnostnej bohoslužby tvorila sv. Omšu pre katechumenov (*Missa catechumenorum*), ktorá trvala až do obetovania; za ňou nasledovala druhá časť, sv. Omša pre veriacich (*Missa fidelium*), pri ktorej prítomní byť mohli iba pokrstení a opravdiví veriaci.

Sv. Omša pre katechumenov, na ktorej súčasťou sa mohli i Židia a pohania, ktorí sa pripravovali vyučovaním sv. náboženstva, pôstom, zapieraním seba a inými dobrými skutkami ku prijatiu sv. krstu, počínala sa jednoduchými cirkevnými modlitbami, vzatými zväčša zo sv. Písma; potom čítaly sa časti sv. Písma Starého zákona, pri čom spievaný bol medzi dvoma časťami jeden žalm; i nasledovalo čítanie (*Lectio*) zo Skutkov apoštolských alebo z listov apoštolských (*Epištola*), za nim časť sv. evanjeliuma (*Evangelium*), na čo kňazi a konečne biskup, alebo i len jeden držali povzbudzujúce a poučujúce reči svoje (*Homiliae*). Nasledovala spoločná modlitba za čakancov sv. krstu (katechumenov), za hriešnikov a kajúcnikov. Katechumeni a verejní kajúcnici nútení boli teraz sa vzdialiť a sv.

Omša pre katechumenov bola dokončená. Začala sa sv. Omša pre veriacich (fideles, πιστοί, ἀδελφοί) so všeobecnou modlitbou za všetky stavy sv. Cirkve a síce za biskupov, za kňazov, za diakonov, za lektorov a za iných údov nižších duchovných rádo, za spevákov, za diakonisky, za panny a vdovy, za siroty, za dobrodincov, za panovníka, za novokrstencov, za nemocných a zomrelých, za nepriateľov a prenasledovateľov, za prítomných a za všetkých kresťanov vôbec, i za celý svet. Na to pozdravil biskup ľud: »Pokoj Boží buď s vami!« A veriaci na znamenie kresťanskej lásky a bratskej jednoty ľúbali sa vzájomne, biskup s kňazmi a iným duchovenstvom, títo medzi sebou, veriaci mužskí s mužskými a ženské so ženskými; ale toto bratské kresťanské polúbenie stávalo sa v cirkevnej obci rímskej až po posvätení obety (po pozdvihovaní), pred sv. prijímaním jako sa to posiaľ zachováva u nás pri pontifikálnej sv. Omši, ktorú slúži biskup, opát alebo iný hodnostár); keď pri oltáre prisluhujúci kňazi kladú si ruky na ruky na znak objatia a hovoria jeden druhému: »Pokoj buď s tebou — i s duchom твоjim.« Biskup umyl si ruky a diakon napomínal veriacich, aby odpustili viny jeden druhému, i aby všetci s uprimným srdcom obetovali Bohu. Diakoni priniesli na oltár obetné dary, chlieb a víno s vodou; veriaci krem toho obetovali olej do lampa, kadidlo k okurovaniu oltáru, vosk, múku, med, mlieko. Iní diakoni strážili nad poriadkom v shromaždení. Biskup vykonal tichú modlitbu za sv. Cirkev a za celý svet; za cirkevných a svetských predstavených, i odiaľ sa dľa spôsobu najvyšších kňazov starozákonných častoráz skvostným odevom, niekdy i zlatom a drahými kameňmi vykladaným; bola to koruna alebo mitra na hlave jeho, štola a biele vlnené rúcho na

ramenách na znamenie dobrého pastiera, ktorý nesie ovcu okolo krku; z tohoto vlneného rúcha povstalo neskôr pallium biskupské. I vstúpil biskup pred oltár, poznamenal sa znamením sv. kríža, pozdravil veriaci ľud, i začal opravdivé obetovanie slavnými modlitbami (Prefaciou), na ktoré odpovedal veriaci ľud, i zakončil ich chválospevom »Svätý« (Sanktus). I modlil sa ďalej, prikročil k svätému sväteniu či ku premeneniu chleba a vína v Telo a Krv Pána nášeho, Ježiša Krista, tými istými slovami, jako to konal Spasiteľ pri poslednej večeri, i obetoval ich Bohu, modlil sa zase za celú Cirkev a prosil o prímluvu všetkých svätých patrónov, apoštolov a mučeníkov (Pozdvihovanie a modlitby po ňom). V mnohých cirkevných obcach východných zatiahnutá bola od začiatku štvrtého storočia opona pred oltárom a keď biskup pozdvihoval najsvätejšie Telo a Krv Pána pod spôsobom chleba a vína, klaňali sa všetci veriaci na kolenách; preto dávalo sa veriacim pred oponou znamenie (zvonenie naše); lebo len po slavnej modlitbe Pána («Otčenáši») stiahla sa nazpät táto opona. Nasledovalo sv. prijímanie, ku ktorému prístupovali jednotlivci v ustálenom poriadku; medzi prespevovaním žalmov prijímal napred biskup, potom nasledovali kňazi, diakoni a údovia nižších cirkevných rádov, konečne biskup podával sviatosť Oltárnu ostatným prítomným veriacim, i deťom, v podobe chleba (hostii) a diakon podával posvätný kalich. Po skončení sv. prijímaní boly schované zbytky Eucharistie (najsv. Večere Pána). A po obvyklých zaključujúcich modlitbách udelil biskup slavné požehnanie veriacim.

Poznamenať treba, že pri obetách súčasťnovali sa všetci veriaci a že pri modlitbe za zomrelých čítaval sa soznam mien ich (Diptychy). Na časy naše zachovaly

sa viaceré obrady sv. Omše z tejto doby, jako obrad či liturgia sv. Jakoba, ktorú užívali v Jerusaleme, sv. Marka v meste Alexandrii v Egypte, ďalej liturgia africká a najmä rímská, ktoré sa však veľmi nerôznili v podstate. Dozaista boli spísané tieto obrady či liturgie sv. Omše už do konca tretieho storočia; lebo počas prenasledovania za cisára Diokleciana (r. 303) pátrali už zúriví pohania po posvätných kresťanských knihách obradných. Hlavná časťka sv. Omše, »Kanon« menovaná, to jest tá časťka od »Svätý« (Sanktus) až k modlitbe Pána (Pater noster), jako nám to zachoval obrad rímský, povstala iste v druhom, keď nie už v prvom storočí, a udržala sa vo sv. Cirkvi v tom istom spôsobe až na časy naše.

Už v tejto dobe slúžila sa slavná a súkromná sv. Omša. Pri slavnej či verejnej sv. Omši boli prítomní biskup, kňazi, diakoni, údovia nižších cirkevných rádov a veriaci, pri súkromných kňaz a diakon alebo iný nižšieho rádu duchovný; tieto súkromné sv. Omše slúžené bývaly častoráz iba v súkromných domoch (Tertullian I. De fuga c. 14.). Slúžievala sa sv. Omša iba Pánu Bohu za živých a za potreby ich; lež prinášala sa táto nekrvavá obeta Nového zákona i za zomrelých vôbec a to hneď od časov apoštolských (Sv. Cyprian v liste 66.), ba i k úcte Svätých (Eusebius H. E. I. 4.), najmä mučeníkov. Za časov apoštolských a v druhom storočí slúžievala sa sv. Omša obyčajne iba v nedeľu; neskôr tretieho a šiesteho dňa v týždni; v treťom storočí obetovala sa dľa svedoctva sv. Cypriana v Afrike už každodenne. Počas prenasledovania kresťanov slúžená bývala sv. Omša nočného času; ale kedykoľvek sv. Cirkev požívala trochu svobody, nuž obetovaná bývala nekrvavá obeta Nového zákona v tretiu (našu 9.),

šiestu (12.) alebo deviatu hodinu (3. popoludní) na pamiatku umučenia a smrti Pána Ježiša Krista. Nedeľného a sviatočného dňa slúžená bývala sv. Omša predpoludním, v pôstnych dňoch popoludní o deviatej (tretej našej) hodine; ale i nočného času pri istých slavnostiach a sviatkoch, jako na Vianoce, vo Veľkú sobotu atď. Slávená bývala sv. Omša počas prenasledovania v súkromných domoch, v podzemných jaskyňách, v katakombách (podzemných hrobitovoch), áno i v žalároch. Keď kresťanom dovolené bolo stavať chrámy, slúžená bola sv. Omša v týchto na oltáre, ktorý stál na prostriedku chrámu Božieho. Keď pri hodoch lásky (agapách), ktoré spojené bývaly so slávením sv. Omše za časov apoštolských (Tertullian Apolog. 39.) a neskôr oddelené od sv. Omše odbývaly sa iba večerom, výtržnosti sa dialy, zakázané boli konečne celkom vo štvrtom storočí skrze vydržiavané synody.

Prisluhovanie sv. sviatostí.

Dľa podstaty vidomej sv. Cirkve, jakú láskavý Spasiteľ založil pre duševnú spásu ľudí, na tomto svete žijúcich, a ustanovil, objavujú sa popri nekrvavej obete Nového zákona, sv. Omši, i druhé primerané služby Božie či významné a slavné obrady pri každom cirkevnom úkone. Takými spasiteľnými úkonami sú sedem sv. sviatostí. Keď povážime, že niektoré, od všeobecnej sv. Cirkve odtržené, náboženské sekty zavrhlý daktoré sviatosti, nuž veľmi je dôležité, aby sme sa presvedčili z dejín cirkevných, že všetky sedem sviatostí naše dľa ustanovenia Božieho už od sv. apoštolov a potom od plnomocných nástupcov ich, biskupov a kňazov, prisluhované bývali veriacim významnými obrady.

Tieto zvláštne obrady, pri udeľovaní sv. sviatostí konané, stávaly sa postupom času vždy slávnejšími. A to je dozaista pre nás katolíkov veľmi povznášajúce, keď poznávame, že prisluhovanie sedem sv. sviatostí od prvých až do dnešných časov dľa podstaty svojej sa nezmenilo vo sv. Cirkvi; ale stávalo sa iba slávnejším a velebnejším, a zotrúva neporušené.

Jako ohľadom nadsmyselných hlbokých tajomstiev učenia Kristovho a nekrvavej obety Nového zákona, podobne zachovávaná bola v tejto dobe i ohľadom sv. sviatostí a povznášajúcich obradov pri prisluhovaní ich prisna kázeň svätotajného mlčania. Touto kázňou ohraďovala a ochraňovala sa mladuška sv. Cirkve od mnohých nehodných údov.

Sviatosť krstu.

Dľa učenia sv. Cirkve udeľované bolo veriacim skrze sviatosť krstu odpustenie hriechov, preporenenie v Duchu Svätom, prijatie za dedičov kráľovstva Božieho (Mat. 28, 19; Ján 3, 5; Efes. 5, 25); preto nazývaná bola táto sviatosť milosťou (*χάρις*, gratia), osvietením (*φωτισμός*), posvätením (*ἁγιασμός*), dokončením (*τέλειον*), i bola jediným prostriedkom ku prijatiu do lona sv. Cirkve. Tak hovorí o sv. krste Hermas (Pastor III. 9, 16): »Prv než dosiahne človek meno syna Božieho, určený je smrti; avšak keď dosiahne tú pečať, osvobodený býva od smrti a daný býva životu. A tou pečaťou je voda, do ktorej sostupujú ľudia, smrti zaviazaní, avšak vystupujú z nej nazačnení životu.« A Tertullian prízvukuje (O krste, c. 1): »Ó šťastná sviatosť vody našej, ktorou obmytí od hriechov predošlej slepoty osvobodení bývame k večnému životu!«

Za časov apoštolských prijímali sa do sv. Cirkve skrze sviatosť krstu najčastejšie dospelí Židia a pohanía, ktorí vyznávali živú vieru v Pána Ježiša Krista, Syna Božieho a vzbudzovali v sebe dokonalú ľútosť nad spáchanými hriechami (Skut. ap. 2, 38—41; 8, 27—38). Sv. krst udeľoval sa im tým spôsobom, že pohružovaní bývali do vody, ktoré pohruženie bolo obrazom (symbolom) pohrobenia s Kristom, jako nasledujúce vynorenie z vody bolo znakom vzkriesenia s Ním (Rim. 6, 4; Kolos. 2, 11, 12). Pohruženie do vody dialo sa triráz k úcte trom Osobám Božským, a na pamiatku, že Pán Ježiš Kristus ležal tri dni v hrobe. Deťom a nemocným udeľovaný býval svätý krst tým spôsobom, že sa naliala voda v podobe svätého kríža triráz na hlavu. Pri týchto obradoch hovoril sv. apoštol alebo nástupca jeho: »Ja krstím teba v mene Otca, i Syna, i Ducha Svätého (Mat. 28, 19; Tertullian »O krste« c. 13 a 26; sv. Cyprian v liste 73, n. 12).« A prítomní riekli: »Amen.« Tertullian (O krste c. 18) pripomína kmotrov či rodičov krstných už v druhom storočí (*χειρωτοί, ἀνιδόχοι*, *susceptores, sponsore*s), ktorí iste už i drev bývali prítomní pri sv. krste.

Kým za časov apoštolských a tiež neskôr v druhom storočí objavovali sa ešte u veriacich ľudí mimoriadne dary milosti Božej (charismy), ktoré mohli vynahradovať i nedostatky predbežného úplného poznania svätej viery, nebolo treba, jako je už rečené, zvláštnej dlhšej prípravy ku svätému krstu u tých, ktorí vstupovali do svätej Cirkve (Skut. ap. 8, 37; 10, 47; 16, 15, 33); ale neskôr, keď pomery premenily sa mnohonásobne a mnohí Židia i pohanía, a to i pochybného povolania a rázu, zamýšľali vstupovať do lona svätej Cirkve, nuž treba bolo, aby dospelí ľudia pripúšťaní boli ku svätému krstu

iba po dlhšej príprave, po základnom vyučovaní vo svätom náboženstve. Tak povstala vo sv. Cirkvi ustanovenie katechumenátu (cvičenia, učenia). Tí, ktorí pripravovali sa ku sv. krstu vyučovaním vo svätej viere a cvičením v bohumilom živote, menovali sa katechumenami (κατηχούμενοι, účastníci duchovného cvičenia), i boli približovaní so stupňa na stupeň k údom cirkevnej obce (πιστοί, ἀδελφοί, veriaci, bratia), kým konečne neboli pridružení k nim skrze svätý krst. K príprave katechumenov ustanovení bývali zvláštni kňazi, katecheti menovaní. Už v treťom storočí objavujú sa dľa poriadku, v jakom sdelované boly im pravdy kresťanského náboženstva, dve triedy katechumenov: trieda prvopočiatníkov a druhá trieda pokročilých. Začiatkom štvrtého storočia nachádzame už v katechumenáte tri triedy alebo stupne čakancov svätého krstu a síce: poslúchačov (ἀκροώμενοι, audientes), kľáčiacich (γονυκλίνοντες, genuflectentes, substratí) a vyvolených (φωτισζόμενοι, competentes, electi).

Kto chcel vstúpiť do lona svätej Cirkve zpomedzi Židov alebo pohanov, treba bolo, aby sa hlásil bol u biskupa alebo u kňaza cirkevnej obce; títo skúmali, jaké pohnútky naklonily prosiaceho ku tomuto spasiteľnému kroku. Keď zbadal biskup alebo kňaz, že človek, ktorý uchádza sa o prijatie do katechumenátu, vedie pohoršujúci a hriešny život, neprijal ho, dokiaľ nedokázal polepšenie pohanského života svojeho. Z katechumenátu vylúčení bývali najmä: umelci a remeslníci, ktorí zhotovovali sochy a obrazy modiel (bôžkov) alebo iné, k modloslužbe potrebné náradie, ďalej divadelní herci každého druhu, gladiatori, hudobníci, tanečníci, astrologovia (ktorí predpovedali a vykladali osudy ľudské dľa hviezd), auguri (pohanskí žretci, ktorí veštili, hádali

z rozličných vecí pozemských), čarodejníci, posadlí zlým duchom, verejné necudné neviestky, majitelia zlopovestných hostincov a verejných necudných domov a týmto podobní ľudia, verejní hriešnici, dokiaľ nezriekli sa hriešneho spoločenského postavenia svojeho. Ale keď biskup alebo kňaz zbadal, že prosiaci je hoden byť prijatým do katechumenátu, nuž poznamenal ho na čele znamením sv. kríža na dôkaz, že sa prihlasuje k ukrižovanému Spasiteľovi (čo vo sv. katolíckej Cirkvi až po dnes sa udržalo na počiatku krstných obradov) a prosil milostivého Boha o požehnanie; i odovzdal ho kňazovi alebo niekedy i svetskému veriacemu, jako katechetovi, ku cvičeniu a k vyučovaniu. Doba prípravná závisela od vôle, vlohov a iných okolností katechumenov; dľa toho bola dlhšia alebo kratšia. Žid alebo pohan prijatý do katechumenátu pridelený bol do prvej triedy; stal sa poslúchačom. Dľa pravidla zotrval v tejto najnižšej triede katechumenátu za dva alebo i za tri roky, niekedy iba za štyridsať dní; ale predstavený cirkevnej obce mohol určiť v istých pádoch, na príklad pri ťažkom previnení katechumena, i dlhšiu, jako i pri nebezpečnej nemoci, kratšiu ešte dobu. V Španielsku ustanovila synoda v Elvire r. 305. dobu dvoch rokov pre prvý stupeň katechumenátu. Poslúchač povzbudzovaný býval katechetom ku sebazapieraniu, ku kajúcnosti za hriechy svoje, k pokore, k poslušnosti a ku všetkým možným kresťanským cnostiam; vyučovaný býval postupne v najjednoduchších a najpotrebnejších článkoch svätého náboženstva, jako o jednom pravom Bohu, nevidomom Stvoriteľovi neba i zeme, o stvorení sveta, o prvých ľuďoch, o určení a povolání človeka, stvoreného na obraz Boží, o páde prvých ľudí, o prvorodenom hriechu atď. Poslúchač bol vzdialovaný s počiatku

od veriacich ešte na istý čas a vylúčený zo slavnostných služieb Božích a spoločných modlitieb, keď srdce nepokrstených bolo nečisté a obydlim zlých duchov (Barnab. 16); neskôr pripúšťaní boli i poslúchači ku slavným službám Božím, kde dovolené bolo im počúvať v predsieni chrámu čítanie sv. Písma a výklad jeho, potom (po Evanjeliume) nútení boli sa vzdialiť z chrámu. Po čase vstupovali katechumeni do druhej triedy, v ktorej cvičili sa iba za krátku dobu, i menovali sa kľačiacimi; na tomto stupni sa nachádzajúci katechumeni mali sa odriekať satanáša pred exorcistom a užšie sa vinúť ku Kristovi (I. Peter 3, 21), častejšie sa postievať a modlievať; na to poukazuje sv. Justin († r. 167.) jako na obyčajnú prípravu ku sv. krstu. Kľačiaci vyučovaní boli už základnejšie v pravdách svätého náboženstva. Pri službách Božích počúvali čítanie a výklad sv. Písma, i kázeň biskupovu, pod ktorou kľačovali v lodi chrámu za veriacimi, áno účasť mali i na spoločných modlitbách až po samé Obetovanie; a keď biskup požehnal ich znamením sv. kríža, vzdialovali sa so služieb Božích. Po krátkom čase, obyčajne v popoločnú stredu na začiatku štyridsaťdenného pôstu, pripustení boli kľačiaci katechumeni do tretej a najvyššej triedy a menovaní boli vyvolenými. Jako vyvolení mohli byť prítomní pri službách Božích v lodi chrámu hneď za veriacimi a pred kľačiacimi katechumenami až po samé Obetovanie a keď biskup vkladal ruky svoje zvlášť na nich a pomodlil sa nad nimi, vzdialovali sa i oni za kľačiacimi so služieb Božích: lebo sv. Omša pre katechumenov bola dokončená tým. Obetovaním, na ktorom súčasťňovali sa iba pokrstení, začala sa sv. Omša veriacich. Vyvolení zachovávali s pokrstenými veriacimi (s bratmi) štyridsaťdenný pôst, vyznávali

častejšie hriechy svoje; lebo v nastávajúcom posvätnom čase veľkonočnom mali byť pripustení ku sv. krstu, alebo hneď po ňom, prerušil katecheta svätotajné mlčanie a vykladal odhalene a úplne vyznanie viery apoštolskej, modlitbu Pána, hlboké tajomstvá najsvätejšej Trojice Božej, vtelenie Syna Božieho, nekrvavú obeť svätej Omše a sv. sviatosti. Vyznanie viery apoštolskej a modlitbu Pána mali sa naučiť vyvolení nazpamäť. Po dlhšej prísnej zkuške o týchto tajomstvených článkoch viery modlil sa nad vyvolenými biskup s celou cirkevnou obcou v chráme pri službách Božích, čo sa dialo obyčajne v Zelený štvrtok alebo vo Veľkú (Bielu) sobotu vo Veľkom týždni, a tak prichystaní pristupovali potom vyvolení katechumeni ku prijatiu sv. krstu.

Jako za časov apoštolských, tak i neskôr v tejto dobe udeľoval sa sv. krst obyčajne každého dňa, ale najčastejšie v nedeľu najmä nemocným (Clinici) a deťom (Sv. Irenej: Proti kacíerom II. 22., n. 4, † r. 202.; Origenes † r. 254.; a sv. Cyprian † r. 258.), čo ohľadom detí i synodou, pod predsedníctvom sv. Cypriana v Karthagu r. 252. vydržiavanou, nariadené bolo týmito slovami (Harduin F. J. p. 147): »Aby ten, ktorý sa narodí, bol pokrstený behom osem dní a obsiahol sviatosť Oltárnu (sacrificandus). Všetci sme prisúdili, že žiadnemu narodenému človekovi odprieť sa nemá milosrdenstvo Božie a milosť.« Takýto krst udeľoval biskup a s poverením jeho kňazi a diakoni, ba i svetskí veriaci (Tertullian I. I. č. 17.; okolo r. 202.). Synoda v Elvire (r. 305.) požadovala pri udeľovaní takéhoto krstu, prísluhovaného v čas potreby svetskými kresťanmi, aby neboli títo krstiteľia druhýraz oženení a postavení v ťažkom hriechu; pravda, že prednosť mali i v takomto páde kňazi pred diakonami, diakoni pred nižších rádov

duchovnými mužmi (klerikami), tito pred svetskými. K hodnému udeľovaniu takéhoto sv. krstu krem toho potrebná bola prirodzená voda, ktorou polievali krstenca triráz v podobe sv. kríža na hlave, a užívali ustálené slová: »Ja krstím teba v mene Otca, i Syna, i Ducha Svätého.« Avšak dľa pravidla udeľoval sa sv. krst slavnostným spôsobom pripraveným dospelým katechumenom koncom tejto doby iba vo sviatky veľkonočné, potom turočné, jako i na Východe častoráz v slavnostný deň Zjavenia Pána (Epiphania, sl. sv. Troch kráľov) a to skrze biskupa alebo povereného kňaza. No stávalo sa koncom tretieho a začiatkom štvrtého storočia, že niektorí dospelí a vycvičení katechumeni odkladali so sv. krstom až na koniec života svojeho a to čiastočne preto, že netrúfali si mať dostatočnej sily ku plneniu všetkého toho, čo sa požadovalo od pokrsteného človeka; alebo že s prijatím sv. krstu neboli by snáď dosť odhodlaní bývali odtrhnúť sa zrazu od svetských márností; alebo konečne v tom domnení, že týmto spôsobom dosiahnu úplne odpustenie všetkých hriechov celého života svojego, jako i časných pokút, tak že dostať sa môžu iste do neba, jako to urobil medzi inými cisár rímský Konstantín Veľký. Týmto katechumenom udeľovaný bol sv. krst ktoréhokoľvek dňa pred smrťou ich.

Riadne pristupovali dospelí vyvolení katechumeni koncom tejto doby po štyridsaťdennom alebo inom dlhšom pôste a modlitbách ku slavnostným obradom sv. krstu v s v ä t v e č e r pred slavnosťou Vzkriesenia Pána (vo Veľkú alebo Bielu sobotu), pred Turicami, alebo i v krajinách východných pred Zjavením Pána (Epiphania), ponevác v tento posledný deň dľa starého ústneho podania bol pokrstený Pán Ježiš Kristus v Jor-

dane od sv. Jána; preto po dnes v týchto dňoch sobotných vo sv. Cirkvi katolíckej voda býva svätená, jako vtedy kroz biskupa, ktorá sa prechováva v krstiteľnici pre udeľovanie svätého krstu, jako i na sviatok sv. Troch kráľov (Epiphania) sa svätí voda, ktorá však u nás už sa neužíva ku sv. krstu, ale iba k obyčajnému kropeniu chrámov, príbytkov a pri druhých posväťujúcich úkonoch. Katechumeni vedení bývali v týchto slavnostných dňoch buď do shromaždenia kresťanov, kde sa konávaly služby Božie a kde nachádzaly sa nádoby s posvätenou vodou, alebo do zvláštnych kaplniek (*βαπτιστήριον*, baptisterium), ktoré vystavené boli blízko chrámov Božích a v ktorých nachádzaly sa veľké medené alebo kamenné nádoby so svätenou vodou; sprevádzali ich krstní rodičia, obyčajne duchovní, kňazi, diakoni, mnísi, diakonisky, mníšky, ktorí, jako boli svedkami dosavadného života ich, vydávať mali svedoctvo svoje i o čistom úmysle katechumenov pri sv. krste a boli povolaní i viesť novokrstencov k bohumilému životu a povzbudzovať; títo krstní rodičia, keď boli stavu svetského, nesmeli byť pohanmi, kacierami, katechumeni, nedospelí, vyobcovaní z lona sv. Cirkve, slabého alebo pochybného rozumu. Katechumen odložil vrchný odev svoj a obuv a priblížil sa s krstnými rodičmi ku medenici alebo kamennej nádržke na vodu. Exorcista predkladal otázky jemu, jaké meno vyvolil si v katechumenáte postavený, či sa odrieka satanáša a všetkých skutkov jeho a či vinie sa a priznáva s celým srdcom a myslou svojou ku Kristu Pánu. Exorcista poznamenal čelo jeho a prse znamením sv. kríža, odriekal modlitby a vydychol naň triráz. Potom odriekal katechumen vyznanie viery apoštolskej a modlitbu Pána. Niektorí biskupi podávali do úst katechumenom soľ dľa slov

Spasiteľových: »Vy ste soľ zeme.« Diakon alebo diakoniska sostúpili s katechumenom do vody a triráz pohrúžili hlavu jeho do vody. Pri tom pohružovaní dotkol sa biskup alebo kňaz hlavy krstenca a hovoril: »M., ja krstím teba v mene Otca, i Syna, i Ducha Svätého.« A duchovenstvo s krstnými rodičami a veriacimi odpovedali: »Amen.« Krstní rodičia pomohli krstencovi vystúpiť z vody podaním rúk a biskup alebo kňaz pomazal mu olejom (oleum catechumenorum) prse a krk v podobe sv. kríža na znamenie dosiahnuvšieho zdravia v Kristu k večnému životu. Krstní rodičia obliekli novokrstenca do bieleho rúcha (pallium), ktoré podal im biskup alebo kňaz skrze diakona, na znamenie evanjelickej nevinnosti, i poľúbil ho bratským poľúbením pokoja, čo opätovali prítomní veriaci. I vovedený bol novokrstenec (Neophyta) do sboru bratov alebo do chrámu Božieho, kde obyčajne hneď z rúk biskupských prijímal sviatosť birmovania a pri sv. Omši sv. Oltárnu. V niektorých cirkevných obcách podávané bolo potom novokrstencom mlieko s mädom. Po týchto slavných obradoch prepustení boli novokrstenci domov, i nosievali biele rúcho až do nasledujúcej nedele, prečo pohania posmievali sa kresťanom, že zamenili kabát za plášť (»A toga ad pallium«); a dľa tohoto bieleho rúcha novokrstencov menuje sa posiaľ u nás sobota pred Vzkriesením Pána a pred Turícami Bielou sobotou a prvá nedeľa po Veľkej noci Bielou nedeľou. V nasledujúcej dobe bol spojený svätý krst ešte s väčšími symbolickými obrady.

Spor o krste, kacierami prisluhovanom.

Vysoká závažnosť a nutná potreba sv. krstu podmieňujú a vyžadujú platné udeľovanie jeho. Sv. Cirkev

učila od počiatku trvania svojeho, že každý človek môže platne krstiť, kto upotrebuje prirodzenú vodu a s dobrým úmyslom slová, ktoré vyriekol bol Spasiteľ pri ustanovení sv. krstu (Mat. 28, 19). Že i kacieri platne môžu krstiť, súdili dľa ústneho podania apoštolského s cirkevnou obcou v Ríme skoro všetci biskupi tejto doby; lež našli sa predsa pojediní horlivci, ktorým sa to zdalo byť povážlivým. V tomto ohľade povstal v treťom storočí spor, ktorý zapríčinil veľké pohoršenie, pretože veľkí ináč a svätí mužovia súčasťňovali sa náruživé v ňom.

Okolo r. 218. do r. 222. uzavrela synoda africká pod predsedníctvom biskupa Agrippina a okolo r. 230. do r. 235. vyslovily synody maloasijské, v Ikoniume a v Synade vydržiavané, že tí kresťania, ktorí z kacierstva navracujú sa do lona sv. Cirkve, majú sa pokrstiť znovu. S týmto náhľadom srovnávaly sa niektoré výpovedi záslužených a hlbokoučených mužov cirkevných, jakými boli Tertullian a Klemens Alexandrinský. Možno, že títo otcovia a učiteľovia cirkevní, ktorí neblahý spor vyvolali, mali na zreteli iba takých kacierov, ktorí zapierali učenie sv. Cirkve o najsvätejšej Trojici Božej, jakými boli Gnostici a Antitrinitari, pretože títo i tak nemohli krstiť platne. Keď pápež sv. Štefan I. zbadal, že mnohí biskupi pridržajú sa toho bludného domnenia, dľa ktorého všetci kacieri vôbec platne prisluhovať nemôžu sviatosť krstu a že zabúdzajú na tú pravdu učenia Kristovho, dľa ktorej sväté sviatosti majú moc svoju pôsobenia nie zásluhou toho, kto udeľuje ich, ale mocou a milosťou Božou, a že niektorí kacieri čiastočne shodujú sa so sv. Cirkvou v tom, čo prechovávajú od nej po odtržení svojom, i dľa toho, jakoby v Cirkvi boli, môžu sa považovať, keď to, čo vzali zo sv. Cirkve, jako sv. krst, neztratilo sa, — po-

hrozil koncom r. 253. biskupovi Helenovi z Tarsu a Firmilianovi, biskupovi v meste Cesarei v Kappadocii, jako i biskupom susedných krajov, jako anabaptistom, ktorí znovu krstili od kacierov vôbec pokrstených a do sv. Cirkve sa navracujúcich, že vyobcuje ich z lona sv. Cirkve. Sv. Dionys, biskup z Alexandrie egypťskej, prosil za nich u horlivého pápeža a prekonal uskutočnenie ostrej vyhrážky. I zdá sa, že všetci biskupi maloasijskí uposlúchli pápeža rímskeho, vyjmúc Firmiliana, i pridružili sa k obyčaju a správaniu pokračovaniu západných biskupov. I v Afrike boli mnohí biskupi, ktorí pokračovali v tomto ohľade dľa učenia sv. Cirkve, nekrstili znovu tých, ktorých kacieri boli pokrstili; ale vkladali iba ruky na nich na znamenie pokania a smierenia so sv. Cirkvou.

R. 255. obrátili sa osemnásť biskupi africkí z Numidie do mesta Karthagu na synodu medzi iným s otázkou, či synoda súhlasí s nimi, keď sa pridržajú ohľadom platnosti sv. krstu dľa učenia sv. Cirkve. Pod predsedníctvom sv. Cypriana vyslovili sa 31 biskupi prítomní na synode, že krst, od kacierov udeľovaný, má byť považovaný za neplatný. Podobne vyslovili sa 71 biskupi r. 256. na novej synode v Karthagu: že mimo sv. Cirkve nikto nemôže byť pokrstený platne; lebo že niet krstu mimo katolíckej Cirkve; že kacieri a bludoverci nie sú v stave udeľovať milosť Ducha Svätého; lebo že kto je nečistým, nemôže očistiť nikoho. Tak teda títo biskupi africkí pokračovali v uzavretí svojom dľa tej bludnej domnienky, že sviatosť krstu je závislou od hodnoty prisluhovateľa. Považovali túto vec iba za disciplinárnu (kázňovú, poriadkovú) a mysleli, že táto odchylná mienka nemá narušovať pokoj a jednotu medzi biskupami; ale i mysleli, že žiaden biskup nemá

vytvárať z dobrodenia katolíckeho krstu žiadneho veriaceho, ktorý bol pokrstený skrze kaciera. Preto poslal sv. Cyprian, veľký horlivec za sv. vec katolíckej Cirkve a rozhodný odporca kacierov, bludovercov a rozkolníkov, uzavretia synôd karthagských do Ríma pápežovi ku potvrdeniu. Sv. Štefan I., pápež rímsky, zavrhol uzavretie synôd afrických jako bludné; odoprel poslom cirkevné obcovanie a žiadal od Afričanov, aby pridržali sa starého cirkevného poriadku, i aby zvláštne tým, ktorí navracujú sa z kacierstva do lona sv. Cirkve, iba vkladali sa ruky na znamenie pokania a neboli znovu krstení. Ačkoľvek Afričania znali, že náhľadu ich protiví sa stará obyčaj sv. Cirkve, predsa ešte raz vydržovali v septembri r. 256. synodu v Karthagu, na ktorej namáhali sa dokazovať, že tí, ktorí pokrstení boli od kacierov, znovu majú sa krstiť. Sv. Cyprian poslal potom diakona svojeho Rogaciana s listami ku Firmilianovi, biskupovi v meste Cesarei v Kappadocii. Náruživý Firmilian odpovedal sv. Cyprianovi, že súhlasí so synodou karthagskou i usiloval sa rozhorčiť sv. Cypriana proti pápežovi, ktorý vraj nazýval horlivého biskupa úskočným pracovníkom, nepravým kresťanom a podvodným apoštolom. Keď poslanci africkí znovu prišli do Ríma, nepredpustil ich pred seba sv. pápež, ktorý pridržal sa krčovite pravého učenia sv. Cirkve a nechcel trpeť žiadnej podstatnej odchýlky, i pohrozil znovu tvrdohlavým odporcom vyobcovaním zo sv. Cirkve. Sv. Cyprian nepopieral primát pápežov a dvoma spisami usiloval sa napomínať privržencov svojich a odporcov k trpezlivosti a miernosti; ale predsa zotrúval pri domnienke svojej, ktorá zdala sa mu vyplývať z jednoty a neporušenosti sv. Cirkve a z nutnosti zavrhnutia každého kacierstva. Sv.

Dionys, biskup alexandrinský († r. 264.) usiloval sa i teraz všemožne vyrovnať neblahý spor a vyprostredkovať žiaducný pokoj; dľa svedoctva jeho vrátili sa pôsobením jeho a sv. Štefana skoro všetky cirkevné obce východné ku jednote v tomto ohľade so stolicou rímskou. A keď tento spor sa blížil ku koncu, bol pápež sv. Štefan I. sťatý r. 257. v prenasledovaní kresťanov za cisára Valeriana pre horlivé vyznávanie učenia Kristovho a nasledujúceho roku i sv. Cyprian bol umučený. Roku 314. riešila synoda v Arlese (kanon 28), že krst, kaciermi udeľovaný, má byť za platný považovaný, keď sa deje v mene najsvätejšej Trojice Božej. A konečne všeobecný cirkevný snem (koncil) v Nicei r. 325. dodal k tomu uzavretiu (kanon 19), že iba krst bludármi Paulinistami, t. j. tými, ktorí zapierajú učenie o najsvätejšej Trojici Božej, udeľovaný má byť zavržený, tak že, keď títo kacieri späť sa vrátia do lona sv. Cirkve, majú byť krstení.

V nasledujúcej dobe potvrdil veľký učenec africký sv. Augustin († r. 430.) správne učenie a pokračovanie pápeža sv. Štefana a posledne spomenutých cirkevných snemov základnými dôvodami proti náhľadom sv. Cypriana, keď sa vyslovil proti bludárom Donatistom takto: »Održenci od Cirkve čiastočne shodujú sa s ňou, a v tom, čo od nej majú, jakoby boli v Cirkvi, môžu sa považovať. Čo vzali z Cirkve so sebou, to neztratilo sa u nich, jako na príklad svätý krst u kacierov. Sviatosť a milosť svätého krstu nezávisí ani od toho, kto udeľuje ho, ani od toho, kto prijíma ho; lež Kristus je Ten, ktorý krstí; ktokoľvek teda, a čoby to bol i Judáš, krstil v mene Otca, i Syna, i Ducha Svätého, ten udelil platný krst.«

Sviatosť birmovania.

Už na úsvite sv. Cirkve udeľovaná bývala sviatosť birmovania: dospelým ľuďom hneď po prijatí svätého krstu a to dialo sa skrze svätých apoštolov vkladáním rúk (*χειροθεσία*) a modlitbou (Skut. ap. 8, 14—17; 19, 5, 6), a týmto vidomým znamením dosahovali noví kresťania pečať darov Ducha Svätého (II. Kor. I, 21, 22; Efes. I, 13), doplnenie svätého krstu, osvietenie a posilnenie vo svätej viere.

Podobne i v tejto dobe udeľoval obyčajne iba biskup, jako plnomocný nástupca svätých apoštolov, sviatosť birmovania dospelým kresťanom hneď po slavnostnom svätom krste a to nielen vkladáním rúk a modlitbou, ale od druhého storočia už i pomazaním skrze svätý olej (*χρίσμα*, *chrisma*) v podobe sv. kríža, ktorý olej svätzil sám biskup zvlášte k tomuto úkonu. I menované bolo birmovanie vkladáním rúk (*χειροθεσία*, *manuum impositio*), pomazanie (*χρίσμα*, *chrisma*, *unctio*), pečať (*σφραγίς*, *sigillum*), a sv. Cyprian (List 73. ad Jubaj n. 7) nazýva ho podobne, jako svätý krst, znamením Pánovým (*signaculum dominicum*), sviatosťou posilnenia (*confirmationis sacramentum*). Tertullian píše (O vzkriesení tela VIII.) o tejto sviatosti takto: »Telo maže sa, aby posvätená bola duša; telo značí sa, aby chránená bola duša; teľo býva zastienené vkladáním rúk, aby Duchom osvietená bola duša.« Po sviatosti birmovania prijímali veriaci obyčajne sviatosť Oltárnu. Ale keď rozmnožily sa cirkevné obce a biskupi nemohli byť prítomní všade pri udeľovaní svätého krstu, nuž odkladalo sa s udeľovaním svätého birmovania na pozdejší čas, keď sám biskup stihol udeľovať túto sviatosť: a tak neudeľovala sa sviatosť birmo-

vania vôbec malým dietkam hneď po svätom krste. Iba s výnimkou birmovali v tejto dobe niekedy na Východe i kňazi, ktorých poverili zvláštne k tomu niektorí biskupi; ale sv. olej svätený býval vždy od biskupa.

Po prijatí sv. krstu, birmovania a Tela Božieho boli úplne posvätení novoverci; blaženosť ich bola nevýslovná, keď cítili sa byť prenesenými zo smrti ku životu (I. Ján 3, 14); pokoj nebeský prenikol srdcia ich, ako píše sv. Cyprian Donatovi: Cítili sa byť chrámom a nástrojom Ducha Svätého, povolanými Svätými (*ἁγιοι*, I. Kor. 1, 2; 3, 16), ktorých spojovala páska spoločnej lásky bratskej (I. Ján 2, 9 atď.) a ktorí boli oduševnení dôverou v Boha, svätou stálosťou a nádejou na korunu spravodlivosti (II. Tim. 4, 7, 8). A toto nadzemské povýšenie nad hriešny a zúfalý pohanský svet, toto nevýslovné šťastie a blaženosť anjelskú ďakovali títo noví ľudia milosti Božej, dosiahnutej sviatosťami, a v druhom rade dlhej príprave v katechumenáte, ktorý výdatne pôsobil na svätosť nových údov svätej Cirkve a trvácne prenikal celý život ich.

Najsvätejšia sviatosť Oltárna.

Pri slavnostných službách Božích prijímali obyčajne všetci prítomní kresťania najsvätejšiu sviatosť Oltárnu pod spôsobom chleba a vína (Sv. Justin: Apolog. I. c. 66: Klemens Alexandrinský I., II. Paed. c. 2.) jako opravdivé Telo a Krv Pána Ježiša Krista. Tak píše v druhom storočí sv. Justin († r. 167.) o kresťanskej viere, že Ježiš Kristus je v najsvätejšej sviatosti Oltárnej osobne prítomný, v prvom obrannom spise svojom takto (c. 66): »Neprijímame (tento pokrm) jako obyčajný chlieb alebo obyčajný nápoj; — ale veríme, že skrze

modlitbu, ktorá obsahuje slová Jeho, posvätený pokrm, ktorým telo naše a krv bývajú nasýtené skrze premenenie, je Telo a Krv vteleného Ježiša.* Pri sv. prijímaní podávaná bola sviatosť Oltárna pod spôsobom chleba mužským na dlaň pravej ruky, pri čom kládli ľavú ruku krížom pod pravú a tak donášali Telo Božie k ústam svojim; preto treba bolo umývať si ruky pri dverách chrámových, keď vchádzali ku službám Božím do chrámu; ženským podávala sa sv. Hostia tiež na dlaň pravej ruky; ale treba bolo, aby boly maly zaobalené ruky v bielych ručníkoch. Z kalicha prijímala sa sv. Krv pod spôsobom vína s počiatku bez všetkej výpomocnej nádoby, neskôr zmáčala sa sv. Hostia v kalichu alebo používalo sa k požívaniu sv. Krvi zvláštnych cievok (čútor). Ku sväteniu pri sv. Omši berával sa kvasený alebo i nekvasený chlieb.

Tento pokrm nebeský prijímali veriaci v tejto dobe i pomimo sv. Omše a vtedy udelovaný im býval iba pod jedným spôsobom: dospelým pod spôsobom chleba, nedospelým či novopokrsteným deťom, menovite pravidelne v treťom storočí, pod spôsobom vína, jako to dosvedčuje sv. Cyprian, biskup v Karthagu. Z tohto poznávame, jak starobylé a neporušené je učenie sv. Cirkve, že Pán Ježiš Kristus je pod každým spôsobom, a síce jak pod obojím, tak pod jediným chleba alebo vína, celý vo sviatosti Oltárnej prítomný. V tejto dobe brali si z chrámov veriaci, najmä v časoch krvavého prenasledovania, sviatosť Oltárnu pod spôsobom chleba do prítokov svojich, áno mnohí i na ďaleké cesty, aby vždy mali Spasiteľa ku posilneniu viery svojej u seba a týmto chlebom nebeským sa hostili. I jednotliví pústovníci a mnísi odnášali z chrámov najsvätejšiu sviatosť Oltárnu

pod spôsobom chleba na púšť, aby ju tam meškajúci bratia prijímali ku spaseniu svojemu. Biskupi a kňazi posielali sviatosť Oltárnu pod spôsobom chleba kroz diakonov svojich do žalárov, aby udeľovali ju horlivým vyznávačom a mučeníkom, jako i nemocným a zomierajúcim do domov a na krvavé popraviská. Ba i sám pápež a biskupi posielali si vzájomne sviatosť Oltárnu pod spôsobom chleba ku prijímaniu, a to sa dialo na znak pokoja a vzájomnej jednoty a lásky bratskej; lebo prijímanie najsvätejšej sviatosti Oltárnej bolo výlučným právom pravoverných kresťanov, ktorí obcovali v nenarušenej jednote sv. Cirkve, bolo im najvyšším požitkom, bolo im zárukou večného života, blahoslavenstva nebeského; kto však bol z neho vytvorený následkom ťažkého previnenia svojeho, ten cítil veľkú ujmu a náramnú ztratu. Ale i preťažko prehrešoval sa ten, ktorý nehodne prijímal Telo a Krv Pána Ježiša Krista, i uvažoval na seba prísny súd Pána a Spasiteľa svojeho, — a keď už na túto okolnosť poukazoval svätý apoštol Pavel (I. Kor. II, 27—31), nuž pristupovali svedomití veriaci iba po prísnej zkúške (spovedi) a po opravdivom pokaní (Sv. Jakob 5, 16; Skut. ap. 19, 18; I. Ján 1, 9) ku tomuto vznešenému tajomstvu a prijímali sviatosť Oltárnu s najväčším strachom a so skrúsenosťou nadzemskou.

Od tretieho storočia pristupovali veriaci ku prijímaniu najsvätejšej sviatosti Oltárnej s lačným žalúdkom, čo i jedna synoda africká r. 307. nariadila prísnyim zákonom a celý Východ zachovával všade. Niektorí kresťania prijímali každodenne; veď už pápež sv. Anaklet bol nariadil, aby duchovenstvo prijímalo každodenne. To dialo sa i v treťom storočí najmä v slávnej cirkevnej obci v Karthagu. Iní kresťania pristupovali ku svätému

prijímaniu niekoľkokrát za týždeň a zase iní iba v nedeľu a vo sviatok. Ale keď neskôr vlašní niektorí veriaci začali zanedbávať prijímanie sviatosti Oltárnej, nariadené bolo v nasledujúcej dobe (r. 506.), aby veriaci pristupovali ku sv. prijímaniu aspoň na hlavné sviatky, na Vianoce, na Veľkú noc a na Turíce, keď považovaní byť chcú za kresťanov a nechcú byť vylúčení z lona sv. Cirkve. O najsvätejšej sviatosti Oltárnej zachovávali prví kresťania prísne svätotajné mlčanie, i radšej utratili život svoj než by boli vydali sv. Hostiu pohanom.

Sviatosť pokania.

Nie všetci ľudia žili vždy sväte, ktorí vstupovali prijatím sv. krstu do lona sv. Cirkve; lebo behom času našli sa i takí krehkí, ktorí zrušili daný sľub, dľa ktorého viesť mali nevinný a svätý život (Origenes hom. 12. n. 4; Cyprian ep. 6). Takí nehodní údovia sv. Cirkve bývali vylučovaní od počiatku z lona jej, vyobcovaní (*ἄφορισμὸς, καθάρσεις*), jako sa dialo to už v Starom zákone, kým zodpovedajúcne dosť neučinili za hriechy svoje, nepolepšili seba. Pre takýchto pokleslých hriešnikov nachádzame už v časoch apoštolských úplne vyvinutú sviatosť pokania (Skut. ap. 19, 18; Thes. 3, 6. 14; I. Tim. 1, 20; I. Kor. 5, 1—5; II. Kor. 2, 9—11). Veď Pán Kristus dal sv. apoštolom a nástupníkom ich úplnú moc, aby zadržali hriechy a odpúšťali (Ján 20, 22, 23), viazali a rozväzovali (Mat. 18, 18; 16, 19). Vyznávanie hriechov (Jakob 5, 16) a prosba o prímluvu cirkevnej obce boli základom cirkevného pokania. To skrúšené vyznávanie hriechov bolo podmienkou odpustenia ich; a od tohoto vyznávania dostalo celé pokanie meno (*ἐξομολόγησις, exomologesis, ὁμολογία τῶν ἁμαρτημάτων*) svoje, s p o v e d ť, vyznávanie z hriechov.

Svätá Cirkev robila vždy rozdiel medzi ľahkými či všednými a medzi ťažkými či smrteľnými hriechami (*ἁμαρτήματα θανατοφόρα*). Za všedné hriechy možno bolo dosť urobiť modlitbou a dobrými skutkami spravodlivosti Božej, osvobodiť sa od nich, očistiť; za smrteľné hriechy požadovalo sa veľké zadostučinenie, najmä skrúšené vyznanie ich či spoveď. Súkromné vyznávanie hriechov pred biskupom alebo pred plnomocným kňazom bolo obyčajné. Nepostačovalo, keď hriešnik snáď iba pred Bohom v skrytosti vyznával ťažké hriechy svoje, ľutoval za ne, sľúbil polepšiť život svoj a konal skutky lásky; ale sv. Cirkev požadovala, aby kajúcny hriešnik vykonal ústnu spoveď pred biskupom alebo pred kňazom, ktorí majú moc, udelenú od Boha, odpúšťať hriechy, alebo zadržiavať ich, súdiť dľa veľkosti a počtu hriechov, trestať a jako opravdiví duševní lekári poučovať hriešnika, napomínať a privádzať k novému zdravému životu duševnému. Toto hlásali najmä počiatkom tretieho storočia slavní otcovia a učitelia cirkevní, jako Tertullian (*O pokaní« 14), Origenes (Homil. II. n. 4, 6) a sv. Cyprian (*O pokleslých« list II), ktorí opierali sa na sv. Písmo, na ústne podanie apoštolské a na dosavádne pokračovanie sv. Cirkve. A títo učitelia zvlášťne vystríhajú hriešnikov, aby sa chránili neuprimnej a nedostatočnej spovedi; keď nie je lepšie skrytým byť v zatratení než známym byť skrze udelenie rozhrešenia (Tertullian *O pokaní« I, 47; Cyprian List II) a najmä prizvukuje Tertullian (c. 6 a 7): »Aby vyznávané byly všetky neprávosti, ktoré sú spáchané, či telom, či duchom, či skutkom, či vôľou.« Oni hlásajú, že rozhrešenie deje sa nariadením Božím a že nie je ničím inším než odpustením hriechov skrze milosrdenstvo Božie, ktoré udeľuje sa

človekovi . skrze človeka (Origenes »O modlitbe« 28). Oni učia: že, keď sv. Cirkev, jako telo Kristovo, má udržiavať jednotlivých údov svojich v poriadku a v kázni, polepšovať ich a vodiť k večnému životu, tiež i smierenie hriešnikov s Kristom Pánom môže sa diať iba skrze svätú Cirkev; i keď je sv. Cirkev spoločnosťou Svätých (Origenes Homil. in Lev. n. 4.), nuž treba je, aby v lone jej a proti nej spáchaná neprávosť i napravená bola opäť skrze ňu samú; preto treba je, aby kňazom sv. Cirkve boli známe i hriechy; u nich má sa hľadať odpustenie (Origenes Hom. II. n. 6.), keď na mieste Božom, splnomocnením i v mene sv. Cirkve sú povolani k tomu dieľu (Origenes »O modlitbe« 28).

Biskup alebo kňaz udeľoval rozhrešenie kajúcemu hriešnikovi po skrúšenej spovedi, dľa svedoctva sv. Cypriana (»O pokleslých« II.), vkladáním rúk svojich, i nakladal jemu obyčajne skutky pokania za vyznané hriechy: niektorému pôst, inému almužnu, a tým podobné; a keď hriešnik dopustil sa väčšieho smrteľného hriechu, vylúčil ho zpočiatku ostatných veriacich bratov, vyobcoval ho na čas z lona sv. Cirkve. A častoráz radil alebo i naložil biskup alebo kňaz kajúcemu hriešnikovi, aby po vykonanej tajnej spovedi verejne konal tieto kajúcne skutky. A stávalo sa to najmä pri verejných zločinoch. Touto cirkevnou kázňou chcelo sa docieľiť, aby nielen sám hriešnik, ale i druhí bratia príkladom ťažkých a za dlhší čas trvajúcich skutkov verejného pokania boli odstrašení a naplnení nenávisťou oproti takým zločinom, i aby tiež kajúcníkovi daná bola príležitosť dľa možnosti dosť urobiť za hriechy svoje, s tým pevným presvedčením, že na druhom svete nekajúcneho hriešnika, ktorý tu na zemi dosť neurobil za

hriechy svoje, očakávajú ťažké pokuty. Áno, pri ťažkých smrteľných verejných zločinoch nedostačovala k dosiahnutiu rozhrešenia súkromná spoveď pred biskupom alebo kňazom; ale požadovalo sa, aby hriešnik i verejne vyspovedal sa z hriechov svojich. A táto verejná spoveď diala sa dvojakým spôsobom: poloverejne pred biskupom a kňazstvom cirkevnej obce, ktorí povinní boli zachovávať mlčanlivosť o vyznaných zločinoch, alebo celkom verejne pred všetkými veriacimi bratmi a sestrami v Kristu, a to vtedy, keď sa stalo veľké verejné pohoršenie, na príklad, skrze odpadnutie od svätej viery k verejnej modloslužbe, po zúmyselnej verejnej vražde, ktoré bolo treba napraviť verejným kajúcim skutkom, alebo keď hriešnik z horlivosti sám si umienil s vedomím biskupa alebo kňaza ešte raz verejne vyznať sa z istého zločinu, alebo keď biskup alebo kňaz na dôkaz zvláštnej pokory a kajúcnosti naložil to hriešnikovi, a sám hriešnik prijal to rád na seba. Pravda, že nedovoľovala sa verejná spoveď vtedy, keď sa dalo obávať skôr verejného pohoršenia, než by bolo poslúžilo na výstrahu, jako sa to dialo, na príklad, ohľadom cudzoložstva, násilného alebo verejného smilstva. No verejné pokanie ukladalo sa vôbec verejným hriešnikom bez ohľadu na osobu.

Biskup alebo kňaz nakladal dľa rozličnosti vyznaných hriechov i rozličné kajúce skutky či pokuty. Všeobecný cirkevný zákon neriadil s počiatku ešte úkony kajúcnikov, ačkoľvek cirkevné snemy (synody) a jednotliví Otcovia cirkevní v tomto ohľade ustanovovali isté pravidlá pre okresy svoje. I záviselo to od jednotlivých biskupov alebo kňazov, jaké pokuty majú vynášať dľa najlepšieho zdania svojeho, jako treba

súdiť v istých pádoch. Na počiatku tejto doby pokračovalo sa milostive a ľavne v oči kajúcim hriešnikom; ale postupom času a požiadaviek priestrievaly sa pokuty za hriechy, ktoré nakladali spovedníci kajúcim bratom a sestrám, a to najmä vtedy, keď sa množily nebezpečenstvá krvavého prenasledovania. V Afrike nakladané bývaly ťažšie pokuty kajúcnikom, jako i v Španielsku, než dialo sa to v Ríme a na Východe, kde zachádzalo sa miernejšie s kajúcnikami. Vôbec pokuty za hriechy boli veľmi prísne v tejto dobe a častoráz bývaly vymeriavané na celý život kajúcnikovi. Na dôkaz toho nech slúži prehľad pôstu, ktorý sa nakladal jako pokuta za hriechy skrušenému kajúcnikovi po odbavenej sv. spovedi. Spovedník obyčajne nakladal prísny pôst jako pokutu za hriechy týmto spôsobom: za nesvätenie jednej nedele — tri dni pôstu; za ľahkú pomluvu — tri do sedem dní pôstu; za prestúpenie dňa pôstneho a za vzatie nadarmo mena Božieho — sedem dní; za pomluvu, vyrieknutú v chráme Božom — desať dní; za zlorečenie rodičom — štyridsať dní; za podvod v miere a vo váhe mimo náhrady — päťdesiat dní; za poranenie blížneho — jeden rok; za svádzanie ku necudnému životu — dva roky; za krivé svedoctvo, za smilstvo a za pomáhanie si od následkov jeho — tri roky; za obyčajnú veľkú krádež — od jedného do päť rokov; za krádež v chráme — sedem rokov; za cudzoložstvo — od päť do desať rokov; za krivú príslahu, za ublíženie rodičom na tele, za vraždu blížneho — sedem rokov; keď matka alebo otec zabili dieťa svoje (čo u pohanov beztrestne stávalo sa každodenne) — od sedem do dvanásť rokov; za odpadnutie od sv. viery — desať rokov pôstu; a keby bol niekto zabil rodičov svojich, naložený mu bol prísny pôst na celý

život. Ale biskup mohol dľa okolností i zkrátiť tieto uložené pôsty. Kajúcný pôst zachovával sa o chlebe, o vode a o samote, keď uložený bol iba na niekoľko dní; ale keď kajúcnik mal uložený pôst na niekoľko rokov, zachovával vtedy iba v pondelok, vo stredu a v piatok prísny pôst pri chlebe a vode; v ostatných dňoch týždňa požíval i strovu, ale nikdy mäso a víno. A kajúcnici vykonávali radi z lásky k Bohu každé pokanie, uložené po sv. spovedi, len aby dosť urobiť mohli Bohu za previnenia svoje, aby smierili sa so svätou Cirkvou, i aby napravili dané pohoršenie. Ba mnohí horliví kajúcnici pridávali si sami dobrovoľne ešte ťažšie pokuty, než nakladal im spovedník, odchádzali z domu na púšte do samoty, obliekali sa do srsteného rúcha, trýznili telo svoje a postievali sa ustavične, jako to vôbec robili pústovníci.

Kázeň verejného pokania.

Sv. Cirkev riadila sa vždy dľa toho, že v kráľovstve Kristovom na zemi nachádza sa medzi pšenitou i kúkol (Mat. 13, 29. 30), že žijú popri spravodlivých i hriešnici a že je povolaním jej, aby privádzala k večnému životu i najväčších hriešnikov. Túto ťažkú úlohu svoju konala sv. Cirkev najmä v treťom storočí, keď uviedla do života pre verejných veľkých hriešnikov prísnu kázeň verejného pokania.

Origenes (Homil. VI. n. 9. in Exod.) rozoznáva štyri čiastky pokania: žiaľ a ľútosť (contritio), dosť-účinenie (satisfactio), spoveď (confessio) a roz-hrešenie (absolutio); i hovorí, že kajúcnikovi treba zadosť urobiť všetkým týmto podstatným čiastkam sviatosti pokania, keď chce znovu byť prijatým do lona

sv. Cirkve a stať sa znovu dedičom kráľovstva nebeského. A tak i kázeň verejného pokania požadovala, aby hriešnik, ktorý následkom ťažkého verejného hriechu bol vyobcovaný z lona sv. Cirkve, k napraveniu daného pohoršenia pred rozhrešením prejavoval verejne žiaľ svoj a ľútosť za ťažké hriechy, verejne vyznával ich a verejne za ne dosť učinil.

S počiatku určené bolo verejné pokanie iba za zločiny odpadnutia od sv. viery k pohanskej modloslužbe, vraždy, cudzoložstva a vôbec verejnej necudnosti, neskôr i za ťažké hriechy krádeže, úžery, podvodného svedoctva, krivej prisahy, zrušenia slavného sľubu a týmto podobných nenávidených previnení. Taký verejný hriešnik prosil biskupa alebo kňaza, aby určil jemu verejné pokanie. Najprv sami biskupi spravovali verejné pokanie kajúcnikov; ale od času krvavého prenasledovania pod cisárom Deciom (r. 251.) ustanovený bol skrze biskupa následkom veľkého návalu kajúcnikov a mnohých prác zvláštny kňaz, spovedník kajúcnikov, či penitenciár (praesbyter poenitentiarius), ktorý pri boku biskupovom riadil kázeň (poriádok) verejnej kajúcnosti, spovedal kajúcnikov (keď medzitým ostatní kňazi prijímali súkromnú [tajnú] spoveď veriacich), nakladal im pokanie dľa cirkevných pravidiel, strážil nad nimi počas verejného pokania, či plnia naložené pokuty, rozhrešoval ich a určoval čas ku svätému prijímaniu a prijatiu nazpät do lona sv. Cirkve. Obyčajne shromažďovali sa verejní hriešnici v kajúcnom rúchu, s ostrihanou hlavou, bosí na stredu popoločnú pred biskupa alebo penitenciára v chráme, kde bol oznámený im čas verejného pokania za ťažké hriechy ich. Biskup

alebo penitenciar posypal hlavu každého kajúcnika popolom a riekol: »Spomni, že si prach a obrátiš sa v prach.« I napomínal ho ku verejnému pokaniu: »Konaj pokanie, aby si dosiahol večný život.« I oznámil jemu spravodlivú verejnú pokutu za hriechy, vylúčil ho na čas z lona sv. Cirkve a prepustil ho s vyzvaním k horlivej modlitbe a k pevnej dôvere v milosrdenstvo Božie. Od toho času treba bolo žiť kajúcnikovi život samotársky, vzdialene od hluku sveta, konať naložené pokuty i vzdialovať sa od služieb Božích v chráme a prijímania sviatosti Oltárnej, kým po skrúšenom pokaní nebol nazpät vzatý do lona sv. Cirkve.

Postupom času vyvinula sa cirkevná kázeň ohľadom verejného pokania a podmienok prijatia vyobcovaných hriešnikov do lona sv. Cirkve a to vždy sriadenejšie a určitejšie. Jako pred udeľovaním svätého krstu treba bolo pripravovať sa Židom a pohanom postupne v katechumenáte, podobne dialo sa to i s veľkými hriešnikami, ktorí na seba uvalili vyobcovanie z lona sv. Cirkve; lebo i oni znova dostať sa mohli do lona sv. Cirkve iba postupným verejným pokaním (*reconciliatio, laboriosus quidam baptismus*).

Už v treťom storočí (okolo r. 247.) objavujú sa štyri stupne či triedy verejných kajúcnikov a síce: trieda plačúcich (*πρόκλαισις, flentes*), poslucháčov (*ἀκρόασις, audientes*), ležiacich či kľáčiacich (*ὕπνωσις, substrati*) a stojacich (*οὐστασις, consistentes*). Týmito stupňami či triedami verejného pokania treba bolo prejsť obyčajne postupne z triedy do triedy kajúcemu hriešnikovi, i pobudol za kratší alebo dlhší čas v každej triede. Biskup mohol dľa okolností zkrátiť vymeraný čas a obľahčiť pokuty či tresty.

Keď biskup alebo penitenciar poučil hriešnika, čo má činiť počas verejného pokania a keď prijal ho medzi verejných kajúcnikov, vstúpil tento do prvej, najnižšej triedy medzi plačúcich. Na tomto prvom stupni verejného pokania nachádzajúci sa kajúcnici boli vytvorení zo všetkých úkonov služieb Božích, i podrobení boli predbežnej skúške; bolo dovolené im stávať v nádvorí u vchodu do predsieni chrámu, v ktorom konaly sa služby Božie, kde prosievali na kolenách kľačiac vstupujúcich veriacich bratov a sestry, so slzami v očiach, aby sa modlili v chráme za nich u milostivého Boha o milosrdenstvo Jeho, i aby prosili biskupa, aby čím skôr boli pripustení k samému pokaniu a do chrámu Božieho. V tejto prípravnej kajúцnej triede pobudli kajúcnici v cirkevných obcach západných iba za krátky čas, na Východe trval tento stupeň verejného pokania za dlhšiu dobu.

V druhej triede kajúcnici či poslucháči mohli už vstúpiť do chrámu Božieho, prítomní byť pod službami Božími na vykázanom mieste v pozadí chrámu či v predsieni, poslúchať čítanie sv. Písma a výklad jeho; ale po tom treba bolo im (po Evanjeliume) opustiť služby Božie spolu s katechumenami prvej triedy.

Tí kajúcnici, ktorí boli prepustení do tretej triedy medzi ležiacich či kľačiacich, smeli kľačať s druhou triedou katechumenov v zadnej čiasťke lodí chrámových pod svätou omšou až po obetovanie. V tejto triede iba začali činiť vlastné pokanie verejní kajúcnici, i pobudli v nej najdlhšie a síce za tri, päť, pätnásť, dvadsaťpäť rokov alebo i do konca života svojho, ako vysvitá to z uzavretia cirkevných snemov (synôd), vydržiavaných v Elvire (r. 305.), v Ancyre

(r. 314.) a v Arlese (r. 314.); posledná prísna pokuta doživotného pokania platila najmä verejným cudzoložníkom, mníškam, ktoré utratily samovoľne nevinnosť svoju a daly sa svieť, odpadlíkom, ktorí verejne a to opätovne obetovali modlám. Po obetovaní pri sv. Omši prosili títo kajúcnici na kolenách biskupa, aby požehnal ich, a keď biskup modlil sa nad nimi a udelil im požehnanie svoje, vzdialili sa s katechumenmi druhej a tretej triedy so služieb Božích. Kto z nich osvedčil sa horlivým v tejto triede verejného pokania, obsiahol po verejnej spovedi od biskupa alebo penitenciara rozhrešenie slavnostným spôsobom a bol prijatý zase do cirkevného obcovania. Ostatní postúpili do vyššej triedy.

Kajúcnici štvrtej a najvyššej triedy, stojací menovaní, prítomní bývali už pri celých službách Božích, i stávali popri katechumenoch tretej triedy za sedadlami veriacich bratov a sestier v lodi chrámu Božieho; ale nesmeli ešte obetovať ani prijímať sviatosť Oltáru s ostatnými kresťanmi. Do tejto triedy vriadení bývali i takí kajúcnici, ktorí obžalovali sami seba a boli naklonení ku každému dosťučineniu a za ktorých primlúvaly sa ťlavujúce okolnosti.

Nie všetkým verejným kajúcnikom bolo treba preísť postupne, jako je už podotknuté, cez všetky štyri stupne. Stávalo sa často, že keď kajúcnik bol horlivý neobyčajne, keď obrátil zarytého významného pohana na vieru Kristovu, alebo keď bol slabého tela, keď sa nachádzal v ťažkej nemoci, najmä keď primlúvali sa veriaci a horliví vyznávači za neho, ktorí trpeli mnoho v krvavom prenasledovaní pre Krista Pána, — odpúšťaná bývala istá čiastka uložených pokút jemu, i bol skôr prijatý do lona sv. Cirkve, než to pôvodne biskupom

alebo penitenciarom bolo určené; alebo ukladané bolo jemu ľahšie pokanie, i postúpil chytro do najvyššej triedy kajúcich. Niekedy i kajúcnik prosil, aby určené pokuty premenené boli jemu v iné, na príklad, v konanie istých modlitieb a v odriekanie žalmov, v udeľovanie almužny alebo v poplatok, určený od cirkevnej obce, za ktorý sa vykupovali zajatí kresťania a otroci, podporovali chudobné rodiny a chrámy, a vykonávaly iné dobročinné skutky. Verejné pokanie dovolené bolo konať hriešnikovi za istý ťažký hriech iba raz.

Počas verejného pokania treba bolo hriešnikom svedomite vykonávať predpísané skutky pokania v tých štyroch triedach, viesť cnotný život, strániť sa svetských márností, postievať sa prísno, odriekať určité modlitby, prespevovať žalmy, vynahradzovať učenú škodu, udeľovať chudobným almužnū, sbierať milodary pre núdznych veriacich a k potrebám sv. Cirkve, obsluhovať nemocných a uväznených, vykupovať otrokov a zajatých, pochovávať mŕtvých; a to povinní boli činiť nielen za krátky čas, ale niekdy za mnohé roky, áno niekdy až do smrti svojej, keď chceli byť prijatí znovu do lona sv. Cirkve.

I údovia duchovného stavu boli podriadení tejto prísnej kázni verejného pokania. Veľkí verejní hriešnici duchovného stavu pozbavení bývali najprv úradu svojeho a vriadení medzi veriaci ľud; keď potom opäť poklesli do verejného ťažkého hriechu, bývali vylučovaní i oni z lona sv. Cirkve; avšak mohli vstúpiť zase po odbavenom verejnom pokaní do lona sv. Cirkve a žiť v nej jako svetskí veriaci. Synoda v Novej Cesarei (r. 314.) vyslovila: aby kňaz, ktorý vstúpi do stavu manželského, bol pozbavený úradu; keby dopustil sa verejnej necudnosti alebo cudzoložstva, aby bol vy-

obcovaný, i aby konal verejné pokanie, keď chce prijatý byť znovu do obcovania sv. Cirkve. Podobne bol vyobcovaný ten, ktorý, úradu kňazského pozbavený, opovážil sa konať úkony kňazské (Ustanovizne apoštolské 29). Keď kňaz z bázne pred Židmi, pohanmi alebo bludovercami zaprel meno Pána Ježiša Krista, bol pozbavený úradu a keď i zaprel, že je kňazom, bol vyobcovaný a keď činil verejné pokanie, bol prijatý späť jako svetský úd do lona sv. Cirkve (Ustanovizne apoštolské 62). Ano i tí kňazi, ktorí dobrovoľne vyznávali Krista Pána pred pohanskými úradami a hájili sv. vieru, ale poklesli málomyseľne v tom dobrovoľnom boji počas mučenia, čoby po poklesnutí svojom i boli vyznávali odhodlane opäť sv. vieru a bránili, vytvoreni boli z úradu kňazského a nesmeli vykonávať sväté úkony jeho, ačkoľvek neboli vyobcovaní zo sv. Cirkve (Sv. Peter Alexandrinský, c. 10.). Žiaden človek, ktorý mal konať verejné pokanie, nemohol byť kňazom. Ktorý biskup alebo kňaz neprijal do lona sv. Cirkve skrúšeného kajúcnika po odbavenom verejnom pokaní, mal byť úradu pozbavený (Ustanovizne apoštolské 52.).

Keď kajúcnik prešiel štyri stupne cirkevnej kázne verejného pokania; keď teda verejne prejavil dokonalú ľútosť nad spáchanými hriechami svojimi a pevný úmysel, že sväte povedie život svoj, i dľa rozsudku biskupa alebo penitenciara dosť urobil za hriechy svoje, bol pripustený k verejnej sv. spovedi vo stredu, vo štvrtok alebo i v sobotu v týždni veľkonočnom, i dosiahol odpustenie hriechov od biskupa alebo penitenciara — to menovalo sa cirkevným rozhrešením. Taký bol prijatý vkladáním rúk biskupských a kňazských do lona sv. Cirkve i pripustený pri slavnej sv. Omši ku stolu Pána, kde prijímal sviatosť Oltárnu.

A to ulavenie, premenenie alebo skrátenie kajúcnej verejnej cirkevnej kázne, či odpustenie istých cirkevných pokút skrze biskupa — menovalo sa cirkevnými odpustkami (indulgentiae). Toto je pôvod odpustkov, ktoré udeľujú sa posiaľ vo sv. Cirkvi; lež poznamenať treba, že, keď pokanie dnes je inak zariadené, obdržaly i odpustky iný spôsob a podstatu.

Roztržky pre pokanie.

Sv. Cirkev pridržala sa, jako sme videli, vždy učenia svojeho, že každý hriech môže byť odpustený a že závisí iba od náhľady hriešnika rozhrešenie jeho (Mat. 12, 32; Žid. 6, 4—6; 10, 26—29). A kázeň jej riadila sa ohľadom hriešnikov dľa tohoto učenia: ona rozhrešovala a prijímala znovu do lona svojeho hriešnikov, ktorí za hriechy svoje dosť urobili opravdivým pokaním. I pokračovala ohľadom kajúcnikov prostrednou cestou, s jednej strany medzi odstrašujúcou prísnosťou a neúprosnou, bezohľadnou spravodlivosťou, a s druhej strany medzi vlašnou miernosťou a veľmi shovievavým milosrdenstvom. Našli sa v tejto dobe takí biskupi, ktorí boli iného náhľadu: jedni chceli nakladať dľa bludnej mienky výstredno-prísnych bludárov Montanistov prísnejšie a bezohľadne; iní zase miernejšie zachádzali než sv. Cirkev s tými kajúcnikmi, ktorí počas krvavého prenasledovania boli odpadli od sv. viery. Obe tieto sebe odporne a výstredné strany namáhaly sa uvádzať v platnosť náhľady svojej. Už pápež sv. Zefyryn (od r. 202. do r. 219.) bol prinútený vystúpiť rázne proti niektorým biskupom africkým, ktorí za príkladom Montanistov nepripúšťali k pokaniu odpadlíkov, vrahov a cudzoložníkov; i vyslovil sa rozhodne, že i cudzoložníci

a týmto podobní verejní hriešnici majú mať cestu otvorenú ku pokaniu. Tejto milosrdnej cirkevnej kázne pridržal sa i nástupca jeho sv. Kallist (od r. 219. do r. 223.), i vyslovil sa ešte rozhodnejšie a ráznejšie, že žiaden hriech nevytvára veriaceho kresťana z pripustenia ku pokaniu a z prijatia nazpät do lona sv. Cirkve. Proti tomuto pápežovi soprela sa v Ríme prísna strana, ktorá súhlasila s rigoristami africkými a usilovala sa v platnosť uvádzať výstredné náhľady svoje pod vynikajúcim pohľadákom svojim Hippolytom. Tak pripravovala sa pomaly roztržka, ktorá prostriedkom tretieho storočia v Karthagu a v Ríme, a začiatkom štvrtého storočia i v Egypte jako iskra zpod dútnajúceho popoľu dostala sa na povrch sv. Cirkve a ohrožovala ju požiarom svojim za dlhší čas.

V meste africkom Karthagu povstala roztržka pod krvavým prenasledovaním za cisára Decia (od r. 249. do r. 251.). Mnohí vlaštní kresťania boli zapreli sv. vieru, aby vyhli hrozným mukám. Ale po odpadnutí svojom hneď v celých zástupoch hrnuli sa, a to najmä i takí, ktorí zo strachu pred mukami sypali kadidlo na obetné modlárske oltáre (thurificati), alebo i takí, ktorí vymohli si od pohanských úradníkov za drahé peniaze podvodné svedectvo, jakoby boli obetovali modlám (libellatici), k horlivým vyznávačom do žalárov a k zomierajúcim mučeníkom na krvavých popraviskách, i prosili od nich odporúčajúce listy, či cedulky odpustkové (libelli pacis), aby zase čo skôr nazpät prijatí byť mohli do lona sv. Cirkve. S týmito lístkami odpustkovými dialo sa mnohé nadužívanie; lebo mnohí nehodní znali si zaopatriť ich pokrytským spôsobom. Po zatíchnutí prenasledovania chceli byť pripustení všetci títo odpadlíci do lona sv. Cirkve, i žiadali mnohí, opatrení

týmito lístkami odpustkovými, aby im bolo skrátené verejné pokanie alebo i odpustené celkom. Biskup mohol zmierniť pokanie alebo i celkom odpustiť ho (odpustky), keď kajúcnik preukázal zvláštnu horlivosť alebo keď za neho primlúvali sa veriaci, zaslúžení o svätú Cirkev, najmä horliví vyznávači a mučeníci; ale túto ťlavujúcu okolnosť zneužívali mnohí úskoční pokleslí údovia. A pri tom päť kňazov, medzi nimi Novatus a Fortunatus, i bohatý a márnوترatný diakon Felicissimus prijímali odpadlíkov bez všetkých okolkov veľmi ochotne do lona sv. Cirkve v neprítomnosti sv. Cypriana, ktorý r. 248. bol zasadol na stolicu biskupskú a teraz nachádzal sa vo vyhnanstve a to jako ktorý z nich prišiel a žiadal, nech len bol opatrený takým lístkami odpustkovými. Týmto vlažným a bezohľadne miernym pokračovaním hrozilo veľké nebezpečenstvo zvyklej cirkevnej kázni a obráňané boly i práva biskupské. Keď sv. Cyprian počul o tomto neporiadku vo vyhnanstve svojom, napomínal kňazstvo svoje k ostrážitosti (List 9, 10, 11) medzi iným týmito slovami: »Počúvam, že niektorí tak (t. j. podvodne) prišli k lístkom (odpustkovým), dľa ktorých sa hovorí: ,nech obcuje tento so svojími', — čo pravda nikdy sa nestalo od mučeníkov; teda neistá a slepá žiadosť iba nahromadiť môže závisť nám budúce.« I vyobcovoval márnوترatného a nemravného diakona Felicissima z Cirkve. A keď požadoval rozhodne a rozhorlene, aby všetci podozriví odpadlíci podrobovali sa kázni verejného pokania, aby sa nebral veľký ohľad na podozrivé lístky odporúčajúce, ba i povolával na zodpovednosť neposlušného kňaza Novata, nuž sopreli sa proti nemu Novatus, Felicissimus s vlažnými stúpenkami svojimi, ktorí boli nespokojní už pri voľbe jeho za biskupa,

ponevác bol ešte iba novokrstencom a oni sami túžili po dôstojnosti biskupskej. I utvorili zvláštnu stranu proti osvietenému sv. Cyprianovi, ktorého obviňovali z prísnej tvrdosti a pyšnej pánovitosti, áno, že sám utiekol počas prenasledovania a sa ukryl; i vyvolili zo stredu svojeho Fortunata za biskupa oproti nemu. Novatus odišiel do Ríma, aby u pápeža vymáhal uznanie a potvrdenie voľby rozkolného biskupa a vlašného zachádzania s odpadlíkmi; ale márne sa namáhal. Keď sv. Cyprian navrátil sa z vyhnanstva do Karthagu, rozhorlil sa veľmi; i svolal r. 251. cirkevný snem (synodu), na ktorom boli vyobcovaní rozkolníci z lona sv. Cirkve. Uzavretia synody poslal ku potvrdeniu do Ríma. Tak povstala roztržka i zakončila sa, ktorá dostala meno svoje po Felicissimovi, ponevác tento po odchode Novata do Ríma bol pohlavárom jej. Sv. Cyprian dal ďalšiu úpravu, jako zachádzať treba s odpadlíkmi, i pridržal sa kázne verejného pokania, jaká upotrebovaná bola v Ríme.

A zase v Ríme utvorila sa toho istého času iná, protivná, predošlej, výstredne prísna strana. Keď rozkolníci v Karthagu zachádzali veľmi vlašne a mierne s odpadlíkmi a obviňovali sv. Cypriana z veľkej prísnosti, nuž zase Novacian a stúpenci jeho v Ríme obviňovali pápeža sv. Kornelia, že veľmi mierne nakladá s odpadlíkmi a tvrdili s neúprosnou prísnosťou, že žiadon odpadlík nemá byť pripustený ku verejnému pokaniu a prijatý do lona sv. Cirkve. A hľa, čo nikto neočakával, stalo sa. Výstredne mierny Novatus z Karthagu pridružil sa po márnom namáhaní, aby získal pápeža na stranu stúpencov svojich, k opačnej výstredne prísnej strane v Ríme a k pohlavárovi jej Novacianovi. Tento drier jako pohan zaoberal sa

s ľubomudrctvom stoickým; bol veľmi učený, ale ctibažný a v úrade svojom nedbalý kňaz; i protivil sa s niektorými stúpecami svojimi voľbe pápeža sv. Kornelia pod zámienkou, že on vraj už jako kňaz veľmi mierne nakladal s odpadlíkmi. Prepiato prísni stranníci vyvolili Novaciana r. 251. za biskupa či pápeža rímskeho a úskočný vládobažník písal biskupom provinciálnym okružné listy, v ktorých udával príčinu, pre ktorú vraj prinútený proti vôli svojej je prevziať prvú dôstojnosť vo sv. Cirkvi, i osočoval pápeža, sv. Kornelia. Traja biskupi vonkovskí, získaní podvodným spôsobom, vysvätili Novaciana za biskupa. A tak stal sa protipápežom. Sv. Dionys z Alexandrie († r. 264.) odpovedal uchvátiteľovi prestolu pápežského a ctibažnému rozkolníkovi (Euseb. VI., 45): »Že si proti vôli svojej bol uvedený do úradu, dokážeš, keď sa poďakuješ zase dobrovoľne. Radšej si mohol pretrpeť všetko, než rozdvojiť Cirkev Božiu Bolo by bývalo nie menej slavným, keby si bol zomrel radšej jako mučeník, aby si nebol mohol zapríčiniť roztržku v Cirkvi, než keby si nebol mohol obetovať modlám; áno, dľa náhľadu mojeho, bolo by bývalo to slavnejším. Veď v poslednom páde bol by si býval mučeníkom pre dušu svoju, pre jednu; v prvom páde pre celú Cirkev. Keby si ešte teraz nahovoril bratov alebo prinútil, aby navrátili sa ku svornosti, nuž bude zásluha Tvoja väčšou než po-blúdenie Tvoje; toto nebude pripočítané potom Tebe, ale tamtá bude zvelebovaná. Keby si nemohol prehovoriť ich, nuž aspoň zachráň, zachráň dušu svoju! Prajem Ti všetko dobré a pokoj Pánov!« Podobne napomínal sv. Cyprian stranníckych rozkolníkov. Sv. Kornelius vypovedal na synode, na ktorej sa súčasnilo 60 biskupov, tvrdohlavého rozkolníka z lona svätej

Cirkve, ktorý zaprisahal pri udeľovaní sviatosti Oltárnej niektorých stranníkov svojich, aby nikdy neobcovali so sv. Korneliom. Ale mnohí navrátili sa k jednote sv. Cirkve Kristovej, i hovorili: »Vieme, že Kornelius skrze všemohúceho Boha a Pána nášeho Ježiša Krista bol vyvolený za pápeža sv. katolíckej Cirkve. Vyznávame blud svoj; my sme boli oklamaní; my sme úskočnými rečami boli zavedení k nevernosti. Lebo, ačkolvek sme zdali sa obcovať s rozkolníkami a kacierami, nuž predsa srdce naše ostávalo vždy čisté pri Cirkvi. Dobré my vieme, že je iba jedon Boh, jedon Kristus, Pán náš, ktorého vyznávame, jedon Duch Svätý, a že iba jedon pápež byť môže v katolíckej Cirkvi.« Medzitým Novacian s Novatom a s niekoľkými stranníkami zotrvali v roztržke i začali hlásať bludné učenie ďalej, že v pravej Cirkvi nemôžu byť trpené žiadne hriechy, ani hriešnici: a preto že odpadlíci nemôžu byť spät prijatí do lona jej, pretože u nich nemožné je obnovenie skrze pokanie, že katolícka Cirkev je poškrvená obcovaním s hriešnikami. I nazývali seba Čistými, Katharami (*Katharoi*), že spoločnosť ich pozostáva vraj iba z čistých. Ďalšie osudy Novacianove nie sú známe. Novaciani či Kathari rozmohli sa časom a udržali sa skoro za celé jedno storočie najmä v Konstantinopole a v Malej Asii, i zvláštne vo Frygii, kde spojili sa s ostatkami Montanistov. A táto rozkolnícka bludárska sekta pridržala sa krčovite výstredne prísnych zásad svojich, považovala všetkých kresťanov, ktorí sa dopustili po sv. krste nejakého ťažkého hriechu, za vyobcovaných z Cirkve, obnovovala krst u tých, ktorí prechádzali k nej z lona katolíckej sv. Cirkve, zakazovala stúpencom svojim uzavierať druhýraz stav manželský a slávila Veľkú noc s Kvartodecimánami,

ktorí odbavovali ju 14. dňa mesiaca židovského Nisanu. Proti tejto výstredne prísnej a bludárskej sekte sv. Ambrož, biskup milánsky, nútený bol ešte hájiť svätú Cirkev.

Konečne i v Egypte povstala roztržka pre pokanie. Melecus, biskup v meste Lykapolé v hornom Egypte, nechcel pripúšťať ku pokaniu tých, ktorí odpadli od sv. viery počas prenasledovania za Diokleciana a obetovali modlám. Keď to badal metropolita jeho sv. Peter I., biskup v Alexandrii, láskavý otec veriacich a vlúdny i milosrdný muž, žiadal prísneho, podriadeného sebe, výstredného biskupa rozhodne, aby vlúdnejšie nakladal s kajúcimi odpadlíkmi. Melecus odtrhol sa r. 306. od metropolitu svojeho a opovážil sa vykonávať v cirkevných obciach strany svojej právomocnosť metropolitickú. Ačkoľvek Melecus synodou egyptskou bol vyobcovaný, trvala roztržka, ktorú zapríčinil, skoro za šesťdesiat rokov.

Sviatosť posledného pomazania.

So sviatosťou pokania spojovaná bývala v tejto dobe i sviatosť posledného pomazania, jako to žiadal apoštol sv. Jakob (5, 14): »Keď z vás niekto je nemocný, nech si privolá kňazov Cirkve, nech modlia sa nad ním, nech mažú ho olejom v mene Pána: a modlitba viery uzdraví nemocného, a poľahčí jemu Pán, a keď je v hriechoch, budú odpustené jemu.« Origenes († r. 254; Homil. II. in Lev. n. 4) považoval pomazanie sv. olejom jako zvláštny prostriedok milosti Božej k dosiahnutiu odpustenia hriechov a obľahčenia v nemoci a síce jako doplnok sviatosti pokania, i za sviatosť, ustanovenú od Krista Pána.

Hneď od prvých časov sv. Cirkve vykonávali tento sv. obrad u nemocných kňazia a to pre iné mnohé práce biskupov. Kňaz udeľoval veriacim nemocným sviatosť pomazania skrze sv. olej a modlitbu dľa upomenutia sv. Jakoba; ale bolo treba, aby sv. olej bol posvätený skrze biskupa. Z prijímania tejto sv. sviatosti vytvorení bývali iba; nekajúci hriešnici, pre veľké zločiny na smrť odsúdení zločinci a malé dietky. Ale sv. Cirkev preukazovala pri tom nemocným bratom a sestrám v Kristu v tomto ohľade zvláštnu lásku svoju. Preto i bývali donášaní nemocní a slabí častejšie a najmä vo štvrtok veľkého týždňa do chrámov, kde bývali rozhrešení po skrúšenej sv. spovedi, a prijímali sviatosť Oltárnu a posledného pomazania. Exorcisti modlievali sa zvlášť nad tými nemocnými, ktorí boli obsadení zlým duchom:

Sviatosť posvätenia kňazstva.

Sviatosť posvätenia kňazstva udeľoval s veľkou obozretnosťou biskup, dľa svedoctva sv. Klementa Rímskeho, modlitbou a vkladáním rúk, jako drier sv. apoštoli konali, po prísnom pôste mužom, ozdobeným zvláštnymi cnosťami a potrebnými vecami. Posviacanie dialo sa v chráme pri oltári v prítomnosti buď troch biskupov kňazstva a veriaceho ľudu, pri posviacanke za biskupa, buď iba v prítomnosti kňazov a veriaceho ľudu pri posviacanke kňazov a diakonov, i diakonisiek.

I považované bolo vždy a všade v tejto dobe za pravdu, že touto sviatosťou posvätenia vtlačené býva nezmazateľné znamenie a síce biskupom, kňazom a diakonom a diakoniskám, ktorým sú oddelení na veky od ostatných veriacich. Pri udeľovaní sviatosti posvätenia

podával svätiaci biskup novovysvätenému biskupovi kalich s patenou, knihu evanjelií a epištôl a neskôr i palicu na znamenie najvyššieho úradu kňazského, učiteľského a pastierskeho, kňazovi kalich s patenou, a diakonovi knihu sv. evanjelií, diakoniskám závoj.

Duchovenstvo nižších rádo v nedosahovalo sviatosť posvätenia; ale biskup iba značil a žehnal ho znamením sv. kríža a odriekal primeranú modlitbu. Pri tom žehnaní a prijímaní do nižších rádo v cirkevných odovzdával biskup na znak úradu: poddiakonom knihu epištolí, lektorom sv. Písmo, ktoré obyčajne opatrovali, exorcistom zvlášťne vkladal ruky, aby mohli uzdravovať posadlých zlým duchom (energumenov); akolytom podával nástroj, ktorým zapalovali svetlá a ostiariom kľúče chrámove.

Sviatosť stavu manželského.

Stav manželský povýšil a zvelebil sám Pán Ježiš Kristus (Mat. 19, 4—6). Keď pohania veľmi si vážili stav manželský, a Židia odstúpili od prvotnej čistoty, považovaný bol stav manželský u kresťanov vždycky za obraz spojenia Krista Pána so sv. Cirkvou, za veľké tajomstvo (Efes. 5, 32. 33), za obnovený sväzok, jakým mal byť od počiatku medzi mužom a ženou (Mat. 19, 4 a nasl.), áno za nerozlučiteľný sväzok (I. Kor. 7, 10—17; Rim. 7, 2. 3) a to ani len v páde cudzoložstva (Marek 10, 5—9; Luk. 16, 18). V kresťanstve dosiahla manželka rovné práva s manželom (I. Kor. 7, 3—5); i nebola viac vo sv. Cirkvi manželka jako vôbec u pohanov a čiastočne i u Židov, otrokyňou manželovou, lež opravdivou družkou života. Sväzok stavu manželského, jako to vysvitá už z listu sv. Ignáca

(† r. 107.), písaného sv. Polykarpovi (c. 5), uzavieral sa v chráme pred biskupom, neskôr pred kňazom, keď drier hlásili sa snúbenci pred nimi, ktorí usúdili, či budúci sväzok ich zodpovedá kresťanským požiadavkam. Biskup alebo kňaz v mene sv. Cirkve a v mene Božom pri oltári potvrdoval a požehnaním svojim posväcoval sväzok novomanželov, po čom slávená bola nekrvavá obeta sv. Omše. Manželia dosahovali zvláštnu milosť Božiu, aby mohli byť živí opravdive nábožne, a vychovávať dietky svoje vo svätej viere a vo všetkých cnostách.

Z toho vysvitá, že už v tejto dobe bol ustanovený obrad pre posvätenie stavu manželského. To dosvedčujú Otcovia cirkevní z tretieho storočia, jako Tertullian (*Ad uxores* II. 9.), ktorý hovorí, že požehnanie a potvrdenie stavu manželského dialo sa sluhami sv. Cirkve, biskupami a kňazmi, a pripomína, že mladoženích pri obrade udeľovania sviatosti stavu manželského podával neveste svojej zlatý prsteň; Klemens Alexandrinský (*Strom.* II. 23.), ktorý hovorí, že stav manželský požehnával biskup v mene Božom, i že je nerozlučiteľný, tak, že kto by vstupoval do nového stavu manželského za života druhej čiastky, dopúšťal by sa cudzoložstva. Nevesta objavovala sa pri sv. obrade v závoji. Novomanželia udeľovali chudobným hojné almužny po obrade sviatosti manželstva. Pri slavnostnej svatbe upotrebovaly sa i svietelne a smolenice. Začiatkom štvrtého storočia mávali už novomanželia pri svätom obrade na hlave vence, na znamenie nevinnosti, jako svedčí sv. Ján Zlatoústý. Dovoľené bývalo síce po smrti manžela vdove vydať sa i druhýraz dľa sv. Pavla (I. Kor. 7, 9; Rim. 7, 2, 3); ale mnohí prísni Otcovia cirkevní, jako Klemens Alexan-

drinský (Strom. II., 23; III., II) neschvaľovali tó i považovali za nedokonalosť.

Za platný bol považovaný síce i sväzok manželský, uzavretý s pohanom alebo s pohankou pred vstúpením do sv. Cirkve (I. Kor. 7, 12 – 14), keď len neohrožoval duševné spasenie stránky kresťanskej; ale keď ohrožoval, nuž dovolené bolo kresťanskej stránke odlúčiť sa od pohanskej (I. Kor. 7, 15).

Sv. otcovia neodobrovali, ba zakazovali veriacim, aby neuzavierali miešané stavy manželské s pohanmi alebo i s bludovercami (Cyprian De lapsis; Tertullian De monog. c. 7.; Ad uxores II., 3–7.); lebo taký miešaný sväzok nie je potvrdený a posvätený ani so strany Božej, ani so strany sv. Cirkve, a kresťanský život a cit býva obráňaný takým miešaným sväzkom. Preto hovorí učený Tertullian: »Keď majú byť vydržiavané shromaždenia služieb Božích; vtedy určí muž (inoverec) ten deň k upotrebeniu kúpeľa; keď má byť zachovávaný pôst, nuž pripraví hostinu; nikdy nevyskytujú sa väčšie prekážky skrze domáce práce, než práve vtedy, keď povinnosti kresťanskej lásky vyvolávajú manželku z domu: kde-že má viera jej nachádzať potravu, kde-že je posilnenie ducha, kde-že požehnanie Božie?«

Iné cirkevné posvätné obrady a obyčaje.

Celý život prvých kresťanov bol, tak rečeno, ustavičnou bohoslužbou (Gal. 4, 9 a nasl.; Kolos. 2, 16; Rim. 14, 5) a slávnosťou, preniknutý a posvätený radostnými a dojímavými rozpomienkami spasiteľných kresťanských tajomstiev, jako to pripomínajú súčasní sv. Otcovia a v prvom rade Klemens Alexandrinský († r. 217.;

Strom. VII., 7.) a veleumný Origenes († r. 254.). A posvätné cirkevné obrady a obyčaje, konané pri týchto spasonosných rozpomienkach, ktoré sa zachovali až na časy naše, sú tak staré, jako sama sv. Cirkev.

Najčistejšie užívalo sa už v tejto dobe znamenie sv. kríža či prežehnávanie. Sv. Justin († r. 167.) rozpráva v obrannom spise svojom, že veriaci pred každou modlitbou značili sa pravou rukou znamením sv. kríža. A Tertullian († r. 220. De cor. militis) dosvedčuje, že kresťania začínali každú prácu znamením sv. kríža. A každé žehnanie a svätenie dialo sa týmto znamením spásy. Biskupi a kňazi na prosbu veriacich udeľovali požehnanie svoje znamením sv. kríža; biskupi prežehnávali celú cirkevnú obec alebo okres; pápež rímsky udeľoval požehnanie svoje celému kresťanskému svetu. A to dialo sa znamením sv. kríža; lebo každodenne sa presvedčovali prví kresťania, jaké milostivé pôsobenie zapríčiňuje ono.

I obrad vkladania rúk bol veľmi rozšírený. I dial sa nielen pri posviacanke biskupov, kňazov a diaconov skrze biskupa, ale i pri udeľovaní sviatosti birmovania a pokania, jako i pri prijímaní do katechumenátu a do nižších cirkevných rádov, ačkoľvek vkladanie rúk nemalo všade rovnaký význam.

Najdôležitejšou bola modlitba v cirkevnom a domácom živote kresťanov. A prvé miesto medzi modlitbami zaujímala modlitba Pánova, ktorá stručne vyjadruje siedmimi prosbami všetky potreby a žiadosti duchovné i telesné každého človeka. Pri modlení pokračovali kresťania už v druhom storočí dľa svedoctva Tertulliana na tento spôsob: obracali sa k východu slnca, a to preto, že Svätá zem, ktorú posvätil Kristus Pán životom Svojim pozemským, leží na

Východe (a tak i chrámy naše a hlavné oltáry obrátené sú väčším dielom ku Východu), upierali oči k nebu, mali odokrytú hlavu a ruky sopiate, obyčajne kľáčievali na kolenách, a iba v nedeľu (*ἡμέρα τοῦ Κυρίου* = Skut. ap. 20, 7; I. Kor. 16, 2; Ign. ad Magn. 9), pretože v ten radostný deň Kristus Pán vstal z mŕtvých, i od Veľkej noci po Turíce modlievali sa stojačky; ináč nesesávali pri modlitbe nikdy. Neskôr modlievali sa i s pozdviženými a rozpiatymi rukami na pamiatku, že rozpiate boli ruky Spasiteľové na kríži za ľudské pokolenie. Niekedy vrhali sa modliaci kresťania na zem dľa obyčaje východnej, i bili sa v prse na dôkaz skrúšenosti. Takýto spôsob modlenia zachoval sa až na časy naše u kňazov pri nekrvavej obete sv. Omše. Dľa svedoctva »Ustanovizní apoštolských« odbavovali veriaci súkromné každodenné modlitby svoje v treťom storočí ráno a večer a dľa Tertulliana (Apolog. 39) i pred jedlom a po jedle; lebo tento hovorí: »Nesadáme skôr ku stolu, kým dŕiev neobrátime modlitbu svoju k Bohu. Toľko sa jie, koľko je potrebné, aby sa utíšil hlad, a pije sa toľko, koľko je treba, aby to bolo užitočné životu.« V tomto čase odbavovali sa už i spoločné modlitby, ktoré pozostávaly z čítania sv. Písma, zo spevov žalmových a zo spoločných modlitieb, jako sa to konalo v niektorých kresťanských domoch už za časov apoštolských (Skut. ap. 2, 46; Efes. 5, 19). V treťom storočí a síce na synode, v Karthagu r. 252., vydržiavanej sv. Cyprianom, pripomína sa už i čítanie životov sv. mučeníkov a dľa Eusebia v štvrtom storočí popri modlitbe, čítaní sv. spisov a spievaní žalmov i spievanie iných nábožných cirkevných piesní. Starý zákon poskytoval okrem žalmov, týchto vznešených

a nádherných výlevov prorockých, poučných a citlivých, veriacim pri modlitbe i chválospevy mládencov v ohnivej peci, Zachariaša a Panny Marie, ktoré všetky prenikave povznášaly ich. Dľa spôsobu Židov chodievali kresťania od časov apoštolských i k spoločným modlitbám na verejné služby Božie denne triráz do chrámov a to o hodine 3. (našej 9.), o 6. (našej 12.) a o 9. (našej 3. popoludní), ale už v treťom storočí chodievali ešte i včas ranô pred svítaním a večer k nočnej pobožnosti. A tieto pobožnosti dľa hodín nazvané byly cirkevnými stanicami (štáciami) či hodinkami, jaké neskôr byly zavedené iba u pústovníkov a do kláštorov pre mníchov. Tertullian a »Ústanovizne apoštolské« udávajú i zvláštne upomienky pri jednotlivých hodinách (štáciach): pri prvej (pred svítaním), že kresťan zvláštne má sa zasvätiť Pánu Bohu, pri tretej hodine (o našej deviatej hodine), že Pilát odsúdil Pána Ježiša Krista a že v túto hodinu Duch Svätý sostúpil na apoštolov, pri šiestej hodine (našej dvanástej na poludnie), že Spasiteľ bol ukrižovaný, pnel na kríži a že v ten čas i Peter sa modlil (Skut. ap. 10, 9), pri deviatej hodine (našej tretej popoludní), že Spasiteľ dokončil dielo vykúpenia smrťou Svojou a Peter s Jánom sa modlili v chráme (Skut. ap. 3, 1), a večer po západe slnca majú sa konať poďakovania za všetky dobrodenia, dosiahnuté od Boha i prosby za odpustenie hriechov. A znamením sv. kríža, modlitbou i spevami začínaly sa od najstarších časov i slavnostné služby Božie, nekrvavá obeta sv. Omše, a končievali sa i nimi, najmä požehnaním biskupovým.

A znamením sv. kríža a modlitbou požehnávali a svätili biskupi i rozličné veci, upotrebované vo sv. Cirkvi. V sobotu veľkonočnú a sväto-

dušnú, jako i v slavnosť Zjavenia Pána (Epiphania) žehnali a svätili biskupi v chrámoch vodu so soľou, upotrebovanú pri sv. krste a pri iných príležitostiach používanú ku posvätnému kropeniu. Už pápež Alexander I. († r. 132) hovorí o tom, že sa svätá voda so soľou, aby každý, kto sa pokropí ňou, od každého hriechu bol očistený a posvätený. Biskup svätil vo štvrtok vo veľkom týždni pred slavnosťou vzkriesenia Pána (*ἐβδομάς μεγάλη*) i olej, upotrebovaný pri udeľovaní sv. sviatostí. Áno biskupi požehnávali a svätili toho času už i popôl na počiatku štyridsaťdenného pôstu i sypali ho na znak pokania na hlavu verejným kajúcnikom a i druhým veriacim, prítomným pri službách Božích, so slovami: »Spomni, že si prach a obrátiš sa v prach; čiň pokanie, aby si obsiahol večný život.« Podobne požehnávali a svätili biskupi od časov apoštolských sviece, kadidlo, upotrebované dľa zvyku starozákonného pri službách Božích (veď už meno »Thus«, od gréckeho *θύειν*, obetovať, poukazuje na obeť; ono je teda výmluvným symbolom obety Nového zákona), náradie chrámové, chrámy, kaplnky, krstiteľnice, modlitebné siene a hrobitovy.

Obrady a obyčaje pri pochovávaní zomrelých a úcta Svätých a mučeníkov.

Telá zomrelých v Pánu kresťanov nebývali spálené, iako to u pohanov bolo skoro všeobecnou obyčajou, ani neboly považované za nečisté, jako u Židov. Prví kresťania umývali mrtvoly čistou vodou, niekedy mazali ich i voňavými masťami, aby neboly porušené chytro, zaobalovali ich potom do plátna a ukladali do rakiev. I niesli dľa obyčaja židovského a dľa výrokov sv. Písma,

ktoré považuje telo, oddelené od duše, jako zrno pšeničné, ukladané do zeme, podobne jako i telo Spasiteľovo vložené bolo do zeme, mrtvolu ku hrobu pri speve žalmov a pri horiacich sviečach, kde biskup alebo kňaz modlil sa, žehnal mrtvolu, neskôr i kadidlom okuroval a niekedy držal nad ňou krátku blahoslovnú reč, jako to dosvedčuje sv. Dionys Areopagita, i vylial na ňu trochu posväteného oleja. S takouto cirkevnou slavnosťou ukladané bolo telo zomrelého kresťana do zeme, tento dosavádny chrám Ducha Svätého, v tej pevnej nádeji, že jako Kristus Pán tak i on povstane z hrobu k novému večnému životu v deň posledného súdu. Už Origenes v treťom storočí vyzýva veriacich, aby dľa starodávneho obyčaja takýmito obradmi úctive a slavne pochovávali telá zomrelých svojich, pretože bývaly v nich nesmrteľné duše. I rozpomínali sa veriaci kresťania na zomrelých svojich modlitbami a obetou sv. Omše v tom presvedčení, že sväzok, ktorým spojovala láska v živote ich, nie je pretrhnutý smrťou, a že oni, jako pri živote pozostali na tejto zemi, výdatne môžu pomáhať bratòm a sestrám svojim trpiacim v očistci. A preto konaly sa modlitby a nekrvavá obeta sv. Omše za zomrelých na tretí, siedmy alebo deviaty, potom na tridsiaty alebo štyridsiaty deň, jako i zvlášť vo výročitý deň pohrabu ich (Depositio). To dosvedčuje Tertullian (De corona milit.), keď píše: »Za zomrelých prinášame obetu v deň výročný.« Telá mrtvých pochovávané bývaly najradšej v blízkosti chrámov na hrobitovoch, alebo i v podzemných chodbách či katakombách, kde i ostatky svätých mučeníkov byly prechovávané.

Veľká úcta preukazovaná bola od kresťanov v týchto časoch Svätým, horlivým to vyznávačom a mučeníkom,

po blahoslavenej smrti ich. A táto úcta samovoľne vyplýva nielen z povahy ľudskej, ale i zo samého učenia Kristovho o obcovaní Svätých.

Prví kresťania hneď od prvých časov pripomínali si pri sv. Omši mená niektorých sv. mučeníkov a niekdy medzi službami Božími čítavali opisy múk ich a usmrtenia; zaznačovali starostlivo dni mučeníckej smrti ich a schádzali sa vo výročné dni ich spoločne ku službám Božím. Tak už priatelia sv. Ignáca, biskupa v Antiochii sýrskej, umučeného v Ríme r. 107., píše iným kresťanským bratom: »Udali sme Vám i deň i čas, aby sme sa sošli v ten deň a s týmto udatným bojovníkom Kristovým osvedčovali spoločnosť svoju.« A kresťania zo Smyrny píše o umučenom biskupovi svojom, sv. Polykarpovi († r. 166.): »Schádzame sa, kedykoľvek možno, na tom mieste, kde sa nachádzajú kosti jeho a kosti mučeníkov, ktoré sú nám drahocennejšie, než najskvostnejšie drahokamy, aby sme slávili deň umučenia ich, jako upomienku na tých, ktorí zvíťazili v slavnom zápase (boji), tak i preto, aby potomci nadobudli takým príkladom poučenia a upevnenia.« A za časov sv. Cypriana († r. 258.) slávené boli už i výročné dni tých sv. vyznávačov, ktorí zomreli v žalároch, i on sám vo vyhnanstve slávil výročný deň smrti ich nekrvavou obetou sv. Omše. Ano, kresťania konali v tejto dobe už i sprievody (processie) či púty ku hrobom sv. mučeníkov vo výročný deň blahoslavenej smrti ich a biskup obetoval nad nimi sv. Omsu. Veď cirkevný dejepisec zo štvrtého storočia, Eusebius, rozpráva, že bolo starobyľým obyčajom za času jeho putovať ku hrobom sv. mučeníkov. A od začiatku štvrtého storočia povstávaly nad hrobami sv. mučeníkov kaplnky (arkosolie) a chrámy a v nich postupom času umiestené boli

i obrazy, ktoré predstavovali činy a mučenícku smrť ich. Pevná bola viera u týchto kresťanov, že, jako ctíť treba Svätých, jako milovníkov a priateľov Božích, možno prosiť ich, jako takých, i o prímlúvu, a že podobne i oni so strany svojej u trónu Božieho veriacim, ktorí žijú posiaľ na zemi, prispieť môžu pomocou svojou. Túto vieru dokazujú rozličné nápisy, odhalené v podzemných hrobitovoch (katakombách) rímskych.

Hlavná úcta preukazovala sa zvláštnou šetrnosťou ku ostatkom Svätých. Tak horliví a povďační kresťania sobrali po smrti sv. Ignáca všetky kosti jeho a po smrti sv. Polykarpa chceli vyťahovať kosti jeho z ohňa, ale zlostní Židia doliehali na vládu, aby kázal spáliť všetky; po smrti sv. Cypriana sbierali veriaci preliatu krv jeho do ručníkov, jako drahocennú pamiatku. Vôbec sháňali sa veriaci veľmi starostlive po ostatkoch Svätých, ktoré kupovali i za drahé peniaze od pohanských vojakov; i rozdeľovali si ich medzi sebou, aby nútení neboli konať ďaleké púty k hrobom sv. mučeníkov. A veriaci ctili si tieto ostatky Svätých nad zlato, diamanty a iné drahokamy, zapravovali ich do zlata a prechovávali ich v chrámoch a v domoch svojich v najväčšej úctivosti.

A prví kresťania dobre už rozoznávali najhlbšiu poklonu a najväčšiu úctu Božiu od počty Svätých. To dosvedčujú kresťania v Smyrne po smrti sv. Polykarpa († r. 166.), ktorí píšu iným bratom svojim, že nepriatelia viery nedovoľovali brať kosti jeho, »aby snáď neodpadli od Ukrižovaného, a ctíť nezapočali tohoto«. I dokladajú rozhorlení kresťania: »Nevedia, že nemožno nám opustiť Krista a že ctíť nemôžeme iného! Veď iba pred Ním, ktorý je Synom Božím, klanáme sa

a padáme, ale právom milujeme mučeníkov a nasledovníkov jeho.« A koncom štvrtého storočia píše o tomto vzývaní Svätých slavný učenec cirkevný, sv. Cyrill Jerusalemský († r. 386.), v opise svojom vtedajšieho obradu sv. Omše, keď uvádza z kánonu po pozdvihovaní túto modlitbu: »Prosíme Teba, ó Bože, všetci spoločne, a prinášame Tebe túto obeť a spomíname si i na sv. patriarchov, prorokov, apoštolov a mučeníkov, aby si skrze modlitby ich a prímluvy milostive ráčil prijať i prosby naše.« A tak zrejmé je učenie cirkevné o ctení Svätých z tejto doby: prví kresťania klaňali, modlili sa i obetovali iba milostivému Bohu, ctili Svätých jako milovníkov Božích a prosievali ich o prímluvu u Boha. Najväčšia úcta medzi Svätými vzdávala sa preblahoslavenej Panne Marii. Sv. Irenej († r. 202.) píše o Panne Marii: »Uzol neposlušnosti Evinej rozviazaným stal sa poslušnosťou Marie, lebo čo panna Eva sviazala neverou, Panna Maria rozviazala vierou.«

Posvätné časy.

Ačkoľvek prvým kresťanom všetky dni boli sväté (Sv. Lev Veľ. reč 64.), nuž predsa za príkladom Židov v Starom zákone (Eccles. 33, 7 a našl.) oslavovali a sprítomňovali si oni veľké skutky Božie, preukazované pokoleniu ľudskému, i najmä život Syna Božieho, Pána Ježiša Krista, utrpenie a oslávenie Jeho, vo zvláštnych, k tomu cieľu ustanovených a primeraných dňoch; lebo veď zvlášťne ukrižovaný a oslávený Pán Ježiš Kristus bol základom kresťanstva (I. Kor. 15, 3. 4; Rim. 4, 25) a oni boli povolaní nasledovať Spasiteľa svojho i v živote svojom.

A tak každý týždeň poskytoval veriacim radostné a smutné dni, keď všetky poťahujú sa na život Spasiteľov; a síce deň zázračného z mŕtvých povstania Jeho a slavného zjavenia bol dňom radosti, a dni, v ktorých zdal sa vzdialeným byť Ženích (Mat. 9, 15), byly dni smútku, pokania, pôstu (Tertullian »O pôste« c. 2). A preto, čo i s počiatku niektorí kresťania, pošli zo židovstva, svätili sabbat či sobotu jako deň odpočinku, jako to činil i Spasiteľ, predsa už od časov apoštol-ských svätila sv. Cirkev prvý deň v týždni, po-nevác sobota už významu nemala pre kresťanov (Kolos. 2, 16), i menovala ho dňom Pána (*ἡμέρα τοῦ Κυρίου, Κυριακή*, Dominica dies: Sv. Ignác ad Magnes. 9; sv. Justin Apolog. I. 67; Tertullian Apolog. 16), v ktorom oslavovala slavné vzkriesenie Spasiteľovo, soslania Ducha Svätého a iné mimoriadne divotvorné milosti Božie; i venovala ho modlitbe, verejným službám Božím, slá-veniu sv. Omše a svätému pokoju a odpočinku bez bázne, s jakou Židia svätievali sobotu. V tomto svätom a radostnom dni nebolo pôstu; lebo hneď od počiatku považovaný bol pôst za skutok smútku, kajúcnosti; preto nebolo obyčajom, aby sa postil niekto v nedeľu, jako v deň radostný; ba ani nesmelo sa pracovať. Tak hovorí Tertullian (»O modlitbe« 14; Apolog. 16): »V jediný deň Pánov vzkriesenia máme sa strániť nielen od tohoto (kľáčania), ale i od všetkej úzkostlivej bázne a povinnosti, odkladajúc i práce, i nedávajme miesta diablovei A podobne, keď deň slnca (dies solis, Dominica, nedeľa) venujeme radosti, robíme to pre celkom inú príčinu, než pre zvelebovanie slnca.« A časom svojim osvetľuje sv. Ambrož tieto slová (v reči 64): »V tom dni Spasiteľ jakoby vychádzajúce slnce, rozo-ženúc tmy pekelné, zajasal sa žiarou vzkriesenia.«

Oproti tomuto slavnému a radostnému dňu (nedeli) v týždni považované boli streda a piatok jako dni, ktoré upamätávaly na utrpenie a smrť Spasiteľa, za dni polosviatočné, za dni smútku, pokania, pôstu. V týchto dňoch už od druhého storočia, a to od časov sv. Ignáca († r. 107.), zachovávaný bol pôst od svitu rána až do tretej hodiny odpoludňajšej. Origenes († r. 254.; Homil. in Levit. 10, n. 2) hovorí o tomto pôste: »Máme štvrtý a šiesty deň v týždni, v ktorých sa postievame slavno.« Tieto dni, v ktorých kresťania chodievali i do chrámu ku službám Božím, menovali sa stanicami (dies stationum; Hermasa, učeníka apoštolského, z druhého storočia, »Pastor«, lib. III., 5), a to preto, že v živote Spasiteľovom staly sa najväčšie premeny: a síce v stredu, keď Židia dorozumeli sa s Judášom o zajatie Pána Ježiša Krista a v piatok, keď umrel Pán Ježiš na kríži; — i preto, že, jako vojaci rímski na stanici stráževali a zamieňali sa na nej, majú strážiť i bojovníci Kristoví modlitbou a pôstom nad sebou, aby nezahynuli, ale účastnými boli spasenia Kristovho. V tomto smysle hovorí umný Tertullian (»O modlitbe« 14) o tomto pomenovaní stredy a piatku: »Stanica dostala meno od porovnania vojanského; lebo i my sme vojskom Božím.« Neskôr zachovávaný bol v týždni pôst i v deň sobotný v Ríme a na Západe a to preto, aby vo sv. Cirkvi konečne prestal obyčaj niektorých kresťanov, pošlých zo židovstva, ktorí posiaľ so Židmi slávil sobotu jako deň sviatočný, i preto, že v ten deň Kristus Pán ležal v hrobe. Pôst v sobotu (superpositio jejunii) spomína sa u sv. Viktorina († r. 305.), biskupa v Petaviume v Pannonii (teraz Ptuj, Pettau v dolnom Štýrsku), ktorý uviedol ho v cirkevnej obci svojej,

i preto, aby jako v svätvečer pred nedeľou, náležite pripravil veriacich svojich ku sv. prijímaniu. A vôbec svätá Cirkev nenariadila nič zvláštnym zákonom ohľadom pôstu až do štvrtého storočia; lež ponechávala to dosavadnej horlivosti zbožných kresťanov: preto i panovala veľká rozličnosť pôstu po jednotlivých cirkevných obcach alebo okresoch. Niektorí kresťania postievali sa iba v stredu a v piatok, iní k tomu i v sobotu. Ba nebolo posiaľ ani žiadneho rozdielu medzi pokrmami pôstnymi a mäsitými: keď hodina tretia odpoludňajšia pôstu vypršala, jedlo sa to, čo kresťania mali pri ruke, a iba vo štvrtom storočí počínali sa zdržovať v týždňových pôstnych dňoch po vypršanej hodine pôstu od mäsa a vína, i požívali potom iba suchý chlieb alebo strovu.

Okrem týchto spomenutých týždňových posvätných dní radosti (to jest nedele) a smútku či pôstu v týždňoch zachovávali veriaci i výročné slávnostné sviatky a prísne pôsty.

Výročné sviatky.

Ku výročným sviatkom, ktoré slávené boli zväčša už od prvých časov apoštolských v tejto dobe a ktoré uvádzame poriadkom dľa postupu cirkevného roku, náležia nasledujúce:

Narodenie Pána; tento radostný sviatok slávený bol na Západe, najmä v Ríme, od druhého storočia každoročne dňa 25. decembra spoločne s pamiatkou Zjavenia Pána (Epiphania). Pápež sv. Telesforus (r. 138) nariadil, aby v tento sviatok slúžili sa tri sv. Omše, medzi nimi jedna o polnoci. Neskôr slávený bol sviatok Narodenia Pána v Ríme a na

Západe samostatne, oddelený od sviatku Zjavenia Pána; a vo štvrtom storočí (okolo r. 376.) bol všeobecne oslavovaný jako »matka všetkých sviatkov« i na Východe dňa 25. decembra. Pred ním slávený bol už zväčša Svätvečer zvláštnymi nočnými službami Božími (vigilia, *παννυχίδῃ*, pannychide).

Sviatok Mládatiek (Festum innocentium, Flores martyrum) slávený bol v niektorých cirkevných obcach od tretieho storočia dňa 28. decembra na pamiatku mučeníckej smrti (vo sv. Cirkvi: narodenia nebeského, natalitia) nevinných dietok bethlehemských, ktoré povraždiť kázal ukrutný Herodes, aby medzi nimi zničil i novonarodeného Messiaša, Spasiteľa, Pána Ježiša Krista. Vo štvrtom storočí bol slávený i tento sviatok všeobecne po celej sv. Cirkvi.

Zjavenie Pána (*Ἐπιφάνεια*, i *θεοφάνεια*, Epiphania, Theophania) slávené bolo od druhého storočia na Východe dňa 6. januára, na Západe spolu s narodením Pána dňa 25. decembra, — na pamiatku zjavenia sa Pána Ježiša Krista pri krste v Jordane (*ἐπιφάνεια*) a vystúpenia Jeho, jako Učiteľa Božského a Divotvorca medzi ľuďmi (*θεοφάνεια*). Keď tento sviatok počiatkom štvrtého storočia oddelený bol v Ríme od slavnosti Narodenia Pána a na Západe, slávil sa i tam dňa 6. januára i na pamiatku zjavenia Spasiteľa pohanom, Trom Kráľom a mudrcom, ktorí prišli boli od Východu k poklone Jeho do Bethlehema. V tento sviatok svätzil biskup vodu so soľou, potrebnú ku udeľovaniu sv. krstu a pri iných príležitostiach k posvätnému kropeniu. V tento sviatok udeľoval sa na Východe katechumenom i sv. krst.

Sviatok Veľkej noci (*Πάσχα*, Pascha) je jeden z najstarších. Slávený bol od prvých časov apoštolských dľa nariadenia sv. apoštolov a síce dľa spôsobu staro-

zákonného, ale so zmeneným významom, jako deň slavného vzkriesenia Pána Ježiša Krista. S počiatku požívali i niektorí kresťania, jako robievali to i Židia na pamiatku východu svojego z Egypta, v radostný deň z mrtvých vstania Pánovho baránka veľkonočného. A slavnosť tohoto kresťanského sviatku predchádzala s počiatku kratšia, neskôr dlhšia kajúcna príprava, pôst, ktorý dľa príkladu Starého zákona a samého Krista Pána (Mat. 4, 2) trval štyridsať dní (*τεσσαρακοστή*, quadragesima), neskôr ešte i dlhšie. Sám sviatok pozostával pôvodne z dvoch hlavných častok: zo slavnosti smrti Pána (*Πάσχα σταυρώσιμον*) a zo vzkriesenia Pána (*Πάσχα ἀναστάσιμον*). Týždeň pred slavným vzkriesením Pána menoval sa Veľkým sv. týždňom (*ἐβδομάς μεγάλη*), v ktorom veriaci prísne postievali sa a iba po západe slnca požívali chlieb alebo strou. Začiatkom štvrtého storočia slávila sa pamiatka smrti Spasiteľa (*Πάσχα σταυρώσιμον*) vo Veľký piatok po dni 14. mesiaca židovského, Nisan menovaného. Ale už v predchádzajúcu stredu alebo vo štvrtok pripúšťaní boli verejní kajúcnici po odbavenej spovedi ku sviatosti Oltárnej; v tento posledný deň svätzil biskup i olej. Vo Veľkú sobotu svätzil biskup vodu so soľou a katechumeni najvyššieho stupňa (triedy) boli krstení slavnostne, birmovaní a prijímali sviatosť Oltárnu. Horliví kresťania obyčajne strávili svätvečer na modlitbách. S týmto dňom prestal štyridsaťdenný pôst. V nasledujúcu nedeľu slávilo sa Vzkriesenie Pána (*Πάσχα ἀναστάσιμον*). Slávenie sviatku Veľkej noci ustálené bolo konečne roku 325. na všeobecnom cirkevnom sneme v Nicei; od toho času slávená bola v celej sv. Cirkvi rovnako. V tieto sviatky preukazovali veriaci, z radosti nad skutočným z mrtvých vstaním Spasiteľovým, všetky

možné skutky milosrdenstva blížnym svojim, najmä chudobným a nemocným.

Po Veľkej noci oslavovali veriaci ten blahoslavený čas, v ktorom Kristus Pán s apoštolmi Svojimi a učeníkmi po slavnom vzkriesení Svojom obcoval ešte za čas na zemi (Skut. ap. I, 3), navštevovali denne služby Božie, nekľáčovali pri modlitbách na znak radosti, ale stávali, a novokrstení, ktorí vo Veľkú sobotu pri sv. krste obliekali biele rúcho (pallium), navštevovali chrám Boží v tomto rúchu nevinnosti až po najbližšiu nedeľu, v ktorú po slavnostných službách Božích skladali to biele rúcho svoje do rúk krstných rodičov svojich: preto menovala sa tá slavná nedeľa — Bielou nedeľou, ako nazývame ju tak pre to až podnes. A tak i táto nedeľa bola radostným sviatkom.

I sviatok Nanebevstúpenia Pána (*Ἑορτὴ τῆς ἀναλήψεως*, alebo *Ἐπισωζομένη*), slávený bol v tejto dobe po Veľkej noci v štyridsiaty deň slavnostným spôsobom v niektorých cirkevných obcach, najmä v Ríme. To dosvedčuje sv. Augustín († r. 430.), ktorý hovorí, že je tento štyridsiaty deň po vzkriesení Pána jeden z najstarších sviatkov. A v Španielsku bolo už v treťom storočí obyčajom, že niektoré cirkevné obce dokonávaly radostné slávenie vzkriesenia a obcovania Pána s apoštolmi a učeníkmi Svojimi, i završenie spásiteľného diela Jeho týmto štyridsiatym dňom; ale synoda v Elvire r. 305. naložila (kánón 43), aby slavne bol zasvätený i päťdesiaty deň po Veľkej noci, jako radostná pamiatka na dokončenie vykúpenia a udelenie úplnej milosti Božej. A to uzavretie snemu zneje takto: »Uznali sme, že napravíme dľa vážnosti Písom, zlú ustanovizeň, aby sme všetci slávilí deň Soslania Pána (*Πεντηχοστῇ*) po Veľkej noci nie v štyridsiaty, lež v päťdesiaty deň.

Kto neurobí to, poznačený bude jako taký, ktorý uviedol nové kačierstvo.« Smysel výroku synody je, aby veriaci so sviatkom Nanebevstúpenia Pána nespojovali i sviatok Soslania Ducha Svätého na apoštolov (Turice); ale aby osobitne slávili tento sviatok a to neskôr o desať dní.

Sviatok Soslania Ducha Svätého či Turice (*Πεντηχοστή*) je dľa svedoctva sv. Justína († r. 167.) a sv. Ireneia († r. 202.) ustanovený nariadením sv. apoštolov, podobne jako Veľká noc, a slávený vo sv. Cirkvi všeobecne vždy od počiatku v spojitosti s ňou v päťdesiaty deň. Bol on vlastne posledným posvätným dňom slavnostnej pamiatky z mŕtvých vstalého a osláveného Spasiteľa, počas ktorej každý deň odbavovali sa služby Božie, veriaci nepostievali sa nikdy a modlievali sa stojačky. V tento najslavnejší po vzkriesení Pána päťdesiaty deň, v ktorom Židia slávili pamiatku obdržania zákónu Božieho na vrchu Sinai, i obetovanie prvotín úrody poľnej, oslavovali kresťania Soslanie Ducha Svätého na apoštolov a pôsobenie Jeho vo sv. Cirkvi jako živý dôkaz oslávenia Pána Ježiša Krista. I tento radostný sviatok predchádzal Svätvečer (Pannychida, vigilia), sobota, v ktorú svätievala sa voda, i katechumeni pristupovali ku sv. krstu.

Okrem týchto všeobecných výročných sviatkov slávené boly v jednotlivých cirkevných obcach i slavnostné pamiatky sv. mučeníkov (Natalitia) a to riadne v deň blahoslavenej smrti ich. Tak shromažďovali sa veriaci v Smyrne v deň mučeníckej smrti biskupa svojeho sv. Polykarpa († r. 166.) každého roku na hrobe jeho, kde slávená bola zádušná sv. Omša. A sv. Cyprian († r. 258.) pripomína takéto posvätné dni, v ktorých kresťania africkí slávili pamiatku svätých

mučeníkov. I výročný deň posvätenia chrámu slávený bol zvláštnou slavnosťou ($\beta\eta\mu\alpha$, Bema).

Výročné pôsty.

Ku výročným posvätným dňom smútku a pokania náležia štyridsaťdenný pôst a pôsty štyroch suchých dní či kántrov.

Pôvod pôstu vôbec dľa svedoctva sv. Irenea († r. 202.) siaha až do časov apoštolských a platil za výraz smútku, pokania; preto veriaci nepostievali sa v nedeľu, v zasvätené sviatky a najmä i v dni od Veľkej noci po Turice, jako v dni radostné. Sv. Cirkev neustálila nič určitého ohľadom i týchto výročných pôstov: veriaci snažili sa v dobrovoľnom sebazapieraní dosiahnuť vyššieho stupňa dokonalosti a postievali sa i za viacej, za sebou nasledujúcich, dní. Veď možno čítať u Eusebia (H. E. V., 24) slová tohože svätého Irenea: »Ale i o samej podobe pôstu panuje rôznosť: niektorí počítujú dva, iní viac dní, niektorí i štyridsať hodín denných a nočných do jedného dňa pôstu svojeho. A táto rozmanitosť pôstu nezrodila sa po prvýraz iba vo veku našom; lež počala sa dávno predtým u predchodcov našich.« A ohľadom tejto rôznosti pôstu hovorí vysokoučený Origenes († r. 254.; Homil in Levit. 10; n. 2): »Veď iste má kresťan svobodu postievať sa každého času a síce nie dľa zachovávanía povery, ale dľa cnosti zdržanlivosti svojej.« I vysvetľuje, jako má sa postievať kresťan popri telesnom pôste (v tej istej Homilii): »Keď chceš, nuž ukážem ti ešte, jakým pôstom máš sa postievať. Postievaj sa od každého hriechu; nejedz žiadne jedlo zlosti; nepoživaj žiadne hody rozkoše; nerozpaľuj

sa vínom necudnej márnivosti. Postievaj sa od zlých skutkov; zdržuj sa od zlých rečí; vzdialuj sa od najhorších myšlienok; nedotýkaj sa ukradených chlebov prevráteného učenia. Nepožiadaj klamlivých pokrmov ľubomudrctva, ktoré svádzajú ťa od pravdy. Taký pôst ľúbi sa Bohu!«

V druhom storočí pripomína sv. Ireneus prísny pôst pred radostnými sviatkami veľkonočnými najdrieť vo veľkom svätom týždni (*ἑβδομῆς μεγάλη*), v ktorom veriaci postievali sa od svitú rana do západu slnca, teda za celý deň behom toho týždňa, áno nepožívali ničoho i za viacej dní. Tento pôst uvedený bol v čase apoštolskom na pamiatku umučenia a smrti Pána Ježiša Krista. Ale horliví kresťania v rozličných cirkevných obcach rozlične rozširovali sami bez všetkého nariadenia sv. Cirkve tento prísny pôst na viacej dní v čase pred Veľkou nocou. Už sv. Ignác († r. 107.; ad Philip. 13) svedčí, že mnohí kresťania postievali sa až do západu slnca dľa príkladu a na pamiatku Spasiteľa za celých štyridsať dní. A Origenes († r. 254; Hom. in Lev. 10, n. 2) píše: »Máme i štyridsať posvätných dní pôstu (*τεσσαρακοστῇ*, quadragesima; Mat. 4, 2).« Niektorí horliví veriaci postievali sa i za celých sedem, alebo i za osem, áno i za deväť týždňov pred Veľkou nocou a táto nedeľa, po ktorej sa postiť začali v tomto deviatom týždni a tak prísno a dlho sa pripravovali ku slavnosti veľkonočnej, menovala sa Deviatnikom (Septuagesima), jako posiaľ ju menujeme; nasledujúca nedeľa menovala sa Prvou po Deviatniku (Sexagesima), potom nasledovala Druhá po Deviatniku (Quinquagesima), za ktorou nasledovala nedeľa »Štyridsaťdenného pôstu« (Quadragesima) nášeho. Mnohí horliví kresťania, najmä verejní kajúcnici, nepožívali

v tomto pôste i za viacej dní, ani večer po západe slnca ničoho, vyjmúc nedele; preto hovorí Tertullian, že mnohí celkom schudli a vyschli následkom prísneho pôstu. A veriaci konali toto prísne pokanie z lásky k Bohu; lebo vedeli, jakú milosť udeľuje Boh tým, ktorí zapierajú sa z lásky k Nemu.

I pôst štyroch suchých dní objavuje sa už v tejto dobe vo sv. Cirkvi. Najskôr zavedený bol všeobecne do života v treťom storočí dľa vzoru štyroch výročných pôstov u Židov v Starom zákone, aby Boh ráčil odpustiť veriacim hriechy, spáchané v minulom štvrtročí. Pripisuje sa pôvod jeho v cirkevnej obci rímskej a na Západe pápežovi sv. Kallixtovi († r. 219.) a pápež sv. Lev I. († r. 461) kladie pôvod jeho do časov apoštolských.

Spor o čase slávenia Veľkej noci.

Čas, v ktorom slávil sa v tejto dobe sviatok Veľkej noci na pamiatku smrti a vzkriesenia Krista Pána, i v ktorom zachovával sa prísny pôst, ktorý predchádzal tento radostný sviatok, býval rozdielny hneď od počiatku u kresťanov východných i západných. To zavdalo od druhého storočia viacej sporov vo sv. Cirkvi.

Kresťania maloasijskí pridržali sa starého obyčaja Židov, keď zväčša pochádzali zo židovstva; i, ačkolvek stránili sa bludárskych Ebionitov, predsa slávili s týmito deň smrti Spasiteľovej (*Πάσχα σταυρώσιμον*, Pascha staurosimon) dňa 14. prvého mesiaca židovského, Nisanu menovaného, a vzkriesenie Jeho (*Πάσχα ἀναστάσιμον*, Pascha anastasimon), potom dňa 16. mesiaca Nisanu; a tak teda obe slavnosti pripadnúť mohli na každý deň týždňový. Ponevác Spa-

siteľ vstal víťazne z mŕtvých v deň nedeľný, nuž kresťania v Ríme, na Západe, áno i v niektorých cirkevných obcach východných, všetkým právom boli toho presvedčenia, že treba v nedeľu sláviť pamiatku vzkriesenia Pána: a preto slávili i deň smrti Spasiteľovej vždy v piatok, keď ten pripadol na deň 14. Nisanu, a radostné vzkriesenie Pána v nasledujúcu nedeľu; ale keď 14. Nisan nepripadol na piatok, ale na iný deň v týždni, nuž slávili smrť Krista Pána v nasledujúci piatok a za ním, jako obyčajne, v nedeľu vzkriesenie Pána. A tak rozhodovaly v Ríme a na Západe dni týždňové, u Maloasiatov zase dni mesiacové, židovské, a tak teda deň 14. a 16. mesiaca Nisanu, bez ohľadu na piatok a na nedeľu. Maloasiati dokončievali štyridsaťdenný pôst vždy dňa 14. Nisanu; v Ríme a na Západe iba s Veľkou sobotou, v svätvečer Vzkriesenia Pána (Pascha anastasimon): a tento rozdiel zachovávaní pôstu zapríčiňoval cestujúcim kresťanom mnohé starosti a neprijemnosti. Ba nielen čas trvania pôstu ale i rôznosť pôstu, jako je spomenuté na mieste svojom, v rozličných cirkevných obcach alebo okresoch vzbudzovaly vážne povšimnutie a požadovaly sriadené ustálenie. Ačkoľvek táto rôznosť netýkala sa článkov viery, ale iba obyčajov cirkevných, a pritom snáď na Východe ohľad sa bral na to, že tam bolo mnoho kresťanov, pošlých zo židovstva, čo nebolo za potreby na Západe u kresťanov, zväčša pošlých z pohanstva: nuž predsa požadovala to jednota sv. Cirkve, aby táto rôznosť času sa vyrovnala pri svätení Veľkej noci a zachovávaní predbežného pôstu a tiež aby sv. Cirkev so seba striasla všetky prívesky zastaralej židovskej synagogy.

Keď v druhom storočí sv. Polykarp, slavný biskup z mesta maloasijského Smyrny (okolo r. 160. do r. 162.) prišiel do Ríma ku pápežovi sv. Anicetovi, robily sa pokusy, aby ustálila sa jednota v tejto záležitosti. Sv. Polykarp, ktorý s podriadenými biskupami svojimi pridržal sa obyčaja maloasijského, odvolával sa na ústne podanie apoštolské sv. Jána; sv. Anicet pápež zase odvolával sa na sv. Petra a Pavla: i nestalo sa sjednotenie, každý ostal pri obyčaji svojom. Ale táto rôznosť ohľadom času slávania Veľkej noci a zachovávanía pôstu nenarušovala cirkevné obcovanie; lebo pápež dovolil biskupovi maloasijskému, sv. Polykarpovi, slúžiť slavnú sv. Omšu a prepustil ho s polúbením pokoja a mieru.

Okolo r. 170. po mučeníckej smrti biskupa sv. Sagarisa v meste maloasijskom Laodicei povstala bludárska strana medzi kresťanmi, ktorá slávila dľa spôsobu Židov a bludárskych Ebionitov Veľkú noc dňa 14. Nisanu a to pri požívaní baránka veľkonočného. I povstal písomný spor medzi Klaudiom Apollinarisom, biskupom v meste Hierapole vo Frygii (Fragm. chronic. Paschal. 6, 7) a sv. Melitom, biskupom v meste Sardese v Lydii (Euseb. H. E. c. IV., 26) a inými. Klaudius Apollinaris vydal dva spisy proti Židom a zatracoval celkom slávenie Veľkej noci dľa spôsobu židovského dňa 14. Nisanu, i odsúdil tých bludárskych Kvartodecimanov (Quartodecimani), ktorí objavovali sa v Laodicei. Sv. Melito odsúdil tiež tých bludárov; lebo neschvaľoval slávenie Veľkej noci dľa spôsobu židovského a ebionitského; ale predsa zastával slávenie smrti Pána v deň 14. Nisanu jako deň radosti, kdežto v Ríme považovaný bol Veľký piatok jako deň smútku nad smrťou Spasiteľovou.

Časom začal v Ríme rozširovať kňaz Blastus svätenie Veľkej noci na spôsob židovský dňa 14. Nisanu. Ponevác pápežovi sv. Viktorovi veľmi záležalo na tom, aby kresťanstvo celkom zbavilo sa zastaralých obyčajov židovských a obradov, nemohol trpieť smer židovský ohľadom svätenia Veľkej noci, a totým menej, keď sami Židia po zničení mesta Jerusalema nesprávne svätili deň 14. Nisanu pred jarným slnobraťom (rovnodennosťou); i nariadil, aby sa vydržiavali cirkevné snemy (synody) po celom kresťanskom svete, i odporúčal snažne, aby sa osvojil všeobecne na tých synodách spôsob svätenia Veľkej noci, jaký je bežný v Ríme a na Západe. Následkom toho vyzvania vydržiavané boli synody, dľa svedoctva Eusebia (H. E. V., 23), v rokoch 196, 197. a 198. v meste Ríme, v krajine Ponte, v Gallii, v Osrhoene, v Grécku (Achácii), najmä v meste gréckom Korinte, v Egypte a v Palestíne (Svätej zemi). Skoro všetci biskupi kresťanského sveta vyslovili sa za spôsob rímský, aby sa slávila smrť Spasiteľova vo Veľký piatok, jako v deň smútku, a vzkriesenie v nasledujúcu nedeľu po 14. dni mesiaca Nisanu. Tak vyslovil najmä biskup Palmas v meste Amastrise v krajine Pontuse meno susedných biskupov, potom biskupi grécki, egyptskí, palestinskí, gallickí atď. za cirkevné pravidlo, že sviatok vzkriesenia Pána má sa svätiť iba v nedeľu. Ale biskup Polykrates z mesta Efesus podriadenými biskupami svojimi zastával spôsob maloasijský, i odvolával sa na ústne podanie sv. apoštolov Filipa a Jána, potom na sv. Polykarpa a Melita a na iných sv. mužov. Pápež sv. Viktor I. (od r. 193. do r. 202.) odvolával sa na ústne podanie sv. apoštola Petra a s mnohými biskupami západnými a východnými i na ústne podanie sv.

Pavla; i zahrozil vzdorovitým bratom maloasijským vyobcovaním zo sv. Cirkve. Toto prísne a bezohľadné pokračovanie pápežovo, ktorý úzkostlivo bránil jednotu sv. Cirkve, neschvaľovali ani vlastní stúpenci jeho. A keď sa priostril spor, vystúpil znamenitý učenec sv. Ireneus, biskup v meste gallickom Lyone jako prostredník pokoja a jednoty i uchádzal sa z ohrozených bratov u horlivého pápeža, aby pre rôznosť, ktorá netýka sa článku viery, nenarušil sa pokoj celej sv. Cirkve, i poukázal na to, že i pápež sv. Anicet mierne nakladal so sv. Polykarpom, áno i na to, že rôznosť obradov, zvláštne i pôstu, nenarušuje jednotu viery, ba áno, že ešte silnejšie a vypuklejšie odhaluje ju a objasňuje. Horlivý pápež vyslyšal sv. Ireneua, ktorý i tak pridržal sa úzkostlivo obradu rímskeho; i nevyobcovoval znamenitého Polykratesa a stranníkov jeho.

Časom biskupi maloasijskí uposlúchli pápeža a prijali spôsob rímsky, dľa ktorého svätili potom sviatok Vzkriesenia Pána v nedeľu, a smrť Jeho v predchádzajúci Veľký piatok jako slavnostný deň smútku.

Ale boly ešte i potom rôznice a nesrovnalosti. V Ríme a na Západe Veľký piatok nemohol pripadnúť pred 14. deň mesiaca Nisanu; v Alexandrii slávili i pred tým dňom Veľkú noc. Ano, nadhodila sa i otázka, či tento 14. Nisan (1^{id}, idus) má sa položiť pred alebo po rovnodennosti jarnej. Drievni Židia slávili 14. Nisan a Veľkú noc svoju (Pascha) vždy v prvom splňmesiaci po rovnodennosti jarnej: a dľa toho mala pripadnúť i slávnosť Vzkriesenia Pána Ježiša Krista po tej rovnodennosti jarnej. Ale Židia po zničení mesta Jerusalema slávili už ten istý deň, 14. Nisan, pred rovnodennosťou jarnou. Najväčšia časť kresťanov riadila sa ohľadom 14. dňa Nisanu dľa obyčaju drievnych Židov,

jako to svedčia sv. Hippolyt († r. 235.), sv. Dionys Alexandrinský († r. 264.) a »Ustanovizne apoštolské« (8, 7).

Niektorí kresťania vzali si za vzor nové počítanie židovské oproti obyčaju ostatných mnohých kresťanov; i mohla pripadnúť Veľká noc ích i pred rovnodennosťou jarnou (slnobratom); oni opovrhovali rovnodennosťou a preto nazvaní boli Protopaschiti. I nadhodila sa otázka hvezdárska, ako by sa dal spojiť čas mesačný dňa 14. prvého mesiaca židovského Nisanu s rokom slnečným. I vyhotovené boli rozličné cykly veľkonočné (obdobia, kolobehy); ale neboly prijaté všeobecne. Sv. Hippolyt, učený kňaz rímský a slavný učiteľ svätej Cirkve, považoval 18. marec za deň rovnodennosti jarnej, Anatolius zase 19. marec, iní Alexandrinčania 21. marec. Následkom tejto rôznosti uzavrela synoda v Arlese r. 314. (kánón 1), aby obyčaj rímský bol uvedený všade u kresťanov, i aby Veľká noc slávená bola jedného dňa a toho istého času po celom svete, i aby v tomto ohľade pápež rímský, jako obyčajne, písal okružné listy na všetky strany.

Konečne, ponevác v Alexandrii nachádzali sa toho času najznamenitejší hvezdári, vyslovil všeobecný cirkevný snem (Concilium, koncil) r. 325. v Nicei, aby biskup alexandrinský dal vypočtovať hvezdárom čas Veľkej noci, a udal tento určitý čas pápežovi k ďalšiemu oznámeniu. Na tomto cirkevnom sneme zakázalo sa konečne svätenie Veľkej noci so Židami vôbec, jako to konala vždy väčšina kresťanov, i naložilo sa: aby Veľká noc slávila sa vždy v tú nedeľu po 14. Nisanu, ktorý deň má pripadať vždy po rovnodennosti jarnej, tak aby sviatok nebol slávený dvaráz v jednom slnečnom roku. Keď 14. Nisan

pripadol na nedeľu, nuž mal sa konať sviatok Vzkriesenia Pána na budúcu nedeľu. Pri tom prijalo sa pravidlo, že pod prvým plnomesiacom jarným má sa rozumeť ten, ktorý padne buď na 21. marec, alebo hneď po tom. Dľa toho podnes vypočítuje sa slavnosť sviatkov veľkonočných.

Tak ukončený bol spor v prospech sv. Cirkve, ktorej jednota nebola narušená; ale tí jednotlivci, ktorí zotrvali v odpore a dľa spôsobu židovsko-ebionitského slávili sviatky veľkonočné, a dostali meno kacíerskych Kvartodecimanov, boli vyobcovaní z lona svätej Cirkve.

Posvätné miesta.

Pohania v prvých storočiach tejto doby vytýkali často kresťanom, že nemajú chrámov, ani oltárov. V tomto domnení ponechávali ich obozretní obrancovia sv. Cirkve a hovorievali, že celý svet je chrámom Božím. A činili to apologeti a osvietení učitelia cirkevní preto, že kresťania nezbožňovali, jako Židia a pohania, bohoslužobné miesta svoje a chrámy; ale považovali ich, keď je celý svet chrámom Božím, iba za zvláštne posvätné miesta, v ktorých slúžili nevidomému a všade prítomnému Bohu, prijímali sv. sviatosti a slýchavali slovo Božie, — i preto, že nechceli prezradzovať seba, veriacich bratov a tajomstvené služby Božie zúrivým prenasledovateľom.

Medzitým prví kresťania v časoch apoštolských (Skut. ap. 2, 46; Rim. 16, 5) a v nasledujúcich shromažďovali sa ku službám Božím, najviac v súkromných príbytkoch, niekdy veľmi priestranných, z ktorých povstali behom času modlitebnice (oratoria)

a v treťom storočí chrámy. Počas krvavých prenasledovaní používali kresťania ku bohoslužobným shromaždeniam a cirkevným úkonom bezpečné a skryté miesta, lesy, hory, jaskyne, áno i žáláry a najmä podzemné hrobitovy, i katakomby zvané, jako v Ríme, v Neapole, v Alexandrii, v Karthagu a inde v Afrike. Neskôr stavali veľkolepé chrámy, v ktorých slúžili všemohúcemu Bohu a dosahovali milosti Božie.

Katakomy či podzemné hrobitovy.

Podzemné hrobitovy, katakomby, či »hrobitovy na nížinách« (coemeterium ad catacombas), nazvané byly preto, ponevác v Ríme nachádzaly sa zväčša za mestom popri hradskej ceste Appiovej, ktorá tam, kde veľmoži mali nádherné letohrádky svoje a kolúmbaria (pohrobište popolníc), snižovala sa do údolia. Tieto podzemné hrobitovy či katakomby rímske založily si s počiatku kresťanské rodiny veľmožské pod letohrádkami svojimi pre seba ku pochovávaní; ale počas prenasledovaní používali ich kresťania jako posvätné miesta i ku pochovávaní sv. mučeníkov a veriacich zomrelých bratov a sestier, i ku službám Božím a iným úkonom cirkevným, áno i za obydlie pápežov, kňazov a veriacich.

Katakomy rímske pochádzajú s konca prvého, druhého a tretieho storočia, i rozprestierajú sa na kilometry okolo mesta jako podzemné chodby či ulice, ktoré byly vytesané v skalách pieskovcových alebo vápencových skrze kresťanských robotníkov »dobrodinci« zvaných.

Sv. Cirkev požehnávala zvláštnym obradom týchto pracovníkov svojich, určených k tomu preťažkému po-

volaniu, i starala sa o hmotné zaopatrenie ich. Tieto katakomby tvoria štyridsať podzemných ulíc, ktoré nie sú spojené pravidelne; niektoré bežia niekde rovno, niekde sú skrivené, prepletajú sa priečne jedna cez druhú, i rozkladajú sa i v piatich poschodiach jedna nad druhou; niekde sú úzke a niekde rozširujú sa v priestranne siene i sú vysoké od jedného metra až do osem metrov. V každej chodbe a v mnohých sieňach v pravo i v ľavo nachádzajú sa v stenách vytesané výklenky (loculi) a to štyri až do desať nad sebou, siahajúce až ku samej klenbe chodby, do ktorých ukladali sa mŕtvé telá kresťanov. Výklenky, do ktorých pochovaní boli mŕtví, zapravené sú bielou marmorovou plochou daskou alebo i tehľami, na ktorých sú umiestené nápisy, meno a deň usnulého v Pánu, odznaky (symboly) sv. viery. Sv. mučeníkom kladená bola do rakve sklenená nádobka s preliatou krvou ich. V niektorých sieňach, ktoré objavujú sa obyčajne nie hlboko pod vchodom, možno vidieť veľké kamenné lavice, vytesané vedľa steny; sem shromažďovali sa obyčajne katechumeni, ktorých pripravoval katecheta vyučovaním vo sv. viere ku prijatiu sv. krstu, alebo i verejní kajúcnici, ktorých tu spovedal penitenciar. Niektoré siene slúžily za úkryt a obydlie pápežom, kňazom a veriacim. A v niektorých priestrannejších sieňach nachádzajú sa v prostriedku väčšie klenuté hroby sv. mučeníkov »arkosolia« zvané, nad ktorými bol plochý oltárny kameň; to boli modlitebnice (oratoria) alebo chrámy s krásnou ornamentikou, so stĺpani, maľbami, mosaikou (kamienkami rozličných bariev vykladané okrasy, symboly a obrazy). V týchto sieňach nad arkosoliom odbavovali pápežia alebo i kňazi služby Božie, slúževali sv. Omšu, udeľovali sv. sviatosti a hlásali slovo Božie. A vtedy

osvetľované bývaly tieto posvätné siene nepočetnými lampami a sviecami: preto i oltáre naše majú podobu hrobov či umrlčích rakví, v nich prechovávajú sa ostatky Svätých a na nich rozžaté bývajú sviece počas služieb Božích. Vchody do katakomb boli ukryté z vonku veľmi opatrne, aby nepovolani ľudia nedostali sa do vnútra. Vrátnik (ostiarus) alebo i diakoniska (častoráz i temná) otvárali v noci dvere na udané známe heslo na úzkom vchode a akolytha alebo diakoniska, opatrení lampou, viedli potom veriaceho bludiskom chodieb na posvätné miesto, kde pápež alebo kňaz odbavoval služby Božie, alebo kde sa prednášali články viery. Pred úsvitom opúšťali veriaci, zahalení v plášte, katakomby a vracali sa opatrne do ulíc mesta, aby zúrivi pohania nezbadali ich. No pri všetkej ostražitosti stávalo sa, že pohania zbadali úkryt kresťanov; tak r. 257. uväznený bol tu pápež sv. Štefan I. s mnohými veriacimi.

Najväčšie katakomby rímske sú na ceste Appiovej (via Appia), ktorá spojovala hlavné mesto s Kapuou a neskôr i s Brundusiumom, i menujú sa katakombami sv. Kallixta (od r. 217. do r. 222.) a sv. Sebastiana. Tu odpočívalo 14 umučených pápežov, sv. Sebastian, ktorý bol dŕiev veliteľom stráže cisárskej a ktorého sv. Lucina, bohatá pani rímská, pochovala tu po umučení jeho, jako i okolo 174.000 iných slavných mučeníkov. Obe tieto katakomby spojené sú chodbami svojimi. Na hradskej ceste Salare (via Salara) ležia katakomby sv. Priscilly, možno že najstaršie v Ríme; lebo vytesané sú pod letohrádkom bývalého senátora rímskeho Pudensa, u ktorého býval sv. apoštol Peter, a nachádzajú sa v nich nápisy, ktoré označujú meno Peter latinskými a gréckymi písmenami. Objavuje sa tu i meno Acilius (Ἀχιλλιος) Glabrio.

Pohanský spisovateľ a nepriateľ kresťanov Sveton (od r. 70. do r. 121.), ktorý menuje kresťanstvo 'nebezpečnou novou sektou židovskou a obviňuje vyznávačov jeho z neznabožstva, a Dio Kassius hovorí, že Flavius Klemens a Flavia Domitilla, pošli z rodu cisárskeho Flaviov, boli usmrtení pre neznabožstvo a židovstvo, teda jako kresťania. A podobne bol odsúdený na smrť i Acilius Glabrio, muž z vysokého rodu, ktorý r. 91. stal sa konzulom, a to skrze cisára Domiciana (od r. 81. do r. 96.), asi r. 94. i usmrtený »z tej istej príčiny, že sa učinil vinným istých novôt, pre ktoré i tamti boli odpravení«. O Flaviovi Klemensovi a manželke jeho, Flavii Domitille, známo je, že boli horlivými kresťanmi a takým bol i Acilius Glabrio, ktorého mučenícke kosti odpočívajú v tejto katakombe od r. 94. Obom menovaným pohanským spisovateľom boli kresťania koncom prvého storočia a začiatkom druhého sektou židovskou, a pokiaľ sa neklaňali modlám, i neznabohami. Tu nachádza sa najstarší obraz Panny Marie s Ježiškom, ktorý pochádza dľa znalcov z prvého storočia. Konečne katakomby sv. Agnešky († r. 305.) ležia vedľa cesty Nomentany (via Nomentana); tento podzemný hrobitov je najviacej zachovaný a v ňom najlepšie vidieť možno ukrutnosť prenasledovania. Blízko schodov niehlboko je sieň, škola to katechumenov; v druhých sieňach sú arkosolia so zaujímavými maľbami na stenách, so symbolami a obrazmi, medzi ktorými je podobizeň Matky Božej, ktorá držíac na lone Spasiteľa kľačí; obraz pochádza dľa znalcov z časov Konstantina Veľkého (od r. 306. do r. 337.).

Prvé chrámy kresťanské.

Kadenáhle niektoré prenasledovanie s odomretím podajedného zúrivého cisára rímskeho zaniklo a zúbožení kresťania mohli si vydýchnuť, i požívali trochu voľnosti pod šľachetnejšími a sv. Cirkvi prajnejšími cisármi, premieňali súkromné domy vo verejné modlitebnice (oratoria), kaplnky, vystupovali z tajomstvených katakomb na verejnosť, i stavali na pamätných, najmä im posvätných miestach priestranné a nádherné chrámy Božie, ktoré svätili slavnými obradami. Také verejné chrámy Božie objavujú sa najmä začiatkom tretieho storočia. Už pred r. 202. vystavaný stál prvý kresťanský chrám v meste Edesse v krajine asijskej Osrhoene, ktorý bol srúcaný počas prenasledovania pod cisárom Septimom Severom; ale tento chrám Boží bol r. 228. pod Alexandrom Severom nádhorne znovu vystavaný. R. 222. spomína sa prvý verejný chrám Boží v Ríme, vystavaný za panovania ľudomilného a kresťanom veľmi priaznivého cisára Alexandra Severa, ktorého matka Julia Mammea bola kresťankou (Euseb. VI., 21) a on sám vzýval Pána Ježiša Krista. A dľa svedoctva Eusebia (VIII., 1; X., 4) povstali v období (od r. 260. do r. 303.) medzi prenasledovaním kresťanov za cisára Valeriana a Diokleciana mnohé nádherné chrámy Božie po mestách ríše rímskej, medzi nimi najkrajší a najväčší v Nikomedii, hlavnom to vtedajšom meste Malej Asie. Ale, keď ukrutný Dioklecian r. 303. začal prenasledovať kresťanov, srútený bol nielen nádherný chrám Boží v Nikomedii, ktorý sa vypínal naproti palácu cisárskemu, ale i v samom Ríme štyridsať chrámov, jako i premnohé po ríše rímskej. Keď Konstantin r. 306. cisárom stal sa a prijal vieru

kresťanskú, povstávaly opäť veľké a nádherné chrámy Božie v Ríme, v Jerusaleme, v Bethleheme, v Bysanci (neskôr, a síce od r. 326. Konštantinopol), v Tyruse a po nepočetných väčších-menších mestách; i stavané boli na kopcoch alebo i na vrchoch, obyčajne nad hrobami sv. mučeníkov a vyznávačov a na iných pamätných miestach, ktoré mali zvláštny posvätný význam pre sv. Cirkv.

Chrámy kresťanské rôznili sa veľmi od chrámov pohanských, venovaných modlám. Pri stavbe chrámov Božích riadili sa prví kresťania dľa vzoru bývalého chrámu Božieho v Jerusaleme a dľa opisu knihy Zjavenia sv. Jána. I stavali chrámy Božie v podobe obdĺžneho štvorca, či lodi, smerom od východu slnca na západ. Chrám Boží z najstarších časov pozostával z troch častok: z predsiene (*πρόναος, παράδεισος*, aula, vestibulum, atrium) na západnej strane, zo strednej častky či z lodi (*ναός*, navis, oratorium laicorum) a zo svätyne (*βῆμα*, choris, sanctuarium) na východnej strane.

Miestnosť pred väčším chrámom na západnej strane zaujímaly obyčajne: okrúhla kaplnka, v ktorej udeľoval sa dospelým sv. krst, krsteľnica zvaná (*βαπτιστήριον*, baptisterium), dom k uschovaniu posvätných nádob a náradia (*secretarium* alebo *διακονικὸν μεγάλῃ*, diaconicum magnum), obydlie biskupovo a kňazov, útulok pre chudobných, nemocných a cudzincov, a neskôr i škola. Na nádvorí pred chrámom samým stávali a kľačievali obyčajne pred službami Božími verejní kajúcnici, tak zvaní plačúci, a nekresťania, ktorí chceli byť prijatí do katechumenátu, i prosievali veriacich, ktorí sa pobeľali do chrámu Božieho, o prímluvu, aby pripustení boli i oni do chrámu.

Predsieň chrámu (*πρόναος*), do ktorej sa vstupovalo veľkou bránou z nádvorja, pozostávala obyčajne zo stĺporadia, i delila sa na dve časti, na zvonjšiu a vnútornjšiu *narthex* (*ναρθηξ*). V zvonjšej časti predsieni nachádzala sa nádoba s vodou alebo prameň (*κρήνη, κάνθαρος*, kréne, cantharos) na umývanie rúk pre tých, ktorí chceli vstúpiť do chrámu a prijímať sviatosť Oltárnu. Vnútornjšia časť predsieni, ktorá hraničila s bránami, vedúcimi do lodi chrámovej, určená bola pre verejných kajúcnikov druhej a katechumenov prvej triedy, či pre tak zvaných poslúchačov, kde až po evanjelium prítomní byť mohli. Tu zdržiavali sa vrátnici (*ostiarii*), akolythi, diakoni a diakonisky, i strážili prístup do predsieni pred nepovolanými a vchod do troch brán, ktoré viedly z predsieni do lodi chrámovej.

Loď chrámová (*ναός*, *navis*) bola obdĺžna a najpriestrannejšia; do nej viedly tri brány, z ktorých prostredná bola najväčšia, obyčajne zhotovená umele a ozdobne z kovu; túto prechodili biskup, kňazi a nižších rádoŧ duchovní dĺžkou lodi do svätyne. Pravou menšou bránou vpúšťali diakoni veriacich mužských do pravého oddelenia lodi a vykázali im miesta dľa hodnosti; ľavou menšou bránou vodily diakonisky veriace ženské do ľavého oddelenia lodi a umiesťovali ich podobne dľa zásluhy na patričné miesta. Podobným spôsobom vpúšťaní boli i katechumeni druhej a tretej triedy jako i verejní kajúcnici tretieho a štvrtého stupňa dľa pohlavia do pravého a ľavého oddelenia lodi, kde dľa stupňov svojich umiestení boli za veriacimi; a síce hneď za veriacimi stáli katechumeni, vyvolení, potom kľáčiaci, za nimi verejní kajúcnici stojací a konečne ležiaci, a dľa cirkvnej kázne prítomní bývali na službách Božích. Loď podĺž rozdelená bola oponami

alebo drevenými stenami alebo mriežkami, tak že každé pohlavie veriacich sedelo na jednej strane, mužskí v pravo a ženské v ľavo, a vzájomne nemohli sa vidieť; na Východe (t. j. v Asii, Egypte atď.) sedávaly ženské obyčajne na povýšených chóroch vôkol stien lodi chrámovej, ktoré chóry opatrené boli hustými drevennými mriežkami, aby modliace sa ženské videné byť nemohly mužskými, ktorí sedávali alebo stávali dolu v lodi chrámovej. Na východnom konci obdĺžnej lodi chrámovej a to na jej prostriedku medzi veriacimi s jednej strany a duchovenstvom vo svätyni s druhej strany bolo povýšené miesto pre lektora a speváka; lektor čítaval časti sv. Písma, ktoré mával položené tam na podstavci či pulte (*ἄμβων*, ambon) a spevák, obyčajne podiakon alebo diakon, predspevoval predpísané žalmy, chválospevy a iné cirkevné piesne. Loď chrámová oddelená bola od svätyne drevenými alebo kovovými mrežami (*cancelli*) a oponou (*παραπετάσμα*, velum). Potom nasledovala k východu slnca

Svätýňa (*βῆμα*), ktorá rozprestierala sa na povýšenom mieste. V prostriedku svätyne postavený bol oltár (*τράπεζα*, mensa sacra, mystica), ktorý býval shotovený s počiatku iba z dreva, neskôr od štvrtého storočia zo skaly; na povrchu bol plochý, po stranách dolu mal podobu hrobu alebo umrlčej rakve, i stával na jednom alebo na štyroch stĺpcoch; prikrytý býval ľanovou plachtou (*κατασάρχα*), neskôr i drahocenným prikrývadlom (*ἐνδύτιον*). Nad oltárom vo väčších chrámoch vznášal sa baldachín, nesený štyrmi stĺpami; pod baldachínom zavesená bola nádoba v podobe holubice (*περιστέριον*, peristerion), v ktorej prechovávala sa najsvätejšia sviatosť Oltárna a ktorá nad oltárom visela. Pod oltárom, keď chrám nebol postavený nad hrobom

niektorého sv. mučeníka alebo vyznávača, bola schránka pre ostatky Svätých (*μαρτύριον*, confessio), z ktorej povstala časom krypta či podoltárny hrob s ostatkami Svätého. Preto nachádzajú sa i v oltároch našich v kamennej daske zapravené ostatky Svätých, nad ktorou plochou sa obetúva chlieb a víno a premeňuje v Telo a Krv Pána pri sv. Omši. Na pravej strane oltáru stál stôl obetný (*πρόθεις*, oblatorium), na ktorý sa kladly veci, veriacimi obetované, najmä chlieb, víno a voda, kadidlo, sv. olej, soľ, med atď., aby mohol priniesť ich diakon alebo poddiakon na oltár pri slúžení sv. Omše a pri iných posvätných obradoch. Na ľavej strane obyčajne stával druhý stôl (kredenc) s posvätnými nádobami; keď sa tieto umyli po sv. Omši alebo iných obradoch, odnášané bývaly nazpät do sekretariuma, ktoré bolo postavené pred chrámom. V svätyni nachádzala sa i povýšená stolica pre biskupa, opatrená oponami, k nej družily sa z prava i z ľava stolice pre kňazov (*θρόνοι, καθέδραι*; Euseb. X. 4); diakoni, poddiakoni a iní nižší duchovní stáli, obsluhovali biskupa alebo kňaza a strážili nad poriadkom v chráme. Počas sv. Omše kľácal, stál alebo sedel biskup alebo kňaz za oltárom, obrátený tvárou do lodi k veriacemu ľudu. Posvätnú reč držiaval biskup alebo kňaz s počiatku od mreží, ktoré delily svätyňu od lodi chrámovej, neskôr s povýšeného a mriežkami (cancelli) opatreného miesta, ktoré preto dostalo meno kancel.

Od štvrtého storočia nachádzaly sa vo svätyni mimo hlavného oltáru i viacej pobočných oltárov na Západe; a zase na Východe pridržali sa biskupi pravidla, že v chráme môže byť iba jeden oltár a že iba raz cez deň sv. Omša môže sa slúžiť. Neskôr pristavily sa k väčším chrámom i kaplnky (*παρεκκλησια*), v ktorých

nachádzaly sa oltáre. — Obloky na chrámoch opatrené boli od najstarších časov sklenenými plochami, aby poskytovaly potrebné svetlo; ale počas služieb Božích zapáľované boli i vo dne, jako drier v katakombách, lampy a sviece, najmä okolo oltáru.

Náradie chrámové, rúcha a iné posvätné ozdoby.

Ku posvätnému náradiu chrámovému náležal predovšetkým kalich (*ποτέριον*, calix), najdrier zo skla, neskôr zhotovený zo striebra alebo i zo zlata; mimo tohoto menšieho obetného kalichu, upotrebovaného pri sv. Omši, boli iné väčšie kalichy: z jedných prijímali veriaci sviatosť Oltárnu pod spôsobom vína, z druhých podávalo sa novopokrstencom mlieko a med. Kalichy ozdobované boli symbolickými okrasami. Patena u Grékov diskos (*δίσκος*, discus, miska) bola okrúhla plochá nádoba, na ktorú kládol sa chlieb, potrebný ku najsvätejšiemu prepodstatneniu pri sv. Omši. Nôž, ktorým sa krájal obetný chlieb ku posväteniu, menoval sa sv. kopiou. Lyžicou (*labis*) udeľovala sa sv. Krv z kalicha pri sv. prijímaní. Sv. Hostia prechovávala sa v nádobe, ktorá mala podobu holubice (*περιστέριον*), alebo veže (*ciborium*). V iných nádobách, pyxis (*πύξις*) menovaných, opatrovala sa sviatosť Oltárna pod spôsobom vína, sv. olej a chrisma. Svietniky boli dva- a triramenné (*διχέριον*, *τριχέριον*). Lampy visely alebo opatrené boli žrdami. I nádoby na kadidlo (*thuribulum*) boli už v úžitku; niektoré z nich stály alebo visely pred oltárom a menovali sa *thymiateria* (*θυμιατέριον*); iné nosené bývaly pri posvätných úkonoch a menovali sa *thuribuly* (*thuribula*). Najstaršia podoba *thuribuluma* bola polkruhovú tá miska, opatrená okrúhlou

predierkanou pokryvkou, tak že podobala sa dosť veľkej guli: neskôr dostala pokryvka podobu veže, ba i sama miska podobu apsid, veží a brán. Na obetnom stole neďaleko oltáru boli misky taniery na chlieb, med, soľ atď. a krčahy na víno a vodu. Okrem toho boli: nádoby na posvätenú vodu a na obyčajnú vodu k umývaniu rúk; stolice pre biskupa, kňazov, veriacich na sedenie, stoličky pre biskupa a kňazov na kľačanie; podstavce na posvätné knihy, opony, plachty a prikrývadlá; huba na čistenie kalichu, uteráky na utieranie rúk biskupových alebo kňazových a posvätných nádob.

Pri službách Božích používalo duchovenstvo zvlášťne posvätné rúcha, ktoré boli dľa starozákonného rúcha kňazského zhotovené, najdrieť jednoduché, neskôr, najmä od časov prvého kresťanského cisára rímskeho, Konstantína Veľkého, i skvostné a drahocenné. Od tretieho storočia objavujú sa už viaceré rúcha. Sticharion (στικάριον, alba) bolo dlhé, biele, plátené rúcho bez rukávov, ktoré obliekali si pred službami Božími na obyčajné odevy svoje biskupi, kňazi a diakoni; z neho povstalo neskôr krátke superpellicium bez rukávov. Na toto spodné posvätné rúcho obliekali si orarion (ὠράριον, orarium), neskôr štola menované, ktoré bolo rozdielne u biskupov, kňazov a diakonov; u biskupov a kňazov bolo dvojnásobne složené a priľiehalo na obidve plecia i menovalo sa epitachelion (ἐπιτραχέλιον). Biskupi a kňazi opasovali si rúcha pásom, cingulom. Pri sv. Omši obliekali si biskupi a kňazi i kasulu (φελόνιον, phelonion), ktorá postupom času bývala vyšívaná bohato i zlatom. Biskup nosieval pri slavnostiach zvlášťne rúcho na plecách prehodené, z bielej ovčej vlny, omoforion (ὠμοφόριον) zvané, jako od-

znak nájdeného baránka a na plecách (*ἄμνος*) noseného dobrým pastierom, z ktorého rúcha neskôr povstalo pallium arcibiskupské; na hlave mával neskôr mitru, ktorá u biskupov východných podobala sa korune kráľovskej; v ruke držiaval palicu pastierskú (*πατέρισσα*, baculus); na ruke u biskupov západných objavoval sa prsteň. I nižších rádov duchovní, jako i diaconisky a hrobári v katakombách mali cirkevné rúcho svoje. Avšak v spoločenskom živote objavovali sa duchovní v obyčajnom rúchu svetskom; ale ono bolo jednoduché, bez všetkej okrasy, skrovné, čistotné. Sv. Cirkev v tomto ohľade neustanovala ešte nič a iba štvrtý cirkevný snem v Karthagu (r. 398.; kánon 45.) nakladá: »Duchovný nech dosvedčuje povolanie svoje i držaním i vystupovaním svojim: a nech nevyhľadáva ozdobu ani v odevoch ani v obuvc.«

Keď okolnosti zmenily sa v prajnejšie a kresťania dýchať začali voľnejšie, i nebezpečenstvo obyčajov židovských a pohanských pominulo, vtedy kresťania začali ozdobovať i posvätné miesta svoje; k tomu ponúkala ich vznešená sila samého kresťanského náboženstva. A tak používali kresťania už dosť zavčasu umenia k vyjadrovaniu zbožnosti svojej a k znázorneniu v obrazoch dojímavých dejín a tajomstiev kresťanskej viery, najmä v katakombách a v jednoduchých prvých chrámoch svojich. Ozdoby mali zväčša symbolický (odznakový, vyobrazujúci) ráz či spôsob. V katakombách, kde prví kresťania ukrývať sa usilovali pred zúrivými pohanmi tajomstvá sv. viery, vidieť na mnohých kameňoch hrobových symbol (odznak) , složený z gréckych počiatkových písmen Ch a R, čo znamená meno Kristus (*ΧΡΙΣΤΟΣ*, Christos); inde zase a tu

tie dve grécke písmeny z prava i z ľava mena Kristus, *A* a *Ω*, znamenajú dľa zjavenia sv. Jána, že Kristus Pán je počiatkom a koncom všetkých vecí, a tak chceli kresťania označiť tým odznakom vieru svoju v Božstvo Ježiša Krista. Niekde vykreslená alebo vymaľovaná je ryba, alebo napísané je i grécke pomenovanie jej, *ἰχθύς*, a to sú začiatkové písmeny týchto gréckych slov: *Jesous Christos, Theou Hyios, Soter*, to jest: Ježiš Kristus, Syn Boží, Spasiteľ. I vyobrazený baránok označoval Vykupiteľa Božieho. Ďalej vidieť možno: holubicu, ktorá označuje Ducha Svätého, ale i milosť vôbec a nevinnú krotkosť; palmu, ktorá je odznakom víťazstva sv. mučeníka; lýru, ktorá označuje duše kresťanské a radosti nebeské oslávencov; halúzku olivy, ktorá je odznakom pokoja; loď, ktorá vyobrazuje sv. Cirkev; kotvu, ktorá je symbolom nádeje na večný život; kohúta, ktorý označuje vieru, sv. krst a ostražitosť; ptáka Fenixa (samoleta), ktorý je odznakom budúceho vzkriesenia z mrtvých. K týmto symbolom (odznakom) pridružujú sa i symbolické nákresy a maľby obrazov, vzatých zo Starého a Nového zákona. Tak možno v katakombách vidieť obrazy Jonáša a Lazara; oba predstavujú nádej na vzkriesenie z mrtvých. V katakombách v tak zvanom hrobitove (*κοιμητέριον*, coemeterium) sv. Priscilly vyobrazení sú traja mládenci Ananias (Sidrach), Azarias (Abdenago) a Misael (Misach), ktorí boli odvedení s Danielom do zajatia babylonského a tam skrze Nabuchodonosora uvrhnutí do ohnivej pece. Divotvorne neporušení mládenci vyobrazení sú kľačiaci; nad nimi vznáša sa holubica, jako symbol Ducha Svätého; ktorého milosť udeľila im odvahu a dôveru vo vyznávaní pravého Boha. Tento obraz bol ku poteche sv. mučeníkom; i stávalo

sa vtedy, že nejedon horlivý vyznávač Kristov odsúdený bol na hranicu ohnivú a bol zázračne tiež zachránený. A tak učil tento obraz, jako chráni Boh služobníkov Svojich. I tajomstvá sv. Cirkve boly vyobrazené. Tam je obraz Mojžiša, jako palicou na skalú udiera, z ktorej voda sa prúdi; to znamená sviatosť krstu, ktorú ustanovil Pán Ježiš Kristus v Cirkvi svojej a ktorý udeľuje ona v mene Jeho, dľa sv. Pavla (I. Kor. 10, 5): »A tá skala bol Kristus.« Druhý obraz je, jako Kristus Pán uzdravuje človeka, trpiaceho na lámku (pakostnicu) (Ján 5, 1—15), i ten vyobrazuje sviatosť krstu. Iné obrazy znázorňovaly život Spasiteľov: tam je obraz troch mudrcov a Kráľov od Východu, ktorí sa klaňajú novonarodenému Pánu Ježišovi; iný predstavuje dvanásťročného Ježiša v chráme, iný zase pokrstenie Jeho v Jordane skrze sv. Jána Krstiteľa; iný predstavuje Ho jako dobrého Pastiera (Ján 10, 1 a nasl.) a iný jako rybára. I Panna Maria vyobrazovaná bola v katakombách: jako Matka, s Božským Dieťaťom Ježišom Kristom, častoráz stojí pri nej prorok (Isai. 7, 14), alebo jako modliaca sa Panna. Ano i obrazy sv. apoštolov Petra a Pavla, a značnejších svätých mučeníkov vidieť možno.

V prvých chrámoch nebolo obrazov, ktoré by boly predstavovali najsvätejšiu Trojicu Božiu, jako za časov našich. Starší cirkevní spisovatelia vyslovovali sa vôbec proti obrazom v chrámoch a to preto, že obávali sa nadužívania a nebezpečenstva pre veriacich, aby dľa spôsobu pohanov nezbožňovali obrazy a sochy. Ano i synoda v Elvire (r. 305.) uzavrela (kánón 36.): »aby Ten, ktorí sa ctí a ktorému sa klaniame, nemaľoval sa na stenách (chrámu)«. Ale tento zákaz nevstahoval sa na všetky obrazy vôbec; lebo nezakazuje symbolické

nákresy na posvätnom náradí, ani symbolické obrazy. Obozretná synoda vydala tento zákaz iba pre Španielsko, kde počas prenasledovania pod Diokleciom poškvrnené boli mnohé chrámy a najmä stenové obrazy vystavené zneucteniu a tak tento zákaz nevstával sa na všetkých kresťanov. Ale z tohoto vidno, že začiatkom štvrtého storočia nenachádzaly sa ani v chrámoch maľované obrazy.

Kresťanskí prví umelci pestovali zväčša maľbu, menej rezbárstvo a sochárstvo. A predsa i na kovových kalichoch chrámových, na lampách, na prsteňoch biskupských atď. objavujú sa rozličné kresťanské symboly, prevedené prácou rezbárskou. Od tretieho storočia nachádzajú sa v katakombách iba niektoré sarkofagy (náhrobníky, vytesané umele zo skaly), v ktorých odpočívali značnejší Svätí, ozdobené polovypuklou prácou. Okrem sochy Krista Pána v Paneas (Eusebius VII., 18) nebadať v chrámoch v tejto dobe žiadne iné sochy; ba ani krížov nebolo v týchto časoch ani v chrámoch, ani v katakombách, ani v súkromných kresťanských domoch, ačkoľvek znamenie sv. kríža všeobecne bolo vysoko ctené a užívané. Cisár Konstantín Veľký bol prvý, ktorý znamením sv. kríža ozdobil zástavu vojanskú (r. 312.). A keď potom (r. 326.) matka jeho sv. Helena našla kríž Spasiteľa v Jerusaleme, vznášal sa sv. kríž v každom kresťanskom chráme, jako posvätné znamenie vykúpenia ľudského. Staviteľstvo pokročilo časom. Od časov Konstantína Veľkého dostali chrámy podobu kríža, i boli stavané do osemhranu. A vo všetkých týchto umeleckých prácach kresťanských pozorovať možno tú istú pravidelnosť a jednotvárnosť.

Bludárske učenia.

Boj sv. Cirkve proti bludárom a kacierom,

Svätej Cirkvi treba bolo zápasit' nielen so surovou mocou a krvavým násilím svetového štátu rímskeho, ktorý neľudským, bez mála tristoročným prenasledovaním domáhal sa udusiť a zničiť ju na úsvite; ale s času na čas bola nútená podnikat' ešte i nebezpečnejší boj proti osočovaniu pohanských učencov a najmä i proti takým nehodným údom svojim, ktorí ohrožovali a chceli narušovať bludným a kacierskym učením svojím učenie Božské, ktoré bolo sverené jej, posvätné ustanovizne a opravdive kresťanský život. Už svätí apoštolovia pokračovali rozhodne, bezohľadne a prísne proti bludárom a kacierom, keď vylučovali ich z obcovania s veriacimi (Gal. 1, 8. 9), jako narušovateľov slova Božieho (II. Kor. 2, 17), jako antikristov (I. Ján 2, 18) a jako takých, ktorí väzia v osídlach diabla (II. Tim. 2, 25. 26), aby prestali rúhať sa Bohu (I. Tim. 1, 19. 20); i nakladali veriacim, aby neprijímali ich u seba, ba aby ani len nepozdravovali ich (II. Ján 10 a nasl.). Podobne prísne zachádzala sv. Cirkev i v tejto dobe so zatvrdlivými bludármi a s nenapraviteľnými kaciermi: ona vylučovala ich z lona svojeho, nedovoľovala veriacim obcovať s nimi, aby sa nenákazili, i hájila učenie apoštolské, ktoré hlásala vždy neporušené. Svätí Otcovia menovali v horlivej rozhorčenosti svojej bludárov a

kacierov: trávičmi, vrahami duše a svätej Cirkve, úskočnými kaziteľmi pravdy Božej, divými zverami v podobe ľudskej, ktorých má sa strániť každý človek, besnými psami, vlkami, ktorí sú hodní ohňa pekelného. Ale jako s jednej strany smútila sv. Cirkev a veľmi žalostila nad poklesnutím a odpadnutím takýchto nehodných údov svojich a prísne odsudzovala ich, predsa s druhej strany a to dľa príkladu Zakladateľa svojeho a Majstra nebeského, Pána Ježiša Krísta, jako dobrého Pastiera, prijímala ochotne s najväčšou láskavosťou a dobrotivosťou do lona svojego nazpät tých poblúdencov, ktorí skrúšene a kajúcne uznávali poblúdenie svoje a verejne odsudzovali ho jako neblahé. V tejto dobe ohrožovali svätú Cirkev bludným učením svojim: Gnostici (*Γνωπξοντες, Γνωστικoi*), Manicheovia, Montanisti a Antitrinitári.

A jako svätá Cirkev vytrvalou trpezlivosťou svojou a nadzemskou mocou po mnohom krvavom prenasledovaní konečne premohla surovú moc štátu rímskeho a z úkrytu svojego, z podzemných katakomb vystúpila víťazne, jako zlato, ohňom prečistené, — omladnutá a neporušená na javisko sveta a podrobila ho sebe: podobne poslúžil k vnútornému rozkvetu jej i boj s bezbožnými bludármi a kacierami. Ona pomocou pokladu svojego, neporušeného to sv. Písma a ústneho podania apoštolského, vyvracala so skvelým úspechom bohupusté domnienky a nápady bludárov a kacierov, činené proti pravde Božej, očisťovala správnym a primeraným pokračovaním svojim proti nebezpečným bludárom a kacierom pravoverných vyznávačov Kristových od bludárskych odpadlíkov, upevňovala ich vo svätej viere, vyvinula zrejmejšie katolícke učenie svoje v každom smere, ustálila presne, odôvodnila nepodvratne a upevnila skalo-

pevne ho v každom ohľade, utvorila kresťanskú vedu, i rozvinula pred tvárou celého sveta povznášajúcu spasiteľnú všestrannosť svoju v oči jednostrannosti bludárskej a najmä ešte vyvýšenejšiu jednotu svoju. A tak i ohľadom bludárov a kacierov tejto doby vyplnily sa slová Spasiteľove (Mat. 18, 7): »Potrebné je, aby pohoršenia prichádzaly.« Sv. Cirkev, jako nevesta Kristova, zaskvela sa po tomto pohoršení v celej vznešenej spasiteľnej neporušenosti, dokonalosti a kráse svojej.

Gnosticismus.

Mnohotvarný blud, ktorý sa objavil na úsvite sv. Cirkve a ohrožoval rozkvet a vzrast jej, je prevrátený gnosticizmus. Meno svoje dostal gnosticizmus vôbec od gréckeho slova *gnosis* (γνῶσις), veda, poznanie, hlbšie nahliadnutie do vecí tajných, najmä duchovných, Božských. V Novom zákone (»λογος γνωσεως«, I. Kor. 8, 7; 12, 8; 13, 2. 8; II. Peter 3, 18; »γνώστης«, Skut. ap. 26; 3) znamená slovo *gnosis* hlbšie poznanie kresťanského náboženstva; dľa tohoto slova menujú sa od druhého storočia i svätí Otcovia cirkevní, ktorí usilovali sa vedecky spracovať kresťanskú vieru a mravouku, aby porážali bludárov, Gnostikami (Γνωρίζοντες, Γνωστικοί), keď ostatní kresťania, ktorí uspokojovali sa s dejinnými udalosťami a jednoduchými článkami viery a pokorne prijímali ich, nazvaní bývali Veriacimi (πίστοι). Kresťanskí praví Gnostici či vedomci, ktorí usilovali sa pojať dľa možnosti rozumom zjavené kresťanské náboženstvo a z neho vyzdvihovať a vyvážať vidiny (idey), pátrali po príčinách a tak domáhali sa dosiahnuť v oči pohanskému ľubomudrctvu kresťanské ľubomudrctvo či možno dokonalé poznanie vecí Božských

i ľudsko-duševných, a založiť, — prispôbovali myslenie svoje vždy zjaveniu Božiemu. Oproti tomu bludárski Gnostici prispôbovali pri skúmaní svojom zjavenie Božie obmedzenému rozumu svojemu, i vykladali si sväté Písmo dľa smyslu svojeho a výhradného prevráteného pojmu.

Nepravý gnosticizmus je starší, než samé kresťanstvo. Stretáme sa s nim u gréckych ľubomudrcov Pythagora (r. 525. pred Kristom Pánom) a Platóna (r. 429. do r. 348. pred Kr. P.) a u iných učencov, i zakladateľov náboženských sústav východných, najmä u Zoroastra a v Buddhaizme; v novšom čase u židovsko-gréckych ľubomudrcov Aristobula a Filóna v hlavnom meste egyptskom Alexandrii, kde od časov Ptolomejovcov bolo stredisko všetkých vzdelaných národov. V tomto emporiume vedy svetovej usiloval sa menovaný Aristobulus (okolo r. 160. pred Kr. P.) uviesť zásady pythagorejsko-platonické do ľubomudrckej sústavy židovskej, a za nim vystúpil Žid, platonský ľubomudrc Filo († okolo r. 40. po Kr. P.), ktorý usiloval sa srovnáť náboženstvo židovské s ľubomudrctvom pohanským, najmä Platonovým.

Ľubomudrci vôbec všetkých vekov ponorovali sa v skúmanie: ako povstal vidomý svet, hmota (ὕλη, hyle, materia), z čoho pochádza zlé vo svete, jaká je najvyššia bytosť, v jakom pomere stojí duch ku hmote. Každý pohanský ľubomudrc zodpovedal tieto otázky dľa smyslu svojeho a obrazotvornosti. Podobne jednali spomenutí židovsko-grécki ľubomudrci.

Židovsko-platonský ľubomudrc Filo zaoberal sa so sv. Písmom Starého zákona, vysvetľoval ho ľubo-

voľne a čo najsmelšie allegoricky (obrazne), i spotvoril zjavené učenie o stvorení sveta, o páde prvých ľudí, o milosti vykúpenia. Najvyššiu bytosť Božskú predstavoval si povýšenú nad všetok vidomý svet tak nedostupne, že s ním nemôže prísť ani do potyku a preto vypúšťa vraj zo seba postupne sily Božské (*λόγος, λόγοι*, logos, Slovo), aby tieto zjavovali ju svetu. Blúznenie Filona nasledovali v prvom storočí bludárski Gnostici, ktorí zakladali skúmanie svoje na sv. Písmo Nového zákona; takým bol dľa sv. Irenea Šimon Čarodejník (Magus), potom Thebuthis, zakladateľ sekty Ebionitov, Cerinth, Dositheus, Menander a Doketi. Menander mal byť učiteľom pozdejších Gnostikov Saturnila a Basilidesa.

Bludárski Gnostici, ktorí vystupovali s blúznením svojim v druhom storočí, vykladali ľubovoľne sv. Písmo Nového zákona; považovali sa za vedomcov (*γνωρίζοντες*), ktorí jediní vraj prechovávajú vyššiu, vo sv. Písme skrytú múdrosť, keď ona ostatným ľuďom (*οἱ πολλοί*) nie je prístupná. I pokračovali v chorobnom snažení svojom po vyššom poznaní vecí Božských a ľudských, aby sa mohli povzniesť nad obyčajných veriacich kresťanov, tak že obetovali dejinné zjavy a písmenu sv. Písma Nového zákona opovážlive rozumovaniu svojemu, vypožičali si iba niekoľko výpovedí bez spojenia z celkom z kresťanského náboženstva, spojovali cudzé ľubomudrcké sústavy s kresťanskými článkami viery, podržovali zdedené predsudky židovské a pohanské, a tak ohlasovali svetu nesčíslné množstvo bludných domnienok a smiešnych plodov prevráteného a poblúdeného ducha ľudského. Tmavé, pomätené, i, ačkoľvek zdajú sa jedna z druhej vyplývať, sú veľmi rôzne sústavy týchto bludárskych Gnostikov, dľa toho, ktorá pohanská

Ľubomudrcká sústava slúžila im za podklad: jedny po-
 nášajú sa na platonsko-židovskú sústavu Filona, iné
 zase na náboženské pohanské sústavy východné Zo-
 roastra a Buddhaizmu. A tak možno rozdeliť
 sústavy bludárskeho gnosticismu na egyptské
 a syrské. Kresťanstvo dalo týmto gnostickým bludár-
 skym sektám iba meno. Z kresťanstva prevzali Gnosti-
 kovia iba ideu vykúpenia, kdežto z pohanstva prevzali
 učenie o povstaní sveta, o zkazenosti a poklesnutí po-
 kolenia ľudského, a to dľa všetkých možných rozmani-
 tých pochopov a výkladov. Prevažne v pohanstve bolo
 zbožňované všetko jestvujúce (Panteizmus); ale obja-
 vuje sa u pohanov i protiva dvoch základných pra-
 bytostí najvyšších (Dualizmus), už či ony myslené boli
 jako súčasne a či postupne povstale; postupne neskôr
 povstala prabytosť jako obmedzená a zlá považovaná
 bola za výplyv z hmoty (ὕλη). Tieto bludné pojmy ob-
 javujú sa i u bludárskych Gnostikov. U Gnostikov
 egyptských objavuje sa prevažne učenie o vyplývaní
 z najvyššej bytosti Božskej podriadených mocností du-
 chovných (emanacia), keď zase najviac sú vyvinuté u
 Gnostikov syrských dvoje božstvo (dualizmus) pohra-
 ničných pošmúrneho rázu Parsov a iných pohanských
 národov asijských, jako i doketizmus. Docketizmus
 (δόκειν, zdať sa) zakladá sa dľa Filona v tom, že naj-
 vyššie, ba i druhostupňové vraj božstvo nemôže sa
 zjaviť; prečo všetko, čo sa predstavuje jako zjavenie,
 nenie vraj opravdive zjavené božstvo, ale iba prázdne
 zdanie. Sústavy bludárskych Gnostikov, s ktorými za-
 oberali sa sv. Otcovia cirkevní, také sú rôzne a mnoho-
 tvárne, že skoro nemožno prehliadnuť ich obširne a
 jednotlive; ale jakokoľvek sa rôžna, predsa shodujú sa
 v celku všetky v istých bodoch.

Keď sv. Cirkev pripisuje všetky neresti vo svete, slabosť prírody ľudskej, zkazenosť ľudí, ktorých stvoril Boh prvotne na obraz Svoj, tomu, že človek zneužil svobodnú vôľu svoju prestúpením zákonu Božieho : nuž neuspokojovali sa bludárski Gnostici s týmto zrejým učením svätej Cirkve, i namysleli si, že to zlé väzí mimo človeka a že tomu je na príčine vidomá príroda či hmota (ὄλη). Na tomto bludnom zdaní zakladajú sa všetky smiešne a pomätené výmysly a odvodzovania bludárskych Gnostikov, i ačkoľvek sa vo vývodoch svojich veľmi rôzňa, shodujú sa všetci v nasledujúcich domnienkach:

Väčším dielom tvrdia, že jestvuje jedno najvyššie božstvo, jako dobrá, dokonalá, nezmeniteľná, v neprístupnom svetle skrytá duchovná bytosť, ktorá nedá sa pochopiť a nestojí so svetom vidomým vôbec a s ľuďmi zvláštne v žiadnom bezprostrednom poťahu (potyku). Iní tvrdia, že jestvujú dve, nepriateľsky sebe protipostavené prabytosti: božstvo dobrého a božstvo zlého (dualismus, dvojbožstvo). Keď dobré božstvo je vládárom nedostupnej ríše svetla, nuž je vraj zlé božstvo vládárom temnosti s mocnosťami svojimi, plné neuhasiteľnej zlosti a nenasýteného nepriateľstva oproti ríši svetla a v nej skrytého dobrého božstva.

Najvyššie dobré božstvo vyvinuje sa, či oplodzuje; z neho vylievajú sa, vyplývajú dľa vôle jakoby lúče zo slnca nové mocnosti božské (bytosti), vyšší duchovia či eonovia (αἰῶνες, aeones) a títo, čím postupne ďalej plodením sa množia v nové rady duchov, tým viac vzdiaľujú sa od prvotného pôvodu svojeho a berú na seba porušenie, stávajú sa nedokonalejšími, obmedzenejšími, zkazenejšími. Jedon z tých porušených eonov, alebo viacerí z nich spoločne utvorili z hmoty (ὄλη),

večne mrtvej, svet a človeka, pre ktorého tento vidomý svet je žalárom a tí vyšší duchovia (eoni) sú žalárnikami duší ľudských. A toho strojca či pôvodcu vidomého sveta nazvali po grécky Demiurgom (*δημιουργός*, sporiadateľ sveta); on je obmedzený, nevedomý a zlý.

Vidomý svet či hmota (*βλη*, hyle, materia) je protiva ducha, ktorá predstavená býva od Gnostikov buď jako bezbytosť, jako chaos (bez ladu a skladu smiešaná), buď jako večná a so zlou prabytosťou božskou spolupodstatná (totožná); v prvom páde ďakuje pôvod svoj najnižšej bytosti božskej či eonovi, vyššiemu duchovi to obmedzenému, nevedomému a zlému, ktorý je vzdialený celým radom vyplynutých eonov z najvyššej dobrej bytosti božskej, a menuje sa Demiurgom. Tento svetotvorca stvoril vraj i ľudí a obdaril ich podstatou a prirodzenosťou duchovnou (pneumatickou), duševnou (psychickou) a hmotnou.

Aby duch (*πνεῦμα*, pneuma) bol očistený či osvobodený od zlej hmoty (*βλη*), poslalo vraj dobré božstvo (*θεός ἀρρήτος, βυθός, ἡ μονάς*) na svet vyššieho eona (*σωτήρ*, sotër); ale to osvobodenie môže docieľiť vraj i sám človek namáhaním svojim. I verili, že takí osvobodení duchovia navráta sa (*ἀποκατάστασις*) do ríše svetla (*πλήρωμα*, pleroma).

Takým osvobodzujúcim nadľudským eonom či Spasiteľom (*σωτήρ*, sotër) je vraj Pán Ježiš Kristus, ktorý sa zjavil na svete, aby poučil ľudí, jako sa vysvobodíť majú z väzenia zlej hmoty, ktorá ujarmuje duše svetla. Preto učili niektorí títo blázniví bludári, že Ježiš Kristus nemal opravdivé, lež iba zdanlivé telo (docketismus), alebo tvrdili iní, že vyšší eon (*σωτήρ, χριστός*, Spasiteľ, Kristus) spojil sa s človekom Ježišom pri krste v Jordane a spojený ostal vraj s Ním až do

utrpenia Jeho, keď zase opustil Jeho a iba vraj človek Ježiš trpel a bol umučený a to dľa vôle Boha židovského Jehovah (ὁ ἄρχων, alebo δημιουργός, ho archon, Demiurgos).

A preto zapierali bludárski Gnostikovia vôbec vzkriesenie z mrtvých tiel ľudských; opovrhovali svätými sviatosťami, ktoré udeľované bývajú smyselnými znakmi a súvisia s hmotnými vecami; neuznávali moc vykupiteľskú a silu utrpenia Kristovho, i tvrdili, že On poslaný bol na svet iba preto, aby oznamoval ľuďom neznámeho skrytého najvyššieho Boha, alebo aby vyvádzal v hriešnej hmote ujarmené duše do ríše svetla.

I objavuje sa u týchto blúznivých bludárov výstredný smer ethický (k mravom sa vsťahujúci) a síce: u daktorých prepiata askéza, u iných úplná neviazaná voľnosť v požívaní všetkých rozkoší, pri čom opovrhovali dobrými skutkami a zvelebovali i povznášali iba domnelú gnosis (učenosť, vedu, vedomosť) svoju. Jako Platon rozoznával v človekovi tri prirodzenosti, totižto ducha (πνεῦμα), dušu (ψυχή) a telo (ὄλη, σῶμα); podobne roztrieďovali bludárski Gnostici ľudí na duchovných (πνευματικοί, Pneumatikov či Gnostikov), na duševných (ψυχικοί, Psychikov či Kresťanov-katolíkov) a na telesných (ὀλικοί, Hylikov či pohanov). Knihy sv. Písma Starého zákonu zavrhovali celkom, preto že vraj Boh, ktorý sa zjavoval Židom, je Demiurg, nižší eon, porušený duch božský. Sv. Písmo Nového zákonu, jako je už spomenuté, buď narušovali, buď vynechávali celé knihy z neho (Tertull. De praescriptis haer. c. 17); často odvolávali sa na iné podhodené spisy, ktoré pokladali za sväté, i odvolávali sa i na zvláštne tajné, od verejného cirkevného rozdielne, ústne podanie apoštolské.

A tak napádali blúzniví títo bludári nielen jednotlivé články viery, ale celé kresťanské náboženstvo.

Ačkoľvek bludárski Gnostici srovnávajú sa v udaných bodoch, nuž rôžna sa veľmi medzi sebou, najmä ohľadom plodenia najvyššieho božstva (emanacie). Niektorí z nich namysleli si toto božstvo odchylné od sveta ľudského, ani rodu mužského, ani ženského; iní považovali ho jako mužsko-ženské, obe pohlavia v sebe obsahujúce; iní predstavovali si toto najvyššie božstvo dľa spôsobu ľudí a síce rodu mužského, s ktorým spojená je stránka ženská, či spárené v jakomsi manželstve (*σύζυγοι*, syzygie).

Mnoho zlého zapríčinili títo pomätení bludári sv. Cirkvi, keď sa domáhali trhať ju na sekty, a keď uvádzali ju ešte do väčšej nenávisti u pohanov, ktorí držali ich za kresťanov. Nevedomý pohanský ľud pripisoval verejné rozkoše a hnusné neprávosti, páchané bludárskymi Gnostikami, všetkým kresťanom, a preto domnieval sa, že má právo krvave prenasledovať kresťanov. Šťastie bolo, že títo blúznivci a nemravníci následkom nesrovnalostí svojich a mnohotvarných bludárskych sústav neboli v stave previesť mimo jednotlivých škôl či skopenín a pojedíných obcí väčšie cirkevné sriadenie. Mnohí z nich nechceli sa odlúčiť zovnútorne od pravoverných kresťanov, lež chceli byť považovaní za pravoverných a popri cirkevnom obcovaní svojom i prechovávať esoterické učenie svoje, jak zvláštne mystérie (svätotajnosti), určené pre nich, jako Gnostikov či posvätencov vyššieho poznania; a to i preto neodlučovali sa od pravoverných kresťanov, aby mohli si získať medzi nimi (Psychikami) nových prívržencov. A veľmi boli by škodili sv. Cirkvi, keby milostivý a vševedúci Bôh nebol vzbudil toho času osvietených mužov, ktorí

spisami svojimi a horlivým ústnym vystupovaním osvetľovali dôkladne blúznenia bludárskych Gnostikov veriacim a základne podvracovali a porážali ich. Veď už svätí apoštolovia Ján (Zjav. 2, 20) a Pavel (I. Tim. 4, 3; 6, 20; II. Tim. 2, 17) narážajú na tieto nebezpečné bludy a dôrazne vystríhajú pred nimi veriacich kresťanov. To isté robili učenici apoštolskí, ako sv. Ignác. V tejto dobe porážali ich sv. Justin, sv. Ireneus (Contra haereses I., II.), Tertullian (De praes. haeret.; Adv. Valentinum, Contra Marion, contra Gnosticos) a Klemens Alexandrínsky (Stromata, »*Διαλογος περι τῆς εἰς θεὸν ἀρθῆς πίστεως*«), i sám novoplatonský ľubomudrec Plotinus (*Πρὸς τοὺς γνωστικούς*).

Sv. Otcovia bojovali proti bludárskym Gnostikom pomocou sv. Písma Starého a Nového zákona, všeobecného učenia sv. Cirkve a ľubomudrckých zásad. Poukazovali s jednej strany na srovnalosť a jednotu kresťanskokatolíckeho učenia, hlásaného a prechovávaného po celom svete, i s druhej strany na nesrovnalosť, mnohotárnosť a rozorvanosť sústav a siekt gnostických. Vytýkali bludárom nemravné zásady ich a pohoršujúci nemravný život, jaký objavoval sa u mnohých stranníkov ich, jako i vôbec na pohanský ráz a pôvod blúznivého učenia ich, ktoré neshoduje sa v ničom s kresťanstvom. Dokazovali vnútorné protivy a neodôvodnenie namyslených, prepíate obrazotvorných zásad ich. Rozhodne zavrhovali celkovité neprístupné oddelenie a nezávislosť vidomého stvoreného sveta od všemohúceho Boha, vyvíňovanie či plodenie (emanáciu) najvyššej bytosti Božej do nekonečna, sčlovečovanie Boha (anthropomorfismus a anthropopatismus), znevažovanie Spasiteľa sveta a Boha, ktorému pripisovali bezbožní bludári, že oklamal ľudí zdánlivosťou Svojou (docketismus). Poukazovali na

nesmyseľ dôkazov, ktoré donášali bludári číslicami a písmenami, na zle porozumené a prepíate allegoricky vysvetľované výpovede svätého Písma, na nehodnovosť podvržených spisov, ktoré vydávali bludári za sväté a od apoštolov pochádzajúce, i tajného ústneho podania, ktorého krem verejného nikdy nebolo vo sv. Cirkvi, i na nemiernosť pohanských mýtov (bájenia). Dokázali srovnalosť sv. Písma obojeho zákonu a skvele osvetľovali a dokazovali učenie sv. Cirkve o príčine, o ciele a o skutočnosti vtelenia a utrpenia Spasiteľa Božieho, Pána nášeho Ježiša Krista. I zvelebovali vznešené kresťanské služby Božie, najmä nekrvavú obetu Nového zákona a sv. sviatosti, ktoré Vykupiteľ Božský ustanovil ku spaseniu ľudí. Odvolávali sa na postupnosť apoštolskú vo sv. Cirkvi a na neporušené zdedené učenie, i na zvláštne milosti Božie (charizmy), ktoré poslal objavujú sa jedine v lone sv. Cirkve u veriacich. Takýmto spôsobom stavali sv. Otcovia oproti bludárskej gnose opravdive kresťanskú gnosu či pravé poznanie vecí kresťanského náboženstva a neodolateľne porážali blúznivé výmysly bludárskych Gnostikov. A v tomto víťaznom boji proti bludom židovsko-kresťansko-pohanským Gnostikov podporovaní boli sv. Otcovia cirkevní neskôr i pohanskými novoplatónskymi ľubomudrcami, jakými boli Ammonius Sakkas († r. 243.) a učeník jeho Plotinus († r. 261.; *Πρός τοὺς γνωστικούς*, Proti Gnostikom) v Egypte. I títo pohania zavrhovali nesmyselné domnienky bludárskych Gnostikov a najmä: nekonečné oplodzovanie sa prabytosti, lebo vraj dľa ľubomudrctva môžu byť iba tri prabytosti; ďalej podobnosť duchovného so smyselným (vidomým); opovrhovanie svetom, lebo že ani svet ani tvorca jeho nie je zlým; nemravné zásady a život mnohých Gnostikov, i zlé

porozumenie ľubomudrckej sústavy Platona. Pri takýchto okolnostiach zachránená bola sv. Cirkev od mnohých veľkých zlých následkov, ktoré by jej boli vyplývaly z blúznivého učenia nepočetných sektárov gnostických a dorážaly na ňu.

Prehľad jednotlivých sústav gnostických.

Temer nemožno je jednotlive a obšírne osvetľovať všetky rozmanité blúznivé sústavy bludárskych Gnostikov; lebo veď i súčasní sv. Otcovia, ktorí zápasili s nimi, sami podujímali namáhavú prácu a rôznili sa v rozboroch svojich. I ačkoľvek obšírne a základné objasňovanie všetkých jednotlivých bludárskych sústav ani by sa nehodilo do tohoto skrovného dejepisného diela, písaného zväčša iba pre pospolitú obecnosť našu, nuž predsa treba je v poblúdených časoch našich, aby sa posvietilo aspoň trochu na to, jak hlboko môže poklesnúť a zablúdiť do smiešnosti pyšný rozum ľudský, ktorý opovrhnuť zjavením Božím a neporušeným učením sv. Cirkve, usiluje sa opovážlive prenikať a pojať všetky nadsmyselné veci. A preto nech sú tu spomenuté aspoň stručne niektoré z hlavnějších sústav bludárskych Gnostikov.

Zdá sa, že mnohotvarný blud gnostický, ktorý začal ohrožovať od začiatku druhého storočia sv. Cirkve, vznikol v Asii, kde už v prvom storočí objavovali sa kacieri samaritánski, kresťania Jánoví či bludárski Zabiovia a iní bludári maloasijskí, veľmi príbuzní Gnostikom, a že v hlavnom meste egyptskom Alexandrii iba zmohutnel a vyvinutý bol mnohotvarnejšie. I čo do podobnosti bludných zásad i čo do miesta rozdeliť možno mnohotvarné sústavy gnostické,

jako je už podotknuté, vo dve hlavné skopeniny a síce v egyptskú či alexandrinskú a v syrskú či parsiskú. K nim druží sa i židovsko-gnostická sekta Elkasaitov.

Gnostici alexandrinskí.

Ku bludárskym Gnostikom alexandrinským náležia: Karpokrates, Basilides, Valentin a Ofiti so stranníkami svojimi a sektami.

Karpokrates, rodom z Alexandrie, dľa iných zo Samosaty, žil za cisárov rímskych Hadriana a Antonina v Alexandrii. S počiatku bol pravoverným kresťanom; ale vhlbaním do pohanského ľubomudrctva, najmä Pythagorasa, Platona a Aristotelesa, svedený domnelou učenosťou hlásal od r. 120. do r. 160. bludárske domnienky gnostické svoje, založené zväčša na sústave Platonovej. Tvrdil, že učenie Kristovo nerôzni sa podstatne s učením starých gréckych ľubomudrcov a že je ono také staré, jako sústavy vyššie menovaných ľubomudrcov. Veril v jedinú najvyššiu bytosť Božskú, ktorú nazval Monas (*ἡ μονάς*, jednotnosť, jednotná bytosť) a ktorá je vraj prameňom a otcom všetkých vecí. I učil, že pohrúženie ducha (*γνώσις μοναδική*) v tú bytosť božskú, je jedinou cestou, ktorá vedie ku blahoslavenstvu.

Blúznil, že z božstva Monasu (jednotnosti) vyplynuly rady duchov či anjelov, ktorí sa vzbúрили proti nemu a stvorili vraj vidomý svet, prečo menuje ich anjelami svetotvorcami (*ἄγγελοι κοσμοποιοί*); od týchto anjelov pochádzajú vraj i všetky náboženstvá na svete. Duše ľudské spadly dľa neho s vyššej duchovnej ríše na vidomý hmotný svet, ktorý je večne nepriateľský proti ríši ducha, a ony navráťajú sa ku Monasu vtedy, keď sa spamätajú na predsvetové jestvovanie svoje, keď opovrhnu všet-

kými zákonami, ktoré vraj utvorili zlí duchovia, keď strasú so seba pozemskosť, keď dospejú k poznaniu Monasu a povýšia sa k svobodnej mravnej cnosti (*θεῖα δικαιοσύνη*). Táto cnosť má byť vraj svobodná; lebo dľa neho nič nie je od prírody dobré alebo zlé, ale všetko cení sa iba mienkou ľudskou. Všetko, čo plodí zem a čo slúži ľuďom k požívaniu, má byť spoločné dľa domnienky jeho. A hľa, tak bol tento blúznivý Gnostik praotcom súčasných komunistov našich! On tvrdil, že nastúpili cestu pravého poznania (gnosis) Pythagoras, Platon, Aristoteles a Ježiš, vznešený vraj a svätosťou života nad iných povýšený syn Josefa a Marie; ale túto cestu nastúpiť môžu vraj všetci ľudia, ktorí sa riada dľa učenia jeho gnostického.

Ačkoľvek tento bludár veril v jedného Boha, hlásal prevrátené a bohorúhave: že duchovný a hmotný svet sú večne nepriateľskými principami (prabytosťami), že zlí anjelia stvorili svet, že Pán Ježiš Kristus je iba vznešený človek, že v človekovi jestvuje popri tele a duši (*ψυχή*) i duch (*πνεῦμα*) a že bez tohoto ducha duša ľudská je podrobená zlým anjelom, že človek iba tak dostať sa môže k Bohu, keď vyhovuje všetkým žiadostiam tela svojého. Hľa, jak hlboko poklesnúť môže prevrátený rozum ľudský!

Karpokrates, ktorý zapodieval sa i čarodejnictvom (theurgiou, magiou) a spisovateľstvom, žil dľa bludného učenia svojého veľmi nemravne. Prívrženci jeho, ktorých získal početných v Egypte, odbývali v schôdzkach svojich mánotratné hody lásky a zakľúčovali ich hanobným nemravným hýrením. Siene shromaždení svojich ozdobovali obrazmi gréckych ľubomudrcov a Pána Ježiša Krista. Aby sa rozoznávali od druhých ľudí, značili si spodok pravého ucha žeravým železom. Roku 161. za pápeža sv. Aniceta usilovala sa rozširovať dákasi Marcellina bohorúhavé a nemravné gnostické učenie Karpokratesovo. Po smrti tohoto nemravného kommunistu rozširoval mladistvý

syn jeho Epifanus bludárske učenie jeho gnostické na ostrove Céfalonii, kde i zaviedol spoločnosť žien a majetku. A keď tento nemravník zahynul v sedemnástom roku veku svojeho, nuž pomätení stúpenci jeho vystavali tam jemu chrám jako bohovi. Iný učeník Karpokratesov, menom Prodikus, založil sektu Adamitov, ktorí v shromaždeniach svojich objavovali sa obnažení, jako Adam a Eva v stave nevinnosti v zahrade rajskej, a páchali necudnosť verejne; i nehanbili sa pri tom nosiť meno vedomcov, Gnostikov.

* Basilides či Basileides, súčasný bludársky Gnostik s Karpokratesom, narodil sa v Syrii a prišiel z mesta Antiochie za panovania cisára Hadriana okolo r. 125. do Alexandrie, i založil tu bludársku gnostickú sektu, ktorú rozmnožil značne s pomocou syna svojeho Isidora a ktorá znepokojovala svätú Cirkev až do piateho storočia. Basilides udával, že čerpal učenie svoje z tajného ústneho podania, ktoré vraj pochádza od Cháma, syna Noemovho, a prechovávané bolo učencami východnými Barkofom a Barchorom, ale od časov Kristových prešlo vraj na neho a syna jeho Isidora skrze istého Glaukiasa, učeníka a tlumača sv. Petra, jako i skrze sv. apoštola Mateja (či Matúša). Bludárska sústava jeho ponáša sa v niečom na Parsismus či na neskorší blud Manicheov, jako i dokázané je, že učenie jeho dostalo sa pred týmto kacierom do Asie; lebo popri vyznávaní neznámej jednej najvyššej bytosti Božskej učil o dvoch princípoch, o ríši svetla a o ríši tmy. Sústavu Basilidesovu ináč podávajú nám Klemens Alexandrinský a sv. Hippólyt, a ináč súčasný sv. Ireneus a neskôr Epifanius a Theodoret.

Dľa spisov poslednejších sv. Otcov zakladá sa sústava Basilidesova na týchto bludárskych domnienkach: Nestvorený otec všetkých vecí je nepochopiteľný a nevysloviteľný Boh (*θεός ἄϋόητος*), z ktorého vyplynulo postupne 7 mocností (*δυνάμεις*); a síce z najvyššej bytosti Božej povstal vraj Nus (*νοῦς*, rozumný duch), z toho Logos (*λόγος*, Slovo), z toho Fronesis (*φρόνησις*, rozvaha, rozumnosť), z tejto Sofia (*σοφία*, múdrosť), z tejto Dynamis (*δύναμις*, mocnosť, sila), z tejto Dikaiosyne (*δικαιοσύνη*, spravodlivosť) a z tejto Eirene (*εἰρήνη*, mier, pokoj); tieto bytosti duchovné tvoria prvé nebe, či ríše ducha, svetla. V postupnom vyvinovaní či plodení vyplynuly vraj ďalšie mocnosti či anjeli nižšieho poradia, ktoré si tiež utvorili zvláštne nebe, prvému podobné, a tak pokračovalo vyplývanie mocností postupne až ku číslu 365. ríše duchovnej či neba, prečo i rok vraj počítuje toľko dní. Súčet týchto ríši duchovných, z ktorých každá postupne nižšia objavuje sa vždy v menej dokonalom odtiene než predošlá, naznačený bol skrze blúznivého Basilidesa mystickým menom, či staroegyptským čarodejníckym Abrasax či Abrexas, ktorého slova písmeny znamenajú pravé číslo 365. Anjelia najnižšej ríše duchovnej, najmä prví z tých nedokonalých duchov (*ὁ ἄρχων*), zhotovili vidomý svet tým spôsobom, že uchvátili z ríše svetla prvky svetla a smiešali svetlo a tmú, ducha a hmotu; rozdelili medzi seba zem a na nej žijúcich ľudí. Prvý z týchto porušených anjelov (*ὁ ἄρχων*, vládár, knieža) je vraj Boh židovský Jehovah, ktorý namáhal sa ľudu svojemu, Židom, podmaniť iné národy a podrobiť; druhí porušení anjeli sprotivili sa tomu počínaniu, jako i druhé národy Židom: i naplnil sa svet borbou (bojom) národov. I poslal vraj najvyšší nestvorený neznámy otec všetkých vecí (*θεός ἄϋόητος*) prvorodeného svojeho eona, menom Nus (*νοῦς*), ktorý sa menuje i Kristus, na svet, aby oslobodil tých, ktorí chcú v pravde poznať a veriť božstvo, z moci anjelov svetotvorcov, i aby uviedol ich do ríše svetla či ducha (*ἀποκατάστασις*). Tento Kristus zjavil sa medzi ľuďmi, spojil sa vraj pri krste v Jordane s človekom Ježišom a trpel iba dľa zdania; lebo vraj Šimon Cyrenejský niesol kríž a bol ukrižovaný, považovaný od Židov za Ježiša Krista, keď Ježiš prevzal podobu Šimona a zaslepil Židov; potom odobral sa k Otcovi. A preto netreba vraj veriť na ukrižovaného Krista, ale na poslaného od Otca, ktorého považovali bludne Židia za ukrižovaného; áno blúznil i to Basilides, že

zaprenie Ukrižovaného nie je len dovolené, lež že je to dôkazom i osvobodenia od zlých anjelov, ktorí utvorili telá, ba i dôkazom pravého poznania najvyššieho otca. Ďalej blúznil Basilides, že ten, kto pozná anjelov vôbec, stane sa s nimi nevidomým a nepochopiteľným pre všetkých ľudí, zná všetkých, ačkoľvek nie je od nich poznaný, i povznáša sa ku duševnému poznaniu božstva, k svobodnému nachýľovaniu k dobrému bez nútenosti zovnútor-ných zákonov (*κατάληψις νοητική*). Tieto svätotajnosti nemôžu vedieť vraj mnohí, zpomedi tisícih iba jedon, alebo zpomedi desaťtisícih iba dvaja ľudia.

Dľa bludného učenia Basilidesovho stane sa účastnou iba duša ľudská spasenia; telo je dľa prírody pomínuteľné a nebude vzkriesené k životu večnému. I odvodzuje Basilides prorokov Starého zákona od anjelov svetotvorcov, zákon Mojžišov od Boha židovského (Jehovah, *ὁ ἄρχων*), ktorý vysvobodil a vyviedol Židov z Egypta. Mravy tejto bludárskej sekty gnostickej boli s počiatku prísne askétické. Basilides požadoval od stranníkov svojich dľa zásad Pythagorasu dlhšiu, častoráz i päťročnú mlčanlivosť. Svobodný stav bol veľmi vážený a označovaný jako najprimeranejší, aby človek venovať sa mohol celkom ríši Božskej; avšak i stav manželský bol ctený a považovaný za taký, v ktorom človek strániť sa môže smyselnosti. Viera u prívržencov Basilidesových bola vo veľkej úctivosti; ale mala zodpovedať každému stupňu menovaných ríši duchovných. Blúznivý Basilides tvrdil, že prívrženci jeho povolani sú už dľa prírody ku blahoslavenstvu; tak že nemôžu zahynúť, keď medzitým všetci ostatní ľudia budú zatratení. Sekta jeho slávila pamiatku krstu Krista Pánovho či sviatok Zjavenia (Epiphania) dňa 11. mesiaca Tybi či 6. januára; zaoberala sa čarodejníctvom; požívala i obety s oltárov pohanských. Neskôr narušily sa mravy prívržencov Basilideso-

v ý ch. Sústave tejto bludárskej sekty najviac približoval sa dákysi Justinus, ktorý však namyslel si tri nestvorené prabytosti, dve mužské a jednu ženskú.

Prvé mužské božstvo dľa bludára Justina menovalo sa Dobré (Agathos, i Priapos), druhé Eloeim (Elohim), otec všetkého učeného; ženské božstvo pomenoval Edem či Jel (zkráteno z Israel), ktoré malo podobu papny s vrchu tela, dolu nižšieho hada, zlostného a dvojazyčného. Skrže tieto tri prabytosti stalo sa vraj všetko ostatné vidomé i nevidomé. O diele spasenia blúzni takto: Eloeim soslal anjela Barucha do Nazarethu k Ježišovi, synovi Josefovmu a Mariinmu, dvanásťročnému to mladíkovi, ktorý vraj pásaval ovce; i zvestoval jemu, čo dialo sa posiaľ na svete nevidomom i vidomom a čo sa diať má, i naložil, aby ohlasoval to ľuďom. Ježiš konal to, čo naložené bolo Jemu. Zlý anjel menom Naas (Had), poslaný zlým ženským božstvom Edem na zem, chcelo sviesť Ježiša; ale keď sa nepodarilo to jemu, dal ukrižovať Ježiša. A Ježiš vraj nechal pred obličajom Edem telo svoje visieť na kríži, zvolajúc: »Ženo, tu máš syna svojeho!« A keď psychický a pozemský človek takým spôsobom bol oddelený od ducha, povzniesol sa duch Ježiša k dobrému Bohu (Agathos). Podobným spôsobom vraj môžu sa pozbaviť všetci duchovia ľudski hriešnej pozemskosti a povznášať sa k Bohu.

Celá táto smiešna táranina Justinova ponáša sa jakoby na mythologický román starozákonný a sústava jeho priblížila sa veľmi pohanskému názoru, keď udáva tri stupne bohov.

Valentin žil súčasne s predošlými bludárskymi Gnostikami v Alexandrii; pochádzal zo židovských rodičov, ale bol vychovávaný v kresťanstve. Keď ctižiadostivý mladý učenec neobsiahol dôstojnosť biskupskú, opustil svätú Cirkev a začal rozhlasovať a rozširovať blúznivé učenie gnostické svoje v Egypte a v Asii. Za pápeža sv. Hygina prišiel okolo r. 141. z Alexandrie do Ríma, kde sa vzdal na čas bludárskych domneniek svojich; ale opäť upadol do bludárstva, žil

veľmi výstupne, i bol vyobcovaný z lona sv. Cirkve. Odišiel na ostrov Cyprus, kde získal veľmi mnohých prívržencov a zhynul okolo r. 161. Bludárska sústava gnostická jeho pridružuje sa k Basilidesovej; ale má ráz viac pantheistický (zbožňujúci celú prírodu) a objavuje gnostickú ideu o eonoch ešte rozmanitejšie, obrazotvornejšie a pomätenejšie, než bájili oba predošli bludárski Gnostici, i zakladá ju na zásadách pythagorických, platonických a na učení Šimona Čarodejníka. Sám udáva, že zdedil učenie svoje po ďakomsi Theudasovi, učeníkovi sv. apoštola Pavla; ale to nie je pravda. Ačkoľvek pomätená bludárska sústava jeho nezasluguje obšírneho rozberania, predsa treba je posvietiť na ňu trochu; lebo on mal najviacej stúpencov medzi bludárskymi Gnostikami; tak že i sv. Otcovia nútení boli veľmi zaoberať sa s ním.

Valentin blúznil: Prabytosť (*βυθός*, Bythos, hĺbka, *προπάτωρ*, Propator, praotec, *προαρχή*, Proarche, prabytosť, praprincip, pravomocnosť) je najvyššie a jediné úplne božstvo a základ všetkého bytia (jestvovania), nepochopiteľná pre náramnú životnú plnosť svoju. U tohoto najvyššieho božstva objavuje sa sebaopovedomie v mlčanlivosti (*σιγή*, Sige, mlčanlivosť, *ἐννοια*, Ennoia, myšlienka). Táto mlčanlivosť (Sige, Ennoia, Charis) spojená je s najvyšším božstvom jako družka (*σύζυγος*, Syzygos) a iba v poradí takých spojených párov či manželstiev (*σύζυγος*) vystupuje v prabožstve (Bythos) uzavretý život napovrch. Takých manželstiev jest vraj pätnásť s 30 eonami, 15 rodu mužského a 15 ženského, ktoré rozdeľujú sa na osemčíselné (*ὀγδοάς*, Ogdoas, osmorka), desaťčíselné (*δεκάς*, Dekas, desatorka) a dvanásťčíselné (*δωδεκάς*, Dódekas, dvanástorka). Z tohoto sdrúženia vyplývajú vyšší duchovia, eonovia (*αἰῶνες*). Z večného praotca Bythos a z družky jeho Sige vyplývajú bezprostredne jednorodený (*μονογενής*, Monogenes) či Nus (*νοῦς*, rozumný duch), najvznešenejší eon, počiatok všetkých vecí, ktorý jediný vidieť môže praotca, a pravda (*ἀληθεῖα*, Aletheia). Títo štyria tvoria najvyššiu štvorku (*τετράς*, Tetras). Nus a Aletheia splodili dvoch eonov: Logos (*λόγος*,

slovo) a Zoe (ζωή, večný život). Logos a Zoe splodili zase dvoch eonov, ktorý menujú sa Anthropos (ἄνθρωπος, človek) a Ekklesia (ἐκκλησία, cirkev). Takým spôsobom povzniesla sa štvorka v osmorku, v prvú blahoslavenú Ogdoas (ὀγδοάς). Avšak Logos a Zoe splodili zase päť (δεκάς) i Antropos a Ekklesia šesť párov eonov či duchov (δωδεκάς). Čím vzdialenejší sú eoni od prabožstva (Bythos), tým viac ubúdza u nich božskosť, tým viacej sú porušení, tak že posledné dvanáste číslo (Dodekas) bolo slabšie než 10 eonov (Dekas), tieto boli slabšie než vyvýšená osmorka (Ogdoas). Všetci títo tridsatoria eonovia či duchovia tvoria spoločne Pleroma (πλήρωμα, plnosť), ktorému oproti postavené je bezbytostné chaos jako Kenoma (κένωμα, prázdnota). Všetci duchovia chceli poznať najvyššie božstvo, a preto závideli najvyššiemu eonovi, menom Nus, ktorý by bol rád sdělil im poznanie svoje, keby vyššia od neho bytosť Sige, z ktorej vyplynul, nebola zabráňovala tomu. Najviac túžila po poznaní najvyššej prabytosti Sofia (σοφία, múdrosť), najnižšia to duchovná bytosť rodu ženského z tých 30 eonov, ktorá sdružená bola s eonom Theletosom (θέλητος); opovrhla druhom svojim, namáhala sa prekročiť hrádzy svoje, objasť veľkosť praotca (Bythos), čo však bolo nemožno jej; i bola by zahynula, keby ju nebol odkázal do prvotných hraníc eon Horos (ὄρος, strážny duch hranice), ktorý sa menuje i Stauros (σταῦρος, kríž) a ktorý vyplynul z praotca. Sofia (múdrosť) splodila v chorobnej neukojenej túžbe svojej nezralú bytosť, menom Achamoth (ἄχαμώθ), nižšiu múdrosť, ktorá potulovala sa mimo ríše svetla a keď Horos nepripustil ju do Pleromu, nuž vrhla sa do chaosu (Kenomu, prázdnoty), smiešala sa s ním a počítala všetky trápenia ducha, odpadnutého od božstva. Aby do Pleromu, v ktorom nespokojnou Sofiou povstal neporiadok, uvedená bola novnováha, splodil Nus s Aletheiou nový pár eonov, Krista (χριστός) a Ducha Svätého (πνεῦμα ἅγιον, Pneuma hagion). Kristus zjavil eonom o pomere ich k Bythosu a k najvyššiemu eonu, menom Nus. Všetci eoni zvelebovali praotca, i vytvorili z najkrajšieho, čo mali, eona Ježiša (Ἰησοῦς), »spoločný plod Pleromu«, ktorý mal rozširovať život Božský mimo Pleromu a pre nižší svet tým sa stať, čím bol jednorodený (monogenes) Nus pre vyšší svet. Kristus a Horos vysvobodili nižšiu múdrosť Achamoth z chaosu (Kenomu, prázdnoty), i uviedli ju do nedokonalejšieho, hraničiaceho na Ple-

romu sveta, do miesta prostriedku (*μεσότης*, Mesotes), i dosiahla čiastočku nesmrteľnosti a dákesi poznanie. Následkom bázne a smútku nad vzdialením svojim od celistvosti (Pleromu, *ἡ ἄνω σοφία*) povstali z Achamoth rozličné podstaty spodného sveta; ona udelila hmote klíčky (zárodky) života a splodila Demiurga (*δemiουργός*), ktorý pozostáva z psychickej (duševnej) a fyzickej látky, nepoznáva matku svoju a považuje sa za najvyššiu bytosť božskú. Tento obmedzený Demiurg založil skrytým vplyvom matky Achamoth a eona Ježiša (*Ἰησοῦς σωτήρ*, Soter), manžela jej (*σύζυγος*, Syzygos), nižší svet, ktorý je obrazom vyššieho sveta duchovného, i slúži nepovedome vyššiemu svetovému poriadku. Demiurg vládne nad sedmorými nebesami anjelov (*ἑβδομάς*, Hebdomas), keď medzi tým Kosmokrator (*κοσμοκράτορ*, panovník sveta, Satan, Belzebub), ktorý považovaný býva za tvorca psychického Demiurga, ale i nad neho za múdrejšieho, je predstaveným v najspodnejšom hmotnom svete. I utvoril Demiurg tretí svet, v ktorom človek je prvým tvorom. Človeka utvoril z hmoty a vdýchol dušu jemu (*ψυχή*, psyche); avšak bez vedomia jeho dostal sa do človeka pôsobením Sofie vyšší životný princíp, duch (*πνεῦμα*, pneuma) a týmto duchom povýšený bol človek nad obmedzeného Demiurga, ktorý sa zarmútil nad tým, i zakázal človekovi, aby nejedol so stromu poznania. Človek neposlúchol, jedol zo zakázaného ovocia: preto vyhnal Demiurg jeho z raja do hmotného sveta a odial ho surovým hmotným telom; i bol by podľahol celkom hmote (*ὕλη*), keby to nebola prekazila Achamoth. Demiurg zaslúbil Židom psychického (duševného) vraj Messiaša a tento zjavil sa v Ježišovi Nazaretskom, ktorý mal étherické (*ἄῤῥ*) telo a neprevzal nič z Marie, ale iba cez ňu prešiel ako voda cievou. Ponevác všetko duchovné (pneumatické) malo byť osvobodené od psychického a hmotného a spojené s Pleromom, spojil sa s psychickým Messiasom pri krste v Jordane, ktorý udeľoval jemu Ján, povereník to Demiurgov, vyvýšený eon Ježiš Soter (*σωτήρ*) a pôsobil skrze neho medzi ľuďmi; ale keď mal trpieť Messias a byť ukrižovaný, opustil ho i mocou svojou. Takým spôsobom dosiahli ľudia a i sám Demiurg poznanie vyššieho svetového poriadku. Vykupiteľ Ježiš (*σωτήρ*) stal sa vraj manželom Achamoth (nižšej múdrosti), i uvádza túto, jako i duchovných (pneumatických) ľudí, po odložení duše

a tela, do Pleromu (ríše ducha) a keď tieto celkom sú zrelí ku vstúpeniu do neho, nastáva úplné spasenie. Psychickí (duševní) ľudia budú uvedení do miesta prostriedku (*μεσότης*, Mesotes), ktoré nachádza sa medzi hmotným svetom a Pleromom a v ktorom vládne Demiurg. Hmotní ľudia vchádzajú po rozklade sveta telesného do prázdnoty hmotnej (*ὕλη*, hyle, Kenoma), hynú večne. Duchovní ľudia (Pneumatici) sú Valentiniani, duševní (Psychici) sú pravoverní kresťania a hmotní (Hylici) sú neverci či pohania. Pred zahynutím sveta hmotného, ktorý sa pomíne následkom požravého ohňa, z vybucheného prostriedku jeho, rozdelené bude všetko duchovné, duševné a hmotné; i osvobodení budú Pneumatici od Demiurga, Psychici od vplyvu a moci Kosmokratora či Satana (diabla). O Starom zákone a o prorokoch tvrdil blúznivý Valentin, že rozprávajú iba o Demiurgovi a že poslednejší proroci sú násilníci zlodeji a kmíni.

Mravy prívržencov tejto bludárskej sekty gnostickej boli veľmi zkazené. Valentin mal medzi početnými stranníkmi svojimi i vynikajúcich učeníkov, ktorí prispôbovali blúznivé učenie jeho domnienkam svojim. Herakleon vykladal ľubovoľne allegoricky sv. Písmo; počínanie jeho odsudzoval hlbokoumný Origenes. Ptolomeus, najučenejší prívrženec jeho a učeník, rozvinul blúznivú sústavu jeho ešte rozmanitejšie; rozoznával v zákone Mojžišovom rozličné stati o Bohu, o Mojžišovi, o sedemdesiatich starších atď., i mal zase nových početných učeníkov. Sekundus rôznil sa iba v slovách v sústave svojej od blúznivého učiteľa svojho a hovel ešte väčšej zkazenosti nemravov. Všetci tieto učenici západní Valentinovi privlastňovali Vykupiteľovi Demiurgovmu psychické (éterické, hmlisté, jakoby duševné) telo, keď nemohli mať vraj hmotné (hylické); i tvrdili, že Duch iba pri krste v Jordane sostúpil na neho a potom vzkriesil ho z mŕtvých. Ku učeníkom východným Valentína, ktorý pripisoval Vykupiteľovi duchovné (pneumatické) telo, náleží Axion-

tikus či Aziontikus v Antiochii; tento bludár, dľa svedoctva Tertulliana, rozširoval v treťom storočí blúznivú sústavu Valentinovu. Ku Valentinovi a učeníkovi jeho Ptolomeovi družia sa i Kolorbasus a Markus. Prvý blúznil, že Ogdoas Valentinova znamená iba jedného eona, otca všetkého, s rozličnými menami, pravdu (aletheia); Logos a Zoe pochádzajú vraj od Anthroposa a Ekklesie; Vykupiteľ pochádza vraj od Krista a Ducha Svätého. Markus, ktorý bol i čarodejníkom, blúznil ešte väčšie nesmysly; prívrženci jeho rozmnožili sa i v Gallii a v Španielsku. V sústave svojej používal allegorických písmen, slabík a čísiel. Jemu bolo Pleroma (svet duchovný) menom, Tetrady, Dekas a Ogdoas Valentinove slabikami, jednotliví eoni (duchovia) boli mu písmenami. Blúznivé učenie svoje rozširoval veršami. I ženské, ktoré sviedol, posväťoval na úrad kňazský. Sv. Ireneus vystríhal zvláštne pravoverných kresťanov západných pred týmto nebezpečným a nemravným bludárom.

Ofiti dostali meno svoje od hada, ktorý v bludárskej gnostickej sústave ich mal veľký zástoj; oni zvelebovali v hadovi rajscom najvyššiu múdrosť (Sofiu), a niektorí klaňali sa i Pánu Ježišovi v podobe hada. Gnostická sústava týchto pomätených bludárov podobá sa veľmi Valentinovej. Nie je hodno obsírne sa zaoberať s bláznovstvami Ofitov; hneď na počiatku povstania bludu ich rozčesli sa na početné sekty, ktoré rôznili sa mnohotvárne od seba.

Ofiti blúznili vôbec takto: Najvyššia bytosť duchovná je Bythos (*βυθός*, hĺbka), i prasvetlo, pračlovek menovaná, ktorej oproti postavená je večná hmota; z nej vyplynul najprv prvý človek (*ὁ πρῶτος ἄνθρωπος*), pračlovek Adamas, plný svetla

a jasnosti, rodu mužského a ženského spoločne (Ennoia, Sige); z tohoto povstal druhý človek (ὁ δεύτερος ἄνθρωπος), alebo syn človeka (υἱός ἀνθρώπου); po tom nasledovala tretia ženská bytosť božská, Duch Svätý (πνεῦμα), prvá žena, matka živých, vyššia Sofia (σοφία, múdrosť). Prvý a druhý človek spojil sa vraj so Sofiou a splodili dokonalú mužskú bytosť svetla; Krista nebeského (ὁ ἄνωχριστός) a nedokonalú ženskú bytosť, nižšiu Sofiu, Achamoth (σοφία ἀχαμώθ), ktorá sa menuje i ľavou. Prvý a druhý človek, potom Kristus a Duch Svätý vstúpili do lona Bythosu, i utvorili svätú Cirkev: svätú Štvorku (Tetras) a keď Achamoth ísť nemohla za nimi pre nedokonalosť svoju, pohrúžila sa do chaosu, do hĺbky hmoty cez vodu, cez tmú a cez prepašť; i splodila tu Jaldabaotha, syna chaosu, Demiurga, ohraničenú, samolubú, avšak predsa rozumnú, mocnú a nesmrteľnú bytosť. Achamoth povzniesla sa z hĺbky hmoty do miesta prostriedku (μεσότης); Jaldabaoth splodil syna Jao, tento Sabaoth a tak povstali postupne Adoneus, Eloeus, Horeus a Asthofs, ktorí dla príkladu Jaldabaotha založili ríše svoje (sedem planiet). Tito potomci vzbúrili sa proti Jaldabaothovi, ktorý v hneve pozrel do tmavej hmoty, i splodil syna v podobe hada, menom Ofiomorfos (ὀφιομορφος), ktorý je zlostným a nepriateľským všetkému vyššiemu svetu, jako i iným tvorom, ktoré utvoril Jaldabaoth. On stvoril i prvých ľudí Adama a Evu; i dal im zákon (Gen. 2, 16 a nasl.). Ofiomorfos nahovoril prvých ľudí, aby prestúpili zákon, že dosiahnu vyššie poznanie. Keď sa stalo to, nahneval sa Jaldabaoth, vyhnať ľudí z raja a prekliat i zlostného syna svojho Ofiomorfosa, ktorý splodil šesť synov a s nimi utvoril ríšu Demonov (Hebdomas) v podsvetí a prenasledoval ľudí. Ale Sofia Achamoth strážila nad ľuďmi, chránila ich pred Jaldabaothom a Ofiomorfosom, vysvobodila Noema a rodinu jeho z potopy, ktorú zapríčinil Jaldabaoth. Tento, jako Boh židovský, zjavil sa Abrahamovi a Mojžišovi a dal zákon Židom, i poslal im Josua, Amosa a Habakuka. Synovia Jaldabaothovi (duchovia planiet) posielali tiež ku Židom poslov svojich a prorokov. Ale i Achamot mluvila k prorokom židovským o prvom človekovi a o nastávajúcom vykúpení; obrátila sa ku matke svojej, vyššej Sofii, k Duchu Svätému (πνεῦμα), aby poslala jej na

pomoc brata, Krista nebeského (*ὁ ἄνω χριστός*). Medzitým vyššia Sofia (Duch Svätý) pripravila na zemi narodenie Ježiša z Marie, a Kristus (*ὁ ἄνω χριστός*) sostúpil cez sedem nebies v podobe anjela Gabriela, pritiahol k sebe čiastky božské z nich, spojil sa so sestrou svojou, nižšou Sofiou Achamoth, ktorej sa zjavil jako ženich, vstúpil pri krste v Jordane s ňou do Ježiša, ktorý potom činil divy a zázraky a ohlasoval neznámeho Otca. V Ježišovi boli teda tri podstaty: duchovná (pneumatická), duševná (psychická) a telesná. Jaldabaoth a synovia jeho, duchovia planiet, vzbúrili proti Ježišovi Židov, ktorí ukrižovali Jeho. Pri smrti opustili Kristus a Sofia Achamoth Ježiša a navrátili sa do Pleromu; i poslali na svet mocného eóna, ktorý vzkriesil Ježiša v novom nebeskom tele z mrtvých, tak že zotrval za dlhší čas na zemi a potom vystúpil do neba, aby povznášal veriace duše k ríši svetla. Jaldabaoth, pozbavený všetkých božských síl, klesá do chaosu.

Blúzniví Ofiti, z ktorých niektorí žili prísno asketicky a v svobodnom stave a premnohí veľmi nemravne a to vraj zo vzdorovitosti oproti Bohu židovskému, že vydal zákony, rozčesli sa na početné sekty. Sethiani považovali Setha, syna Adamovho, za praotca Pneumatikov (Gnostikov), ktorý zjavil sa vraj pričinením Sofie v Ježišovi. Kainiti zvelebovali Kaina jako miláčka Sofie, ktorý zabil mladšieho brata Abela, jako i Chama, Sodomitov, Esaua a všetkých tých, ktorých odsudzujú spisy Starého zákonu a to vraj pre vyššie poznanie (gnosu), a ktorých vraj milovala Sofia. Preklínali dľa udania Origenesa Pána Ježiša jako psychického Messiaša a zvelebovali pneumatického Krista, pochádzajúceho zo Sofie, ktorého vraj opravdivým apoštolom bol Judáš Iškariotský. Nuž, či možno hlbšie poklesnúť pyšnému rozumu ľudskému?! Jakého bláznovstva sú schopní namyslení ľudia bez pravej viery! Peratikovia verili: v troch bohov, v troch Logosov, v troch Nusov, v troch vyšších

Ľudí, žijúcich vo troch čiastkach sveta; všetko pozostáva z otca, zo syna a z hmoty; syn nachádza sa v prostriedku medzi otcom a hmotou a tento syn je hadom, ktorý sa pohybuje k nepohyblivému otcovi; v hadovi zvelebovali Spasiteľa Ježiša Krista. Barbelioti menovali sa dľa ženského eóna Barbelo, matky všetkého života; mravy ich medzi Ofitami boli najpokazenejšie. Archontikovia, ktorí rozšírení boli v Palestíne a v Armenii, verili v sedmoré nebesá, kde panoval v každom vlastný vládár Archon (*ἀρχαι*); v ôsmom povýšenom nebi kraľuje vraj prejasná matka Foteine; Boha židovského menovali Sabaoth. Verili vo vzkriesenie duše, ale nie tela; niektorí žili askéticky, iní veľmi výstupne. Arab Monoimos snažil sa prispôbiť sústavu ofitskú ku pythagorickému učeniu o číslach; jemu bol človek bohom a človek má vraj hľadať boha v sebe. Ofiti vôbec boli veľmi nemravní; najmä v tak zvaných bohoslužobných shromaždeniach svojich dopúšťali sa mnohých ohavností, jako pri udeľovaní tajomstveného krstu svetla a ohňa, i pri napodobnení kresťanskej Eucharistie, kde živý had lízaval chlieb, ktorý potom prijímali bludári. Shromaždenia svoje zakľúčovali Ofiti obyčajne pohanskými orgiami (ohavným hýrením).

Gnostici syrsí.

Ku známejším bludárskym Gnostikom syrským náležia Saturnilus, Bardešaneš, Tacian a Marcion s učeníkmi svojimi.

Saturnilus či Saturnin, učeník Menandrov dľa sv. Ireneu, žil za panovania cisára Hadriana v Antiochii syrskej, kde začal hlásať okolo r. 125. bludárske gnostické učenie svoje. Sústava jeho zakladá

sa na Parsisme; v nej objavuje sa idea dvojbožstva (dualizmu) a u Vykupiteľa idea prázdneho zdania (doke-
tismu), kde dľa neho Kristus stal sa iba zdánlive člo-
vekom, aby spasil ľudí.

Tento bludársky Gnostik hlásal nasledujúce domnienky: V ríši svetla panuje prabytosť božská, n e z n á m y o t e c (πατήρ ἄγνωνος); v ríši tmy vládne zlá prabytosť, neznámemu otcovi a ríši jeho nepriateľská, menom S a t a n (ὁ σατανᾶς), so súdruhmi svojimi. Dobrý neznámy otec stvoril postupne e o n o v či duchov (δυνάμεις ἀρχαί, ἐξουσίαι): anjelov, archanjelov, sily, mocnosti; na najnižšom stupni stoja duchovia siedmich planiet (ἄγγελοι κοσμοκράτορες), ktorí v ríši tmy stvorili vidomý svet a všetko, čo sa nachádza na ňom, i prinútení sú vždy bojovať so S a t a n o m; medzi nimi je i slabý a obmedzený vraj Boh židovský E l o h i m. Siedmi anjelia svetotvorci tak veľmi vzdialení boli od ríše svetla, že iba na krátky čas k nim predrala sa lúč svetla a zjavila sa skvelá duchovná postava s výsosti. Tento zjav naplnil ich túžbou, chceli zachytiť ho, ale boli prislabí k tomu. I stvorili človeka dľa obrazu a podoby toho skvelého zjavu. Ale tvor ich bola hmota telesná bez duše, bez reči, ktorý nemohol sa pozdvihnúť hore; lež sklesol slabý k zemi a plazil sa jako červík. I smiloval sa vraj najvyšší boh nad tým biednym tvorom, i soslal jemu iskru života a následkom toho obsiahol človek dušu a silu, že sa mohol pozdvihnúť. Tento oživujúci zárod božský má sa vyvíňovať v človekovi samostatne a konečne samotný navrátiť sa k prabožstvu do ríše svetla, kdežto telo poklesne do hmoty, z ktorej bolo vzaté. Aby jak ríša S a t a n o v a, tak i ríša anjelov svetotvorcov bola zničená a ľudia, ozdobení oživujúcou iskrou božou boli oslobodení z moci Satanovej a dostať sa mohli do ríše svetla, poslal najvyšší boh e o n a svojeho N u s (νοῦς) či Krista v zdánlivom tele na zem, aby poučil ľudí skrze pravé poznanie (gnosis) a skrze askésu, jako sa majú pozbaviť hriešnej hmoty, premáhať S a t a n á š a, neporušene zachovať v sebe driemajúcu iskru ríše svetla, i jako majú oslobodiť sa od vlády vraj Boha židovského.

Saturnilus tvrdil, že iba ľudia svetla (Gnostici), najmä prívrženci jeho, budú spasení; keď medzitým hmotní ľudia zahynú. Prívrženci jeho nevstupovali do stavu manželského, zdržovali sa plodenia detí, jako

i požívania mäsitých pokrmov; lebo toto pripisovali Satanovi jako pôvodcovi všetkého zlého, ktorému vyhbať treba všemožne.

Bardesanes, vlastne Bar Daisan (Syn Daisanov), ktorý sa narodil r. 154. bol z počiatku údom bludárskej sekty Valentinovej, neskôr stal sa pravoverným kresťanom, jako taký napádal a podvracal Gnostikov Marcionitov a konečne zase upadol do bludu a založil r. 170. v Edesse novú bludársku gnostickú sektu.

Poblúdenie jeho udáva inakšie sv. Epifanius a inakšie Eusebius a Theodoret. On blúznil: Popri najvyššej dobrej prabytosti jestvuje večná, ríši jej nepriateľská hmota, z ktorej pochádza všetko zlé a najmä Satan s inými šiestimi zlými duchami; ríši svetla vzdoruje ríša tmy vo fysickom a mravnom ohľade. Z najvyššieho božstva vyplynuli sedmorakí eoni či duchovia planiet, z ktorých pochádzajú duše ľudské; kdežto zo zlej hmoty povstali telá ľudské. Jako Ofiti, podobne blúznil Bardesanes o nižšej múdrosti, menovanej Achamoth. Kristus mal dľa neho zdánlivé, nebeské telo (docketismus) a spojil sa s Achamoth, aby vykúpil duše ľudské a spojil s pneumatickými (duchovnými) eonami. Zárod svetla, ktorý nachádza sa v duchovných bytostach, bude osvobodený a povznesený do ríše svetla; kdežto hmotné telo zhynie. Toto a podobné gnostické blúznenie, najmä žalostné kvilenie nižšej múdrosti (Achamoth), ujarmenej v telesnom svete, a túžbu po osvobodení jej z hriešnej hmoty, rozširoval Bardesanes so synom svojim Harmoniusom vzletnými hymnami (spevami), ktoré ponášaly sa na velebné žalmy starozákonné. Sv. Efrem Syrský prinútený bol (vo štvrtom storočí) skladať chválospevy

pre veriacich kresťanov, aby sa nenakazili bludárskymi spevami.

Tacian, narodený v Syrii, prišiel okolo r. 163. do Ríma, kde sv. Justín riadil kresťanskú ľubomudrckú a katechetickú školu; i vyučoval tu pohanské ľubomudrctvo. Čítaním sv. Písma presvedčil sa nadaný Tacian o pravde učenia Božského Pána Ježiša Krista, stal sa kresťanom, i vstúpil do školy sv. Justína. Po mučeníckej smrti veľkého svojho učiteľa (r. 167.) stal sa Tacian nástupcom jeho a spravoval slavnú vysokú kresťanskú školu tak skvele, že hrnuli sa až z Asie početní učenici do Ríma. Toho času napísal horlivú obranu (apologiu) kresťanstva (*Λόγος πρὸς Ἑλληνας*, Slovo ku Grékom). I navrátil sa do Antiochie syrskej a založil tam r. 172., dľa udania sv. Ireneá namyslenosťou učiteľa zpyšný a ochmelený, jakoby bol väčším, než sú iní, novú ľubomudrckú školu, z ktorej povstala bludárska gnostická sekta Enkratitov.

Tacianova bludárska sústava ponáša sa v mnohom na Valentinovu, z ktorej prevzal učenie o vyplývaní eonov s odchýlkami a novými výmysľami. On učil, že popri najvyššej bytosti božskej jestvuje večná hmota zlá, hriešna; že božstvo stvorilo svet pomocou jedného najnižšieho eona (Demiurga), ktorý postupne vyplynul z neho; že Adam je pôvodcom hriechu medzi ľuďmi a preto nemôže byť spasený. Zapieral s Valentinom vzkriesenie z mrtvých tiel ľudských, opravdivé vtelenie Syna Božieho (doketismus), svobodnú vôľu človeka. Dokazoval, že knihy Starého zákona odporujú Novému zákonu. Slová Božie: »Buď svetlo!« (z prvej knihy Mojžišovej) pripisoval Demiurgovi, väziacemu v riši tmy; a preto zavrhol i zákon Mojžišov, jako pochádzajúci od Demiurga. Vo štyroch sv. evanjeliách dokazoval úplnú srovnalosť, ale vynechal z nich genealogiu Krista Pána, pochádzajúceho dľa tela z pokolenia Dávidovho. Pána Ježiša Krista predstavoval jako vzor svobodného stavu životného, i odsudzoval stav manželský, požívanie mäsa a vína, jako

nedovolené, a zavrhoval vôbec a zabraňoval každý potyk s hmotou, jako príčinu všetkého zlého.

Prívrženci Tacianoví, ktorých získal v Sýrii, v Cilicii a v Pisidii, menovali sa Enkratiti, preto že dľa požiadaviek jeho žili prísne, zdržanlivo, nevstupovali do stavu manželského, nepožívali ani mäsi-tého pokrmu, ani vína; a pretože i pri nekrvavej obete miesto vína užívali iba vodu, menovaní boli i Hydro-parastatai (Aquareii). Severus, učeník Tacianov, odhodil so sv. Písmom Starého zákona i listy sv. Pavla a knihu Skutkov apoštolských a rozvinul ďalej bludársku sústavu jeho; prívrženci tohoto menovali sa Severiani. Ačkoľvek Tacianiti či Entratiti, ktorých spôsob života býval pripodobňovaný k Cynikom, žili prísne a zdržanlivo, nuž predsa nezasluhuje pochvaly mravný ináč život ich, pretože nezakladal sa na kresťanskej pokore, ale iba na gnostickej pýche a vysokomyseľnosti.

Marcion narodil sa v meste Sinope v krajinke asijskej, Pontus rečenej, kde cnostný otec jeho v pokročilom veku svojom stal sa slavným biskupom. Nadaný mladík prejavoval z počiatku veľkú horlivosť, aby sa stať mohol dokonalým kresťanom, obetoval majetok svoj sv. Cirkvi a žil prísne askéticky; ale neskôr upadol z jednej protivy do druhej, začal veľmi nemravne žiť, tak že vyobcoval ho z lona sv. Cirkve vlastný otec pre svedenie istej ctíhodnej panny. Marcion márne namáhal sa, aby bol nazpät prijatý do lona sv. Cirkve. I odišiel za pápeža sv. Aniceta (od r. 157. do r. 168.) do Ríma a prosil, aby bol pripustený do cirkevného obcovania a vriedený medzi duchovenstvo rímské; ale žiadosť jeho nebola vyplnená, i rečené bolo jemu dľa svedoctva sv. Epifania, že bez privolenia biskupa (otca) jeho, ktorý bol vyobcoval jeho a s ktorým rímská

stolica je jedného srdca a jednej viery, nemôže byť pripustený ani do stavu duchovného, ani do lona sv. Cirkve. I zvolal Marcion rozhorčene: »Nuž tak roztrhám Cirkev vašu, i nech ostane roztrhaná!« I pripojil sa ku Gnostikovi Cerdovi, Ľubomudrcovi syrskému, ktorý už od časov pápeža sv. Hygina (od r. 138. do r. 142.) zdržoval sa v Ríme a ktorý viacrás zriekol sa bludárskeho učenia svojeho, dľa ktorého Boh jako pôvodca zákona Mojžišovho a Prorokov, nie je Otcom Pána Ježiša Krista, i zase znovu ohlasoval toto bohopusté učenie svoje. S týmto bludárskym Gnostikom vyvinúl pomstivý Marcion gnostickú sústavu svoju a rozšíril sektu svoju po rozličných krajinách, jako v Italii, v Egypte, v Palestine, na ostrove Cypruse, v Málej Asii a v Persii. Bludárske učenie jeho bolo triezvejšie, než blúznivá gnosis Valentínova a Ofitov; lebo, ačkoľvek zakladalo sa na dvoch princípoch, približovalo sa vnútornému obsahu kresťanstva. Marcion rôznil sa od iných bludárskych Gnostikov tým, že nevymýšľal žiadne Pleřoma, žiadne Syzygie (manželstvá eonov, duchov), žiadnu Sofiu, žiadnu pohanskú kosmogoniú; že nepridržiaval sa žiadného špekulatívno-obrazotvorného prírodolubomudrctva; lež venoval sa triezve mravno-praktickému názoru a smeru, pri čom prispôboval náhľady svoje jednotlivým zle porozumeným zásadám učenia sv. Pavla; nerobil veľký rozdiel medzi vierou a poznaním (pistis a gnosis), medzi Pneumatikami a Psychikami; i požadoval živú vieru v Ježiša Krista a mravný život od prívržencov svojich jako podmienku spasenia. Sv. Písmo vykladal doslovne a nie allegoricky (obrazne), i povznášal a vysoko čenil svobodnú vôľu človeka a milosť, Kristom Pánom vydobytú a udeľovanú. Ale, keď hlásal, že zja-

venie Božie skrze kresťanstvo nezakladalo sa na ničom predchádzajúcom, a iba objavilo sa úplne so samým kresťanstvom či so zjavením a učiteľským vystupovaním Ježiša Krista, že Ježiš Kristus prispôboval sa podvodne názoru židovskému, čím obrázaná bola najsvätejšia Božskosť Jeho, keď veľmi ľubovoľne nakladal so sv. evanjeliami a s listami apoštolskými, keď z 10 listov sv. Pavla a zo sv. evanjeliuňa sv. Lukáša utvoril si zvláštne sv. Písmo, keď zapieral vzkriesenie tiel ľudských a mnohé iné články kresťanskej viery a konečne keď snižoval dielo vykúpenia skrze Spasiteľa ku jednoduchému zdaniu, a keď bludárske učenie jeho získalo veľmi mnoho prívržencov: bludárska gnostická sekta jeho bola veľmi nebezpečná sv. Cirkvi. Keď Marcion postretol sv. Polykarpa, biskupa zo Smyrny v Ríme jedného dňa a spýtal sa, či pozná jeho, odpovedal horlivý sluha Boží: »Oj áno, poznám ťa, ty si prvorodený syn Satanóv!« Bludárstva Marcionove porážali a vyvrátili sv. Justin, sv. Irèneus a Tertullian.

Bludárska sústava Marcionova zakladá sa na týchto domnienkach: Kresťanstvo je celkom nové, nespočívajúce na ničom predchádzajúcom, jedinké zjavenie pravého Boha lásky (*θεός ἀγαθός*), ktorý oslobodzuje vyznávačov svojich a činí blaženými. Boh Starého zákona, Jeho va, je prísny a spravodlivý (*δημιουργός δίκαιος*), ktorý stvoril svet; on uviedol prísnu spravodlivosť do neho a zákonitosť; trestal ťažko prestúpenie daného zákona, dal Mojžišovi zákony, ktoré vraj nevládal vyplniť ani vyvolený a obľúbený národ židovský; tento Demiurg prisľúbil Židom Messiáša, ktorý podmaniť mal im všetky ostatné národy. Hmota je zlá, v nej vládne zlý duch (*ὁ πονηρός, διάβολος*). Dobré najvyššie božstvo (*θεός ἀγαθός*) bolo neznáme celkom, ale časom smilovalo sa nad ľuďmi a poslalo im Spasiteľa Krista, aby vysvobodil ich z uniženia a z ukrutnej sebevoľnej moci Jeho vu (Demiurga). Ježiš Kristus zjavil sa zdánlive v ľudskej podobe

zrazu a bezprostredne v Kafarnaume, a to bez toho, aby božie telo prevzal niečo z Marie, keď hmotné telo je zlé. Kristus vydával sa s počiatku dľa múdreho výpočtu Svojeho a dľa všeobecného predsudku židovského za Messiaša, zašľúbeného Demiurga, ohlasoval potom proti vôli tohto dobrého najvyššieho Boha, i vystupoval vraj učením Svojim a zákonami proti Demiurgu či Jehovu. Preto Kristus návodom vraj Jehovu bol odsúdený na smrť križa; ale On trpel iba na oko, zdánlive, sostúpil do podsvetia (predpekliá), aby vykúpil všetkých, ktorí sa hlása s vierou k Nemu, áno i Kaina, Sodomitov, Egyptčanov a pohanov. Pri zdánlivej smrti Ježiša Krista roztrhol rozhnevaný židovský Boh oponu chrámovú, zatemnil slnce a zahalil tmou svet; ale bol premožený Kristom v predpekli a prinútený vraj k podriadeneosti najvyššieho dobrého Boha. Kto verí v dobrého najsvätejšieho Boha, ktorého ohlasoval Kristus a kto sa osvobodí od väzby hmoty, najmä kto sa stráni sväzku manželského, kto sa zdrzuje požívania mäsitého pokrmu a vína i všetkých radovánok a často sa postieva, bude mať účasť v blahoslavenstve v ríši Božej. Neverci ostanú stenaf pod jarmom prísneho Demiurga (Jehovu); pravoverní kresťania poklesli do židovstva, lebo namáhajú sa vraj vlievať nové víno do starých nádob (Mat. 9, 17). Marcion menuje sv. Pavla jediným opravdivým apoštolom Kristovým (*ὁ ἀπόστολος*), ktorý učil odpustenie hriechov, vyprostredkované svobodnou milosťou; od neho prevzal Marcion desať listov a evanjelium sv. Lukáša, ktoré porušil ľubovoľne a vykladal dľa dômyslu svojeho; sv. Písmo Starého zákona zavrhol celkom. Vo spise svojom, *Antithesy* menovanom, vyzdvihuje Marcion rozdiel medzi Starým a Novým zákonom. V Starom zákone, v ktorom uvádzajú domnelé protimluvy v oči Nového zákona, objavuje sa vraj prísna spravodlivosť a zákonitosť boha židovského a stvoriteľa sveta, v Novom zákone milosrdenstvo dobrého najvyššieho Boha a opravdivá mravnosť, pochádzajúca zo svobodnej vôle, ktorá je náchylná k dobrému. Neskôr objavuje sa popri tomto dualisme (dvojbožstve) v sústave Marcionovej nachýlenosť ku viacerým neodvislým princípom (*ἀρχαί*); lebo spravodlivý boh (Demiurgos) jeho v protive s dobrým Bohom (*θεὸς ἀγαθός*) nemohol byť stotožňovaný so zlým princípom v hmote (*διάβολος*). Preto zdá sa, že Marcion robil neskôr rozdiel nielen medzi dobrým Bohom a Demiurgom (Jehovom), ale i medzi Demiurgom a Satanom (diablom).

Marcion prijímal do bludárskej gnostickej sekty svojej údov po dlhšej prísnej príprave (katechumenáte), i krstil ich i druhýraz v mene iba Kristovom, prečo sv. Cirkev zavrhol krst jeho jako neplatný. Keď niekto zo stranníkov jeho zomrel bez takého krstu, nuž schoval sa živý človek pod lôžko jeho i opýtaný bol mŕtvý, či chce byť pokrstený. A keď živý sektár odpovedal za neho, že áno, nuž bol pokrstený miesto mŕtvého. Gnostická sekta jeho bola jediná sriadená cirkevne; mala cirkevné obce svoje s biskupami a kňazmi, keď iné bludárske gnostické sekty tvorily iba skopeniny či školy. Marcion používal i ženské, aby rozširovať mohol bludárske učenie svoje po svete, i posielal ich pred sebou do miest, do ktorých sám chcel ísť. Dľa Tertulliana oľutoval zlostný Marcion neskôr po-blúdenie svoje, i chcel napraviť škodu, jakú zapríčinil sv. Cirkvi bludárstvom svojim; ale smrť zachvátila ho nenadále, i zhynul biedne mimo lona sv. Cirkve. Početní učeníci jeho vyvinuli sústavu bludársku rozmanite a roz-česli sa na mnohé sekty; niektorí uznávali dva, iní tri a iní i päť princípov (*ἀρχαί*) a síce dobré božstvo, spravodlivé (Demiurga), zlé (Satana, diabla), hmotu (hyle), i Krista. Potitus a Basilikus vyznávali prvotné učenie Marcionovo o dvoch princípoch (o dobrom božstve a prísne spravodlivom Demiurgovi). Syrania Prepon a Syneros učili o troch božstvách, o dobrom (spravodlivom), ohnivom a zlom božstve; i tvrdil, že Kristus prijal telo Svoje z podstaty svetovej a že zákon Mojžišov a proroci ohlasovali iba klamstvá a bájky; istú Filumenu vyhlasoval za prorokyňu, i napísal viac spisov proti Starému zákonu. Lukanus učil, že všetko duševné je pominuteľné a že iba du-chovné je nesmrteľné, že Demiurg je rozdielny od

dobrého a zlého božstva. I blúzneenie Hermogenesa, ktorý žil v druhom storočí jako maliar v Karthagu, ponáša sa, na bludársku gnostickú sústavu Marcionovu. Tento učený maliar zapieral, že by svet bol stvorený z ničoho. On tvrdil, že popri Bohu jestvuje večná hmota, z ktorej utvoril Boh svet; ale keď časť hmoty vzdorovala Bohu, a nedala sa upodobniť rukou Božou, preto povstalo vraj zlé vo svete. Dľa neho složil Kristus telo Svoje v slnci; zlí duchovia rozpadnú sa a zhynú v hmote. Bludárska gnostická sekta Marcionitov zanikla celkom vo štvrtom storočí.

Elkasaiti.

Konečne pripomenúť treba ešte i židovsko-gnostickú sektu Elkasaitov, ktorí vystupovali proti obom hlavným smerom gnosticizmu (egyptskému a syrskému), najmä proti dualizmu (dvojbožstvu) a proti rozoznávaníu stvoriteľa sveta od najvyššieho Boha. Oni najprv začali obživovať za času cisára Trajana (od r. 98. do r. 117.) bludárske učenie Ebionitov essenských; hlavou ich bol Elchasai či Elxai, ktorému vraj anjel doniesol knihu s neba; túto knihu zdedil potom istý Sobai a r. 218. dostal ju Alcibiades, ktorý žil v meste Apamai v Syrii. Alcibiades prišiel v treťom storočí do Ríma, aby tu rozširoval bludárske učenie svoje. I odvolával sa na ústne podanie sv. Petra a sv. Klemensa Rímskeho, zavrhoval spisy sv. Pavla, jako drier Ebioniti knihu Skutkov apoštolských; i prevzal zo Starého a Nového zákona iba to, čo sa hodilo do bludárskej sústavy jeho. Namiesto židovských obetí uviedol krst v mene najvyššieho Boha a Syna Jeho, veľkého Kráľa, i časté obmývanie, ktoré sa dialo so

vzývaním siedmich svedkov a síce neba, vody, svätých duchov, anjelov modlitby, oleja, soli a zeme. Elkasaiti pridržali sa vôbec zákonu Mojžišovho a židovskej askézy, niektorí z nich i obriezky; seba menovali Prognostikami (predznateľmi) a zaoberali sa astrologiou (hvezdárskym hádačstvom). Učenie ich spočíva na týchto základoch: Boh je jedon; On stvoril múdrosťou a usporiadal všemohúcou rukou Svojou svet; zjavoval sa a spojoval sa jako Duch s časom na čas s ľuďmi, jako s Adamom, s najstaršími prorokami, s Enochom, s Noemom, s Abrahamom, s Izákom a s Jakobom, potom s Mojžišom a konečne s Ježišom. Tvrдили, že všetko objavuje sa v družstvách (syzygiách, manželstvách) a to vo fysickom a mravnom ohľade; s Kristom sdružený je vraj rodu ženského Duch Svätý; proroctvo je mužské a ženské, prvé je dobré a druhé zlé, i odporujú si jako pravda a blud. Dobrý Syn Boží, Kristus, je panovníkom budúceho, diabol terajšieho poriadku svetového a sveta vôbec. Kresťanstvo je dľa Elkasaitov prastarým náboženstvom Mojžišovým. Táto bludárska sekta borila sa s inými Gnostikami, najmä s Marcionitami; i zanikla, jako vôbec všetky iné gnostické sekty, vo štvrtom storočí.

Manicheovia.

Keď mnohotvarný bludársky gnosticizmus, ktorý povstal hneď po časoch apoštolských a začiatkom tretieho storočia bujne sa rozvíňoval, neskôr zvolna zanikal, začal ohrožovať sv. Cirkev na Východe nový, tamtomu príbuzný blud Manicheov, ktorý sa menuje i gnosticizmom peršským. V tomto novom bludárskom učení vypuklejšie vyráža sa vyznávanie dvojnásobnej

prabytosti (dualismus), než u Gnostikov syrských; lebo keď Gnostici stavali vedľa jedného dobrého najvyššieho Boha i večnú hmotu, nuž verili Manicheovia, že je od večnosti jedno dobré a druhé zlé božstvo. Manicheismus zrodil sa v prostriedku tretieho storočia, keď následkom potyku so vzdelanosťou a kresťanským náboženstvom Západu povstal i na Východe živý náboženský ruch; lebo tam buddhaistické, staroperšské (Zoroastrove) a gnostické vidiny (idey) mohútne pôsobily na mysl ľudskú; zvlášť v Peršsku, v ktorom od r. 227. panovali Sassanidi, začalo sa obnovovať a všemožne upevňovať učenie Zoroastrovo (Zarathustra). Tento mohutný náboženský ruch povzbudil dákeho Peršana, Māni (Manes, Manicheus) zvaného, ktorý namáhal sa sliať učenie gnostické, staroparsiské (Zoroastrove) a staroindické (Buddhaismus) v jednu náboženskú sústavu a oblažiť národy východné týmto všeobecným náboženstvom. O pôvodcovi tejto novej bludárskej sekty podávajú nám súčasní spisovatelia západní (grécki a latinskí) a východní (syrskí, peršskí a arabskí) rôzne zprávy; ale shodujú sa všetci v tom, že Māni za panovania kráľa peršského Behrama I. okolo r. 277. ukrutne bol usmrtený ako nebezpečný bludár.

Dejepisci západní udávajú, že Māni menoval sa pôvodne Kubrikus a že bol otrok, prepustený na svobodu. Vdova istého Terebintha, ktorý sa nazýval i Buddha, odovzdala Kubrikovi po smrti manžela svojeho a učiteľa jeho štyri posvätné knihy, ktoré vraj pochádzaly od kupca saracenského, menom Scythiana, súčasníka sv. apoštolov a učiteľa Terebinthovho. Kubrikus rozvinul a doplnil náboženské učenie, ktoré obsahovali tie knihy, prišiel do Persie, prijal meno Māni a začal tam hlásať nové učenie svoje. Keď r. 270.

syn kráľa peršského, Sapor a I., onezdravel nebezpečne, ponukol sa Mani, že uzdraví kráľoviča. Ale keď kráľovič umrel, rozhnevaný Sapor dal okovať nezručného lekára Maniho a vhodiť do žaláru. Mani (či Manes) podplatil strážcov žaláru svojeho; títo prepustili na svobodu jeho, a on ukryl sa do starého hradu v severnej Arabii. Tu rozprávali jemu učeníci jeho Addas či Buddas, Hermias a Thomas, ktorých bol vyslal do okolitých krajov, že kresťania najväčšmej odporujú učeniu jeho. A keď doručili jemu kresťanské posvätné spisy, čítaval ich dychtively; i zaumienil si, že tie miesta, ktoré pojednávajú o zaslúbenom Utešiteľovi (Parakletovi), vykoristí v prospech svoj. Dozvedel sa, že v Mesopotamii žijú mnohí kresťania; i chcel nákloniť ich učeniu svojemu. Preto písal istému vplyvnému a dobročinnému kresťanovi Marcellovi a vydával sa za apoštola Kristovho. Marcellus poslal list Manesov Archelausovi, biskupovi v Kaskare, ktorý radil jemu, aby povolal k sebe Manesa na istý deň. Manes prišiel k Marcellovi, u ktorého už nachádzal sa biskup Archelaus, i prednášal bludárske učenie svoje o dobrej a o zlej prabytosti Božskej a vydával sa za Utešiteľa, poslaného na svet. Archelaus spytoval sa namysleného bludára: »Či môžeš dokázať vyššie poslanie svoje? Jaké divy a zázraky si konal?« Keď zahanbený Manes neodpovedal, riekol učený biskup: »Vyvoľ si zpomedzi vecí, pre ktoré si vymyslel popri najvyššom božstve i večnú zlú prabytosť, nuž nenajdeš žiadnu zlú medzi nimi, u ktorej by si nenachádzal i niečo dobrého a užitočného. Diabol, ktorého považuješ za večného jako Boha, bol počiatocne nevinným stvorením, i zkažil sa iba skrze zneužitie svobodnej vôle svojej.« Takýmito a podobnými ostrovstip-

nými dôvodami vyvrátil Archelaus domnienky Manesove a keď tento zahŕbný nepozorovane chcel vzdialiť sa, hádzal do neho rozhnevaný ľud skalami a iba po biede dostal sa nazpäť do útulku svojeho. Neskôr upadol Manes do rúk vojakov kráľa peršského, Behrama I., ktorý naložil im, aby nebezpečnému bludárovi za živa stiahli kožu s tela a túto vypchanú vystavili verejne k výstrahe Peršanov. Prívrženci Manesovi kládli si pod lôžka svoje na pamiatku ukrutnej smrti majstrovej končitú trstinu, jakou sodratá bola koža s tela jeho.

Spisovatelia peršskí opisujú trochu ináč život Manesov. Dľa nich mal pochádzať Mani zo vznešeného peršského rodu kňazského (Magiov), i vyznačoval sa hlbokou učenosťou a zručnosťou maliarskou. Stal sa kresťanom, ba i kňazom; ale keď hlásať začal bludné učenie, bol vyobcovaný zo sv. Cirkve. R. 270. prišiel Mani na dvor kráľa peršského Šapura I. (Sopora), kde bol obľúbený na čas; ale keď s kňazmi peršskými (Magiami) povadil sa pre náboženské náhľady svoje, prinútený bol utiecť a v krajinke Turkistane ukrývať sa pred úkladmi ich. Tu napísal evanjelium svoje a ozdobil ho symbolickými obrázkami. I do Indie a do Číny zanesol učenie svoje. Po smrti Šapura I. navrátil sa Mani r. 272. do Persie, kde vtedy panoval kráľ Hórmuz (Hormisdas), ktorý bol naklonený jemu a určil ku bezpečnému obydlíu jeho pevný zámok. Po smrti tohoto kráľa nastúpil r. 274. Behram (Vararanés) panovanie a nepriaznive hľadel na pôsobenie Maniho. R. 277. povolal ho kráľ zo zámku Daskarrahu (Deskerek), ktorý ležal v Susiane, na dvor svoj, aby sa hádal s Magiami o vecach náboženských. Keď Mani podľahol v hádke, dal ho kráľ usmrtiť spomenutým

ukrutným spôsobom. Dľa podania arabského bol M a n i synom pohanského žretca Fonnaka (Futtaka) v B a b y l o n e, ktorý vychovával ho v náboženstve Elka sa it o v (Mogtasilah). Anjel zjavil sa jemu vraj v dvanástom a druhýraz v štyriadvadsiatom roku veku jeho, i oznámil jemu, aby založil nové náboženstvo. Postupom času vyobrazovaný býval život M a n e s o v ešte rozmanitejšie a bájnejšie.

Bludár M a n i (M a n e s, M a n i c h e u s) učil: Od večnosti jestvujú dve ríše a síce ríša svetla a ríša tmy (temnosti); nad každou ríšou panuje večná bytosť: nad ríšou svetla dobrý boh (u Zoroastra Ormuzd), nad ríšou tmy zlý boh (Satan, u Zoroastra Ahriman). Boh svetla je dobrý a svätý, i naplňuje všetko svetlom jako dobročinné slnce a radosťou; jeho obklopujú blažení e o n i (duchovia) a g e n i o v i a svetla. Boh tmy (S a t a n) je hmotný a zlý, i vládne nad zlými duchami, démonami. Ríša S a t a n o v a má päť oddielov: zovňajšiu tmú, najhustejší hlien, najprudkejšie vetry, ničiaci oheň, tmavý dým. Ríša svetla oddelená bola od ríše tmy prázdny priestorom, a žiadna z nich nevedela dlho jedna o druhej. V ríši tmy panuje vždy rozbroy a ustavičný vzájomný boj. Keď raz démoni veľmi prudko dorážali na seba, vytisnutí boli niektorí na samé hranice tmavej ríše svojej, i uzreli v dialke podivnú jasnosť ríše svetla. Zadivili sa, zatúžili po tejto dosiaľ nepoznanej svetlosti, uzavreli medzi sebou mier, i chceli vpadnúť spoločne do ríše svetla. Keď toto zbadal boh svetla, vypustil zo seba mocnosť. »D u š u s v e t l a« (*ψυχή ἀπάντων*), »M a t k u ž i v o t a« (*μήτηρ τῆς ζωῆς*), z ktorej vyvinul sa »P r a č l o v e k«. I vzal si na pomoc »P r a č l o v e k« päť čistých živlov a síce s v e t l o, o h e ň, v e t o r, v o d u a z e m, i bojoval s démonami (diablami) ríše tmy. V tejto borbe podarilo sa démonom, že ukoristili čiastku svetla, ktorú zavliekli do tmavej ríše svojej; svetlo smiešalo sa s hmotou a podalo jej možnosť ďalšieho vývinu. Tak stalo sa smiešanie oboch ríš. Aby sa neprihodilo nič horšieho, poslal dobrý boh »P r a č l o v e k o v i« na pomoc »D u c h a ž i v é h o« (*ζῶν πνεῦμα*; spiritus potens); i nariadil tomuto, aby utvoril novú prostrednú-ríšu z hmoty, smiešanej so svetlom: tak povstal v i d o m ý s v e t, ktorý preto je z čiastky dobrý a z čiastky zlý. Vo vidomom svete objavuje sa svetlo jako duch (Jesus patibilis).

Zlý boh (Satan) splodil s družkou svojou Nebrod prvého človeka Adama, ktorý pozostáva z tela utvorený zo zlej, tmavej hmoty, z duše (*ψυχή*, psyche), pochádzajúcej od zlého boha, a konečne z vlastného ducha, ktorý je čiastkou toho ukradeného svetla. A tak je človek odbleskom sveta vidomého, ktorý obsahuje v sebe časť ríše svetla a časť ríše tmy. Stvorenie Adama stalo sa dľa blúznenia Manesovho takto: knieža temnosti (Satan) obával sa, že ukoristené čiastky svetla oslobodia sa z väzenia hmoty, i nahovoril podriadených démonov svojich, aby prepustili celkom jemu tie čiastky svetla; tak potom spojil ich v jednej bytosti utvorenej, dľa podoby »Prá človeka«, ktorá je podriadená jako človek ríši tmy. Prvý človek Adam rozpamätal sa, že jedna čiastka jeho bytosti pochádza z ríše svetla, i zatúžil po nej. Keď Satan zbadal to, utvoril ženu Evu z hmoty, dal ju za družku Adamovi tým cieľom, aby vzbudil v ňom smyselnosť, pripútal ho k hmote, oslabil a prekazil tak oslobodzovanie častí svetla. Adam splodil ponúkaním Satanovým diety a ďalším rozplodovaním pokolenia ľudského rozptyluje sa to ukradené svetlo (duch sveta) do nekonečna a uväzňuje v bezpočetných väzeniach (telách ľudských), i obťažuje sa navrátenie ducha do ríše svetla. Prvé počatie človeka bolo prvým hriechom. Človek hreší, ale nie vraj vlastne on, lež žalár (telo), ktorý väzní ducha jeho a zlá duša a ponevác hreší následkom slabosti, nuž dosiahne ľahko odpustenie, keď oľutuje previnenie svoje. Uväznený duch nemôže sa oslobodiť sám. Boh dobrý poslal za panovania cisára Tiberia do zeme Judskej a vôbec k ľuďom, ktorí blúdili, zaslepení pohanstvom a židovstvom, Krista, hmotou to nepoškvrného ducha svetla, ktorý trónil v slnci, aby tú cestu ukázal, ktorou mohli by sa navrátiť k vyššiemu pôvodu svojemu. Kristus mal iba zdánlivé telo a nie skutočné, i trpel iba zdánlive; učil, jako ľudia majú premáhať žiadosti svoje, jako sa oslobodovať od hmoty, aby mohli sa navrátiť niekedy do nebeskej vlasti svojej (do ríše svetla). Ale už apoštolovia (»Galilejčania«) nepochopili vraj učenie Kristovo a neskorší kresťania pokazili ho ešte väčšmej. Toto predvídal Kristus, Syn večného svetla (*υἱὸς τοῦ αἰδίου φωτός*, Pravica svetla (*δεξιὰ τοῦ φωτός*), Syn človeka (*υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*), i zaslúbil poslať Utešiteľa (Parakleta): a ten je Mani (Manes), ktorý prišiel hlásať a obnoviť pravé náboženstvo Kristovo. Dokonali vyznávači (Manicheovia),

ktorí sa pozbavia celkom hmotného väzenia, dostanú sa drier do slnca a do mesiaca, potom do dokonalého najvyššieho étheru (*αἴθερ τέλειος*) a do ríše najčistejšieho svetla; ostatnie duše ľudské sú nútené putovať hmotou, z jedného tela do druhého, do zverov a do rastlín. Keď sa dokoná očistenie ducha od zlej hmoty, strávi oheň vidomý stvorený svet a všetky duše ľudské prídu do ríše svetla, do neba.

A tak verili Manicheovia: v jedného dobrého a v druhého zlého boha; prvorodený hriech povstal, keď zlý boh zvíťazil nad dobrým bohom; Kristus mal zdanlivé telo a prišiel na svet, aby zničil ríšu tmy a nepravých prorokov; keď Kristus opustil svet, poslal Utešiteľa v osobe Manesa; kto vyznáva učenie jeho a žije dľa neho, príde do ríše svetla, do neba; kdežto nedokonalé duše potulovať sa budú vo zveroch a v rastlinách, kým sa neočistia; v súdny deň i zatracenci vojdú do neba. Títo bludári zavrhovali sv. Písmo Starého zákona jako dielo démonov a nazvali Mojžiša klamárom. Spisy Nového zákona vôbec považovali za porušené; o Kristu Pánu a o apoštoloch Jeho hovorili, že sa pridržali predsudkov židovských. Niekedy odvoľávali sa na listy sv. Pavla a na kánonické sv. evanjeliumá, lež najčastejšie na nepravé podhodené iné spisy kresťanské; odhodili celkom knihu Skutkov apoštolských a používali inú nepravú, vymyslenú a spisanú dákymsi Luciom či Leuciom. Iba spisy Manesove považovali za kánonické, to jest za také, ktoré jedine obsahujú v sebe pravé spasiteľné učenie. Postupom času napísali učení Manicheovia početné náboženské spisy. Zdánlive približovali sa učeniu kresťanskému; používali výrazy o Kristu Pánu, také u kresťanov bývali bežné; vyznávali čo i len zovnútorne tri osoby Božské, Otca, Syna a Ducha Svätého; ale vzývali Boha iba pod trojnásobným menom: Otca v najvyššom svetle;

Krista vo vidomom svetle, jako silu v slnci, jako múdrošť v mesiaci; Ducha Svätého v čistom éthere; alebo považovali druhú a tretiu osobu Božskú iba za mocnosti, ktoré vyplynuly z Boha.

Manichei nemali chrámov, oltárov a cirkevných povznášajúcich obradov; svobodná príroda poskytovala im všade miesto ku náboženským shromaždeniam. Držali úzkostlive vo veľkej tajnosti jednoduché bohoslužby svoje; ale predsa vyšlo na svetlo, že pri nich dopúšťali sa hnusného hýrenia. Pri krste nových prívržencov svojich používali rozličných symbolov a najmä oleja. Požívali bez vína Večeru Pána. Svätili deň nedeľný; ale zachovávali v ňom prísny pôst, jako i v iné dni. I Veľkú noc a Turice svätili s pravovernými kresťanmi; ale najväčším asnáď sviatkom bol im deň smrti Manesovej, ktorý slávili každoročne jako cirkevnú slavnosť stolice (*βῆμα*, bema, cathedra) v mesiaci marci. Bludárska sekta ich bola sriadená cirkevne. Na čele cirkevnej správy manichejskej stál veľmajster Mani, Utešiteľ (Paraklet), a neskôr po smrti jeho iný nástupca; jemu podriadení boli dvanásť majstri či apoštoli, potom 72 biskupi, kňazi, diakoni, evanjelisti a vôbec vyvolení. I rozdeľovali sa Manichei na dokonalých (vyvolených, zasvätených, perfecti, electi) a na poslúcháčov či katechumenov (auditores), ktorí poslednejší pripravovaní bývali za dlhší čas mystickými (svätotajnými) a allegorickými (obraznými) prednáškami ku postúpeniu do vyššej triedy veriacich Manicheov.

Bludárskemu náboženstvu Manicheov zodpovedaly i nápadné mravy: vedľa prísnej ná oko mravonauky a askésy objavovala sa hnusná rozpustilosť v schôdzkach, áno i pri bohoslužbe. Keď verili, že telo ľudské pochádza zo zlej hmoty a nachádza sa pod

mocou zlých duchov: nuž soslabovali a vysilovali telo svoje buď zapieraním seba (askésou), buď — a to najčastejšie a najpohodlnejšie — hrusným hýrením. Aby dokonali či vyvolení osvobodili sa z väzby zlej hmoty, i aby duch (duša svetla) víťazila nad zlou dušou (psyche), používali trojaký prostriedok: pečať úst (signaculum oris), rúk (manuum) a lona (sinus). Ohľadom pečati úst dokonali boli povinní zdržovať sa každého zlorečenia, najmä Manesovi jako Utešiteľovi, požívania mäsa, vajec, mlieka, rýb, vína a iných opojujúcich nápojov; i mohli požívať iba ovocie stromové a úrody poľnej, spávať na slame a rohožach, nosievať skrovné rúcho, a pri tom treba bolo im postievať sa často. Dľa pečati rúk mali sa zriekať každého majetku; v pokoji a v rozjímaní tráviť život; nekonať žiadnu prácu; šetriť každý život zvierat a rastlín. Pečať lona nakladala dokonálým, aby žili v dobrovoľnej čistote; nevstupovali do stavu manželského, alebo aspoň aby prekázali, žeby sa nesploďovali deti. Poslúchači či katechumeni smeli všetko konať, čo náležalo k výžive ich a vyvolených; oni zaoberali sa hospodárstvom poľným a priemyslom, vstupovali do stavu manželského, nezapierali seba pôstom a zdržovaním sa od istých pokrmov, mohli žiť rozpustile a dosahovali odpustenie i najväčších hriechov veľmi snadno, keď oľutovali ich. Najväčšia časť Manicheov ostávala za dlhé roky v katechumenáte a žila veľmi nemravne. Táto nebezpečná bludárska sekta rozšírila sa v Persii, v iných krajinách Asie, v Arabii, v štáte rímskom, najmä v Egypte, v Italii, v Gallii, ba i v Španielsku; lebo mohútne lákala k sebe ľahkoverných ľudí, zdánlivou askésou dokonálnych stranníkov svojich, sľubami svojimi, že v lone jej duch, pozbavený všetkých pre-

kážok, najde vysvetlenie všetkých tajomstiev náboženských. Keď cisár Dioklecian nahliadol, že táto nebezpečná sekta peršská dopúšťa sa hrozných nemravností a ohavností a ohrozuje spoločenský i život štátny, vydal r. 296. prísny rozkaz, aby schytaní boli pohlavári Manicheov v ríši rímskej a upálení i so spisy svojimi, i postínaní obyčajní vyznávači bludárski. I neskoršie zakazovali prísne cisári rímski všetky schôdzky manichejské, keď zbadali, že sa rozširuje v skrytosti tento nebezpečný blud v prokonsulárnej* Afrike. Takým spôsobom vrátili sa bludári v rímskom štáte zväčša do lona sv. Cirkve a iba v Persii, ktorá nadŕžala Manicheismu z politických ohľadov, udržali sa Manicheovia do piateho storočia.

Montanisti a odporci ich.

Blúzniví Gnostici a Manicheovia usilovali sa prenášať do sv. Cirkve bludy svoje zo židovstva a najmä z pohanstva a založiť ľubomudrcko-mystické náboženstvo (theosofiu); avšak povstal i v samom lone jej týmto kacierom výstredne odporný, veľmi nebezpečný blud, ktorý s počiatku nezapieral síce žiaden článok pravej kresťanskej viery, ale hlásal iba prepiate mravné zásady, i domáhal sa povzniesť svätú Cirkev nepravým špiritualizmom na domnele vyšší stupeň vývinu, a tak zavádzať a oslepovať najpravovernejších a najzbožnejších kresťanov. Pôvodca tejto prepiato prísnej sekty bol Montanus, ktorý v druhom storočí žil v meste Pepuze v krajinke maloasijskej Frygii, kde ctená bývala pohanská modla Cybela (»Veľká matka«, a predsa nepriateľka každého plodu, pôrodu) výstrednými orgiami (hýrením).

Montanus bol drier žreťcom v chráme modly Cybely; i stal sa horlivým kresťanom, vyznačoval sa mnohými skvelými skutkami, že vyzískal si všeobecný obdiv a úctu u kresťanov. Zádumčivý horlivec, ktorý nepojal kresťanstvo úplne myslou a srdcom, spyšnel, upadal chvíľami do vytrženia, i začal sa vyhlasovať okolo r. 172. za vyvolený nástroj Boží, za proroka, obdareného zvláštnym vnuknutím Ducha Svätého. Údajné »vyššie vnuknutie« jeho pochádzalo z mdloby a chorobného stavu ducha jeho, v ktorom stave pozbavený povedomia a rozumu upadol na chvíľu do bláznovstva, jako udáva Tertullian (De anima 12), a tento chorobný záchvat jeho nepodobal sa ani najmenej takému premeneniu a oduševneniu, jaké spatrujeme u vyznačených pojedíných kresťanov, ktorí v časoch apoštolských a ešte i neskôr dosahovali charisma (zvláštnu milosť) zjavenia Božieho, osvietenia a proroctva. V takomto chorobnom stave volával: »Teraz hovorí ku mne Boh a Duch Svätý!« I začal predpovedať, že v nastávajúcich prenasledovaniach dopadnú prísne tresty na kresťanov. Dve blúznivé, jemu podobné ženské, ktoré opustily manželov svojich, pridružily sa k nemu. A Montanus vyhlasoval tieto ženy, Priscillu (či Prisku) a Maximillu, za prorokyne. I začal s nimi zrazu ohlasovať: že blížací sa deň súdu Božieho požaduje od kresťanov prísny a svätý život a povznesenie kráľovstva Božieho, ktoré vraj pred príchodom Krista Pána nachádzalo sa na stupni veku detského, skrze Krista a apoštolov Jeho dospelo do veku mládenectva a dozrieť má úplne ku veku mužskému skrze Montana a družky jeho; že oni traja osvedčujú sa proroctvami svojimi, vyrieknutými vo vytržení, jako nástroje Božie dostatočne; že jako v Starom zákone tak i v pravej

Cirkvi Kristovej treba je, aby duch prorocký trval do skončenia sveta, a že trvá skutočne u stranníkov jeho; lebo že prešiel od sv. apoštolov po mnohých vyvolených osobách a síce po Agabusovi, Judasovi, Silasovi, dcérach apoštola Filipa v Hierapole, po Ananiasovi z Filadelfie, po Kvadratovi na Montana a Priscillu i Maximillu, a že oni traja sú poslednými prorokami, ktorí obdržali plnosť milosti Ducha Svätého, a konečne, že ku zjaveniu a vnuknutiu proroctva potrebná je ekstasa, stav nepovedomia a vytrženia. Domnelé zjavenia Montanove a družiek jeho obsahujú najviacej prísne mravné predpisy, ktorých zachovávaním údajne dospieť má svätá Cirkev k mužskému veku svojemu. I učil Montanus, že dokonalá mravnosť vo svätej Cirkvi, ktorá dospela k mužskému veku, požaduje: 1) aby veriaci druhýraz nevstupovali do stavu manželského, ktorý i tak prezradzuje iba nedokonalosť a mravnú slabosť; 2) aby sa postievali dlhšie a prísnejšie, než predpisuje sv. Cirkev, aby sa uspokojovali suchými a nevarenými pokrmami (xerofagiami), i aby dobrovoľne mnohými horlivými kresťanami zachovávaný pôst stal sa všeobecným a rozprestieral sa do večera; 3) aby kresťania v krvavých prenasledovaniach nikdy neutekali a sa neskrývali, ale podstupovali mučenícku smrť; 4) aby hriešnici, ktorí dopustia sa ťažkého hriechu, jakým je zaprenie viery, vražda, nečistota, na vždy vyobcovaní boli z lona sv. Cirkve a nikdy nedosahovali úplne odpustenie týchto hriechov; 5) aby veriaci, najmä ženské, nenosievali ozdobné a nádherné rúcha, aby žiadon kresťan nevstupoval do služby štátnej a vojanskej; aby nezaoberal sa maliarstvom a sochárstvom, ba ani len svetskými vedami; 6) aby všetky kresťanské panny zahaľovali sa

závojom; 7^a aby kresťania vôbec tak žili, jako to požaduje za prospešné a nutné blízky príchod Pána Ježiša Kristá, jako prísneho a spravodlivého sudcu a Jeho nastávajúca domnelá tisícročná ríša (chiliasmus) Jeho.

S počiatku neboli Montanisti považovaní za kacírov, ale iba za prepiatcov, za náboženských svätúškarských fanatikov, streštencov, za nepravých prorokov alebo i za šialencov, posadlých zlým duchom. Biskupi asijskí Zotikus z Komani, Julian z Apamee a Sotas z Anchialisu chceli vyháňať z tých dvoch streštených ženských zlých duchov a poučovať ich základne o učení Kristovom; ale prívrženci Montanovi nechceli dopustiť to, ani nepočúvali poučovanie horlivých a učených biskupov. A keď Montanisti neprestávali upierať sv. Cirkvi úplnú moc rozhrešovania i všetkých ťažkých hriechov a keď túto moc jej, udeľenú Kristom Pánom, ohraničovali ľubovoľne; keď vyhlasovali opravdivých kajúcnikov, ktorí sa dopustili boli istých ťažkých hriechov, za vyobcovaných na všetky časy z lona Cirkve Kristovej; keď tvrdili, že každý človek v chorobnom vytržení svojom má byť považovaný za proroka; keď v pýche svojej sektárskej dľa spôsobu gnostického nazývali seba duchovne smýšľajúcimi, Pneumatikami (*πνευματικοί*), oproti tomu údov sv. Cirkve hmotne či telesne smýšľajúcimi, Psychikami (*ψυχικοί*); keď dovoľovali svetským ľuďom vykonávať úkony kňazské; keď menovali sektársku spoločnosť svoju »duchovnou cirkvou«, Utešiteľom osvietenou, keď vraj s druhej strany katolícka Cirkev pozostáva iba z niekoľkých biskupov: vydržovali biskupi asijskí častejšie shromaždenia, prvé to synody či krajinské cirkevné snemy, na ktorých zavrhovali a odsudzovali proticirkevné učenie Montanovo a prepiatu prísnosť. Keď to videl

pyšný, svojhlavý Montanus, odlúčil sa s prívržencami svojimi od sv. Cirkve.

Od toho času mali sektárski Montanisti zvláštnu cirkevnú ústavu svoju. A keď dľa udania Eusebiä Montanus a Maximilla obesili sa v zúfalstve, vyvolili si prívrženci Montanoví na miesto jeho nového patriarcha, ktorému podriadení boli pohlavári, súdruhovia či tak zvaní Könenes, potom biskupi. Montanus zanechal prorocký spis a po Priscille a Maximille prechovávali sektári niektoré výpovedi. Strediskom bludárskych Montanistov bolo mesto Pepuza vo Frygii, kde založiť sa mali nový Jerusalems, potom i mesto Timium. Preto nazývaní bývali i Pepuziani alebo Katafrygovia (*οἱ κατὰ Φρύγας*). Učenie svoje nazvali »novým proroctvom«; pridržali sa viery v nastávajúcu tisícročnú ríšu Kristovu (chiliasmus), slávili so Židmi a inými bludármi Veľkú noc dňa 14. mesiaca Nisanu; chvastali sa jako gnostickí Marcioniti mučeníkmi svojimi, najmä Themisonom a Alexandrom; i rozšírili sa z Frygie do Galacie, Afriky a ďalej na Západ. Na Východe udržali sa až do šiesteho storočia a nazývaní bývali i Kvintilliani, Tasko-drugiti, Artotyriti. V Afrike privábený bol okolo r. 205. prísnu, mravnosťou tejto sekty prísny a učený kňaz a horlivý obranca sv. viery Tertullian do tábora jej, stal sa veľkým podporovateľom jej a to, čo tušil bláznivý Montanus, vyriekol tento ináč výtečný kňaz z Karthaga a vyvinul určitejšie hlavný blud o pomere Ducha Svätého ku dielu Krista Pána. On zle porozumel slová Spasiteľove (Ján 16, 12): »Ešte mnoho mám hovoriť vám; ale nemôžete zniesť teraz.« I tvrdil, že čas povolnosti pominul ohľadom slabosti ľudskej, že Duch Svätý sa zjavil u Montanistov a doplnil dorievne zjavenie

skrze nášroj Svój (Montana), aby život kresťanský vedený bol k dokonalosti; preto sú povinní kresťania zachovávať svedomito nové predpisy Ducha Svätého (Tertull. de virg. velandis. c. 1.). Prísnyimi mravami sektárov zaslepený učený a horlivý Tertullian zabudol, že Kristus Pán o Utešiteľovi Duchu Svätom k apoštolom riekol zreteľne: „On oslávi Mňa: lebo vezme z Mojeho a zvestuje vám (Ján 16, 14). Utešiteľ Duch Svätý, ktorého pošle Otec v mene Mojom, Ten naučí vás všetkým vecam a pripomene vám všetko, čokoľvek budem mluiť vám (Ján 14, 26). On bude vydávať svedoctvo o Mne; i vy vydávať budete svedoctvo; lebo od počiatku ste so Mnou (Ján 15, 26. 27).“ Preto dľa týchto slov Kristových učila sv. Cirkev v oči bludu Montanistov a Tertulliana, že Duch Svätý nedsdelil apoštolom a nástupcom ich nové články viery, ale iba vždy jasnejšie uvádzal a uvádza posiaľ do všetkej pravdy, prinesenej od Krista Pána s neba, aby rozširovať mohli ju medzi ľuďmi so zdarom, jako to okolnosti a potreby vyžadujú dľa času a miesta. Prívrženci Tertullianoví v Afrike zotrvali pri blude svojom až do konca štvrtého storočia, keď navrátili sa do lona sv. Cirkve. I sám Tertullian, dľa sv. Augustina, oľutoval poblúdenie svoje a zomrel jako pravoverný kresťan. Časom rozpadli sa Montanisti ohľadom článkov viery, a najmä ohľadom cirkevného učenia o najsvätejšej nerozdielnej Trojici Božej, vo dve hlavné skopeniny. Prívrženci Proklusoví pridržali sa s Tertullianom učenia sv. Cirkve o najsvätejšej Trojici Božej, i robili rozdiel medzi Utešiteľom (Parakletom), ktorého vraj nemali sv. apoštolovia, a Duchom Svätým. Prívrženci Eschinesovi tvrdili, že Kristus Pán je spolu Otcom i Synom; to jest, že Syn je iba zjavenie

ľudské Otca, ktorého Duch žije v Ňom: a tak prevzali blud Noetov (r. 230.). Krem spomenutých pohľadárov preslávil sa u Montanistov zvláštne Alcibiades. Bludárske učenie Montanistov vyvrátili základne Milciades a Apollonius.

V Egypte hlásal prostriedkom tretieho storočia Hieraklas ešte prísnejšie mravy než Montanisti, ktorým bol príbuzný. Tvrdil, že stav manželský zodpovedá Starému zákonu a že svobodný stav a zdržiavanie sa od mäsitého pokrmu a od vína potrebné je ku spaseniu duševnému. Sv. Písmo vykladal allegoricky; zapieral z mŕtvých vstanie dokazujúc, že telo hynie a iba duch bude vzkriesený. Oproti tvrdeniu jeho učili Thnetopsychiti arabskí, ktorých porážal učený Origenes, že telo je hlavnou podstatou človeka a že s telom zomiera i duša.

Proti bludárskym Montanistom vystupovali mnohí horliví učenci kresťanskí; niektorí z nich v polemickej horlivosti svojej upadli však do protivne výstredného bludu: oni zapierali nielen prorocký dar a všetky charismy u Montanistov, ale vôbec všetky dary Ducha Svätého. A keď Montanisti odvolávali sa proti odporcom svojim na sv. Písmo a najmä na Evanjelium a Zjavenie sv. Jána, aby podopreli učenie svoje o Utešiteľovi (Parakletovi) a o údajnej tisícročnej ríši Kristovej: nuž zavrhlí niektorí títo horliví odporci oba spisy tohoto apoštola a pripisovali ich v zaslepenosti svojej bludárovi Cerinthovi jako domnelému pôvodcovi ich. Sv. Ireneus zmieňuje sa o takých výstredných a poblúdených odporcoch Montanismu a privoláva im, že takým spôsobom zavrhnúť treba im i listy sv. Pavla, ktorý spomína dary Ducha Svätého (I. Kor. II, 4. 5). A keď niektorí z tých horlivých vý-

stredných odporcov zabehli tak ďaleko v borbe svojej s Montanistami, že zavrhovali učenie o Slovu (*Λόγος*, Logos), ktoré bolo u Boha, a tak napadli i Božstvo Pána Ježiša Krista, nazval ich svätý Epifanius bludárskymi Alogami. I tvrdil, že títo Alogovia položili základ novému bludu, ktorý napádal po vystúpení Montanistov dôstojnosť Božskú Ježiša Krista. Do takého bludu upadli racionalistickí

Antitrinitári.

Proti blúznivým Gnostikom a Manicheom, ktorí vnášali nezdravé výplody prepriatej obrazotvornosti (fantasie) svojej do učenia kresťanského a proti zádušnej mysli a citlivosti Montanistov, ktorí chceli uvádzať výstredne prísnu kázeň do sv. Cirkve a považovali seba dľa zle porozumeného sv. Písma za jediné nástroje Ducha Svätého, vystupovali oprávnene mnohí horliví kresťanskí učenci, ktorí zavrhnúc obrazotvornosť a poblúdenie citu, usilovali sa vysvetľovať triezvym rozumom pravdy náboženskej. Tajomstvo najsvätejšej Trojice Božskej, s ktorým úzko spojené je vtelenie Syna Božieho, Pána Ježiša Krista, a ktoré je základom viery kresťanskej, presahuje rozum ľudský, ktorý pokorne podrobovať sa má zjaveniu Božiemu. Keď teda niektorí učenci kresťanskí, najmä v borbe svojej s bludármi, vyššie spomenutými, preniknúť chceli slabým rozumom svojim toto najväčšie tajomstvo a ľubovoľne vysvetľovali, narušili racionalisticky učenie sv. Cirkve, ktoré spočíva na sv. Písme a ústnom poďaní apoštolskom; lebo považovali s úzkostlivosťou židovskou jednotnosť Božskú (monotheismus, *μοναρχία*, Monarchiu) v oči gnostickému a manichejskému množstvu prabytostí (pantheismu), či

Boha iba jako jednu osobu považovali a vykládali rozličné mená Spasiteľove, ktoré sa objavujú vo sv. Písme, ku snižovaniu dôstojnosti Jeho Božej. Tak povstal blud Antitrinitárov či Protitrojičníkov, ktorí opovážlive zapierali tajomstvo najsvätejšej Trojice Božej, keď namáhali sa ho vysvetľovať nie dľa zjavenia Božieho, ale dľa slabého rozumu svojeho. Bludárski Antitrinitári rozpadávajú sa na dve hlavné skopeniny či tábory. Jedni považovali Otca za pravého Boha a Syna Božieho, Pána Ježiša Krista iba za človeka, ačkoľvek skrze vyššiu moc Božskú, Ducha Svätého, zvláštne omilosteného, a tak za tvora, podriadeného Otcovi; im boli Syn a Duch Svätý mocnosti Božské, ktorými nevidomý Boh zjavoval sa ľuďom: títo bludári nazvaní boli dynamiskými či subordinacianskymi Antitrinitármi. Druhí nezapierali Božstvo Pána Ježiša Krista a považovali jednotu Božiu (monotheismus) takým spôsobom, keď tvrdili, že v Bohu niet rozličných osôb a že Otec, Syn a Duch Svätý sú iba rozličné objavy (modalismy) toho istého Božstva, a že Boh Otec zjavil sa v Kristu Pánu a trpel za nás i umrel: preto nazvaní boli Modalistami, Patripassianami alebo i Monarchianami.

Ku Subordinacionom, ktorí vyznávali jedného Boha a celkom zapierali Božstvo Pána Ježiša Krista, náležali mimo Ebionitov, z prvého storočia a drieb pripomenutých Alogov, nasledujúci bludári:

Theodot, koželuh z mesta Byzancu, ktorý okolo r. 192. prišiel do Ríma, držal Krista Pána iba za jednoduchého človeka. Počas jedného krvavého prenasledovania zaprel sv. vieru Kristovu. A keď cirkevné obcovanie bolo odopreté jemu a vytýkal sa mu ťažký priestupok, riekol: »Nie Boha, ale iba človeka zaprel

som.« »Ktorého človeka?« spýtali sa kresťania jeho. A on odpovedal: »Krista.« Pri tomto zapieraní Božstva Ježiša Krista vyznával predsa Theodot Jeho, jako prisľúbeného Messiaša, podivné narodenie Jeho z Panny Marie a sostúpenie sily Božskej (Ducha Svätého) pri krste Jeho v Jordane. Keď Theodot pridržiaval sa krčovite bludu svojeho, vyobcoval ho pápež, sv. Viktor (od r. 193. do r. 202.), jako svojhlavého kaciera, z lona sv. Cirkve. I založil vyobcovaný bludár v Ríme sektu, ktorá zaoberala sa i matematikou a aristoteleskou dialektikou a nakladala so svätým Písmom, jako s nejakou svetskou knihou, a narušovala ho. Časom vyvolila si sekta Theodocianov za biskupa v Ríme dákeho Natalisa, ktorý bol drier horlivým vyznávačom; ale navedený Asklepiodotom a Theodotom Mladším, peňazomencom (zmenkárom), učeníkmi Theodotovými, riadil ju za čas jako biskup za mesačný plat 150 denárov. Ale Natalis, napomenutý viacerým nočným videním i skrze anjela, oľutoval skoro poblúdenie svoje, činil prísne verejné pokanie, i bol prijatý nazpät do lona sv. Cirkve od pápeža, svätého Zefyrina (od r. 202. do r. 219.).

Theodot Mladší, zmenkár a učeník predošlého bludára, pokračoval v obživovaní kacierstva, ktoré bol rozširoval majster jeho. Zvláštné zveleboval v obmedzenom rozume svojom Melchisedecha, jako prostredníka anjelov, a povyšoval ho nad Pána Ježiša Krista, ktorého držal iba za človeka, za obraz, či odblesk Melchisedechov. Prívrženci jeho bývali nazvaní Melchisedechianami.

Artemon (či Artemas), učeník Theodota Staršieho, pridržal sa tiež bludného učenia majstra svojeho a učil: že Pán Ježiš Kristus narodil sa bez hriechu

a nadprirodzeným spôsobom; ale že bol iba človekom, ktorého vraj kresťania od časov pápeža Viktora vyhlasujú za Boha. I tvrdil, že kresťanstvo učením svojim o Božstve Pána Ježiša Krista upadá znovu do pohanstva a že učenie jeho je prastaré a jestvovalo v Cirkvi po pápeža Viktora. Aby podoprel nesmyselné pocho-
povanie obmedzeného rozumu svojeho a tvrdenie svoje, odvolával sa na sv. Písmo a na pódanie ústne najstarších učiteľov cirkevných; ale odvolávanie jeho bolo nesprávne. Učený kňaz rímský, sv. Hippolýt, vyvrátil bohorúhavý blud Artemonov učením svätého Písma, spisami najstarších učiteľov a spisovateľov cirkevných, ktorí žili pred pápežom sv. Viktorom, jakými boli najmä sv. Justín, sv. Milciades, sv. Melito, sv. Ireneus, ba i Tacian, najstaršími hymnami a spevami cirkevnými, ktoré zvelebujú Krista Pána jako Boha, a konečne odsúdením bludu Theodotovho, ktorého vyobcoval pápež, sv. Viktor, z lona sv. Cirkve. I tento bludár cenil pohanské spisy Euklidesa, Theofrasta a Aristotelesa vyššie než sv. Písmo, ktoré vysvetľoval ľubovoľne a narušoval. A keď vzdor tomu skvelému vyvráteniu Artemon krčovite pridržal sa bludu svojého, vyobcoval ho z lona sv. Cirkve pápež Zefyrin (od r. 202. do r. 219.).

Pavel Samosatský, od r. 260. biskup v meste syrskom Antiochii, bol muž učený, ale ctibažný a pýchou nadutý; pochádzal z chudobných rodičov zo Samosaty v Syrii. Keď kráľovna, Židovka, Zenobia z Palmyry, ktorá vtedy panovala nad Syriou, poverila ho úradom nad dôchodkami krajinskými, ktorý dopomohol jemu k rýchlemu zbohatnutiu, stal sa veľmi marnivým a nemravným, nestaral sa veľmi o dôstojnosť biskupskú a radšej mal to, keď svet tituloval ho duce-

nariom (najvyšším úradníkom dôchodkov krajinských) než biskupom. Obcovoľ hriechne s necudnými neviestkami; najatými kriklúňmi dal si tieskať a hlasne zvelebovať seba pri kázňach svojich v chráme; hanil Otcov cirkevných, a na miesto spevu cirkevného dal ženami prespevovať chválospevy na seba počas služieb Božích; áno verejne ohlasoval bludy. Namyslený a nemravný bludár Pavel Samosatský tvrdil: že Kristus Pán bol iba človek, obdarený od Boha zvláštnou milosťou (*φίλος ἄνθρωπος*), splodený z Ducha Svätého a narodený z Panny Marie, v ktorom prebýval od počatia Logos Božský (*Λόγος*, Slovo), múdrosť Božská, či rozum ľudský, ale neobyčajne bystrý a vtipný, ktorý Logos mohutnejšie pôsobil v Ňom než u druhých prorokov. I učil, že táto mocnosť Božská (Logos) spojila sa s Ježišom Kristom, ktorého zbožňovanie bolo predpovedané, že »Slovo (*Λόγος*, Logos) je väčšie než Kristus, Slovo s výsosti, Kristus zdola, že Kristus trpel dľa prirodzenosti Svojej a dľa zvláštnej milosti činil zázraky«: a tak že iba skrze milosť Božiu a účinky Svoje stal sa Bohom. Bludárski stúpenci Pavla Samosatského nekrstievali dľa spôsobu sv. Cirkve. Tento blud, jako i svetársky a nemravný život Pavla zapríčinili veľké pohoršenie u kresťanov asijských. Okoliti biskupi vydržovali od r. 264. častejšie synody, na ktorých pojednávali o vystúpaní jeho; ale nepodarilo sa im premôcť úskočného nemravného bludára; až konečne r. 269. učený kňaz Malchion, slavný učiteľ vysokej školy v Antiochii celkom odhalil úskoky, blud a nemravný život jeho. Biskupi, shromaždení na synode, pozbavili úlisného kaciera úradu biskupského, vyvolili na miesto jeho Domnusa, a vyobcovali ho zo sv. Cirkve. Toto uzavretie synody asijskej sdelené bolo pápežovi svätému

Felixovi I. (od r. 296. do r. 274.) a všetkým ostatným biskupom, ktorí i potvrdili ho. Ale svojhlavý bludár nechcel ustúpiť a chránený kráľovnou Zenobiou z Palmyry podržal stolicu biskupskú do toho času, kým cisár Aurelian nepremohol r. 272. Zenobiu a nevydobil Antiochiu. Po skvelom víťazstve vyriekol pohanský cisár, že ten má byť biskupom v Antiochii, ktorého biskupi italskí a zvláštne biskup či pápež rímský uznajú za hodného. Pavel Samosatský bol sosadený a Domnus potvrdený v dôstojnosti biskupskej v Antiochii. Prívrženci bludu Pavla Samosatského živorili až do konca štvrtého storočia a menovali sa dľa neho Pauliani, Paulinisti, Samosatskí.

Ku druhej triede Antitrinitárov, ktorí tiež jednoty Božskej (monarchie) krčovite sa pridržali, nezapierali síce Božskosť Pána Ježiša Krista, ale tvrdili, že v Bohu niet rozličných osôb, ale iba objavov, a preto vôbec nazývaní boli Modalistami, na Západe Patripassianami, a zase u Grékov Hyopatorami, náležali:

Praxeas, ktorý v prenasledovaní kresťanov za cisára Marka Aurelia, bol horlivým vyznávačom a prišiel z Malej Asie ešte pred pápežom sv. Viktorom do Ríma, aby odhalil pokrytstvo prepjatých a prísnych Montanistov a vystupoval proti nim i s Theodotom Starším (r. 192.) tam meškal, začal učiť: že jestvuje iba jedna osoba Božská, ktorá v Kristu Pánovi stala sa človekom, keď vyšla zo Seba, s Ježišom Kristom, zrodeným z Panny Marie, sa spojila a trpela pre spasenie ľudské i umrela; Boh v Sebe samom, jako Otec, je Duchom, jako Syn je Duchom i telom (človekom), a následkom toho, že Boh bere telo (bez duše ľudskej)

na Seba, stáva sa Synom. Tento blud vyvolal veľký ruch v Ríme. Praxeas odišiel do Afriky a začal tam rozširovať blúznenie svoje; ale prekonaný učeným Tertullianom a inými pravovernými učiteľmi cirkevnými odvolal blud svoj a napísal i slavnostné osvedčenie, že vyznáva pravé učenie cirkevné o najsvätejšej Trojici Božej.

Noetus zo Smyrny obnovil okolo r. 230. predošlý blud modalistický Praxeasov; i učil: Tá sama osoba Božia menuje sa Otec a Syn, splodený a nesplo- dený; vidomý a nevidomý dľa rozličnosti počahu ku svetlu; v Kristovi narodil sa Otec, ktorého Duch žije v Ňom a Syn trpel a zomrel s Otcom (Patripassionismus, Hyiopatorismus). Na jednej synode maloasijskej vyzvali biskupi Noeta, aby sa zodpovedal z bludu svojeho. Miesto ospravedlenia zvolal: »Čo-že robím zlého, keď zbožňujem Krista? On chcel rieť v smysle bludu svojeho: Keď tak veľmi vyznávam jako Boha Krista Pána, že v Ňom predstavujem si vtelené Božstvo, čo-že robím zlého? Epigonus a Klemens, učeníci Noetoví, doniesli bludárstvo do Ríma. Učený kňaz sv. Hippolyt vystupoval rázne proti tomuto bludu a zastával učenie cirkevné o najsvätejšej Trojici Božej tak horlive, že v polemickom ohni svojom vyzdvihoval rozdiel medzi osobou Boha Otca a Boha Syna tak prikro, že zdal sa upadať sám do bludu Subordiacianov, ktorí spatrovali v Synovi Božom iba tvora (ποίημα, poiema); upozornený opravil výpovedi svoje. Blud Noetov bol odsúdený.

Beryllus, biskup v meste Bostre v Arabii, klonil sa k bludu Noetovmu a začal učiť: Slovo (Λόγος, Logos, Pán Ježiš Kristus) pred vtelením Svojim

nejestvoval jako osoba Božská; ale nachádzal sa u Boha nerozoznávateľne iba jako myšlienka ohľadom na budúce určenie Svoje; osobou Božskou stalo sa Slovo (Pán Ježiš Kristus) iba vtedy, keď spojilo sa s telom ľudským. Proti tomuto bludu vydržiavané boli niekoľké synody; ale shromáždení biskupi nemohli prekonať Berylla, až r. 244. učený Origenes dôkladne poučil jeho, tak že ochotne a s povďačnosťou vzdal sa bludu svojeho a odvolal ho na synode.

Sabellius, kňaz v krajine africkej Lybii bol tiež stúpencom bludného učenia Noetovho. Okolo r. 219. prišiel do Ríma a začal rozširovať blud svoj. Pápeži, sv. Zefýrin a za ním sv. Kallist (od r. 219. do r. 223.), marne namáhali sa, aby upravili poblúdenca na cestu poznania pravdy Božej. Keď poučovanie a napomínanie nič neosožilo, vyobcoval sv. Kallist kaciera z lona svätej Cirkve. Sabellius odišiel do Asie a neskôr do Egypta, i rozširoval tam a potom i v Pentapole lybickej, kde sa konečne usadil v meste Ptolomajde, bludárske učenie svoje. Zdá sa, že žil tu do r. 260.; prívrženci jeho, Sabelliani, spomínajú sa ešte i koncom štvrtého storočia. Keď druhí bludári zaoberali sa pomerom Boha Otca ku Bohu Synovi, nuž rozumoval Sabellius o pomere Boha Otca ku Bohu Synu a ku Bohu Duchu Svätému; vyznával síce najsvätejšiu Trojicu Božiu, ale nie v podstate Božej, lež iba v pomere Boha ku vidomému svetu. On učil: Otec, Syn a Duch Svätý, ktorí prichádzajú vo sv. Písme jako mená Božie, sú iba tri rozličné objavy alebo spôsoby zjavenia alebo pôsobenia Božieho, tri náličnice (*πρόσωπον*, *prosopon*, larva, maska) jednej a tej samej osoby Božskej; všetci Traja sú v tom vzájomnom pomere ku Sebe, v jakom pomere jestvujú u človeka telo,

duša, duch, — jako v slnci sila svieťacia, zohrievajúca a okrúhla guľatá podoba, sú tri spôsoby pôsobenia, ktoré náležia jednej podstate (substancii). Sabellius opieral sa v tomto ďalšom rozvíňovaní bludu Noetovho na náhľady pohanských ľubomudrcov, tak zvaných Stoikov, o pomere Božstva ku svetu, keď používal výrazy »rozprestierať sa (*ἐκτείνεσθαι* alebo *πλατύνεσθαι*)« a »stiahnuť sa (*συντέλλεσθαι*)«. Učil: Boh je úplná nerôzniaca sa jednotnosť (*ἡ μονάς*, Monas); keď rozprestiera sa, mlčiaci Boh stáva sa mluviacim; trpne odpočívajúci Boh, stáva sa činne pôsobiacim; jednotnosť Božia rozprestierala sa a vyvinula sa v zákonodárstve jako Otec, vo vtelení jako Syn (keď sa spojuje s ľudstvom), a v posväcovaní jako Duch Svätý (keď účinkuje v Cirkvi a osvecuje i dokončuje vykúpenie); a keď vyplnil sa účel vystúpenia či rozprestrenia, sťahujú sa Syn a Duch Svätý i navracujú sa do jednotnosti Božej (do Monasu), alebo vplynú nazpät do Otca, — Božstvo uzaviera sa do Seba. Okolo r. 257. začalo sa veľmi rozširovať toto bludárske učenie Sabelliusovo v Pentapole lybickej v Afrike.

Sv. Dionys, biskup v Alexandrii a metropolita egyptský, pod ktorého svrchovanú právomocnosť metropolitskú patrili okolití biskupi africkí, vystúpil rozhodne proti nebezpečnému kacierstvu, jako bol zvykol vždy horlive zavracať každý blud a hájiť pravé učenie sv. Cirkve, i usiloval sa všemožne, aby priviedol na pravú cestu svedených biskupov a veriacich svojich. I oznámil nebezpečenstvo, ktoré hrozilo sv. Cirkvi, pápežovi svätému Xystovi II. (Sixtovi II.) i napísal poučný spis a poslal ho Eufranorovi a Ammonovi, v ktorom rozdiel medzi osobami Boha Otca, Syna a Ducha Svätého, naznačený zrejme vo sv. Písme, po-

vznášal priostrými a nie dosť prešnými slovami a vyslovoval sa nesprávne. Niektorí pravdoverní kresťanskí učenci začali obviňovať horlivého obrancu učenia cirkevného pre tento spis jeho, že i sám zabehol do bludu, keď sa pozdáva, jakoby považoval Syna Božieho nie za rovnako podstatného s Otcom, ale iba za tvora Jeho (*ποίημα*). Nástupca Sixtov, pápež sv. Dionys Rimský, odsúdil r. 269. bludárske učenie Sabellianov jako kacierske a s druhej strany vyzval i svätého Dionysa Alexandrinského, aby sa zodpovedal z domnelého poblúdenia svojego. Horlivý biskup alexandrinský a metropolita africký napísal ku ospravedleniu svojemu štyri knihy, v ktorých zmierňoval príkré výrazy svoje a vysvetľoval učenie svoje o najsvätejšej Trojici Božej, i dokázal skvele pravovernosť svoju. V objemnom spise svojom vyznával Syna Božieho, Pána Ježiša Krista, jako spolupodstatného (*ὁμοούσιος*, homousios) s Bohom Otcom, rovnako večného, jako odblesk večného svetla; i písal o hlbokom tajomstve najsvätejšej Trojice Božej: »My rozširujeme nerozdielnú jednotnosť (Monas) v Trojicu (Trias), bez toho, aby sme delili Ju, a zase sťahujeme Trojicu do jednotnosti (Monas), bez toho, aby sme zmenšovali Ju.«

Keď už v tejto dobe uznávaná bola svrchovaná súdna stolica a najvyššia právomocnosť pápežov rimských jako skrze všetkých pravoveriacích kresťanov vôbec, tak i skrze mnohých bludárov, ktorí utiekali sa do Ríma, aby vyzískať sa domáhali platnosť domníenkam svojim, ba i skrze cisárov pohanských, — nuž naplňuje nás toto poznanie potešiteľným a povznášajúcim presvedčením, že sv. Cirkev Kristova v pápežovi rimskom, jako v plnomocnom opravdivom nástupcovi svätého Petra, ktorého Spasiteľ Boží ustanovil za hlavu

apoštolov a svrchovaného správcu kráľovstva Svojeho na zemi, má najčistejšiu záruku neporušiteľnosti učenia svojeho a nádejného spasenia nášeho. Veď na svätú Cirkev, riadenú plnomocným a zákonným nástupcom svätého apoštola Petra, pápežom rímskym, vstahujú sa iba všemohúce a milostivé slová Spasiteľové: »A brány pekelné nepremôžu ju!«

